

JUS NATURÆ

METHODO SCIENTIFICA
PERTRACTATVM.

PARS OCTAVA, SIVE VLTIMA.

DE

IMPERIO PVBLICO,

SEV

JVRE CIVITATIS,

IN QVA

OMNE JVS PVBLICVM VNIVERSALE DEMONSTRATVR

ET

VERIORIS POLITICAE INCONCVSSA FVNDAMENTA PONVNTVR.

AVCTORE

CHRISTIANO L. B. DE WOLFF,

POTENTISSIMI BORVSSORVM REGIS CONSILIARIO INTIMO, FRIDERI-
CIANAE CANCELLARIO ET SENIORE, JVRIS NATVRAE ET GENTIVM
ATQVE MATHESIOS PROFESSORE ORDINARIO, PROFESSORE PETROPO-
LITANO HONORARIO, ACADEMIAE REGIAE SCIENTIARVM
PARISINAE, LONDINENSIS AC BORVSSICAE
MEMBRO.

CVM PRIVILEGIIS

HALAE MAGDEBVRGICAE M DCC XLVIII.

PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

• PRINCIPI

AC

DOMINO

DOMINO

FRIDERICO

REGI BORVSSIÆ, MARGGRAVIO

BRANDENBVRGENSI, SACRI ROMANI IMPERII AR-

CHI-CAMERARIO ET PRINCIPI ELECTORI, SVPREMO SILESIÆ

DVCI, PRINCIPI SVPREMO ARAVSIONENSI, NOVI CASTRI

ET VALENGIÆ, NEC NON COMITATVS GLACENSIS, GEL-

DRIÆ, MAGDEBVRGI, CLIVLÆ, JVLIACI, MONTIVM, STETINI,

POMERANIÆ, CASSVBIORVM, VANDALORVM ET MEGAPO-

LIS, NEC NON CROSNE DVCI, BVRGGRAVIO NORIMBER-

GENSI, PRINCIPI HALBERSTADII, MINDÆ, CAMINI, VAN-

DALII, SVRINI, RACEBVRGI, OSTFRISLÆ ET MVRSI, CO-

MITI HOHENZOLLERÆ, RVPPINI, MARCÆ, RAVENSBERGI

HOHENSTEINII, TECKLENBVRGI, SVRINI, LINGÆ, BYRÆ ET

LEERDAMI, DOMINO RAVENSTEINII, ROSTOCHII, STAR-

GARDIÆ, LAVENBVRGI, BVTOLVÆ, ARLAYÆ

ET BREDÆ

&c.

&c.

&c.

REGI AC DOMINO MEO LONGE

CLEMENTISSIMO

REX AUGUSTE,

Boni Principis est ita regere Remp. ut potestate summa utatur ad ipsius salutem. Id imprimis sibi datum existimat, ut scientias protegat, veritatis amore virtutis amorem civibus instillet & eorum mores commodos atque mites effingat; ut securum reddat populum suum ab omni impetu violentiæ hostilis; ut justitia, societatem conjunctionis tam huma-

DEDICATIO.

humanæ, quam civilis munifice & æque tuens, sancte colatur, leges optimæ condantur & poenæ justæ de fontibus exigantur, ne crimina & delicta maneant impunita, nec tamen ultra meritum puniantur; ut denique rerum omnium ad vitam commode, jucunde atque decore transigendam necessariarum copia adsit, & facilis ad opes atque divitias via, sine quibus civitas potens esse nequit. Ita nimirum & beata erit Resp. & tuta ab omni vi hostium, ad summum perducta, quantum fert rerum humanarum conditio. Hæc autem tanta munia non rectius obire datur, quam si Princeps sapiens atque prudens per se regat Remp. & ministris fidelibus utatur in exequendis iis, quæ statuit atque decrevit. Nihil difficilius esse bono regimine, quam si Principem totum teneat fiducia consiliario-

DEDICATIO.

ram suorum, præsertim si aurem facilem præbeat adulatoribus, ubivis gentium cura sagaci viderunt Principes, quibus bono regimine nihil magis curæ cordique fuit. Primi Sinensium Imperatores, Monarchiæ vastissimæ sine exemplo conditores, cum nihil magis curæ haberent, quam ut formam Reip. quam optime constituerent, successores sibi elegerunt viros perspicaces, sapientes, prudentes, industrios & salutis publicæ amantes, liberis, cognatis atque iis, quibus studebant, præteritis, cumque adhuc in vivis essent, in imperii socios eosdem adseiverunt, ut eorum in regendo dexteritatem ac voluntatem experirentur. Tanta quoque erat Ministrorum, quibus utebantur, sinceritas atque fidelitas, ut, si forte contingeret imperium uni eorum deferri ab Imperatore, is vero nosset virum ad gubernandam Remp.

DEDICATIO.

Remp. se aptiorem, hunc imperatori maxime commendaret. Tantus isto ævo erat veritatis amor, tanta salutis publicæ cura, ut vana gloria superbire nollent, qui quod optimum erat fieri desiderabant. Convenire hæc æternæ isti legi, quam ipsa natura Imperantibus constituit, abundet patet ex iis, quæ in præfenti volumine demonstrata sunt. Et utinam omnes populorum Rectores ad normam istius legis dirigerent regimen suum! Hoc enim pacto bene ageretur cum toto genere humano, quod æterna illa lex, felicitatis omnis fons unicus atque perennis, arctissimis vinculis copulavit, modo hæc non revellerent qui illam contemnunt & utilitati propriæ ita student, ut nulla ipsos cura tangat alienæ. **TIBI, REX SAPIENTISSIME**, animo fixum immotumque sedet, optime regere populum, qui imperio

DEDICATIO.

perio tuo paret. Potestate igitur summa non aliter uti decrevisti, quam ut sub regimine tuo floreat Resp. & futurae felicitatis firma capiat fulcimenta. Vix solium conscenderas, cum ad augenda scientiarum & literarum incrementa animum appelleres & quamvis a Minerva ad castra sua TE Mars avocaret, non tamen inter arma abjiciebas curam omnem, quae prima animum tuum occupaverat. Proxima vero cura erat, ut pacem & tranquillitatem perpetuam subditis tuis dares & terras tuas adversus omnem vim hostium & injurias exterorum tutas praestares. Quam deploranda sit Justitiae facies, dudum agroverunt veri Justitiae sacerdotes; sed tanto malo nemo hactenus medelam fecit. TUA E igitur MAJESTATI reservatum fuit, ut lites in foro sine ulla mora & sumptuum profusione

DEDICATIO.

fusionem componantur, & cives tui Jure certo utantur, nec dubiis doctorum haud raro toto coelo inter se dissentientium opinionibus tanquam aleæ fallaci juris controversi definitiones committere teneantur. Immo nec minor est, quæ animum MAJESTATIS TVAE maxime sollicitum tenet, de civitate locupletanda cura, quam commerciis tum inter se, tum cum exteris exercendis impendis. Consona hæc sunt iis, quæ ad bonum regimen & Remp. recte constituendam requiri in præsentem opem, quod Juri Naturæ collophonem addit, demonstravi. Nul- lus itaque dubito fore, REX AC DOMINE CLEMENTISSIME, ut ultimum hunc Tomum, quem MAJESTATI TVAE humillima mente offero, eodem vultu suspicias, quo omnes anteriores, hoc est, gratiosissi-

DEDICATIO.

mo. Totum hoc opus ab augusto
Nomine tuo splendorem trahit, sed si-
mul Gloriæ tuæ monumentum est, quod
statui jussit pietas & animus gratus.
Servet TE DEUS, REX POTEN-
TISSIME, ut feliciter perficias omnia,
quæ in salutem subditorum tuorum ani-
mo concepisti. Ita vovet

**AVGVSTÆ
MAJESTATI TVÆ**

Subjectissimus ac fidelissimus
CHRISTIANVS DE WOLFF.

PRÆFATIO.

Sistimus hic Tibi, benevole Lector, Tomum octavum eumque ultimum Juris Naturæ, quod methodo demonstrativa in systema veri nominis redigere constitueramus, Agimus in eo de Imperio publico, ex pacto or-

PRÆFATIO.

tum suum trahente, quo civitates constitutæ. Imperium autem publicum, si in se spectetur, nihil aliud est quam Jus universis in singulos competens, quatenus eorum actiones ad finem civitatis dirigendæ. Ex hoc igitur metiendum est, sed ita, ut ejus exercitium ad normam legis naturæ in anterioribus Tomis plenius expositæ componatur, sive idem populus per se exerceat, sive per alium, aut alios. Quemadmodum enim Jus naturæ regit omnes actus humanos, ita etiam eos, quibus exercitium imperii publici constat. Naturaliter non concipitur imperium civile, sive publicum, nisi voluntarium, cum natura homines omnes liberi sint, nec juri alterius quis subjici possit nisi voluntate sua. Quamobrem nec naturaliter Jus istud aliter concipi potest, quam quale est in populo in civitatem libere

PRÆFATIO.

libere cœunte, Jure naturæ non repugnante, sed potius approbante, immo jubente. Atque hæc ratio est, cur imperium publicum non consideremus nisi quatenus voluntarium est. Quamvis enim contigerit, imperium quoque quæri in invitos, postquam civitates plures fuerunt constitutæ, & bella inter gentes orta sunt, vel in eadem civitate factiones extiterunt, aut homines astuti & callidi imperium ad se traxerunt; de eo tamen non ante certi quid statui potest, nisi Jure Gentium perspecto, quod peculiari opere explicare constituimus. In præsentī non moramur objectiones, quæ a nonnullis fieri poterant, quod Jus Gentium a Jure naturæ quasi separemus, cum tamen gentes inter se non alio utantur jure nisi naturali: rationem enim instituti reddemus in sequente opere, in quo Jus

PRÆFATIO.

Gentium omne fusius demonstraturi sumus. Quoniam vero Jus Gentium separatim tradituri sumus, nonnulla in præsentī prætermisimus, de quibus alias dicendum fuisset. Absit itaque ut tibi persuadeas id in curia factum fuisse! In præsentī imperium publicum primo consideramus, quale ex pacto resultat, quo in civitatem coivere homines libera sua voluntate, ac per consequens quale originarie in populo est, & quodnam jus populo in imperium tanquam rem ipsi propriam competit. Quoniam vero populus imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu in alium, vel alios transferre potest; expositis diversis translationis modis ostendimus, quænam inde oriantur diversæ Rerump. formæ, & qualia sint in istis jura pro varietate formarum varia. Ut vero distincte concipiantur singula jura, quæ
impe-

PRÆFATIO.

imperium publicum continet; prolixè demonstramus ea, quæ in Rep. constituenda sunt, ut finis civitatis obtineatur. Extra omnem nimirum dubitationis aleam positum est, si lex naturæ det jus ad finem, eandem quoque dare jus ad media, sine quibus consequi non valemus, aut quibus saltem uti per officia lege naturali præscripta licet. Atque ita demum manifesta fiunt jura, sine quibus imperium civile exerceri nequit, & quæ majestatica appellari solent. Quamvis vero per ea, quæ in civitate finis consequendi causâ constituenda sunt, abunde intelligatur, quænam sint tam imperantium, quam parentium officia; de iis tamen expressius adhuc quædam dicenda fuerunt. Plura ut dicam, superfluum existimo, cum per se pateant ei, qui vel fugitivo oculo ipsum opus perlustrare voluerit.

fit,

PRÆFATIO.

rit. Atque ita Jus naturæ absolvimus, cui omnem suam amplitudinem, quam habet, tribuimus, nisi ad idem nobis minime contradicentibus referre etiam volueris, quæ adhuc de Jure Gentium in peculiari volumine demonstraturi sumus. Ceterum non est, quod existimes, nos in ea esse opinione, quasi omnem ambitum Juris naturæ emensi fuerimus, ut nihil prorsus addi possit. Jus enim naturæ non minus in exhaustum quasi mare est, quemadmodum quodvis aliud scientiarum genus. Sicuti autem ex *Euclidis* Elementis, tanquam ex fonte, derivantur continuo nexu cetera, quæ in Mathesi demonstrantur; ita confidimus ex iis, quæ in Jure naturæ a nobis tradita sunt, deduci ulterius posse, quæ in casu quocunque emergente definienda veniunt. Neque etiam displicebit, si quis meliora

PRÆFATIO.

liora nostris dare potuerit, qui solo veritatis amore ducimur, non gloria studio. Quod si vero cuidam litigare visum fuerit, cum certum esse velim, nos minime cum ipso ferram contentionis recipiaturos: id quod nec ætati, nec dignitati meæ, nec moribus meis convenit, qui a litibus & altercationibus alienum semper habui animum & quantum potui cavere studui, ne quis per me famæ suæ detrahi jure conqueratur. Fruatur unusquisque per me laude sua sive merita, sive immerita, quam nemini invidio. Quemadmodum vero ego me adulari non sino, cui nihil molestius accidit quam assentatoribus patefacere aures, cum modulo meo me metiri dudum didicerim; ita jure ab aliis quoque exigo, ne me adulatorem esse velint. Sæpius professus sum & adhuc profiteor, me non ad pompam philosophari, sed hoc unice mihi propositum esse,

c

esse,

PRRFATIO.

esse, ut eorum studium juvem, qui a me se juvari posse confidunt, & ut alios ad magis præclara præstandum incitem atque præparem. Utinam vero omnes veritatis amore ducti ulterius progredi mallent, quam inutilibus repetitionibus aut frivolis & præcocibus censuris eorum, quæ nondum satis intelligunt, tempus fallere. Mihi tempus res longe pretiosissima est & multa adhuc agenda supersunt, ut maxime cavendum sit, ne vel pars minima male consumatur. In eo igitur tramite, quem ingressus sum, pergam, donec vis major gradum sistere jubeat, parum sollicitus, utrum huic, vel illi placeam, an displiceam, & probe gnarus dari plurimos, quibus displicere laudis est. Restat unum, quod silentio prætereundum non est. Jus in imperium confundendum non est cum ipso imperio. Jus in imperium, quale originarie in populo est, dominium est:

PRÆFATIO.

est: sunt enim res etiam incorporales in dominio. Et ab eo pendet diversus modus habendi imperium, ut regna alia sint patrimonialia, alia usufructuaria: id quod etiam in Aristocratia locum habere potest. Ac inde porro est, ut modus habendi imperium nihil mutet in ipso imperio, sed hoc mutationem subire non possit ullam nisi pactione inter superiorem & populum inita. Imperium vero ipsum perperam assimilatur dominio & non toleranda confusione concipitur per modum domini, in quo sunt subditi & res subditorum, aut saltem terræ, in quibus imperium habet civitatis Rector. Nec minus a vero aberratur, si quis existimet, dominium ita adherere imperio, ut sine eo concipi non possit. Negari haud quaquam potest, multos in Jus publicum universale irrepsisse errores, longo usu probatos, quod illa non satis a se invicem distinxerint.

PRÆFATIO.

xerint. Intererat autem maxime generis humani, ne adeo diversa inter se confunderentur, cum confusio ista plurimorum bellorum causa extiterit & hodiernum existat, quibus nihil magis nocuum generi humano cogitari potest. Trahunt post se bella ingentem cumulum malorum: id quod his ipsis diebus experiuntur gentes, in quas Mars furibundus sævit. Sed det DEVS hisce quoque malis finem! Halæ d. 19.

Aprilis An. 1748.

JUS

JURIS NATURÆ

PARS OCTAVA.

DE

IMPERIO PUBLICO, SEU IURE CIVITATIS.

CAPUT I.

De origine civitatis atque imperii publici.

§. 1.

Domus singula sibi non sufficiunt in iis, quæ ad vitæ necessi- De indigen-
tatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem in domuum
faciunt, nec quiete jure suo frui, & quod ab aliis ijsis tri- singula-
buendum satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum rum.
defendere valent. Domus perfecta componitur ex societate
conjugali, paterna & herili (§. 1147. part. 7. Jur. nat.),
consequenter in ea sunt maritus & uxor (§. 282. part. 7.

(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)

A

Jur.

Jur. nat.), liberi (§. 633. *part. 7. Jur. nat.*) & servi atque ancillæ (§. 1081. *part. 7. Jur. nat.*), vel famuli atque famulæ (§. 1131. *part. 7. Jur. nat.*). Quotcunque tandem numeres liberos, quotcunque etiam famulos atque famulas, vel servos atque ancillas, si perpendas ea omnia, quæ ad vitæ necessitatem faciunt ejusdemque commoditatem ac jucunditatem, facile patebit, fieri minime posse, ut illorum opera ea consequaris, nec opus habeas tibi comparare ab aliis, quibus indiges cum tuis, nec alii vicissim a te sibi comparare habeant opus, quibus ipsi indigent. Quamobrem nemo in dubium vocare potest, quod nulla domus, etiam si amplissima, sibi sufficiat quoad ea, quæ ad vitæ necessitatem ac jucunditatem faciunt. *Quod erat primum.*

Felicitatem consequimur legis naturalis custodia (§. 396. *part. 1. Phil. pract. univ.*), eademque eam conservamus (§. 397. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter virtus constanter colenda (§. 321. *part. 1. Phil. pract. univ.*), vitium omne fugiendum (§. 322. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patebit inferius, in Republica bene constituta quæ huc faciunt facilis obtineri posse, quam si domus singulæ sibi relinquuntur. Tumque haud difficulter patebit, singulas domus sibi non satis sufficere in iis, quæ ad felicitatem faciunt, saltem ea non eadem facilitate consequi posse. *Quod erat secundum.*

Denique nemo non novit, eam esse plurimorum malitiam, ut alienis inhiant, nec velint suum unicuique sponte tribuere, immo, nisi majus malum metuendum, vi tam corpus, quam res aliorum impetant. Quod si ergo tuo quiete frui & ab aliis, quod tibi debetur, consequi volueris, vi arcenda est aliorum injuria & vi persequendum jus tuum adversus eos, qui id tibi reddere denegant, immo vi defendendum

dendum est corpus, defendendæ sunt res tuæ adversus aggressores. Singulæ igitur domus sine continuis bellis jure suo frui & quod ab aliis ipsis tribuendum consequi nequeunt (§. 1102. 1114. *part. 1. Jur. nat.*). Immo si plures homines malitiosi consocientur, singulæ domus adeo potentes non sunt, ut vi eorum resistent, consequenter se suaque defendant (§. 972. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem patet, singulas domus sibi relictas seu segregatas, jure suo quiete frui, quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, sequac sua adversus vim aliorum defendere haud quaquam posse. *Quod erat tertium.*

Non est quod existimes sumi in demonstratione propositionis præsentis, quibus contradicat experientia, quatenus & olim fuere & hodiernum sunt gentes nonnullæ, apud quas ignoratur alieni cupido, ignorantur bella ac lites propter meum & tuum, immo apud quas plus valet vitorum ignorantia, quam apud alias scientia virtutis. Etenim gentes istæ barbaræ ac incultæ sunt & vitæ simplicitate contentæ. Quamobrem si memineris eorum, quæ de vitæ simplicitate prolixè admodum demonstravimus, & annotavimus, cum de tollenda communi-
ne primæva & introducendis dominiis singularibus ageremus (§. 69. *Et seqq. part. 2. Jur. nat.*); si quod subnasci potest dubium, id omne protinus evanesceat. Demonstravimus in vitæ simplicitate homines non posse satisfacere obligationi naturali (§. 79. *part. 2. Jur. nat.*). Unde omnino sequitur, eos in simplicitate vitæ subsistere minime debere. Quod si vero ab ea recedatur, cum fieri minime possit, ut omnes ad virtutem infucatam adducantur, experientia magistra facile discimus, si domus singulæ sibi relinquuntur, nec inter se uniantur, continuum fore bellum, nec quemquam esse posse rerum suarum, immo ipsius vitæ securum, si vel maxime supponas, in multiplicandis rebus industrialibus & artificialibus nihil prorsus desiderari posse: id quod num supponi possit in illo ho-

Pars VIII. Cap. I.

minum statu merito adhuc dubitari poterat. Equidem absolute impossibile non est, ut domus singulæ sibi relictae sibi invicem omnia humanitatis officia præstent, sibi invicem jus suum tribuant, nec una alteram lædat, quemadmodum urget lex naturæ, prouti ex iis intelligitur, quæ de officiis erga alios demonstrata sunt suo loco, ad domus utique applicanda (§. 161. part. 7. Jur. nat.); supponendi tamen sunt homines, quorum constans & perpetua est voluntas nil quicquam faciendi, nisi quod legi naturæ convenit, & omnia omittendi, quæ eidem repugnant. Enimvero non supponendi sunt homines, quales esse debent, sed quales sunt. Nemo igitur non agnoscit, solam legis naturalis reverentiam efficere minime posse, ut in libertate naturali beati & securi inter se vivant homines. Naturalis obligatio non sufficit coërcendis hominibus, qui cupiditatum illecebris & affectuum impetu in transversum abripiuntur.

§. 2.

*Quomodo
eidem con-
sulatur.*

Quoniam domus singulæ sibi non sufficiunt in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, nec quiete jure suo frui, & quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, nec se ac sua adversus vim aliorum defendere valent (§. 1.); *necesse est, ut plures domus inter se conveniant, quod vires mutuas impendere velint parandis iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem faciunt, varia negotia huc requisita partituri; omnem curam adhibere, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & quod ab alio ipsi tribuendum tuto consequatur, nec a quoquam lædatur; conjunctis denique viribus se suæque adversus vim aliorum defendere.*

Habemus hic motiva, quæ domus seu familias segreges impulerunt, immo impellere debuerunt, ut in unam societatem, unum quasi corpus, tanquam plura membra coalescerent, nimirum indigentiam, & impotentiam, quarum illa obstat, quo

minus

minus vitam cultiorem reddere possint, hæc autem in causa est, ut injuriis arcendis ac vindicandis non sint pares. Sunt qui hæc motiva disjungunt, quæ tamen conjungenda esse res ipsa loquitur, & ex speciali tractatione uberius elucescet, sit ita quod motivum posterius fortius impellat, & solum suadere potuisset domuum, seu familiarum unionem.

§. 3.

Quoniam societatem ineunt, qui de fine quodam *Societatem* conjunctis viribus consequendo inter se paciscuntur (§. 1. *scilicet con-* *part. 7. Jur. nat.*); *si plures domus inter se conveniunt, quod trahendo.* conjunctis viribus sibi parare velint, quæ ad vitam necessitatem commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem faciunt, omnem curam adhibere, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tuto ab alio id consequatur, nec ab alio laedatur, conjunctis denique viribus *adversus vim aliorum se defendere, societatem contrahunt.*

Patet itaque, quomodo homines impulsi fuerunt ad societatem compositam contrahendam, quæ ad majorem multitudinem extenditur, quam quæ in domibus locum habere poterat.

§. 4.

Societas inter plures domus contracta eo fine, ut con- *Civitas quid sit.* junctim sibi parent ad vitam necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requisita, & curent, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tuto ab alio id consequatur, atque se suaque adversus vim quamlibet externam defendant, *Civitas* dicitur, idiomate patrio *ein Staat*. Atque adeo patet, *pacto hominum civitates fuisse constituendas.*

Finem civitatis distincte exprimere volumus, immo debui-
mus in definitione, cum ex eo cetera omnia, quæ sequuntur,
sint demonstranda: neque enim satis clare ac perspicue paucis
quibusdam verbis eundem exprimere licuit, præsertim si ea,

quæ hic traduntur, cum iis evidenter cohærere debeant, quæ in parte præcedente de societate in genere demonstrata sunt, & si demonstrationes subsequentes, quoad evidentiam nihil pati debeant detrimenti.

§. 5.

*Populi seu
genti defini-
tio.*

Multitudo hominum in civitatem consociatorum dicitur *Populus*, sive *Gens*, idiomate patrio ein *Volck*. Quamobrem cum civitas, tanquam societas (§. 4.) sine differat ab aliis societatibus (§. 3. part. 7. *Jur. nat.*); *multitudo hominum alio sine consociatorum, quam qui civitatis est, populus, sive gens non est.*

Non ex multitudine consociatorum, sed ex fine, cuius causa consociantur, censetur civitas. Et si adeo coetus piratarum ac latronum tantus sit, ut civitati constituendæ sufficiat; cum tamen non alio sine consociantur, quam ut ex spoliis aliorum discescant, in civitatem coaluisse dici nequeunt, nec per consequens populis, aut gentibus coetus istiusmodi annumerari potest. Plurimum vero refert coetum hominum sceleratorum criminis causa consociatorum a populo distingui, ne jura gentium ad eum perperam applicentur.

§. 6.

*Cives qui-
nam dicantur.*

Membra civitatis, seu singuli, qui societatem civilem ineunt, dicuntur *Cives*.

Cum societatem civilem contrahant domus (§. 4.), membra civitatis videntur esse domus (§. 5. part. 7. *Jur. nat.*). Enimvero cum domus una non obligetur ceteris omnibus, inter quas cum ipsi societas contracta, nisi quatenus personæ, quæ sunt in una domo, obligantur personis, quæ sunt in ceteris; Civium nomine sensu magis commodo appellantur singuli homines, quos societas civilis tenet. Significatus hic vocabuli latior tanquam termini technici cum dudum sit receptus, nec a nobis restringendus erat.

§. 7.

sequi possit, nec a quoquam lædatur, consequenter ne jus ipsius violetur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac ideo ab injuria tutus sit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), ut denique conjunctis viribus tota civitas se suaque adversus vim externam defendat (§. 4.), ac per consequens non modo quilibet securus sit de vi externa hostium, sed integra quoque civitas satis potens ad eidem resistendum (§. 972. *part. 1. & §. 690. part. 2. Jur. nat.*); commune civitatis bonum utique in eo consistit, ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt, ut singulorum felicitati sufficienter prospiciatur, ut tutus quilibet sit ab injuria aliorum & a vi externa hostium, ipsa denique civitas integra satis potens ad huic resistendum.

Finis civitatis multiplex est, consequenter & commune bonum plura complectitur, quam quæ uno vocabulo exprimi possint. Brevitatis tamen causa in posterum sequentibus utemur terminis, quibus suos significatus determinatos tribuimus.

§. 10.

Vitæ sufficientia quid sit.

Per vitæ sufficientiam intelligo abundantiam eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem requiruntur, & remediorum felicitatis.

Homo constat ex anima & corpore, ac ideo vivit non modo vitam animalis, verum etiam spiritus. Quodsi ergo nihil deesse debet, quæ ad vitam ullo modo requiruntur, non modo civitati in promptu esse debent, quæ ad vitam corporis faciunt, verum etiam quæ ad vitam animæ spectant. Consulendum est non minus animæ, quam corpori. Ac ideo fortuna cum felicitate conjungenda. Non videntur hæc abire a mente *Aristotelis* lib. 3. *Polit. c. 6.* ubi ad finem civitatis requirit vitam perfectam & sibi sufficientem.

§. 11.

§. 11.

Per *Tranquillitatem civitatis* intelligo vacuitatem a *Tranquillitate* metu injuriarum. *tas sit.*

Vacuus a metu injuriarum est animus non modo, quatenus verendum non est, ne injuria nobis inferatur, verum etiam quatenus ille spē injuriæ factæ reparandæ sustentatur. Qui enim novit injuriam factam sibi reparandam esse, ab ea sibi minus metuit.

§. 12.

Denique per *securitatem civitatis* intelligo vacuitatem a metu vis, præsertim externæ. *Securitas quid sit.*

Distinguiamus tranquillitatem civitatis a securitate, quarum illa refertur ad statum civitatis internum, quatenus civis civem, aut civem incola non lædit, hæc autem potissimum ad statum externum, quatenus vis hostium, prædonum & latronum arceretur.

§. 13.

Fines civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas. Civitas enim constituitur, ut conjunctis viribus parentur, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem sufficiunt, ut unusquisque jure suo quiete frui ac id tuto ab alio consequi possit, nec a quoquam lædatur, ut denique conjunctis viribus se suæque adversus vim aliorum defendant cives (§. 4.). Enimvero in illo vitæ sufficientia (§. 10.), in isto civitatis tranquillitas (§. 11.), in hoc securitas consistit (§. 12.). Finis itaque civitatis est vitæ sufficientia tranquillitas & securitas. *Finis civitatis.*

Vulgo tranquillitas & securitas communi securitatis nomine veniunt; præstat tamen illam ab hac distingui, quemadmodum in sermone patrio fieri solet, quo illam nomine *Ruhe*, hanc nomine *Eicherheit* indigitamus, tranquillitatem & securitatem civitatis appellantes die gemeine Ruhe und *Eicherheit*.
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) B Vitæ

Vitæ sufficientiam quidam a fine civi atis remouent, quod etiam extra civitatem obtineri possit. Rectius tamen *Aristoteles*, prouti jam ante indicavimus (not. §. 10.), ad finem civitatis refert, cum extra hanc saltem non adeo commode obtineri queat, immo si curatius rem consideres, deficiente tranquillitate & securitate vix ac ne vix quidem obtineri possit. Idiomate patrio ea potissimum intelligitur, quando die *gemeine Wohlfahrt* dicitur, præsertim si junguntur verba *Ruhe und Sicherheit*, quamvis voce illa sensu latiori commune bonum etiam designare solemus, quod tranquillitatem & securitatem simul complectitur. Nos significatum vagum reduximus ad fixum, quo in sequentibus utemur.

§. 14.

*Succincta
civitatis de-
finitio.*

Quoniam fines civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas (§. 13.), societates autem, quarum in numero est civitas (§. 4.), fine differunt (§. 3. part. 7. *Jur. nat.*); *Civitas* brevius definiri potest, quod sit societas inter domos multas, seu ab ingente hominum multitudine vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia inita.

Non differt hæc definitio a superiori (§. 4.), quemadmodum statim patet, si terminos, quibus finis, cujus gratia civitas constituitur, indicatur, per suas definitiones (§. 10. & seqq.) explices.

§. 15.

*De civitatis
ordinatione.*

Quoniam civitas constituitur vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia (§. 14.), qui vero vult finem media etiam velit necesse est (§. 941. *Ontol.*); si civitas constituitur, ea ordinanda sunt, qua ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem, seu commune totius civitatis bonum (§. 9.) consequendum requiruntur.

Quam-

Quamprimum societas civilis inita, necesse omnino est, ut qui eam iniuerunt etiam consentiant in media, quibus finis, quorum gratia initur, obtineri possit. Quid enim finis consequendi causa fieri debeat, communi sociorum consensu determinandum (§. 44. part. 7. Jur. nat.): id quod dum fit, civitas ordinatur. Atque tum ea formam suam recipit, ut sit in specie hæc civitas (§. 944. 945. Omsol.)

§. 16.

Civitatis ordinatio dicitur *Respublica*, idiomate patrio *das gemeine Wesen*. *Resp. quid sit.*

Aristoteli Polit. lib. 3. c. 6. *πόλις πόλις* appellatur, quam per ordinem civitatis interpretari solent. Sunt qui contendunt, *Remp.* perperam a civitate distingui, & civitatem atque *Remp.* pro synonymis habent. Enimvero quamvis non negamus, vocabula ista promiscue usurpari; ex collatione tamen definitionum statim patet, civitatem & *Remp.* a se invicem parum differre. Aliud sane pactum est, quo consentitur in finem; aliud vero, quo consentitur in media finem hunc consequendi. Sane non alia de causa disputatur, utrum civitas pacto uno, an pluribus diversis constituatur, quam quod civitas formam suam specificam nondum nacta sit, quando saltem singuli in hoc consenserunt, quod velint conjunctis viribus ea facere, quæ ad commune bonum obtinendum, hoc est, ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem faciunt. Aliud nimirum pactum est, quo societas civilis initur, seu civitas constituitur, aliud vero, vel alia pacta sunt, quibus constituta ordinatur, cum in specie perfecta, aut, si mavis, etiam in singulari, nondum dici possit, antequam ordinata fuerit. Determinatio autem eorum, quæ ad finem, cujus gratia civitas constituitur, consequendum faciunt, & in qua civitatis ordinatio consistit, non minus a pacto quodam dependet, quam ipsa civitatis constitutio (§. 44. part. 7. Jur. nat.). Quamprimum singuli consenserunt in hoc, quod commune bonum conjun-

His viribus promovere velint; animi civium uniantur ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securitatem conjunctis viribus obtinendam: est ideo nondum uniti sunt quoad modum, quo finem istum obtinere velint. Quamvis adeo coaluerint in societatem civilem, nondum tamen determinata sunt ea, quæ ad Remp. faciunt, & per consequens peculiari pacto opus est ad civitatem ordinandam. Ex revera civitas ordinata Reip. nomine demum appellari suevit.

§. 17.

Salus civitatis in quo consistat.

Salus civitatis consistit in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis. Etenim finis civitatis sunt vitæ sufficientia, tranquillitas atque securitas (§. 13.). Quamobrem si cives non impediuntur, quo minus fruuntur vita sufficiente, tranquillitate & securitate, finis civitatis actu obtinetur. Quoniam itaque salus societatis in eo consistit, si socii non impediuntur, quo minus finem ejus actu consequantur (§. 11. part. 7. *Jur. nat.*); salus civitatis consistit in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis.

Relegenda hic sunt, quæ de salute societatis in genere annotavimus (*not. §. 11. part. 7. Jur. nat.*). Commune civitatis bonum est vitæ sufficientia, tranquillitas & securitas, quatenus hæc considerantur tanquam ea, quæ civitatem perficiunt (§. 554. *Psych. empir. & §. 9. b.*); quatenus vero hæc actu obtinentur, ut singuli cives iisdem frui possint, consequenter jam remouentur impedimenta, quæ in statu naturali iisdem obicerentur, quo minus illis frui possent, salutis civitatis, vel etiam Reip. (§. 16.) nomine veniunt. Differentia itaque boni communis & salutis civitatis cum abstracta sit, abstractio autem hæc vulgo vix attendatur; ideo quoque vulgo commune bonum civitatis & salus civitatis vel Reip. promiscue tanquam synonyma usurpantur: id quod vel propterea monendum

dum diximus, ut quis ea, quæ a nobis subinde aliter enuncian-
tur, quam vulgo fieri solet, ne vim inferamus significatui de-
terminato terminorum, quem iisdem tribuimus, non diversa
existimet, vel prorsus contraria iis, quæ vulgo ab omnibus
tanquam vera admittuntur, nec rite intellecta a nobis reji-
ciuntur.

§. 18.

*Quilibet civis obligatur bonum civitatis commūne pro vi- De bono
rili promovere & salutem civitatis curæ habere debet. Etenim communi ci-
vitas societas est (§. 4.). Enimvero quilibet socius com- vitatis pro-
mune bonum societatis pro virili promovere (§. 12. part. 7. movendo &
Jur. nat.) & salutem ejus curæ habere debet (§. 16. part. 7. cura salutis
Jur. nat.). Ergo etiam civis quilibet obligatur bonum ci- ejusdem.
vitatē commune pro virili promovere & salutem civitatis
curæ habere debet.*

Nascitur hæc obligatio ex pacto, quo in civitatē coaluerant,
qui antea sibi relictī rem suam sibi habebant.

§. 19.

Quoniam commune bonum civitatis in eo consistit, *Promotio bo-
ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, ni commu-
jucunditatem faciunt, ut felicitati omnium prospiciatur, ut nis specia-
quilibet tutus sit ab injuriis aliorum & a vi hostium, ipsa de- lius expen-
nique civitas satis potens ad huic resistendum (§. 9.), quili- ditur.
bet autem civis obligatur ad bonum civitatis commune pro
virili promovendum (§. 18.); quilibet civis pro virili conferre
debet, quicquid ad vitæ sufficientiam, tranquillitatem & securita-
tem conferre potest (§. 10. & sqq.).*

Multa omnino sunt, quæ ad vitæ necessitatem, commodi-
tatem & jucunditatem faciunt, multis quoque modis aliorum
felicitati prospici potest. Non autem omnia possumus omnes,

Quilibet adeo huc conferre debet, quod potest & quantum potest. Comparatur ideo civitas rite ordinata corpori humano, quod ex diversis admodum organis constat, quorum non omnium eadem est functio, idem usus, sed quorum unumquodque præstat quod suum est, quo pacto obtinetur commune bonum totius corporis, ut in singulis membris bene sit.

§. 20.

*Cura salutis
civitatis
specialis
expensa.*

Similiter quoniam salus civitatis consistit in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis (§. 17.) seu boni communis (§. 9.), quilibet autem civis salutem civitatis curæ habere debet (§. 18.); cuiuslibet civi cura esse debet, ne vita sufficientis, tranquillitatis & securitatis, seu boni communis fructio, vel a se, vel ab aliis ullo modo impediat, sed ea potius promoveatur.

Potest quis conferre aliquid ad fruitionem vitæ sufficientis etiam in iis, quæ ipse conferre non potest, consequenter concurrere ad promovendam salutem publicam, quando promovere nequit bonum publicum. E. gr. Ponamus aliquem diligentem esse in administranda oeconomia rurali, is pro virili symbolam suam confert ad vitæ sufficientiam. Ponamus alii curæ esse, ut frumentum æquo pretio vendatur, vel si annonæ penuria sit, ut vendatur; is nihil confert ad ea, quæ ad vitæ necessitatem requiruntur, consequenter ad vitæ sufficientiam pertinent, facit tamen, ut iis frui possimus, consequenter ad salutem civitatis promovendam concurrat. Atque hinc patet, non inanem esse distinctionem inter bonum commune civitatis & salutem ejusdem.

§. 21.

*De non faci-
endo eo, quod
adversatur
communi*

*Nemo civium facere debet, quæ communi civitatis bono
nec bonum proprium promovere cum neglectu com-
munis, vel in præjudicium communis, neque etiam quicquam fa-
cere,*

cere, quod saluti civitatis adversatur. Civitas enim societas *bono & salu-*
est (§. 4.). Quamobrem cum sociorum nemo facere de-
beat, quæ communi bono adversantur, nec promovere bo-
num proprium cum neglectu communis (§. 21. part. 7. *Jur.*
nat.), neque etiam quicquam facere, quod saluti societatis
adversatur (§. 22. part. 7. *Jur. nat.*); nemo quoque civium
facere debet, quæ communi civitatis bono adversantur, nec
bonum proprium promovere cum neglectu communis, vel
in præjudicium communis, neque etiam quicquam facere,
quod saluti civitatis adversatur.

Sub facto hic etiam comprehenduntur non facta, quemad-
modum etiam in aliis casibus. Qui omittit conferre ea, quæ
ad bonum commune conferre poterat; is non minus deest
officio suo & bono communi officit, quam qui facit, quod
eidem repugnat.

§. 22.

Quoniam bonum commune civitatis in eo consistit, *Hoc specia-*
ut abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem, *lius expen-*
jucunditatem faciunt, ut felicitati omnium prospiciatur, ut qui-
libet tutus sit ab injuriis aliorum, & a vi hostium, ipsa deni-
que civitas potens sit ad huic resistendum (§. 9.), salus au-
tem civitatis in non impedita fruitione vitæ sufficientis, tran-
quillitatis & securitatis (§. 17.); *nemo civium quicquam com-*
mittere debet, quod vita sufficientia, tranquillitati ac securitati
quomodosumque adversatur, nec ipse impedire, nec pati, ut ab aliis
impediatur, quo minus vita sufficiente, tranquillitate & securitate
frui liceat (§. 21.)

Ut specialius expendantur, quæ in propositione præceden-
te continentur, non sine ratione a nobis fit. Facit enim ad
contrahendas demonstrationes subsequendas, prouti facile ani-
madvertent, qui ad talia attentionem adferre voluerint.

§. 23.

Publicum & *Privatum* dicitur, quod ad civitatem universam spectat; *Privatum* vero, quod nonnisi singulos cives, respicit, seu ad eos pertinet. Immo in genere *Publicum* dicitur, quod ad universitatem quandam spectat; *Privatum* vero, quod ad singulos pertinet, qui in ea sunt. Unde bonum commune civitatis est *Bonum publicum*, & bonum proprium civis cujusvis est *Bonum privatum*.

Quodsi ergo quæstiveris, in quonam bonum publicum consistat, ea recolenda sunt animo, quæ de bono communi civitatis demonstravimus (§. 9.). Eodem autem modo publica calamitas vocatur, qua universi affliguntur; privata vero, quæ nonnisi singulis accidit.

§. 24.

De bono publico promovendo. Quoniam bonum commune civitatis bonum publicum est (§. 23.), quilibet autem civis obligatur bonum civitatis commune pro virili promovere (§. 18.), nec quicquam facere, quod eidem adversatur (§. 21.); *civis quilibet bonum publicum pro virili promovere, nec quicquam facere debet, quod eidem adversatur.*

§. 25.

De privato non promovendo cum neglectu publici & in hujus præjudicium. Similiter quia bonum proprium civis bonum privatum est, bonum autem universæ civitatis bonum publicum (§. 23.), nemo autem civium bonum proprium promovere debet cum neglectu communis civitatis, vel in præjudicium ejusdem (§. 21.); *nemo civium bonum privatum promovere debet cum neglectu publici, vel in præjudicium publici.*

Magis usitatum est, ut bonum publicum & privatum dicamus & ea sibi invicem opponamus, quam ut boni communis civitatis

civitatis & proprii civium appellatione utamur. Quamobrem antea demonstrata ad receptas loquendi formulas reducenda fuerunt.

§. 26.

Civitates legi naturæ convenienter fuerunt constituta. An civitates legi naturæ convenienter fuerunt constituta. Etenim domus singulæ sibi non sufficiunt in iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo fertilitatem faciunt, nec quiete iure suo frui & quod ab aliis ipsis tribuendum satis tuto consequi, seque ac sua adversus vim aliorum defendere valent (§. 1.). Quamobrem cum societates contrahendæ sint, si vnius vires non sufficiunt ad finem aliquem consequendum (§. 137. part. 7. *Jur. nat.*); & ipsa natura homines ad societatem colendam obligat (§. 138. part. 7. *Jur. nat.*); societates quoque ineundæ sunt, ut vitæ sufficientiæ, tranquillitati & securitati consulatur (§. 10. & *seqq.*), ac ipsa natura homines ad istiusmodi societates colendas obligat. Enimvero societates inter domus multas, seu ab ingente hominum multitudine vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia initæ civitates sunt (§. 14.). Quamobrem patet homines civitates constituere debere, consequenter eas legi naturæ convenienter fuisse constitutas.

Facto equidem hominum constitutæ sunt civitates; non tamen propterea institutum mere humanum dici possunt: ipsa enim lex naturæ factum hoc urget & jus ad idem dat, ita ut non minus obligationi nostræ satisfaciamus, quam jure nostro utamur, dum civitates constituimus.

§. 27.

Quoniam civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.), lex autem naturæ voluntati divinæ *Quatenus* *civitates* *con-* *sint a Deo.*
(*Wolfii Jur. nat. Pars VIII.*) C

convenit (§. 284. part. 1. *Phil. pract. univ.*), & per consequens quod legi naturæ convenienter fit, id etiam voluntati divinæ convenienter; *civitates voluntati divinæ convenienter fuerunt constitutæ.*

Atque hinc patet quo sensu dici possit, civitates esse a Deo institutas, quatenus nimirum Deo tribuenda sunt, quæ a lege naturæ veniunt, cujus ipse autor est (§. 273. part. 1. *Jur. nat.*). Sane cum legi naturæ non repugnet dominia (§. 103. 118. part. 1. *Jur. nat.*); dominia quoque dici possunt esse a Deo, utur factio hominum communionem primævam dependentium introducta. Dependenciam & dominiorum, & civitatum a Deo facile perspicies, cujus animus notionibus satis distinctis ex operibus anterioribus haustis imbutus. Qui enim, quemadmodum fieri debet, opera præcedentia eo ordine perlegit, quo conscripta & edita fuerunt; abunde intelliget, notionem Juris naturæ non modo in se invicem, sed has quoque ulterius in alias simpliciores in diversis Metaphysicæ partibus expositas continuo resolvit: unde ignorata hac notionum analysi deficit ea claritas, qua percellitur mens alterius, qui successiva industria eandem sibi familiarem reddidit. Pendet etiam hinc demonstrationum evidentia, quam frustra expectabit, qui iusto ordine scientiam acquirere negligit. Quamobrem hic maxime valet illud pervulgatum, contra ignorantem principia non esse disputandum. Et hæc quoque ratio est, cur viri rerum suarum intelligentes controversere nolint cum hominibus in ea scientiarum parte hospitibus, ad quam ea res spectat, quam in controversiam adducunt.

§. 28.

Quomodo cives civitati & civitas civibus *Si civitas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & universi sese obligant singulis, quod sufficientia vita & serum, tranquillitati & securitati prospicere velint.* Etenim qui in civitatem coeunt, inter se pa-

ciscun-

ciscuntur de bono communi conjunctis finibus consequendo, *singulis ob-* scilicet ne desint quæ ad sufficientiam vitæ requiruntur, & *ligetur.* ut tranquille ac secure vivere possint (§. 14. 9.), consequenter singuli contrahunt cum universis & universi cum singulis. Quamobrem cum ex pactis nascatur obligatio præstandi ea, de quibus conventum est (§. 789. *part. 7. Jur. nat.*); singuli, qui paciscuntur cum universis, utique sese obligant ad commune bonum promovendum, & vicissim universi singulis ad prospiciendum ipsis de iis, quæ ad vitæ sufficientiam requiruntur, & ut tranquille atque secure vivere possint.

Nimirum quilibet socius facere obligatur, quod ad finem societatis consequendum facere potest (§. 7. *part. 7. Jur. nat.*). Facit vero hoc ea intentione, ut ceteri idem faciant, consequenter nemo sese obligavit universis quoad finem civitatis consequendum, nisi quatenus universi sese etiam ipsi obligant. Singuli conferre debent, quod a singulis; universi autem, quod ab universis proficisci potest. Patebit autem ex sequentibus, quænam sint ea, tum quæ a singulis in gratiam universorum, tum quæ ab universis in gratiam singulorum fieri possint ac debeant. Atque tum perfecte intelligetur, quænam sit obligatio singulorum, qua tenentur universis, & vicissim quænam obligatio sit universorum, quibus obstringuntur singulis.

§. 29.

Universis in civitate competit jus cogendi singulos, ut satisfaciant obligationi suæ, si vel facere nolent, vel in eo negligentem se præbeant. Est enim civitas societas (§. 4.) Quamobrem cum sociis competat jus cogendi consocium, ut satisfaciât obligationi suæ, si vel satisfacere nolit, vel in eo negligentem se præbeat (§. 9. *part. 7. Jur. nat.*); universis quoque in civitate competit jus cogendi singulos ut obli-

gationi suæ satisfaciunt, si vel satisfacere nolint, vel in eo negligentes se præbeant.

Quamprimum in societatem coitur, seu pacto civitas constituitur; ex ipso hoc pacto universis nascitur jus in singulos.

§. 30.

Unde idem
fit metien-
dum.

Jus universorum in civitate in singulos ex fine civitatis metiendum. Etenim in societate jus sociorum metiendum est ex fine societatis (§. 10. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas quædam (§. 4.); jus quoque universis in singulos competens ex fine civitatis metiendum.

Jus universorum in singulos extendendum non est ultra finem: neque enim ultra eundem singulū sese universis obligare voluerunt, ex hac autem obligatione universis itatum est jus in singulos. Universi nullum jus in singulos haberent, nisi singuli hoc ipsis tribuissent. Quemadmodum nimirum sponte sua se iisdem obligarunt; ita etiam tribuerunt jus ex ista obligatione resultans, seu cum eadem necessario connexum.

§. 31.

Quale fit
jus civitatis
in cives.

Universis in civitate competit imperium in singulos. Jus enim, quod universis in singulos in societate competit, imperium est (§. 212. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); jus quoque universis in singulos in eadem competens imperium est.

Ad propositionem præsentem illustrandam faciunt, quæ alibi in genere annotavimus (not. §. 212. part. 7. *Jur. nat.*). Imperium omne nascitur ex societate (§. 213. part. 1. *Jur. nat.*), natura vero homines omnes liberi sunt (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), nec ullus imperium in invitum sibi arrogare potest (§. 195. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem & imperium universi in singulos non habent; nisi quatenus singuli in societa-

cietatem coivere, & imperium univerforum sua sponte subivere.

§. 32.

Imperium univerfis in singulos competens in civitate dicitur *Imperium civile*. Vocatur etiam *Imperium publicum* quodnam sit.

Nimirum Civile vocatur hoc imperium, quatenus ex civitate nascitur & ab ea inseparabile est, ita ut civitatem sine imperio concipere non liceat, quemadmodum triangulum concipi nequit sine tribus angulis duobus rectis æqualibus. Publicum vero idem appellatur respectu privati, quod in societatibus minoribus locum habet (§. 23.), & de quo dictum est in parte præcedente.

§. 33.

Quoniam imperium civile univerfis in singulos competit in civitate (§. 32.), univerfi autem in civitatem consociati populus sunt (§. 5.); *imperium civile originarie penes voluntatem est.*

Ad civitatem constituendam non aliud requiritur pactum, quam quod paciscentes conjunctis viribus vitæ sufficientiam, tranquillitatem ac securitatem promoverent velint (§. 14.). Ex hoc pacto oritur imperium civile. Quamobrem originarie nemini competere potest nisi iis, qui invicem pacti sunt, hoc est, populo, in quem invitum nemo sibi imperium jure arrogare potest (§. 195. part. 7. *Jur. nat.*), nec quisquam etiam invitum alterius imperio subicere jure valet, cum libertas naturalis, jus homini connatum (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), a nemine cuiquam invito auferri possit (§. 64. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 34.

Quoniam *imperium civile* originarie penes populum est (§. 33.); idem est *res populi propria* (§. 498. part. 1. & §. 132. *res propriæ populi*).

§. 132. part. 2. *Jur. nat.*), & ad id, quod suum est, referendum
(§. 131. part. 1. *Jur. nat.*)

Cum ex pacto oriatur imperium civile (not. §. 33.), jus hoc acquisitum est (§. 35. part. 1. *Jur. nat.*), & acquiritur iis, qui pactum fecere, ac ideo eorum res propria est, quemadmodum sunt acquirentium propriæ res aliæ, quas ex pactis sibi quæerunt.

§. 35.

Limites imperii civilis. ad commune civitatis bonum, seu bonum publicum, consequendum pertinent. Imperium enim omne cum extendi nequeat ultra actiones, quæ ad finem societatis consequendum faciunt (§. 214. part. 7. *Jur. nat.*); nec imperium civile extendi potest ultra actiones, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt (§. 4.). Quoniam itaque commune civitatis bonum, hoc est, publicum (§. 23.), finis est civitatis (§. 4. 9.); imperium civile extendi nequit ultra eas actiones, quæ ad commune civitatis bonum, seu bonum publicum consequendum faciunt.

Ideo finem civitatis in definitione distincte exprimere volumus, immo debuimus, ut imperii civilis, quod in abusum facile trahitur, limites accurate determinari possint, nec dum in nimium extenditur, jus in injuriam degeneret. Universi nimirum in civitate non plus juris in singulos sibi arrogare possunt, quam singuli universis in se conferre voluerunt. Tantum autem juris conferre debuerunt, quantum ad finem civitatis consequendum requiritur, consequenter tantum etiam tacite contulisse censentur. Naturaliter pactis omnia inesse intelliguntur, quæ ex iis, quæ expresse dicta sunt, necessario consequuntur: non autem plura insunt, quam quæ inde necessario consequuntur.

§. 36.

Populus imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim, etiam in extraneam transferre potest, & si in aliam transfert, a voluntate ipsius dependet, nendi de qua lege idem transferre velit. Etenim in societate imperium vel sibi retinere possunt universi, vel in personam unam, aut plures, si ita visum fuerit, transferre (§. 216. part. 7. Jur. nat.), potest etiam societas idem transferre in extraneum (§. 217. part. 7. Jur. nat.), & a voluntate ejus pendet, qua lege transferre velit (§. 220. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas societas sit (§. 1.), & universi, qui in eam coiverunt, populus sint (§. 5.), penes quem originarie imperium civile est (§. 33.); populus quoque imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim, etiam in extraneam transferre potest, & a voluntate populi dependet, qua lege idem transferre velit.

Paret hinc, quale sit jus populi disponendi de imperio civili: quod utique non diversum est a dominio (§. 118. part. 2. Jur. nat.). Recte nimirum dicitur originarie imperium civile esse in dominio populi, cum etiam jura, res incorporales (§. 498. part. 1. Jur. nat.), in dominio esse possint (§. 216. part. 2. Jur. nat.).

§. 37.

Si civitas ordinanda, seu Resp. instituenda, universi inter se deliberare debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam in Rep. instituant, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre stituenda velint. Etenim populus vel imperium sibi retinere, vel pro lubitu in personam unam, vel plures transferre potest, & sibi in alium transfert, a voluntate ipsius dependet, qua lege idem transferre velit (§. 36.). Necessse igitur est, ut, quam-

primum in civitatem coaluerunt singuli, determinetur, quidnam horum fieri debeat. Quamobrem cum in civitate, tanquam societate, communi omnium, qui in eam coiverunt, consensu determinandum sit, quid in eadem finis consequendi gratia fieri debeat (§. 44. part. 7. *Jur. nat.*); si civitas ordinanda, seu Resp. instituenda (§. 16.), universi inter se convenire debent, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre velint.

Pactum hoc diversum est ab eo, quo civitas constituitur. Et quamvis non repugnet, ut de societate civili ineunda & de subjecto imperii una conveniatur, manent tamen pacta diversa, quorum illud, quod agit de societate civili ineunda, etsi non tempore, ordine tamen prius intelligitur altero, quo subiectum imperii definitur, cum ex illo nascatur imperium (§. 213. part. 7. *Jur. nat.* & §. 4. b.), quod adeo nulli subiecto inesse potest, antequam natum fuerit.

§. 38.

De modo transferendi imperium in alium.

Quoniam populus, quando Resp. instituenda, convenire debet, qua lege imperium sit transferendum, si id in alium, vel alios transferre decrevit (§. 37.), imperium vero in alium transferri potest vel revocabiliter, vel irrevocabiliter, ad certum tempus, vel ad dies vitae, tanquam transmissibile in certos alios, vel non transmissibile, plenum, vel certa parte deminutum, illimitatum, aut certo modo limitatum (§. 221. part. 7. *Jur. nat.*); si populus constituit imperium in unam personam, vel in plures transferre, porro convenire debet, num idem revocabiliter, an irrevocabiliter, num ad certum tempus, an ad dies vitae, num tanquam transmissibile, in certos alios, an tanquam non transmissibile, num plenum, an certa parte deminutum

deminutam, nam illimitatam, aut certo modo limitatam transferre velit.

Hoc pactum denuo diversum est ab eo, quo saltem conveniebatur, utrum populus imperium sibi retinere, an in alium, vel alios transferre velit. Neque enim conveniri potest de modo, quo imperium habere debet is, in quem transfertur, antequam convenum fuerit, id in alium, vel alios transferendum esse. Plures cum sint modi, quo populus imperium in alium transferre potest; nova utique deliberatione opus est, quomodo seu qua lege imperium sit transferendum, postquam translatio ejus decreta.

§. 39.

Imperium a populo in alium transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad ipsam substantiam. Quando enim populus imperium transfert in alium, a voluntate ipsius dependet, qua lege, seu quomodo transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum imperium vel ea lege transferri possit, in alium, ut idem exerceat, vel ita, ut de ipso etiam imperio pro arbitrio tuo disponere valeat; imperium utique a populo in alium transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad ipsam substantiam.

De imperio quoad exercitium & quoad substantiam translato.

Differentia hæc probe notanda est. Longe enim alia consequuntur, si quis saltem imperii exercitium habeat, & si ipsum imperium ejus sit, quemadmodum ex sequentibus clarius elucescet.

§. 40.

Si imperium transfertur in alium quoad exercitium, is non habet in usufructu; si vero quoad substantiam, jure proprietatis idem possidet & per consequens in patrimonio habet. Quando enim imperium transfertur in alium quoad exercitium,

De imperio in usufructu & in patrimonio.

(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)

is non habet nisi jus exercendi imperium, non vero de ipso imperio tanquam de re sua disponere potest (§. 222. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum usumfructum habeat, qui habet jus eadem utendi fruendi, sed de ipsa substantia disponere pro lubitu non potest (§. 1420. part. 5. *Jur. nat.*); si imperium in alium quoad exercitium transfertur, is idem habet in usufructu. *Quod erat primum.*

Enimvero si imperium in aliquem transfertur quoad substantiam, is de ipsa substantia imperii, tanquam re sua, disponere potest. Quamobrem cum jus disponendi de ipsa substantia rei proprietatis sit (§. 131. part. 2. *Jur. nat.*); si imperium in aliquem transfertur quoad substantiam, is proprietatem ejus habet, seu jure proprietatis idem possidet. *Quod erat secundum.*

Denique cum in patrimonio sint omnia bona, quæ quis habet (§. 452. part. 2. *Jur. nat.*), consequenter omnia etiam jura (§. 451. part. 2. *Jur. nat.*), imperium vero sit jus quoddam (§. 194. part. 7. *Jur. nat.*); qui imperium jure proprietatis possidet, consequenter is, in quem imperium quoad substantiam translatum, idem in patrimonio habet. *Quod erat tertium.*

Modus hic duplex habendi imperium probe notandus. Multæ nimirum inde decidendæ sunt controversiæ de successione in imperio & de imperii, vel partis ejus alienatione.

§. 41.

De usufructuario & proprietario imperii.

Quoniam qui imperium accepit, idem habet vel in usufructu, vel in patrimonio, seu jure proprietatis (§. 407), fructuarius vero est, seu usufructuarius, qui usumfructum habet (§. 1420. part. 5. *Jur. nat.*), & proprietarius, qui prop-
rieta-

prietatem in re habet, seu cuius res propria est (§. 131. part. 2. Jur. nat.); Qui imperium in civitate habet, vel usufructuarius imperii est, vel proprietarius.

§. 42.

Rektor civitatis est, is, cui imperium in civitate defertur, ut id exerceat. Rektor civitatis qui-
nam sit. ●

Rektor nimirum societatis est is, cui imperium in societate defertur, ut id exerceat (§. 218. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit quaedam societas (§. 4.); dicendus utique Rektor civitatis erit is, cui imperium in civitate delatum est, & per consequens idem exercet proprio nomine. Quando enim populus imperium sibi retinet, & per consequens seipsum regit (§. 219. part. 7. Jur. nat.), Rectorem alium non habet.

§. 43.

Rektoris civitatis jus omne metiendum est ex voluntate, Unde me-
qua populo fuit, cum imperium transferret. Etenim rector ci-
vitatatis est rector societatis cuiusdam (§. 4. 42. h. & §. 218. Rektoris ci-
part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum rectoris in societate
jus omne metiendum sit ex voluntate, quæ fuit societati,
cum imperium transferret (§. 222. part. 7. Jur. nat.); re-
ctoris quoque civitatis jus omne metiendum est ex volunta-
te, quæ populo fuit, cum imperium transferret. visatis.

Quod in genere monuimus de metiendo jure rectoris so-
cietatis (not. §. 222. part. 7. Jur. nat.); idem quoque firmi-
ter tenendum de jure rectoris civitatis. Sane etiam in casu
dubio, quando ad præsumptiones recurrendum, inquiri debet,
qualis præsumenda sit voluntas populi imperium transferentis.

§. 44.

Imperium summum dicitur, in cuius actus nemini nisi Summus
D 2 habenti imperii in

quo consi-
stat.

habenti jus quoddam competit, ut ideo *Summitas imperii* consistat in independentia exercitii eiusdem ab alterius cuiusdam voluntate.

Nimirum qui summum imperium habet, idem pro lubitu exercet, seu prouti sibi visum fuerit, nec quisquam alius est, cuius arbitrio actus imperantis quomocunque subsint.

§. 45.

De actibus
summi im-
perii.

Quoniam in summi imperii actus nemini ius quoddam competit (§. 44.); qui summum imperium habet, eius actus a nemine irriti reddi possunt.

Nimirum quicquid imperans agit, id mutari nequit, nisi quando ipsi ita visum fuerit; nemo autem alius actum eius quomocunque infirmare potest, siue cuius fuerit, siue extraneus. Valet hic de imperante, quod vulgo dicitur: sic volo, sic jubeo.

§. 46.

De libertate
in imperan-
do.

Similiter quoniam qui imperium summum habet, in exercitio imperii non dependet ab ullo alio homine, nisi a seipso (§. 44.), qui vero in agendo non dependet ab ullo alio homine, nisi a seipso, liber est (§. 153. part. 1. Jur. nat.); Qui summum imperium habet, in imperando, seu exercitio imperii prorsus liber est, consequenter eius conscientiae rebinquendum, quomodo imperes (§. 157. part. 1. Jur. nat.), nec ulli hominum rationem reddere tenetur, quomodo imperio utatur, seu cur sic imperes, non aliter.

Stat nimirum pro ratione voluntas imperantis, ipse autem suo stat iudicio, non alieno. Imperans persona moralis est. Unde qui summum habet imperium persona moralis libera est. Quae itaque valent de libertate hominis naturali respectu cujusvis hominis tanquam individui physici; ea etiam va-

lent

lent de imperante qua tali. Qui ergo libertatem hominis naturalem penitus perspicit; idem quoque absque ulla obscuritate perspiciet summitatem imperii, quae revera non consistit nisi in libertate imperantis qua talis (§. 153. *part. 1. Jur. nat. & §. 44. b.*)

§. 47.

In civitate singulorum libertas restringitur quoad eas Quantam actiones, quae ad bonum publicum promovendam faciunt, quoad libertas re-ceteras illa illibata manet: singuli quoque, quando in civitatem stringatur coeunt, liberi manent respectu peregrinorum. Quoniam enim *in civitate.* in societate qualibet libertas sociorum restringitur, quoad actiones ad consequendum finem societatis requisitas (§. 169. *part. 7. Jur. nat.*); finis autem civitatis est vitae sufficientia, tranquillitas & securitas (§. 13.), consequenter bonum publicum (§. 9. 23.); singulorum in civitate libertas restringitur quoad eas actiones, quae ad bonum publicum promovendum faciunt. *Quod erat primum.*

Enimvero quando civitas constituitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint (§. 28.). Quamobrem cum nemo alterum sibi obligare possit ultra voluntatem ipsius (§. 382. *part. 3. Jur. nat.*); singulorum obligatio in civitate respectu universorum extendi nequit ultra eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur. Libertas igitur naturalis quoad ceteras actiones illibata manet. *Quod erat secundum.*

Denique peregrini non sunt membrum civitatis nostrae (§. 7.), consequenter nemo peregrinus est in numero universorum, quibus singuli sese obligarunt. Quamobrem cum nulla ratio sit, cur propterea peregrinis ad certa quaedam obligatus esse debeat, quia universis in

civitate me obligavi; qui in civitatem coeunt, respectu peregrinorum liberi manent. *Quod erat tertium.*

Probe hic perpendenda veniunt, quæ alias annotavimus (not. §. 169. part. 7. Jur. nat.), & ad civitatem, societatem omnium perfectissimam, applicanda, ut intimius perspiciatur, cur & quomodo libertas singulorum in civitate restringatur, ac ideo status libertatis mutetur. Mutant autem, qui in civitatem coeunt, statum respectu eorum, cum quibus pacti fuerunt, non vero respectu aliorum, ad quos pactum illud, quo civitas constituta (§. 4.), minime pertinet.

§. 48.

Quantum libertas restringitur quoad ea, quæ ad bonum publicum, seu commune civitatis bonum spectant. Libertas domuum & societatum simplicium in civitate restringitur quoad ea, quæ ad bonum publicum, seu commune civitatis bonum spectant. Etenim in societate composita libertas minorum in societatum simpliciorum, ex quibus ea coalescit, restringitur quoad ea, quæ ad societatem compositam spectant (§. 170. part. 7. Jur. nat.). Enimvero civitas coalescit ex domibus (§. 4.), domus vero ex societate conjugali, paterna atque herili, aut saltem ex binis componitur (§. 1147. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem in civitate libertas domuum & societatum simplicium, ex quibus illæ componuntur, restringi debet quoad ea, quæ ad civitatem spectant, consequenter quæ ad bonum publicum, seu commune civitatis bonum spectant.

Ostendi etiam poterat hoc modo. Quando in societatem coitur, singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo fuerint membra societatis cuiusdam minoris, veluti domus, aut societatis cuiusdam simplicis, actiones quoque illorum quoad actiones ad societatem istam spectantes

spectantes restringi debent, quatenus bonum publicum id exigit.

Finis civitatis non modo respicit ea, quæ sunt singulorum, verum etiam societatum minorum, quas inter se contraxerunt. Unde qui in societatem civilem coeunt, sibi invicem quoque promittunt, quod conjunctis viribus bonum societatum minorum, quarum membra sunt, promovere velint. Quamobrem cum fines societatum minorum contineantur in fine civitatis, qui fundamentum restrictionis libertatis est, libertas civitatum minorum ab eadem rationem & eodem modo restringenda venit, ob quam rationem & quo modo libertas singulorum restringitur.

§. 49.

Quoniam libertas domuum & societatum simplicium in civitate restringitur quoad ea, quæ ad bonum publicum spectant (§. 48.); jura patrumfamilias, conjugum, parentum, liberorum, dominorum & famulorum restringuntur, quantum bonum publicum exigit.

De restrictione juris patrumfamilias, conjugum, parentum, liberorum, famulorum.

Nimirum jus harum personarum imminuitur, quantum bonum publicum exigit. Nec hoc durum videri debet, cum etiam saluti societatum minorum & per consequens omnium membrorum earundem qua talium prospiciatur ab universis. Quemadmodum itaque universi obligantur singulis membris societatum minorum qua talibus ad eorum salutem promovendam; ita etiam hæc qua talia vicissim obligantur universis ad commune ipsorum bonum pro virili promovendum. Clarior hoc elucescet ex speciali tractatione de Rep. instituenda.

§. 50.

Qualibet civitas naturaliter libera est. Etenim societas quælibet naturaliter libera est (§. 166. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); ea quoque naturaliter libera est.

De libertate naturali civitatis.

Osten-

Ostenditur etiam hoc modo. Singuli, quando in civitatem coeunt, liberi manent, respectu peregrinorum (§. 47.), consequenter eorum, qui non sunt membra civitatis (§. 7.). Quamobrem cum libertas civitatis eadem sit cum libertate singulorum, qui in civitatem coiverunt, simul sumta, quod per se patet; quælibet quoque civitas naturaliter libera est, respectu scilicet omnium, qui eius membra non sunt.

Libertas civitati non competit, nisi quatenus competit singulis ejusdem membris. Quemadmodum enim a libertate ipsorum dependebat, utrum sese invicem sibi obligare velent ad bonum commune conjunctis viribus promovendum, nec ne; ita quoque in singulis actibus huc spectantibus non dependent ab ullo peregrino, seu extra civitatem constituto, ac per consequens qua membra civitatis liberi sunt, & universi simul, qui civitatem absolvunt, liberi sunt respectu eorum, quorum nulla est cum ipsis communio. Libertas civitatis fuit tanquam ex fonte ex libertate naturali singulorum, vi cuius in societatem coire licite poterant (§. 26.).

§. 51.

An civitati uni sit jus (§. 50.); naturaliter civitas quælibet potestati civitatis alterius in alteram, subiecta non est (§. 135. part. 1. Jur. nat.), consequenter in eam civitati alteri jus nullum competit (§. 134. part. 1. Jur. nat.), cumque quilibet in agendo non dependeat ab ullo alio homine, nisi a seipso (§. 153. part. 1. Jur. nat.), quælibet civitas in iis, quæ ad civitatem spectant, non dependet a civitate alia, sed unice a seipsa.

§. 52.

Quomodo civitas li-

Similiter quia civitas quælibet naturaliter libera est (§. 50.), vi libertatis autem naturalis unicuique permittendum,

dum, ut in determinandis actionibus suis suum sequatur *judicium*, quamdiu nil facit contra jus tertii (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*), ejus quoque conscientiae relinquendum, quid agat (§. 157. part. 1. *Jur. nat.*), nec ulli hominum rationem reddere tenetur actionum suarum (§. 158. part. 1. *Jur. nat.*); *civitati quoque unicuique permittendum, ut in iis, quae ad civitatem spectant, suum sequatur iudicium, quamdiu nil facit contra jus alterius civitatis, conscientia illorum, qui membra civitatis sunt, relinquendum, quid in civitate agatur, nec ulli hominum rationem reddere illa tenentur actuum suorum.*

Cum idem jam demonstraverimus de societate qualibet in genere (§. 167. part. 7. *Jur. nat.*); poteramus idem quoque ex eo inferre de civitate. Ceterum hic quoque notandum est quod de principio hoc in genere annotavimus (*not. §. cit.*)

§. 53.

Quoniam naturaliter *civitas una potestati civitatis alterius* subjecta non est (§. 51.); *Si subjici debet, necesse est, ut vel facto suo, vel alieno eidem subjiciatur.*

Quomodo civitas una alteri subjici possit.

Nondum hic definimus, utrum jure, an injuria hoc fiat: de eo enim in sequentibus demum disquirendum.

§. 54.

Civitates spectanda sunt tanquam personae singulares liberae, in statu naturali viventes. Etenim plures societates diversae spectandae sunt inter se tanquam personae singulares liberae in statu naturali viventes (§. 168. part. 7. *Jur. nat.*); eadem quoque spectandae sunt tanquam personae singulares liberae, in statu naturali viventes.

Quomodo civitates spectandae inter se.

Quae alias annotavimus, cum de societatibus in genere (*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)

E

idem

idem evinceremus (not. §. 168. part. 7. *Jur. nat.*); ea etiam hic tenenda sunt. Fieri enim potest, ut plures civitates in unam compositam coalescant, vel etiam certis passionibus una alteri sese obliget ad certas præstationes imperium diminuentes, prouti ex sequentibus elucescet.

§. 55.

*De naturali
libertate po-
pulorum.*

Populus quilibet naturaliter liber est. Multitudo enim hominum in civitatem consociatorum populus est (§. 5.). Quoniam itaque naturaliter civitas quælibet libera est (§. 50.); populus quilibet naturaliter liber est.

Libertas civitati non competit, nisi quatenus competit singulis ejusdem membris (not. §. 50.). Singula vero hæc membra simul sumta populus sunt (§. 5.) Quamobrem libertas civitati competens illa ipsa libertas est, quæ populo competit, & eadem cum libertate naturali singulorum, qui per consociationem populus facti sunt. Per hanc autem consociationem nemini sese ad aliquam præstationem cum imminutione libertatis naturalis obligarunt, qui cum ipsis consociati non sunt.

§. 56.

*Quomodo
unus alteri
subjici possit.*

Quoniam *populus quilibet naturaliter liber est* (§. 55.) *nullus alii populo subjici potest nisi facto vel suo, vel alieno.*

Nondum hic loquimur de jure, sed saltem de facto. De illo enim demum dispiciemus suo loco.

§. 57.

*Quate fit
imperium in
populo.*

Imperium, prouti in populo originarie est, summum est. Etenim populus naturaliter liber est (§. 55.), ac ideo in agendo, & per consequens in exercitio imperii, quando id in alium nondum transtulit (§. 36.), non dependet nisi a seipso

seipso (§. 153. part. 1. Jur. nat.) seu propria sua voluntate. Quamobrem cum imperium summum sit, cujus exercitium non dependet ab alterius cujusdam voluntate (§. 44.); imperium, prouti originarie in populo est, summum est.

Summitas imperii fluit ex libertate naturali populi. Vi hujus alterius cujusdam potestati subjectus non est (§. 135. part. 1. Jur. nat.), consequenter nemini jus quoddam in eodem (§. 134. part. 1. Jur. nat.), ac per consequens in imperio, quod habet (§. 33.), actus jus quoddam competit. Est igitur imperium, quale originarie penes populum est, summum (§. 44.)

§. 58.

Quoniam imperium, prouti in populo originarie est, summum est (§. 57.), a voluntate autem populi dependet, *se disponens* quomodo imperium in alium transferre velit (§. 36.); *si di de summi imperium in alium transfert populus, summitatem ejus vel sibi remittat im-* *perii populo*
sinere, vel in alium transferre potest. *competente.*

Non de eo hic quaestio est, num prudentiae sit summitatem imperii transferre in Rectorem civitatis, an vero melius sit, ut eandem populus sibi retineat; sed saltem quaeritur, quid populus jure suo usus facere possit. Imperium res populi propria est (§. 34.), & quatenus originarie penes ipsam est, summum est (§. 57.). De summitate igitur etiam imperii disponere pro lubitu potest (§. 118. part. 2. Jur. nat.)

§. 59.

Quoniam populus summitatem imperii in rectorem civitatis transferre potest (§. 58. 42.); *An summi* *summitas imperii non eas imperii*
semper necessario penes populum est, consequenter populo non semper sit *semper jus aliquod competit in actus Re-ctoris civitatis (§. 44.), penes popu-*
adeoque nec jus coercendi atque puniendi Reges imperio abutentes. *lum.*

Mortonus in commentario *Elisabethe* exhibito apud *Buchananum* lib. 20. statuit, legem de puniendo Rege non solis Scotis propriam esse, sed omnibus nationibus & populis bene institutis communem. Olim nimirum Reges in Scotia, referente *Tibvano* lib. 50. morte, vinculis, exilio puniri. Scotos liberam ab initio gentem Reges eo jure sibi creavisse, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimi posset. Et *Buchananus* rerum Scotticarum lib. 20. ait, factum animadvertendi in Reges novum non videri, nam multos Reges a Scotis morte, vinculis, exilio punitos, & non modo externis exemplis factum Scotorum confirmari posse, sed magnam quoque farraginem eorum ex antiquis historiarum monumentis ultro sese offerre. Tale quid de *Lacedæmoniis* refert *Cornelius Nepos* in vita *Pausaniae* c. 3. & de antiquis *Burgundis* etiam *Amintanus Marcellinus*. Falluntur tamen, qui contendunt, jus istiusmodi in Rectorem civitatis semper absque ulla exceptione competere populo, prout ex iis, quæ demonstravimus, obvium est. Recte observat *Grotius* de J. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 8. sententiam istam, qua summitas imperii sine omni exceptione ad populum restringitur, innumeris malis causam dedisse & dare etiamnum posse, seditionibus scilicet, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis, dissentiente licet *Gronovio* in Notis ad hunc locum, qui Regum potius ac Magistratum iniquitatem istis malis causam dedisse mavult. Inde tamen non sequitur summitatem imperii penes populum neutiquam esse, seu populum imperium transferentem summitatem ejus sibi retinere non posse, cum Rectoris civitatis jus metiendum sit ex voluntate populi imperium transferentis (§. 43.), nec de eo quæstio sit, quid exinde sequatur, si populus hac potius, quam alia lege transtulerit, & num prudenter, vel imprudenter fecerit, quod hac potius, quam alia lege transtulerit.

§. 60.

Imperium civile, seu publicum consistit in jure determi- In quonam
nandi ea, qua ad bonum publicum promovendum requiruntur. imperium
 Etenim est jus universis in singulos in civitate competens *civile consi-*
 (§. 32.). Quamobrem cum idem metiendum sit ex fine *stat.*
 civitatis (§. 30.), seu bono communi (§. 9. 13.), vel pu-
 blico (§. 23.), nec ultra eas actiones, quæ ad bonum pu-
 blicum consequendum pertinent, extendi possit (§. 35.);
 erit utique jus determinandi ea, quæ ad bonum publicum
 promovendum requiruntur.

Qui in civitatem coeunt, hunc finem sibi propositum ha-
 bent, quod conjunctis viribus bonum commune promovere
 velint (§. 4. 9.), & ad hoc singuli sese universis & universi
 singulis obligant (§. 28.). Dum volunt finem, necesse etiam
 est ut velint media, sine quibus illum consequi non datur.
 Ea igitur media determinanda sunt & per consequens jus
 universis competens in singulos aliud esse nequit, quam jus
 determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum re-
 quiruntur. Imperantis itaque est præscribere media, quibus
 bonum publicum consequi datur. Quamobrem qui intimius
 perspicit, in quonam bonum publicum consistat; is quoque
 intime perspicit, in quonam imperium civile consistat.

§. 61.

Imperium civile, seu publicum varia complectitur jura. An imperi-
quæ a se invicem separari possunt, seu non necessario eidem subjecto um publi-
simul insunt. Etenim imperium publicum consistit in jure *cum sit jus*
 determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum *indivisum.*
 requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum bonum commune
 civitatis, hoc est, publicum (§. 23.), consistat in eo, ut ci-
 vitas abundet iis, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem

& jucunditatem faciunt, & ut felicitati singulorum sufficienter prospiciatur, ut tutus quilibet sit ab injuria aliorum & a vi externa hostium, ipsa denique civitas satis potens ad huic resistendum (§. 9.), consequenter plura a se invicem distincta complectatur; imperium quoque complectitur tot jura diversa, quot diversæ illorum, quæ ad bonum publicum pertinent, concipi possunt classes. Varia igitur complectitur jura. *Quod erat primum.*

Enimvero si fines illos diversos, qui simul intenduntur, & in quibus bonum publicum consistit, perpendere volueris, facile apparet, eos ita sese habere, ut unus absque altero intendi possit, nec posito uno ponantur quoque ceteri. Quamobrem etiam media ad unum consequendum necessaria per se minime dependent a mediis, quæ ad alium consequendum requiruntur. Qui itaque præscribit media fini uni consequendo necessaria, is non tenetur præscribere media fini cuidam alteri consequendo inservientia, consequenter cum jura ad imperium publicum pertinentia non consistant nisi in juribus præscribendi media ista (§. 60.); jura, quæ imperium summum complectitur, a se invicem separabilia sunt, nec necessario eidem subjecto simul insunt. *Quod erat alterum.*

Diversa illa jura, quæ imperium publicum continet, rectius distinguuntur, ubi ostenderit, quænam ad Remp. rite instituendam requiruntur, consequenter quibusnam opus sit mediis, ut finis civitatis ex asse obtineatur. Ut tamen non prorsus obscura maneant, quæ hic demonstrantur, exempli saltem loco unum vel alterum horum jurium commemorare libet. Pertinent nimirum ad imperium publicum jus ferendi leges, jus decidendi controversias civium de jure, jus puniendi delicta, jus belli, jus tributa indicendi, jus circa sacra.

§. 62.

Imperium plenum dicitur, quod omnia jura complectitur ad imperium civile spectantia, nullo prorsus excepto: *plenum* & *minus plenum* autem, quod non omnia jura complectitur ad imperium civile spectantia, sed a quo unum, vel alterum eorum ademptum. Quoniam jura omnia ad imperium civile spectantia non necessario simul insunt eidem subjecto (§. 61.), si imperium in alium, vel alios transfertur, vel plenum, vel minus plenum transferri potest, prouti populo transferenti visum fuerit (§. 36.)

Ita e. gr. populus sibi retinere potest jus belli inchoandi, vel tributa indicendi, seu onera nova imponendi.

§. 63.

Diversa illa jura, quorum unum absque altero subsistere potest, quæ tamen simul sumta imperium publicum constituunt, dicuntur *Partes imperii*. Partes hæc *Grotius* divisibiles vocat *potentiales*. Atque hinc patet, imperium plenum considerari ut totum nulla sui parte deminutum, minus plenum autem ut partem ejus, seu complexum quendam partium potentialium quarundam, aut, si mavis, ut imperium parte una, vel altera deminutum. Immo porro patet, imperium civile esse divisibile in partes potentiales.

§. 64.

Quoniam imperium civile divisibile est in partes potentiales (§. 63.), a populi autem voluntate dependet, quomodo imperium in alium transferre velit (§. 36.); si populus imperium in alium transfert, aut indivisum transferre, aut in partes potentiales dividere, & partem divisam vel sibi retinere, vel certa lege in alium, vel alios transferre potest.

Ita

Ita imperium in Rep. Hebræorum divisum erat ea lege, ut jus circa sacra Pontifici maximo, jus autem circa profana Regi competeret.

§. 65.

*De summi-
tate imperii potest
pro qualibet parte
divisi.*

Si imperium dividitur in partes potentiales, summum esse potest pro qualibet parte divisa. Quando enim imperium dividitur in partes potentiales, diversa illa jura, quæ completitur, & quorum unum absque alio subsistere potest, separantur, ut in diversis subjectis subsistant (§. 61. 63.). Enimvero summitas respicit exercitium imperii totius & singulos ejus actus facit inde pendentem a voluntate alia, quam exercentis (§. 44.), consequenter divisio minime obstat, quo minus actus ad exercitium cujuslibet juris spectantes maneat independentes ab alia, quam exercentis voluntate. Imperium itaque, si dividitur in partes potentiales, summum esse potest pro qualibet parte divisa.

Ita in Rep. Hebræorum non minus jus Pontificis maximi circa sacra, quam jus Regis circa profana summum erat, ita ut neutri competeret jus in actus alterius, eos scilicet, qui ad exercitium juris sui pertinebant. Sunt equidem qui absurdum dicunt duplex summum imperium in eadem civitate; sed cur absurdum sit, nulla ratione solida evincunt. Sane absurdum minime reputant, ut populus quædam jura ad imperium spectantia sibi retineat, in quibus dependere non vult a Rectoris voluntate. Nonne vero perinde est, sive jus sibi reservatum exerceat per se, sive idem transferat in alium, ut idem exerceat, prouti sibi videtur? Ex eo, quod corpus humanum sit monstruosum, si duo habeat capita, minime sequitur, Remp. fore monstruosam, in qua duo existunt imperia summa. Absurditas demum probata intelligitur, si demonstratum fuerit, imperio summo diviso finem civitatis obtineri minime posse, sed ex hac divisione sequi, quæ eidem e dia-

metto

metto repugnant. Hoc enim in presenti materia pro moraliter impossibili, consequenter pro absurdo habendum, si velimus uti mediis, quæ finem civitatis evertunt, aut saltem ab eodem abducunt.

§. 66.

Imperium limitatum dicitur, cujus exercitium certis *De imperio* legibus adstrictum, vel consensu alterius indiget. *Absolutum limitato* *et* vero est, quod limitatum non est. *absoluta.*

Hobbesius nullam agnoscit differentiam inter imperium summum & absolutum. Qui enim absolutum habet imperium, is in eo exercendo suo stat judicio, cum nullius consensum requirere, nec ad certas leges actus suos componere teneatur. Enimvero inde nondum sequitur, in actus ipsius nullam jus esse populo, ut iidem a voluntate ejus sint prorsus independentes, nec, si eidem ita visum fuerit, irriti effici possint. Absolutum itaque esse potest imperium, non tamen summum, ac per consequens non inani subtilitate imperium absolutum a summo distinguitur. Immo non implicat, imperium limitatum esse summum, quatenus equidem Rectori civitatis certæ præscriptæ sunt leges, juxta quas idem exercere debet; quodsi tamen contrarium fecerit, populo jus non est actus ejus irritos reddendi. Sed de eo uberius dicendum inferius, quando disquiremus, utrum imperium summum sit irresistibile, nec ne.

§. 67.

Quoniam imperium limitatur, si exercitium certis *An imperi-* legibus adstringitur, aut ad actus ejus certorum quorundam *um minus* consensus requiritur (§. 66.); imperium autem minus, *ple-* *plenum li-* num non omnia jura continet, quæ idem complectitur, (§. *mitatum es-* 62.) quoad exercitium tamen eorum jurium, quæ continet, *se possit.* certis legibus adstringi, aut ad consensum certorum quorundam restringi potest; *imperium minus plenum limitatum*
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) F esse

esse potest. Et eodem modo patet, imperium minus plenum etiam absolutum esse posse.

§. 68.

An plenum pro parte limitatum, pro alia absolutum.

Immo quoniam imperium in partes potentiales divisibile, hoc est, in jura, quæ sigillatim subsistere possunt (§. 63.), consequenter non implicat, ut, si omnia jura, quæ ad illud spectant, hoc est, imperium plenum (§. 62.), transferantur in unum, quoddam exercitium certis regulis adstringatur, vel a consensu certorum quorundam suspendatur, aliorum vero exercitium judicio habentis prorsus liberum relinquatur; imperium vero limitatum est, cujus exercitium certis legibus adstrictum, vel a consensu certorum quorundam suspensum, absolutum vero, quod ita limitatum non est (§. 66.); si imperium plenum transferatur, pro aliqua parte limitatum, pro reliqua absolutum transferri potest, prout scilicet populo transferenti visum fuerit (§. 36.).

Omnis diversitas imperii oritur a voluntate populi idem in alium, vel alios transferentis. Cumque jus externum ex eadem unice metiendum sit, de jure Rectori civitatis competente ex principiis intrinsecis judicium fieri nequit. A diversitate autem imperii in Rectorem translati pendent diversæ regiminis formæ.

§. 69.

De imperio temporario & precario.

Imperium dicitur temporarium, quod ad certum tempus alicui confertur. Ei quodammodo affine est Precarium, quod confertur sub hac clausula, quamdiu voluerimus, seu quamdiu placuerit. Unde patet, elapso tempore, ad quod imperium concessum, idem redire ad populum, precarium vero esse quolibet momento revocabile.

Regnum precarium olim fuisse *Vandalorum* in Africa & *Gotthorum* in Hispania, observat *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 11. n. 3. & idem in Notis de *Herulis*, *Longobardis*, *Burgundis*, *Moldavis*, *Norwegis* aliisque refert. Quamvis vero absurdum videatur nonnullis, imperium precario habere; minus tamen absurdum existimari debet, quam Regem ita subjicere populo, ut morte, vinculis & exilio puniri possit, quemadmodum olim in *Scotis* moris fuit (not. §. 59.). Minus incommodi habet imperium ex pacto revocare, quam Regem in judicium vocare, ut administrationis imperii rationem reddat, & pœnæ nomine imperio ipsum exuere, immo gravius in eundem animaduocere.

§. 70.

Imperium temporarium absolutum & summum esse potest. Quale esse
 Qui enim imperium temporarium habet, is ad certum tempus idem exercendi jus habet (§. 69.). Enimvero propterea quod imperium saltem ad certum tempus exerceri possit, necesse non est ut exercitium certis legibus adstringatur, aut ad ejus actus consensus populi, vel aliorum quorundam requiratur, consequenter ut imperium sit limitatum (§. 66.). Quamobrem cum imperium absolutum sit, quod limitatum non est (§. cit.); imperium temporarium absolutum esse potest. *Quod erat unum.*

Similiter si imperium ad certum saltem tempus exercendum in aliquem transfertur, opus non est, ut populus sibi reservet jus in actus ejus, quo eos irritos reddere possit, quando displicuerint, modo exercendi imperium a tempore minime pendente, quod per se patet. Quamobrem cum imperium temporarium sit, quod non nisi ad certum tempus collatum (§. 69.), summum vero, si nemini in actus ejus

ius quoddam competit (§. 44.); imperium temporarium summum esse potest. *Quod erat alterum.*

Grotius loc. cit. n. 12. regni temporarii exempla affert potestatem Amymonum apud Cnidios & Dictatorum apud Romanos. Horum autem imperium utique erat summum & absolutum. Equidem alii contendunt, dictatorem non fuisse monarcham, sed saltem magistratum extraordinarium; hanc tamen controversiam in præsentem nostram non facimus. Nobis enim sufficit demonstrasse, non implicare, ut imperium temporarium sit & absolutum, & summum, & exempli saltem loco adduximus Dictaturam Romanorum, de qua quid verius statuendum sit, e re nostra non est. Multo minus autem refert, quo titulo compellere Dictatorem velis.

§. 71.

*Idem porro
expenditur.*

Imperium temporarium limitatum esse potest & stante imperio temporario summitas populo reservari. Quando enim imperium alicui conceditur ad certum tempus, hoc minime obstat, ut exercitium ejus ad certas leges restringatur & ad nonnullos actus populi, vel certorum aliorum consensus requiratur, quod per se patet. Quamobrem cum imperium limitatum sit, ubi hoc obtinet (§. 66.), idem vero sit temporarium, si ad certum saltem tempus concessum (§. 69.); imperium temporarium limitatum esse potest. *Quod erat primum.*

Similiter quamvis imperium saltem ad certum tempus alicui conferatur, hoc tamen non obstante populus sibi reservare potest jus in ejus actus, ut, prout placuerit, eos irritos reddere possit. Quamobrem cum in hoc jure consistat summitas imperii reservata (§. 44.); stante imperio temporario summitas populo reservari potest. *Quod erat alterum.*

§. 72.

Imperium precarium tam absolutum, quam limitatum esse potest, summum vero esse nequit. Imperium enim precarium confertur sub hac clausula, quamdiu placuerit, ac ideo quolibet momento, consequenter ob quemlibet actum, qui displicuerit, revocabile est (§. 69.). Quamobrem facile patet, necesse non esse, ut certus agendi modus imperanti praescribatur, nec ei injungatur, ut ad certos quosdam actus aliorum consensus requiratur; fieri tamen utrumque posse, siquidem ita visum fuerit. Quoniam itaque in casu priori imperium absolutum est, in posteriori autem limitatum (§. 66.); imperium precarium tam absolutum, quam limitatum esse potest. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam imperio saltem precario concesso populus sibi reservavit jus idem ob actum quemlibet revocandi, qui displicuerit (§. 69.); quando imperium saltem precario alicui conceditur, populus sibi reservat jus in singulos actus ejus, quem Rectorem constituit. Quamobrem cum imperium summum non sit, in cujus actus populo jus quoddam competit (§. 44.); imperium precarium summum esse nequit. *Quod erat alterum.*

Summitati nihil magis adversatur, quam precarium. Etsi autem libertati maxime favere videatur; saluti tamen civitatis parum convenit, quoniam de revocabilitate non semper idem est omnium judicium & factiones facile in diversam abeunt sententiam.

§. 73.

Imperium limitatum per se summum non est. Etenim si imperium limitatum est, exercitium ejus certis legibus adstrictum & quoad actus nonnullos consensus, vel universi populi, *An imperium limitatum summum*

*mum esse
possit.*

vel certorum quorundam ex populo requiritur (§. 66.), consequenter exercitium ejus non est independens ab alterius cujusdam voluntate. Quamobrem cum imperium summum non sit, nisi ejus exercitium sit prorsus independens ab alterius cujusdam voluntate (§. 44.); imperium limitatum per se summum non est.

Reservavit nimirum populus sibi aliquod jus in actus imperantis, tum quatenus eos certis legibus alligavit, tum quatenus ad eos consensum certorum aliorum necessario requirit, cum non alio fine id fiat, quam quod nolit unice dependere a voluntate imperantis, nisi aliud sufficienter indicaverit (§. 81.)

§. 74.

*Quomodo
imperium
limitetur.*

Si imperium limitatur, ejus exercitium certis legibus adstringitur in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, ad ea vero, de quibus nonnisi ex præsentis tempore judicium fieri potest, utrum sint e re civitatis, nec ne, consensus vel universi populi, vel certorum quorundam ex populo requiritur. Etenim si quædam semper eodem modo fieri possunt, de iis in antecessum constitui potest, quomodo fieri debeant, consequenter certa quædam regula præscribi, juxta quam imperans actus suos determinare tenetur (§. 475. Ontol.). Quamobrem cum regula istiusmodi lex sit (§. 131. part. 1. Phil. pract. univ.); in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, exercitium imperii certis legibus adstringi potest, dum limitatur (§. 66.).
Quod erat unum.

Enimvero si qua sunt, de quibus nonnisi ex tempore præsentis judicium fieri potest, utrum sint e re civitatis, nec ne; de iis in antecessum constitui nequit, quid fieri debeat, cum circumstantiæ prævideri nequeant, unde perdet judicium istud, consequenter de modo agendi certa lex præscribi

prescribi nequit *per demonstrata*. Quamobrem si in iis populus unice a voluntate imperantis pendere nolit, necesse est ut ad ea determinanda requiratur vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo consensus. *Quod erat alteram.*

Non alio fine limitatur imperium, dum in alium, vel alios transfertur, quam quod populus nolit in omnibus unice dependere ab imperantis, vel imperantium voluntate, tum quod imperans in dijudicando eo, quod salutis publicæ convenit, a vero facile aberrare possit, tum quod cupiditatibus haud raro in transversum abripi queat. Quoniam itaque non aliter caveri potest, ne in exercendo imperio, quod in unum, vel plures collatum, a bono publico aberraretur, quam eo modo, quem insinuat propositio præsens; idèo hæc ipsa lumen definitioni imperii limitati plenam affundit (§. 66.). Exemplum casus prioris est, si lege caveatur, ne imperans propria autoritate circa sacra quid mutet; casus vero posterioris, si sine consensu populi, vel certorum aliorum nova onera subditis imponere, vel bello alios laceßere nequeat.

§. 75.

Leges, ad quas observandas populus imperantem, seu De legum Rectorem civitatis adstringit, populi consensu tolli ac mutari possunt, prouti ipsi visum fuerit, modo jura Rectori quaestum non dimittantur. Etenim imperium res propria populi est (§. 34.), scriptorum consequenter de ejus exercitio pro arbitrio suo disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque a voluntate ipsius dependebat, qua lege imperium in alium transferre (§. 36.), consequenter ad quarum legum observantiam Rectorem civitatis adstringere vellet; ita quoque ab ejusdem voluntate dependet, num leges istas tollere, vel mutare velit. Quamobrem consensu ipsius tolli, ac mutari possunt, prouti visum fuerit. *Quod erat unum.*

Quo-

Quoniam tamen Reſtori civitatis jus, quod conſenſu populi imperium deferentis ſemel acquiſivit, invito iterum auferri nequit (§. 336. part. 2. Jur. nat.), omnino autem jus aliquod quaſitum auferretur, ſi mutata lege, ad quam exercitium imperii delati adſtrictum, jus ipſius diminueretur, quod per ſe patet; leges, ad quas obſervandas populus Reſtorem civitatis adſtrinxit, idem mutare nequit, ſi facta hac mutatione jus illius diminueretur. *Quod erat alterum.*

§. 76.

De imperio limitato in absolutum mutato. Quoniam populus leges, ad quas obſervandas imperantem adſtrinxit, tollere poteſt (§. 75.), iſtis autem legibus ſublatis, imperium limitatum fit abſolutum (§. 66.); ſi Reſtori civitatis imperium limitatum competit, populus idem in abſolutum mutare poteſt.

Si imperium limitatum in abſolutum convertitur, jus Reſtoris augetur, non diminuitur (§. 66.). Quamobrem nil prorsus impedit, quo minus id fieri poſſit.

§. 77

De legibus fundamentalibus civitatis. Leges iſtae, ad quarum obſervantiam adſtringitur Reſtor civitatis in exercitio imperii, dicuntur *Leges fundamentales civitatis*. Quamobrem patet, *per leges fundamentales limitari imperium Reſtoris civitatis, easque tolli ac mutari poſſe, modo mutatione non diminuaturs jus imperantis, ſeu Reſtoris civitatis.*

Reſtor civitatis leges fundamentales pro lubitu mutare, vel tollere nequit. Repugnat enim, ut quis obligetur ad certarum legum obſervantiam, quas pro lubitu ipſe mutare, vel prorsus tollere valet: id enim perinde foret, ac ſi alicui liberum relinqueretur, utrum eas obſervare vellet, nec ne.

§. 78.

§. 78.

*Lex fundamentalis civitatis est, ut Rector ejus in certis Lex funda-
negotiiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum mentalis de
quorundam ex populo. Etenim si Rectori civitatis præscribi- consensu
tur, ut in certis negotiis vel populi universi, vel certorum quo- aliorum in
rundam ex populo consensum requirat; regula ipsi præscribi- certis nega-
tur, juxta quam actus imperii in certis casibus obvenerint tuis requi-
determinandi (§. 475. Ontol.), nimirum quod eundem submit- tendo.
tere debeat judicio vel populi universi, vel eorum, quos
populus nominavit. Quamobrem cum ad requirendum
populi, vel certorum quorundam ex populo consensum Re-
ctor civitatis obligetur, per hypoth. & istiusmodi regula lex
sit (§. 131. part. 1. Phil. præf. univ.), lex vero talis sit lex
fundamentalis civitatis (§. 77.); ad leges fundamentales
civitatis utique referendum, ut Rector ejus in certis negotiis
requirat consensum vel populi universi, vel certorum quo-
rundam ex populo.*

Non est quod excipias, si ad leges fundamentales civitatis
referendum, ut Rector civitatis in certis negotiis aliorum consen-
sum requirat, non opus esse, ut in definitione imperii limitati re-
quisitio consensus aliorum distinguatur ab adstrictione imperii
ad certas leges (§. 66.); aliud enim est actum quandam per
legem determinare, qualis semper esse debet, aliud vero actum
quandam in singulari submittere judicio alieno, ac determina-
tionem ejus suspendere ab alterius voluntate (§. 74.).

§. 79.

*Si Rector civitatis, qui absolutum imperium habet, ipse De legibus,
certas leges constituit, juxta quas imperium exercere velit, vel quas sibi-
etiam certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit; met ipse Re-
illas tamen leges non semper necessario sequi tenetur, immo eas Rector civita-
(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.)*

G

*pro-
tis præscri-
bit.*

prorsus tollere potest, si aliter visum fuerit, ac similiter etiam improbante concilio facere poterit, quod sibi visum fuerit. Etenim si Rector civitatis imperium habuerit absolutum, ejus exercitium ad certas leges adstrictum non est, nec ad quosdam actus requirere tenetur aliorum consensum (§. 66.). Quoniam itaque ipsi prorsus liberum est, quomodo imperium exercere velit; si certas leges constituit, juxta quas idem exercere velit, consequenter de iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, in antecessum constituit, quod ipsi hoc modo saluti civitatis optime prospici videtur, consequenter quia hoc modo imperium exercere placet. Enimvero cum exinde non sequatur, quod sibi ademerit jus aliter faciendi, si aliter saluti civitatis prospici rectius posse judicaverit; ab ipsius utique voluntate unice dependet, num in casu dato legem, quam sibimet ipse præscripsit, sequi velit, an nolit, immo num eam prorsus tollere velit. Quamobrem eas non semper necessario sequi tenetur &, si ita visum fuerit, eas denuo tollere potest. *Quod erat unum.*

Quodsi certum concilium constituat, sine cujus approbatione nil facere velit; id denuo sua sponte facit, nec propterea sese obligavit huic concilio, quod eorum judicio stare debeat. Semper itaque ab ejus voluntate adhuc dependet, utrum negotium ad concilium deferre, & ubi detulerit, utrum ejus judicio stare velit, nec ne. Quamobrem concilio etiam improbante facere poterit, quod sibi visum fuerit. *Quod erat alterum.*

Nemo seipsum obligare potest ad aliquid faciendum, vel non faciendum, cum nemo se ipsum cogere possit, ut faciat, vel coërcere, si nolit. Quamobrem quoque leges, quas quis sibimet ipse præscribit, proprie loquendo leges non sunt, sed saltem regulæ, quas quis sibi observare proposuit. Immo quando

quando quis sibi proponit certum agendi modum, id omnino fecit ea reservatione, quod eum sequi velit, quamdiu commodum visum fuerit, ab eo autem recedere, si aliter magis fini a se intento convenerit. Similiter concilium, ad quod libere defert Rector civitatis negotium, de quo ex presenti tempore statuendum, consiliariorum munere tantummodo fungitur; non autem eam ipsi contulit auctoritatem, ut, quod decreverit, id ipse facere teneatur. Nemo sane intelligitur abdicare absolutum imperium, nisi expresse declaraverit, se eodem uti nolle.

§. 80.

Imperium absolutum non fit limitatum, nec desinit esse An per eas summum, si Rector civitatis sibi ipse certas leges constituit, imperium quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid fiat limitatum facere nolit. Etenim si absolutum habet imperium, leges illas necessario sequi non tenetur, si aliter ipsi visum fuerit, *nam ac desinit esse* immo eas prorsus tollere potest, atque improbante concilio *summum.* facere, quod sibi videtur (§. 79.). Quamobrem cum imperium limitatum non sit, nisi Rector civitatis certas leges observare & ad certa negotia aliorum consensum requirere teneatur (§. 66.); si ipse sibi certas leges constituit, quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit, per hoc imperium absolutum, quod habet, non efficitur limitatum. *Quod erat unum.*

Quoniam contra leges, quas sibi constituit Rector civitatis imperium absolutum habens atque summum, facere, immo eas tollere potest, & quod concilium a se constitutum improbat facere (§. 79.); propterea nemini nascitur jus in actus ipsius, quod leges istas, vel concilium istiusmodi constituerit, cum in agendo hoc non obstante non dependeat nisi a propria voluntate. Quamobrem cum im-

perium summum sit, si ejus exercitium ab alterius cujusdam voluntate non dependeat (§. 44.); imperium non desinit esse summum, si Rector civitatis sibi ipse certas leges constituit, quas sequi velit, vel certum concilium, sine cujus approbatione quid facere nolit. *Quod erat alterum.*

Leges istiusmodi ac concilium Rector civitatis non constituit, nisi quatenus absolutum ac summum habet imperium: alias enim neutrum facere posset auctoritate propria, sed populi ad utrumque requireretur consensus (§. 44. 66.). Constitutio igitur tam legum, quam concilii cum sit actus imperii absoluti atque summi, ea nec extinguere potest jus, quod habet Rector civitatis, nec ex eadem præsumi ejus abdicatio. Quid enim absurdius, quam affirmare, quod jus amittatur exercendo, & ex eo, quod jure tuo utaris, colligere, quod id habere nolis? Si imperium transire deberet in limitatum, quod absolutum est, aut definire esse summum, quod summum erat; non aliter hoc fieri poterat nisi singulari quodam pacto, quod Rector civitatis cum populo iniret, & quo se ad certas leges sequendas & ad actus nonnullos aliorum consensum adhibere obligaret, cum nemo alteri sese obligare possit nisi promittendo (§. 393. part. 3. *Jur. nat.*), nec Rector civitatis, qui imperium nonnisi in usufructu habet, imperium, quod ipsi collatum, pro lubitu suo absque consensu populi immutare queat. Leges itaque Rector civitatis, qui illimitatum, seu absolutum imperium habet sibi constituere non intelligitur nisi cum tacita hac exceptione, nisi aliter agere consultius sibi visum fuerit. Et similiter concilium constitutum intelligitur cum tacita hac exceptione, quod ejus judicio stare velit, nisi aliud sibi e re civitatis magis visum fuerit.

§. 81.

Quando populus Rector civitatis facere, aut non facere debeat, non vero expressis

preſſe declarat ſe ejus judicio ſtare nolle, ſi ſecus fecerit, aut con quada
cilium conſtituit, ſine cujus conſenſu nihil eorum decernere valet; præſcribas
nullum ſibi jus in actus Reſtoris reſervat. Etenim quando po per modum
 pulus in delatione imperii voluntatem ſuam Reſtori civita
 tis declarat, quomodo certos quosdam actus determinari
 velit, conſequenter quæ in certis caſibus facere, aut non fa-
 cere debeat, cum alia ſit obligatio interna, quæ conſcien-
 tiam ſaltem Reſtoris ſtringit, alia externa, quæ effectum
 quendam juris inter Regem & populum producit (§. 656. *part.*
1. Jur. nat.); nuda declaratione voluntatis ſuæ de modo ad-
 miniſtrandi imperii non videtur populus aliud egiſſe, quam
 ut interne obligaret Reſtorem ad imperium ita exercendum,
 cum pro vero habendum ſit, quod ſufficienter indicavit (§.
 428. *part. 3. Jur. nat.*), conſequenter ultra id, quod dictum
 eſt, obligatio Reſtoris extendi non poſſit. Quodſi ergo
 non addat populus, ſe judicio Reſtoris ſtare nolle, ſi ſecus
 fecerit, aut nullum concilium conſtituat, ſine cujus conſen-
 ſu nihil illorum decernere valet; obligationem externam
 introducere voluiſſe minime intelligitur, cum nulla adſint
 ſufficientia ſigna voluntatis hujus, conſequenter nullum ſibi
 jus in actus Reſtoris reſervavit.

Tacite excepta non intelliguntur, niſi quæ negotio ipſi actu in-
 ſunt, aut ex iis, quæ expreſſe dicuntur, colligi poſſunt. Summi-
 tatis reſervatio facti eſt, adeoque non præſumitur. Quodſi ergo
 populus eandem ſibi quoad certos actus reſervare velit, neceſſe eſt,
 ut vel verbis, vel facto quodam ſufficienter declaret voluntatem
 ſuam. Alias equidem juſtam habebit conquerendi cauſam,
 ſi Reſtor civitatis fecerit, quæ facere non debebat, ac ſi
 quam in ſuſcipiendo imperio dedit, feſellerit, minime
 iuſtam jus actus, qui diſplicant, irritos reddendi.

§. 82.

Imperium transferri nequit ea lege, ut populus univerſus An bonitas
 ſus & malitia

*actus sic
apta ad jus
populi & Re-
ctoris distin-
guendum.*

sus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coërcere possit. Quoniam enim recte imperatur, si quæ decernuntur ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 60.), constat autem a posteriori de eo, quod ad bonum publicum promovendum facit, non omnium esse idem iudicium, ut sæpe optime consulta habeantur pro pessimis & prava pro salubribus; bonitas & malitia actus non est apta ad jus Rectoris & jus populi distinguendum, sed si imperium inter populum & Rectorem dividi debet, necesse omnino est, ut juri utriusque tales assignentur fines, qui ex locorum, personarum, negotiorum discrimine unicuique patent. Quamobrem imperium nequit transferri ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coërcere possit.

Non confundendus est casus propositionis præsentis cum eo, quo populus sibi reservat jus in omnes actus Rectoris civitatis, consequenter totius imperii summitatem (§. 44.). Tum enim imperium administrare tenerur juxta populi, non suam voluntatem, sicuti magistratus munere suo fungitur juxta voluntatem superioris, a quo constitutus, cujus iudicio stare tenerur, & cujus iudicio subjiciuntur omnes actus ipsius. Immo si rem penitus inspicias, tum Rector civitatis imperium nonnisi precario habebit.

§. 83.

*An hoc omni
translationi
imperii insit
per modum
tacita exce-
ptionis.*

Quoniam imperium transferri nequit ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coërcere possit (§. 82.); *filium omnino est, imperium omne transferri cum tacita hac exceptione, ut populus universus Rectori civitatis recte imperanti parere debeat, ille autem si male imperet, populo subjiciatur, consequenter mutuam semper esse populi & Rectoris civitatis subjectionem (§. 141. part. 1. Jur. nat.).*

Rector

Recte monet *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 9. n. 2. si hoc admittatur, summam sequi confusionem, cognitionem de eadem re pro jure potestatis obtentu actus boni malive hinc ad se Rege trahente, inde populo, qualem rerum perturbationem introducere nulli populo in mentem venire potuit. Quomodo autem dividendum sit imperium inter populum & Rectorem civitatis, siquidem is plenum in hunc transferre nolit, & quomodo limitandum, si absolutum concedere detrectet, ex anterioribus abunde patet.

§. 84.

Omnis Rector civitatis, quacunq[ue] lege imperium in eum De officio fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ Rectoris civitatis eidem adversantur. Etenim Rector civitatis nemo est, nisi *utatis*. quatenus imperium habet (§. 42.). Quamobrem cum imperium non consistat nisi in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.), nec ultra eas actiones, quæ huc faciunt, extendi nequeat (§. 35.); Rector civitatis utique obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur, cumque non alio fine imperium in ipsum transferatur, nisi ut idem exerceat (§. 42.), non alia intentione in ipsum transfertur, quam ut decernat & exequatur ea, quæ bonum publicum exigat, consequenter ad hoc faciendum obligatur, quacunq[ue] lege imperium in ipsum fuerit translatum.

Imperium non mutatur quoad determinationes essentielles quæ notionem ejus ingrediuntur, sive dividatur in partes potentiales, sive limitetur quoad exercitium. Imperio essenziale est, ut omnes ejus actus sint media, quibus finis civitatis, commune scilicet, seu publicum bonum obrinetur; ex consti-

tutione

tutione enim civitatis aliud jus enasci nequit nisi ad eos actus, quibus finis civitatis obtinetur. Essentialia vero, quæ rei insunt, immutabilia sunt (§. 300. *Ontol.*). Non amplius erit imperium civile, si fingatur quocunque modo jus faciendi alia, quam quæ ad finem civitatis consequendum requiruntur, aut talia, quæ eidem repugnant. Populus itaque imperium in alium transferens non aliud transfert jus quam faciendi, quæ ad bonum publicum consequendum faciunt, & hunc finem semper propositum habere debet Rector civitatis, sive pleno, absoluto ac summo utatur imperio, sive minus pleno & limitato. Obligatio hæc promovendi bonum publicum naturalis est, a qua nec Rector civitatis seipsum liberare, nec populus eum dispensare potest.

§. 85.

De recto & malo regimine.

Quoniam rector civitatis obligatur facere ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.), in exercitio autem imperii, quod in ipsum translatum (§. 42.), regimen consistit (§. 218. *part. 7. Jur. nat.*); Rector civitatis recte imperat, seu civitatem regit, si ea facit, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem imperat, si ea facit, quæ bono publico adversantur.

Regere civitatem non est, nisi determinare media, quibus bonum publicum promovetur, iisdemque uti, ut actu id promoveatur. Actus igitur Rectoris civitatis ad hunc finem tendunt: quodsi vero ab eodem aberrant, non facit is, quod est officii sui. Quousque vero ista aberratio eidem imputanda, suo demum loco disquiremus.

§. 86.

De suprema lege civitatis.

Salus publica in civitate suprema lex est. Etenim civitas constituitur vitæ sufficientis, tranquillitatis & securitatis gratia

transfere (§. 86.), *si imperium defertur in aliam, non nisi eidem conveni-*
naturaliter *niente modo transferri debet, cumque lege naturæ perfectiva*
populus obli- *obligemur ad id, quod melius est altero, eidem præferen-*
getur. *dum* (§. 193. *part. 1. Phil. pract. univ.*), *populus lege ista obli-*
gatur imperium transferre eo modo, quo salutis publicæ optime
prospicitur.

Lex naturæ, præsertim perfectiva, obligat populum ad circumspicte agendum, quando imperium in alium transferre decrevit. Observantia ejus spectat ad animum deliberatum (§. 387. *part. 5. Jur. nat.*), sine quo is imperium transferre minime debet (§. 390. *part. 5. Jur. nat.*). Male igitur facit, si non sufficienter perpendit, quomodo salutis Reip. optime prospiciatur, imperio in alium translato, & reprehenditur absque injuria, si non satis eidem prospexit. Non tamen ex hac obligatione metiendum est jus Rectoris civitatis, sed ex voluntate populi transferentis (§. 43.). Dubium, quod suboriri forsan hic poterat, per ea tollitur, quæ mox sequuntur.

§. 88.

Qua lege Quoniam suprema lex in civitate salus publica est
omne impe- (§. 86.); *imperium omne in Rectorem civitatis ea lege transla-*
rium trans- *tum intelligitur, sive absolutum fuerit atque summum, sive quo-*
latum intel- *cunq; modo limitatum, ut non exerceatur nisi salutis publicæ con-*
ligatur. *venienter.*

Salus enim publica lex naturalis est, atque divina, quæ & Rectorem civitatis, & populum in conscientia tenet, & a qua ne latum quidem unguem recedere debet. Omni ideo translationi imperii eadem per se inest, nec absque ea fieri potest. Imperium enim absolutum non est licentia, ut Rector civitatis pro lubitu facere possit etiam salutis publicæ adversa. Tale enim quid si fecerit, male imperat (§. 85.). Absurdum quoque foret præsumere, quod populus alia intentione trans-
 tulerit

rulerit imperium in alium, ut *is eodem abutatur in detrimentum salutis publicæ.*

§. 89.

Quoniam imperium omne in Rectorem civitatis ea *Quo modo* lege translatum intelligitur, sive absolutum & summum fue- *imperium* rit, sive quocunque modo limitatum, ut idem non exercent *absolutam ac* nisi salutis publicæ convenienter (§. 88.); *si populus absolu-* tum atque summum transfert in alium, non eo transfert animo, ut *summam,* id aliter quam salutis publicæ convenienter exercent, sed *limitatum* *judicio sal-* tem ipsius relinquit, quid e re civitatis sit, & in eo sese acquiescere transferri *mitatum* velle declarat (§. 44. 46.), nec alio fine id limitat, si limitatum intelligatur. *transfert,* consequenter actus imperantis ad certas leges adstringit, vel a consensu certorum aliorum suspendit (§. 74.) *quoniam quod putet hoc modo id salutis publicæ convenienter exerceri, ac præcaveri rectius posse, ne quid eidem adversum decernatur.*

Imperium itaque absolutum & summum per se odiosum nomen non est, sed odium ab abusu accedit, quem non ultro concedit populus illud transferens, multo minus indirecte intendit, quasi ipsi perinde videatur, sive Rector civitatis salutis publicæ prospiciat, sive eidem nocent. Immo in humanitate non intendit, nisi ut præcaveantur salutis publicæ adversa, veluti seditiones, conjurationes, tumultus, bella intestina. Similiter limitatum imperium non est invidiosum Rectori civitatis nomen, nec quicquam detrahit auctoritati ejusdem, cum limitatione non præcaveatur nisi abusus imperii, a quo is maxime alienum habere debet animum (§. 84. 85.), & ejusdem interest, ut regimen ipsius approbetur a populo, quoniam amari præstat, quam timeri, prouti suo loco clarius elucescet, quando de prudentia civili agemus.

§. 90.

Imperium Rectoris civitatis tale est, quale populus in eum Quale sit
H a *acta imperium*

*Reſtoris ci-
vitat.* *actu tranſtulit, non quale transferre debuerat.* Etenim imperium civile eſt res populi propria (§. 34.), conſequenter de eo, tanquam re ſua, pro arbitrio diſponere poteſt (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & quamvis idem naturaliter obligetur transferre in alium nonniſi eo modo, quo ſaluti publicæ optime proſpicitur (§. 87.) ipſi tamen vi libertatis naturalis permittendum eſt jure externo (§. 156. *part. 1. & §. 398. part. 3. Jur. nat.*), ut jure ſuo, quod in imperio habet, abutatur, conſequenter idem transferat eo modo, quo ſaluti publicæ non ſatis proſpicitur, quantum alio modo proſpici potuiſſet. Et licet populus in transferendo imperio non ſatis expenderit, quid e re civitatis ſit, conſequenter defecerit animus deliberatus (§. 387. *part. 3. Jur. nat.*), qui adeſſe debebat (§. 391. *part. 3. Jur. nat.*); de animo tamen populi deliberato non ſtatuendum eſt Reſtori civitatis (§. 424. *part. 3. Jur. nat.*), ſed contra ipſum pro vero habetur, quod ſufficienter indicat, quando imperium tranſfert (§. 428. *part. 3. Jur. nat.*). Imperium itaque Reſtori civitatis tale competit, quale populus in eum actu tranſtulit, non quale transferre debuerat.

Cum imperium ſpectari debeat tanquam res incorporalis, quæ originarie in dominio populi eſt (§. 34.); tranſlatio imperii eſt alienationis quædam ſpecies, ſi nimirum ita tranſfertur, ut ſit in patrimonio Reſtoris civitatis (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*), aut conſtitutio quædam uſusfructus in re ſua, ſi nimirum ita tranſfertur, ut Reſtor civitatis idem ſaltem exerceat, demta alienandi pro lubitu facultate (§. 1420. *part. 5. Jur. nat.*). Quemadmodum itaque dominus rem ſuam pro arbitrio ſuo alienare poteſt (§. 665. *part. 2. Jur. nat.*) & uſumfructum alteri in eadem conſtituere (§. 1441. *part. 5. Jur. nat.*), & nuda tranſferentis voluntate acceptans efficitur dominus rei, vel juſt iſtud acquirit, quod in eum ea transferre vult

est (§. 13. *part. 3. Jur. nat.*); ita quoque Rector civitatis nuda populi voluntate jus in imperio acquirit, quod vel dominio, vel usufructui respondet, nec attendendum est, utrum populus recte faciat, nec ne, quod hoc, non alio modo imperium transferat. Distinguendum est jus externum, quod ex jure libertatis naturalis derivatur (§. 398. *part. 3. Jur. nat.*), a jure interno, quod ex obligatione naturali ortum habet (§. 396. *part. 3. Jur. nat.*). Illud tanrummodo attenditur in translatione juris sui in alterum, minime autem hoc, cum alias nulla foret translatio juris satis firma, quæ non ex jure interno impugnari posset & lites difficillime, immo nunquam terminandas excitaret. Necessæ autem est, ut jura hominum certa sint, ne continuus dissidiis sit locus, & vi libertatis naturalis conscientia uniuscujusque relinquendum, quomodo de jure suo disponat (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*), sive recte, sive minus recte, modo tu non sis in causa, ut in gratiam tui minus recte disponat.

§. 91.

Si imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est De habente in populo; imperium habet plenum, absolutum, summum idque imperium, jure proprietatis, seu in patrimonio. Cum imperium sit originale penes populum (§. 33.), & ex eo nascatur, quod societatem multitudo hominum contraxerit (§. 213. part. 7. Jur. nat.); omnia omnino jura ad imperium pertinentia populus habet, consequenter plenum (§. 62.). Et quoniam quilibet populus liber est, ac ideo quoad exercitium imperii a nemine dependet, nisi a seipso (§. 153. part. 1. Jur. nat.); nemo quoque ad certum agendi modum, vel ad consensum aliorum requirendum eundem adstringere potest, consequenter imperium, quod habet, absolutum est (§. 66.). Quamobrem cum præterea imperium, quale est in populo, summum sit (§. 57.), & res populi propria (§. 34.); si idem in Rectorem

ctorem civitatis transferatur, quale est in populo, imperium utique is habet plenum, absolutum, summum, idque jure proprietatis, seu in patrimonio.

Non majus esse potest jus Rectoris civitatis, quam si imperium habeat, quale in populo est. Nihil enim tum desideratur, quod quomocunque de imperio concipi potest.

§. 92.

Imperium *Imperium plene, seu pleno jure habere* dicitur, qui id *quinam plene* in patrimonio, seu jure proprietatis habet; *minus plene* autem, *quinam tamen*, qui id in usufructu habet. Quamobrem *Qui proprietarius plene tarius imperii est, imperium plene, seu pleno jure habet; Qui usufructuarius est, minus plene* (§. 41.).

Imperium, tanquam res incorporalis (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*), perinde ac res incorporales aliæ, in dominio populi est (§. 217. *part. 2. Jur. nat.*), prouti jam supra annotavimus (*not. §. 36.*). Quodsi ergo populus imperium in alium transfert, vel dominium plenum, quod in eo habet, hoc est, tam proprietatem, quam usumfructum ejus in alium transfert, vel retenta proprietate saltem usumfructum (§. 137. *part. 2. Jur. nat.*). In casu itaque priori Rector civitatis dominium plenum in imperio habet, in posteriori autem minus plenum. Inde est, ut, si respiciamus modum habendi imperium, distinguere omnino debeat, utrum quis id habeat pleno jure, an vero minus pleno. Et quia contingere potest, ut quis nullo jure habeat imperium, sibi tamen arroget vel dominium plenum, vel saltem usumfructum ejus; ideo generaliter præcisè jure ab habendi modo imperium haberi dicitur vel plene, vel minus plene.

§. 93.

Qualis sit *Quoniam imperium plene, seu pleno jure habet,* *modus ha-* qui id jure proprietatis habet (§. 92.), imperium autem *origi-*

originarie res populi propria est (§. 34.); *populus originarie habendi imperium habet plene, seu pleno jure.*

Cum ex pacto, quo civitas constituitur, oriatur imperium civile (nos. §. 33.); nulla sane ratio est, cur idem non pleno jure habere debeat populus, cum nemo sit, qui sibi in imperio jus aliquod arrogare possit.

§. 94.

Similiter quoniam Rector civitatis imperium jure proprietatis habet, si in eum transfertur, quale est in populo (§. 91.), qui vero imperium jure proprietatis habet, is idem plene, seu pleno jure habet (§. 92.); *si imperium in Rectorem civitatis transfertur, quale est in populo, idem plene, seu pleno jure habetur.*

Nimirum si imperium consideratur, quale est in populo, quamdiu scilicet nemo alius idem sibi acquisivit, non solum consideratur imperium in se, verum etiam jus, quod in eodem habet populus, veluti quod sit jus populi proprium, seu in dominio ejus existens.

§. 95.

Imperium plenum, absolutum ac summum minus plene haberi potest; imperium autem minus plenum & limitatum plene. Etenim cum per se pateat, imperium esse diversum a modo habendi imperium, tanquam rem a jure, quod in ea habetur; quemadmodum jus, quod in re habetur, nihil mutat in re ipsa, ita nec modus habendi imperium nihil mutationis affert imperio, quod habetur. Quamobrem sive imperium habeatur plene, sive minus plene (§. 92.); tale omnino erit, quale est, præciso habendi modo, consequenter si cui competat imperium plenum, absolutum ac summum, tale erit,

habendi imperium originarius.

Modus habendi imperium quale

est in populo.

si imperium in

est in populo.

idem plene, seu

pleno jure habetur.

quale est in populo,

idem plene, seu

pleno jure habetur.

quale est in populo,

idem plene, seu

pleno jure habetur.

quale est in populo,

idem plene, seu

pleno jure habetur.

quale est in populo,

idem plene, seu

pleno jure habetur.

quale est in populo,

idem plene, seu

pleno jure habetur.

erit, sive minus plene, sive plene habeatur: ac idem intelligitur de imperio minus pleno & limitato. Patet itaque imperium plenum, absolutum ac summum haberi posse minus plene; ex adverso autem minus plenum & limitatum plene.

Quando imperium a populo transfertur in Rectorem civitatis, a voluntate ipsius dependet, qua lege idem transferre velit (§. 36.). Quamobrem non modo definire potest, quale esse debeat imperium, quod Rectori civitatis competere vult; verum etiam modum habendi imperium (§. 38. & seqq.). Utrobique regnat libera populi voluntas, & in hac quærenda ratio est modi habendi imperium, non vero in imperio ipso. Quando nimirum statutum fuit, quale esse debeat imperium Rectori competens, nova omnino quæstio est, quomodo tale imperium habere debeat. Qualecunque igitur id fuerit, habere idem poterit tam plene, quam minus plene.

§. 96.

Dominii partes potentiales quænam dicantur.

Dominii partes potentiales dicuntur diversa illa jura, quæ in dominio continentur, veluti proprietatis, jus fruendi & jus utendi.

Nimirum dominium, quatenus continet diversa jura, quorum unum absque altero subsistere potest, quæ vero simul sumpta illud constituunt, partes habere fingitur, & respectu harum partium consideratur ut totum, eodem modo, quo supra imperium tanquam totum in partes potentiales divisibile spectavimus. Partes vero istæ sunt denuo divisibiles in alias partes, perinde ac totum. Ita e. gr. Proprietatis partes sunt jus alienandi & jus immutandi rem, quæ est in dominio. Jura autem in dominio contenta sigillatim existere posse concipiuntur, quatenus unum exerceri potest independentem ab altero, consequenter ab eo, qui altero caret. Ita re uti frui potest,

qui

qui non habet proprietatem. Fundum immutare potest,
qui non habet jus alienandi.

§. 97.

*Quot modis dominium dividi & partes ejus potentiales Quot modis
quacunque limitari possunt; tot etiam modis variari potest modus ha-
habendi imperium. Jus, quod originarie in imperio populus bendi impe-
habet, dominium est (§. 498. part. 1. & §. 217. part. 2. Jur. rium varia-
nat.), consequenter modus habendi imperium a dominio de-
pendet. Quamobrem si is variari debet, aut dominium di-
videndum in partes potentiales, veluti ut populo compe-
tat proprietatem, rectori civitatis ususfructus, vel partes poten-
tiales limitandæ sunt, veluti si Rectori civitatis competat jus
imperium transferendi in successorem, sed ita ut quorundam
ex populo requirere teneatur consensum. Tot igitur mo-
dis variari potest modus habendi imperium, quot modis
dominium dividi & partes ejus potentiales quacunque li-
mitari possunt.*

Habemus hic principium generale, ex quo deduci potest,
quicquid de diversitate modorum habendi imperium concipi-
tur. Sane hinc fluunt ea omnia, quæ de modo habendi im-
perium in anterioribus fuerunt demonstrata. Etenim si domi-
nium transferatur indivisum, seu plenum, Rector civitatis im-
perium habet pleno jure, cum per omnia instar domini de eo
disponere possit; quod si vero ususfructus tantummodo trans-
feratur, demta proprietate, dominium, in quo originarie im-
perium est, dividitur in partes potentiales, nimirum proprie-
tatem & ususfructum. Si imperium fuerit temporarium,
dominium non modo dividitur in partes potentiales, proprie-
tatem scilicet, quæ manet populo, & ususfructum, quæ
competit Rectori civitatis; verum etiam ususfructus tanquam

res incorporalis limitatur, quatenus certo temporis spatio, circumscribitur.

§. 98.

An imperium infeudari possit.

Imperium infeudari potest. Est enim tanquam jus (§. 60.) res incorporalis (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum etiam res incorporales infeudari possint (§. 259. *part. 6. Jur. nat.*); imperium quoque infeudari potest.

Ostenditur idem etiam hoc modo. Quoniam divisione qualibet dominii definitur modus quidam habendi imperium (§. 97.); modus quidam habendi imperium etiam determinatur divisione illius in directum & utile inter duas personas sub conditione mutuæ fidelitatis. Eninvero hac divisione dominii pleni res infeudatur (§. 156. *part. 6. Jur. nat.*). Ergo eadem etiam infeudatur imperium. Atque adeo patet, imperium infeudari posse.

Exempla imperii infeudati abunde prostant in Germania. Quoniam vero ostendimus *c. 1. part. 6. Jur. nat.* dari adhuc alias dominii utilis species; non repugnat, modum habendi imperium iisdem quoque conformari. Ita modus habendi imperium concipi potest ad modum emphyteuseos, ut dominus utilis habens imperium in recognitionem dominii directi præstet certam pensionem annuam domino directo & proprietatem habeat certa lege restrictam. Ceterum quæ de feudo & aliis dominii utilis speciebus demonstravimus, non sine cautione applicanda sunt ad modum habendi imperium, quando scilicet Rector civitatis imperium non habet, quale est in populo. Ita modus habendi imperium respectu populi per modum feudi sese habere potest, alias tamen adhuc determinationes admittit in Rectore civitatis, quatenus is non habet imperium infeudatum, quale in populo est. Sed de hisce apertius dicere non est hujus loci. Ne tamen dixisse videamur,

mur, quæ intelligi nequeunt, provocare tantummodo libet ad imperia infeudata, in quibus certa lege succeditur. Tum enim dominium utile, in quo feudum consistit, divisum est inter Rectorem civitatis & populum, ita ut ille tantummodo habeat usumfructum, hic vero eam proprietatis partem, quæ dominio utili adhuc adhæret, etsi certa lege restrictam, ex qua jus succedendi venit. Non tamen negamus, nec in hoc casu modum habendi imperium semper eundem esse, propterea quod dominium utile quoad partes suas potentiales varias admittit limitationes.

§. 99.

Imperium deferri potest per modum fidei commissi, hoc est, De modo ha-
ea lege, ut post certum tempus, vel moriens id restituat certo cui-bendi impe-
dam alteri. Quoniam enim a populi voluntate unice de-rium fidei-
pendet, qua lege imperium alii deferre velit (§. 36.) & ex commissio si-
voluntate transferentis metiendum est omne jus Rectoris ci-
vitatis (§. 43.), per se autem patet, fieri posse, ut Rector
civitatis certo tempore elapso, vel etiam moriens id certo
cuidam alteri restituat; quin hac lege transferri possit impe-
rium, dubitandum non est. Quamobrem cum fideicommis-
sum sit, si hæreditas, vel etiam legatum ea lege alicui defe-
ratur, ut illam, vel hoc alii restituat (§. 1070. part. 7. Jur.
nat.); si imperium deferretur ea lege, ut post certum tem-
pus Rector civitatis, vel quando moritur certo cuidam al-
teri idem restituat, per modum fidei commissi deferretur.

Imago fidei commissi conspicitur in successione lineali, de qua deinceps suo loco agemus.

§. 100.

Imperium infeudatum absolutum, plenum ac summum An impe-
esse potest, habetur tamen minus plene. Etenim quando impe-
rium datum sum-

nam, plenum, absolutum esse possit & quinam sit modus habendi.

fitum infeudatur, dominium, cui originarie subiectum est imperium, dividitur in utile & directum, ita ut utile sit penes Rectorem civitatis & populum, vel etiam penes istud solum, directum vero penes dominum directum (§. 156. part. 6. Jur. nat.), consequenter infeudatio unice respicit modum habendi imperium, non vero imperium ipsum (§. 97.). Quodsi ergo imperium, quod infeudatur, fuerit plenum, absolutum ac summum, tale etiam manebit, ubi infeudatum fuerit, consequenter infeudatum absolutum, plenum ac summum esse potest. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen dominium directum, quod habet dominus feudi, seu directus (§. 158. part. 6. Jur. nat.), consistit in parte proprietatis per ejus restrictionem populo & Rectori civitatis adempta (§. 3. part. 6. Jur. nat.); imperium infeudatum non habetur jure plenæ proprietatis, consequenter minus plene. *Quod erat alterum.*

Nihil in hisce difficultatis est, modo intelligatur, quomodo differat imperium a modo habendi imperium, & quod a modo habendi imperium minime dependeat, quale sit imperium (not. §. 95.). Et quamvis vasallus ad certas præstationes domino feudi teneatur, veluti ad mittenda auxilia, si is bello implicetur; id tamen minime obstat, quo minus omnia jura ad imperium spectantia, nullo excepto, habeat & eadem prorsus libere exercent, nec cuiquam competat jus aliquod in actus ipsius, consequenter ut imperium sit plenum (§. 62.), absolutum (§. 66.) atque summum (§. 44.). Infeudatio itaque per se domino directo nullum tribuit jus in imperio, quo actus idem exercentis dependentes efficerentur a voluntate illius, sed tantummodo in modo habendi imperium, ne de ejus alienatione libere disponere possit Rector civitatis vel populus, & in certo casu jus ad imperium, de quo in infeudatione conventum, veluti ut idem feloniam amittatur (§. 452. part. 6. Jur. nat.).

nat.), vel extincta familia Rectoris civitatis fit domini directi (§. 326. part. 6. Jur. nat.).

§. 101.

Infeudatio summitati imperii derogare potest, si substantialibus feudi superaddantur quadam determinationes, quibus domino directo tribuitur aliquod jus in actus imperii. Quando enim a voluntate feudum constituentis dependet, quas determinationes substantialibus superaddere velit (§. 164. part. 6. Jur. nat.); quando imperium infeudatur, conveniri etiam potest, ut domino directo competat aliquod jus in actus imperii. Quamobrem cum imperium summum non sit, si cuiquam alteri, quam habenti, competit jus quoddam in actus ejusdem (§. 44.); infeudatio summitati imperii derogare potest, si substantialibus feudi superaddantur quaedam determinationes, quibus domino directo tribuitur jus aliquod in actus imperii. *Quando infeudatio deroget summitati imperii.*

Si populo ita videtur, is actus Rectoris civitatis subicere quoque potest certa quadam lege Rectori civitatis alterius, vel populo cuidam alteri, ita ut huic competat jus aliquod in eisdem. Hoc in casu utique summitati imperii derogatur, quæ nec pleno jure apud imperantem, nec penes populum est. Quidni ergo etiam ita conveniri possit in infeudatione imperii, ut domino directo competat quoddam jus in ejusdem actus, præsertim si imperium in feudum detur.

§. 102.

Imperium per modum fidei commissi delatum summum esse potest, absolutum ac plenum. Facile patet, si imperium per modum fideicommissi deferatur, id saltem respicere modum filii habendi imperium, non vero ipsum imperium, cum aliud inde sequatur, quam ut imperium alteri cuidam restituatur, oblatum. *Quale esse possit imperium per modum fideicommissi*

tuatur, quale fuit delatum (§. 1070. *part. 7. Jur. nat.*); consequenter si imperium fuerit summum, absolutum ac plenum, quod quis accepit, idem quoque qua summum, absolutum ac plenum restituendum sit. Quamobrem patet, imperium per modum fideicommissi delatum summum, absolutum ac plenum esse potest.

Huberus de Jure Civit. lib. 1. sect. 3. c. 2. §. 28. (imperium Regum electivorum per modum fideicommissi haberi existimat; quod in præsentem discutere nolumus, sed eo fine tantum addimus, ne quis putet, modum habendi imperium per modum fideicommissi esse adeo absurdum, ut nemini unquam jurium perito in mentem venerit. Quamobrem nec absurdum videri debet, quod ulterius inquiramus, an modus habendi imperium per modum fidei commissi obstat, quo minus id vel summum, vel absolutum, vel plenum esse possit,

§. 103.

*An domi-
nium fundo-
rum aut re-
rum civium
pertineat ad
imperium.*

Imperium non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium. Imperium enim civile, seu publicum consistit in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum requiruntur (§. 60.), & in genere imperium nullum est nisi jus quoddam determinandi actiones liberas alterius (§. 194. *part. 7. Jur. nat.*), consequenter imperium civile non est nisi jus quoddam in actiones civium, quatenus nimirum eadem ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 74.). Quamobrem cum dominium sit jus disponendi de rerum singularium substantia, fructu & usu (§. 131. 135. 136. *part. 2. Jur. nat.*); hoc cum imperio nihil commune habet. Imperium igitur non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium.

Ipsa civitatum origo satis aperte loquitur, in civitatibus coeuntes

coëuntes dominia rerum non abdicare, nec abdicare teneri. Coëunt in civitatem tranquillitatis & securitatis causa (§. 13.), ad quem finem etiam pertinet, ut dominia rerum sint tuta, nec aliorum vi exposita (§. 9. 11. 12.). Inter motiva in civitatem coëundi referendum quoque est, quod res suas singuli adversus vim & machinationes aliorum non satis defendere potuerint, & quod jure suo secure frui voluerint. Absurdum itaque est imperium civile confundi cum dominio fundorum & rerum quarumcunque civium,

§. 104.

Quoniam imperium non includit dominium fundo- *An cum im-*
rum, vel rerum quarumcunque civium (§. 103.); *quando perio trans-*
imperium in alium transfert populus, non fundorum dominium, feratur.
multo minus dominium ceterarum rerum, quas singuli habent,
in eundem transfert, consequenter Rector civitatis, cum
non plus juris habeat, quam populus in eum conferre vo-
luit (§. 43.), fundorum dominus non est, multo minus dominus
rerum ceterarum, quas cives singuli habent, & si contingat, do-
minium fundorum, vel rerum etiam aliarum cum imperio conjun-
gi, erit tamen hoc jus ab imperio distinctum, consequenter id ha-
bebit non qua Rector civitatis, sed qua dominus fundorum, vel
rerum etiam aliarum.

Imperium atque dominium etsi sint duo jura distincta, non tamen ita sibi contrariantur, ut in eodem subjecto simul existere nequeant. Unde nec desunt exempla Regum, qui simul fundorum domini fuerunt. Ita constat Reges Ægypti consilio Josephi effectos fuisse fundorum dominos, Gen. XLVII. Et de Regibus Indorum idem tradunt Diodorus lib. 2. & Strabo lib. 15.

§. 105.

Quoniam dominium fundorum, vel rerum etiam *An qui im-*
aliarum perium ab-

solutum & aliarum, quas cives habent, ad imperium minime pertinet summum (§. 103.); si Rector civitatis imperium habeat plenum, absolute de rebus & summum, non tamen ideo de rebus civium in utilitatibus subdito-suum disponere potest pro libitu, & si Rector civitatis fuerit summum in utilitatorum, vel rerum, quas singuli in civitate habent, dominus, imperatorem suam rem habere potest minus plenum ac limitatum, nec dominium pro libitu quicquam facit ad modum habendi imperium, ut, si ve illud ad se disponere rit, si ve abfuerit, hoc haberi possit tam plene, quam minus plene possit.

Hinc minime repugnat, ut, qui fundorum dominus est, imperium exercere teneatur prorsus ad populi voluntatem, sequendo nempe in omnibus ac singulis præscriptum agendi modum, & ubi quædam emergunt, de quibus nonnisi ex præsentis statuendum, requirendo populi, vel certorum quorundam; quibus id demandatum est, consensus. Ac ita intelligendum puro, quod *Termarus* in *Notis ad Grotium* lib. 1. c. 3. §. 15. n. 2. dicit, fieri posse, ut omnis regni terra in patrimonio sit principis, salvo manente penes populum imperii jure.

§. 106.

An communio mixta consistat cum imperio civili.

Similiter quia dominium fundorum aliarumque rerum ad imperium minime pertinet (§. 103.); imperium quoque non obstat, quo minus res sint in dominio universitatis, seu populi universi, & singulis competat usus eorundem necessarius indifferenter, consequenter *populus sit in communione mixta* (§. 129. part. 2. *Jur. nat.*).

Communione bonorum in *Rep. suasit Campanella* in *Tractatu*, quem de *Rep.* solis conscripsit, ubi eam ad ipsas quoque uxores extendit, cum liberi promiscue omnes communi sumtu sint alendi atque educandi. Imaginem communione mixtæ bonorum cum imperio conjunctæ conspicimus in ordinibus religiosorum (*not. §. 129. part. 2. Jur. nat.*), & ea in causa fuit, ut bonorum in *Rep.* communione commenda-

daret Campanella, optimam Reip. formam judicans eam, in qua res omnes, immo etiam uxores, sint communes.

§. 107.

*Si imperium conjungatur cum communione mixta, seu si Quando bo-
populus in eadem fuerit, administratio bonorum communium ad norum ad-
exercitium imperii pertinet.* Imperium enim civile consistit ministratio
in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promo- *pertineat ad*
vendum requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum ad bo- *exercitium*
num commune civitatis, consequenter publicum (§. 23.), *imperii.*
etiam pertineat, ut civibus prospiciatur de iis, quæ ad vitæ
necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt (§. 9.).
& quia in communione mixta ad usum rerum singulis æquale
jus competit (§. 129. part. 2. Jur. nat.), singulis prospicien-
dum sit eadem stante eodem modo; si populus fuerit in
communione mixta, administratio bonorum communium
atque ad exercitium imperii pertinet.

Hinc de usu rerum communium in monasteriis disponit superior, cui competit imperium in religiosos, qui non minus voto paupertatis adstringuntur ad colendam communio- nem mixtam, quam voto obedientiæ ad acquiescendum in voluntate superioris. Quodsi singulis concedere velles in Rep. in qua bonorum communio obtinet, ut de usu rerum communium statuerent præ habitu suo, id naturæ communionis mixtæ repugnaret (§. 129. 118. part. 2. Jur. nat.), & meram introduceret confusionem, cum litibus perpetuis, fini civitatis adversis (§. 4.). Quamobrem bonorum administratio ab exercitio imperii separari nequit, etsi dominium in se maneat jus distinctum ab imperio, ita ut imperio salvo communitio tolli possit.

§. 108.

*Communio primæva cum imperio civili consistere nequit. An imperio
In communitate enim primæva res omnes (§. 24. part. 2. civili locus
(Wolfii Jur. nat. Pars VIII.) K Jur. sit in com-*

munione primæva. *Jur. nat.*), etiam industriales & artificiales sunt communes omnium hominum (§. 29. *part. 2. Jur. nat.*), etiam illorum, quorum industriæ ac arti minime debentur (§. 32. *part. 2. Jur. nat.*). Enimvero qui in civitatem coeunt, sese invicem sibi obligant, quod conjunctis viribus sibi parare velint ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem necessaria (§. 4.), consequenter non eum habent animum, ut res, quæ ipsorum industria ac arte parantur, sint etiam peregrinis quibuscunque communes. Immo cum necesse sit, ut, qui in civitatem coeunt, in eadem regione habitent, quod per se patet; nec animum habere possunt, ut etiam alii peregrini in eadem domicilium sibi constituent, qui in societatem civilem consentire nolunt. Quamobrem patet, communionem primævam cum imperio civili consistere non posse.

A communionem primævam discedere potuerunt homines, antequam de imperio cogitarunt: quod si vero supponas eos de imperio civili cogitasse, cum adhuc in primæva communionem essent, quod utique fieri poterat, animadversis incommodis, quæ secum fert status naturalis, de rebus dominio subjiciendis statim quoque cogitasse concipiuntur.

§. 109.

Quomodo cum imperio introducatur dominium. Quoniam communicatio primæva cum imperio civili consistere nequit (§. 108.), ab eo vero si receditur, aut communicatio positiva, aut dominia singularia introducenda (§. 117. & seqq. *part. 2. Jur. nat.*); si in civitates coeunt homines, aut dominio singulari, aut universitatis res sunt subjiciendæ.

Nimirum cum necesse sit, ut una habitent, regionem quandam dominio suo subjicere, ac deinde fundos vel dividere, vel communes possidere debent, & res ceteræ similiter aut singulo-

gulum propriæ, aut communes civium esse debent, vi pacti, quo civitas constituitur (§. 4.). Probabile vero est, dominia privata ante imperium civile coepisse, orta nimirum ex jure in rem usus necessarii causa actu apprehensam (§. 35. 36. *part. 2. Jur. nat.*) quorum tuendorum causa deinceps civitates constitutæ ad imitationem societatum minorum. Et ita videmus, quomodo homines natura duce & magistra dominia & imperium civile introduxerint. Nolumus hæc fusius persequi, quæ antierum gnarus haud difficulter per se assequi poterit.

§. 110.

*Si salus publica exigit, ut Rector civitatis certo modo De jure in disponat de rebus civium; jus ita disponendi eidem competit. Et res civium enim Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum proprias, fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 84.). Quod si ergo boni publici promovendi causa necesse sit, consequenter salus publica exigit (§. 17. 9. & *seqq.*), ut certo modo de rebus civium disponatur; lex ipsa naturæ eidem dat jus de rebus civium ita disponendi, prouti salus publica exigit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Patet itaque, si salus publica exigit, ut Rector civitatis certo modo disponat de rebus civium, jus ita disponendi eidem competere.*

Lex naturæ dat hominibus jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfacere non possunt (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.), obligatio imperii exercendi ita, quemadmodum salus publica exigit, ab ipsa omnino lege naturæ venit, consequenter naturalis est (§. 141. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem quod ex hac obligatione nascitur jus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), lege quoque naturæ datum intel-

ligitur. Immo obligationem positivam, quatenus valet, firmat ipsa lex naturæ, prouti jam alias ostendimus.

§. 111.

De dominio eminente.

Jus disponendi de rebus propriis civium salutis publicæ causa in casu necessitatis imperanti, seu Rectori civitatis concessum dicitur *dominium eminens*. Et quoniam *Rectori civitatis* jus istud competit (§. 110.); eidem *competit dominium eminens in res civium*, ac per consequens *imperium continet dominium eminens tanquam partem potentialem* (§. 63.).

Differt dominium eminens a dominio communi, quod illo disponatur de rebus utilitatis publicæ, hoc autem utilitatis privatorum causa, & quod illo utatur qui civitatem regit, hoc autem privatus, cujus res sunt.

§. 112.

Num a populo in Re-
tore civi-
tatis trans-
feratur.

Quoniam imperium continet dominium eminens tanquam partem (§. 111.); *quando populus imperium in alium transfert, dominium quoque eminens in eundem transfert, nisi idem sibi expresse reservet* (§. 38.).

Dominium eminens jus quoddam est, quod a ceteris juri-
bus ad imperium pertinentibus diversum est, ac sine istis subsistere separatim potest. Quamobrem perinde ac alia jura idem sibi populus reservare potest, si ita visum fuerit, ac pro arbitrio suo limitare, si non absolutum concedere velit.

§. 113.

De jure in personam civium.

Si salus publica exigat, ut de ipsis civibus quibusdam, seu personis civium certo quodam modo disponat Rector civitatis; jus ita disponendi eidem competit. Ostenditur eodem prorsus modo, quo idem de rebus privatis civium demonstravimus (§. 110.).

In civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo casus emergat, in quo actiones unius cujusdam, vel quarundam, aut plurium personarum ad promovendum bonum publicum necessariae sunt; de iis omnino disponere integrum est ei, qui imperium habet atque exercet. Et hætenus eidem competit jus quoddam singulare in personam ejus, quemadmodum in simili casu competeat in res ipsius (§. 110.). Ita in casu necessitatis Rector civitatis cogere potest subditos, ut militiae dent nomen, prouti suo loco dicemus.

§. 114.

Jus disponendi de persona civis salutis publicae causa in casu necessitatis imperanti, seu Rectori civitatis competens dicitur *Potestas eminentis*. Et quoniam Rectori civitatis jus istud competit (§. 113.); eidem competit potestas eminentis in personam civium, ac per consequens imperium continet potestatem eminentem tanquam partem potentialem (§. 63.).

Potestas eminentis differt ab ordinaria, quæ imperio civili inest (§. 47.), quod ea saltem locum habeat in casu necessitatis, quæ exceptionem facit ab eo, quod ordinarie fit. Unde potestas eminentis latius extenditur, quam ordinaria, et in eadem de causa ultra limites hujus provehatur, quæ huic suos limites assignat. Exemplum, quod modo dedimus (not. §. 113.), rem illustrat.

§. 115.

Quoniam potestas eminentis est pars imperii (§. 114.); quando imperium in aliquem transfertur, potestas quoque eminentis transferatur nisi populus expresse eandem sibi reservet, aut certatur in Rege limitet (§. 38.).

Limitatur dominium & potestas eminens, ne sub ejus prætextu multa committantur, quæ salutis publicæ adversa sunt. Pseudopolitici nimirum in detrimentum Reip. jus hoc ultra limites suos extendunt, & variis modis eodem abutantur.

§. 116.

*Jus eminens
imperantis
quid sit.*

Dominium eminens & potestas eminens conjunctim uno nomine *Jus eminens imperantis* dici solent, nimirum Jus eminens in bona & personam civium, seu subditorum. Quoniam vero tam dominio, (§. 111.), quam potestati eminenti locus non est, nisi quando salus publica exigit, ut de bonis vel persona subditorum ita disponatur (§. 114.); *Jus eminens tum demum locum habet, quando ejus usus est medium unicum salutis publicæ in casu emergente promovenda.*

Jus eminens sola ruetur necessitas, modum autem accipit a salute publica.

§. 117.

*Quale sit
jus.*

Quoniam jus eminens imperantis, consequenter tam dominium, quam potestas eminens (§. 114.), tum demum locum habet, quando ejus usus est medium unicum salutis publicæ in casu emergente promovendæ (§. cit.), ac per consequens sola necessitas eidem locum facit, propterea quod legi supremæ in civitate, quæ salus publica est (§. 86.), aliter satisfieri nequit, jus autem necessitatis est, cui sola necessitas locum facit ad actus aliquos alias non licitos, propterea quod sine iis obligationi cuidam indispensabili satisfieri minime potest (§. 564. part. 6. Jur. nat.); *jus eminens imperantis, hoc est, tam dominium, quam potestas eminens, jus quoddam necessitatis, aut, si mavis, species quaedam juris necessitatis est.*

Patet itaque ad dominium eminens & potestatem eminentem applicanda esse, quæ de jure necessitatis in genere demonstravimus *c. 4. part. 6. Jur. nat.* Monuimus (*not. §. 564. part. 6. Jur. nat.*), jus necessitatis oriri ex collisione legum, adeoque per modum exceptionis. Idem omnino valet de dominio & potestate eminente. Imperium non includit dominium fundorum, vel rerum quarumcunque civium (§. 103.), consequenter imperans de iisdem dominis invito pro lubitu disponere nequit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*). Obligatur autem ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 84.). Quando itaque casus emergit, in quo imperans bonum publicum promovere nequit, nisi vel invito domino disponat de rebus ipsius, leges naturales, quarum altera jubet fieri, quæ salus publica exigit, altera vero prohibet, ne imperans invito domino de rebus ipsius pro lubitu suo disponat, inter se colliduntur. Quoniam itaque lege prohibitiva non continetur actus, qui medium unicum est satisfaciendi obligationi tuæ indispensabili (§. 572. *part. 6. Jur. nat.*), ac ideo exceptus intelligitur; si imperans salutem publicam promovere nequit, nisi vel invito domino de re ipsius disponat, disponere licet. Videmus itaque quomodo per modum exceptionis oriatur dominium eminens. Similiter in civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, quoad ceteras illa illibata manet (§. 47.), consequenter imperanti non competit jus de quibusvis actionibus civis pro lubitu disponendi, quasi omni libertate adempta. Quoniam tamen idem obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 84.); quando casus emergit, in quo imperans bonum publicum promovere nequit, nisi vel invitum adigat ad faciendum, vel patiendum, ad quod alias cogi minime poterat, libertate, quæ singulis civibus reservata, illæsa, leges utique colliduntur, quarum altera jubet fieri, quæ salus publica exigit, altera vero prohibet,

ne ad hoc faciendum, vel patiendum civis adigatur. Unde porro quemadmodum ante patet, potestatem eminentem per modum exceptionis oriri. Necessitas facit dominum non dominum rerum suarum & civem servum, dominio rerum veluti in imperantem transeunte & libertate naturali, qua civis alias adhuc fruitur, in eundem quasi migrante. Dominium itaque & potestas eminentis nihil invidiosum, aut hominibus liberis intolerabile habet, modo rite intelligatur, nec in abusum trahatur.

§. 118.

*Quod jus
eminens ex
pacto oria-
tur, quo ci-
vitates con-
stitutæ.*

Qui in civitatem cœunt, in dominium eminentis & potestatem eminentem tacite consentiunt. Etenim qui in civitatem cœunt sese invicem sibi obligant, quod commune bonum promovere velint (§. 28.), & singuli in universos transferrunt jus se cogendi, ut satisfaciant huic obligationi, si satisfacere nolint (§. 29.), immo nemo eorum bonum suum privatum promovere debet cum neglectu, vel in præjudicium publici (§. 25.). Tacite igitur in hoc consentiunt, ut, si bonum publicum aliter promoveri nequeat, quam ut imperans disponat de rebus ipsorum, vel etiam de persona, id faciat. Quamobrem cum jus certo modo disponendi de rebus civium, si salus publica exigat, dominium eminentis sit (§. 111.), jus autem disponendi de persona ipsorum in simili casu potestas eminentis (§. 114.); qui in civitatem cœunt, in dominium eminentis & potestatem eminentem consentiunt.

Ex eodem itaque pacto, quo imperium civile oritur (§. 33.), derivandum quoque est dominium, derivanda potestas eminentis, immo vi ejusdem pacti jus omne eminentis imperio civili inest. Absurdum omnino est, concipere jus determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, qua-

le est imperium (§. 60.), excipere tamen ea, quæ medium unicum sunt in casu emergente bonum publicum promovendi. Quatenus vero juri eminenti locum saltem facit necessitas in casu emergente (§. 116.), tanquam peculiare quoddam jus concipitur, quod per modum partis potentialis in imperio continetur (§. 111. 114.).

§. 119.

De rebus singulorum vi dominii eminentis disponitur, Quæ æquum de publico, quantum fieri potest, ipsis satisfaciendum, nec damnatum tate dominii pro rata ferendum. Etenim vi dominii eminentis de rebus civium propriis disponitur salutis publicæ causa in casu emergentis necessitatis (§. 111.), quatenus scilicet usus hujus juris est medium unicum salutis publicæ in isto casu promovendæ (§. 116.). Enimvero in civitate conjunctis viribus salus publica promovenda (§. 4.), & per consequens unus solus res suas eidem impendere non tenetur. Quamobrem si de unius rebus propriis vi dominii eminentis disponitur, ad refarciendum damnum ceteri quoque suum pro rata conferre debent, consequenter ei, de cujus rebus disponitur, de publico satis faciendum, nec damnum ipsi nisi pro rata ferendum. *Quod erat unum.*

Denique si is sit rerum status, ut damnum, quod patitur is, de cujus rebus vi dominii eminentis disponitur, de publico satisfieri non possit, quemadmodum æquum erat, *per demonstrata n. 1.* cum nemo bonum privatum promovere debeat in neglectu publici, vel in hujus præjudicium (§. 116.). damnum inevitabile ferendum, & per consequens ei, de cujus rebus vi dominii eminentis disponitur, de publico satisfaciendum, quantum fieri potest. *Quod erat alterum.*

E. gr. Diruendæ sunt ædes tuæ munimenti causa. Æquum omnino est, ut solvatur pretium. Quodsi vero ad idem contribuere tenentur concives tui, ab æquitate quoque non abhorret, ut pro rata ipse contribuas.

§. 120.

Limitationi imperii quæ nam tacita exceptio insit. Si in delatione imperii in specie quadam exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent; tacita iis inest exceptio, nisi salus publica aliter exigat. Etenim si in delatione imperii quadam in specie exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent, imperium limitatur (§. 66.). Enimvero populus imperium in alium transférens non alio fine id limitat, quam quod putet hoc modo id saluti publicæ convenienter exerceri, ac rectius præcaveri posse, ne quid eidem adversum decernatur (§. 89.), & quacunque lege imperium fuerit translatum, Rector civitatis obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promouendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.), salute publica semper lege suprema in civitate existente (§. 96.). Quodsi ergo salus publica in casu emergente exigat aliud, quam quod quoad modum exercendi imperium fuit præscriptum, a præscripto modo utique recedendum, consequenter si in delatione imperii in specie quadam exprimantur, quæ ad modum illud exercendi pertinent, tacita iis inest exceptio, nisi salus publica aliter exigat.

Absurdum omnino foret, velle, ut Rector civitatis non faciat, quæ saluti publicæ adversantur, & hoc ramen non obstante ad cærtum agendi modum eundem ita adstringere, ut ab eodem recedere non liceat, etiamsi salus publica aliter exigat. E. gr. Si Rectori civitatis permissum esse minime debet nova tributa imponere; ubi casus emergit, in quo tributa ordinaria minime sufficiunt, sed extraordinariis opus est, nisi
salus

salus publica periclitari debeat, casus iste omnino tacite exceptus intelligitur. Idem intelligitur, si permissum esse non debeat milite externo uti, aut leges novas ferre, & quæ sunt his gemina. Leges fundamentales, quibus certus agendi modus præscribitur, sunt media salutis publicæ promovendæ & in hac tanquam suprema lege (§. 86.) rationem sufficientem habere debent. Vi igitur supremæ legis cessant, quam primum salus publica aliud exigit.

§. 121.

Quoniam, si in delatione imperii in specie quædam *Quomodo* exprimuntur ad modum illud exercendi pertinentia, tacite *populus sibi* iis inexistit exceptio, nisi salus publica aliter exigit (§. 120.); *jus reservet* si *populus jus quoddam sibi reservare velit in actus* Rectoris civitatis a legibus fundamentalibus abeuntes, *in actus im-* necesse est ut eos a *perantis ex-* sensu certi cujusdam collegii vel totius populi suspendat, *eo sint validi* (§. 81.), nec sine *ceptos.*

Nimirum si nullum collegium fuerit constitutum, quod de eo cognoscat, utrum salus publica exigit, nec ne, ut a lege fundamentalis recedatur, judicium hoc omnino Rectori civitatis relictum, & per consequens ejus judicio stare tenetur populus, etsi ipsi aliter videatur. Fieri equidem potest, ut Rector civitatis, qui, cum imperium susciperet, promisit, se hoc facturum, vel non facturum, quod lege fundamentalis præscribitur, vel ea prohibetur, fidem datam violet, ubi citra necessitatem a lege recedit; non tamen propterea populo competit jus actus ipsius irritos reddendi, quia acquiescendum est in eo, quod eidem videtur, ipse autem semper salutem publicam obtendere valet. E. gr. Ponamus, nova tributa non exigenda. Nisi simul constitutum fuerit, sine certo consensu hoc fieri minime debere, siquidem extraordinaria exigit salus publica; Rector civitatis obtentu salutis publicæ nova imponere poterit, nullo quidem jure, ubi

salutem publicam tantummodo obtendit, valide tamen, quatenus ejus judicio relictus casus exceptus. Aliter vero sese res habet, si Rector civitatis negotium ad certos alios, veluti ad collegium quoddam, referre tenetur, ut deliberetur, utrum publica salus exigat, ut extraordinaria tributa, vel nova imponantur, nec ne. Tum enim Rector civitatis stare tenetur judicio collegii, ac irriti sunt actus consensu hujus destituti, nec jubenti parere tenentur cives.

§. 122.

*Capitulatio
quid sit.*

Pacta, in quibus de modo administrandi imperii inter Rectorem civitatis & populum convenitur, vel etiam eos, qui jus populi habent, dicuntur *Capitulatio*. Unde patet, *capitulatione tantummodo opus esse, si imperium limitetur* (§. 66.), *nec adsint leges fundamentales perpetuae* (§. 77.), *quarum observantiam Rector civitatis in susceptione imperii promittere tenetur.*

Capitulationi tantummodo locum esse in prima delatione imperii, & in regnis electitiis facile patet. Erit autem in casu priori perpetua, cum ad eam adstringatur successores omnes; in his autem temporaria, quippe quæ non stringit nisi eum, quem populus Rectorem civitatis elegit. Sed hoc clarius elucescet ex iis, quæ de modo acquirendi imperium ex instituto demonstrabuntur.

§. 123.

*Num ex ea
metiendum
jus populo
reservatum
& Rectori
civitatis
competens.*

Quoniam in capitulatione convenitur inter Rectorem civitatis & populum, seu eos, qui jus populi habent, de modo administrandi imperii (§. 122.); *si cum capitulatione susceptum imperium, ex ea metiendum est jus populo reservatum & jus Rectori civitatis competens.*

Cum

Cum limitandi imperii causa, capitulatio fiat, quæ de limitatione imperii in anterioribus demonstrata fuerunt, capitulationi uberiores lucem affundunt.

§. 124.

Cum in capitulatione de modo administrandi imperii inter Rectorem civitatis & populum conveniatur (§. 122.), *An capitulatio sit lex* consequenter in eadem exercitium imperii certis legibus adstringatur (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ. & §. 789. part. 3. Jur. nat.*), *fundamentalis imperii.* leges vero fundamentales sint, ad quarum observantiam Rector civitatis in imperii exercitio adstringitur (§. 77.); *capitulatio lex fundamentalis imperii est.*

Nil obstat, quod capitulatio tantummodo valeat, quamdiu Rector civitatis vivit, seu civitatem regit, cum quo facta fuit. Etenim populus leges fundamentales tollere ac mutare pro lubitu potest, quando nihil fit contra jus tertii, seu nemini ex ea jus quæsitum, quod invito auferri nequit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*).

§. 125.

Quamdiu imperium tenet is, cum quo capitulatio facta, De mutatione absque ipsius consensu nihil in eadem immutari potest. *Quone capitulationem enim pacta sunt servanda (§. 789. part. 3. Jur. nat.), tionis vi-* ex capitulatione acquiritur jus ei, cum quo facta (§. 23. *vente eo, part. 1. Jur. nat.*). *Quamobrem cum nemini jus quæsitum cum quo fa-* auferri possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); *quamdiu imperium est.* quamdiu imperium tenet is, cum quo capitulatio facta, absque ipsius consensu nihil in eadem immutari potest.

Facile patet sermonem hic esse de mutatione, quæ tendit ad jus Rectoris civitatis imminuendum, cum capitulatio fiat limitandi imperii causa, ut populus salutis suæ rectius consulat.

§. 126.

De pactis generalibus
Reſtoris ex-
primen-
bus.

Pacta generalia, quæ ſaltem exprimunt officium boni Reſtoris, cum Reſtore civitatis in ſuſceptione imperii inita, nullum officium boni tribuunt juſ populo in actus imperantis. Quoniam enim imperium in Reſtorem civitatis non aliter transfertur, quam ut exerceatur ſaluti publicæ convenienter (§. 88.); ſi in pactis generalibus ſaltem exprimitur officium boni Reſtoris, populus ſaltem expreſſe voluntatem ſuam declarat de eo, quod per ſe jam intelligebatur, nimirum quod velit, Reſtorem civitatis imperium ſaluti publicæ convenienter adminiſtrare debere, non vero declarat, ſe ejus judicio ſtare nolle, ſi ſecus fecerit, ſed judicio ipſius relinquit, quænam fieri debeant, ut officio ſuo rite fungatur. Quamobrem cum nullum ſibi juſ reſervet in actus Reſtoris civitatis, ſi voluntatem ſaltem ſuam exprimit de nonnullis, quæ Reſtor civitatis facere, aut non facere debet, non vero expreſſe declarat ſe ejus judicio ſtare nolle, ſi ſecus fecerit (§. 81.); pacta generalia, quæ ſaltem exprimunt officium boni Reſtoris, cum Reſtore civitatis in ſuſceptione imperii inita, nullum tribuunt juſ populo in actus imperantis.

Promiſſiones iſtiusmodi generales, quæ non absque jramento in ſuſceptione imperii plerumque exiguntur, ſunt, quod imperans ſaluti publicæ invigilare, juſ cuique & juſtitiæ adminiſtrare, populum oneribus non nimium grauare, eundem aduerſus injurias exterorum defendere velit, & quæ ſunt his gemina. Etſi autem ad talia imperans naturaliter obligetur, nec ex promiſſione naſcatur aliquod juſ populo in actus ipſius; non tamen ideo ſuperflua exiſtimari debent iſtiusmodi promiſſiones, jramento præſertim firmatæ. Fortior enim efficitur obligatio interna, quæ conſcientiam imperantis ſtringit, quatenus non modo naturaliter absque promiſſione obligatur imperans ad imperium recte exercendum, verum
etiam

Quam promittendo sese obligavit populo ad faciendum id, ad quod naturaliter obligatur, etsi is conscientiae ipsius relinquat, ut imperium bene administrat, ac per consequens solam fidem populo adstringat imperans, & sic accurate loquendo imperantis actus magis pollicitatio sit, quam perfecta promissio (§. 361. 367. part. 3. Jur. nat.), quamvis per inconstantiam loquendi imperans talia promittere vulgo dicatur.

§. 127.

Quoniam pacta generalia, quae saltem expriment officium boni Rectoris, populo nullum jus in actus imperantis tribuunt (§. 126.), consequenter nec exercitium imperii certis legibus adstringunt, nec vi eorundem ulli actus imperantis a populo irriti effici possunt, imperium vero absolutum est, cujus exercitium certis legibus non adstrictum, nec alterius consensu indiget (§. 66.), & summum est, in cujus actus nemini nisi habenti jus quoddam competit (§. 44.), summumque habet imperium, cujus actus a nemine irriti reddi possunt (§. 45.); *ob pacta generalia, quae saltem expriment officium boni Rectoris, imperium non desinit esse absolutum, nec ea quicquam detrahunt summitati imperii.*

In ea summitati imperii detrahant idemque limitent.

Imperium non ideo absolutum est, quod liceat imperanti facere salutem publicam adversa, consequenter ipsius arbitrio relinquatur, utrum bene, an male imperare velit, sed quod ejusdem judicio relinquatur, quatenus sint media salutis publicae promovendae. Non igitur implicat, ut promittat se imperium bene administraturum, ipsius tamen judicio relinquatur, quibusnam mediis salutem publicam promovere velit. Similiter imperium summum esse non desinit, quamdiu imperanti resistere eumque coercere non licet (§. 44.). Quamobrem absolutum imperium transferri nequeat ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coercere possit (§. 82.), consequenter multo minus

minus ex eo hoc colligi queat, quod Rector civitatis in susceptione imperii populo polliceatur, se imperium bene administraturum; pacta quoque istiusmodi generalia inter Rectorem civitatis & populum inita summitati imperii nihil derogant.

§. 128.

An sint leges fundamentales.

Quia pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium boni Rectoris, imperium absolutum minime tollunt, nec summitati ejus quicquam detrahunt (§. 127.), per ea quoque modus administrandi imperii minime determinatur, consequenter cum leges fundamentales non sint, nisi eæ, ad quarum observantiam Rector civitatis in exercitio imperii tenetur (§. 77.), & per quas ideo modus administrandi imperium determinatur; *pacta generalia, quæ saltem exprimunt officium Rectoris, leges fundamentales non sunt.*

Leges fundamentales de specialibus agunt, quæ ad modum administrandi imperium pertinent; non autem de generalibus, quæ officium continent,

§. 129.

De iudice inter Rectorem & populum constituto.

Si imperium defertur ea lege, ut, si de juribus controversia oriatur inter Rectorem civitatis & populum, tertius quidam sit iudex; id ipsum summitati detrahit. Etenim si controversia de juribus inter Rectorem civitatis & populum orta tertio quidam dirimenda committi debet; tertio huic competit jus in actus Rectoris. Quamobrem cum imperium summum non sit, in cujus actus alii, quam habenti, jus quoddam competit (§. 44.); si imperium defertur ea lege, ut, si de juribus controversia oriatur inter Rectorem civitatis & populum, tertius quidam sit iudex, id ipsum utique summitati detrahit.

Unum nimirum idemque est, siue populus jus quoddam in actus imperantis sibi reseruet, siue idem transferat in alium. Quatenus enim tertius constituitur iudex actuum imperantis, qui in controversiam vocantur a populo, hujus quidem sola voluntate; populus revera jus sibi reservatum in delatione imperii transfert in alium. Istiusmodi lege Frisii *Carolus V.* Cætare pro domino receperant, quemadmodum legitur apud *Winfemium* in Hist. ad A. 1515.

§. 130.

Si Rector civitatis orta inter se ac populum controversia De Rectore se tertio ut arbitro submittit; id summitati minime detrahit. civitatis ar-
Etenim si orta inter se ac populum controversia se tertio ut *bitrio tertii* arbitro submittit, hoc facit sua sponte, quod medium hoc *se submit-* optimum iudicet componendæ controversiæ, non vero *ter-* *cente.* tio cuidam jus competit in actus ipsius, sicuti in casu præcedentis (§. 129.). Quamobrem cum summitati imperii demum officiat, si tertio cuidam competat jus in actus ipsius, cujus iudicio eos submittere obligatur (§. 44.); si tertio ut arbitro se submittit, id summitati minime detrahit.

Officium boni Principis est terminare controversiam inter se ac populum ortam, ut securitati Rēip. consulatur. Decernere igitur tenetur medium eam sapiendi. Quamobrem si tale deprehendat compromissionem in arbitrum; nihil utique committitur, quod vel imperio absoluto, vel summo repugnat. Sane si Rector civitatis sponte sua ad actum quondam requirit populi consensum, id summitati non derogat, quia eundem requirere non obligabatur. Nonne vero perinde est actum quendam suum submittere iudicio populi atque eodem stare, & eundem submittere iudicio tertii cujusdam consensu populi & in eo acquiescere?

CAPUT II.

De diversis Rerumpublicarum formis.

§. 131.

Democratia, seu status popularis quid sit.

Si imperium est penes totum populum, forma Reip. dicitur *Democratia*, subinde etiam *Status popularis*. Quamobrem patet, in *Democratia* populum se regere per seipsum (§. 219. part. 7. *Jur. nat.*).

Populus nimirum imperium vel sibi retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures conjunctim transferre potest (§. 36.). Unde nascuntur tres Rerumpublicarum formæ simplices, quarum prima est, ubi populus imperium sibi retinet, nec alio Rectore utitur.

§. 132.

Quod ea sit maxime naturalis.

Quoniam imperium civile originarie penes populum est (§. 33.), & qui in societatem civilem coeunt, liberi sunt (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), homines autem libertatis amantes esse abunde constat; ideo *genio hominum in civitatem coeuntium maxime convenit, ut imperium sibi retineant, consequenter democratiam instituant.*

Vix itaque dubitandum est democratiam eam esse Reip. formam, quæ primum introducta, quemadmodum etiam constat eam inter plerasque gentes antiquissimam esse. Recte nimirum observat *Puffendorfius* lib. 7. c. 5. §. 4. quod præsumendum non sit, patremfamilias liberum, qui animadversis vitæ segregis incommodis ultro sese cum aliis sui similibus in civitatem congregabat, uno velut momento potuisse obliuisci pristini status, in quo omnia circa salutem suam proprio arbitrio disponebat, ut confestim unius sese arbitrio circa rem communem,

nem, cui & ipsius salus innectebatur, voluerit subdere. Quin potius illud æquissimum ab initio creditum, quod omnes spectat, ab omnibus curari debere.

§. 133.

Si imperium a populo, quale in ipso est, transfertur in unum, seu imperium, quale originarie in populo est, penes unum est, forma Reip. dicitur *Monarchia*. Quamobrem cum *Monarcha* habeat imperium, quod originarie in populo est (§. 33.), *jus populi habet, ac tantundem potest, quantum in democratia populus universus.* *Monarchia quid sit.*

Imperium in unum transferri potest vel quale in populo est, vel limitatum. Quando formæ Reip. determinantur, primo omnino loco sumendum est, imperium plenum absque ulla limitatione, seu quale in populo est, transferri. Quamobrem in *Monarcha* supponimus imperium, quale in populo erat, antequam transferretur. *Monarchia* nimirum discernenda est ab ea Reip. forma, in qua unus quidem imperat, sed non absolute, consequenter quæ de *Monarchia* demonstranda veniunt ad formam hanc, ubi unus non absolute imperat, applicanda non sunt promiscue.

§. 134.

Quoniam *Monarcha* imperium habet, quale est in *De jure* populo (§. 133.), si vero imperium in Rectorem civitatis *Monarchæ* transfertur, quale est in populo, is imperium plenum, absolutum & summum habet, jure proprietatis (§. 91.), nisi idem saltem translatum fuerit quoad exercitium (§. 40.); *Monarcha imperium plenum, absolutum & summum habet, idque vel in patrimonio, vel in usufructu (§. cit.).*

Modus habendi imperium non variat ipsum imperium, consequenter in diversis formis Rerumpublicarum distinguendis,

ubi tantummodo attendendum, penes quemnam sit imperium civile & cujus iudicio ac voluntate exerceatur, perinde est, si-
ve imperium fuerit in patrimonio, siue in usufructu.

§. 135.

*Aristocrata
quid sit.*

Aristocrata est ea Reip. forma, in qua imperium, qua-
le originarie in populo est, penes certas quasdam personas,
non penes totum populum est. Numerus imperantium in
Aristocrata pro lubitu variari potest, modo eorum nume-
rus sit minor pars populi. Dicuntur imperantes *Optimates*.
Quoniam *optimates* imperium habent, quale originarie in
populo est; iidem in *Aristocrata tantundem possunt, quantum*
in democratia populus universus.

Quæ paulo ante annotavimus de Monarchia (not. §. 132.),
ea etiam tenenda sunt de Aristocrata, ne, quæ de Aristocrata
demonstranda veniunt, perperam applicentur ad aliam Reip.
formam, in qua quidem plures imperant, sed non absolute.

§. 136.

*De jure
Optima-
tum.*

Quoniam *optimates* imperium habent, quale est in
populo (§. 135.), si vero imperium in Rectorem civitatis
transfertur, quale est in populo, is imperium plenum, abso-
lutum & summum in patrimonio habet (§. 91.), sed non-
nisi in usufructu, si saltem quoad exercitium in ipsum trans-
latum (§. 40.); *Optimates imperium plenum, absolutum & sum-
mum habent siue in patrimonio, siue in usufructu.*

Quæ de modo habendi imperium annotavimus (not.
§. 134.) respectu monarchiæ, ea etiam valent respectu ari-
stocratiæ,

§. 137.

Aristoteles quartam Reip. formam vocat *Timocratiam*, *Timocratia* ubi imperium non est penes integrum populum, sed penes *quid sit.* eos saltem, qui censi sunt & censum præstant, aut qui prædia possident, vel opibus præstant. Idiomate patrio dicimus, die eine gewisse Summe im Vermögen haben.

Vulgo non numerantur nisi tres Rerumpublicarum formæ, quia populus vel imperium sibi retinet, vel in alium transfert, & ubi imperium transfert, id transfert vel in personam unam, vel in plures. Quoniam in Aristocratia non attenditur numerus eorum, penes quos imperium est (§. 135.); ideo Timocratia ab Aristocratia non distinguitur. *Huberus* de Jure civitatis lib. 1. sect. 8. c. 5. §. 8. Aristocratiam a Timocratia ita distinguit, ut forma Reip. dicatur Aristocratia, si eorum, penes quos imperium est, numerus non sit major, quam ut senatus inde constitui possit; Timocratia vero, si tantus sit numerus, ut ad senatum constituendum sit inconditus. In verbis sumus faciles & unicuique liberum relinquimus, quibusnam uti velit. Nobis tamen nulla necessitas videtur, ut Timocratiam ab Aristocratia distinguamus: cum enim, uti diximus, in Aristocratia non attendatur numerus eorum, penes quos imperium est, & diversitas numeri ex diversa qualitate illarum personarum emergit, quæ ad imperandum habiles sunt vi legis fundamentalis, Timocratia potius species quædam Aristocratia dicenda erat, quam forma quarta ab Aristocratia diverfa.

§. 138.

Respublica mixta est, quæ in aliis ad monarchiam, in *Mixta* aliis ad aristocratiam, in aliis ad democratiam accedit. Un- *Resp. quid*
de facile patet, *mixtam Reip. formam oriri ex imperii divisione sit.*
in partes potentiales (§. 64.) & *ejus limitatione* (§. 74.).

Nec minus patet, *mixtas Reip. formas pluribus modis differre posse.*

Vulgo monarchia, aristocratia & democratia vocantur formæ Reip. regulares, vel etiam simplices, ac multum deinde disputatur, an dentur formæ mixtæ Rerump. & num a tribus regularibus, quæ dicuntur, abeunt pro irregularibus sint habendæ. Quod si vocabulorum significatum ita determinemus, quemadmodum a nobis factum est, & omnem formarum diversitatem derivemus ex iis, quæ in capite præcedente demonstrata sunt; non opus erit ulla controversia, nec forma Reip. mixtæ quicquam habebit, quod sit absurdum, vel a praxi etiam alienum. Imperium civile vel est penes totum populum, vel penes certas personas e populo, vel penes unam. Unde enascuntur tres formæ simplices, Democratia, Aristocratia & Monarchia, imperio semper manente eodem, sive subiectum ejus sit populus, sive sint optimates, sive sit monarcha. Atque in hisce formis idem prorsus est jus ejus, vel eorum, qui regunt civitatem, nimirum in quolibet subiecto plenum, absolutum & summum. Enimvero vidimus in anterioribus, quando populus imperium transfert in alium, vel alios, cum a voluntate ipsius unice dependeat, quomodo seu qua lege transferre velit, cum imperium dividere posse in partes potentiales & partem unam vel alteram sibi reservare, aut alii quidam deferre, posse etiam exercitium imperii limitare, posse denique sibi vel suo loco aliis quibusdam reservare jus quoddam in actus quosdam imperantis. Pro diversitate igitur divisionis imperii quoad partes potentiales, limitationis exercitii ejusdem & juris reservati in actus imperantis diversæ omnino oriuntur formæ Rerump. ubi alia formæ monarchicæ, alia aristocraticæ, alia democraticæ sunt. Cum itaque in istiusmodi Reip. forma misceantur, quæ in simplicibus separata deprehenduntur; equis reprehendere poterit, si istiusmodi formas dicamus mixtas? Et quoniam jus omne imperantis metiendum est ex voluntate populi, qui in eo determinando utitur libertate

sua, eccur istiusmodi forma irregularis dicenda? Sane quis populo præscripsit hanc regulam, ut vel ipse imperium per se exerceat, vel tale, quale habet, citra ullam mutationem vel in unum, vel in certas quasdam personas transferat? Quod si vero concedatur, liberum esse populo, quomodo imperium transferre velit, ut melius saluti suæ prospiciat, quam in formis simplicibus prospectum videtur; is frustra contendet, in unam formam esse confundendam eam, in qua imperium plenum, absolutum & summum imperantis est, & eas, in quibus illud parte una, vel altera deminutum, certo quodam modo limitatum, jus in aliquod actus imperantis vel a populo sibi reservatum, vel aliis triburum, quasi hæc tantummodo accidant imperio, nec speciem variant. Qui autem hic concoquere nequeunt divisionem in partes potentiales & summitatem pro qualibet parte divisa; ius jam satisfactum est superius (§. 64. 65.). Et, si vel maxime tanquam absurdam rejicias divisionem in partes potentiales, admitienda tamen est limitatio imperii quoad exercitium & reservatio juris in quosdam actus imperantis, quæ ad mixtionem formarum simplicium adhuc sufficiunt & per eandem formas a simplicibus diversas producant. Difficultates hic ortæ sunt, quod viri docti magis ex *Aristotele*, quam ex re ipsa sapere maluerint. Nobis ex re sapere visum est, & terminos rebus, non res terminis accommodare. Atque ideo nullam deprehendimus difficultatem, quæ nos morari possit.

§. 139.

Regnum dicitur ea Reip. forma, in qua imperium *Regnum* sive plenum, absolutum ac summum, sive quomodocunque *quid sit.* limitatum, aut deminutum penes unum est, modo nulli extraneo competat aliquod jus in actus imperii, seu summitas civitati salva sit. Et persona ista, penes quam in regno imperium est, *Rex* dicitur. Unde patet, *omnem monarcham esse Regem, sed non omnem Regem esse monarcham* (§. 133.), & *regnum esse vel monarchiam, vel mixtum quandam Reip. formam.*

Nimi.

Nimirum Rex dici nequit nisi is, qui præest civitati, cujus naturalis libertas prorsus salva est, ita ut nemini extraneo competat aliquod jus in actus imperii. Imperium scilicet summum est in civitate, etsi Rex non facere semper possit, quæ sibi videntur, sed ad certos actus opus habeat vel populi totius, vel quorundam ex populo consensu, immo actus quidam ad exercitium imperii spectantes ejus potestati prorsus subducantur. Equidem vulgo monarchia & regnum pro synonymis habentur; vix tamen synonymia convenit recepto usui loquendo, a quo minus abhorret significatus latior, quam vocabulo regni, & restrictior, quam monarchiæ vocabulo tribuimus.

§. 140.

De condominatu.

Condominatus a nonnullis dicitur, si duo, vel tres habeant imperium indivisum in uno regno commune, veluti si duo, vel tres fratres simul imperent, si Regina suscipit maritum in societatem imperii, ut is una cum ipsa imperet, si Rex alium sibi adsciscit in societatem imperii, qui cum eodem simul imperat, seu imperium indivisum exercet. Duo, vel plures simul in uno regno imperantes dicuntur *Condomini*, vocari etiam poterant *Coreges*. Facile autem patet, *Condominos*, seu *Coreges imperare instar unius, eosque esse dignitate ac potestate pares, quasi in singulis regia potestas tota sola resideat*. Nec minus patet, *condominatui locum esse etiam in aliis formis mixtis Reip. ubi unus quidem imperat, sed quæ regnum non sunt, extraneo cuidam competente aliquo jure in actus imperii*.

Prostant exempla condominatus, seu imperii polyarchici, quod vocat *Puffendorfius*, tam in vetere, quam recentiore historia. Condomini isti cum imperium indivisum commune habeant, sociorum instar sunt. Sicuti autem in communione positiva dominium nonnisi unum existit (§. 131. part. 3. Jur. nat.)

nat.); ita quoque in condominatu imperium nonnisi unum est, quod indivisum in duobus vel pluribus seorsim residet tanquam in suo subjecto. Hinc & condominatus sociæ regna appellantur veteribus, veluti quando *Stattus* ait; sociis comes discordia regnis. Ea tamen differentia hic intercedit inter communionem positivam & regna sociæ, seu condominatum; quod condominus non habeat imperium pro parte, prouti pro parte tantummodo dominus rei indivisæ socius est, sed in solidum. Res enim, quæ dominio subjacet, in partes ita dividi potest, ut in unaqualibet subsistat dominium eodem prorsus modo; sed non ita dividi potest regnum, in quo socii regnant, quippe quod supponitur tanquam in se indivisum in partes scilicet subjectivas, quemadmodum *Grotius* loquitur. Unde diximus, in condominatu imperium indivisum commune esse in uno regno.

§. 141.

Superior in civitate dicitur is, cui competit jus in actione singularum: *subditus* autem appellatur is, in cujus actione alii, vel aliis conjunctim jus competit. Idem adeo est *quinam sit* subditus, qui alias quoque subjectus vocatur (§. 201. part. 7. *Jur. nat.*), & superior, qui imperans dicitur.

Diversa sunt nomina, quibus eadem personæ in civitate indigitantur: quæ etsi dubio procul eandem personam pro diverso respectu designent, usu tamen loquendi postea introductum est, ut promiscue usurpentur. Idiomate patrio superior appellatur *der Obere*, subditus *der Unterthan*.

§. 142.

In *Democratia* populus universus superior est; singuli autem subditi sunt. Etenim in democratia imperium est penes totum populum (§. 131.), consequenter universis competit jus determinandi actus singularum, qui ad bonum publicum *quinam sit superior, qui subditi in Democratia.*

(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)

N

cum promovendum requiruntur (§. 60.). Quamobrem cum in civitate superior sit is, cui competit jus in actiones singulorum (§. 141.); populus universus in democratia superior est. *Quod erat unum.*

Quoniam in democratia populo universo competit jus in actus singulorum, *per demonstrata*, subditus vero est alteri is, in cujus actiones eidem jus quoddam competit (§. 141.); in democratia singuli sunt subditi universorum. *Quod erat alterum.*

Imperium civile residet in populo tanquam in universitate, cumque imperans, seu superior sit persona moralis, quæ determinatur per imperium, seu quæ spectatur tanquam subiectum imperii civilis, populus universus in democratia spectari debet tanquam persona moralis distincta ab individuis physicis, qui sunt singuli per consociationem populus conjunctim facti. Quemadmodum itaque singuli qua tales non sunt universi, ita nec subditi in democratia iidem sunt, qui superiores. Neque absurdum est, universos esse superiores, seu potius unam superioris personam gerere, singulos vero eidem subiectos, vel subditos esse.

§. 143.

Quinam in Aristocratia sit superior, quinam subditus. In Aristocratia superior est universitas optimatum, singuli autem optimates, perinde ac populus reliquus subditi sunt. Etenim in Aristocratia imperium est penes optimates, prouti erat durante statu democratia penes populum universum (§. 135.). Imperium itaque civile residet conjunctim in optimatibus, tanquam in una persona morali, consequenter conjunctim ipsis, non singulis per se jus competit in actus civium. Quamobrem cum superior sit, cui competit jus in actiones, singulo-

singulorum (§. 141.); in Aristocratia superior est universitas optimatum. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam in Aristocratia imperium competit optimatibus qua universis, singuli idem non habent, consequenter *per demonstrata* nec singuli sunt reliquo populo superiores. Quoniam vero ipsi perinde ac ceteri membra civitatis sunt, ideo necesse est, ut universis idem jus competat in singulos, quod competit in ceteros cives. Quamobrem cum subditus sit, in cuius actiones aliis jus quoddam competit (§. 141.); optimates in Aristocratia perinde ac populus reliquus subditi sunt. *Quod erat alterum.*

Minime absurdum est, ut in Aristocratia optimates conjunctim sint superiores, singuli autem subditi: superiorem enim facit imperium, hoc autem in optimatibus existit, quatenus universitas sunt, minime autem in singulis per se. Existit nimirum in optimatibus imperium eodem modo, quo existebat in populo, ac ideo de ipsis idem valet, quod de populo annotavimus (*not.* §. 142.).

§. 144.

In condominium tot sunt superiores, quot condomini, nec unus eorum subditus est alteri, vel ceteris, si plures duobus fuerint. *Quinam sit superior in condominium.* Etenim regia potestas, seu imperium civile in singulis ita residet, ac si unus condominatorum saltem imperaret, consequenter ea est singulorum autoritas, quæ foret unius. Enimvero si unus saltem imperaret, foret is superior, minime autem subditus (§. 141.). Quamobrem in condominium tot sunt superiores, quot condomini, nec unus eorum subditus est alteri, vel ceteris, si plures duobus fuerint.

Patet itaque differentia, quæ intercedit inter Aristocratiam & condominium. In Aristocratia imperium in optimatibus

existit tanquam in universitate, ut nonnisi omnes conjunctim dici possint superiores, seu imperantes: ast in condominatu imperium existit in singulis, ut unusquisque eorum sit superior, seu imperans;

§. 145.

Libertas civilis populi ad bonum publicum promovendum requisitos a voluntate alterius in quam consistat.

Libertas civilis populi est independentia quoad actus promovendum requisitos a voluntate alterius. Distinguenda nimirum est libertas naturalis, quæ singulis competit (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), a libertate civili. Illa respicit actiones quasvis humanas; hæc autem nonnisi eas, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt. Libertas igitur naturalis latior est libertate civili.

§. 146.

De libertate civili in democratia.

Quoniam libertas civilis populi consistit in independentia quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos a voluntate alterius (§. 145.), in democratia autem imperium penes populum est (§. 131.) consequenter ipse determinat pro lubitu actus ad bonum publicum promovendum requisitos (§. 60.), ac ideo non dependet quoad eos ab ullius alterius voluntate; *in democratia populus libertate civili fruitur & populus liber dicitur non tantummodo respectu exteriorum, verum etiam respectu sui ipsius.*

De libertate populi respectu extraneorum egimus supra (§. 55.). Hic vero consideramus populum tanquam liberum respectu sui ipsius. Fluit libertas civilis ex libertate naturali, eademque nititur tanquam basi, cum homines naturalis amantes etiam quoad eos actus, qui ad bonum publicum promovendum in civitate requiruntur, non prorsus inviti dependere voverint a voluntate alterius, vel aliorum (*not.* §. 132.).

§. 147.

In monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur. Etenim in monarchia imperium plenum, absolutum & summum est penes monarcham (§. 134.), in aristocratia penes optimates (§. 136.). In illa igitur monarcha, in hac optimatum universitas determinat eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60. 62.), pro luitu (§. 66.), nec ab ullius voluntate dependent monarcha & optimates (§. 44.). Quamobrem in monarchia populus unice a voluntate monarchæ, in aristocratia a voluntate optimatum dependet quoad eos actus, qui ad bonum publicum promovendum requiruntur. Quoniam vero libertate civili destituitur populus, si quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos ab alia, quam sua voluntate dependet (§. 145.); in monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur.

*De eadem
sublata in
monarchia
& aristocra-
tia.*

Libertas civilis prædicatur de populo universo, non de singulis figillatim. Quamobrem libertati civili non obstat, quod in civitate singulorum libertas restringatur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 47.). Quando de libertate civili quæstio est, tum quæritur, utrum populus in determinandis actibus ad exercitium imperii civilis spectantibus, seu iis, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, a sua voluntate dependeat, an ab aliena, quam sequi teneatur. Atque tum omnino apparet, in monarchia & aristocratia quoad ea, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, determinanda nullam esse populo voluntatem, sed eum alienam sequi & in ea acquiescere debere.

§. 148.

Quoniam in monarchia & aristocratia populus libertate civili destituitur (§. 147.); si populus in monarchiam, vel pulus eidem

aristocratiam consentit, consequenter imperium, quale habet, in alium vel alios transfert, libertati suæ civili renunciat (§. 103. part. 3. Jur. nat.).

Renunciatio libertatis civilis tacite inest ipsi translationi imperii pleni, absoluti atque summi in alium, vel alios, ut ideo expressa minime fit opus (§. 211. part. 7. Jur. nat.).

§. 149.

*Quomodo
prospiciatur
libertati ci-
vili populi
& libertati
naturali
singulorum.*

In formis Rerump. mixtis libertati civili populi & libertati naturali singulorum prospicitur. In Rep. mixta imperium limitatur, & in partes potentiales dividitur (§. 138.). Quamobrem cum in limitatione imperii ejus exercitium certis legibus adstringatur, & certi actus a consensu vel populi, vel certorum quorundam ex populo suspendantur (§. 66. 74.), in divisione autem in partes potentiales certa jura ad imperium pertinentia imperanti adimantur (§. 63.); in formis Rerump. mixtis populus quoad actus ad exercitium imperii pertinentes, consequenter ad bonum publicum promovendum requisitos (§. 60.), non vult unice dependere a voluntate imperantis, nec vult exercitium imperii extendi ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt. Enimvero libertati civili populi prospicitur, si is quoad ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, unice a voluntate imperantis pendere nolit (§. 145.), & libertas singulorum naturalis salva manet in civitate, quatenus imperium non extenditur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 47.). In formis itaque Rerump. mixtis libertati civili populi & libertati naturali singulorum prospicitur.

Formæ Rerump. mixtæ diversæ introducuntur, prouti populus hoc, vel alio modo melius prospici judicat libertati ci-

vili suæ, tum etiam libertati naturali singulorum, cui inprimis præjudicatur, si imperans imperium in abusum trahit.

§. 150.

Si imperantes norunt, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria, & constans ipsis ac perpetua voluntas est nam fore nil faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, omittendi autem omnia, quæ bono publico adversari deprehenderit; omnis Reip. forma apta est ad finem civitatis consequendum. Etenim si imperantes norunt, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria; fieri omnino nequit, ut per ignorantiam faciant, quæ eidem adversantur, aut omittant, quæ ad idem promovendum fieri debent. Quod si ipsis fuerit voluntas constans nil faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, ex adverso autem omittendi, quicquid bono publico adversari deprehenderit; a proposito exequendi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, nullo sese modo abduci, nec ad faciendum quicquam, quod eidem adversatur, ullo sese modo adduci patietur, & ubi eadem voluntas perpetua est, in omni casu tales sese præstabit (§. 1062. part. 1. Theol. g. natur.). Sive igitur unus imperet, sive plures imperent, aut totus populus, & sive penes unum aut plures imperium fuerit absolutum ac summum, sive limitatum quocunque modo, consequenter qualiscunque tandem fuerit regiminis forma (§. 131. & seqq.), eadem erit ad finem civitatis consequendum, si imperantes norunt, quænam ad bonum publicum promovendum sint necessaria, & constans ipsis ac perpetua fuerit voluntas nil quicquam faciendi, nisi quod ad bonum publicum promovendum necessarium judicaverint, omittendi autem omnia, quæ bono publico adversari deprehenderit.

Ut

Ut finis obtineatur, necesse est ut agens norit media ad finem ducentia & ut velit mediis istis uti, nec ab hac voluntate ullo modo se abduci patiatur. Duo igitur hæc requisita si habuerit imperans, sive is unus sit, sive plures sint, qui imperant, sive populus universus imperium sibi retinere maluerit, finem civitatis consequi datur. Pendet nimirum a virtute intellectuali & morali imperantis promotio boni publici, minime autem per se a forma Reip. Hinc etiam experientia docet, salvas fuisse Resp. tum in statu populari, seu democratico, tum in aristocratico, tum in monarchico, nec ullam harum formarum per se esse ineptam ad finem civitatis obtinendum, quemadmodum etiam exempla in contrarium prostant in qualibet Reip. forma. Immo in mixtis quoque Reip. formis salus populi pendet a virtute intellectuali & morali eorum, qui ad exercitium imperii quomodocunque concurrunt.

§. 151.

*Quando-
nam nulla
apta sit.*

Si imperantes ignorent, quam ad finem civitatis consequendum necessaria sunt, aut ipsis desit voluntas mediis ad eum ducentibus utendi, seu bonum publicum promovendi; in nulla Reip. forma finis civitatis obtinetur. Etenim ex demonstratione propositionis præcedentis patet, ut finis civitatis obtineatur requiri in imperante & notitiam mediorum ad eum ducentium, & voluntatem constantem atque perpetuam bonum publicum promovendi. Quodsi ergo vel notitia deficiat, vel voluntas; qualiscunque tandem fuerit forma Reip. finem civitatis minime obtineri dabitur.

Difficile idcirco est determinare formam Reip. in qua ejus salus nihil patiatur detrimenti. Promotio boni publici semper pendet a judicio & voluntate eorum, qui Remp. regunt. Nisi igitur hi iis virtutibus fuerint iustructi, quæ ad rectum & bonum regimen requiruntur, sola Reip. forma rem minime confeceris. Sed de eligenda Reip. forma agere Politici est.

Hic

Hic enim tantummodo de jure agitur, consequenter sufficit demonstrasse, omnem Rerump. formam simplicem & ex simplicibus quomodocunque mixtam moraliter possibilem esse, hoc est, talem, in qua finis civitatis obtineri potest, modo sint imperantes, quales esse debent.

§. 152.

Forma Reip. non variat speciem imperii, seu nihil in eadem immutat. Etenim formæ Rerump. in eo differunt, quod imperium exerceatur vel ab vno, vel a pluribus, vel a toto populo (§. 131. & seq.), & quando imperium in mixta Rep. limitatur (§. 138.), limitatione exercitium ejus saltem certis legibus adstringitur, aut in nonnullis a consensu vel populi totius, vel certorum quorundam suspenditur (§. 74.). Quoniam itaque formæ Rerump. tantummodo consistunt in modo exercendi seu administrandi imperium; per eas in ipso imperio nihil mutatur, consequenter forma Reip. speciem imperii minime variat.

An forma Reip. variat speciem imperii.

Imperium civile unum idemque est in qualibet civitate, consistit enim in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.). Quoniam vero non uno modo exerceri potest, ideo inde nascuntur diversæ Rerump. formæ, quæ determinant modum exercendi imperii civilis. Qualiscunque tandem fuerit forma Reip. tantumdem juris competit iis, ad quos imperii administratio spectat simul sumtis, quantum in statu civitatis originario populo universo in singulos.

§. 153.

Quoniam forma Reip. non variat speciem imperii, seu nihil in eadem immutat (§. 152.), imperium autem civile, quale scilicet originarie est, extendi nequit ultra eas

Quantum juris superiori in subditos competit.

(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)

○

*rat in qua-
vis Reip.
forma.*

actiones, quæ ad commune civitatis bonum publicum consequendum pertinent (§. 35.), & quoad actiones ceteras de libertate singulorum naturali delibatur (§. 47.); *in qualibet Reip. forma non plus juris imperantibus competit in singulos, seu superiori in subditos, quam ad bonum publicum promovendum sufficit, nec in una Reip. forma imperium civile latius patet, quam in altera.*

Falluntur itaque, qui sibi persuadent, in democratia minorem esse potestatem, quam in Monarchia, vel Aristocratia, & minorem in Aristocratia, quam in Monarchia. Etenim jus imperii in qualibet forma reliqua mensuram suam capit ex democratia, in qua conspicitur in populo, quale originarie sit. Finis civitatis semper idem manet, quæcunque forma Reip. eligatur, quod per se patet (§. 4.). Ex fine autem metiendum est jus, quod tale ac tantum esse debet, quale ac quantum requiritur, ut sine intento potiri detur. Quodsi singas aliquod jus imperanti competens, quod in fine civitatis rationem sufficientem minime habet; unde id oriatur, ostendi minime poterit, nec dari poterit ulla ratio, cur illi competere debeat.

*Ad quam
facienda in
qualibet for-
ma impe-
rans oblige-
permarisset.*

Cum in una Reip. forma imperium civile non latius pateat, quam in altera (§. 153.); *in qualibet Reip. forma imperans ea facere tenetur, ad que facienda populus obligatus fuisset, siquidem imperium sibi resignasset, seu in statu populari permanisset.*

347.

In nulla Reip. forma populus aliter pendere vult a voluntate ejus, vel eorum, qui imperium administrant, quam quatenus acquiescere vult in ipsorum judicio de eo, quod ad commune civitatis bonum promovendum requiritur. Ad recte imperandum requiritur judicium verum. Quodsi vero supponas

ponas, imperantis iudicium de eo, quod ad bonum publicum promovendum requiritur, esse verum; idem omnino erit in qualibet Reip. forma, & in qualibet faciet imperans, quæ faceret populus, si ex vero de salute publica statueret, quemadmodum debebat.

§. 155.

Regnum patrimoniale dicitur, si imperium fuerit in *De regno patrimonio* Regis; vocatur autem *usufructuarium*, si imperium saltem fuerit in usufructu Regis. Quoniam imperium & usufructu in Regem transferri potest vel quoad exercitium, vel quoad *substantiam* (§. 39.), & si quoad substantiam transfertur, illud in patrimonio habet, si vero quoad exercitium, id non habet nisi in usufructu (§. 40.); *regnum tam patrimoniale, quam usufructuarium possibile est.*

De Monarchia jam ostendimus, quod imperium vel in patrimonio, vel in usufructu habere possit (§. 134.), consequenter patet quoque ex superioribus monarchiam esse vel patrimoniale, vel usufructuarium.

§. 156.

Aristocratia patrimonialis dicitur, si imperium fuerit in patrimonio optimatum: *usufructuaria* vero vocatur, si imperium saltem fuerit in usufructu optimatum. Quoniam *optimates* imperium habere possunt vel in patrimonio, vel in usufructu (§. 136.); *Aristocratia tam patrimonialis, quam usufructuaria esse potest.*

Aristocratia patrimonialis etsi referenda non sit inter ea, quæ impossibilia sunt, rarior tamen est, ut ejus nomen inauditum pronunciet apud omnes Historicos & juris publici privatique scriptores *Huberus* de L. C. lib. 1. sect. 8. c. 3. ipse tamen

men ibidem ostendit, regimen Frisiz occidentalis & quarundam vicinarum gentium esse patrimoniale aristocraticum.

§. 157.

*Quomodo
negotia de-
finiendain
statu popu-
lari.*

Qui in civitatem coeunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse de nonnullis aliter fuerit conventum scilicet, ut non-nisi unanimitia concludant, vel certus votorum numerus vincat.

Qui enim in civitatem coeunt, societatem contrahunt (§. 4.) Enimvero qui societatem contrahunt, tacite conveniunt, quod majori parti visum fuerit, id habendum esse pro communi omnium sententia (§. 80. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem qui in civitatem coeunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro populi totius voluntate. *Quod erat unum.*

Quodsi vero expresse de nonnullis aliter conveniunt, scilicet ut nonnisi unanimitia concludant, vel certus votorum numerus vincat, cum in casu priori nihil concludi possit, nisi unanimitia adsint, in posteriori autem nihil concludatur, quamdiu pro una sententia vel unum votum deficit (§. 107. part. 7. *Jur. nat.*); de negotiis istis exceptis pro voluntate totius populi haberi nequit, quod majori parti visum fuerit. *Quod erat alterum.*

Pertinent huc ea omnia, quæ prolixè satis de jure votorum seu suffragiorum demonstravimus (§. 62. & seqq. part. 7. *Jur. nat.*), ut ideo non opus sit inutili prolixitate ibidem demonstrata ad statum popularem applicare.

§. 158.

*Voluntatem
monarchæ*

Quoniam in statu populari, qui resultat, dum in civitatem coitur (§. 4. 131.), pro totius populi voluntate habetur,

habetur, quod parti majori visum fuerit, nisi expresse de nonnullis aliter fuerit conventum (§. 157.); in Monarchia autem populus omne jus suum transfert in monarcham (§. 133.), in Aristocratia in optimates (§. 135.); Quod monarchæ videtur in monarchiis; quod optimatibus, in aristocratiâ habetur pro populi utriusque voluntate.

Quando nimirum populus jus suum transfert in monarcham, ipso facto sese obligat, quod ipsius voluntatem habere velit pro voluntate sua. Ac idem intelligitur in Aristocratiâ quoad optimates. In monarchiâ itaque & aristocratiâ populo nulla est voluntas propria circa ea, quæ ad exercitium imperii spectant.

§. 159.

Quoniam in monarchiâ, quod monarchæ; in aristocratiâ, quod optimatibus videtur habendum pro totius populi voluntate (§. 158.), voluntas autem dependet a judicio intellectus (§. 892. *Psy. h. empir.*); quod in monarchiâ monarcha, in aristocratiâ optimates judicant de iis, quæ salus publica exigit, id pro judicio totius populi habendum, consequenter totus populus eodem stare tenetur.

Quando nimirum populus jus suum transfert in monarcham, ipso facto sese obligat, quod judicio ipsius stare velit in iis, quæ salus publica exigit. Atque idem valet de optimatibus in aristocratiâ. In monarchiâ itaque & aristocratiâ populi nullum est judicium de iis, quæ ad salutem publicam promovendum requiruntur.

§. 160.

Monarcha in monarchiâ, optimates conjunctim in aristocratiâ populum representant. Etenim monarcha in monarchiâ, optimates conjunctim in aristocratiâ jus populi habent, ac tantundem possunt, quantum populus in statu democratico

monarchiâ (§. 133.)

§ aristocra- (§. 133. 135.). Quoniam itaque monarcha & optimates
tia. per hoc ipsum jus, quod originarie populi est, in esse suo
 determinantur, tanquam personæ morales (§. 70. *part. 1.*
Jur. nat.); monarcha utique in monarchia, optimates con-
 junctim in aristocratiâ populum repræsentant.

Nimirum populus, quatenus imperium habet, persona
 quædam moralis est, & eidem tribuitur intellectus, quatenus
 judicium de iis requiritur, quæ salus publica exigit in admi-
 nistrando imperio, voluntas vero, quatenus vult ea fieri debere,
 quæ ad salutem publicam promovendam facere judicat. Ul-
 tra hæc intellectus & voluntas personæ istius moralis non ex-
 tenditur. Quando imperium transfertur sive in monarcham,
 sive in optimates, personam hanc moralem induit monarcha
 in monarchia, collegium, seu universitas optimatum in ari-
 stocratiâ. Et ita populum repræsentat monarcha in monar-
 chia, collegium sive universitas optimatum in aristocratiâ, & qui
 antea populi erat intellectus, quæ erat populi voluntas, is intelle-
 ctus, ea voluntas nunc monarchæ est in monarchia, nunc optima-
 tum universim spectatorum in aristocratiâ. Absit vero, ut tibi
 persuadeas, quasi infra dignitatem monarchæ sit repræsentare
 populum, propterea quod absurdum existimas, ut superior
 repræsentet subditos (§. 133. 141.). Etenim populum re-
 præsentat, quatenus habet jus, quod originarie populo inhæ-
 ret, consequenter quatenus populus, quamdiu jus istud sibi re-
 tinet, superior est singulis (§. 142.), non quatenus singuli sunt
 subditi populo universo. Ut idem clarius appareat, duas pone
 Resp. quarum una est democratia, altera monarchia. Nonne
 in illa populus, in hac monarchia sunt una eademque per-
 sona moralis? Nonne in democratia populi universi eadem
 est autoritas, quæ monarchæ in monarchia? Nonne ideo mo-
 narcha in monarchia superior fit, quia in locum populi succe-
 dit, eumque repræsentat, quatenus superior erat, quamdiu sta-
 tus manebat popularis.

§. 161.

In Rep. mixta id pro voluntate totius populi habetur, quod *Quidam* legibus fundamentalibus convenit, aut consensu totius populi, vel in Rep. mixta certorum quorundam e populo confirmatum fuit. In Rep. enim mixta imperium limitatum competit imperanti (§. 138.), pro populi consequenter ejus exercitium in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, certis legibus adstrictum, de quibus autem ex præfenti non nisi tempore judicium fieri potest, utrum ea sint e re civitatis, nec ne, ea a consensu vel totius populi, vel certorum quorundam e populo suspenduntur (§. 74.). Populus itaque vult, ut illa per leges fundamentales, definiantur, ad hæc autem consensus vel totius populi, vel certorum quorundam e populo requiratur. Quamobrem id voluntati populi convenit, quod legibus fundamentalibus convenit, aut ad quod vel populi totius, vel certorum quorundam e populo requisitus fuit consensus. In Rep. mixta igitur id pro voluntate totius populi habendum, quod legibus fundamentalibus convenit, aut consensu totius populi, vel certorum quorundam e populo confirmatum fuit.

Populus voluntatem suam declarat vel per se, ut in democratia (§. 132.), vel per alios, quorum voluntatem pro sua se habere velle se obligavit vel absolute, ut in monarchia (§. 133.), & aristocratia (§. 135.), vel quatenus certis legibus conformis, aut consensu certo munita, ut in Rep. mixta (§. 138.). Ter nimirum modis possibile est, ut quis voluntatem suam declaret. Ceterum ex iis, quæ hæctenus demonstravimus, patet, quo sensu admitti possit, quod a nonnullis dicitur, in monarchia & aristocratia populum carere ratione, & eam in monarchia non esse nisi monarchæ, in aristocratia vero optimatibus, rationem monarchæ & optimatum esse loco rationis populo: id quod in Rep. mixta minime obtinet.

§. 162.

*Magistratus
quinam sit.*

Magistratus dicitur, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a superiore in civitate. Unde patet, *magistratam partes sibi demandatas imperii non exercere proprio nomine, sed nomine superioris, consequenter eum rationem reddere teneri actuum suorum superiori, ac ab ea coerceri posse.*

Aliud omnino est imperare proprio nomine, aliud nomine alterius. Qui enim nomine alterius imperat, is non jus suum exercet, sed jus, quod est alterius, etsi habeat jus exercendi jus alterius. Aliud igitur est transferre in alterum imperium, aliud vero tantummodo jus exercendi imperium, ut scilicet id exercent dependenter a sua voluntate.

§. 163.

*De ministerio
magistratus.*

Quoniam superior in civitate in magistratum tantummodo confert jus certas imperii partes suo nomine exercendi (§. 162.); *in administrando imperio magistratus ministerio utitur imperans, seu superior.*

Per magistratum nimirum facit imperans, quod vi imperii per se facere debebat, sed commode facere non poterat, aut prorsus non poterat. Perinde nimirum est, ac si quis opera aliena utitur in re sua.

§. 164.

*An status
popularis
mutetur
exercitio
imperii aliis
commissio.*

Si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis; status popularis non mutatur. Etenim si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis, seu imperium exercentis, eorum ministerio in exercendo imperio saltem utitur populus, & quibus facultas

tas exercendi imperii data, ii tantummodo magistratus sunt, nequaquam vero superiores (§. 162. 141.), immo sunt subditi populi (§. 141.). Quamobrem cum imperium maneat penes populum, etsi is idem per alios exercent, status autem popularis sit, in quo imperium penes populum est (§. 131.); si populus exercitium imperii saltem committit uni, vel pluribus personis conjunctim, sibi autem reservat jus in omnes actus imperantis, status popularis non mutatur.

Falsatur sane, qui sibi persuadent Reges & Optimates non esse nisi magistratus a populo ad gubernandam Remp. constitutos, siquidem vocabulum magistratus sumatur in significato determinato, quem eidem tribuimus (§. 162.). Quando autem superior in civitate, veluti Rex in regno, collegium Optimatum in Aristocratia, dicitur Magister summus, die höchste Obrigkeit, id fit intuitu officii, quod idem est in casu propositionis presentis Magister a populo constituti & Monarchæ, sive Regis in regno, universitatis seu collegii Optimatum in Aristocratia. Ex identitate autem officii non sequitur identitas juris ad eos actus, in quibus officium consistit. Sed sententia ista jam cadit per ea, quæ superius demonstrata & annotata fuerunt (§. 82.).

§. 165.

Si populo saltem competat jus constituendi quotannis certas personas, qui imperium civile exercent, electæ autem imperatæ De Aristocratia temporaria. Etenim si penes eos, in quos imperium transfertur quoad exercitium ad certum tempus a populo, idem fuerit summum; imperium summum non est penes populum, quod per se patet. Enimvero si imperium summum non fuerit penes totum populum, forma Reip. democratia non est (§. 131.). Ergo si populo saltem competat

P

petat jus constituendi quotannis certas personas, quæ imperium civile exercent, electæ autem imperium summum habeant; forma Reip. democratia non est. *Quod erat unum.*

Quoniam itaque in casu propositionis præsentis imperium summum ad certum tempus est penes eos, quos populus elegit, ut isto tempore imperium exercent, aristocratia vero est ea Reip. forma, in qua imperium summum est penes certas quasdam personas, non vero penes totum populum (§. 135.), eaque temporaria, si potestas summa iisdem saltem competit ad certum tempus; in casu propositionis præsentis forma Reip. aristocratia temporaria est. *Quod erat alterum.*

Jus eligendi certas personas, quibus demandatur exercitium imperii, pertinet ad modum disponendi de ipsa substantia imperii, consequenter ad proprietatem imperii (§. 131. part. 2. *Jur. nat.*). Hæc proprietas semper manet apud populum, si imperium penes eum, vel eos, qui idem exercent, saltem fuerit quoad exercitium. Dispositio autem illa non afficit modum exercendi imperium, a quo summitas imperii dependet, quippe quæ populo imperium transferenti nullum relinquit jus in actus ad exercitium imperii pertinentes (§. 44). Modus itaque transferendi imperium probe distinguendus est a modo exercendi imperium.

§. 166.

Territorium dicitur locus, in quo alicui imperium civile competit.

fit.

Ita territorium civitatis est regio, quam populus inhabitat & in qua originarie ipsi competit imperium civile. Quando nimirum populus terræ quandam partem occupans in societatem civilem coit, non modo fundos dominio suo subjicit, verum

verum etiam imperium in istis occupat, ut, qui in eo commorantur, vel consensu ipsius bona quaedam possident, juri populi subiecti sint. Possunt vero a populo vel eo, aut iis, qui jus populi habent, etiam constitui territoria magistratuum, quatenus definiuntur certa loca, in quibus imperii exercitium ipsi demandatum.

§. 167.

Quoniam populo, aut ei, vel iis, qui jus habent *De iis, qui populi, in territorio imperium civile competit (§. 166.), in territorio qui consensu populi in territorio commorantur, aut bona quaedam alieno commorantur, etiam si membra alterius civitatis sint, in casu priori morantur, quoad personam suam, in posteriori quoad bono juri populi, aut eius, vel bono vel eorum, qui jus populi habent, subiecti sunt, ipsi autem peregrini sunt (§. 7.).*

Pendet a voluntate populi, utrum peregrinis permittere velit, nec ne, ut in territorio suo commorentur, vel bona possideant. Ita olim Sineses non permittebant, ut quis peregrinus in territorium ipsorum accederet, poena capitali in eum constituta, qui in id ingredi auderet. Multo minus itaque permittendum est, ut in territorio nostro bona possideant. Pendet quoque a voluntate populi, utrum iis, qui bona possident, consensu suo jus civitatis dare velit, nec ne. Prostant hodie exempla, ubi jus civitatis denegatur peregrinis, etiam si ipsis permittatur, ut bona possideant in alieno territorio.

§. 168.

A voluntate populi unice dependet, utrum imperium exerceri saltem debeat per patresfamilias, an ad exercitium ejus etiam admitti debeant foeminae, impuberes alique, qui rebus suis praesse non possunt, & peregrini, qui bona intra territorium civitatis possident. *Quoniam personae istae democratia sine exerci-*

sui imperii capaces. *fidem.* Etenim imperium civile est originarie res populi propria (§. 34.), & in democratia propria manet (§. 131.). Quamobrem de ejusdem exercitio disponere potest; prouti sibi commodum & salutem publicam convenire videtur (§. 86.). Quamobrem a voluntate ipsius dependet, utrum imperium exerceri saltem debeat a patribusfamilias, an ad ejus exercitium quoque admitti debeant foeminae, impuberes aliaeque personae, quae rebus suis praesse non possunt, vel etiam peregrini, qui bona intra territorium civitatis possident.

Populus universus omnino complectitur personas omnes, quae imperio eidem civili subsunt (§. 5.), consequenter non solum patresfamilias, verum etiam foeminas, minores, infantes & personas quascunque alias. Immo quoniam etiam peregrini, qui intra territorium civitatis bona possident, quoad bona ista imperio civili subjecti sunt (§. 167.); absurdum non est, ut quae possessores horum bonorum ad populum referantur, licet possessio ista non obstat, quo minus maneant membra civitatis alterius, consequenter peregrini sint (§. 7.). Absurdum igitur non est, ut imperium exerceatur consensu omnium eorum, qui ad populum pertinent, vel certo quodam respectu ad eundem referri possunt. Quodsi enim qui fuerint, qui per se consensum suum declarare nequeunt, eundem sicuti in privatis negotiis per alios declarare possunt. Et sane ubi fas infimae plebis, ubi foeminae, & personae aliae ab exercitio imperii excluduntur; consensum suum per ceteros declarare intelliguntur. Ita ubi saltem patresfamilias imperium exercent, eorum consensus habetur pro consensu omnium, qui in familia eorum, seu domo sunt. Mariti consensum suum declarant suo & uxorum nomine, patres suo & liberorum nomine, heri suo & famulorum suorum nomine. Quando nimirum convenitur, ut imperium saltem exerceri debeat a patribusfamilias; vi hujus pacti jus singulorum, qui sunt in eadem domo, coalescit in unum, quod in patresfamilias refer-

det tanquam in subjecto, ita ut hujus voluntas habeatur pro communi omnium voluntate, & personæ ceteræ renunciassent intelliguntur juri suo consensum suum per se declarandi, ita ut deficiente patrefamilias ab exercitio imperii non minus excludantur, quam eo vivente. Ceterum cum salutis publicæ convenienter omnia ordinanda sint in Rep. (§. 86.); si ad eam promovendam conducatur certarum personarum exclusio, quin ea recte fiat dubitandum non est, ut ideo eadem in exclusionem consentire debeant (§. 28.), & non rogatæ consentire præsumantur.

§. 169.

Negotium publicum dicitur negotium, quod ad res *Negotii publici definitio.*
totius civitatis spectat.

Opponitur *negotio privato*, quod spectat ad res singulorum. Denominatio fit convenienter distinctioni inter publicum & privatum (§. 23.).

§. 170.

Quoniam negotia publica ad res totius civitatis spectant (§. 170.), negotia autem sint complexus omnium actionum ad aliquid obtinendum, vel efficiendum requisitarum (§. 68. part. 7. *Jur. nat.*), & ad civitatem non referuntur nisi actiones, quæ ad bonum publicum, seu commune totius civitatis requiruntur (§. 35.); *negotia publica ea sunt, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt.* *Negotia publica de quoniam agant.*

Ita e. gr. deliberatio, utrum bellum sit suscipiendum, an ab eo abstinendum, negotium publicum est, quia ratio decidendi desumenda ab eo, quod civitati expedit, præsupposita nempe quæstione, an bellum, si susciperetur, foret justum, nec ne.

§. 171.

Eorum cura
ad quosnam Quia negotia publica ad bonum publicum promo-
pertineat in vendum faciunt (§. 171.), in democratia autem imperium
democratia. minare tenetur ea, quæ ad bonum publicum promovendum
 requiruntur (§. 60.); *in democratia cura negotiorum publico-*
rum pertinet ad populum universum, consequenter *negotia pu-*
blica agi nequeunt nisi a populo universo, sive per se, sive per alios,
quibus eadem agenda committit.

Exercitium imperii absolvitur negotiis publicis. Unde ad
 ea pertinent, quæcunque finis civitatis fieri jubet. Quam-
 obrem cum in democratia imperium pertineat ad populum
 universum, quod partim per se, partim per alios exercet,
 quibus exercitium suo nomine committit; omnia quoque ne-
 gotia publica ad populum universum pertinent, agenda sive
 per se, sive per alios, quibus id committere visum fuerit.
 Quæ enim populus per alios facit, id per se fecisse putatur.

§. 172.

Idem ulter-
rius expen-
ditur.

Quia negotiorum publicorum cura ad populum uni-
 versum spectat (§. 171.), a populi autem voluntate unica
 pendet, num exercitium imperii omnibus commune esse
 debeat, an vero quibusdam exclusis ad certam tantummo-
 do populi partem pertinere (§. 168.); *cura negotiorum publi-*
corum in democratia illorum est, ad quosnam exercitium imperii
communi populi consensu restrictum,

Status popularis non definit esse talis, etiam si non omnes
 promiscue ad exercitium imperii admittantur. Ac ideo que
 in democratia necesse non est, ut cura negotiorum publi-
 corum pertineat ad omnes. Sane cum civitates primitus publi-
 cæ fuerint societate inter plures domus contracta (§. 4.), par-

tresfamilias autem imperium domesticum habuerint, pro-
uti etiam nunc apud plerasque gentes habent, aut earum
moribus saltem habere debent, sit ita, quod naturaliter patri-
familias & matrifamilias conjunctim competat (§. 1155. part.
7. Jur. nat.); dubitari minime potest, quod ab initio in de-
mocratia imperium civile saltem fuerit penes patresfamilias,
ac per consequens ceteræ personæ omnes ab ejusdem exer-
citiio fuerint exclusæ. Quoniam vero hoc unice venit a pacto,
quo civitates constitutæ; nulla necessitas exigit, ut ne populus,
si ita visum fuerit, aliter conveniat, nec quomodo convenerit,
id juris sit.

§. 173.

*Si populus negotia publica per se agere debet, necesse est, Quanam
ut in certo loco conveniat & singuli suam de eo, quod fieri debet, requirantur
voluntatem declarent.* Etenim cum in democratia pro volun- si populus
tate populi habendum sit, quod parti majori visum fuerit, negotia pu-
inimmo nonnulla negotia exitum habere nequeant, nisi vota blica per se
unanimia adsint, aut certus adsit votorum numerus, de quo agere de-
ut vincat conventum fuerit (§. 157.); si quod negotium beat.
publicum populus per se agere debet, necesse est ut singuli
suam de eo sententiam declarent, consequenter ut eam de-
clarare possint, in certo loco conveniant.

§. 174.

Conventus negotiorum publicorum agendorum
causa celebrati dicuntur *Comitia*. Quamobrem cum popu- De comitiis.
lus, si negotia publica per se agere velit, in certo loco illo-
rum agendorum causa convenire debeat (§. 173.); popu-
lus universus negotia publica per se non nisi in comitiis agere potest.

Patet hinc necessitas comitorum in democratia. In demo-
cratia nihil fieri debet nisi populi universi consensu, quem
obtinere

obtineri non posse per se patet, nisi populus aliquo in loco conveniat, consequenter nisi comitia celebrentur.

§. 175.

Cur populus omnia negotia per se agere non possit.

Quoniam populus negotia publica per se agere nequit nisi in comitiis (§. 174.), & per consequens necesse est ut certo in loco illorum causa conveniat (§. cit.), impossibile vero est, ut quotidie conveniat; *in democratia populus omnia negotia publica per se agere nequit, consequenter necesse est, ut ea, quæ quotidiana sunt, aut sæpius occurrunt, vel etiam moram non patiuntur, ut scilicet populus convocari & de iis statuere possit, aliis agenda committat, ac ideo certos magistratus constituat (§. 162.).*

Comitia forent perpetua, si negotia publica omnia per se agere vellet populus. Quam vero sit absurdum populum universum semper in comitiis commorari debere, nemo non statim videt.

§. 176.

Quænam in comitiis definienda.

De quibus nonnisi ex præsentis tempore in casu emergente statuendum, ea populus in comitiis definienda sibi reservare debet, modo patiantur moram. Etenim in democratia imperium est penes populum universum (§. 131.), consequenter ab eo determinandum, quænam boni publici promovendi causa fieri debeant (§. 60.). Quodsi ergo quædam occurrunt, de quibus nonnisi ex præsentis tempore statuendum, cum de iis in antecessum nihil constitui possit, necesse utique est, ut populus conveniat & facta deliberatione concludat, quid sit faciendum. Quamobrem cum hac de causa comitia sint celebranda (§. 174.); populus in comitiis definienda sibi reservare debet ea, de quibus nonnisi ex præsentis tempore in casu emergente statuendum. *Quod erat unum.*

Quoniam vero populus convocandus, si comitia celebranda, ac ideo multi ex locis remotioribus in eum locum accedere tenentur, ubi celebrantur; multum omnino temporis spatium requiritur, si quid in comitiis decidendum, seu negotium quoddam in iisdem agendum. Quamobrem si negotium aliquod moram non ferat, quamvis tale sit, ut de eo statui non possit nisi ex præsentis tempore, id tamen a populo in comitiis decidi nequit, consequenter nec talium decisionem populus sibi reservare potest, sed eam magistratui committere tenetur. *Quoæ erat alterum.*

Ita de bello suscipiendo in casu aliquo emergente statui nequit, nisi ex præsentis tempore. Quamobrem hæc deliberatio & decisio fieri debet in comitiis, siquidem status perfecte popularis esse debeat.

§. 177.

A voluntate populi unice dependet, utrum comitia statuto tempore semper sint habenda, an vero saltem in casu emergente, comitorum. quo de re quadam ex præsentis tempore statuendum. Pertinet enim hoc ad exercitium imperii, seu regimen (§. 218. part. 7. *Jur. nat.* §. 60. h.). Quamobrem cum in democratia populus se regat ipsum (§. 131.) & de exercitio imperii, tanquam rei sibi propriæ (§. 54.), pro arbitrio disponere possit; a voluntate utique populi unice dependet, utrum comitia statuto tempore semper sint habenda, an vero saltem in casu emergente, quo de re quadam ex præsentis tempore statuendum.

§. 178.

Si comitia saltem habenda, quando casus quidam emergit, De jure con- in quo de re quadam ex præsentis tempore statuendum; necesse est, vocandi po- ut jus convocandi populum alicui conferatur & casus determinentur, pulum.
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) Q quan-

quantum fieri potest, in quibus comitia habenda. Etenim si comitia non habeantur statuto tempore, populus ignorat, quandonam convenire debeat. Quamobrem si in casu quodam emergente convenire debet, necesse est ut sit, qui eum convocet. Quoniam vero in democratia omnia fieri debent populi voluntate; nemo quoque sibi arrogare potest jus convocandi populum, nisi populus id eidem contulerit. Quare si comitia saltem habenda, quando casus quidam emergit, in quo de re quadam ex præsentis tempore statuendum; necesse omnino est, ut alicui jus convocandi populum conferatur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum in democratia summitas imperii semper maneat penes populum, (§. 131.), populo quoque competit jus in actus ejus, cui jus convocandi populum collatum (§. 44.), & per consequens is jus sibi collatum exercere debet non pro lubitu suo, sed ad nutum populi. Quamobrem necesse est, ut populus, specialius determinet casus, quantum quidem fieri potest, quorum causa comitia habenda. *Quod erat alterum.*

In Rep. omnia ordine fieri debent, & per consequens nec in democratia per turbam omnia agi a populo. Quamobrem nec unicuilibet liberum esse potest populum convocare, quando sibi visum fuerit; sed necesse omnino est, ut cura hæc cuidam committatur. Ne vero hic in convocando populo sit negligens, quando e re civitatis fuerit comitia haberi; utique necesse est, ut casus specialius definiantur, in quibus populum convocare debet, veluti si circumstantiæ præsentis suadeant, legem quandam ferri, aut olim latam abrogari, vel in nonnullis mutari, si de foederibus pangendis, aut pace ineunda deliberandum. Haec casuum specialis determinatio hunc quoque habet usum, ne populus præter necessitatem convocetur.

cum

cum comitia universi populi pluribus difficultatibus obnoxia sint, ut ea præter necessitatem non sint multiplicanda. Ubertior autem istiusmodi rerum discussio ad Politicam pertinet.

§. 179.

Si quis e populo necessarium iudicet, ut comitia habeantur; De jure sui, in quem jus convocandi populum collatum, causas exponere debet, lorum quoad cur populum convocari necessarium iudicet. Etenim si jus convocandi populum in aliquem fuit collatum a populo; neminem populi. mo quoque alius idem sibi arrogare, consequenter populum pro suo lubitu convocare potest. Quoniam tamen quilibet bonum publicum promovere debet pro virili (§. 24.); si quis e re civitatis existimet, ut de re quadam statuatur a populo, ipsi omnino integrum est sua desideria palam facere, consequenter ei, cui jus convocandi populum competit, causas exponere, cur populum convocari necessarium iudicet, & quoniam per demonstrata ipse eundem convocare nequit, illi causas exponere debet.

Hoc modo minime turbatur ordo, qui voluntate populi introductus, & quem sequi quis e populo tenetur (§. 142.). Cumque iudicium de necessitate comitiorum sit ejus, penes quem jus est convocandi populum; eo ipso quoque præca- veretur, ne populus præter necessitatem convocetur. Quamvis enim expediat populum statuere de eo, cujus causa eundem convocandum esse iudicat monitor; non tamen propterea licite est, ut hac sola de causa comitia habeantur, cum ea non sit, quæ fert moram, tuto differenda, donec aliæ cau- & magis prægnantes comitia urgeant.

§. 180.

Si quis in convocando populo fuerit negligentior, vel prorsus non convocare, etiamsi sint causa manifesta, qua comitia exigunt; compellendi

Q 2

ad cogenti

eum, qui jus ad populum convocandum compelli, immo cogi potest. Etenim convocandi cum in democratia summitas imperii sit penes populum (§. 131.); eidem quoque competit jus in actus ejus, qui jus *populum ha-* 131.); eidem quoque competit jus in actus ejus, qui jus *bet, ad eum* convocandi populum habet (§. 44.). Quodsi ergo idem in convocando populo fuerit negligentior, immo monitus eundem convocare nolit; populo utique competit jus ipsum compellendi, immo cogendi, ut convocet.

Jus a populo in democratia concessum exerceri nequit pro lubitu, sed juxta voluntatem populi exercendum, sive is eandem constante quadam lege declaraverit, sive in casu quodam emergente eandem exercenti indicaverit. Jus hoc nullum foret, nisi conjunctum esset cum jure compellendi, seu cogendi eum, qui jus quoddam sibi concessum habet, ad idem, quando opus est, exercendum.

§. 181.

*Quomodo
compella-
tur.*

Quoniam in convocando populo negligens, *vel* monitus eum convocare detrectans ad illum convocandum compelli, immo cogi potest (§. 180.), ad evitandum vero turbas requiritur, ut omnia in democratia certo ordine fiant; *populus jus monendi eos, quibus jus illum convocandi, concessum est, ut convocent, si negligentes fuerint, & ubi noluerint convocare, etiamsi adsint causa manifesta comitorum, jus convocandi populum alicui conferre debet, qui vero negligentes aut refractarios sese prae- buerunt, in comitiis populo rationem negligentia & repugnantia reddere tenentur, & ab eo coerceri possunt (§. 131. 44.).*

Sunt qui putant, in casu praesenti populum extra ordinem convenire debere. Equidem dubium non est, quin id facere possit, non tamen e re civitatis videtur. Cum convenire nequeat, nisi convocetur, necesse est ut quis jus convocandi sibi arroget, cui num omnes parere velint minime certum est.

Unde

Unde facile oriuntur factiones & seditiones, quas esse noxias Reip. nemo diffitetur. Quoniam itaque in Rep. salus publica, quo etiam pertinet tranquillitas, suprema lex est (§. 86.), & per consequens eidem convenienter omnia ordinanda sunt; conventus istiusmodi extraordinarii, qui dicuntur, non facile sunt permittendi.

§. 182.

Jus comitiarum habere dicitur, qui votum in comitiis *De jure comitiarum.* habet, consequenter ad comitia accedere potest. Quamobrem cum populus convenire possit, ut certæ personæ ab exercitio imperii excludantur, & per consequens idem non nisi ad certas pertineat, veluti ad solos patresfamilias (§. 168.); illi *jus comitiarum habent, per quos exercitium imperii a populo in democratia restrictum, consequenter ceteri, si in comitiis comparere velint, non admittendi.* Unde porro consequitur, *iis, quibus jus convocandi populum competit, etiam committendum esse judicium de jure comitiarum, quibusnam competat, vel, si ita visum fuerit, etiam aliis.*

E. gr. Si fœminæ exclusæ sint a comitiis, ad ea admittendæ non sunt, ubi venerint. Quodsi autem habuerint, quod ipsarum causa proponendum sit in comitiis, id deferre possunt ad eos, quibus jus proponendi in iisdem competit. Nulla vero hæc ratio foret, cur comitiis interesse vellent, & ad deliberationes adhiberi. Similiter si fœx infima plebis ab exercitio imperii exclusæ, nec qui sunt ex ea, iis patet ad comitia accessus. Et eadem de his notanda sunt, quæ de fœminis modo monuimus.

§. 183.

Si qui jus comitiarum habet, ad ea non vocatur; injuria De eo, qui eidem sit. Qui enim jus comitiarum habet, ei votum in comitiis competit (§. 182.), consequenter ejus votum in *ad comitia non vocatur.*

berationibus, ut concludi possit (§. 74. part. 7. *Jur. nat.*), requirendum: quod ubi non fit, consequenter si is, qui jus comitorum habet, ad ea non vocatur, jus ejus perfectum violatur (§. 239. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum violatio juris perfecti alterius injuria sit (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*); si qui jus comitorum habet, ad ea non vocatur, injuria eidem fit.

Justam igitur conquerendi causam habet, qui non vocatur, & de injuria ipsi facta tenetur is, qui jus convocandi habet. Naturaliter nec culpa excusat, licet absit dolus. In presenti autem casu standum est jure naturali, quamdiu populus in leges positivas non consentit, quæ inter culpam atque dolum in hoc casu distinguunt.

§. 184.

*Quo effectus
quidam non comitorum habet, quidpiam fuerit conclusum, ad quod unanimia
vocentur.*

*Si in comitiis, ad quæ quis convocatus non fuit, qui jus
quidpiam fuerit conclusum, ad quod unanimia
requiruntur; is conclusum dissensu suo irritum reddere potest.
Idem intelligitur, si plures non vocati dissensu suo majora efficiant.*

Qui enim jus comitorum habet, ei votum in comitiis competit (§. 182.), consequenter si ad concludendum unanimia requiruntur, sine eo nihil concludi potest (§. 107. part. 7. *Jur. nat.*). Quodsi ergo is, qui ad comitia vocatus non fuit, dissentit; conclusum erit nullum, consequenter ad comitia non vocatus conclusum in iisdem irritum facere potest. *Quod erat unum.*

Quoniam qui jus comitorum habent, his votum in comitiis competit (§. 182.), nemini autem jus suum invito auferri potest (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*); in numerandis votis, ut majora concludant (§. 79. part. 7. *Jur. nat.*), attendenda quoque sunt vota illorum, qui ad comitia non vocati, cum
vocari

vocari debuissent. Quodsi ergo contingat, eos dissensu suo efficere majora; quod in comitiis conclusum irritum erit, & ipsorum sententia prævalebit. *Quod erat alterum.*

Qui itaque ad comitia vocati non sunt, recte contradicunt ei, quod conclusum fuit, & contendunt, ut votorum suorum quoque habeatur ratio. Unde patet, qua circumspeditione uti debeat, qui jus convocandi habet, ne qui prætereantur, qui jus comitiorum habent.

§. 185.

A conventione populi dependet, utrum qui vocatus non comparet, vel comparere nequit, votum suum alii committere, aut sententiam per literas edere possit, an vero jus suffragii ad solos præses pertinere debeat. Jus suffragii pertinet ad exercitium imperii, utpote comprehensum sub jure comitiorum (§. 182.). Quamobrem cum imperium, quod in democratia penes populum est (§. 131.), sit res populi propria (§. 34.), consequenter de iis omnibus, quæ ad exercitium imperii spectant, populus pro lubitu disponere possit (§. 118. part. 2. Jur. nat.); de modo quoque suffragandi statuere potest, quod sibi visum fuerit. Quodsi ergo velit, ut in comitiis nemo nisi præsens per se votum ferre possit, absentis votum erit nullum: si vero velit, ut absens quoque votum suum alteri præsentem mandare, aut per literas populo congregato significare possit, votum quoque absentis in numerando attendi debet. Patet itaque a conventione populi dependere, utrum qui vocatus non comparet, vel comparere nequit, votum alii committere, aut per literas edere possit, an vero jus suffragii ad solos præses pertinere debeat.

Sunt equidem qui in comitiis democraticis nonnisi præsentium vota admittenda esse contendunt; non tamen ex sunt, quas

quas afferunt, rationes, ut sententiæ ipsorum necessario subscribere teneamur. Ajunt enim jus suffragii non esse in patrimonio suffragantium, consequenter neminem jus sibi competens posse dare alii. Enimvero si absens committit præsentem, ut votum suum significet populo congregato; is jus suffragandi, seu votandi, quod habet, non transfert in alterum, multo minus id facit, si votum suum per literas indicat. Et quando additur, publicam utilitatem postulare, ut quilibet ipse per se negotio intersit; id quidem in omni casu verum non est, nec quod utilius, statim jus facit, a quo minime recedendum. Sane in democratia juris est, quicquid de exercitio imperii & modo idem exercendi visum fuerit populo, consequenter semper standum est iis, de quibus populus convenit.

§. 186.

Quando populus per deputatos conveniat in comitiis. Si numerus populi major fuerit, quam ut singuli in comitiis convenire possint; distribuendus is est in certos ordines & hi in coetus quosdam minores, qui certas personas eligant ipsorum nomine ad comitia mittendas. Etenim si populi tanta fuerit multitudo, ut singuli simul in eodem loco convenire non possint; impossibile omnino est, ut singuli per se votum edant, etsi jus comitorum, consequenter votum in comitiis edendi (§. 182.), vi democratici status conveniat singulis (§. 131.). Necesse igitur est, ut votum suum edant per alios. Quamobrem ut hoc ordine ac citra ullam confusionem fieri possit; populus utique distribuendus est in certos ordines & hi quasi subdividendi in coetus minores, ut singuli eligant certas personas, per quas votum suum in comitiis edere velint. Hæ cum repræsentent coetus suos, a quibus electæ sunt, & qui singuli jus suum in eas quoad casum præsentem transulerunt, aut, si mavis, exercitium juris sui iis commiserunt; si ad comitia mittuntur, perinde est ac si populus universus conveni-

conveniret. Patet itaque, si numerus populi major fuerit, quam ut singuli in comitiis convenire possint, populum dividendum esse in certos ordines & hos subdividendos in coetus minores, qui certas personas eligant ipsorum nomine ad comitia mittendas.

Status popularis non definit esse talis, etiam integra populi multitudo non interfit comitiis. Sufficit, ut, quod concluditur, pro voluntate populi universi haberi possit, quatenus singulorum adest consensus, qualem in casu propositionis presentis adesse, nemo non videt. Ponamus enim coetum certum, vel plurium hominum convenire, quod idem ipsis sit placitum, quod ei, quem eligunt, videbitur; votum ejus omnino habendum est pro votis unanimibus omnium eorum, qui sunt in coetu eligente. In quod igitur is consentit, aut vi legis fundamentalis, quæ votorum pluralitatem tuetur, consentire debet; in idem quoque consentire intelliguntur, quotquot in coetu eligente sunt. Hoc modo facile apparet, quomodo consensu universi populi fiant conclusa in comitiis, etiam si in iisdem non præsens sit nisi certus deputatorum numerus. Parum refert, quibus nominibus appellentur illi coetus, in quos populus distinguitur, ac subdistinguitur, & quibus nominibus compellandi veniant illi, quos eligunt tanquam voluntatis suæ interpretes in comitiis. Nomina enim non ubivis eadem sunt, ubi res ipsa usu recepta est. Hic autem de re, non de nomine solliciti sumus.

§. 187.

In comitiis jus proponendi, vota colligendi & numerandi, De direttore atque per ea concludendi certa cuidam personæ a populo conferri debet comitorum. vel concluso quodam generali, vel electione a presentibus facta quoad comitia presentia. Per se patet, necesse esse ut quidam sit, qui in comitiis ea proponit, de quibus deliberandum, vota colligit, numerat ac juxta ea concludit. Enimvero in

(*Wolfii Jur. nat. Pars VIII.*)

R

demo-

democratia omnia determinari debent a populo, quæ quomodocunque ad exercitium imperii pertinent (§. 131.). Quamobrem etiam a voluntate ejusdem dependet, quinam in comitiis proponere debeat deliberanda, vota colligere & numerare, conclusumque facere. Quoniam verò populus voluntatem suam declarare potest concluso quodam generali, quod est instar legis fundamentalis & in omnibus comitiis attendendum, vel in præsentibus comitiis eligendò certam quandam personam; ideo jus proponendi, vota colligendi & numerandi, atque ex iis concludendi certæ cuidam personæ conferre debet, aut concluso quodam generali, aut electione a præsentibus quoad comitia præsentia facienda.

Directore utique opus est in comitiis, ut citra confusionem justo ordine fiant, quæ agenda sunt. Quoniam vero director constitui potest perpetuus, sive quatenus hoc munus alteri cuidam proprium efficitur, vel in comitiis eligi aut ad dies vitæ, aut ad præsentia saltem comitia, libertati populi convenit; ut faciat, quod pro datis circumstantiis sibi melius videtur, & in eo sequatur suum judicium: id quod in omni casu obtinet, ubi aliquid non uno modo fieri potest.

§. 188.

Senatus definitio.

Senatus dicitur coetus certarum personarum, cui regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel quæ moram non ferunt, & executio illorum, quæ a superiore decreta sunt, committitur, & qui ad consilium de rebus publicis superiori subministrandum adsciscitur. Personæ singulæ, seu membra senatus *senatores* vocantur. Patet itaque *senatum esse superiorem quendam magistratum* (§. 162.), etsi magistratus senatui vulgo contradistinguantur, ita ut id nominis tribuatur personis in sensu restrictiori, quibus functiones inferiores ad regimen civitatis necessariae atque ad certum

tum nonnisi civium numerum, seu loca certa restricta committuntur.

Quamvis nomen senatus pervulgatum sit, definitio tamen non adeo facilis est. Senatus instar personarum moralium est subjectum certorum jurium ad exercitium imperii civilis pertinentium, consequenter per ea in esse suo determinatur. Hæc autem jura a superiore in civitate in eum conferuntur pro lubitu, cujus voluntas cum libera sit, non eadem prorsus omni senatui conveniunt: neque enim senatus plus juris habere potest, quam superior in eum conferre voluit. Accedit, quod apud nos vocabulum senatus usurpetur de collegiis, quæ ex usu loquendi apud Romanos recepto minime eodem insigniri possunt. Equidem *Huberus* de I. C. lib. 3. sect. 1. c. 4. §. 2. consilii saltem de publicis rebus superiori subministrandi causa senatum adscitum in definitione sumit; ipse tamen §. 5. mox fatetur, fieri & posse, & solere plerumque, ut auctoritas & potestas quarundam rerum minoris momenti & quæ moram ferre nequeunt, illi tribuatur, cujus rei pro forma cujusque Reip. variet usus. Enimvero cum consiliiarii a senatoribus distingui soleant; necesse omnino est, ut præter consilium aliud adhuc jus ipsis tribuatur, quod cum his commune non habent. Existimamus vero, si ad senatum Romanum respiciamus, qualis fuit in statu populari, nostram definitionem eidem satis convenire, nec eandem abhorrire a significato hodiernum in statibus popularibus receptum. Quicquid sit, in Jure Naturæ definitio senatus arbitraria est, cum in eodem de formis Rerump. agatur, quatenus possibiles sunt, & quid huic, vel isti conveniat vi notionis suæ; non vero quæstio sit de eo, quomodo Rerump. formæ a diversis gentibus fuerint constitutæ, quarum facta juxta naturæ legem examinanda. Neque enim ex factis hominum jus illud immutabile derivandum, sed hæc juxta istud dijudicanda. Quamobrem in determinando significato vocabulorum, quibus usi sunt homines, vel hodiernum utuntur, tanto major regnat libertas,

quando longius a determinato quodam & fixo significato
abfunt.

§. 189.

*De auctori-
tate & pote-
state senatus* Quoniam in democratia populus negotia publica
per se agere non potest nisi in comitiis (§. 174.), senatui
autem committere debet, quæ per se agere nequit (§. 188.);
*conferenda tanto plus auctoritatis & potestatis in democratia conferri debet in
in democra-
senatam, quando rarius populus convenire, consequenter quando
tia. rariora comitia esse debent (§. 174.).*

Comitia plurimum difficultatis habent, ut ideo studere con-
sultum fit, ne præter necessitatem sint frequentiora. Atque
ea ratio est, cur in democratia pleraque regiminis publici comi-
tiorum raritas ad senatum deducatur, cui ea de causa jus per-
fectum in negotiis publicis admodum late patens concessum,
ita ut status popularis Aristocratia quodammodo assimiletur,
aut is admixtum ex democratia & aristocratia propius accedere
videatur. Interest tamen id discriminis, ut in democratia
semper saluum maneat jus populi in ætus senatus, ac is ratio-
nem eorum populo reddere teneatur, siquidem huic in comi-
tiis visum fuerit.

§. 190.

*De necessi-
tate senatus
in democra-
tia.*

In democratia senatus necessario constituendus est. Etenim
in democratia populus universus negotia publica per se non-
nisi in comitiis agere potest (§. 174.) ac ideo impossibile
est, ut omnia per se agat, sed quæ quotidiana sunt, vel et-
iam moram non ferunt, aliis expedienda committi debent
(§. 175.). Quamobrem si qua sunt, quæ nonnisi populi
consensu decerni poterant, cum tamen quotidie occurrant,
vel moram minime ferant, ac per consequens a populo ipso
per se decidi nequeant; ideo necesse est, ut ea expedienda
virorum

virorum prudentum coetui committantur. Cumque his status Reip. maxime perspectus sit, ut quid e re civitatis sit rectius judicare queant aliis; iis simul committendum, ut consilium de iis populo in comitiis subministrant. Quoniam itaque coetus istiusmodi personarum, quibus ea committuntur, senatus est (§. 188.); in democratia senatus necessario constituendus.

Nullibi major est necessitas senatus constituendi, quam in democratia. In hac enim populus universus superior est (§. 142.), ac ideo quæ in aliis Rerump. formis superior ipse per se facit, nec magistratibus committit (§. 162.), ea populus per se facere deberet in democratia. Quoniam vero populus negotia publica agere nequit nisi in comitiis, quæ quotidiana esse nequeunt, sed rariora sunt & esse debent; necesse omnino est, ut, quæ populus per se expedire nequit, ea per senatum expediat. Quamobrem non sola executio eorum, quæ populus decrevit, ei committenda, sed potestas quoque sufficiens concedenda, ut, quod populus per se extra comitia facere nequit, faciat. Et ad officium ejus pertinet vigilantia, ut ad populum tempestive deferatur & ejus decisioni committatur, si salus publica quædam decerni exigit. Senatus Romanus, qualis fuit in statu populari, quæ hic dicuntur, ea abunde illustrat. Nec desunt exempla alia hodiernum in civitatibus liberis. Cavendum tamen est, ne quæ ad abusum pertinent huc trahantur. Ceterum per ea, quæ modo diximus, abunde quoque perspicitur differentia inter senatum & alios magistratus, etsi ea major sit in democratia, quam in aliis Rerump. formis, & in ipsa democratia major, ubi rariora sunt comitia, quam ubi frequentius celebrantur (§. 189.).

§. 191.

In democratia jus convocandi populum, seu comitia indicandi commissendum est senatui & jus proponendi ea, de quibus in natni quoad comitiis

comitia con- *comitiis decernendum, aut saltem suppeditandi eadem illi, cui di-*
ferendo. *rectio comitorum commissa.* Etenim cum senatui regimen pu-
 blicum commissum quoad ea, quæ quotidianæ administratio-
 nis sunt, vel moram minime ferunt, & alias a superiore per-
 aguntur (§. 188.); status Reip. omnium optime eidem per-
 spectus est, ut rectius aliis judicare possit de iis, quæ salus
 publica pro præsentis tempore exigit. Et quoniam præterea
 senatus de rebus publicis consilium superiori subministrare
 debet (§. cit.), in democratia vero populus universus supe-
 rior est (§. 142.); si de quibusdam rebus publicis populus
 statuere debet, senatus rem ad populum deferre & senten-
 tiam ejus rogare debet. Quare cum in democratia necesse
 sit, ut jus convocandi populum alicui conferatur (§. 178.);
 in ea hoc jus senatui committendum. *Quod erat unum.*

Quoniam vero senatus vel ipse ea, de quibus popu-
 lus sententiam suam dicere debet in comitiis, proponere pot-
 est, vel ea suppeditare illi, cui directio in comitiis commis-
 sa (§. 187.), a populi autem voluntate in democratia unice
 dependet, quomodo de iis, quæ ad exercitium imperii
 quomodocunque spectant, statuere velit (§. 131.); ideo
 senatui vel conferendum jus proponendi ea, de quibus in co-
 mitiis decernendum, vel saltem suppeditandi eadem illi, cui
 directio comitorum commissa. *Quod erat alterum.*

Equidem videri poterat, quod senatus populum convocans
 indicare possit ea, de quibus in comitiis deliberandum, immo
 hoc non modo utile, verum prorsus necessarium judicari pote-
 rat, si populus in comitiis non comparet nisi per deputatos
 (§. 186.); non tamen hoc semper fieri consultum est, immo
 ne fiat necesse est. Contingere nimirum potest, ut de arca-
 nis nonnullis deliberandum sit, quæ ne in publicum emanent,
 salus publica, suprema in omni Rep. lex (§. 86.), prohibet.

bet. In iis autem, quæ non uno modo fieri possunt, regnat populi libertas & voluntas ejus facit jus, quemadmodum jam antea observavimus (not. §. 187.).

§. 192.

In democratia populus sollicitè præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, vana usursummam potestatem injussu ejus usurpet, seu eam sibi vindicet. Etenim in democratia populus summam imperii sibi retinere & se per seipsum regere (§. 131.), consequenter ab aliorum voluntate dependere non vult. Quoniam tamen necesse est, ut senatum constituat (§. 190.), consequenter aliis regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel moram non ferunt, (§. 188.), immo etiam aliis partem quandam imperii exercendam committat (§. 175.), facile autem fieri potest, ut senatus paulatim summam imperii in se derivet; vel etiam alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, id faciat; ideo vigilandum populo est, ne quid horum fiat, & senatus vel alius jus sibi a populo concessum latius extendat. Sollicitè igitur is præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu suo usurpet, seu eam sibi vindicet.

Conservatio status mere popularis difficillima est: neque adeo facile præcaveretur, ne in aristocratiam, aut monarchiam, minimum in mixtam quandam Reip. formam successive degeneret. Qui ad diversas Rerump. formas, quæ vel olim fuerunt, vel hodiernum sunt, eorundemque, quas subierunt, mutationes animum advertere voluerit, fidem oculatam habebit. Quod si ergo status popularis conservari debet, & magna circumspetione opus est in ordinanda Rep. & non minore vigilantia, ne quis jus majus usurpet, quam ipsi concessum.

§. 193.

De magistratibus legum fundamentalium & libertatis custodiis. Quoniam in *democratia* populus sollicitè præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu ejus usurpet, seu eam sibi vindicet (§. 192.); ideo *constituendi sunt magisteratus, quibus ea sollicitudo committitur, consequenter leges fundamentales & independentiam populi ab aliorum voluntate, adeoque libertatem (§. 45.) custodiunt.*

Exemplum istiusmodi magistratuum habemus in Tribunis plebis Romanorum, quamvis nec hi impedire potuerint, quominus senatus partem imperii summi potiore sibi vindicaret, manifesto indicio, conservationem status popularis rem esse longe difficillimam, quemadmodum modo annotavimus (not. §. 192.).

§. 194.

Norma eorum, quæ in democratia constituenda.

Similiter quia in *democratia* populus sollicitè præcavere debet, ne senatus, aut quis alius, cui pars quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem injussu ejus sibi vindicet (§. 192.) consequenter ne quoad actus ad bonum publicum promovendum requisitos fiat dependens a voluntate alterius, vel aliorum, neque ideo libertati ejus officiat (§. 145.); *omnia ita ordinanda sunt, ne facite libertati populi officii possit, ac ideo si qua non uno modo fieri possunt, id eligendum, quod libertati populi conservanda magis conducit.*

Libertatis amor ratio est; cur populus aliquis *democratiam* aliis Reip. præfert. Quoniam itaque hæc forma Reip. eligitur tanquam medium libertate fruendi; in eligendis iis, quæ in democratia constituenda, ratio alia esse non debet, quam quod hoc pacto libertati melius consulatur, quam alio.

Quem-

Quemadmodum salus publica suprema lex est, sicuti in omni Rep. (§. 86.), ita etiam in democratia, si finem spectes; ita libertas suprema lex dici potest in democratia, quatenus media respicis, quibus finis iste obrinendus. Salutem enim suam, quæ a salute publica in civitate pendet, populus committere non vult alieno arbitrio, sed suo circa eam stare iudicio.

§. 195.

In democratia singuli renunciant libertati suæ circa ea, Quatenus in qua pars major consentit. Etenim in democratia tacite libertati naturali convenitur, quod parti maiori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse de nonnullis renuncietur aliter conveniatur, ut scilicet nonnisi unanimia concludant, in democratia (§. 157.). Quamobrem perinde est, ac si unusquisque declaret, se circa ea, quæ majori parti videbuntur, non stare velle iudicio suo, sed dependere ab illorum voluntate, qui in parte majorè sunt. Enimvero libertati suæ renunciat, qui hoc facit, (§. 153. part. 1. & §. 103. part. 3. Jur. nat.) In democratia igitur singuli renunciant libertati suæ circa ea, in qua pars major consentit.

Sine hac renunciatione democratia subsistere nequit: impossibile enim est, ut de rebus publicis idem semper videatur singulis, consequenter plerumque de iisdem nihil decerni posset. Atque hinc patet, jus partis maioris in democratia in minorem manasse ex renunciatione singulorum. Neque hoc durum videri potest, quasi conditio singulorum non esset eadem, quæ tamen esse debebat: quem enim quoad præsens negotium contringit esse in parte minori, is quoad aliud erit in majore.

§. 196.

Quoniam in democratia singuli renunciant libertati suæ (Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) S De non renitendo parti majori.

suz circa ea, in quæ pars major consentit (§. 195.), qui vero juri suo renunciat, ei, cui renunciat, se obligat, quod jure suo adversus ipsum uti nolit (§. 104. part. 3. *Jur. nat.*). *in democratia pars minor contradicere nequit ei, quod per majora fuit conclusum, sed se submittere debet sententiæ partis majoris.*

Hinc olim apud Romanos in Campo Martio, referente *Dionysio Halicarnassensi*, observatum, ut, cum pars major centuriarum, in quas populus erat divisus, consentiret, centuriæ reliquæ ne quidem rogarentur: etsi hoc minus naturale fuerit (§. 118. part. 7. *Jur. nat.*). Conferenda hic sunt, quæ alibi jam demonstravimus (§. 114. part. 7. *Jur. nat.*).

§. 197.

De renitente parte minore. Si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum; pars majori injuriam facit eamque lædit. Etenim pars minor contradicere nequit ei, quod per majora fuit conclusum, sed se submittere debet sententiæ partis majoris (§. 196.). Quoniam itaque jus, quod huic obligationi respondet, perfectum est (§. 908. part. 1. *Jur. nat.*); si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum, id fit contra jus perfectum partis majoris. Quamobrem cum alteri injuriam faciat (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*), eumque lædat, qui quid facit contra jus perfectum ipsius (§. 920. part. 1. *Jur. nat.*); pars major renitens ei, quod per majora fuit conclusum, parti majori injuriam facit, eamque lædit.

Pars minor excipere nequit, sententiam suam esse meliorem: quando enim vota inter se contendunt, meliora concludere nequeunt (§. 76. part. 7. *Jur. nat.*). Neque etiam qui in parte minore est excipere potest, quod per vota partis majoris conclusum sibi nocuum fore: nemo enim civium bonum privatam promovere debet cum neglectu publici, vel in præjudicium publici (§. 25.). Quid vero publice expediat, de eo

valet iudicium partis majoris, nisi statuendum sit de eo, ad quod vi pacti unanimia requiruntur (§. 157.), quo in casu voto unius irritum efficitur, quod ceteris omnibus placet.

§. 198.

In democratia votum decisivum conferri alicui potest, vel De voto de- in perpetuum, vel in presentibus comitiis. Etenim in societate *civivo in co-* conveniri potest, ut focius unus habeat votum decisivum, *mitiis.* vel in perpetuum, vel ad certum tempus (§. 105. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum omnis civitas sit societas (§. 4.), & in democratia, in qua populus seipsum regit (§. 131.), consequenter per vota seu suffragia determinanda sunt ea, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 42. 60.); populus in democratia votum decisivum alicui conferre potest vel in perpetuum, vel in presentibus comitiis.

Voto decisivo negotium ad exitum perducitur (§. 102. part. 7. *Jur. nat.*), quod ob votorum paritatem exitum habere non poterat (§. 81. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem ne nihil in comitiis agatur; in democratia voti decisivi maxima elucet utilitas. Quoniam vero a voluntate populi dependent omnia, quæ constituenda sunt, & in iis, quæ non uno modo fieri possunt, merum regnat populi arbitrium, cum se superiorem non habeat (§. 142.); ideo votum decisivum vel uni, aut pluribus in perpetuum, vel saltem in presentibus comitiis conferri potest, prouti nimirum populo placuerit, ut libertati suæ magis sit prospectum (§. 194.).

§. 199.

Quoniam in democratia votum decisivum conferri *Cuinam vo-* alicui potest vel in perpetuum, vel in presentibus comitiis *tum decisi-* (§. 198.), in comitiis autem jus proponendi, vota colligen- *vum compe-* di & numerandi atque per ea concludendi certæ cuidam *tere debeat.*

personæ a populo conferri debet, vel concluso quodam generali, vel electione a præsentibus in comitiis facta quoad comitia præsentia (§. 187.); *conueniens omnino est, ut votum decisivum conferatur ei, quibus jus vota colligendi, numerandi atque per ea concludendi competit, quamvis nil obstat, quominus etiam alii conferatur, si ita visum fuerit populo, consequenter votum decisivum conferri potest senatui (§. 191.), vel ei, cui directio comitiarum committitur.*

Rationes, quæ in medium afferri possunt, ut votum decisivum vel senatui, vel alii cuicumque committatur in comitiis, suadentes sunt, consequenter magis ad prudentiam civilem, seu Politicam spectant, quam ad Jus naturæ, præsertim in istiusmodi negotiis, in quibus jus externum tantummodo attenditur. Perfecta enim Resp. in qua omnia ordinantur iuxta jus naturæ perfectivum, inter ea referenda, quæ optata forent, non tamen in tanta hominum imperfectione sperari possunt. Quamvis in democratia omnia ita ordinanda sint, ne facile libertati populi officiat, ac ideo, si qua non uno modo fieri possint, id eligendum, quod libertati populi conservandæ magis conducit (§. 194.), ac in omni Rep. salus publica suprema lex esse debeat (§. 86.); vi tamen ipsius libertatis, qua populus fruitur in democratia (§. 146.), eidem permittendum est, ut de eo, quod libertati suæ tuendæ ac salutis publicæ promovendæ convenit, suo stet iudicio (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi per imprudentiam, aut alia quavis culpa vel libertati suæ minus consulat, vel salutis publicæ obicem ponat, sibi imputet, quod non rectius de iis statuerit, quæ ad exercitium imperii in statu populari spectant. Omnia confundentur, si a jure extetno, quod a voluntate populi ortum trahit, ad normam juris perfectivi singula reducere volueris. Valet etiam hic illud *pervulgatum*, in rebus humanis nil dari, quod omnimode perfectum sit.

§. 200.

Magistratibus, qui leges fundamentales & libertatem populi custodire debent, competit jus examinandi acta senatus & aliorum magistratuum, & ea deferendi ad populum, quæ correctione, vel animadversione indigent. Etenim magistratus, qui leges legum & libertates & libertatem populi custodire debent, sollicite præcavere debent, ne senatus, aut quis alius, cui pars populi sunt, in quædam imperii exercenda commissa, summam potestatem, acta senatus in jussu populi usurpet (§. 194.), consequenter ne plus juris sibi arroget, quam a populo sibi fuit concessum, ne id aliter magistratum ceterorum exerceat, quam secundum populi voluntatem. Quoniam igitur officio huic suo satisfacere nequeunt, nisi in acta senatus & magistratuum aliorum inquirent, eaque examinent; ipsis omnino competit jus acta senatus & aliorum magistratuum examinandi. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam summitas imperii penes populum est in democratia (§. 131.), consequenter ipsi competit jus in actus Senatus & magistratuum quorumcunque aliorum (§. 44.), hique rationem actuum suorum populo reddere tenentur & ab eo coerceri possunt (§. 162.), idemque valet de senatu, tanquam magistratu superiore (§. 188.); magistratus legum fundamentalium & libertatis custodes, ea ratione tenentur, quæ correctione, vel animadversione indigent. Iphis itaque competit jus ea ad populum deferendi, quæ a Senatoribus atque aliis magistratibus & correctione, vel animadversione indigent.

Non est quod existimes, magistratibus legum ac libertatis custodibus conferendum esse jus infirmandi acta senatus & magistratuum ceterorum, eosque coercendi. Tanta enim aucto-

ritas repugnaret principio generali de omnibus in democratia ita ordinandis, ne facile libertati populi officii possit (§. 194.). Immo repugnat statui populari, ut præter ullam necessitatem summitatis imperii participes fiant alii, quæ, quantum fieri potest, tota penes populum manere debet in democratia. Et revera qui libertatis custodes esse debebant, eidem adversari poterant, si tanta auctoritate instruerentur. Sufficit itaque esse monitores in iis, quæ senatus atque magistratus per se emendare potest, ne malum longius serpat, antequam in comitiis populus de iisdem statuere possit. Quæ populus per se agere potest in comitiis, ea aliis committere non debet, cum in democratia seipsum regere velit (§. 131.).

§. 201.

De pluralitate votorum cum nonnullorum injuriis conjunctis. In democratia standum est sententia partis majoris, etiamsi in hac malitia adversus aliquos appareat. Ponamus enim non standum esse sententia partis majoris, si in ea malitia quædam adversus aliquos appareat. Necessè igitur erit, ut vota non numerentur, sed ponderentur (§. 71. 72. part. 7. Jur. nat.). Sed quando concludendum, vota ponderari nequeunt (§. 77. part. 7. Jur. nat.), consequenter qui consensit, ut majora concludant, is tacite quoque consentit, standum esse sententia partis majoris, etiamsi in parte majore malitia adversus aliquos appareat. In democratia igitur, ubi per pluralitatem votorum concludendum (§. 157.), standum erit sententia partis majoris, etiamsi in hac malitia adversus aliquos appareat.

Dudum observatum est, sine magnis injuriarum exemplis Remp. non posse haberi. Ferendæ autem eadem sunt, quod utilitate publica rependantur. Quodsi enim eadem ferri minime deberent, cum pars major recedere nollet a sententia sua obtentu juris sibi competentis, quod violari nefas sit (§. 197.),
atque

atque malitia non fit aptus modus ad distinguendum partes inter se dissidentes, quæ superiorem non agnoscunt; sententiæ majoris partis nec in hoc casu reniti posset sine turbatione quietis publicæ. Quamobrem cum nemo civium bonum privatum promovere debeat in præjudicium publici (§. 25.), ad quod etiam spectat tranquillitas Reip. ac quies publica; injuriæ istiusmodi singulorum quorundam ferendæ sunt, ne Resp. in discrimen adducatur. Quomodo vero eadem rependantur publica utilitate contra singulos; alibi distinctius explicabitur. Non est quod excipias, non competere parti majori jus faciendi injurias iis, qui in parte minore sunt. Ul- tro enim hoc conceditur, non tamen inde recte inferitur, propter injurias privatas vi agendum esse adversus partem majorem, cum in contrarium tacite consenserint, qui in civitatem coivere, prouti ex modo dictis intelligitur. Istiusmodi injuriæ referendæ sunt inter ea, quæ fortunæ adversæ tribuenda, ac ideo ferenda, quia mutari non possunt, & quæ multo frequentiores forent eademque graviore, siquidem in statu naturali viveremus. Quicquid agas, nunquam id obtinebis, ut omnes injurias e Rep. elimines. Abunde itaque sufficit, si his non obstantibus status civilis adhuc præferendus sit naturali.

§. 202.

Si pars major in id conspiret, ut vel omnes qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat; id parti minori ferendum non est. Etenim quando in civitatem coitur, singuli se obligant universis, quod commune bonum promovere velint, & universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillitati & securitati prospicere velint (§. 28.). Quodsi ergo pars major in id conspiret, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat; pars major non satisfacit obligationi suæ. Quamobrem cum pars altera pacificentium ad id præstandum non teneatur, quod,

quod debet, si altera præstare nolit, quod debet (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); si pars major in id conspiret, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorum partem pro lubitu vita & bonis exuat, nec pars minor amplius stare tenetur sententia partis majoris, quemadmodum vi pacti, quo civitas constituta, obligabatur (§. 196.), consequenter id parti minori ferendum non est.

Casus propositionis præsentis vix dabilis: quod tamen tacite fit exceptus, quando in jus partis majoris consentitur, nulla dubitandi ratio est. Quodsi enim ponamus, quando in civitatem coire volebant homines, singulos fuisse interrogatos, num etiam sententiæ partis majoris sese submittere velint, si ea id studio agat, ut vel omnes, qui in parte minore sunt, vel magnam eorundem partem vita & bonis exuat; nemo profecto in hoc consensurus fuisset, cum id e diametro repugnet fini, cujus causa in societatem coitur (§. 4.). Qui alteri se subjicit, libertati naturali renunciat quoad eas actiones, in quas imperanti jus concedit (§. 211. *part. 7. Jur. nat.*). Jus itaque partis majoris, quod idem est cum jure rectoris civitatis in democratia (§. 131. 157.), metiendum est ex pacto originario, quo parti majori jus quoddam in minorem concessum: quale autem sit hoc jus ex fine societatis æstimandum, cujus quippe consequendi causa parti majori in minorem jus aliquod concessum.

§. 203.

De jure partis majoris in parte minori sunt, ut se submittant sententiæ suæ, & refractarios puniendi. in executione conclusi.

Parti majori in democratia competit jus cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut se submittant sententiæ suæ, & refractarios puniendi. Etenim pars minor obligatur se submittere sententiæ partis majoris, in iis scilicet, ad quæ non unanimia requiruntur (§. 196. 157.). Quamobrem cum hæc obligatio foret nulla, nisi eidem in parte majore responde-

ret

ret jus cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut se submittant sententiæ suæ, quod per se patet; parti majori in democratia utique competit jus cogendi eos, qui in parte minore sunt, ut se sententiæ suæ submittant. *Quod erat unum.*

Enimvero si pars minor renitatur ei, quod per majora fuit conclusum, partem majorem lædit (§. 197.). Quamobrem cum cuilibet natura competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. part. 1. *Jur. nat.*); parti quoque majori competit jus puniendi refractarios, qui in parte minore sunt, propterea quod concluso partis majoris renituntur. *Quod erat alterum.*

Rationes quæ de jure puniendi in genere adduximus (§. 1057. & seqq. part. 1. *Jur. nat.*), locum quoque habent in jure puniendi refractarios, qui in parte minore sunt, parti majori in democratia competente. Et operæ partium est, ut illas in hoc casu particulari expendas, ne durum videatur, quod tale non est. Sine jure cogendi eos, qui in parte minori sunt, ut concluso partis majoris sese submittant, & jure puniendi eos, qui refractarios sese præbent, democratia subsistere nequit. Per se autem patet, hoc jus extendendum non esse ad casum exceptum, de quo modo diximus (§. 202.), sed vix dabilem.

§. 204.

*Si ex conventionem populi ad concludendum requirantur De jure parvota unanimia & pars major per pluralitatem votorum conclusum tis minoris faciat; partem minorem lædit & huic competit jus executioni contra conclusi renitendi. Etenim si ex conventionem populi ad concludendum requirantur unanimia; nihil concludi potest, su deficiente quamdiu unanimia non adsunt (§. 107. part. 7. *Jur. nat.*). Quodsi ergo pars major per pluralitatem votorum conclusum consentat; sus.*

(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) T

dat; perinde est ac si votis reliquorum nullum tribuat valorem, consequenter cum ea ejusdem sint valoris cum votis illorum, qui in parte majore sunt (§. 78. part. 7. *Jur. nat.*), contra jus partis minoris perfectum, quod scilicet ex pacto acquisivit, conclusum fit (§. 908. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem cum alterum lædat, qui quid facit quod est contra jus ipsius (§. 920. part. 1. *Jur. nat.*); si ex conventionione populi ad concludendum requirantur vota unanimia & pars major per majora concludat, partem minorem lædit. *Quod erat unum.*

Enimvero unicuilibet competit jus perfectum non patiendi, ut alius ipsum lædat (§. 913. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum pars major lædat minorem, si per majora concludat, quando ad concludendum unanimia requiruntur, per *demonstrata*; parti minori competit jus perfectum non patiendi, ut conclusum executioni mandetur, consequenter jus executioni renitendi.

Parti minori non minus competit jus jus suum tuendi, quam parti majori. Prudentiæ vero est, num & quomodo jus suum illa tueri debeat ac velit (§. 257. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum ad prudenter agendum naturaliter obligemur (§. 258. part. 1. *Jur. nat.*); haud raro præstat de jure suo cedere idemque protestando conservare, quam parti majori se opponendo majori periculo se exponere & aleam sequi.

§. 205.

Dignitas civilis quid sit.

Dignitas civilis est præcellentia cujusdam supra alios in Republica. Quoniam personæ omnes, quatenus sunt membra Reip. personæ morales sunt, quod per se patet, consequenter a se invicem differre nequeunt, nisi per certa jura ipsis competentia (§. 70. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter

ter

ter in Rep. nemo præcellere potest, nisi juribus, quibus promiscue omnes non utuntur; dignitas civilis nascitur ex certis juribus, quæ uni præ aliis conceduntur.

De dignitatibus civilibus agemus suo loco, quando scilicet de Rep. constituenda agetur.

§. 206.

Dignitas ejus, penes quem summum imperium est indivisum, *Majestas* vocatur. *Majestas quid sit.*

In hoc significatu sumitur vocabulum majestatis apud veteres, quamvis subinde significatu vago translatum fuerit etiam ad alios, qui partem imperii civilis exercebant participes quodammodo summæ ejus. Ita *Livius* lib. 22. c. 3. majestatem Senatus, *Paulus* l. 9. ff. de Jurisd. majestatem prætoris dicit. Malumus vero significatum retinere strictiorem, qui apud *Ciceronem* occurrit populo majestatem, senatui auctoritatem tribuentem, ne a significatu recentiori, quo hodie utuntur Theologi, Juri & Politi, nimium recedat: istis enim majestas synonymon est imperii summi, seu summæ potestatis Reip. Patebit autem in sequentibus, ex definitione majestatis, quam hic damus, melius omnia demonstrari posse, quam si pro summo imperio accipiatur, ac per consequens pro jure, non vero pro dignitate, quæ a jure dependet. Accedit, quod nostris quoque moribus majestas titulus honoris sit, quo utique dignitas ejus significatur, cui is tribuitur.

§. 207.

Jura majestatica appellantur jura, quæ ad summum imperium pertinent, ejusque exercitium. *Jura majestatica quænam sint.*

Quænam illa sint, rectius patebit, ubi de Rep. constituenda & gubernanda egerimus. Quamobrem & nunc missam facimus divisionem jurium majestaticorum in majora & minora.

Facile autem patet jura majestatica inde appellari, quod conveniant ei, qui majestate in Rep. effulget.

§. 208.

*Cujusnam
sit majestas
in democra-
tia.*

In democratia majestas populi qua talis est. Etenim in democratia imperium summum indivisum penes populum est, quatenus populus est, hoc est, populus universus personam quandam moralem representat, in qua tanquam in uno subjecto summum imperium indivisum residet (§. 131. h. & §. 70. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum majestas sit dignitas, quæ ob summum imperium, quod indivisum possidetur, habenti competit (§. 206.); majestas in democratia populi qua talis est.

Probe considerandus est modus, quo summum imperium inest populo, ut pateat, quo respectu eidem competat majestas, seu ea dignitas, qua effulget, propterea quod summitatem imperii prorsus indivisam habet. Singuli, qui consociatione efficiuntur populus (§. 5.), non habent imperium summum indivisum pro parte commune, sed omnes simul summi idem possident atque exercent instar unius personæ. Quamobrem nec singuli eam dignitatem, quæ majestatis nomine venit, inter se communicant, ita ut singuli ejus aliquid participent. Quin potius sicuti universus populus superior est, singuli autem subditi sunt (§. 142.); ita quoque populus non nisi universus majestatem habet, singuli autem nihil majestatis habent. Quemadmodum nimirum repugnat habere imperium summum & esse subjectum habenti; ita quoque repugnat habere majestatem & esse subditum. Atque ideo in democratia nemo est, cui majestatis aliquid in singulari tribui possit.

§. 209.

*De numero
optimatum*

Numerus optimatum in aristocratia a voluntate populi dependet.

pendet. Etenim aristocratia constituitur, si populus imperium, quod sibi retinere poterat, in plures transfert, quale originarie in ipso est (§. 135. 37.). Quamobrem cum de eodem tanquam re sibi propria (§. 34.), prouti sibi commodum & salutis publicæ convenire videtur (§. 86.), pro arbitrio suo disponere possit; a voluntate quoque ipsius dependet, in quot imperium, quale in se est, transferre velit, consequenter numerus optimatum in aristocratia a voluntate populi dependet.

Quando in civitatem coitur, populi est eligere eam, quam vult, Reip. formam & in ea pro lubitu definire, quæ certo quodam modo determinanda sunt. Quicquid adeo populo placuerit, id juris erit.

§. 210.

A voluntate populi unice dependet, num in introducenda Unde orian- aristocratia ex omnibus populi ordinibus, etiam ex infima plebe, tur diversa an saltem ex eminentiore ejus parte optimates constituere; num species ari- eorum regimen annuum, vel temporarium, an perpetuum esse; stocratia. num successuros eligere, an certam successionis legem statuere; num jus optimatum ad certas familias, num ad possessionem prædiorum, vel aliam personarum conditionem restringere velit. Ostenditur eodem prorsus modo, quo propositionem præcedentem demonstravimus.

Non uno modo imperium summum a populo in plures transferri potest. Quamobrem cum in iis, quæ non uno modo fieri possunt, voluntas populi faciat jus (not. §. 191.); id valebit, quod populo circa translationem imperii in plures visum fuerit. Cum plures aristocratia species sint possibiles, ex iis populus pro lubitu eam eligere potest, in qua salutem suam minus periclitari existimaverit.

§. 211.

*Quid sit
aristocratia
annua &
temporaria
& num pos-
sibilis.*

Aristocratia annua, vel temporaria dicitur, quando regimen optimatum annuum est, vel ad certum quodcunque tempus restrictum. Quoniam imperium temporarium, quod ad certum tempus alicui confertur (§. 69.), absolutum & summum esse potest (§. 70.), in aristocratia autem imperium summum & absolutum est penes optimates (§. 136.); *aristocratia temporaria, & per consequens annua possibilis est.*

In Jure naturæ species aristocratiae determinandæ sunt ex diversitate modi, quo imperium summum penes plures esse potest (§. 135. b. & §. 712. Log.). Tot igitur sunt species aristocratiae, quot modis imperium summum penes plures esse potest. Parum vero refert, utrum prostant speciei alicujus exempla, nec ne.

§. 212.

*An aristo-
cratia pre-
cariæ sit pos-
sibilis.*

Aristocratia precariæ esse nequit. Quodsi enim aristocratia precariæ esse deberet, cum in illa imperium sit penes plures (§. 135.), in plures conferendum esset imperium a populo sub hac clausula, quamdiu voluerimus (§. 1125. part. 5. Jur. nat.), consequenter precarium (§. 69.). Enimvero imperium precarium absolutum quidem esse potest, ast summum esse nequit (§. 72.). Quamobrem cum optimates in Aristocratia imperium non modo absolutum, verum etiam summum habeant (§. 136.) consequenter forma Reip. aristocratia non est, ubi summitas imperii remanet apud populum; aristocratia precariæ esse nequit.

Forma Reip. quæ speciem aristocratiae precariæ mentiri poterat, nonnisi species quædam democratiae est, & qui optimates videntur, nonnisi senatus sunt a populo precario constitutus (§. 138.). Quamdiu nimirum populo competit jus Rectoris civitatis acta
infr-

infirmandi, quale omnino in quævis æta competit, si imperium precarium fuerit translatum (§. 69.), democratia minime mutatur (§. 131.).

§. 213.

Aristocratia perpetua est, si optimatibus competit imperium summum ad dies vitæ singulorum, aliis in locum decedentium quacunque lege succedentium. *Quid sit aristocratia perpetua.*

Coetus nimirum optimatum semper subsistit, si in locum decedentium certa quadam lege continuo succedant alii. Cumque coetus iste persona moralis sit, quæ per imperium absolutum ac summum determinatur (§. 70. *part. 1. Jur. nat. & §. 136. b.*); nunquam interit, sed civitas semper regitur ab optimatibus.

§. 214.

Aristocratia electiva est, quando populus eligit in locum decedentium successuros, vel jus eligendi in alios trans tulit, veluti in ipsos optimates, aut, si mavis, quando quis jus optimatis consequitur electione. *Quid sit aristocratia electiva.*
Quando itaque populus eligit optimates, loca deficientia suppleturos, comitia celebranda sunt (§. 174.); his vero opus non est, si ipsi optimates habeant jus loca deficientia supplendi, vel hoc jus aliis quibusdam a populo fuerit concessum.

Hinc facile patet ratio, cur jus eligendi optimates vel ipsi optimatibus, vel aliis quibusdam committatur.

§. 215.

Electio optimatum vel arbitrio optimatum relicta esse potest, vel certa lege fundamentali restringi, prouti visum fuerit populo statum aristocraticum eligenti. *De modo eligendi optimates.*
Ostenditur eodem modo, quo

quo supra ostendimus, a voluntate populi dependere determinationem numeri optimatum (§. 209.).

Modus electionis pertinet ad translationem imperii, quæ a populi voluntate unice dependet & de qua pro lubitu ideo disponere potest (§. 36.). Cumque universus populus sit superior, singuli vero sint subditi (§. 142.); nec absurdum est, ut populus sibimet ipsi certam legem præscribat, quam in eligendis optimatibus sequatur.

§. 216.

*De electione
juxta legem fuerit restricta,
fundamen-
talem a po-
pulo facta.*

Si electio optimatum ad certam legem fundamentalem fuerit restricta, jus vero eligendi fuerit apud populum; unanimi populi consensu lex ista tolli, vel etiam in casu præsentis suspensioni potest, nisi fiat contra jus ex lege ista quibusdam quæsito. Etenim cum populus universus non habeat se superiorem (§. 142.); leges, quas constituit, pro lubitu etiam tollere potest, consequenter multo magis eandem tollere potest in casu præsentis, seu suspendere. Quoniam tamen nemini jus suum quæsitum auferri potest (§. 336. part. 2. Jur. nat.); nec populus jus quæsitum ex lege fundamentali electionis alicui auferre potest, consequenter lex ista tolli, aut suspendi nequit, nisi quando id non fit contra jus ex lege ista quibusdam quæsito.

Non est, quod excipias, si adsit populi unanimis consensu, consentire etiam eos, qui juxta legem fundamentalem erant eligibiles, sublata autem lege prætereuntur. Horum enim consensus non supponitur, quando contra jus ipsis ex lege fundamentali quæsitum ea tolli, vel suspendi debet. Necessè enim est, ut de jure suo cedant, vel ei in gratiam eligendi renuncient, antequam ceterorum consensu unanimi lex tolli, vel suspendi possit. Vix autem est, ut in sublationem, vel suspensionem legis consentiant, qui jus ex ea quæsitum habent. Neque etiam hic valet jus majoris partis, etiamsi

alias stabilitum, quia hoc conjunctum esse nequit cum injuria alterius.

§. 217.

Si optimatum jus supplendi loca deficientia subest legi fundamentalis; electio contra eam facta nulla est. Etenim optimates jus eligendi a populo habent (§. 215.), consequenter non plus juris sibi arrogare possunt, quam a populo ipsis concessum. Quodsi ergo jus supplendi loca deficientia optimatibus competens certa lege fundamentalis restrictum, electio contra eam facta nullo jure facta est, consequenter nulla est.

Quando electio ab optimatibus facta nulla sit.

Non est, quod existimes, hoc obstare, quo minus imperium absolutum atque summum sit penes optimates, quemadmodum in aristocratiâ requiritur (§. 136.). Electio enim optimatum pertinet ad modum acquirendi jus exercendi imperium, aut, si mavis, ad translationem imperii, quæ restringi potest, etiamsi acta optimatum ad exercitium imperii, seu regimen spectantia a populo infirmari nequeant, consequenter imperii summitas sit penes optimates (§. 44.).

§. 218.

Aristocratiâ successoria est, quando in loca deficientium succedunt certa lege alii, veluti si nulli quam e certis familiis nato concilia optimatum ingredi licet suo ordine, vel etiam promiscue quidam recipi debent juxta certam legem, numero optimatum non definito, veluti si omnes ex certis familiis nati admittantur, quamprimum majorenes facti. Patet autem, ut supra (§. 209.), legem fundamentalem, quæ modum successionis præscribit, pendere a voluntate populi.

Quid sit aristocratiâ successoria.

Legem successionis non repugnare aristocratiæ patet per ea, quæ modo annotavimus (not. §. 217.). In translatione (Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.) U impe-

imperii populi regnat arbitrium (not. §. 191.), & quomodo-
cunque imperium transferre voluerit, hoc nihil facit ad qua-
litatem imperii. Modus habendi imperium semper distin-
guendus est ab ipso imperio.

§. 219.

Quot modis succedi possit, si numerus optimatum congruus successoris sit. Quoniam lex fundamentalis, quæ modum successio-
nis in aristocratiâ successoria præscribit, a voluntate populi
dependet (§. 218.); si numerus optimatum constans esse debet,
in locum decedentis tot modis succedi potest, quot succeditur in re-
matum congruis successoris.

Cum de successione in regnis successoris deinceps ex insti-
tuto acturi simus; quæ hic dici poterant, ex infra dicendis
petenda sunt. Optimatum coetus perinde Rector civitatis
est, quam Rex, & unam repræsentat personam. Quamobrem
si populo placuerit successio, de eadem eodem modo statuere
potest in aristocratiâ, quo eandem definit in regno.

§. 220.

Quinam in aristocratiâ scisci possunt aliqui, sive aristocratiâ successoria fuerit, sive electiva sint juris optimatum capaces. In numerum optimatum ex omnibus populi ordinibus ad-
scisci possunt aliqui, sive aristocratiâ successoria fuerit, sive ele-
ctiva sint certam legem fundamentalem restringi potest (§. 218.).
Quamobrem cum ea etiam determinari possit, quænam per-
sonæ successione & electionis debeant esse capaces, quod
per se patet; in numerum optimatum ex omnibus populi
ordinibus adscisci possunt aliqui, sive aristocratiâ successoria
fuerit, sive electiva.

Cum in administrando imperio occurrant, quæ ad omnes
populi ordines spectant, & qui ex aliquo sunt ordine rectius
intelligant ceteris, quæ ejusdem sunt ordinis, ac præterea quo-
que intersit ordinis cujuslibet, ne ab aliis supprimatur, vel in
detri-

detrimentum ejus quædam decernantur; ideo absurdum non est, si ex omnibus populi ordinibus quidam in numerum optimatum recipiantur, neque id ullo modo derogat dignitati ordinum superiorum. Quodsi ergo aristocratia fuerit successoria, lege quoque definiri potest successio ex singulis populi ordinibus: si vero fuerit electiva, idem quoque de electione intelligitur.

§. 221.

*Aristocratia successoria patrimonialis esse nequit, sed usu-
fructuaria est.* Etenim si aristocratia fuerit successoria, ex lege fundamentali jus quoddam succedendi certis quibusdam personis quæsitum (§. 218.), consequenter optimates nec universi, nec singuli jus suum pro lubitu transferre possunt in alium (§. 336. part. 2. Jur. nat.), neque ideo de ipsa substantia imperii disponere (§. 662. 663. part. 2. Jur. nat.). Quoniam itaque in optimates imperium translatum non est quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium, imperium vero in patrimonio non habet, sed saltem in usufructu; in quem non quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium translatum (§. 40.); si aristocratia fuerit successoria, tam optimates universi, quam singuli jus aristocraticum non in patrimonio, sed in usufructu habent. Enimvero aristocratia usufructuaria est, non patrimonialis, si imperium fuerit in usufructu, minime autem in patrimonio optimatum (§. 156.). Quamobrem aristocratia successoria patrimonialis esse nequit, sed usufructuaria est.

Definitiones aristocratiae patrimonialis & usufructuariae jam supra dedimus (§. 156.). Quamobrem has species hic definire non denuo licuit, ubi ceterae species definiuntur.

§. 222.

Quando aristocratia lura, vel penes optimates quidem, vel personas alias, certa tamen electiva non legi fundamentalis adstrictum, aristocratia electiva non patrimonialis, sed usufructuaria est. Etenim si jus eligendi optimates fuerit penes populum, optimates imperium pro lubitu transferre nequeunt in alium, consequenter de ipsa imperii substantia disponere nequeunt (§. 662. 663. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum in optimates imperium non translatum sit quoad substantiam, sed saltem quoad exercitium, consequenter idem ipsi in usufructu habeant, non in patrimonio (§. 40.); si in aristocratia electiva jus eligendi fuerit penes populum, ea patrimonialis non est, sed usufructuaria (§. 156.). Quod erat primum.

Quod si jus eligendi fuerit penes optimates, sed certe cuidam legi fundamentalis adstrictum, cum lex fundamentalis pendeat a voluntate populi, quod per se patet; optimates jus eligendi exercent juxta populi voluntatem, consequenter pro lubitu de ipsa substantia imperii disponere nequeunt (§. 662. 663. part. 2. Jur. nat.). Patet igitur porro, ut ante, aristocratiam electivam non esse in hoc casu patrimoniale, sed usufructuariam. Quod erat secundum.

Denique si jus eligendi optimates fuerit penes alios, quam optimates; populus de substantia imperii per eos disponit, non vero illi de eadem disponere possunt (§. 662. 663. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem denuo patet, ut ante, aristocratiam non esse patrimoniale, sed usufructuariam. Quod erat tertium.

§. 223.

Aristocrata perfectæ patrimonialis est, si omnis proprietatis imperii fuerit penes optimates: imperfectæ patrimonialis aristocrata est, si saltem jus exercendi imperium in alium pro lubitu transferre possunt optimates sive universi simul, sive singuli.

*Quid sit aristocrata perfectæ
S. imperfectæ talis.*

Differentia hæc probe notanda est, cum plus juris in sit aristocratiæ patrimoniali perfectæ, quam imperfectæ tali. Aliud nimirum est rem pleno jure habere in patrimonio, aliud vero minus pleno, ita ut quædam jura ad exercitium dominii, in quo etiam res incorporales sunt, quale est imperium (§. 498. part. 1. Jur. nat.), pertinentia sint excepta,

§. 224.

Si aristocrata fuerit perfectæ patrimonialis, optimates etiam in extraneum jus optimatum transferre, de translatione juris juris leges condere, formam Reip. immutare & in partes imperium dividere possunt. Etenim si aristocrata fuerit perfectæ patrimonialis, omnis proprietatis imperii penes optimates est (§. 223.), consequenter de omnibus iis, quæ afficiunt ipsam imperii substantiam, pro lubitu disponere possunt optimates (§. 131. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem cum translatio imperii in alios sit alienatio (§. 662. part. 2. Jur. nat.), & mutatio formæ Reip. respondeat mutationi fundi (§. 657. part. 2. Jur. nat.), qui vero rem alienat (§. 663. part. 2. Jur. nat.), aut fundum mutat, de ipsa substantia rei disponat (§. 658. part. 2. Jur. nat.), & idem faciat, qui rem, quam in dominio habet, in partes dividit, ac de iis pro lubitu disponit, quod per se patet; si aristocrata fuerit perfectæ patrimonialis, optimates etiam in extraneum jus optimatum transferre, de translatione juris, quod habent, leges condere,

formam Reip. immutare & imperium, prouti visum fuerit, in partes dividere possunt.

Etsi aristocratia perfecte patrimonialis in se non sit impossibilis; merito tamen dubitatur, an ejus ullum extet exemplum, cum vix credibile sit, tantam potestatem in optimates conferre voluisse populum. An vero subinde aliquid hujus juris usurpaverint optimates, de eo dispiciant alii: facta enim non sunt hujus fori. Absit vero ut existimes, quæ hic demonstrantur, nulli usui esse. Plurimum enim refert, diversitatem formarum Rerump. intimius perspicere, ut de jure populi & imperantium accurate judicare possis.

§. 225.

De jure in aristocratia translatione imperii leges condere possunt optimates, quas inter se patrimonialiter observent; sed formam Reip. immutare nequeunt, neque imperium pro lubitu in partes dividere. Etenim si aristocratia fuerit patrimonialis imperfecte talis, optimatibus competit jus imperium pro lubitu in alium transferendi, sive universi hoc faciant, sive singuli saltem jus suum transferant (§. 223.). Quamobrem cum ab ipsorum voluntate dependeat, in quem & qua lege idem in eundem transferre velint; leges quoque de translatione imperii, quas inter se observent, condere possunt. *Quod erat unum.*

Quoniam vero præter hoc jus, alienandi scilicet suum, nullum aliud competit optimatibus (§. 223.); ideo quoque nec formam Reip. immutare, neque pro lubitu imperium in partes dividere possunt. *Quod erat alterum.*

Dubium videri poterat, annon jus dividendi imperium in partes potenciales pro lubitu optimatibus competat in aristocratia patrimoniali imperfecte tali. Quoniam enim imperium, *quod*

quod habent, integrum seu plenum in alios pro lubitu transferre possunt (§. 223.), videntur etiam ejus partem transferre posse pro lubitu in alios, consequenter imperium in partes potenciales dividere. Atat minime valet hæc consequentia. Etenim in aristocratia optimatibus singulis non competit jus nisi conjunctim cum aliis exercendi imperium. Quoniam itaque nemo in alterum transferre potest jus, nisi quod habet; singuli, consequenter etiam omnes conjunctim non transferre possunt nisi jus a pluribus conjunctim imperium exercendi. Universis ideo non competit nisi imperium, quod in se indivisum manere debet, ac per consequens neque ab universis imperium pro lubitu in partes potenciales dividi potest. Similiter cum mutata Reip. forma optimates non amplius conjunctim, sicuti ante, imperium administrant, ipsis autem jus aliud non competat nisi imperium conjunctim administrandi; mutatio formæ Reip. ab ipsis fieret nullo jure, consequenter ipso jure nulla foret. Quodsi ergo jus optimatibus competens penitus inspicias, circa propositionem præsentem nihil difficultatis remanet.

§. 226.

Si jus optimatum inhæret prædiis, aristocratia patrimonialis imperfecte talis est. Dominus enim prædium suum pro aristocratia, lubitu alienare potest (§. 665. part. 2. Jur. nat.). Quodsi si jus optimatum prædiis inhæret, idem una cum ipso alienatur. Quamobrem cum de substantia rei disponat, qui diis inhæret, rem alienat (§. 663. part. 2. Jur. nat.), jus aristocraticum, hoc est jus imperium conjunctim cum aliis exercendi, in possessores prædiorum collatum est quoad substantiam, consequenter prædiorum possessores jus imperium conjunctim cum aliis exercendi, ac ideo coetus optimatum imperium in patrimonio habet (§. 40.). Aristocratia igitur patrimonialis est (§. 156.). *Quod erat unum.*

Enim.

Enimvero quoniam præter jus alienandi, quippe quod ideo optimatibus competit, quia prædiis, quæ possident, inhæret *per hypothesein*, aliud jus disponendi de ipsa substantia imperii minime competit, aristocratia autem imperfecte patrimonialis est, si saltem jus exercendi imperium in alium pro lubitu ab optimatibus transferri, consequenter alienari potest (§. 662. *part. 2. Jur. nat.*); si jus optimatum prædiis inhæret, aristocratia patrimonialis imperfecte talis est. *Quod erat alterum.*

Quoniam vix allegari potest exemplum aristocratia patrimonialis aliud, quam ubi jus optimatum prædiis inhæret, hæc autem aristocratia patrimonialis species imperfecte talis est; ideo contingit, ut aristocratia patrimonialis ab usufructuaria minime distincta fuerit. Accedit, quod totus coetus optimatum jus suum non simul alienare soleat, sed id successive fiat a singulis, & plerumque id jure hæreditario acquiratur, ut aristocratia successoria videatur. Enimvero non absurdum esse, ut in patrimonio esse dicatur, quod non plene in eodem habemus; abunde testantur alia jura, quæ non omnem proprietatem continent, prouti vidimus, cum de feudis aliisque juribus agnatis ageremus. Unde etiam liquet, aristocratiam non definire esse patrimonialem, etsi jus alienandi prædia, quibus jus optimatum inhæret, certis legibus sit adstricta, ut alienatio non prorsus pendeat a voluntate alienantis, veluti si prohibitum sit, ne istiusmodi prædium veniat ad extraneum. Id enim civile est, & a lege positiva venit, quam vel populus tulit aristocratiam introducendo, vel optimates ipsi condiderunt (§. 225.).

§. 227.

De inseparabilitate juris optimatis prædii inhæret; ab eodem separari & separatim alienari nequit: usus tamen hujus juris ad certum tempus vel quamdiu vivit prædii dominus alteri concedi potest. Etenim

si jus optimatis prædio inhæret, id dominus prædii non simpliciter, sed mediante prædio habet, ita ut nonnisi per prædium in personam derivari possit, & ut ita cohæreat prædio, a voluntate populi venit (§. 210.), consequenter nullo modo a voluntate domini prædii dependet. Quamobrem nec dominus prædii id pro lubitu separare & seorsum in alium transferre, consequenter alienare (§. 662. part. 2. Jur. nat.), seu ex adverso prædium sine jure isto alienare & jus istud sibi retinere potest. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam unicuique liberum est jus suum exercere vel per se, vel per alium, nisi alterum expresse fuerit prohibitum, quod hic minime supponitur; usum hujus juris, quamdiu vivit, adeoque etiam ad certum tempus, dum vivit, alii concedere potest prædii dominus. *Quod erat alterum.*

Quando populus jus optimatis in prædia confert, ut per ea in dominos derivetur; revera nonnisi exercitium juris hujus dominis competit, ita ut jus istud sit in fructu prædium possidentis, ejus vero proprietas prædio inhæreat. Perinde igitur est ac si prædium instar domini concederet, aut concedere deberet, domino seu possessori prædii usumfructum rei suæ. Quemadmodum itaque usufructuarius de ipsa substantia rei disponere nequit, nec proprietas eidem competit (§. 1421. part. 5. Jur. nat.); ita quoque dominus prædii de ipsa substantia juris optimatis pro lubitu disponere nequit, nec proprietatem hujus juris sibi arrogare potest. Similiter quemadmodum usufructuarius usumfructum, quem in re habet, alteri locare vel gratis concedere potest, quamdiu habet, & ad tempus quodcunque, quo habet (§. 1457. part. 5. Jur. nat.); ita quoque dominus prædii jus optimatis eidem cohærens, quamdiu exercitium hujus juris eidem competit, consequenter quamdiu prædium habet, alteri concedere potest vel ad certum

certum tempus, vel quamdiu vivit. Denique cum usufructus constitui possit etiam sub hac conditione, ut usufructuarius re utatur per se, non per aliam (§. 1459. part. 5. Jur. nat.); ita populus jus optimatis in prædia conferens & possessoribus eorundem quasi usufructum in eodem constituens, hanc quoque addere potest legem, ut jus istud possessores prædiorum exercent per se, non per alium, consequenter usum hujus juris alteri concedere nequeant. Patet itaque fictione hac, in moralibus rebus omnino admittenda, si jus optimatis possessori competens reducatur ad usufructum, inexpectatam lucem affundi huic juri.

§. 228.

De jure optimatis prædio inhærente, si usufructus in prædio constitutur, Si cui usufructus constituitur in prædio, cui jus optimatis inhæret; usus hujus juris non ad dominum, sed ad fructuarium pertinet. Etenim usufructuario competit jus utendi fruendi prædio (§. 1421. part. 5. Jur. nat.), consequenter etiam usus juris eidem inhærentis. Quamobrem cum prædio jus optimatis inhæreat, per hypoth. sin; si cui usufructus constituitur in prædio, cui jus optimatis inhæret, usus hujus juris non ad dominum, sed ad fructuarium pertinet.

Facile patet sermonem hic esse de usufructu pleno, quando scilicet jus utendi fruendi omne in usufructuarium transfertur, absque ulla restrictione (§. 1449. part. 5. Jur. nat.). Veritas propositionis præsentis magis elucescit per ea, quæ modo ad præcedentem annotavimus (not. §. 227.). Usufructus autem plenus semper constitutus intelligitur, nisi expresse contrarium dicatur.

§. 229.

De eodem, si usufructus minus plenus potest. Si dominus prædii usufructum in prædio, cui jus optimatis inhæret, constituit; usum juris optimatis sibi reservare potest. Quoniam nemo nisi dominus usufructum in re ali-

qua

qua constituere potest (§. 1441. part. 5. Jur. nat.); a vo-nus consi-
luntate quoque ejus dependet, utrum usumfructum plenum, *cuatur*,
an minus plenum alteri in re sua constituere (§. 118. part. 2.
Jur. nat.), consequenter utrum juris cujusdam usum, qui ad
usumfructum pertinet, sibi reservare velit, nec ne (§. 1449.
part. 5. Jur. nat.). Quamvis itaque ad usumfructum etiam
pertineat usus juris optimatis (§. 228.); eum tamen domi-
nus usumfructum alteri constituens in prædio suo, cui jus
optimatis inhæret, sibi reservare potest.

Non est quod excipias, jus optimatis a prædio, cui inhæ-
ret, inseparabile esse, nec a domino prædii ab eo separari
posse. Etenim dominus, dum prædii proprietatem retinet,
quando usumfructum alteri in eodem constituit, jus optimatis
a prædio non separat, etsi usum hujus juris separet ab usufru-
ctu, ad quem alias pertinet (§. 228). Cum per usumfru-
ctum prædium non alienetur, nec dici potest id alienarum sine
jure, quod eidem inhæret, ita ut non amplius per prædium
derivetur in eum, qui hoc habet.

§. 230.

Partes subjectivæ imperii dicuntur imperium in perso- Partes sub-
nas, quæ incolunt certam territorii Reip. partem. *jectivæ im-*

Opponuntur partes subjectivæ partibus potentialibus, de *perii quæ-*
quibus supra diximus (§. 63.). Nimirum sicuti complexus *nam sint.*
omnium jurium ad imperium civile quomodocunque perti-
nentium consideratur tanquam totum, cujus partes sunt singula
ista jura; ita quoque imperium, quatenus exercetur in perso-
nas diversas territorii partes inhabitantes, spectatur tanquam
totum, cujus partes sunt imperium, quatenus exercetur in
partes populi hanc vel istam territorii civitatis partem inhabi-
tantes. Quemadmodum itaque imperium dividitur in partes
potentiales, si jura ad imperium pertinentia a se invicem sepa-
rantur,

rantur, ita ut in diversis subjectis subsistant (§. 64.); ita idem dividitur in partes subjectivas, si in diversas populi partes hanc, vel istam territorii partem incolentes imperium in diversas personas transfertur.

§. 231.

Quid sit divisio imperii in partes subjectivas Quoniam pars imperii subjectiva est imperium in partem populi, quæ una cum reliquo populo eidem imperio civili subest (§. 230.); *imperium dividere in partes subjectivas idem est ac diversis imperiis diversas populi partes subicere.*

vas.

E. gr. ponamus mortuo Augusto populum dividi in tres partes, seu, quod perinde est, totam regionem, quam inhabitat populus, & tribus ejus filiis singulis tribui imperium in una parte regionis, seu in unam populi partem; imperium dicitur divisum in partes subjectivas.

§. 232.

Ea porro expenditur.

Quoniam imperium dividitur in partes subjectivas, si diversæ populi partes diversis imperiis subiciantur (§. 231.); *divisione imperii in partes subjectivas vel imperium in certam populi partem transfertur in alium, adeoque alienatur (§. 662. part. 2. Jur. nat.), vel tot diversa oriuntur summa imperia, in quot partes subjectivas id fuit divisum.*

Ita in exemplo, quod modo dedimus (not. §. 231.), loco unius tria diversa oriuntur summa imperia, & qui fuerant populus unus, nunc sunt tres populi. Quodsi vero contingat imperium in certam populi partem transferri in alium, populo reliquo manente sub eodem imperio, sub quo ante fuerat; imperium in hanc populi partem alienatur.

§. 233.

De originaria conven- *Qui in civitatem cœunt, tacite inter se conveniunt, ne in partes subjectivas imperium dividatur.* Quando enim civitas

tas constituitur, singuli se obligant universis, quod communi-
ne bonum promovere velint, & singulis universi sese obli-
gant, quod sufficientiæ vitæ ipsorum, tranquillati & securi-
tati prospicere velint (§. 28.). Quamobrem cum impe-
rium civile consistat in jure determinandi ea, quæ ad bonum
publicum promovendum requiruntur (§. 60.); qui in ci-
vitatem cœunt, utique sese sibi invicem obligant, quod
eidem imperio civili subesse velint, consequenter nec pars
populi se invitis ceteris, nec hi illam invitam eidem subdu-
cere possunt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quamobrem cum
divisione imperii in partes subjectivas populus universus non
maneat sub eodem summo imperio (§. 231.); qui in civita-
tem cœunt, tacite inter se conveniunt, ne in partes subje-
ctivas imperium dividatur.

Ex pacto originario, quo civitas constituitur, parti cuius
populi competit jus non patiendi, ut ex societate invita exclu-
datur, nisi adsit justa exclusionis causa. Nascitur enim hoc
jus ex obligatione (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), qua sibi invi-
cem tenentur qui in civitatem coivere ad commune bonum con-
junctis viribus promovendum (§. 4.). Si vero imperium in
partem populi invitam pro lubitu nimirum populi reliqui
alienatur, consequenter imperium in partes subjectivas divi-
ditur (§. 231.); pars ista populi a societate invita excluditur,
contra conventionem, consequenter contra jus ex ea sibi qua-
situm, ac ideo ipsi injuria fit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*), mi-
nime ferenda (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 234.

In democratia populus universus unanimi consensu impe-
rium in partes subjectivas dividere possunt. Quoniam enim
qui in civitatem cœunt, tacite inter se conveniunt, ne in
partes subjectivas imperium dividatur (§. 233.); divisio impe-
rii

tes subjecti-
vas.

perii in partes subjectivas repugnat pacto originario, quo ci-
vitas constituta. Enimvero pacta contrahentibus dissolvere
licet mutuo dissensu (§. 840. part. 3. Jur. nat.). Quam-
obrem si populus universus unanimiter consentiat, ut impe-
rium in partes subjectivas dividatur; nil obstat, quo minus
pactum originarium dissolvi, ac divisio imperii in partes
subjectivas fieri possit.

Nihil hic fit, quod sit contra jus partis alicujus ex pacto
quæsitum. Quando enim pactum dissolvitur, pars quælibet
de jure suo cedit, quod ex eodem ipsi fuerat quæsitum. Un-
de valet pervulgarum istud, volenti non fieri injuriam.

§. 233.

An imperi-
um a populo
translatum
sit divisibile
in partes
subjectivas.

Quando imperium transfertur in alium, vel alios, id fieri
presumitur sub tacita hac clausula, ne in partes subjectivas divi-
datur, nisi expresse aliud dicatur. Quando enim civitas con-
stituitur tacite convenitur, ne imperium in partes subjecti-
vas dividatur (§. 233.), consequenter imperium originarie
in partes subjectivas indivisibile est. Quando itaque popu-
lus imperium in unum, vel plures transfert, tale transfert,
quale est, nisi aliud dicatur, consequenter in partes subjecti-
vas indivisibile transfert. Quamobrem non presumitur
transulisse idem, nisi sub tacita hac clausula, ne in partes
subjectivas dividatur, si aliud non dicatur. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen populus in democratia, consequen-
ter quamdiu imperium penes ipsum est (§. 131.), unanimi
consensu idem in partes subjectivas dividere potest (§. 234.);
nil obstat quominus hoc jus, dividendi scilicet imperium in par-
tes subjectivas, etiam transferat in eum, vel eos, in quem vel
quos imperium transfert (§. II. part. 3. Jur. nat.). Quod si ergo

ipfi hoc visum fuerit, is vel illi, in quem vel quos imperium translatum est, etiam imperium in partes subjectivas dividere possunt, si ipsis visum fuerit. Quamobrem licet imperium in partes subjectivas dividere, si expresse hoc dicatur, vel aliud quidpiam, unde jus ita dividendi necessario sequitur. *Quod erat alterum.*

Cum interfit Reip. ne imperium in partes subjectivas dividatur, propterea quod civitatis potentia sese defendendi adversus hostes minuitur, consequenter divisio ista repugnat fini civitatis (§. 4.); ideo vix credibile, ut populus imperium transferens in unum, vel plures velit, Rectori civitatis permissam esse debere divisionem imperii in partes subjectivas. Facile autem apparet, sermonem hoc in loco tantummodo esse de divisione voluntaria. De ea enim, quæ involuntaria est, & ex jure belli oritur, dicendum erit in Jure gentium.

§. 236.

Quoniam imperium in partes subjectivas divisibile non est, si in unum, vel plures transfertur, nisi expresse aliud dicatur (§. 235.), in monarchia autem imperium summum in unum (§. 133.), in aristocratia in plures transfertur (§. 135.); *nec monarcha, nec optimates imperium in partes subjectivas dividere possunt, nisi in translatione imperii expresse aliud dicatur, vel, cum populus jus sibi reservatum remittere possit, quando nil sit contra jus alterius, (§. 117. part. 3. Jur. nat.), idem in divisionem unanimiter consentiat, nec jus tertii eandem impediatur.* *An sit licita in aristocratia & monarchia.*

Consensu populi a monarcha & optimatibus imperium in partes subjectivas dividi posse, clarius patet eodem modo, quo idem de populo in democratia paulo ante demonstravimus (not. §. 234.). In casu particulari, quando nimirum monarchia vel aristocratia usufructuaria est, id etiam exinde patet, quod

quod de substantia imperii disponere nequeat Rector civitatis (§. 40.).

§. 237.

Quando ju-
ris optima-
rum foemi-
na, pueri
mente capti
& exteri
participes
fiant.

Si jus optimatum prædiis inheret, ejus participes fieri possunt foeminae, pueri, mente capti & exteri, nisi lege fundamentali de alienatione prædiorum id præcaveatur, vel usus hujus juris quoad personas istas suspendatur. Quoniam enim non modo dominus prædium suum pro lubitu alienare potest (§. 673. part. 2. Jur. nat.), verum etiam jure hæreditario in prædium domini defuncti succeditur (§. 959. part. 7. Jur. nat.), vel ex testamento (§. 994. 999. part. 7. Jur. nat.), vel ab intestato (§. 1021. part. 7. Jur. nat.); facile contingit, ut prædium etiam veniat ad foeminas, pueros, mente captos & exteros, prouti ex libertate alienandi & testandi, atque successione ab intestato in parte septima demonstrata abunde intelligitur, & quotidiana experientia loquitur. Quodsi ergo jus optimatis prædio inhæreat ac per consequens a prædio in dominum quoad ejus exercitium derivetur; ejus participes fieri possunt foeminae, pueri, mente capti & exteri. *Quod erat unum.*

Enimvero populus jus optimatum ad prædia restringens legem quamcunque addere potest, quæ ipsi visa fuerit (§. 34.). Quamobrem legem quoque fundamentalem condere potest de alienatione imperii, qua præcavetur, ne ad certas personas, quas a jure optimatis excludere voluerit, prædia veniant, vel, si hoc fiat, usus tamen juris quoad ipsas suspendatur. *Quod erat alterum.*

Ita foeminae excluduntur ac exteri, si illæ ac hi in prædiis succedere nequeunt jure hæreditario, nec alio quocunque modo ea acquirere valent. Excluduntur non modo pueri & mente capti,

capti, verum etiam foeminae & exteri, si lege statuatur, ne quis per alium jus suum exercere possit, quod praedio inhæret, ita nimirum usus juris suspenditur quoad eas personas, quæ vel ejusdem non sunt capaces, seu ipsum per se exercere nequeunt, vel quas in conventibus optimatum comparere parum convenit. Per se nimirum patet, quod, qui vel per ætatem, vel per mentis impotentiam jus suum exercere nequit, id exercere debeat per curatorem, bona ejus administrantem, ac idem similiter intelligi de foeminis, quæ in conventu, in quo ipsas comparere indecorum habetur, jus suum ipsæ exercere per se nequeunt.

§. 238.

Si aristocrata fuerit temporaria, elapso tempore jus optimatum cessat & quod agunt ipso jure nullum est. Quomodo aristocrata fuerit temporaria, veluti annua, jus exercendi imperium summum non nisi ad certum tempus, veluti per unum annum, in optimates translatum (§. 211. 136.). Quamobrem cum per se pateat, optimates non plus juris habere, quam in ipsos fuit translatum; imperium quoque summum exercere nequeunt ultra tempus, ad quod ipsis exercitium concessum. Tempore igitur isto elapso, jus ipsorum cessat. *Quod erat unum.*

Quoniam optimates, tempore elapso, in quod imperii summi exercitium ipsis concessum, non amplius habent jus id exercendi, per demonstrata; si quid tum agunt, id nullo jure agunt, consequenter id ipso jure nullum est. *Quod erat alterum.*

Nihil hic asseritur, nisi quod in genere de omni jure temporario valet.

§. 239.

*De initio ju-
ris in aristo-
cratia tem-
poraria suc-
cessoria.*

Si aristocratia temporaria fuerit successoria, veniente die, quo jus optimatum expirat, jus successorum statim incipit. Quod si enim aristocratia fuerit successoria, in loca deficientium optimatum certa lege succedunt alii (§. 218.). Et si aristocratia temporaria fuerit, elapso tempore jus optimatum cessat (§. 238.), consequenter die veniente omnes optimates deficiunt, ac ideo statim ipso jure in eorum loca succedunt illi, quibus successio lege fundamentali defertur. Quamobrem si aristocratia temporaria fuerit successoria, veniente die, quo jus optimatum expirat, jus successorum statim incipit.

Voluntate populi nimirum aristocratiam temporariam successoriam introducentis, quam is lege fundamentali de succedendi modo lata declaravit, transit jus optimatum, hoc est, jus exercendi imperium summum ex optimatibus presentibus veniente die, quo jus illorum expirat, in successores, ita ut eodem instanti qui fuerant optimates esse desinant & qui ex lege succedunt esse incipiant.

§. 240.

*De subjecto
imperii
summi, an-
tequam
novi opti-
mates eli-
gantur a po-
pulo in aris-
tocratiæ ele-
ctiva tem-
poraria.*

Si aristocratia temporaria fuerit electiva & jus eligendi fuerit penes populum, interea temporis, donec optimates novi eligantur, imperium penes populum est, nisi certa lege definitum, quinam interea id exercere debeat, vel eadem cautum, ut ante diem, quo jus optimatum expirat, novi eligantur. Etenim si aristocratia fuerit temporaria, tempore elapso jus optimatum cessat & quod ultra istud tempus agunt, ipso jure nullum est (§. 238.). Quoniam itaque imperium originarie res populi propria est (§. 34.), & pro lubitu in optimates transfertur (§. 36. 135.); quando jus optimatum expirat, impe-

imperium summum ad populum redit, consequenter penes eum manet, donec iterum in alios transferatur. Quodsi aristocratia fuerit electiva, in locum decedentium eligendi sunt alii, qui succedunt in jus, quod illi habuerant (§. 214.). Quamobrem si jus eligendi fuerit penes populum, is alios optimates eligere debet: quod, ubi factum fuerit, imperium summum denuo apud ipsos est (§. 136.). Patet itaque, si aristocratia temporaria fuerit electiva & jus eligendi penes populum, imperium penes populum esse, donec optimates novi eligantur. *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam populus de summo imperio tanquam re sibi propria (§. 34.), pro lubitu disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & imperium transferre quoad exercitium, in quem & quamdiu voluerit (§. 36. 39.); ipsi quoque liberum est exercitium imperii, sive summi, sive summitate sibi retenta, interea temporis, dum penes se esse debebat, consequenter donec novi eligantur optimates, committere uni, vel pluribus aliis. Lege igitur fundamentali populus aristocratiam temporariam electivam introducens & jus eligendi sibi reservans definire potest, quinam interea imperium exercere debeat, donec optimates novi eligantur. *Quod erat secundum.*

Denique cum populus de summo imperio tanquam re sibi propria pro lubitu disponere possit (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), & prouti salutis publicæ, supremæ civitatis legi (§. 86.), convenientius judicat in delatione imperii in alium (§. 87.); si ita eidem visum fuerit, ut aristocratia, quamvis temporaria, sine interruptione tamen continuetur, novi optimates eligendi sunt, antequam dies veniat, quo præsentium jus expirat. *Quod erat tertium.*

Electio novorum optimatum fieri potest vel ante diem, quo jus veterum expirat, vel post eundem. In casu posteriori aristocratia vel interrumpitur, vel sine interruptione continuanda, & ubi interrumpitur, populus vel per se exercet imperium, vel per alium. Quoniam igitur in aristocratia temporaria electiva jure eligendi populo reservato, non uno modo in locum decedentium successio fieri potest, id vero tum jus est, quod placuit populo, dum hanc Reip. formam introduxit (not. §. 185.); ideo patet, quæ in præsentī propositione demonstrantur, in hac specie aristocratix juris esse, prouti hoc, vel illud placuerit populo & is lege quadam voluntatem suam declaraverit.

§. 241.

Quantum sit jus optimatum temporariorum. Optimates annui seu temporarii finito regimine ad reddendas rationes nemini tenentur, nec eorum acta infirmari, ipsi tamen nihil constituere possunt, quod valeat ultra tempus regiminis eisdem præstitutum. Etenim in optimates etiam annuos seu temporarios transfertur jus summum (§. 211.); Quamobrem cum is nulli hominum rationem reddere teneatur, quomodo imperio utatur, seu cur sic imperet, non aliter (§. 46.), nec ejus actus a quoquam irriti reddi possint, qui imperium summum habet (§. 45.); optimates etiam annui finito regimine ad reddendas rationes nemini tenentur, nec eorum acta infirmari possunt. *Quod erat primum & secundum.*

Enimvero cum jus optimatum seu temporarium ad certum tempus sit restrictum (§. 211.); ideo nec constituere possunt, nisi quod valeat intra tempus regimini ipsorum præstitutum. Nihil itaque constituere possunt, quod ultra tempus istud valeat. *Quod erat tertium.*

Optimates etiam temporarii, quamdiu regimen ipsorum durat, sunt superior, & populus omnis reliquus iisdem subditus

rus

tus (§. 143.): tempus enim nil mutat in jure, consequenter personam moralem intactam relinquit (§. 70. part. 1. Jur. nat.), et si ejus dignitatem minuat (§. 205.), cum major utique dignitas sit, quæ perpetuo durat, quam quæ temporaria. Finito tempore, ad quod jus optimatum temporariorum fuit concessum, jus optimatum expirat, & quod ultra istud tempus agunt, ipso jure nullum est (§. 238.). Enimvero perinde est finito regimine aliquid constituere, ac durante eo constituere, quod valere debet regimine finito. Quamobrem optimates temporarii nil constituere possunt, quod ultra tempus regiminis ipsorum valeat.

§. 242.

Quoniam *optimates annui seu temporarii* nil constituere possunt, quod valeat ultra tempus regiminis ipsis præstitum (§. 241.); Si, quod constituerunt, finito regimine valere *opus regimidebeat, necesse est ut id vel expressa, vel tacita ratihabitione a nis valent. successoribus confirmetur.*

Nimirum tum ea, quæ ab anterioribus constituta sunt, non valent tanquam ab ipsis constituta, sed tanquam placita nunc imperantium. Quamdiu autem successores contrariam voluntatem non declarant de iis, quæ ab ipsis constituta sunt; eadem velle ipsi quoque præsumuntur, præsertim si adsint rationes præsumtionis huius speciales, a salute publica, suprema Reip. lege (§. 86.), facile derivandæ. Nihil hic asseritur, quod a veritate alienum videri possit. Nimirum optimates temporarii, durante regimine ipsorum, tantumdem possunt, quantum populus universus in democratia (§. 135.). Quemadmodum itaque populus constituere potest tamdiu valitura, quamdiu voluerit, voluntas autem tamdiu durare intelligitur, donec contraria vel expresse, vel tacite declaretur; ideo quæ optimates annui seu temporarii constituunt, ea tamdiu valere intelliguntur, quamdiu volunt successores, quorum voluntas præsumitur, donec contrariam declaverint. Aliter vero sese

res habet, si decernere audeant de iis, quæ nonnisi finito ipsorum regimine sub deliberationem cadunt. Tum enim jus suum ultra tempus regiminis extendunt, consequenter nullo jure decernunt.

§. 243.

De modo decernendi in aristocratiâ.

In aristocratiâ nihil constitui potest nisi per suffragia optimatum, & pluralitas votorum vincit, nisi lege fundamentalî ad concludendum requirantur vota unanimia aut certus votorum numerus. Etenim optimates imperium habent, quale est originarie in populo, & tantundem possunt, quantum in democratia populus universus (§. 135.), consequenter eodem modo imperium exercere tenentur, quo populus universus idem exerciturus fuisset. Enimvero si populus ipse imperium administrat, id habendum est pro voluntate totius populi, quod parti majori visum, nisi expressè de nonnullis aliter fuerit conventum, scilicet ut nonnisi unanimia concludant, vel certus votorum numerus vincat (§. 157.). Ergo etiam in aristocratiâ id demum valere potest, quod majori parti placet, nisi aliter fuerit lege fundamentalî sancitum, utpote quæ a populi voluntate venit. Nihil itaque constitui potest nisi per suffragia optimatum, & pluralitas votorum vincit, nisi lege fundamentalî ad concludendum requirantur unanimia, vel certus votorum numerus.

Optimates conjunctim populum repræsentant (§. 160.). Quamobrem quæ de populi jure demonstrata sunt in democratia, ea de jure optimatum conjunctim intelliguntur in aristocratiâ, nisi quatenus differentia quædam inde resultat, quod jus optimatum universorum spectandum veniat tanquam jus a populo in eosdem translatum, qui in translatione certam eidem legem dicere potuit. Inde est, quod in concludendo valeat lex fundamentalis, quam optimates consensu suo mutare nequeunt,

queunt, etsi, ubi nulla extat, legem condere possint de modo concludendi pro lubitu, sed quæ in aristocratia temporaria non obligat successores.

§. 244.

Si vota optimatum fuerint paria; populo non competit vo- De paritate
tum decisivum. Ponamus enim populo competere votum *votorum in*
decisivum, si vota optimatum fuerint paria. Populo igitur *Aristocratia.*
competit aliquod jus in actus optimatum (§. 102. part. 7.
Jur. nat.), consequenter summitas imperii tota non est pe-
nes optimates (§. 44.). Quod absurdum (§. 136.).

Absurditas quoque inde patet, quod optimates populum agnoscere tenerentur se superiorem: id quod aristocratia repugnat (§. 142.).

Sermo nimirum hic est de eo, quod ex notione aristocratia necessario sequitur; non vero de eo, quod libera optimatum voluntate constituitur. Quodsi enim optimates inter se conveniant, ut, si vota inter se contendant, nec ob paritatem negotium exitum habere possit, stare velint eo, quod populo visum fuerit; eodem stare tenentur ex compromisso, non jure populi. Vix autem istiusmodi conventio unquam dabitur, tum quod juri optimatum parum faveat, tum quod molestum admodum sit decisioni populi rem controversam submittere, qui nonnisi in comitiis decidere potest.

§. 245.

Si numerus optimatum fuerit ingens; optimates negotia Quando in
publica nonnisi in comitiis agere possunt. Ostenditur eodem *aristocratia*
modo, quo idem in democratia de populo demonstravimus *negotia pu-*
(§. 173. 174.). *blica in co-*
mitiis agen-

Fieri potest, ut numerus optimatum ad aliquot millia ascendant. Atque tum aristocratia assimilatur democratia, & quæ
in

in democratia a multitudine eorum, qui jus suffragii habent, veniunt, ea etiam obtinent in hac aristocratia specie, ut ideo non opus sit eadem de eadem denuo demonstrari. Ceterum hæc ratio est, cur externa species nonnullis subinde imponat, ut pro democratia habeant Reip. formam, quæ revera aristocratia est. Error tamen facile vitatur, modo ex definitionibus de formis Rerump. judices.

§. 246.

Cujusnam sit majestas tit. in Aristocratia.

In aristocratia majestas optimatum coetui qua tali competit. Cum in aristocratia imperium summum sit indivisum penes integrum optimatum coetum (§. 135. 136.); propositio præfens eodem modo ostenditur, quo supra demonstravimus, in democratia majestatem populi qua talis esse (§. 208.).

Eadem hic quoque notanda sunt, quæ supra de majestate in democratia annotavimus (not. §. 208.). Nimum sicuti in Aristocratia universitas optimatum superior est, singuli autem optimates subditi sunt (§. 143.); ita quoque majestas non convenit nisi integræ optimatum universitati, singuli autem nihil majestatis habent.

§. 247.

De majestate in aristocratia temporaria.

Quoniam in aristocratia majestas optimatum coetui qua tali competit (§. 246.); *in aristocratia etiam annua, seu temporaria, isto anno, seu tempore, quo imperium summum exercent, majestas optimatum annuorum, seu temporariorum universitati competit.*

Sicuti nimirum tempus nil detrahit summitati imperii, quæ optimatibus competit; ita nec imminuit eorundem dignitatem, quæ ab illa ortum trahit, consequenter majestas optimatum conjunctim spectatorum, seu universorum eadem est, five

sive aristocrata fuerit perpetua, sive temporaria. Sane si singulis mensibus optimatum collegium esset aliud, non minus majestas eidem conveniret, quam si perpetuum est, cum idem fit constanter jus optimatum, sive idem exerceatur ab his personis, sive ab aliis. Quamobrem si ponamus certum esse numerum personarum, ex quibus singulis annis eliguntur, qui summum imperium exercent, aut qui certo ordine succedunt statuto tempore iis, qui nunc illud exercent; non totus ille coetus personarum optimatum universitas est, sed huic saltem accensentur, qui in presenti summum imperium administrant, consequenter ultra hos non extenditur majestas. Et si enim ceteri quoque dignitate conspicui sint (§. 205.); non tamen illa dignitas majestas est (§. 206.), neque dignitas universitati, sed saltem singulis propria. Absit itaque, ut dignitatem istam cum majestate confundas, aut quasi pro parte majestatis habeas, quæ in se prorsus indivisa est.

§. 248.

Si optimatum ingens fuerit numerus; senatui, qui ab De senatu ipsis constituitur, majestas minime competit. Si optimatum in- in aristocra-
gens fuerit numerus, senatum esse constituendum, eodem tia.
modo patet, quo ejus necessitatem in democratia evicimus (§. 190.). Enimvero cum senatui tantummodo committatur regimen publicum quoad ea, quæ quotidianæ administrationis sunt, vel moram non ferunt, & is ad consilium de rebus publicis optimatibus ministrandum adsciscatur (§. 188. 143.), consequenter summitas imperii penes optimatum universitatem maneat; nec majestas senatui competere potest (§. 206.).

Nil obstat, etsi senatus eligatur ex numero eorum, qui jure optimatum fruuntur. Cum enim non repugnet, ut singuli sint subditi universis (§. 143.); nec repugnat, ut nonnullis regimen Reip. ad certa negotia restrictum ita committatur, ut
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) Z univer-

universitati salvum sit jus in omnes ipsorum actus. Nihil hic occurrit, quod non eodem modo se habeat in democratia, in quo senatus etiam eligitur ex populo, consequenter ex numero eorum, penes quos in univcrsum imperium summum est (§. 131.), & populo competit jus in omnes actus illius (§. 188. 162.). Universitas optimatum populum repræsentat (§. 160.), quorum numerus quo major fuerit, eo magis status aristocraticus populari assimilatur, ut, quæ ob multitudinem eorum, penes quos imperium summum est, fieri debent in democratia, ea etiam obtineant in aristocratia.

§. 249.

De aristocratia laxa & strictiori. *Aristocratia laxa* dicitur, quando ingens admodum optimatum numerus est, etsi is minorem populi partem faciat. *Aristocratia strictior* vocatur, quando numerus optimatum non major est, quam qui quotidie convenire, aut citra moram convocari possit.

Cum numerus optimatum in aristocratia a populi voluntate dependeat, dum hæc forma Reip. eligitur (§. 209.); is per se definitus non est. Quodsi ergo ita visum fuerit populo, tantus esse potest, ut aliquot millia superet; potest etiam esse adeo exiguus, ut e. gr. in septenario terminetur. Quamobrem si aristocratiam distinguere velis in laxam & strictiorem, pro diversitate numeri; utique animus advertendus est ad differentiam, quæ ex ista diversitate resultat. Facile autem patet, eam non esse aliam, nisi ut vel multitudo optimatum obstet, quo minus quotidie convenire, aut citra moram convocari possint, vel ut singuli quotidie convenire, aut saltem citra moram convocari possint. In casu priori aristocratia communem habet impossibilitatem conventuum quotidianorum, aut citra moram instituendorum cum democratia; in casu autem posteriori a democratia in eo differt, quod, qui summum imperium exercere debent, negotiorum publicorum causa quotidie,

aut saltem, si opus fuerit, citra moram ullam convenire possint. Quodsi aristocratiam laxam a strictiori aliter distinguere velis, valde vereor, ne id ulla utilitate fiat, & ut laxa a strictiori satis determinate distinguatur. Vagæ autem differentiæ in distinguendis speciebus non sunt admittendæ. Ceterum cum numerus major, quam ut optimates singuli quotidie convenire, aut citra ullam moram convocari possint, non constans sit, sed multum variari queat; aristocratia laxa magis vel minus talis esse potest: sed tum quantitas non variat speciem.

§. 250.

Si ingens eorum fuerit multitudo, qui ex numero suo eligunt certas personas, quæ vel ad certum tempus, vel perpetuo imperium summum exercent; aut ex quibus certo ordine succedunt strictioris presentibus alii imperium summum vel ad certum tempus, vel perpetuo exercentes; in casu priori soli electi, in posteriori succedentes quæ quodammodo optimates sunt, & ipsis solis majestas competit, estque in illo aristocratiæ electivæ, vel temporariæ, vel perpetuæ strictior, in hoc autem mentem aristocratia successoria temporariæ, vel perpetuæ strictior. tiuntur.

Cum imperium summum non sit penes multitudinem eligentium, vel eorum, ex quibus certo ordine succeditur, sed penes paucos illos, qui ad exercendum imperium eliguntur, vel aliis in hac functione succedunt; non integra multitudo eligentium, vel eorum, qui suo ordine spem succedendi habent, universitas optimatum sunt, sed illi saltem, qui eliguntur aut in aliorum locum succedunt, ut summum imperium exercent (§. 135.). *Quod erat primum.*

Enimvero si optimates eliguntur, aristocratia electivæ est (§. 214.), eaque temporaria, quando regimen ad certum tempus restrictum (§. 211.), perpetua vero, si imperium penes electos ad dies vitæ manet (§. 213.).

obrem cum porro aristocratia strictior sit, si non major fuerit optimatum numerus, quam qui quotidie convenire, aut saltem citra ullam moram convocari possunt (§. 249.); si ingens fuerit eorum multitudo, qui ex numero suo eligunt certas personas, quæ vel ad certum tempus, vel perpetuo imperium summum exercent, aristocratia electiva temporaria, vel perpetua strictior est. *Quod erat secundum.*

Similiter si in loca deficientium optimatum certa lege seu certo ordine succedunt alii, aristocratia successoria est (§. 218.), eaque temporaria, quando regimen ad certum tempus restrictum (§. 211.), perpetua vero, si imperium summum penes illos ad dies vitæ manet (§. 213.). Quamobrem cum porro aristocratia strictior sit, si is fuerit optimatum numerus, qui quotidie convenire, aut saltem citra moram convocari possunt (§. 249.); si ingens fuerit eorum multitudo, ex quibus suo ordine in loca optimatum deficientium succedunt alii, aristocratia successoria sive temporaria, sive perpetua strictior est. *Quod erat tertium.*

Denique cum nonnisi illi optimatum coetum constituant, qui imperium actu exercent, in omni casu propositionis præsentis, *per demonstrata n. 1.* in aristocratia autem majestas competat optimatum coetui qua tali (§. 246.); in omni casu propositionis præsentis nonnisi coetui electorum, aut certo ordine in loca deficientium succedentium majestas competit. *Quod erat quartum.*

Quando jus optimatis pertinet ad ingentem multitudinem certarum personarum, ex quarum numero vel eliguntur, quæ regimen administrant, vel quædam certo ordine in eodem administrando succedunt; imperium summum videtur esse penes omnem istam multitudinem, consequenter aristocratiam
laxam

mentitur ista Reip. forma (§. 249.). Enimvero facilius detrahitur species. Aliud nimirum est regiminis esse participem, aliud vero ejusdem esse capacem. Eadem nimirum differentia hic intercedit, quæ inter id, quod actu est, & inter id, quod esse saltem potest. Qui participes sunt regiminis soli uruntur imperio summo, ac ideo optimates sunt; qui vero saltem illius capaces sunt, illi nonnisi spem habent fieri posse, ut usum imperii summi obtineant, ac ideo in numerum optimatum recipiantur (§. 135.). Dignitate igitur conspicui sunt singuli (§. 205.), universis autem nihil majestatis competit (§. 206.).

§. 251.

Aristocratia laxa in strictiorem, quæ laxam mentitur, ab De jure optimatibus mutari potest, nisi lex obstat. In aristocratia laxa magnum mutans est optimatum numerus (§. 249.), qui per consentandi aristocra- quens de negotiis publicis nonnisi in comitiis agere possunt *cratiam laxam* (§. 245.), ac ideo ea, quæ quotidiana sunt, vel etiam mo- xam. ram non ferunt, aliis expedienda comittere tenentur, senatum scilicet constituentes (§. 188.). Quodsi ergo ipsis molestum videatur sæpius convenire, quin in senatum transferre possint omnem usum imperii summi, sibi tantummodo reservantes jus eligendi membra Senatus, seu Senatores, ex suo coetu, vel certo ordine succedendi in loca deficientium, dubitandum non est, cum exercitium imperii summi ipsis competat, modus vero exercendi, utpote nulli legi adstrictus *per hypothesis*, totus a voluntate ipsorum dependeat. Enimvero tum senatores fiunt optimates (§. 135.), & aristocratia *laxa* fuerat, strictior efficitur, etsi adhuc *laxam* (§. 250.). Patet itaque aristocratiam laxam in strictiorem, quæ laxam mentitur, mutari ab optimatibus posse, nisi lex obstat. *Quod erat unum.*

● Atat cum optimates non plus juris habeant, quam a populo in ipsos fuit translatum (§. 210.); si populus magnum optimatum numerum constituens expresse dicat, velle sese, ut optimates conjunctim imperium exercent, sicuti antea a populo universo exercebatur, nec iidem per paucos, qui quotidie convenire possunt, imperium summum exercere valent, sibi tantummodo reservato jure ex suo numero eligendi optimates, vel certo ordine in loca deficientium succedendi. *Quod erat unum.*

Modus exercendi imperium civile perinde distinguendus est ab ipso imperio, ac modus idem habendi. Si ille fuerit prorsus liber, seu nulli legi in delatione imperii adstrictus; perinde omnino est, five optimates universi conjunctim exercent, five jus suum in paucos ex numero suo transferant, sibi tantummodo reservato jure ex ordine suo eos eligendi, qui idem exercent, vel certo ordine in loca deficientium succedendi. Nihil hic committitur, quod repugnat pacto inter optimates & populum inito, quando imperium transferebatur. Exercent enim imperium illi, in quos idem quoad exercitium fuerat translatum, eo modo, qui ipsis commodissimus videtur: id quod arbitrio eorum fuerat relictum, cum modus iste nulli prorsus legi fuerit adstrictus. Alia vero longe est ratio, si in numerum optimatum recipere vellent alios, quam ex suo coetu: tum enim imperium alienarent, quod facere non licet, nisi aristocratia fuerit patrimonialis (§. 224.), qualem hic non supponimus.

§. 252.

An aristocratia patrimonialis presumatur.

Aristocratia non presumitur patrimonialis, sed a factu indicatur. Etenim quando populus aristocratiam eligit, voluntatem suam ipso facto declarat, quod per plures regi velit & quidem per eos, quos designavit, eoque modo, quem indica-

indicavit (§. 135, 210.). Quamobrem nulla ratio est, unde colligi possit, quod ipsi perinde sit, five a pluribus, five ab uno regatur, & five ab his, five ab aliis, five hoc, quem indicavit, five alio modo, consequenter quod iis, in quos imperium transtulit, liberum fecerit, formam Reip. pro arbitrio immutare. Cum itaque aristocratia patrimonialis esse nequeat, si optimatibus formam Reip. immutare integrum non est (§. 224.); aristocratia quoque patrimonialis non præsumitur, sed per consequens usufructuaria (§. 156.).

Non est quod excipias, populum imperium summum in optimates transferentem non cogitasse de differentia, quæ inter aristocratiam patrimonialem & usufructuariam intercedit, consequenter cum nihil ea de re definiverit, liberum esse optimatibus, utrum patrimonialem, an usufructuariam esse velit, consequenter in casu emergente statuere posse, quod sibi convenientius, aut magis expedire visum fuerit. Interpretatio enim voluntatis populi imperium transferentis ita facienda, quemadmodum eam declarasset populus, si de ista differentia cogitasset, dum aristocratiam introduxit. Facile autem intelligitur, si populus tum rogatus fuisset, utrum de ipsa substantia imperii pro lubitu statuere permissum esse debeat optimatibus, nec ne, v. gr. aliam Reip. formam introducere, si ea commodior ipsis visa fuerit; eum responsurum fuisse, sese nolle ut sine consensu suo alia introducatur, cum ea, quam introduxit, Reip. forma sese ipsis maxime probaverit. Immo quæstio hæc non potuisset non eidem suspecta videri, quasi optimates jus suum in præjudicium libertatis populi contra ipsius voluntatem extendere vellent. Quod si ea sit populi reliqui conditio, ut optimatibus resistere nequeat, si aliam Reip. formam introducere velit, aut quocunque modo alio de ipsa imperii substantia disponere, & optimates tale quid absque jure faciant, tum jus usurpant, quod ipsis minime convenit. Nunc vero quæstio non est de eo, quod facti est, sed de eo, quod

quod juris est, nec de eo, quod physice fieri potest, sed de eo quod jure fit. Permittendum haud raro est, ut aliquid fiat contra jus nostrum; non tamen propterea alteri competit jus hoc faciendi. Immo subinde etiam ex ignorantia juris nobis, vel alteri competentis tale quid fieri permittimus, nec exinde inferri potest alteri competere jus hoc faciendi. Perperam igitur ex eo, quod prævidemus, populum repugnare non posse, quo minus ab optimatibus alia forma Reip. introducatur, inferitur, optimatibus hoc licitum esse.

● §. 253.

De tacito

consensu populi in mutationem formæ Reip. ab optimatibus factam.

Si in aristocratiâ usufructuaria, aut in casu dubio, optimates, vel illi, qui ex numero suo eos eligunt, aut certo ordine in illorum loca vacua succedant, formam Reip. mutant, populo non contradicente; in mutationem tacite is consentire videtur. Quoniam enim in aristocratiâ usufructuaria optimates, vel illi, qui jus eligendi, vel succedendi habent, de ipsâ substantia imperii pro lubitu suo disponere (§. 156.), consequenter formam Reip. mutare nequeunt (§. 663. part. 2. Jur. nat.); si eam immutant, mutatio ipso jure nulla est, nisi consensus populi accedat, penes quem remansit proprietas imperii (§. 40. 156.). Quodsi populus non contradicat, dum optimates formam Reip. mutant, ejus consensu non requisito, in eam tacite consentire videntur. Quod erat unum.

Cum in casu dubio aristocratiâ usufructuaria præsumatur (§. 252.); in casu dubio idem valere debet, quod in usufructuaria aristocratiâ valere demonstravimus. Quod erat alterum.

Non est quod excipias, fieri posse ut populus ignoret jus suum, nec quid in casu dubio præsumendum sit eidem pateat. Consensus enim tanto facilius præsumitur, si populus non contradicit, quod putet, jus mutandi formam Reip. optimatibus

ac illis, ex quorum numero isti eliguntur, aut alii in loca deficientium succedunt, competere, aut in casu dubio jus illud ipsis concedere, quam controversum reddere mali. Fini civitatis adversatur, ut consensus sive expressus, sive tacitus ex ignorantia juris profectus pro nullo habeatur (§. 13.), cui tamen adversari nemo civium debet (§. 22.). Neque porro est, quod excipias, fieri posse ut populus non contradicat, quia prævidet, se contradictione sua non impediturum, quo minus forma Reip. mutetur. Ecquis enim non videt, populum tum malle jure suo cedere, quam contradicere? Qui vero jure suo cedit, consequenter ab altero fieri permittit, quod salvo jure suo is facere non poterat, in factum alterius utique consentit.

§. 254.

*In aristocratiâ annua, seu temporaria optimates invitati in. An optima-
ta annuum aut tempus præstitutum ab iis, qui jus eligendi habent, res tempo-
revocari nequeunt, vel abdicari. Etenim optimates imperium rari abdi-
sumum habent (§. 136.), & in annua, seu temporaria jure cari possint.
isto utuntur per annum, aut tempus definitum (§. 211.)*
Quamobrem cum iis, qui jus eligendi habent, nullum com-
petat jus in actus optimatum (§. 44.); jus autem ipsis non
alia de causa auferri posset, quam quod eodem aliter utan-
tur, quam visum fuerit eligendi jus habentibus; ideo patet,
in aristocratiâ annua, seu temporaria optimates invites re-
vocari seu abdicari non posse ab iis, qui jus eligendi habent.

Optimates etiam annui, seu temporarii sunt populo & electoribus superiores, populus vero per istud tempus, quo regimen ipsis competit, ipsi etiam electores subditi sunt (§. 143.). Falluntur ideo, qui electores tanquam delegantes opti-
matibus tanquam delegatis superiores fingentes illis jus hos ab-
dicandi intra tempus regimini vindicare volunt.

De jure monar-
cha in
exercendo
imperio.

§. 255. Monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu statuere potest: jure tamen interno obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico adversantur, sed ipsius judicio relictum est, utrum hoc modo bonum publicum promoveatur, nec ne. Etenim monarcha imperium habet absolutum ac plenum (§. 134.). Quamobrem cum imperium plenum complectatur omnia jura ad imperium civile spectantia, nullo prorsus excepto (§. 62.), consequenter ad omnia negotia publica extendatur (§. 170.), absolutum vero sit imperium, cujus exercitium nullis legibus adstrictum & nullius exigit consensum (§. 66.); monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu statuere potest. *Quod erat primum.*

Enimvero omnis rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.). Quamvis itaque monarcha de omnibus negotiis publicis pro lubitu decernere possit, *per demonstrata*; jure tamen interno obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico adversantur. *Quod erat secundum.*

Denique monarcha imperium summum habet (§. 134.). Quamobrem cum populus imperium summum in alium transferens judicio ipsius relinquat, quid e re civitatis sit, & in eo sese acquiescere velle declaret (§. 89.); monarchæ judicio relictum est, utrum hoc modo bonum publicum promoveatur, nec ne. *Quod erat tertium.*

Lex suprema in Rep. salus publica est, quæcunque tandem eius fuerit forma (§. 86.). Huic itaque convenienter etiam monarcha imperium exercere debet. Quemadmodum libertas non tollit obligationem (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*); ita nec liber-

libertas in imperando monarcham liberat ab obligatione de negotiis publicis non aliter statuendi, quam quomodo salutis publicæ convenit. In eo autem dijudicando suo ut stet iudicio ipsi permittendum. Quod si ea rite comprehenderit, quæ de libertate hominis naturali demonstrata fuerunt in parte prima; ea haud difficulter applicabis ad libertatem monarchæ, quæ cum licentia in imperando confundenda non est, eidem perinde adversa, ac licentia in genere libertati hominis naturali repugnat (§. 150. part. 1. Jur. nat.).

§. 256.

Conscientiæ monarchæ relinquendum, quomodo imperet, Idem porro nec ulli hominum is rationem reddere tenetur, cur sic, non aliter expenditur imperet. Monarcha enim summum imperium habet (§. 134.). Quamobrem cum ejus, qui summum imperium habet, conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec is ulli hominum rationem reddere teneatur, cur sic imperet, non aliter (§. 46.); monarchæ conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec ulli hominum is rationem reddere tenetur, cur sic, non aliter imperet.

Valet in monarchia illud pervulgatum: stat pro ratione voluntas, sed rite intellectum. Neque enim hinc inferre licet, quasi nulla esse debeat ratio monarchæ, cur hoc potius fieri velit, quam aliud, aut quasi quæcunque rationes ad hoc, non aliud decernendum sufficiant, cum eadem petendæ sint a salute publica (§. 255.). Sed hoc tantummodo insinuatur, quod nemini rationes reddere teneatur, cur hoc fieri velit, istud fieri nolit, & subditis simpliciter acquiescendum sit in voluntate monarchæ.

§. 257.

*Rektor civitatis temporarius monarcha esse potest. Re- An Rektor
ktor civitatis temporarius est, qui imperium temporarium civitatis
habet. temporarius*

*monarcha
esse possit.*

habet. Quamobrem cum imperium temporarium absolutum & summum esse possit (§. 70.), monarcha autem sit, qui imperium absolutum & summum habet (§. 134.); rector civitatis temporarius monarcha esse potest.

Non absurdum videri debet, populum habere velle monarchas, eorum tamen jus restringere ad certum tempus, veluti ad unum annum. Quoniam enim omnium facillime contingit, ut monarcha jure suo abutatur; ne nimis noceat, qui male imperat, hoc pacto libertati suæ ac saluti magis consulere sibi videtur populus. Eadem sane ratio est, quæ populo persuadet aristocratiam annuam, vel temporariam. Exemplum monarchæ temporarii habemus in Dictatore Romano, qui, *Gratio* judice, revera erat monarcha annuus.

§. 258.

De majestate monarchæ.

Monarcha competit majestas, etiam si temporarius fuerit. Etenim monarchæ competit imperium plenum, absolutum ac summum (§. 134.). Enimvero cui imperium summum indivisum, quale est plenum atque absolutum (§. 62. 66.), competit, ejus majestas est (§. 206.). Monarchæ igitur majestas competit. *Quod erat unum.*

Enimvero monarcha temporarius monarcha est, quamdiu scilicet imperium summum penes eundem manet. Quamobrem cum monarchæ majestas competat, *per demonstrata*; etiam monarchæ temporario majestas competere debet, quamdiu scilicet imperio summo utitur. *Quod erat alterum.*

Majestas utique eadem est, sive imperium summum annuum fuerit, sive perpetuum, cum nulla adsit ratio, cur in illo casu major esse debeat, quam in hoc, *ut definitionis* (§. 206.): major tamen habetur dignitas ejus, cui majestas perpetuo competit,

petit, quam illius, qui saltem ad tempus eadem fulget, cum ad dignitatem faciat habendi modus (§. 205.).

§. 259.

Regnum asymmetricum dici solet, quando imperium *Regnum summum* saltem ad tempus in aliquem transfertur. Quo- *asymmetri-*
niam monarcha temporarius monarcha verus est (§. 258.), *cum quod-*
 & forma Reip. monarchia est, in qua imperium summum *nam sit.*
 est penes unum (§. 133.); *regnum asymmetricum monarchia esse*
potest. Quoniam tamen imperium quoque limitatum ac
 certa parte deminutum ad tempus conferri potest, monar-
 chia vero non est, si imperium plenum, absolutum ac sum-
 mum non competat imperanti (§. 134.); *regnum asymmetri-*
cum non necessario monarchia est.

Sumimus nos vocabulum monarchiæ in stricto significato, quem eidem tribuimus (§. 133.), laxiorem reservantes vocabulo regni (§. 139.). Vocatur autem a nonnullis monarchia hoc sensu accepta *Regnum plenum*, ab Aristotele *παμβασιλεία*, a Graecis autoribus aliis adhuc aliis nominibus insignitur.

§. 260.

Regnum Laconicum dicitur, in quo exercitium quidem *De regno*
 imperii uni commissum, sed qui illud exercere tenetur juxta *Laconico, seu*
 populi, vel procerum voluntatem. Unde patet, *in regno Principatu*
Laconico summitatem imperii vel esse apud populum universum,mero.
 vel apud optimates (§. 44.), & *Regem non esse nisi superiorem*
quendam magistratum (§. 162.). Liquet porro, *in regno La-*
conico non valere, quod Regi videtur, nisi populo, aut optimatibus
approbetur, consequenter Reges magis suadendi, quam iubendi
potestate pollere. Vocatur hæc species regni etiam *Principatus,*
 subinde cum addito, *Principatus merus.*

Regnum Laconicum nomen traxit a Regibus Lacedæmoniis, quos pleno jure non fuisse Reges refert *Dionysius Halicarnasensis*, & hanc regni speciem, infimam utique, cum præter nomen vix quicquam juris relinquat Regi alias eidem competentis, merum principatum esse affirmat *Grotius* de I. B. & P. lib. 1. c. 3. §. 20. Regnum igitur Laconicum & Principatus pro synonymis recte habentur. Quodsi enim regnum Laconicum recipiatur tanquam terminus technicus, non opus est, ut in potestatem Regum Lacedæmoniorum accuratius inquiratur, & utrum merus fuerit principatus ista regni species, an vero aliquid adhuc juris vere regii illis relictum fuerit, definiatur.

§. 261.

De speciebus
inter mo-
narchiam &
regnum La-
conicum in-
terjectis.

Inter monarchiam & regnum Laconicum, seu principatum merum plures regni species interjectæ sunt. Etenim in monarchia imperium plenum, absolutum & summum est penes monarcham, seu Regem (§. 134. 139.): at in regno Laconico, seu principatu mero exercitium quidem imperii uni competit, sed summitas imperii omnis apud populum, vel optimates est (§. 260.). Enimvero in regno non necessario imperium plenum, absolutum ac summum penes Regem esse debet, verum fieri etiam potest, ut eidem saltem competat imperium limitatum, aut deminutum (§. 139.). Quamobrem cum imperium quoad exercitium multis modis limitari, & quia diversa sunt jura sub imperio civili contenta, non uno modo certa sui parte diminui possit, pro diversitate autem limitationis ac diminutionis imperii variant Regum jura, regnorum autem species determinantur per jura Regibus competentia (§. 712. *Log.*); inter monarchiam & regnum Laconicum seu principatum merum plures regni species interjectæ sunt.

Non major concipi potest Regis potestas, quam in monarchia,

chia, nec minor, quam in regno Laconico; unde & illa regnum plenum appellatur, huic nomen regni abusive tribuitur, cum status revera popularis sit, aut aristocraticus, vel etiam ex populari & aristocratico quodammodo mixtus. Monarchia igitur & regnum Laconicum sunt duo extrema, inter quæ interjacent formæ Rerump. mixtæ ex monarchia & populari, seu democratia, monarchia & aristocratia, monarchia denique, democratia & aristocratia simul.

§. 262.

Regnum legitimum dicitur, in quo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in delatione imperii ipsi in specie præscriptas, seu capitulationem. Quoniam per leges fundamentales, consequenter & capitulationem (§. 124.), imperium civile limitatur (§. 77.), imperium autem limitatum per se summum non est (§. 73.); in regno legitimo jus aliquod in actus Regis si non omnes, saltem aliquos aut populo, aut proceribus, seu quibusdam e populo reservatum esse debet, consequenter summitas imperii non tota penes Regem est (§. 44.). Quamobrem cum in monarchia imperium summum sit penes solum Regem (§. 134.), in aristocratia penes optimates solos (§. 136.), in democratia penes populum (§. 131.); *regna legitima sunt mixta Reip. forma ex monarchia & democratia, vel ex monarchia & aristocratia, vel ex monarchia, democratia & aristocratia simul, consequenter omnes regni species inter monarchiam & regimen Laconicum, seu Principatum interjecta sunt regna legitima (not. §. 261.).*

Formæ simplices Rerump. non indigent legibus fundamentalibus, quibus diminuitur libertas imperandi, quippe quæ integra est populo in democratia, optimatibus in aristocratia, monarchæ in monarchia. Et, si quas imperantes sibi met ipsis statuunt

statuunt leges, quas observare velint, ab iis tamen recedere, immo easdem tollere possunt, quoties & quandocumque visum fuerit. Perinde igitur est, ac si nullæ essent. Aliter vero sese res habet in regnis legitimis, ubi imperans obligatur ab alio ad legum observantiam, quas vel invitus sequi tenetur in imperio administrando. Ea nimirum regna demum legitima sunt, in quibus potestas summa per leges fundamentales diminuitur. Relegenda hic sunt, quæ supra de diversitate legum, juxta quas imperium exercetur, demonstravimus (§. 79. & seqq.).

§. 263.

Unde metiendum jus Regis in regno legitimo.

Quoniam in regno legitimo Rex imperium exercere tenetur juxta leges fundamentales vel perpetuas, vel in relatione imperii ipsi in specie præscriptas, seu capitulationem (§. 262.), imperium vero Rectoris civitatis tale est, quale populus in eum actu transtulit (§. 90.); in regno legitimo ex legibus fundamentalibus & capitulatione metiendum est jus Regis.

Per se patet, in regno legitimo non omnia posse Regem, quæ monarcha facere potest in monarchia. Quodsi igitur quæras, quænam ea sint, quæ potestati ejus absolutæ subducuntur; id ex legibus fundamentalibus & capitulatione definiendum, quippe quæ ostendunt limites, intra quos potestas Regis coercetur.

§. 264.

Regnum herile quodnam dicatur.

Regnum herile dicitur, in quo Regi in subditos & res subditorum idem jus competit, quod domino in servum, seu in quo Regi præter potestatem civilem etiam dominica competit, aut, si mavis, dominica potestas cum civili miscetur. Aristoteles hanc regni speciem imperium *εξουσιάζον* vocat, ab aliis Dominatus appellatur. Quoniam servus ad ope-

operas quascunque domino præstandas obligatur, quas præstare valet (§. 1106. part. 7. Jur. nat.) & quod per operas suas acquirit, id domini est (§. 1107. part. 7. Jur. nat.); in regno herili Rex de operis subditorum sibi præstandis, & de rebus subditorum pro lubitu, seu, quemadmodum ipsi videtur, disponit & actiones publicas ad suam præcipue utilitatem dirigit.

Imperia civilia instituta sunt salutis populi causa, prouti ex iis, quæ de origine eorum in superioribus demonstrata sunt, abunde patet. Hinc & Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad non faciendum ea, quæ bono publico, consequenter salutis populi (§. 23. 5.), adversantur (§. 44.). Ac propterea Rex dicitur esse propter populum, non vero populus propter Regem. Ab hac vero Reip. forma abit regnum herile, ubi Rex intendit primario utilitatem suam, secundario autem eam, quæ populi est, quatenus scilicet absque hac suam promovere nequit. Unde in regno herili populus est propter Regem, non vero Rex propter populum, sicuti servi sunt propter dominum, non vero dominus propter servos. Sunt qui imperium herile simpliciter damnant, tanquam juri naturæ adversum; sed an semper injustum sit, accuratius discutiendum.

§. 265.

Aristocratia quoque *herilis* dici potest, in qua optimatibus in subditos & res subditorum idem jus competit, quod domino in servum, seu potestas civilis cum dominica miscetur, *Aristocratia herilis.* Poterat hinc *Dominatus* in genere dici ea Reip. forma, in qua cum potestate civili miscetur dominica. Et hinc *dominatus* species erunt regnum herile & aristocratia herilis. Patet autem ut ante (§. 264.), in aristocratia herili optimates imperare primario ad suam utilitatem, singulorum autem utilitatem non nisi secundario intendere.

Potestas dominica, quæ cum civili miscetur in regno & aristocratia herili, non confundenda est cum dominio & imperio eminente, seu jure eminente in corpora & res subditorum. Hoc enim jus superiori non competit nisi in casu necessitatis & utilitatis publicæ causæ (§. 116.); ast illa constans est & propriam imperantis utilitatem respicit.

§. 266.

Imperium herile quidnam sit.

Imperium herile dicitur, quod cum potestate dominica miscetur, consequenter per antea demonstrata (§. 264.) exercetur ad propriam utilitatem imperantis, & nonnisi secundo ad utilitatem subditorum. Unde facile patet, imperium herile non derivari a fine civitatis, cujus gratia constituitur, nec oriri ex pacto, quo civitates constituta (§. 4.).

Imperium herile suos admittit gradus, prouti jus in personas & res subditorum ultra finem civitatis magis, aut minus extenditur, quemadmodum etiam potestas dominica non semper eadem est, sed a naturali, de qua in parte septima egimus, nunc magis, nunc minus recedit.

§. 267.

In quam forma Reip. locum habet.

Quoniam in regno herili & aristocratia herili imperium civile miscetur cum potestate dominica (§. 264. 265.), imperium vero herile est, quod cum potestate dominica miscetur (§. 266.); *imperium herile locum habet in regno & aristocratia herili.*

In democratia fieri nequit, ut imperium civile degeneret in herile, cum populus imperet ad propriam utilitatem, utilitate publica non existente alia, nisi quæ populo propria est, & libertatis suæ conservandæ causæ imperium in alium, vel alios transferre nolit. Nec dici potest, majorem partem, quæ jus in minorem habet, perinde imperare posse ad propriam utilitatem.

utilitatem in detrimentum partis minoris, ac Regem in regno, optimates in aristocratia herili: neque enim eadem personæ constanter in parte majore sunt, nec pars minor a majore obligatur ad aliquid sibi faciendum atque dandum, sicuti subditi obligantur a Rege in regno, ab optimatibus in aristocratia herili,

§. 268.

Monarcha non competit imperium herile, nec optimatibus An monarcha in aristocratia. Etenim monarchæ & optimatibus competit *cha* & *opti-* imperium, quale originarie in populo est (§. 133. 135.). *matibus* Enimvero imperium civile, quale originarie penes populum *competat* est (§. 33.), consistit in jure determinandi ea, quæ ad bo-*imperium* num publicum promovendum requiruntur (§. 60.), nec juri *herile.* eminenti, consequenter potestati in personas (§. 114.) & res civium (§. 111.), locum facit nisi quando usus ejus medium unicum est salutis publicæ in casu emergente promovendæ (§. 116.). Quoniam itaque imperium herile non est, quando Regi, vel optimatibus non competit jus in subditos & res subditorum, quale dominus habet in servum, nec idem exercetur primario ad imperantis utilitatem (§. 266.); monarchæ in monarchia, optimatibus in aristocratia non competit imperium herile.

Quibus monarchiæ nomen invisum est, illi imperium absolutum cum herili perperam confundunt. Si imperium absolutum est, imperantis judicio saktem relinquitur, ut de negotiis publicis statuat, quemadmodum ipsi visum fuerit (§. 66.); hoc tamen non obstante, imperium is exercere non aliter tenetur, nisi salutis publicæ convenienter (§. 88.), consequenter non omnia dirigere ad privatam suam utilitatem, tanquam primarium finem. Non tamen negamus, in monarchia per abusum jus monarchiæ facile degenerare posse in herile, siquidem

dem contingat imperantem jus potentia metiri, ita ut justum habeatur id, cui resisti non potest. Immo nec diffitemur, tam in monarchia, quam aristocratia contingere, ut monarchia & optimates subinde imperio herili utantur, etsi monarchia in regnum herile, & aristocratia in herilem non profus mutetur.

§. 269.

An populus imperium optimates; hoc ipsi permittendum naturaliter, idem tamen trans-herile trans-ferre non præsumitur. Etenim imperium herile potestatem civilem cum dominica miscet (§. 266.), ut Regi in monarchia (§. 264.), optimatibus in aristocratia competat jus in subditos eorumque res, quale domino in servos (§. 265.). Quoniam itaque naturaliter unicuique permittendum, ut se sponte alteri det in servitutem pro lubitu suo (§. 1090. part. 7. Jur. nat.); naturaliter quoque permittendum est populo, ut imperium herile transferat in Regem, vel optimates. Quod erat unum.

Enimvero quando populus imperium transfert in Regem, vel optimates, non transfert, nisi quale originarie penes ipsum est, nisi expresse aliquid amplius dicatur: quod per se patet. Quoniam itaque imperium civile non consistit nisi in jure determinandi ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 60.), præter hoc jus quoque non aliud transtulisse intelligitur populus, consequenter imperium herile, quod potestatem dominicam imperio civili jungit (§. 266.), transtulisse nunquam præsumitur. *Quod erat alterum.*

Facilius dantur rationes, cur homo quidam alteri se sua sponte det in servitutem, quam cur integer populus hoc faciat,

ciat, qui in alium, vel alios non intelligitur transferre imperium alia de causa, quam quod imperium per unum, aut aliquos facilius ac commodius administrari possit, quam per populum universum, qui non modo non sine molestia multoque sumtu convenit, quando de negotio publicis in comitiis statuendum, verum etiam difficulter adduci potest, ut amplectatur quod est melius, cum pluralitate votorum sit standum. Vix igitur concipi potest, ut populus nulla necessitate adactus sponte sua transferat in Regem, vel optimates imperium herile. Cum imperium civile per se non includat potestatem dominicam; quando agitur de imperio civili transferendo, de potestate dominica nulla incidit cogitatio, sed imperium transfertur, quale in se est. Et si vel maxime populus imperium transferens non habeat distinctam, vel prorsus adæquatam juris hujus notionem; non tamen habet animum præter imperium jus aliud transferendi, consequenter nec is, in quem id transfertur, vel minimi juris acquirere potest, quod ad imperium civile minime requiritur.

§. 270.

In regno herili subditi omnes subeunt servitutem personalem. Quales sint subditi in regno herili. Etenim in regno herili imperanti idem competit jus in populum, seu subditos, quod domino in servum, & superior de operis subditorum atque de rebus eorundem pro lubitu disponere potest ad suam utilitatem (§. 264.)— Quamobrem cum servitus perfecta sit, si dominus operas alterius pro lubitu determinare possit sibi præstandas (§. 1083. part. 7. *Jur. nat.*) & quicquid per eas acquiritur, id domini est (§. 1107. part. 7. *Jur. nat.*), hic vero saltem ad vitæ conservationem necessaria eidem dare debeat (§. 1105. part. 7. *Jur. nat.*); in regno utique herili subditi omnes subeunt servitutem personalem.

In regno herili illi, qui reguntur, non modo subditi sunt; verum etiam servi, nec cives proprie dici possunt, quod nomen competit iis, qui imperio civili subsunt. Omnia subditorum bona sunt imperantis propria, de iis autem tantum utendum relinquit idem singulis, quantum sibi visum fuerit, ut subditi scilicet conferventur & operas, quas exigit, præstare possint. Jus quoque imperanti competit in omnes actiones subditorum, ut singulorum operis uti possit, ad quod eas commodas judicaverit. Jus nimirum imperantis metiendum est ex jure domini in servum. Quodsi ergo noveris ea, quæ de jure naturali domini in servum demonstrata sunt; jus quoque imperantis heriliter in subditos haud difficulter definies. Quemadmodum vero in servitute personali mores gentium plurimum recedunt ab æquitate naturali; ita quoque in servitute civili, quæ obtinet in regno herili, mores gentium plurimum ab eadem æquitate removentur. Populus in regno herili spectatur tanquam servus, & singuli subditi sunt veluti membra servilis corporis, quæ ad varias functiones apta, quibus utilitas imperantis promovetur. Imperans dominus est & salvam vult Rep. propter se, quatenus scilicet utilitas propria promoveri nequit, nisi Rep. salva. Imperia herilia olim in toto oriente familiaria fuerunt, & hodiernum in Africa omnique barbarie servantur. Sed mores & olim plus permiserunt, & hodiernum plus permittunt, quam lege naturali permissum, sicuti idem obtinet in servitute personali. Quoniam apud eosdem populos servitus personalis in usu olim fuit & hodiernum est; dubitandum quoque non est, quin ex notione servitutis personalis, quæ ipsis fuit, nata sit notio imperii herilis, ut jus Rectoris civitatis exæquaverint juri domini in servos, quali apud ipsos usi sunt domini, vel hodiernum utuntur.

§. 271.

*An regnum
herile sit na-*

*cita, si quis non habet nisi operas, quarum præstatione sibi
parare*

parare valet ea, quæ ad vitæ necessitatem faciunt (§. 1087. *naturaliter li-*
part. 7. Jur. nat.), in regno autem herili subditi omnes *ser-*
vitutem personalem subeunt (§. 270.); regnum quoque he-
rele naturaliter in se illicitum non est.

Licet populo sese imperanti in servitutem dare, si aliter sese
 servare nequeat. Huc etiam pertinet, si is, cui imperium de-
 fertur, aliter id accipere nolit, nisi ut sit herile. Immo quem-
 admodum *Aristoteles* quosdam natura servos esse dixit, hoc
 est, ad servitutem magis, quam libertatem aptos; ita quoque
 populi quidam eo sunt ingenio, ut imperium herile rectius fe-
 rant, quam civile, & salva magis esse possit *Resp.* si qui
 regunt imperio herili utantur, quam si civili. Qui arguantur,
 omne regimen ejus, qui regitur, causa esse comparatum; su-
 munt, quod probare debebant, sed non poterant probare, cum
 ex notione regiminis minime sequatur, & regimen dominicum
 reclamet.

§. 272.

Si populus in imperium herile consentit, regnum herile in-
justum non est. Etenim quando populus in imperium herile
 consentit, naturaliter ipsi permittendum est, ut eidem sese
 subiciat (§. 269.). Quoniam igitur imperium herile exer-
 cendo tum nihil committitur, quod sit contra jus populi,
 injustum autem non est, quod non est contra jus alterius
 (§. 239. *part. 1. Phil. præf. univ.*); imperium quoque herile,
 in quod populus consentit, injustum non est.

Quando im-
perium heri-
le non sit in-
justum.

Sunt qui imperium herile omne tanquam in se injustum
 pronunciant, & regnum herile idcirco pro tyrannide habeant.
 Enimvero hi sunt, qui ex notionibus distinctis rationes sub-
 ducere non didicerunt, & quibus invidiosum reddit herile im-
 perium abusus, exercitium ejus plerumque comitans, quem-
 admodum abusus potestatis dominicæ invidiosam fecit servi-
 tutem,

tutem, quæ in se nihil injuriosi habet. Quemadmodum melior est conditio hominis liberi, quam servi; ita quoque ultro conceditur, meliorem esse conditionem eorum, qui imperio civili, quam illorum, qui herili subsunt. Non tamen inde sequitur, imperium herile in se esse injustum, sicut & servitus nihil injusti in se habet. Et sicuti servitus non propterea damnatur, quod sit contra naturam, quatenus scilicet adversa libertati juri omnium hominum connato (§. 146. part. 1. Jur. nat.); ideo nec imperium herile damnandum, quod sit contra naturam civitatis, quatenus scilicet adversatur fini, cujus gratia civitas constituta. Quoniam hic nondum agitur de imperio jure belli acquisito, quippe quod ad Jus Gentium spectat; ita quoque in presenti nondum definire licet, utrum jure belli imperium herile acquiri possit, nec ne.

§. 273.

*De officiis
humanitatis præstare officia, quæ homo homini debet.
Subdito præstandis.*

In omni Reip. forma Rector civitatis subditis obligatur Per se nimirum patet, hominem, propterea quod tanquam subditus potestati Rectoris civitatis subjicitur, non definire esse hominem. Quamobrem quæ homo homini naturaliter debet, ea quoque, ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 146. part. 1. Phil. pract. univ.), Rector civitatis in omni Reip. forma subditis debet, consequenter iisdem officia, quæ homo homini debet, præstare obligatur.

Rector civitatis subditos duplici modo considerare tenetur, tanquam subditos & tanquam æque homines. Quatenus eos considerat tanquam subditos, ea ab ipsis exigere potest, quæ a subdito debentur; quatenus vero eosdem spectat tanquam æque homines, iisdem præstare tenetur officia, quæ homo homini debet.

§. 274.

Etiã in regno herili.

Quoniam in omni Reip. forma Rector civitatis subditis

ditis obligatur præstare officia, quæ homo homini debet (§. 273.); *in regno quoque herili Rex seu imperans obligatur subditis præstare officia, qua homo homini debet.*

Ostendi idem poterat etiam hoc modo. In regno herili Regi seu imperanti competit ea potestas in subditos, quæ domino in servos (§. 264.). Enimvero dominus obligatur servo præstare officia, quæ homo homini debet (§. 1099. part. 7. *Jur. nat.*). Ergo etiam Rex seu imperans in regno herili obligatur subditis præstare officia, quæ homo homini debet.

Quemadmodum servitus nihil habet, quod injuriosum videri possit, si dominus hoc subserver; ita quoque ab imperio herili recedit odium, si qui heriliter imperat, idem animo firmiter infixum habeat.

§. 275.

Similiter quia *Reſtor civitatis quilibet* subditis obligatur præstare officia, quæ homo homini debet (§. 273.); *etiam herili, ideo sibi cavere debet, ne in exercendo imperio, etiam herili (§. rite exercendo. 274.), quicquam committat; quod officiis repugnet, qua homo homini debet, nec subditum aliter sibi obligatum existimet, quam officia isti permittunt.*

Abſit autem, ut tibi persuadeas, imperium herile officiis hiſce repugnare, ac propterea injuſtum eſſe, tanquam juri humanitatis adverſum. Qui enim ita ſentiunt, ad facta heriliter imperantium animum attendunt, non ad modum, quo illud exerceri debet. Quemadmodum ſervitus non eſt jugum nimis durum ac intolerabile, ſi officia, quæ homo homini debet, dirigunt exercitium poteſtatis dominicæ (*not. §. 1100. part. 7. Jur. nat.*); ita quoque imperium herile non imponit

subditis jugum nimis durum ac intolerabile, si eadem officia exercitium ejus dirigunt.

§. 276.

*De amore
subditorum
etiam in re-
gno herili
eorum fe-
licitate pro-
mouenda.*

Cum Rector quilibet civitatis obligetur subditis prestare officia, quæ homo homini debet (§. 273.), etiam in regno herili (§. 274.); homo autem hominem quemcumque amare (§. 619. part. 1. Jur. nat.) & diligere debeat tanquam seipsum (§. 618. part. 1. Jur. nat.), & operam dare, ut alii quoque homines sint felices (§. 614. part. 1. Jur. nat.); Rector quilibet civitatis, etiam in regno herili, subditos amare & diligere debeat tanquam seipsum, atque operam dare, ut sint felices.

Non est infra majestatem Rectoris civitatis subditos considerare tanquam æque homines, ac per consequens voluptatem percipere ex eorum felicitate, ac ideo eandem promovere. Ecquis enim est, qui sibi vel aliis persuaserit, esse infra majestatem divinam, ut Numen supremum amet homines & eos velit esse felices? Nemo sane magis felicitatem generis humani promovere potest, quam Rector civitatis. Quo vero quis felicitatem aliorum magis promovere valet, eo magis quoque ad eandem promovendum obligatur (§. 177. part. 1. Jur. nat.). Nec obstat, quod imperium herile exerceatur ad Rectoris primario utilitatem. Id enim de bonis ac libertate subditorum derogare quiddam potest, ut iidem sint minus fortunati (§. 409. part. 1. Phil. pract. univ.); nequaquam vero necesse est, ut propterea reddantur infelices (§. 410. part. 1. Phil. pract. univ.). Quodsi Rector civitatis perperuo perpendat, quid suadeat amor, quemadmodum perpendere debet, qualiscunque tandem fuerit Reip. forma (§. 275.); verendum non est, ne imperium herile minore religione exerceatur, quam aliud quodcunque.

§. 277.

§. 277.

A voluntate populi regnum condituri unice dependet, Diversitas utrum imperium in unum ita transferre velint, ut sedes va-
regnum cans per electionem repleatur; an vero ita, ut successio juxta cer-
undum oria-
zum ordinem ab uno in alium devolvatur. Et ab eadem voluntate tur.
pendet, quamnam electionis ac successionis legem condere velit.

Etenim populus pro lubitu imperium in unam personam transferre potest, & a voluntate ipsius dependet, qua lege transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum idem transferre possit in personam unam ad certum tempus, etiam revocabiliter, vel ad dies vitæ, idque tanquam transmissibile in certos alios, aut tanquam non transmissibile (§. 38.); regnum conditurus pro lubitu imperium ita transferre potest, ut sedes vacans per electionem repleatur, aut ut successio juxta certum ordinem ab uno in alium devolvatur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum unice a populi voluntate dependeat, in quemnam imperium transferre velit (§. 36.), & num per se, vel per alios Regem eligere velit; ab eadem quoque pendet legem condere tam electionis, quam successionis. *Quod erat alterum.*

§. 278.

Regnum dicitur electivum, quando populus eligit suc-
cessorem, Rege deficiente, aut jus eligendi in alios transtulit. *Regnum ele-
ctivum quid sit.*

Nimirum in regno electivo imperium transfertur in Regem ad dies vitæ, aut, si temporarium fuerit, vel precarium, ad certum tempus irrevocabiliter, aut ad tempus indefinitum revocabiliter. Quamobrem in utroque casu a Rege nunc regnante transmitti nequit in alium.

§. 279.

*Regnum
successorium
quid sit.*

Regnum successorium dicitur, quando in locum Regis deficientis certa lege succedit alius.

Quando scilicet regnum successorium introducitur, populus in Regem transfert imperium tanquam certa lege transmissibile in alios, ut ideo deficiente statim adsit, qui succedat, nec nova demum electione opus sit.

§. 280.

*De mutatio-
ne aristocra-
tia in re-
gnum.*

Si aristocrata fuerit patrimonialis, a voluntate optimatum dependet, num regnum successorium, vel electivum introducere velint, & pro lubitu legem electionis ac successionis condere possunt. Etenim si aristocrata fuerit patrimonialis, optimates formam Reip. mutare possunt (§. 224.). Quamobrem cum regnum sit forma quædam Reip. (§. 139.), idque vel electivum (§. 278.), vel successorium (§. 279.); regnum quoque tam electivum, quam successorium condere, cumque non uno modo de electione & successionem statui possit, leges quoque electionis & successionis condere valent. Pendet igitur a voluntate optimatum in aristocrata patrimoniali, num regnum successorium, vel electivum introducere velint, ac pro lubitu legem electionis ac successionis condere possunt.

Nimirum quod potest populus in democrata circa translationem imperii, idem etiam possunt optimates in aristocrata patrimoniali, quippe qui jus populi de substantia imperii disponendi habent. Non nego fieri posse, ut, cum aristocrata constitueretur, optimatibus concessum fuerit eam in regnum mutandi, si ita visum fuerit, sed non nisi sub certa lege, veluti ex familiis optimatum, qui magno numero sunt, ab ipsis eligatur Rex, & regnum non sit nisi electivum. Enimvero

salia

talia supponunt peculiaria pacta a populo cum optimatibus inita, quando imperium in ipsos transferebatur. Nobis vero in propositione sermo est de imperio simpliciter in optimates translato, sicuti in aliis, quando non expresse aliud dicitur.

§. 281.

At voluntate populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne. Etenim populus de imperio, tanquam re sibi propria (§. 34.), pro lubitu disponere potest (§. 118. part. 2. Jur. nat.), consequenter idem transferre in eam personam, a qua id exercitum iri confidit salutis publicæ convenienter (§. 88.). Quodsi ergo existimet imperium a foemina salutis publicæ convenienter exerceri posse; permittendum ipsi est, ut in eandem imperium transferat. A voluntate igitur populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne.

Populus nimirum cum naturaliter liber sit (§. 53.), ut suo stet iudicio permittendum est (§. 156. part. 1. Jur. nat.). Nec quæritur, annon melius sit foeminas ab imperio excludere, quam eas ad idem administrandum admittere: jus enim facit populi voluntas, non vero quod melius est, ideo jus est, etsi naturaliter obligemur ad id, quod melius est, alteri præferendum (§. 192. part. 1. Phil. præct. univ.). Obtrinet hoc in omni translatione juris, nec ideo in translatione imperii hoc singulare est. Qui foeminas ab imperio exclusas esse volunt, eas ad imperandum parum aptas pronunciant vel defectu earum dotium, quæ ad recte imperandum requiruntur, vel quod omnibus negotiis publicis, veluti si populus adversus vim hostium defendendus, interesse nequeunt. Sed ratio prior fallit, experientia teste; posterior vero nihil probat, cum imperans per alios facere possit, quod per se facere nequit, nec ea de causa ab imperio arceantur viri. Qui objiciunt, per foeminas in extraneum devolvi imperium posse, si successorium

fuerit, eorum ratio nulla est, cum a populi voluntate dependeat, utrum imperium in extraneam personam transferre velit, nec ne (§. 36.).

§. 282.

*In quam
regni specie
id fieri pos-
sit.*

Quoniam a voluntate populi dependet, utrum imperium etiam in foeminas transferre velit, nec ne (§. 281.); non minus in regno electivo foeminam, quæ imperet, eligere, quam in successorio eam successionis legem condere potest, ut certo ordine etiam succedant foemina.

Rarius contingit foeminas eligi, quam in regno succedere. Eadem vero ratio, quæ in regno successorio foeminas admittit, eas quoque eligi permittit.

§. 283.

*De jure suc-
cessorem eli-
gendi in re-
gno patri-
moniali.*

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex sibi successorem eligere potest, quem voluerit, filium, vel filiam, sive natu majorem, sive minorem, personam sibi cognatam, vel nullo sanguinis vinculo sibi junctam, etiam extraneam. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale, imperium in patrimonio Regis est (§. 155.) consequenter quoad substantiam in ipsum translatum, seu jure proprietatis idem possidet (§. 39. 40.), quoniam itaque de ipsa substantia imperii disponere potest pro lubitu suo (§. 131. part. 2. *J. r. nat.*); idem transferre potest in quamcunque personam voluerit, consequenter in filium, vel filiam, sive natu minorem, sive majorem, in personam sibi cognatam vel nullo sanguinis vinculo junctam, etiam extraneam.

Si regnum fuerit patrimoniale, nemini competit jus succedendi: implicat enim de substantia imperii disponere posse pro lubitu suo & alicui competere jus succedendi, quod vio-
lari

lari minime poterat, si pro lubitu suo de eo disponere, consequenter id in alium transferre vellet (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Nec est, quod objicias, si imperium sit in patrimonio, jure hæreditario id devolvendum esse ad liberos vel cognatos proximos: neque enim imperium ad hæreditatem pertinet, quod utique demonstrandum.

§. 284.

Actus Regis regii sunt, qui pertinent ad exercitium imperii; *actus vero Regis privati* sunt, qui ad idem non pertinet.

Actus Regis regii & privati quinam sint.

Ita leges ferre, tributa indicere, magistratus constituere, actus regii sunt: ast nubere, res sibi comparare ad victum & amictum vitæque commoditatem ac jucunditatem necessarias actus Regis privati sunt.

§. 285.

Quoniam Rex persona moralis est, consequenter Rex non est, nisi quatenus imperium habet (§. 70. *part. 1. Jur. nat. & §. 139.*), actus vero regii sunt, qui ad exercitium imperii pertinent, ceteri privati (§. 284.); *Rex quoad actus na privata regios tanquam Rex, quoad actus vero privatos tanquam persona privata spectandus, consequenter quoad actus privatos non fruitur nisi jure privatorum.*

Plurimum refert, ut actus regis regii ab actibus ejus privatis distinguantur, ne jus Regis latius extendatur, quam par est, & imperium regium in herile convertatur. An vero actus regis privati subsint legibus civilibus, an saltem naturali suo loco discutiemus.

§. 286.

De bonis Re-
gis regis
& privatis.

Bona Regis regia vel publica sunt, quorum usus ad imperii administrationem & splendorem regum perpetuum destinatus. *Bona vero Regis privata* sunt, quæ ad usus ipsius privatos destinantur, aut quocunque modo ab ipso acquiruntur. Hæc etiam dicuntur *Bona ipsi propria*.

Rex considerari potest tanquam Rex & tanquam privatus (not. §. 285.). Quamobrem etiam bona, quæ habet, vel tanquam Rex, vel tanquam privatus habet. Rex est, quatenus imperium exercet, in ceteris spectatur tanquam privatus. Quamobrem qua Rex habet ea bona, quorum usus ad imperii administrationem requiritur, & qui ad splendorem regum perpetuum destinatur: qua privatus vero habet, quæ illuc non faciunt, nec respectu imperii ab ipso acquiruntur. Ita pecuniæ, quæ contribuuntur ad usus bellicos, tormenta bellica & alius belli apparatus in bonis Regis regis sunt: ast quæ tabulæ regis sustentandæ causa dantur in bonis ejus propriis sunt. Similiter quæcunque Rex dotis nomine accipit, vel jure hæreditario acquirit, bona ejus propria, seu privata sunt; sed pecuniæ, quæ contribuuntur ad ferenda onera imperii in bonis Regis regis sunt.

§. 287.

De bonis
istis non
confunden-
dis.

Quoniam bonorum regiorum usus ad imperii administrationem & splendorem Regis perpetuum destinantur; privata vero ad usus ipsius privatos (§. 286.); *bona regia a privatis actu sunt separata bona, nec cum his in unam massam confundi possunt.*

Vidimus Regem duplicem repræsentare personam, nimirum personam moralem, quæ regis nomine venit, & personam privatam, quatenus scilicet homo est & aliis personis privatis quoad certos actus æquiparatur (§. 285.). Bona igitur

tur alia habet tanquam Rex; alia tanquam privatus. Quæ admodum itaque actus regii cum actibus Regis privatis confundendi non sunt, nec eidem juri subjecti; ita quoque bona regia cum bonis Regis privatis confundi minime debent, nec ejusdem sunt juris.

§. 288.

Cum bona regia a privatis sint separata bona, nec *An ea ma-* cum his massam unam constituere possint (§. 287.); *si Rex neant sepa-* imperium in patrimonio habeat, seu regnum fuerit patrimoniale; *rata in re-* bona tamen regia a bonis Regis privatis *an sunt separata*, ipso gno patri- *nimirum jure*, consequenter *si cui competit aliquod jus succedendi moniali.* in bonis privatis, non tamen ideo jus competit succedendi in bonis *regiis*, & per consequens Rex qui imperium habet in patrimonio aliter disponens de bonis regiis, aliter de privatis nihil facit, quod *est contra jus eorum, qui in bonis privatis succedendi jus habent.*

E. gr. Etiam si Rex filium exhæredare non possit, sine justa causa (§. 1000. part. 7. Jur. nat.); imperium tamen cum bonis regiis in extraneum transferre potest. Exemplum habemus in primis Sinenfium imperatoribus, qui filiis præteritis alios in imperio successores constituerunt, quos ad imperium exercendum aptiores judicabant.

§. 289.

Immo quia bona regia a privatis sunt separata *bona*, nec cum his in unam massam confundi possunt (§. 287.); *eadem sit* in omni regno bona Regis regia & bona ejus privata eidem juri *miratio in* zime subsunt, nec eodem modo in utrisque succeditur, nec qui in omni regno *his succedit*, necessario etiam succedere debet in istis, nec qui in imperio succedit, succedere etiam debet in bonis Regis privatis, consequenter successio in imperio semper diversa manet ab hæreditate (§. 960. part. 7. Jur. nat.).

(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)

Dd

Ad

Ad hæreditatem quidem pertinent omnia jura, quæ oriuntur ex dominio, cui res ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requisitæ subjiciuntur (§. 964. part. 7. *Jur. nat.*); non tamen propterea imperium ad eandem pertinet: quod si sit in usufructu, per se patet, id bonis ceteris accensendum non esse, si vero fuerit in patrimonio, manet tamen jus diversum ab iis, quæ ex dominio rerum ortum trahunt, quippe quod originem suam trahit ex civitate tanquam societate (§. 4. b. & §. 213. part. 7. *Jur. nat.*). Sane si nulla essent dominia rerum, imperio tamen civili poterat esse locus, ne communitio rerum pareret lites & bella continua. Unde etiam non defuerunt, qui communionem bonorum mixtam, quam vocamus (§. 129. part. 2. *Jur. nat.*), qualis obrinet inter Religiosos apud catholicos, in Rep. introduci voluerunt, quos inter eminet *Campanella* in Rep. Solis. Quod si ea perpenderit, quæ de communitioe primæva prolixè demonstravimus in parte secunda, & finem civitatis in superioribus explicatum trutinaveris; nihil supererit, quod dubium movere possit. Immo ordines religiosorum votum paupertatis cum voto obedientiæ conjungentes abunde loquuntur, quod & quomodo imperium cum communitioe mixta conjungi possit. Neque aliunde sese probavit idea Reip. in qua communitio esset bonorum, *Campanelle*, quam quod ordines Religiosorum ejus commoda ipsum docuerant, ac ipse eadem expertus fuerat, cum esset ex familia S. *Dominici*: sit ita, quod eadem commoda non tanta facilitate obtineri queant in civitate, quemadmodum in ordinibus religiosorum, etsi hi ordines repræsentent speciem quandam Reip. in qua communitio bonorum viget, cum iidem etiam fruuntur commodis, quæ ex Rep. proveniunt, quatenus in ea dominia locum habent.

§. 290.

Jus dispo-

*Si regnum fuerit patrimoniale, Rex de bonis regis & de
nendi de bo-succeſſione in iisdem perinde disponere potest, ac de bonis suis pri-*

vatis.

vatis. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale, non minus Regi bona regia, tanquam ad imperii administrationem *competens* aut splendorem regium perpetuum requisita (§. 286.), in regno *pa-* in ipsius patrimonio, consequenter dominio (§. 452. 448. *trimoniali.* *part. 2. Jur. nat.*), sunt (§. 155.), quam privata. Quamobrem cum dominus de rebus suis (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*), etiam de successione in iisdem pro lubitu disponere possit (§. 1025. 1005. 1008. *part. 7. Jur. nat.*); Rex etiam de bonis regiiis, quemadmodum de privatis disponere potest. Cumque permittendus sit unicuique etiam abusus domini sui (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*); ipsi etiam permittendum est, ut de bonis regiiis aliter disponat, quam ut eadem in administrationem imperii, aut conservationem splendoris regii impendat atque conservet, consequenter eodem prorsus modo de iisdem & de successione in iisdem disponere potest ac de bonis suis privatis.

Manent hoc non obstante bona regia a bonis Regis privatis actu separata (§. 287.), quamvis vi liberæ administrationis illorum ipsi *per demonstrata* permittendum sit, ut de iis aliter disponat, quam debebat, veluti bona regia & privata in unam personam conferens, etiamsi imperium in aliam transferat. Quodsi objicias, jus eligendi successorem a populo in Regem esse delatum, sed ea lege, ut bona quoque regia promiscue omnia maneant successoris; id ex pacto singulari venit, non ex regni patrimonialis simpliciter talis, cui scilicet nulla pacta adjecta sunt, notione fluit. Per pacta nimirum immutari posse jura, noto notius est.

§. 291.

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex formam Reip. mutare potest, ac imperium in partes potentiales dividere. Quoniam in regno patrimoniali Rex imperium habet in patrimonio (§. 155.), *De mutatione regni patrimonialis.*

quemadmodum in aristocratia patrimoniali habent optimates (§. 156.); Rex in regno patrimoniali idem facere potest, quod facere licet optimatibus in aristocratia patrimoniali. Enimvero optimates in aristocratia patrimoniali perfecte tali formam Reip. mutare & imperium in partes potentiales dividere possunt, quippe qua divisione forma Reip. mutatur (§. 224.). Ergo etiam Rex in regno patrimoniali formam Reip. mutare potest ac in partes potentiales dividere.

Poterat propositio præsens eodem modo demonstrari, quo idem de optimatibus in aristocratia perfecte patrimoniali ostendimus (§. 224.); sed ne demonstratio eadem repetenda foret, eam dependenter a propositione superius demonstrata demonstrare maluimus, non quod ea necessario supponi debeat, sed quia nobis visum fuit de aristocratia agere, antequam de monarchia egimus. Contrarium fieri potest, si de monarchia priori loco agatur.

§. 292.

Quid sit regnum patrimoniale perfecte tale est, si omnis proprietas imperii fuerit penes Regem: imperfecte vero tale, si saltem jus transferendi imperium pro lubitu fuerit penes Regem.

perfecte tale.

Proprietas varia complectitur jura, prouti vidimus in parte secunda, quæ sunt partes ejus potentiales, quatenus a se invicem ita separari possunt, ut diversis subjectis inhæreant. Quando regnum patrimoniale simpliciter dicimus, proprietatem omnem imperii Regi competere sumimus, neque enim jus ullum ad eam pertinens excipitur, ac propterea semper intelligitur regnum patrimoniale perfecte tale, nisi expresse aliud dicatur, hoc est, nisi modus habendi imperium quoad proprietatem ad certum quoddam jus, tanquam partem ipsius poten-

potentialem restringatur: prouti idem obtinet in aliis quoque juribus, quæ partes potentiales habent.

§. 293.

Si regnum patrimoniale non fuerit nisi imperfecte tale; De jure in Rex formam Reip. immutare nequit, neque eam in partes potentiales dividere potest. Etenim si regnum patrimoniale fuerit non nisi imperfecte tale, Regi saltem competit jus imperium pro lubitu transferendi (§. 292.), non vero præterea aliud, quod ad proprietatem pertinet. Quamobrem jus immutandi Reip. formam eidem non competit, consequenter eandem immutare nequit (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.).
Quod erat unum.

Cumque forma Reip. immutetur, si in partes potentiales dividatur (§. 63.), Rex autem in regno patrimoniali imperfecte tali eandem immutare nequeat *per demonstrata n. 1.* in regno patrimoniali imperfecte tali Rex imperium in partes potentiales dividere nequit. *Quod erat alterum.*

Non attenduntur hic pacta alia translationi imperii adjecta, quibus modus habendi imperium restringitur. Quodsi enim talia adjecta fuerint pacta, ex ipsis definiendum, quid Regi liceat, quid minus. Sed prolixum nimis foret, omnia ista pacta in præsentia discutere velle.

§. 294.

Si regnum fuerit patrimoniale voluntate populi, in partes subjectivas dividi nequit, nisi hoc expresse fuerit permissum, aut populus in divisionem consentiat: quodsi vero independentem a voluntate populi imperium patrimoniale Rex acquisivit, idem quoque partes subjectivas dividere potest. Quodsi enim regnum fuerit patrimoniale populi voluntate, proprietatis jus extendi videri possit.

nequit ultra voluntatem populi, quod per se patet. Eaima vero quando imperium voluntate populi transfertur in Regem, id fieri non præsumitur nisi sub tacita hac clausula, ne in partes subjectivas dividatur, nisi expresse aliud dicatur (§. 235.). Quamobrem si regnum patrimoniale fuerit voluntate populi, in parte subjectivas dividi nequit, nisi hoc expresse a populo fuerit permillum. *Quod erat primum.*

Quoniam vero perinde est, siue populus in delatione imperii expresse permittat divisionem imperii in partes subjectivas, siue in divisionem, quam Rex intendit, consentiat, aut factam rati habeat, quod per se patet; si regnum patrimoniale vel maxime fuerit voluntate populi, hoc tamen non obstante in partes subjectivas dividi potest, si populus in divisionem consentiat. *Quod erat secundum.*

Quod si denique Rex independentem a voluntate imperium patrimoniale acquisivit, quod quomodo fieri possit suo loco ostendetur; in disponendo de substantia imperii, unice dependet a propria voluntate ac idem prorsus habet jus, quod populo originarie competit. Quamobrem cum populus universus unanimi consensu imperium in partes subjectivas dividere possit (§. 234.); Rex quoque, qui imperium patrimoniale independentem a voluntate populi habet, idem in partes subjectivas dividere potest. *Quod erat tertium.*

Ne nodum in scirpo quærant, qui ad carpendum illos sunt proni; tenendum est, quod eum independentem a populi voluntate imperium patrimoniale habere dicamus, in quem populus proprio motu idem non transtulit, sed qui alio quocunque modo, veluti jure belli, idem acquisivit. Ceterum ex præsentis demonstratione patet, in genere dici non posse, quod regnum patrimoniale a Rege dividi possit pro lubitu, in

ter liberos suos, multo autem minus quod dividi debeat inter liberos utriusque sexus, si Rex voluntatem suam de successione in imperio minime declarat, antequam moriatur, ut loco unius imperii summi orientur plura (§. 232.), consequenter loco regni unius regna plura.

§. 295.

Si regnum fuerit patrimoniale independenter a voluntate An Rex, qui populi; Rex, qui voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, non præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur, sed potius, ne dividatur. Etenim si imperium dividitur in partes subjectivas, tot oriuntur summa imperia, dependenter in quot partes subjectivas id fuit divisum (§. 232.) & diversa populi partes diversis imperiis subijciuntur (§. 231.), consequenter potentia in singulis regnis minuitur, cum minor multitudo hominum non adeo valide sese defendere possit adversus vim externam, quam major. Immo divisio imperii in partes subjectivas non satis convenit fini omnium civitatis, quod finem hunc consideranti facile patet (§. 4.). Quamobrem cum Reges malint esse potentes, quam impotentes, & potentiam suam augere potius studeant, quam non augere, nec facile velle videntur ea, per quæ finis civitatis non satis obtinetur, nisi affectu perverso in contrarium abripiantur; nec Rex, etiamsi imperium independenter a voluntate populi habet, ac idem in partes subjectivas pro lubitu dividere possit, ubi voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam imperium vel dividendum est in partes subjectivas, vel non dividendum, cum tertium non detur, Rex autem, etiamsi idem in patrimonio habeat independentem

pendenter a voluntate populi, non tamen præsumitur voluisse, ut in partes subjectivas dividatur *per demonstrata*; utique idem voluisse præsumitur, ne dividatur. *Quod erat alterum.*

Parum sapientes se probant Reges, qui imperium in partes subjectivas dividunt, præsertim si dividunt inter liberos utriusque sexus, ut per filias devolvatur in extraneos. Quamobrem præsumtio divisionis in partes subjectivas etiam repugnat sapientiæ Regis. Quilibet autem Rex præsumitur intelligere ea, quæ e re civitatis sunt, & quæ regnum suum stabile ac firmum etiam posteris suis faciunt.

§. 296.

*Au liberi
omnes in
partes subje-
ctivas aqua-
les succede-
re debeant.*

Quoniam Rex, si vel maxime regnum fuerit patrimoniale independenter a voluntate populi, quando voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, non præsumitur voluisse, ut imperium in partes subjectivas dividatur, sed potius, ne dividatur (§. 295.); *in regno patrimoniali independenter a voluntate populi tali, quando Rex voluntatem suam de successione in imperio non declaravit, succedere nequeunt liberi omnes defuncti simul, ita ut imperium in partes æquales subjectivas inter ipsos dividatur.*

Equidem vulgo simpliciter asseritur, in regno patrimoniali utriusque sexus liberos succedere in partibus subjectivis æqualibus, quemadmodum in hæreditate, nisi Rex de successione aliter disposuerit; sed qui ita sentiunt, tacite supponunt, non dari regna patrimonialia libera populi voluntate constituta, sed si qua dentur, ea populo invito esse introducta, vi præcipue armorum. Sed cum in se minime repugnet, ut etiam populus imperium patrimoniale transferat in Regem, & subinde esse possit is Rep. status, ut istiusmodi translationem suadeat ipse civitatis finis, qualis fuisse videtur initio imperii Sini-

nici.

nici, de quo alias diximus in Notis ad Orationem de Sinarum philosophia practica; inter imperium patrimoniale voluntarium atque invitum utique distinguendum erat. Si qui hebetiores imperium ad hæreditatem referunt; illos in unum confundere a se invicem separanda, ex anterioribus facile patet.

§. 297.

Regnum voluntarium dicitur, quando imperium libe- *Regnum vo-*
ra voluntate populi in Regem fuit delatum: ast *invitum, luntarium*
quando imperium Regi alio quocunque modo, veluti vi ar- & *invitum*
morum in populum invitum acquisitum. Possunt etiam *quid sit.*
Imperia eodem modo distingui.

Hic loci agitur de regnis voluntariis, nisi expresse aliud dicatur. De regnis autem invitis, quæ jure belli acquiruntur, agemus in Jure Gentium. *Regna etiam patrimonialia voluntaria* sunt, quæ talia sunt voluntate populi; *invita* autem, quando independenter a voluntate populi imperium patrimoniale Rex habet.

§. 298.

De regno patrimoniali voluntario testari potest Rex, ea Deregno per
tamen lege, ut maneat indivisum, nisi voluntate populi divisio ex- testamen-
preste permissa, aut populus in eam consentiat; ast de invito, quo-
sum relicto. Si enim regnum patrimoniale fuerit vo-
luntarium, imperium patrimoniale in Regem populi volun-
tate fuit delatum (§. 297.), consequenter Rex sibi succes-
sorem eligere potest, quem voluerit (§. 283.), sed non di-
videre in partes subjectivas, nisi hoc expresse a populo fuerit
permissum, aut populus in divisionem consentiat (§. 294.).
Quamobrem cum per testamentum voluntatem suam de suc-
cessionem in imperio Rex declarare possit (§. 994. part. 7.
Jur. nat.) & testamentum naturaliter facere liceat (§. 999.
(*Wolfii Jur. nat. Pars VIII.*) Ec *part.*

part. 7. Jur. nat.); de regno patrimoniali voluntario Rex testari potest, ea tamen lege, ut maneat indivisum, nisi voluntate populi divisio expresse permessa, aut populus in eam consentiat. *Quod erat unum.*

Enimvero si regnum patrimoniale fuerit invitum, imperium in Regem non voluntate populi delatum, sed is idem alio quodam modo, veluti vi armorum acquisivit (§. 297.), consequenter imperium patrimoniale independenter a populi voluntate habet. Quamobrem cum in hoc casu imperium in partes subjectivas dividere possit (§. 294.), de eodem vero etiam testari *per demonstrata*; de regno patrimoniali invito Rex per testamentum quomodocunque disponere potest, scilicet ut idem maneat indivisum, sive ut inter duos, aut plures dividatur in partes subjectivas æquales, aut quacunque ratione inæquales. *Quod erat alterum.*

Cum imperium non pertineat ad hæreditatem, seu universitatem rerum Regis privatarum post mortem relictarum, testamentum autem sit declaratio voluntatis de translatione domini rerum post mortem suam relictarum (§. 994. *part. 7. Jur. nat.*); non videtur Rex de regno testari posse. Testamenta nimirum non videntur convenire nisi rebus, quæ sunt in dominio privatorum. Enimvero dubium hoc haud difficulter removetur. Rex nimirum duplicem repræsentat personam, moralem scilicet, quatenus Rex est, hoc est, imperium habet, & physicam, quatenus privatus est, hoc est, homo, qui perinde ac alii rebus indiget ad vitæ necessitatem, commoditatem atque jucunditatem. Si regnum fuerit patrimoniale, qua Rex patrimonium habet diversum ab eo, quod qua privatus habet. In illo sunt imperium tanquam res incorporalis (§. 498. *part. 1. Jur. nat.*) & bona regia (§. 286.); in hoc autem bona privata. In regno patrimoniali non minus imperium & bona regia sunt in patrimonio Regis qua

mento in regno successorem institutum esse extraneum filio præterito. Minime dicendum est, illum quoque institutum esse hæredem, qui succedat in bonis privatis: sed filius in bonis privatis succedit ab intestato.

§. 301.

De successione in re sua de patrimonio ab intestato.

Si regnum fuerit patrimoniale, Rex vero voluntatem suam de successione in eodem nullo modo declaraverit; filius primogenitus, aut natus major, vel deficientibus liberis agnatis proximus succedit. Quoniam enim raro, immo vix ac ne vix quidem contingit, ut Rex, etiamsi regnum in patrimonio habeat, consequenter præteritis liberis atque agnatis successorem quoque extraneum, vel nullo sanguinis vinculo sibi junctum eligere possit, imperium in extraneum, aut alium nullo sanguinis vinculo sibi junctum transferat, illud autem præsumitur, quod plerumque fit, non quod rarius, ubi nullæ rationes peculiare prostant (§. 248. *part. 7. Jur. nat.*); Rex, quamvis regnum in patrimonio habeat, hoc tamen non obstante, velle præsumitur, ut dignitas regia maneat in familia sua, aut hac deficiente, apud eos, qui cum ipso sunt in eadem familia, præsertim arctiori. Quodsi ergo voluntatem suam de successione in regno nullo modo declarat; velle præsumitur, ut regnum maneat penes liberos suos, aut, his deficientibus, penes eos, qui cum ipso sunt in eadem familia. Et quia regnum patrimoniale voluntarium in partes subjectivas dividi nequit, nisi populi voluntate (§. 294. 297.), invitum autem ut dividatur Rex velle non præsumitur, ubi voluntatem suam non declaravit, sed potius, ne dividatur (§. 295. 297.); si is voluntatem suam de successione in regno non declaravit, unus saltem ex liberis, vel his deficientibus ex agnatis succedere potest. Quamobrem cum non sit medium aptum ad discernendum

nendum partes diffidentes, ut is succedat, qui ad regnandum aptior, consequenter ratio intrinseca deficiat, cur unus liberorum, vel agnatorum alteri sit præferendus; ad rationem extrinsecam confugiendum, ac ideo filius primogenitus, aut natu major in linea descendentium, agnatus proximus in collateralali succedat necesse est.

Ubi deficit voluntas expressa, negotium tamen exitum habere debet, ibi locum habet voluntas præsumpta, & ubi deficit ratio intrinseca, in ejus locum extrinseca succedit, ut præsumptio fieri possit. Principia hæc generalia sunt, quibus etiam utendum in casu præsentis particulari. Naturale hominibus est, ut liberos suos velint esse fortunatos, quemadmodum etiam velle debent (§. 732. part. 7. Jur. nat.), & fortunam eorum, qui sanguinis vinculo sibi junguntur, in gloriam propriam vertant, tanto quidem majorem, quanto arctius fuerit istud vinculum. Atque eadem de causa qui sunt in fortuna regia malunt, eandem manere familiæ suæ propriam, quam ut ad extraneam abeat. Habemus itaque fundamentum præsumptionis, ubi standum est voluntate volentis, ac permittendum ut faciat, quod vult, non vero quæritur quid rectius fieri potuerat.

§. 302.

Si moribus conveniat, ut foemina ab imperio excludatur, in hypothesis propositionis præcedentis ad successionem in regno ne foemina admitti nequeunt: quod si vero moribus conveniat, ut promiscue rum in re- cum masculis, vel his deficientibus demum admittantur, in casu regno patri- priori foemina natu major præfertur masculo natu minori, in post- moniali.

Quoniam enim Rex voluntatem suam de successione in regno non declaravit, per hypothesis; standum est voluntate præsumpta. Quod moribus convenit, etsi aliter esse possit,

cum tamen de alio non cogitent homines, id ita esse debere sumunt, consequenter in casu dubio quod moribus convenit velle præsumuntur (§. 248. part. 2. Jur. nat.). Quamobrem si moribus conveniat, ut foeminæ ab imperio excludantur, in hypothefi propositionis præcedentis in regno succedere nequeunt, quod si vero moribus conveniat, ut promiscue cum masculis, vel his deficientibus demum admittantur, in casu priori vi demonstrationis præcedentis foemina natu major præfertur masculo natu minori, in posteriori autem tum demum succedit, si nullus adsit masculus.

Si id præsumendum, quod moribus convenit, in casu dubio attenduntur quoque mores vicinarum gentium communes. Juris enim etiam videtur in nostra gente, quod consuetudo apud omnes vicinas jus facit, cum istiusmodi mores pro communi gentium jure accipi soleant, quo in civitate sua utuntur.

§. 303.

Casus particulares.

Quoniam moribus standum est, si Rex de successione in regno patrimoniali voluntatem suam non declaravit (§. 302.); si moribus promiscue foemina ac masculus in regno succedant, ubi Rex voluntatem suam de successione in eodem non declaravit, soror natu major præfertur fratri natu minori; foemina proprii sanguinis vinculo illi juncta cognato remotiori; si vero foemina non admittantur nisi deficientibus masculis, foemina succedit, quæ proprii vinculo sanguinis jungitur Regi defuncto.

§. 304.

Quando imperium patrimoniale ad populum redit & populus sit sui juris. Si Rex, qui imperium in patrimonio habet, non declaret voluntatem suam de successione in imperio, nemo autem superstit, qui defuncto vinculo sanguinis conjungitur; imperium ad populum redit & populus sit sui juris. Quando enim Rex, qui imperium

rium in patrimonio habet, non declarat voluntatem suam de *lum redeat*,
 successione in imperio, ea præsumenda est (*not. §. 301.*), seu *desinat*.
 Enimvero si nemo adsit, qui sanguinis vinculo ipsi conjun-
 gitur, imperium is transferre nequit nisi in extraneum, aut
 in personam, quæ cum ipso non est in eadem familia, con-
 sequenter ejus parum interest, in quemnam idem transfera-
 tur. Quoniam itaque nulla datur ratio, ob quam præsumi
 possit, in quemnam imperium transferri voluerit; nemo
 quoque est, qui ulla ratione successionem prætereendere possit.
 Regnum igitur patrimoniale definit, consequenter imperium
 ad populum, penes quem originarie est (§. 33.), redit.
Quod erat unum.

Enimvero si, imperium ad populum redit, nemo
 amplius est, cui jus quoddam in ipsum competat, quod per
 se patet, consequenter populus ab alieno imperio liberatus
 fit sui juris. *Quod erat alterum.*

Perinde igitur est, ac si civitas demum esset constituta, &
 regno desinente status fit popularis, seu regnum in democra-
 tiam vertitur (§. 131.).

§. 305.

Si regno finito imperium ad populum redit; populus Reip. for- De jure po-
mam eligere potest, quamcunque voluerit. Quando enim regnum *puli* quando
 finitur, nemo est, cui jus quoddam sit ad regnum, consequenter *regno finito*
 qui successionem prætereendere possit, quod per se patet. Impe- *imperium*
 rium igitur, quod ad populum redit, perinde penes populum *ad ipsum*
 est, ac si originarie penes ipsum esset. Enimvero quando im- *redit.*
 perium originarie penes populum est, is imperium vel sibi
 retinere, vel pro lubitu suo in personam unam, aut plures.
 conjunctim transferre potest, & a voluntate ipsius dependet,
 qua

qua lege transferre velit (§. 36.). Quamobrem cum democratia sit, si imperium penes populum universum fuerit (§. 131.) monarchia, si penes unum (§. 133.); aristocratia, si penes plures conjunctim (§. 135.), & Resp. mixta, si imperium in partes potentiales dividatur, aut ejus exercitium quomocunque limitetur (§. 138.), seu certa lege transferatur (§. 77.); si finito regno imperium ad populum redit, populus Reip. formam eligere potest, quamcunque voluerit.

Finito regno, reviviscit status originarius, qualis fuerat, cum civitas primum constituta fuisset. Jus itaque populi in imperium prorsus idem est, quale tunc temporis fuerat, consequenter de imperio & ejus exercitio atque modo idem habendi vi libertatis suæ disponere potest, prouti sibi commodum existimaverit.

§. 306.

De diversitate juris eligendi regem.

Si regnum fuerit electivum, vel populus universus jus eligendi prorsus liberum sibi reservare, vel idem simpliciter in alios transferre, vel denique certas electionis leges condere potest. Et enim si regnum fuerit electivum, Rege deficiente successor eligendus (§. 278.). Cum jus transferendi imperium in personam unam, consequenter eligendi Regem (§. 139.), originarie penes populum sit (§. 36.), quilibet autem jus suum vel per se, vel per alium exercere possit, quod per se patet; si regnum fuerit electivum, vel populus universus jus eligendi sibi reservare, idque prorsus liberum (§. cit.), vel in alios transferre potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum quilibet jus suum in alium transferre possit quacunque lege voluerit (§. 11. part. 3. Jur. nat.); jus eligendi Regem populus in alios transferre potest, quacunque

tuncque lege voluerit, consequenter certas electionis leges condere. *Quod erat alterum.*

Si populus universus jus eligendi Regem sibi reservat, status quoque electionem Regis democratiae aequiparatur; si vero illud in alios translatum, aristocratiae. Quamobrem quae de exercitio imperii demonstrata fuerunt in democratia, ea facile applicantur ad electionem Regis & in casu priori; quae vero de illo ostendimus in Aristocratia, ea ad electionem Regis applicanda veniunt in casu posteriori, observata nimirum differentia inter imperium & jus eligendi, seu habita saltem ratione modi exercendi jus: per se nimirum patet, ad ipsius imperii exercitium alios actus requiri, quam ad exercitium juris eligendi.

§. 307.

Quoniam *populus, quando jus eligendi in alios transfert, De eligibili-* legem electionis eligentibus praescribere potest, quam *vo-* luerit (§. 306.), & a voluntate ipsius dependet, in quam *tate perso-* nam personam imperium transferri velit (§. 36.); *narum.* legem quoque *praescribere potest, ut non eligatur, nisi indigena; masculus, non foemina, persona certa aetatis, vel qualitatis; quae est ex certa familia, aut nonnisi ex certis familiis, & quae sunt alia, per quae persona eligibilitas determinari potest.*

Quando dicitur, personam certae qualitatis eligi debere; nonnisi istiusmodi qualitates intelliguntur, quae quomodocunque indigentur, ut ab aliis sui similibus distingui possint (§. 28. part. 3. *Jur. nat.*), neque ideo ulli disputationi obnoxiae sunt, veluti si dicatur Regem eligi debere ex illustri familia, qui tot majores superet, seu ab iis genus suum deducit, qui religioni receptae addictus &c. Quodsi enim aliae commemorentur, veluti ut eligatur, qui ad regnandum aptus sit, patriae amans, pius & ita porro; ea saltem per modum officii

præscribuntur, non vero per modum legis, quæ actum eligentium eidem contrarium irritum efficere potest.

§. 308.

De modo
electionis

Similiter cum *populus* eligentibus legem de modo electionis præscribere possit (§. 306.); *definire potest tempus, intra quod Rex eligendus, numerum votorum ad electionem requisitorum, locum, in quo convenire debent electores & qua alia sunt hujusmodi in electione observanda.*

§. 309.

De electione
legitima &
illegitima.

Electio legitima dicitur, quæ juxta leges de electione Regis conditas facta: *illegitima*, quæ legi cuidam contrariatur. Hinc in casu primo *Rex* dicitur *legitime electus*; in casu posteriore *illegitime electus*, cumque electoribus non plus juris competat, quam in eos translatum fuit, consequenter quod ad leges istas restringitur; *populus non tenetur ratihabere electionem illegitimam.* Quoniam tamen jus suum remittere potest (§. 117. part. 3. *Jur. nat.*); *eam ratihabere potest, si velit, & Regem electivum agnoscere, immo in casu emergente electoribus permittit, ut in electione legem aliquam insuper habeant, subinde etiam permissio præsumi potest, nimirum quando impedimenta insuperabilia sese offerunt, quo minus lex aliqua observetur.*

Impedimenta ista necessitatem physicam imponunt electoribus, ut a lege in dato casu recedant, veluti si exercitus hostilis vicinus sit loco electioni destinato, vel pestis, aut alius morbus contagiosus in eodem sæviat. Subinde etiam is esse potest *Reip. status*, ut salutis publicæ, quæ suprema lex est (§. 86.), aliter consuli non possit, nisi recedatur a lege quadam electionis, veluti si *Resp.* indiget auxilio alieno Regis cujusdam potentis, qui id ferre non vult nisi sub hac conditione, ut ipse eligatur, lege autem vetitum sit, ne extraneus eligatur.

§. 310.

Si jus eligendi fuerit penes populum, qui tamen in certam De lege electionis legem consensit; ab ea in electione recedere potest, modo electionis a ponemini jus ullam ex ea quæsitum. Quodsi enim jus eligendi populo sibi fuerit penes populum, & ipsemet in certam electionis legem metipso lata. consensit; legem hanc, quando visum fuerit, tollere quoque potest, consequenter etiam eam tollere quoad casum præsentem, ac ideo ab eadem recedere, si ita visum fuerit. Quoniam tamen jus quæsitum nemini invito auferri potest (§. 336. part. 3. Jur. nat.); a lege electionis, ex qua jus aliquod quæsitum alicui, populus recedere nequit sine consensu eorum, quorum interest. Patet itaque populum, si penes eum fuerit jus eligendi, a lege electionis, in quam consensit, recedere posse, si ita visum fuerit, modo nemini jus ullum ex ea quæsitum.

Qui legem sibi ipse statuit, ab ejus utique voluntate pendet, utrum eadem stare velit, nec ne, cum nemo adfit, qui eundem cogere possit, ut eandem observet (§. 156. part. 2. Jur. nat.). Aliter vero sese res habet, si eadem lege jus quoddam in alterum fuit translatum, qui legis autorem cogere potest, salkem cogendi jus habet, ut sibi jus suum reddat, nec idem violet. Ponamus e. gr. populum convenisse, ut ne Rex eligatur, nisi ex certa familia. Hæc utique familia lege ista acquisivit jus ad regnum, ut ex ipsa Regem eligi necesse sit, nec ea pati teneatur, ut, qui de familia sua non est, eligatur. Quod si eligatur, eidem injuria fit (§. 359. part. 1. Jur. nat.), nec ea Regem electum agnoscere tenetur, etsi votorum pluralitas alias vincat.

§. 311.

Lex electoribus præscripta a populo tolli potest, nisi ex ea De lege electionis quoddam alicui quæsitum. Ostenditur eundem in modum, et foribus quo propositionem præcedentem demonstravimus. præscripta.

Notandum vero legem electionis esse posse talem, ut electoribus ex ea jus quoddam sit quæsitum, quam perinde mutare minime possunt, ac si ex ea jus quoddam ad regnum quæsitum fuerit. Ita electores pati minime tenentur, ut jus eligendi quocumque modo restringatur, veluti si ipsis liberum sit ex suo etiam numero eligere Regem, ne ex eodem eligatur, vel qui ex familia eorum est.

§. 312.

*Quousque
jus Regis
electi exten-
datur.*

Rex electus nihil constituere potest, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum. Etenim si Rex eligitur, exercitium imperii in ipsum transfertur vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, aut tempore quocumque revocabile (§. 38.). Quamobrem cum non plus juris habeat, quam in ipsum fuit translatum, si imperium in ipsum translatum ad dies vitæ, tamdiu id exercere potest, quamdiu vivit, si ad certum tempus, donec tempus istud finiatur, si denique tempore quocumque revocabile, quamdiu populo aut iis, qui jus populi habent, placuerit, consequenter actus ad exercitium imperii spectantes tamdiu validi sunt, quamdiu regimen durat. Nihil igitur constituere potest Rex electus, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum.

Tempore nimirum elapso, in quod exercitium imperii fuit concessum, jus omne Regis expirat, & quod ultra istud tempus agit, ipso jure nullum est: perinde vero est, finito regimine aliquid constituere, ac durante eo constituere, quod valeat ultra tempus regiminis ipsi præstitutum, prouti idem jam annotavimus de optimatibus temporariis (not. §. 241.).

§. 313.

*De iis, quæ
ultra tempus
regimi-*

Quoniam Rex electus nihil constituere potest, quod valeat ultra tempus regiminis eidem præstitutum (§. 312.);

se

si quod constituit finito regimine valere debeat, necesse est, ut vel nis valere expressa, vel tacita ratihabitione a successore confirmetur. debent.

Animo hic recolenda sunt, quæ de optimatibus temporariis supra annotavimus (not. §. 242.).

§. 314.

Si Rex electus moritur, aut tempus regimini ipsius præstitum finitur, vel jus in eum translatum revocatur; imperium sit impeditum ad populum redit. Etenim imperium originariè penes populum est (§. 33.) & res populi propria (§. 34.), quando vacante. ro populus eligit Regem, imperium in ipsum transfert (§. 139.) vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, vel tempore quocunque revocabile (§. 38.). Quodsi ergo tempus regimini ipsius præstitutum finiatur, cum nemo sit, qui imperium prætereundum possit; idem ad populum redit.

§. 315.

Quoniam Rege electo mortuo, aut tempore regimini ipsius præstituto finito imperium ad populum redit (§. 314.); a voluntate populi dependet, utrum Regem novum eligere & qua lege imperium in ipsum transferre velit, an aliam quamcunque Reip. formam introducere.

Nimirum tum perinde est, ac si civitas demum esset constituta & Resp. instituenda, consequenter populus convenire potest, utrum imperium sibi retinere, an in personam unam, vel plures idem transferre, & num certa lege transferre velit (§. 36.).

§. 316.

Interregnum dicitur status Reip. in quo sedes regia vacat. Quamobrem tempore interregni imperium penes populum est (§. 314.), cumque is pro lubitu jus suum in alium quem-

De interregno.

quemcunque transferre possit (§. 12. part. 3. Jur. nat.) & lege quacunque, quæ placuerit (§. 11. part. 3. Jur. nat.), lege deferre potest exercitium imperii in quemcunque, vel quoscunque voluerit, quamdiu durat interregnum, idemque pro lubitu limitare.

Tempore nimirum interregni imperium, quod penes populum est, idem exercere potest vel per se, vel per alium, aut alios, prouti placuerit.

§. 317.

Vicarius regni quinam sit. *Vicarius regni* dicitur, qui imperium exercet tempore interregni. Patet itaque, vicarii jus astimandum esse ex lege fundamentali de vicariatu regni & si vicarius certa lege designatus fuerit, regimen ipsius eo ipso momento incipere, quo Regis jus finitur, seu sedes vacare incipit, ac finire, quamprimum Rex novus fuerit electus.

Quamprimum Rex novus fuit electus, sedes non amplius vacat, consequenter interregnum finitur (§. 316.), adeoque jus vicarii expirat. Quoniam vero populus tempore interregni imperium non minus in partes potentiales, quam subjectivas dividere valet, prouti ex anterioribus facile patet; ideo plures esse possunt vicarii tempore interregni, sive divisio fiat in partes potentiales, sive in subjectivas. Quantum vero & quale sit jus vicariorum plurium, ex lege fundamentali definiendum. Quamobrem opus non est, ut ad quæstiones particulares descendamus, ac præter necessitatem simus prolixiores.

§. 318.

De promissione regis electi. Rex electus promittere tenetur, quod imperium salutis publicæ convenienter, & si certæ leges eidem præscribuntur, secundum easdem idem exercere velit. Etenim imperium omne, si-

ve absolutum fuerit atque summum, five quocunque modo limitatum, transferri intelligitur ea lege, ut non exerceatur, nisi salutis publicæ convenienter (§. 88.). Quamobrem cum Rex electus acquirat jus sibi delatum acceptatione sua (§. 13. part. 3. *Jur. nat.*); utique declarare debet, quod imperium, quale offertur, habere & ita exercere velit, prouti populus idem exerceri vult (§. 2. part. 3. *Jur. nat.*), consequenter ad id se obligare, adeoque promittere debet, quod salutis publicæ convenienter id exercere velit (§. 393. part. 3. *Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam vero populus imperium offerens Regi electo, cujus exercitium ad certas leges fundamentales, seu capitulationem, quæ & ipsa lex fundamentalis est (§. 124.), restrictum, nisi sub hac conditione offert, ut idem juxta leges fundamentales exerceat, ideo ut ante patet, Regem electum promittere debere, quod juxta leges fundamentales imperium exercere velit. *Quod erat alterum.*

Populus per promissionem sibi obligat Regem ad recte imperandum in omni casu (§. 363. part. 3. *Jur. nat.*), & non modo naturaliter ipsi competit jus hoc exigendi, quatenus imperium in alium transferre non debet, nisi ut salutis publicæ convenienter administraretur (§. 87.), sed etiam ex pacto cum Rege inito, dum imperium sibi oblatum acceptans promittit, quod salutis publicæ convenienter id exercere velit (§. 788. part. 3. *Jur. natur.*), etsi populus judicio ipsius relinquat, quomodo salutis publicæ convenienter exerceatur, consequenter in eodem sese acquiescere velle eo ipso declarat, ut nullum actum in specie ab ipso exigere possit, quem salutis publicæ promovendæ convenire existimat. Si leges fundamentales præscribunt certos actus & quoad eas libertas imperandi limitatur; necesse omnino est, ut Rex populo sese obliget, quod eas sanctè observare, nec quicquam contra easdem committere

velit.

velit. Tumque populo competit jus actus hosce in specie exigendi, nec permittendi contrarios.

§. 319.

Quale sit regnum electivum.

Regnum electivum non patrimoniale, sed usufructuarium est. Quodsi enim regnum fuerit electivum, imperium in Regem transfertur nonnisi ad dies vitæ, aut ad certum tempus, vel tempore quocunque revocabile, & Rege mortuo aut tempore regimini ipsius præstituto finito, vel jure quod in eum translatum fuerat, revocato, imperium ad populum redit (§. 314.). Quamobrem imperium in ipsum non transfertur, nisi quoad exercitium. Quamobrem cum imperium quoad exercitium translatum sit in usufructu, non vero in patrimonio Regis (§. 40.), regnum vero usufructuarium sit, non patrimoniale, si imperium sit in usufructu Regis (§. 155.); regnum electivum patrimoniale esse nequit, sed usufructuarium est.

Repugnat regnum esse electivum & patrimoniale. Si enim regnum fuerit electivum populus, vel qui jus populi habent in locum Regis deficientis novum eligere debent; si vero regnum fuerit patrimoniale, Rex sibimet ipsi eligit successorem, aut alius eidem succedit ex voluntate illius præsumta (§. 283. 301.).

§. 320.

An Rex electus imperium abdicare possit.

In regno electivo Rex imperium sine consensu populi abdicare nequit. Imperium enim in ipsum transfertur vel ad dies vitæ, vel ad certum tempus, vel quamdiu populo libuerit. Quamobrem quando illud acceptat, consequenter declarat, quod idem suscipere velit (§. 2. part. 3. Jur. nat.); cum populo convenit, quod id administrare velit vel quamdiu vi-

vit,

vit, vel tempore convento, vel quamdiu populo placuerit, adeoque ad hoc eidem se obligare intelligitur, consequenter conventio ista promissionem continet (§. 393. 703. *part. 3. Jur. nat.*). Quoniam itaque conventio ista pactum est (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), pacta autem servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*); pro lubitu suo declarare nequit, se imperium, quod ipse in alium transferre non potest, diutius habere nolle, consequenter imperium abdicare nequit (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen populi saltem interest, ne imperium Rex abdicet, quod per se pater, quilibet autem jus suum remittere potest, quamdiu nihil committitur, quod est contra jus tertii (§. 117. *part. 3. Jur. nat.*); quin Rex consensu populi imperium abdicare possit dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Si quis Rex eligitur, imperium utique ex pacto cum populo, aut iis, qui jus populi exercent, acquirit. Rex, qui imperium acceptat, promittit, quod populum regere velit; populus autem promittit vicissim, quod imperanti parere velit. Quemadmodum itaque hi obligantur ad parendum, ita Rex obligatur ad populum regendum. Omnis obligatio necessitas moralis agendi est (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Sicuti igitur non arbitrii populi est, utrum Regi imperanti parere velit, nec ne; ita quoque imperio suscepto non amplius arbitrii Regis est, utrum imperium administrare velit, nec ne.

§. 321.

Si in regno electivo imperium in Regem translatum fuit An Rex ab ad dies vita, a populo, aut iis, qui jus populi habent, abdicari ne dicari possit: quodsi imperium concessum fuerit ad certum tempus, antequam id fuerit finitum, abdicari nequit. Etenim si imperium
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)

in Regem fuit translatum ad dies vitæ, ipsi competit jus administrandi imperium, quamdiu vivit; ad tempus certum autem, si imperium ad certum tempus in ipsum translatum fuit. Quamobrem cum nemini invito jus suum auferri possit (§. 336. part. 2. Jur. nat.); nec Regi a populo, aut iis, qui jus populi habent, auferri potest. Quoniam itaque jus in eum translatum eidem auferitur, si abdicetur, quod per se patet; si in regno electivo imperium in Regem translatum fuit ad dies vitæ, a populo, aut iis, qui jus populi habent, abdicari nequit, nec abdicari potest ante tempus regimini ipsius præstitutum.

Rex abdicatur, si populus declarat, quod eum diutius Regem habere nolit, consequenter jus in ipsum collatum revocat (§. 741. part. 3. Jur. nat.). Enimvero jus in Regem, dum eligitur, irrevocabiliter translatum intelligitur, si imperium ad dies vitæ in eundem transfertur, non revocabile ante tempus præstitutum, nisi expresse aliud dicatur, neque enim transferri potest ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere, eumque coercere, consequenter in poenam jus suum auferre possit (§. 82.), nisi imperium præcario deferatur, ut idem exerceat, quamdiu placuerit, consequenter quocunque tempore revocabile (§. 38.). Imperium revocabiliter translatum non præsumitur, cum incertum sit, an Rex idem hoc modo transferendum acceptaturus fuisset. Semper itaque irrevocabiliter translatum intelligitur, nisi expresse aliud dicatur, sicut idem ad dies vitæ translatum intelligitur, nisi tempus certum in delatione imperii definiatur.

§. 322.

De imperio   *Si Regi defertur imperium sub lege commissoria, ut Regnum sub clausula cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit; regnum amittit, si fecerit commissoria cerit, vel non fecerit. Ex enim pactum, cui lex commissoria addita*

addita, statim resolvitur, si non præstetur, quod ex eo præ-*in Regem*
standum (§. 1088. *part. 4. Jur. nat.*). Quodsi ergo pacto, *translato.*
quo imperium in Regem translatum, addita lex commissoria,
ut regno cadat, quando hoc fecerit, vel non fecerit, si
id fecerit, vel non fecerit, regnum statim amittit.

Nimirum clausula ista commissoria obligationem populi efficit
conditionatam, quæ conditione existente statim expirat,
ut ideo Rex qui fuerat ipso facto esse desinat. Quamobrem
quando regnum committitur, non opus est, ut a populo Rex de-
mum abdicetur (*not. §. 321.*) quippe quem Regem non am-
plius agnoscere tenetur. Si vero Rex abdicandus, tandiu
Rex manet, donec abdicatus fuerit.

§. 323.

De modo
in imperio.
In regno successorio imperium defertur lege, quam populus
condidit, aut, si nulla extet, more gentium vicinarum succedendi
dicitur. Etenim a voluntate populi regnum successorium
condituri unice dependet, quamnam legem successionis con-
dere velit (§. 277.). Quamobrem cum ex ea acquiratur
jus succedendi, in regno successorio imperium defertur lege,
quam populus condidit. *Quod erat unum.*

Enimvero cum successionis locus esse nequeat, nisi
populus, a cujus unice voluntate dependet, quomodo suc-
cessio fieri debeat (§. 277.), in prima delatione imperii succes-
sionis certam legem condidit; si de ea nihil dictum fuerit, ne-
cesse est ut modum succedendi supposuerit. Quamobrem cum
alius supponi non potuerit, quam qui apud gentes vicinas ob-
tinet, qui solus tunc temporis, quando primum Regem elegit,
& regnum successorium esse debere declaravit animo ipsius
obversatus intelligitur, (§. 512. *part. 6. Jur. nat.*) si nulla pecu-

liaris lex de successione in regno extet, more gentium vicinarum succedatur necesse est. *Quod erat alterum.*

Nimirum modus succedendi definitur vel expressa populi voluntate, vel præsumta. Illud obtinet, si lex successionis condatur a populo; hoc autem, si more gentium vicinarum successio fieri debet. Quando populus liber regnum successorium introducit, nullas vero de eo, atque successione in eodem leges condit; id facit ad imitationem gentium aliarum, quibus regna successoria sunt. Quamobrem talia ut sint, qualia sunt regna ista, & ut eodem modo succedatur, quo in istis succeditur, voluisse intelligitur. Cum itaque jus omne Regis metendum sit ex voluntate populi imperium in ipsam transferentis (§. 43.); in casu dubio ad mores gentium vicinarum recurrendum, nisi alia indicia manifesto alio ducant. Et idem tenendum est de successione.

§. 324.

*Cur regna
successoria
introducantur.*

Regna successoria introducuntur eo fine, ut successor sit certus. Quamvis enim regna electiva fini civitatis maxime convenire videantur, quod eligi possit persona ad imperium salutis publicæ convenienter administrandum maxime apta, id quod in omni delatione imperii intenditur (§. 88.); quoniam tamen in regnis electivis, imprimis si jus eligendi fuerit penes populum universum, aut saltem penes magnam ejus partem, propter factiones in electione facile orientur turbæ Reip. infestæ, consultius videtur, ut regna sint successoria. Qui igitur talia regnis electivis præferunt, utique voluisse intelliguntur, ut successor sit certus, consequenter regna successoria non alio fine introducta, quam ut sede vacante statim adsit, qui succedat, ac ideo ut certus sit successor (§. 932. *Ontol.*).

§. 325.

Quoniam regna successoria introducuntur eo fine, ut *De præsum-*
 successor certus sit (§. 324.); *in casu dubio populus de succes-*
sione id voluisse præsumitur, quod successionem facit certam. *successi-*

Non est quod objicias, si successio introducta fuerit ad imi-
 tationem vicinarum gentium, dici non posse eam introductam
 esse eo fine, ut successor certus sit; tum enim ideo hunc suc-
 cedendi modum eligit populus, quia placuit gentibus aliis,
 consequenter ob eundem finem, qui ab iis intentus fuit.

§. 326.

Modus succedendi hæreditarius est, si eodem modo in *Modus suc-*
 regno succeditur, quo in hæreditate ab intestato succedi so-
 let. Quamobrem *qui Regi defuncto ab intestato existit hæres, reditarius.*
idem etiam in regno succedit, nisi quod unus saltem admittatur,
si plures fuerint hæredes, nec divisio in partes subjectivas expressa
populi voluntate permissa (§. 235.), vel condominatus eidem pla-
cuerit (§. 140. 323.), & foemina prætereantur, si ad imperii
administrationem non admittantur (§. 307.).

Quamvis enim modus succedendi ab intestato statuatur
 norma successionis in regno; quoniam tamen successio in re-
 gno semper diversa manet ab hæreditate (§. 289.), non ne-
 cesse est, ut illi per omnia consentiat, sed saltem quatenus
 permittunt alia, quæ populo de forma Reip. placuerunt, con-
 sequenter quantum ea fert. Hinc inter plures masculos, quo-
 rum idem jus est ad hæreditatem defuncti, unus ceteris præ-
 fertur, & foeminæ exclusæ tanquam non extantes spectantur,
 ac per consequens is succedit in regno, qui Regi defuncto
 hæres existeret, si illæ abessent.

§. 327.

De successione foeminarum masculis. Quoniam secundum modum succedendi hereditarium Regi defuncto in regno succedit, qui eidem ab intestato hæres enarum masculis existit (§. 326.); si foemina non admittantur, nisi deficientibus masculis, Regi ultimo succedit filia, vel quæ eum sanguine proximis attingit foemina.

Nimirum quando foeminae non admittuntur, nisi deficientibus masculis, filia Regis ultimi, aut cognata proxima fictione juris habetur pro masculo, in cuius quippe locum surrogatur, prætereunda, si masculus adesset,

§. 328.

De successione in re. Si Regi defuncto plures extiterint hæredes, natus major præfertur natus minori. Quod si enim plures extiterint hæredes, si plures unus saltem admittendus, nisi expressa populi voluntate divisio in partes subjectivas fuerit permessa, aut condominium eidem placuerit (§. 326.): quod cum præsumi non possit (§. 245. part. 2. Jur. nat.), a nobis quoque nec hic, nec in sequentibus supponitur. Quoniam vero hæredum plurium idem jus est ad hereditatem, quod per se patet; ratio intrinseca ex jure scilicet hereditario desumenda deficit, consequenter ad extrinsecam deveniendum, ob quam unus ceteris præferendus. Quamobrem natus major, ut qui prior jus aliquod ad regnum acquisivit, præfertur natus minori (§. 325.).

Populus successionem in regno instituit ad vitandas controversias, quieti publicæ adversas, quæ ut conservetur plurimum interest. Quamobrem ubi populo modus succedendi hereditarius placet, non aliud voluisse præsumitur, quam ut natus major hæredum vincat natus minorem, cum hoc pacto omnis controversia facillime vitetur, alio pacto non eadem facilitate

evitanda, ut successio maximam habeat certitudinem, quam habere potest.

§. 329.

Si expressa populi voluntate foemina cum maribus promiscue admittenda, foemina natu major præferatur filio natu minori: foemina promiscua tamen admissio non præsumitur. Etenim si populus mari in successione suam, dum modum succedendi hæreditarium *cessione præ-* instituit, expresse declaravit, quod foeminæ cum maribus *ferenda.* ad regnum promiscue sint admittendæ, nulla habita sexus differentia; standum est populi voluntate (§. 307.). Quod si ergo contingat, foeminas cum maribus in hæreditate Regis defuncti concurrere, cum hæredibus pluribus existentibus natu major præferatur natu minori (§. 328.); foemina natu major præferenda matri natu minori. *Quod erat unum.*

Quoniam mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes foeminis magis idonei censeatur, ac ideo plerumque his in regnis præferuntur, id autem præsumitur, quod plerumque fit, nisi rationes prostent, quæ alio ducunt (§. 245. part. 2. Jur. nat.); populus quoque regnum hæreditarium instituens non præsumitur voluisse, ut cum maribus foeminæ promiscue admittantur. *Quod erat alterum.*

Monumenta historicorum abunde loquuntur, foeminas ad regnum vix unquam esse admissas, nisi deficientibus masculis, ut ideo hoc pro communi plerarumque gentium more haberi debeat, ad quem populus regnum hæreditarium instituens respexisse recte præsumitur (§. 323.). Teste *Justino* lib. 2. cap. 4. apud Amazones regnarunt foeminæ, ac idem de Indis nonnullis refert *Mandelslo* in Itinere suo Indico,

§. 330.

Quoniam foemina natu major præferatur mari natu minori, *Cæsus partinori, culeres.*

nori, si expressa populi voluntate masculi cum foeminis promiscue admittantur (§. 329.); quando hoc obtinet, filia natu major praefertur filio natu minori & foemina natu major mari natu minori, si simul in hereditate defuncti Regis concurrunt.

Idem nimirum hic obtinet, quod in regno patrimoniali, quando Lex voluntatem suam, quam declarare poterat, de successione in regno non declaravit (§. 303.).

§. 331.

De jure re- Si in successione in bonis defuncti jus representationis obtinet, *presentatio-* jus quoque representationis locum habet in successione regni. Et *is in suc-* enim si modus succedendi haereditarius institutus, eodem *cessione re-* modo succeditur in regno, quo in haereditate ab intestato *gni.* (§. 326.). Quamobrem si in successione in bonis defuncti jus representationis obtinet, idem quoque locum habet in successione regni.

Quando scilicet populus vult, ut eodem modo in regno succedatur, quo jure haereditario succeditur; animo ipsi obversatur modus succedendi ab intestato, qui lege apud ipsum introductus, vel moribus invaluit. Interpretatio autem voluntatis populi facienda est de eo, de quo verisimiliter is cogitavit, cum modum succedendi haereditarium decrevit (§. 512. part. 6. Jur. nat.).

§. 332.

Quomodo Quoniam jus representationis locum habet in successio- *isto jure suc-* ne regni, si idem obtinet in successione in bonis defuncti (§. 331.); *cedatur.* in hoc casu nepos natu major ex filio praefertur filio natu minori & nepoti juniore foeminis exclusis, aut non nisi maribus deficientibus admittendis, nepos etiam ex filia eidem praefertur, siquidem foemina cum maribus promiscue admittantur.

Cum nepotes & neptes in locum parentum defunctorum succedant & eos conjunctim repræsentent jure repræsentationis (§. 981. part. 7. *Jur. nat.*); absque ulla difficultate deciduntur etiam casus alii, in quibus nepotes cum liberis Regis defuncti, vel liberi ulterioris gradus cum liberis gradus propioris ad hæreditatem concurrunt.

§. 333.

Regni capax dicitur, qui in regno succedere non prohibetur. *Ast regni incapax* dicitur, qui in regno succedere prohibetur. Quoniam modus succedendi a voluntate populi regnum successivum instituentis pendet (§. 277.); *voluntas populi personas quasdam regni capaces, alias incapaces efficit. Quamobrem si populus velit, foeminas quoque succedere; eadem regni capaces sunt: quodsi vero nolit eas succedere, regni incapaces sunt.* Distingui autem potest inter capacitatem absolutam & respectivam. *Respectiva* capacitas est, vi cujus quis succedere potest, si ordo voluntate populi definitus ipsum tangit: *absoluta* autem, vi cuius quis sede vacante succedere debet, ita ut aliis regni capacibus præferendus sit.

E. g. ponamus, hanc esse populi voluntatem, ut in regno non succedant nisi mares a primo Rege descendentes & sede vacante succedat agnatus ejusdem gradus natu maximus. Foeminae tum erunt, ut diximus, regni incapaces, erunt etiam incapaces, qui a primo rege non descendunt, mares. Omnes vero, qui a primo rege descendunt, regni capaces sunt, quatenus tamen succedere nequeunt, nisi ordo a populo definitus eos tangat, capacitas eorum nonnisi respectiva est. Enimvero qui proximus Regis defuncti agnatus est & inter eos, qui pari gradu sunt, ætate maximus, ejus absoluta capacitas est. Nimirum respectiva quis capax est respectu eorum, qui capaces sunt: absolute autem capax quis est respectu eorum, qui per se regni incapaces non sunt, actu tamen succedere nequeunt (*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) H h sede

fede vacante, quia jus alterius potius obstat. Qui respective capaces sunt, eos lex certo ordine collocat & sede vacante eum ad regnum vocat, qui primum tenet locum, consequenter capacitatem ipsi tribuit prævalentem, quam absolutam appellare libuit. Qui respective capax est, nondum habet omnia requisita habilitatis ad succedendum sede vacante; habet autem, qui absolute capax est. Illius capacitas nondum est sufficienter determinata; hujus tamen capacitas omnimode determinata est, qua determinatione designatur individuum ad succedendum habile.

§. 334.

*Qualis sit
capacitas
respectiva.*

Quoniam vi capacitatis respectivæ tum demum quis succedere potest, si ordo succedendi a populo definitus ipsum tangit (§. 333.); *capacitas respectiva conditionata est, consequenter non nisi jus conditionatum ad regnum tribuit, adeoque incertum.*

Nimirum omnibus a primo Rege descendentibus maribus in hypothesi præcedente (not. §. 333.), a populo regnum successorium instituyente promitti intelligitur successio, sed uni eorum quoties sedes vacat, absolute, ceteris non nisi conditionate. Quamobrem differentia capacitatis respectivæ & absolutæ lumen affunditur per ea, quæ de promissione pura & conditionata demonstravimus in parte tertia Juris naturæ.

§. 335.

*Regnum hæ-
reditarium
quodnam
sit.*

Regnum hæreditarium dicitur, in quo jure hæreditario succeditur. Quamobrem cum præter modum succedendi hæreditarium dentur adhuc alii, prouti ex sequentibus patebit & experientia constat; *non omne regnum successorium hæreditarium est.*

Vago equidem significatu regna etiam alia hæreditaria, idiomate patrio Erb-Reiche, appellantur, in quibus alio modo, quam hæreditario succeditur, veluti si successio linealis obtinet, de qua mox dicemus, quia successionem obiter inspicientibus speciem regni hæreditarii mentitur; attamen in Jure naturæ, siquidem methodo demonstrativa uti volueris, significatus vagus ad fixum reducendus (§. 144. *Disc. pral.*), nec confundenda sunt, quæ a se invicem discernenda.

§. 336.

Quoniam in regno hæreditario jure hæreditario succeditur (§. 335.), successio autem in imperio, consequenter in regno (§. 139.), semper diversa manet ab hæreditaria (§. 289.); *regnum hæreditarium pars hæreditatis bonorum privatorum Regis non est, sed separata ab eadem hæreditas.*

Nihil in successione hæreditaria in regno obtinet, quod paradoxum videri possit. Etenim dantur quoque alia bona, veluti feudalia, emphyteutica, in quibus alio modo succeditur, quam in allodialibus. Immo huc etiam pertinet jus patronatus in Jure Romano & jus præcipui in eodem.

§. 337.

Cum regnum hæreditarium sit separata quædam hæreditas ab hæreditate bonorum Regis privatorum (§. 336.); *for regni in hæreditario succedere potest, qui hæreditatem bonorum Regis privatorum adire non vult; consequenter in regno succeditur absque bonorum rehorum onere. Unde hæres regni non tenetur solvere debita privata Regis defuncti absque consensu suo contracta, hæreditate bonorum privatorum repudiata.*

Neque hoc singulare est in regno hæreditario: idem enim obtinet in hæreditate in feudis. Regnum naturaliter non mittit hæres, etiamsi ultimam Regis defuncti voluntatem im-

vit. Quamobrem cum modum succedendi hæreditarium decernens voluerit, ut eo modo succedatur, quo ab intestato succeditur (§. 326.), adeoque de alio modo succedendi ab intestato non cogitaverit, quam quo tunc temporis ab intestato succedebatur; si in regno succeditur jure hæreditario, eo modo succeditur, quo tempore instituti regni ab intestato succedebatur. *Quod erat unum.*

Quodsi ergo lex succedendi ab intestato in bonis defuncti postea mutetur, cum tamen nemini jus succedendi, etsi conditionatum (§. 334.), ex voluntate populi tempore instituti regni declarata acquisitum invito auferri possit (§. 477. *part. 3. Jur. nat.*), auferendum utique, si modus succedendi mutetur, ideoque alius ordo succedendi introducatur; ordo succedendi in regnum, qui convenit legi succedendi ab intestato in bonis defuncti tempore instituti regni, non mutatur, etiamsi modus succedendi ab intestato postea mutetur. *Quod erat alterum.*

Quando populus voluntatem suam de modo succedendi hæreditario declarat, Regi usque promittit, quod ab ipso per nativitatem descensuri succedere debeant, si juxta legem succedendi ab intestato tunc temporis usitatum ordo ipsos tangat. Ex hac promissione conditionata qui a primo Rege ascendunt acquirunt spem succedendi, quamprimum nascuntur (§. 471. *part. 3. Jur. nat.*), quæ num jus sit excitatura, incertum est, quamdiu ordo succedendi a Rege descendentem non actu tangit. Hæc autem ipsa spes invito adimi nequit (§. 477. *part. 3. Jur. nat.*), nec differt a jure, quod hic conditionatum dicitur. Promissio autem populi tempore instituti regni facta ~~manet~~, quatenus populus semper manet idem & valida subsistit, quatenus Rex regnum acceptat pro se & descendentibus suis, potestate acceptandi pro his a populo in ipsum translato (§. 753. *part. 3. Jur. nat.*).

§. 339.

*Quomodo
succedatur
in regno in-
feudato.*

Quoniam in regno hæreditario eo modo succeditur quo tempore instituti regni succedebatur in bonis defuncti (§. 338.); si regnum postea infeudetur, in eo succeditur, quemadmodum ab intestato succedebatur in allodio tempore instituti regni: quodsi vero regnum ab initio fuerit feudum, in eo succeditur, quemadmodum eodem tempore in feudo succedebatur.

Si a tempore regni instituti successio feudalis differt a successione in allodio, & regnum fuerit infeudatum; quando populus in delatione imperii de modo succedendi hæreditario loquitur, animo ejus obversari non intelligitur nisi successio feudalis, ac per consequens voluntas ejus accipienda est de successione feudali (§. 512. part. 6. Jur. nat.). Unde porro patet ut in demonstratione præcedente, valere successionem, quæ in feudis obtinet tempore instituti regni, etiamsi ea postea mutetur, uti in demonstratione præcedente. Relegenda quoque hic sunt, quæ modo ad eandem annotavimus (not. §. 338.).

§. 340.

*An in regno
hæreditario
succedatur
jure natura.*

Similiter quia in regno hæreditario eo modo succedatur, quo tempore instituti regni in bonis defuncti succedebatur (§. 338.); ad successionem in regno non admittuntur, qui jure naturæ ad successionem in bonis ab intestato admitti poterant, si eos lex civilis tempore instituti regni ab hæreditate arceat.

Jus succedendi metiendum est ex populi imperium deferentis, voluntate (§. 277.), non ex jure naturæ, cui hic locus esse nequit, cum aliæ sint rationes, cur juri naturæ hic modus succedendi ab intestato probetur, quam cur populus certum quandam succedendi modum statuat. Populus imperium deferens minime cogitat de modo succedendi ab intestato, qualem jus naturæ maxime probat; sed de eo, qui per leges patriæ observatur. Quamobrem de hoc, non de illo accipienda

da est ejus voluntas (§. 512. part. 6. Jur. nat.). Non est, quod objicias, in Jure naturæ demonstrandum esse, quomodo hoc jure succedi debeat in regno. Juris enim naturæ est, ut populus modum succedendi definiat pro lubitu (§. 277.), consequenter ut ex populi voluntate nascatur jus succedendi & ex ea fit metiendum. Minime hic quæritur, quid fini civitatis convenientius fieri potuerit, ut secundum jus naturæ perfectivum præferatur quod est melius (§. 192. part. 1. Phil. pract. univ.): neque enim quod est melius jus facit.

§. 341.

Quoniam ad regnum hæreditarium non admittuntur *Quinam illi*, quos lex civilis tempore instituti regni ab hæreditate *beri* succedat (§. 340.); *si lex civilis tempore instituti regni ad hæredere nequeatatem non admittit liberos illegitimos, illegitimi quoque in regno ant in re-hæreditario succedere nequeunt, consequenter non admittuntur in regno hæredis nisi secundum leges patriæ nati, non spurii, non adulterini* (§. 537. *capit. 1. part. 7. Jur. nat.*).

Nimirum cum ex lege civili facienda fit interpretatio voluntatis populi, prouti ex antea dictis abunde pater (*not. §. 338. 340.*); pro liberis legitimis, hoc est, ex matrimonio natis (§. 536. *part. 7. Jur. nat.*) non habentur, nisi lex patriæ pro matrimonio agnoscat pactum de concubitu, ex quo proles nata. Ex matrimonio civiliter justo qui nascuntur, secundum leges patriæ nati dicuntur.

§. 342.

Populus certam legem de natiuitate liberorum Regis De liberis conat, ut sint successionis capaces; qui secundum legem istam nati lege fundan non sunt, in regno succedere nequeunt. Populus enim imperiali a rium deferre potest ea lege, quæ ipsi placuerit (§. 277.). *successione Quamobrem legem quoque certam condere potest de nati-exclusis, vitate liberorum Regis, ut sint successionis capaces.* Quoniam

niam itaque hac lege standum est (§. 43.); qui secundum eam nati non sunt, in regno succedere nequeunt.

Quando regnum hæreditarium instituitur, imperium deferretur Regi & iis, qui ab ipso sunt descenduri per nativitatem. Ut igitur quis succedere possit, necesse est, ut certum sit, eum a Rege primo descendere. Quod si ergo populus maximam certitudinem habere velit, ac præcavere, ne liberi supposititii forsan admittantur; de modo nascendi legem utique condere potest, veluti ut adsint personæ quædam illustres, dum partus in lucem editur, quarum testimonio probatur eum ex Regina editum fuisse (§. 1014. part. 5. Jur. nat.). Similiter etsi concubinatus, qualis erat apud Romanos, naturaliter matrimonium sit, & cum eo conveniat conjugium ad morganaticam; legem tamen condere potest populus, ne ex tali matrimonio nati succedant, & hoc voluisse præsumitur, quando istiusmodi matrimonium pro justo non declarat lex civilis. Huc etiam pertinet, si Rex matrimonium contrahit cum foemina ignobili, ubi lege fundamentali definitum, qualem sibi tori sociam adsciscere debeat. Ita si lege prohibitum sit, ne personam extraneam ducat Rex; ex ea nati regni capaces non erunt, utpote non nati secundum patriæ legem (§. 341.), quos unice regni capaces esse voluisse populus intelligitur.

§. 343.

*De renun-
ciatione foe-
minarum in
regno suc-
cessorio.*

Si in regno successorio foemina non admittantur, nisi deficientibus masculis; renunciaciones foeminarum inutiles sunt. Etenim si foeminae non admittantur, nisi deficientibus masculis, Regi ultimo succedit filia, vel foemina, quæ eum sanguine proxime attingit (§. 327.), consequenter foeminae ceteræ jus nullum succedendi habent, utpote lege seu voluntate populi exclusæ (§. 281.), qua unice standum (§. 43.). Quamobrem cum jus succedendi habere debeat, qui eidem

renun-

renunciare vult & renunciatio fieri in gratiam alterius (§. 103. part. 3. *Jur. nat.*); facile patet, nulla hic renunciatio esse opus, consequenter renunciatioes prorsus inutiles esse.

Renunciatio ista repugnat notioni renunciationis: neque enim simpliciter fit, ut foemina succedere nolit, deficientibus licet masculis, cum eadem sibi reservet jus succedendi, quando non fuerit alius, qui succedat. Quamobrem vel declarare intelligitur, quod succedere nolit, quamdiu extant masculi a primo Rege descendentes, vel si ultimus Rex habeat filiam, aut adsit, qui ex ea descendat. Utrumque superfluum est, cum per legem successionis foemina succedere nequeat, quamdiu masculus extat, qui a primo Rege descendit, nec admittatur ad successionem, si Rex ultimus habeat filiam, aut nepotes vel neptes ex eadem cujuscunque gradus, aut adsit foemina cognatione eidem proxima. Istiusmodi itaque renunciatioes tantummodo pariunt de successione lites, quasi juri cuidam suo in gratiam masculorum renunciatum esset, quas tamen populus successorio regno instituto quam maxime evitare intendit (§. 324.). Natae sunt istiusmodi renunciationes ex confusione hæreditatis bonorum & hæreditatis regni, cum tamen hæc ab illa tanquam diversa semper sit distinguenda (§. 336.).

§. 344.

Populus regnum successorium instituens hanc quoque legem *De regressu* successionis condere potest, ut deficientibus masculis regnum *ad foeminas* ratur foeminae Regi primo cognatione proxima, vel ejus descen- *deficienti-* dentes, seu ad eandem regressus fiat: id tamen voluisse non presu- *bus mascu-* mitur, nisi adsint rationes manifestae, quae eo ducunt. Quando *lis.* enim populus regnum successorium instituit, ab ejus unice voluntate dependet, quamnam legem successionis condere velit (§. 277.) & ex ea æstimandum est jus ad regnum (§. 43.). Quoniam igitur successio in regno etiam hoc modo (*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)

feri potest, ut deficientibus masculis regressus fiat ad foeminas, tamdiu exclusas, quamdiu extabant masculi; regressus iste valet, si populo ita visum. *Quod erat primum.*

Enimvero cum successoria regna non introducantur alio fine, quam ut successio certa sit (§. 324.); id autem omnium optime obtineatur, si Regis ultimi filia, vel foemina cognatione eidem proxima succedat, quod per se patet; populus quoque regnum successorium instituens ea lege, ut deficientibus maribus succedant foeminae, voluisse intelligitur, ut filia Regis ultimi, vel hac deficiente foemina cognatione eidem proxima succedat, consequenter nunquam praesumitur regressus ad foeminas, quae primum Regem sanguine propius attingunt. *Quod erat secundum.*

Quodsi vero adsint rationes manifestae, ex quibus ea populi voluntas colligitur; praesumptio hac utpote rationibus particularibus innixa vincit praesumptionem generalem, quam modo diximus n. 2., consequenter regressus est admitteendus. *Quod erat tertium.*

Studio dico, rationes ad fundandam praesumptionem regressus manifestas esse debere, ne sumantur, quae licet facta fuerint nullo tamen jure facta fuerunt, qualia sunt pacta contra praesumptionem generalem facta & quae supponunt regnum pertinere ad haereditatem bonorum, aut Regem praesentem de successione in regnum pro arbitrio disponere posse, quae absurda esse ex anterioribus abunde patet.

§. 345.

Quando renuntiatio valet regressus ad foeminas, quae primum Regem sanguine profoeminarum pius attingunt; foemina renunciare possunt in gratiam filiae ultimi non inutilis. Regis, vel etiam foeminarum, quae primum Regem ulteriori gradu

san-

sanguine attingunt. Quoniam enim renunciatur juri futuro & conditionato in gratiam alterius, quod per se patet, modo attentione sufficiente utaris; nihil hic committitur, quod renunciationi repugnat (§. 103. part. 3. Jur. nat.), consequenter cum quilibet juri suo renunciare possit (§. 118. part. 3. Jur. nat.); nihil quoque obstat, quo minus istiusmodi renunciatio valeat.

Casus propositionis præsentis utique possibilis est (§. 79. Ontol.), non vero de eo jam quæritur, utrum facile, an difficulter dabilis sit. Neque diffitemur, male sibi consulere populum, si istiusmodi successionis modum instituat, ut deficientibus masculis pareat regressus ad foeminas exclusas. Tutissimum omnino est (§. 324.), ut foeminæ semel exclusæ semper exclusæ maneant, aut remotiores non admittantur, nisi propiori non extante. Immo omnium optime tranquillitati Reip. prospicit populus, si voluntatem suam in prima delatione imperii expresse declaret, ut foemina semel exclusæ semper exclusæ esse debeat, quæ etiam in casu dubio præsumitur (§. 324. b. & §. 515. part. 6. Jur. nat.).

§. 346.

Successio linealis est, in qua regnum continuo ab uno ad alterum devolvitur in linea recta, nec ad aliam ceteris propiorem fit transitus, nisi illa extincta. Quoniam regna successoria introducuntur eo fine, ut successor sit certus (§. 324.), major autem certitudo obtineri nequit, quam si regnum continuo devolvatur ab uno in alterum in eadem linea, & ea extincta fiat transitus in lineam ceteris eidem propiorem, prouti ex ipsa notione lineæ rectæ agnationis & cognationis facile patet (§. 563. 570. part. 7. Jur. nat.); *Successio linealis omnium maxime convenit fini regnorum successorum* (§. 932. Ontol.).

*Quænam
sit successio
linealis.*

E. gr. Ponamus Regem primum duos habere filios, a quibus singulis descendunt tres nepotes, cum tertio autem nepote ex filio primogenito extingui lineam primam. Regnum ipso mortuo devolvitur ad filium primogenitum, ab eo ad nepotem primi gradus, ab hoc ad nepotem gradus secundi, & ab hoc denique ad nepotem gradus tertii. Hoc mortuo regnum demum pertinet ad filium natu minorem, & ab eodem regnum transmittitur eodem, quo ante, ordine ad nepotes ipsius. Quodsi ponamus nepotem tertii gradus primi Regis in linea prima duos habere filios, a quibus rursus in duabus lineis succedunt alii, quorum ipse stipes communis est (§. 559. part. 7. Jur. nat.); devolutio regni continuabitur in linea prima, & eadem extincta fiet transitus in secundam, præterita linea aut lineis pluribus, si existunt, quæ stipitem communem filium natu minorem primi Regis habent, ac ita porro. Quamobrem facile patet, successorem non magis certum esse posse, quam in hoc genere successionis.

§. 347.

Cur mortui

habendi pro uno in alterum devolvitur in eadem linea recta, nec ab ea vivis & quo fit transitus nisi hac extincta ad eam, quæ ceteris ipsi pro modo re- prior est (§. 346.); mortui habentur pro vivis, & regnum per gnium trans- eos devolvitur ad eum, qui in vivis est, in eadem quidem linea mittatur. semper a persona gignente ad genitam, quando vero fit transitus de linea in lineam ab ea, quæ ultima est in linea regnatrice ad illam, quæ in linea ceteris proprio primò locum occupat, seu quæ lineam istam inchoavit, aut defuncta proxima est, vel esset, si viveret.

Mortui ideo habendi sunt pro vivis, ut absque difficultate pateat, quomodo succedi debeat, nec ulla de successionem dubitatio locum habeat. E. gr. ponamus filium primi Regis natu majorem mori ante patrem, itidemque ex eo, quem ha-

bet nepotem, ipso autem mortuo superesse nepotem secundi gradus, seu pronepotem. Fingitur ideo regnum a patre transmitti in filium natu majorem, qui cum mortuus id administrare non possit, idem transmittit in filium suum Regis primi nepotem, qui cum itidem non amplius sit in vivis, id in filium suum, Regis primi pronepotem transmittit. Hoc pacto constans manet regula, ut regnum non transmittatur nisi a persona gignente in genitam, aut si talis non existat, in eam, quæ primum locum occupat in linea obliqua propiore, seu defuncto proximam.

§. 348.

Quoniam in successione lineali mortui habentur pro *Quomodo* vivis & per eos regnum transmittitur ad eorundem descen- *jus ad re-* dentes (§. 347.); *jus mortuorum transit ad eos, qui ab ipsis gnum trans-* descendunt, & a vivis in mortuos, a mortuis in vivos semper mittatur. *transmittitur, consequenter in successione lineali manifestum est,* *jus ad regnum successores non habere a Rege, a quo descendunt, sed* *a populo, qui talem succedendi modum definiit (§. 277.), seu ab* *ejus autore.*

In regno hæreditario Rex, dum moritur, jus ad regnum transmittit ad eum, qui sanguine proxime ipsum attingit, nec mortuorum in transmissione ulla habetur ratio. Atque eadem ratio est, cur ex ipso modo succedendi non appareat, jus ad regnum successoribus non competere, nisi ex voluntate populi, vel autoris modi succedendi: etenim Rex quoque, qui regnum in patrimonio habet, modum quendam successionis introducere potest perinde ac populus liber regnum instituens (§. 283.).

§. 349.

Quoniam mortui habentur pro vivis in successione li- *An juri re-* neali & ab iis regnum transmittitur in vivos (§. 347. 348.); *presentatio-* liberi non succedunt in locum parentum, consequenter *jus ad re-* nis in suc- *gnum*

cessione lineali sit lo- gnus non habent jure representationis (§. 981. part. 7. Jur. nat.).
cus.

Juri representationis locus nullus est in successione lineali, sed unusquisque succedit jure suo proprio.

§. 350.

Successio linealis agnatica dicitur, si foeminae a successione in regnum & ex iis descendentes in aeternum excluduntur, seu introducta in regno successorio, ad cuius administrationem nulla admittitur foemina.

Successio hæc obrinet in Gallia; unde & *successio juris Francici* appellatur. Ideo autem placet hæc successio, ne per foeminarum matrimonia ad peregrinos imperium deveniat, seu Regem aut principem externum, moribus aliis quam patrios aduetum, nec insertis per matrimonium externis in familiam regiam stirps regia antiqua nimium rejiciatur.

§. 351.

An filia Regis ultimi vel ex ea descendentes succedere possint. Quoniam ubi *successio linealis agnatica obrinet*, foeminae ad regnum non admittuntur, sed cum descendentes suis etiam masculis in aeternum excluduntur (§. 350.); *filia Regis ultimi eidem succedere nequit, nec succedere potest masculus ex ea natus, immo deficientibus masculis nullus datur regressus ad foeminas exclusas.*

In successione lineali agnatica foeminarum a primo Rege descendentium nulla prorsus habetur ratio, ac per consequens nec eorum, qui ex iis nascuntur, ut perinde sit, ac si absent.

§. 352.

Successio linealis cognatica dicitur, si foeminae quoque admittantur ad successionem in regno: quod cum duplici modo

modo fieri possit, vel ut foeminae pari jure utantur cum agnaticis quæribus, vel ut masculis deficientibus succedat foemina Regi nam & quo ultimo proxima, illam *successionem linealem cognaticam primi generis* appellare lubet. Posterior quoque *successio castiliana* vocari solet, quia in regno Castiliæ usitata.

Vulgo equidem successionis linealis duæ tantummodo constituantur species, nimirum agnatica, de qua ante diximus (§. 350.), & cognatica, quæ castiliana vocatur, quod ejus, quam primi generis diximus, vix exempla ullibi gentium existant; in Jure tamen naturæ, ubi de facto sermo non est, saltem quæritur, quinam modus succedendi sit possibilis, quoniam ex possibilibus populus eligere potest eum, qui placuerit. Quamobrem successionem linealem cognaticam primi generis silentio præterire non debuimus.

§. 353.

Quoniam in *successione lineali cognatica primi generis* Quæ sit foeminae pari jure cum maribus utantur (§. 352.), si foemina cum mare pari gradu concurrat, natus major præfertur mari natus minori, consequenter in pari gradu nulla datur sexus prærogativa (§. 93. part. 1. Jur. nat.), & *successio continuatur in limiti generis* beris ejus ac ipsis postponuntur masculi cum suis liberis.

Nimirum linea ultimi possessoris regni continuatur per filiam natu majorem, perinde ac in agnatica per filium natu majorem. Habentur vero etiam hic mortui pro vivis, quemadmodum in omni successionem lineali (§. 347.), ita ut per mortuos continuo ordine regnum devolvatur ad eam personam, quæ in vivis est. Successio hoc modo satis certa est, neque enim sexus differentia certitudini successionis ullo modo officit: regnum tamen ad extraneos Principes per matrimonia miris modis devenit, nisi Principibus extraneis nubere prohibeant.

beantur, ac propterea familia Regis primum a populo electi, quippe quæ per mares potissimum continuatur, foeminis in aliam familiam transeuntibus, dum nubent, nimium postponitur. Et hæc dubio potius ratio est, cur is succedendi modus sit inuicatio.

§. 354.

*Qualis sit
successio ca-
stilians.*

Quoniam in successione lineali cognatica secundi generis, seu Castilians foemina possessori regni ultimo proxima ad regnum demum vocatur, deficientibus masculis (§. 352.); si foemina cum mare pari gradu concurrat, natus major postponitur mari natus minori, consequenter in pari gradu datur sexus prerogativa & ætatis prerogativa non obtinet nisi in eodem sexu (§. 93. part. 1. Jur. nat.), & successio continuatur in eadem linea per masculos, quamdiu masculi supersunt, nec continuatur per foeminam, nisi quando in eadem deficient mares ex maribus nati.

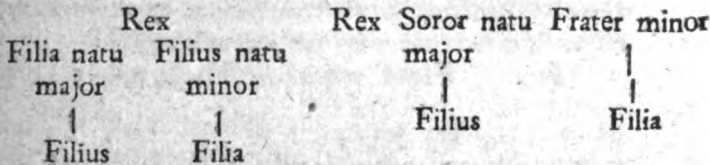
E. gr. Ponamus Regem primum habere duos filios & filiam unam natu maximam. Regnum ab eo devolvitur ad filium ejus primogenitum, filius autem secundo genitus & filia sunt autores linearum collateralium, quarum ea, quæ per filium natu minorem inchoatur præfertur alteri, quæ inchoatur per filiam, utrinque continuanda per liberos ipsorum & si plures habeant in plures dispergenda habita sexus atque ætatis ratione. Hinc regnum a filio primogenito, sive in vivis fuerit, sive mortuus, devolvitur ad filium ipsius primogenitum & ita porro, nec venit ad foeminam in eadem linea, nisi quando possessor regni ultimus in eadem prolem masculam non habet, sed nonnisi filiam, aut filias, ubi in casu priori filia unigenita, in posteriori autem filia primogenita succedit, aut, si viveret, succedere deberet. Ut autem pateat, a quam persona regnum devolvatur ad eam, quæ succedere debet, mortuorum habenda ratio est. Ponamus exempli causa Regem ultimum in linea regnatrice habuisse filium, qui sine prole,

le decessit, & dum moritur non superesse nisi filiam natu minorem, natu autem majorem similiter sine prole decessisse. A Rege, quando moritur, regnum devolvitur ad filium, ab eo autem ad filiam primogenitam, & ab hac demum ad filiam natu minorem. Nimirum si filius esset in vivis, ipse succederet &, si improles moreretur, regnum relinqueret sorori natu majori, siquidem ea adhuc viveret, hac autem sine prole moriente regnum veniret ad sororem natu minorem & successio deinde continuatur in liberis ejus, eo ordine, quem admittit sexus & ætatis prærogativa. Hoc equidem modo regnum per foeminas quoque ad extraneum Principem devenit; non tamen tanta varietate, quanta obtinet in successione lineali cognatica primi generis (not. §. 352.).

§. 355.

Similiter quia in successione lineali cognatica primi generis foemina natu major pari gradu præfertur mari natu minori (§. 352.), in successione autem lineali cognatica secundi generis eidem postponitur; in successione lineali cognatica primi generis filius ex sorore natu majore præfertur filia ex fratre minore & filia ex filio natu majore præfertur filio ex filia minore natu; ast in cognatica secundi generis filia ex filio semper præfertur filio ex filia & filia ex fratre filio ex sorore, in utroque autem filius majoris fratris fratri minori.

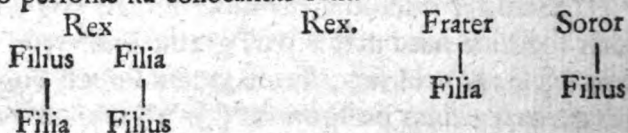
Manifesta hæc sunt, si liberi Regis suo ordine collocentur, veluti in casu primo

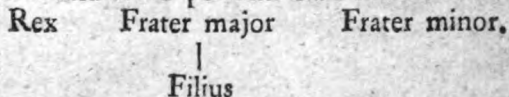
Nimirum in filia natu majore Regis continuatur linea regnatrix, (Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Kk

trix, in filio autem natu minore incipit nova linea. Transitus de linea in lineam non fit, quamdiu in illa persona quædam existit. Mortuo igitur Rege regnum devolvitur ad filiam natu majorem, postposito filio natu minore, & per illam, cum mortua sit, ad filium ipsius, consequenter etiam filia ex filio natu minore postponitur. Quodsi enim filius ex filia natu majore moriatur improles, ascendendo ad Regem demum itur ad lineam proximam, & regnum venit ad filium natu minorem, a quo, cum mortuus supponatur, devolvitur ad filiam ejus. Similiter si Rex improles moritur, regnum venit ad lineam proximam, quam inchoat soror, quæ natu major supponitur fratre quem habet. Hac autem ante illum mortua, ab ea devolvitur ad filium ipsius, postpositis fratre minore ante Regem mortuo atque filia ipsius, quæ adhuc in vivis est, tanquam in linea remotiori existentibus. Similiter in casu secundo personæ ita collocandæ sunt.

Atque tum statim patet, a Rege regnum devolvi ad filium, & ab eo, si mortuus sit ante patrem, ad filiam ipsius, postposita filia Regis cum filio suo, ad quam venire nequit nisi a filia filii ascendendo ad lineam proximam, quam filia Regis inchoat, siquidem illa sine prole decedat. In exemplo altero Rege sine prole mortuo regnum devolvitur ad fratrem & ab eo, cum mortuus ante Regem supponatur, ad filiam ejus, & ubi hæc improles obit, ascendo ad lineam proximam, in qua regnum venit ad sororem, & ab ea ad filium ejus transmittitur. Denique in casu tertio personæ ita collocantur:

Ita statim apparet, si Rex improles moriatur, regnum devolvi ad lineam proximam, quam inchoat frater Regis natu major,

ior, utpote propter prærogativam ætatis minori præferendus. Quamobrem cum non fiat transitus de linea in lineam, quamdiu in linea regnatrice superest, qui succedere possit, a fratre majore mortuo regnum transmittitur ad filium ipsius postposito fratre minore. Et quia supponitur, non adesse sororem Regis, quæ ob prærogativam ætatis cum suis liberis regnum ad se traheret; filius fratris majoris præfertur fratri minori in utraque successione lineali cognatica. Facile autem intelligitur, in collocandis personis habendam esse rationem prærogativæ ætatis, atque sexus, qualis obtinet in qualibet successio-
nis specie.

§. 356.

Si deficiente agnatica substituitur successio linealis cognatica, regnum devolvitur ad filiam Regis ultimi & ejus liberos masculos, vel ad cognatam proximam, veluti sororem & ejus liberos masculos. Quoniam enim successio cognatica non substituitur agnaticæ nisi eo fine, ut, Rege ultimo mortuo certa sit successio (§. 324.), successio cognatica non latius extendenda, nisi quantum sufficit, ut finis iste obtineatur. Quamobrem cum hoc fiat, si deficientibus nonnisi masculis admit-
tatur foemina una cum maribus, qui ex ea descendunt, successio quoque cognatica non amplius extendenda. Quamobrem regnum tantummodo devolvitur ad filiam, vel proximam cognatam, & deinde secundum legem successionis agnaticæ succedunt liberi ejus masculi.

Nimirum quando hæc substitutio fit, deficientibus masculis foeminæ obtingit regnum, quæ eo loco est, quo si esset mas, illud ad eam devolveretur. Subit itaque foemina in locum masculi paris gradus, & successio in ejus linea exclusis foeminis continuatur. Deficientibus masculis foemina habetur pro masculo, ut successio continuari possit. Locum ideo foeminæ non facit nisi necessitas, qua sublata successio agna-

tica est. Probe autem notandum est, substitutionem cognaticam in ipsa lege successionis tempore instituti regni condita contentam esse debere, siquidem foemina vel ex ea nati ad capessendum imperium admitti debeant. Quodsi enim deficiente stemmate masculino, a populo vel iis, qui jus eligendi habent, in locum Regis ultimi evehitur foemina, veluti filia, aut soror, vel masculus ex ea natus; hoc fit libera electione, nec propterea dici potest singularis successionis species, in qua linea cognatica substituitur agnaticæ, cum tunc eligi poterat persona quæcunque alia. Accedit, in eo casu lineam cognaticam quamcunque, etiam remotiorem, exclusa propriori, agnaticæ deficiente substitui posse, immo novum succedendi modum introduci: id quod minime succedit, si initio is succedendi modus fuerit stabilitus, ut, quoties deficit masculus, successio cognatica agnaticæ substituitur. Contingere autem potest, ut, facta ista substitutione, imperium per tempus satis longum sit penes foeminas. Ponamus enim Regem ultimum tres habere filias. Eo mortuo regnum transmittitur in natu majorem, hac autem sine prole moriente, ad secundam. Quodsi hæc non habuerit filium, aut ex filio ante matrem mortuo tantum supersit neptis, ad hanc regnum venit & ab ea ad filiam ipsius, si nullus adsit filius. Quodsi hæc sine prole moriatur, regnum ab ea devolvitur ad filiam tertiam & ut ante ad liberos ejus sexus foeminei, quamdiu masculi desunt. Tale quid metuendum non est, si libera electione linea cognatica substituitur agnaticæ: tum enim excludi, aut potius præteriri possunt lineæ, quæ maribus carent, & foemina quoque præteriri potest, etiamsi in vivis sit, quæ lineam inchoat, & eligi vel filius, vel nepos ejus.

§. 357.

*De successio-
ne secundum
gradus stirpis
familie.*

Concipi adhuc possunt alii successionum modi. Talis est, ut eo ordine quisque ad regnum vocetur, quo autori stirpis regniæ proximus, habita ætatis &, quando foeminae exclu-

excluduntur sexus ratione, seu ut successio fiat secundum gradus familiæ primi Regis, nec fiat transitus de uno gradu in alterum, quamdiu in gradu propiore quis superest. Patet itaque in successione secundum gradum familiæ primo Regi succedere omnes filios pro ætatis ordine, inde omnes nepotes habita ratione tam ætatis parentum, quam propria & sic parvo.

Modum hunc succedendi olim obtinuisse in Numidia ex Livio lib. 29. c. 29. colligitur. Exempla alia in medium afferunt Grotius lib. 2. c. 7. §. 24. & Puffendorfius lib. 7. c. 7. §. 14. Potest autem hic succedendi modus ad imitationem successionis linealis dividi in agnaticum & cognaticum. In priore excluduntur foeminæ, in posteriore foeminæ vel postponuntur maribus in pari gradu, vel admittuntur cum maribus secundum ætatis ordinem. Immo locum hic quoque habere potest substitutio successionis cognaticæ in locum deficientis agnaticæ, ita ut, si in ultimo familiæ gradu tantum supersint foeminæ, natu major subeat in locum maris & in ejus familia deinceps continuetur successio eo modo, quo in familia primi Regis. Non opus esse, ut prostent successionis cognaticæ & substitutionis, quam diximus, exempla, ex anterioribus abunde liquet.

§. 358.

Alius succedendi modus est, quo patri non succedit *De successio-* filius, sed sororis filius, seu in genere nonnisi filii ex filia- *ne ex filiabus* bus Regum, non vero a primo Rege descendentes mares *Regum ma-* succedunt, habita ratione ætatis filiarum, si plures una *torum.* fuerint. Poterat successio hæc dici *Malabarica*, quia per totam *Malabariam* recepta, quamvis etiam mos idem succedendi observetur apud plures alios Indiæ populos.

Ratio, ob quam placet hic succedendi modus, hæc est, ut putent, de filiis ex filiabus Regum multo certiorum esse, quod sint ex prosapia regia, quam de iis, qui ex ux-

ribus Regum nascuntur. Ut modus succedendi clarior evadat, ponamus primum Regem habere filium & filiam, ex hac vero ipsi nasci nepotem. Nepos hic defuncto succedit excluso filio cum omnibus liberis cujuscunque gradus. Quodsi ergo hic denuo habuerit filiam, qui ex ipso nascitur avo tuo succedit. Si aliam præterea habuerit filiam juniorem, nec filia natu major filium pepererit, succedet filius ex juniore, ac ita porro.

§. 359.

*Singularis
succedendi
modus.*

Apud Chatramotitas, Arabum nationem, referente *Strabone* l. 16. successit in regno non filius patri, sed qui primus e nobili genere post constitutum Regem nascitur. Quare simul ac aliquis in imperio constitutus esset, omnes nobilium virorum uxores prægnantes conscribebantur & custodes apponebantur, qui observarent, quæ prima peperisset. Nam ejus filius ex lege assumtus & ad regni successionem regaliter educatus.

Modus hic succedendi introductus videtur ad evitandasturbas, quæ in electione Regis ex familiis nobilibus ortæ fuerant: ita enim earum consensus in regnum successorium facile impetrabatur, quod antea erat electivum. Ac præterea ad regni successionem educari poterat futurus successor, ut tanto certior esset spes regiminis boni.

§. 360.

*Modus alius
eidem affinis.*

Ad ejus imitationem excogitari potest modus aliûs, ut certæ familiæ eligantur, ex quibus sede vacante successor assumendus, ea quidem lege, ut natu maximus ceteris præferatur.

Quodsi dicas, convenientius esse, ut ad regni successionem assumatur, qui ad imperandum aptior sit; ex iis, quæ sæpius
jam

jam inculcavimus, patet, hunc modum non esse aptum ad discernendum partes dissidentes, & in eo casu regnum potius fore electivum, quam successorium. Per se autem liquet, cum lege populi, aut eorum, qui jus populi habent, omnis succedendi modus definiatur (§. 277.), quicumque modus succedendi eligatur, eidem a populo certas statui posse leges, prouti saluti Reip. se optima ratione consulere posse visum fuerit.

§. 361.

Immo certæ quoque eligi possunt familiæ, ex quibus *Adbuc alius.* ordine suo succedant Reges, veluti si quatuor fuerint familiæ, primum ex prima, secundo ex secunda, tertio ex tertia, quarto ex quarta, ac deinceps iterum ex prima & ita porro succedat mas natu maximus, vel etiam foemina natu maxima, si quoque foeminas ad regnum admittere visum fuerit.

Nolumus curiosius inquirere in plures succedendi modos, sufficit enim in genere constare, quod quivis modus possibilis locum habere possit, qui populo placuerit (§. 277.).

§. 362.

Si regnum fuerit patrimoniale, filius a patre exhæredari potest: in successorio alio, etiam si regnum hereditarium sit, exhæredari nequit, ut ne in eodem succedat. *An filius a patre exhæredari possit.* Etenim si regnum fuerit patrimoniale, Rex sibi successorem eligere potest, quem voluerit, etiam extraneum (§. 283.), consequenter pater filium non modo præterire, verum etiam expresse declarare potest, ut ne is in regnum succedat. Quoniam itaque istiusmodi declaratio exhæredatio est (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*); si regnum fuerit patrimoniale pater filium exhæredare potest. *Quod erat primum.*

Enimvero

Enimvero si regnum fuerit successorium, imperium defertur lege, quam populus condidit, aut, si nulla extet, moribus gentium vicinarum succeditur (§. 323.), quos legis instar esse patet (§. 277.). Jus igitur ad regnum non habet filius a patre, sed a populo. Quamobrem nec pater filio jus adimere potest (§. 336. *part. 3 Jur. nat.*). Quoniam itaque jus ad regnum filio adimitur, si exhæredatur (§. 1000. *part. 7. Jur. nat.*); filius a patre, si regnum successorium fuerit, sed non patrimoniale, exhæredari nequit.

Quod erat secundum.

Quamvis vero modus succedendi hæreditarius fuerit; cum tamen regnum hæreditarium non sit pars hæreditatis paternæ, sed separata quædam hæreditas (§. 336.), & modus succedendi saltem a populo ad formam successionis ab intestato redactus (§. 326.), illo non obstante, jus ad regnum non a patre, sed a populo habet filius, consequenter ut ante patet, etiamsi regnum fuerit hæreditarium, hoc tamen non obstante filium a patre exhæredari non posse.

Quod erat tertium.

Quæcunque igitur sunt justæ exhæredationis causæ, ex tamen non attenduntur in successione in regnum. Sed ferendum patri, ut filius succedat, quem etiam jure naturali exhæredare potest.

§. 363.

Exhæredationis effectus si regnum fuerit Quoniam pater filium exhæredare nequit, si regnum fuerit successorium, qualiscunque tandem placuerit succedendi modus (§. 362.); *si filius a patre exhæredatur, in bonum fuerit ejus privata succedere nequit, exhæredatus tamen succedit in regnum quod patrimoniale non est, & bona regia (§. 286. 289.).*

rium.

Cum

Cum bona Regis privata ad regnum minime pertineant (§. 286.), de iis quoque tanquam privatus disponit, consequenter quoad ea ob justas causas filium exhæredare potest (§. 1000. part. 7. *Jur. nat.*), etsi eum exhæredare non possit quoad regnum, aut bona regia. Quodsi ergo Rex filium exhæredet, allegatis etiam justis exhæredationis causis; is tamen nonnisi quoad bona ipsius privata exhæredatus intelligitur, & ad ea restringenda exhæredatio, propterea quod exhæredatio quoad bona regia & regnum ipso jure nulla est (§. 362.).

§. 364.

In successorio regno jus succedendi suo ordine acquiritur Quomodo per nativitatem; quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno. Etenim quando regnum successorium instituitur, in primum Regem transfertur imperium certa lege in nondum natos morte possidentis successive transmittendum (§. 277. 279.). Enimvero si jus in te transfertur certa lege in nondum natos, dum transfertur, morte possidentis successive transmittendum; quamprimum illi nascuntur jus acquirunt in jus in te translatum succedendi, conditione lege definita existente, quamprimum vero concipiuntur in utero materno, quasi spes acquirunt per nativitatem jus istud succedendi acquirendi (§. 836. part. 6. *Jur. nat.*). In regno itaque successorio jus suo ordine succedendi acquiritur per nativitatem, quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno.

Christus hoc elucescit ex specialibus succedendi modis, quos hæcenus explicavimus.

§. 365.

Quoniam in regno successorio jus succedendi suo ordine acquiritur per nativitatem, quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno.

(*Wolffii Jur. nat. Pars VIII.*)

L1

De jure patrimonii in

ius succedendi liberorum.

dine acquiritur per nativitatem, quasi spes vero jus istud succedendi per nativitatem acquirendi per conceptionem in utero materno (§. 364.), & tam jus acquisitum (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*), quam quasi spes acquirendi per nativitatem jus conditionatum succedendi in jus in primum acquirentem transmissibiliter collatum foetui adhuc in utero existenti adimi nequit (§. 838. *part. 6. Jur. nat.*); *parentum voluntate nec jus succedendi liberis natis, nec quasi spes jus istud per nativitatem in utero materno conceptis acquirendi adimi potest.*

Nihil hic asseritur, quod non sit evidens, modo animo comprehenderit ea, quæ alibi in genere demonstravimus, præsertim de quasi spe foetus in utero (§. 836. & *seqq. part. 6. Jur. nat.*), nec jus succedendi in regnum cum jure hæreditario confundas (§. 289.).

§. 366.

De abdicatione regni.

Rex regnum abdicare potest pro se & liberis nondum natis, nec in utero materno conceptis; sed non pro jam natis aut in utero conceptis. Quando enim regnum successorium instituitur, ea populi voluntas est, ut successio ab uno in alium devolvatur, & in locum Regis deficientis certa lege succedat alius (§. 279.). Quamobrem cum lege successionis jam designatus sit successor, si Rex deficiat, non ea fuisse intelligitur populi voluntas, ut regnum sibi delatum necessario acceptet is, ad quem devolvitur, vel ut id, quamdiu vixerit, administret, ubi acceptaverit. Liberum itaque ipsi est, quandocumque visum fuerit, declarare, quod diutius regnum habere nolit, consequenter idem pro se abdicare potest (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*). *Quod erat primum.*

Enimvero quoniam parentum voluntate nec jus succedendi liberis natis, nec quasi spes jus istud per nativita-

tem

tem acquirendi in utero materno jam conceptis adimi potest (§. 365.), adimitur autem natis jus succedendi, in utero materno conceptis quasi spes jus istud acquirendi, si pater declaret se nolle, ut liberi in regnum succedant, consequenter si pro liberis suis jam natis, aut in utero materno conceptis regnum abdicet (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*); Rex pro liberis jam natis, aut in utero materno jam conceptis regnum abdicare nequit. *Quod erat secundum.*

Cum vero nondum natus jus nullum habere possit (§. 830. *part. 6. Jur. nat.*), nec antequam factus in utero materno concipitur, spem acquirendi per nativitatem jus succedendi habeat (§. 836. *part. 6. Jur. nat.*); si pater declaret, se nolle, ut in regnum succedant liberi sui nondum nati nec jam in utero materno concepti, nihil ipsis adimitur. Quamobrem cum Rex pro liberis suis abdicet regnum, si declaret nolle sese, ut iidem in regnum succedant (§. 115. *part. 3. Jur. nat.*); quin pro liberis nondum natis, nec jam in utero materno conceptis regnum abdicare possit, dubitandum non est. *Quod erat tertium.*

Regnum successorium non alio fine introducitur, quam ut successor sit certus (§. 324.). Finis iste obtineretur, etiamsi Rex pro se regnum abdicet, cum non desit alius, qui succedat. Immo si fuerit ultimus in familia regnatrice, seu primi Regis, parum interest, sive populus, regno abdicato, sive Rege mortuo, de eodem statuatur. Quod si regnum abdicet Rex pro se ac liberis suis nondum natis, nec jam in utero materno conceptis, non demum opus est populi consensu. Ponamus enim populum velle, ut nondum natorum, nec in utero materno conceptorum habeatur ratio; cum is, quem deficiente Rege ordo tangit, ad regnum sit admittendus, lege autem successionis eidem detur successor, ordo succedendi perturbatur, contra finem, qui regni successorii institutione intenditur.

In successione quidem lineali mortui habentur pro vivis, ut evidentior sit modus succedendi: eadem vero ratio non exigit, ut nondum quoque nati habeantur pro natis, aut, qui in utero materno nondum existunt, pro jam conceptis, neque populus in prima delatione regni quicquam juris in eos transferre potuit (§. 834. part. 6. Jur. nat.).

§. 367.

*De renun-
ciatione.*

Successioni in regno quilibet renunciare potest pro se & liberis nondum natis, nec in utero materno conceptis, sed non pro jam natis, aut saltem in utero materno conceptis. Cum juri succedendi in regnum renunciatur, si sufficienter in gratiam alterius declaretur, se in regnum succedere nolle, nec succedendi jure adversus alterum uti velle (§. 103. 104. part. 3. Jur. nat.), quemadmodum qui regnum abdicat declarat, se idem diutius habere nolle (§. 115. part. 3. Jur. nat.); facile patet propositionem præsentem eodem modo ostendi, quo præcedens demonstrata fuit.

Ita in successione lineali filius natu major, qui vitam coelibem agit, renunciare potest in gratiam fratris minoris, ut regnum mortuo patre ad hunc & ab eo descendentes devolvatur. Tum vero patet, renunciationem hanc fieri non posse in gratiam nepotis Regis ex filio natu minore, si is jam habeat filium, dum renunciat. Quamvis vero si coelebs renunciaret, postea uxore ducta, ipsi nascantur filii; hi tamen per natiuitatem jus succedendi suo ordine acquirere nequeunt, quoniam regressus de linea in lineam fieri nequit, nisi idem reservetur. Si autem regressus referatur, prærogativa lineæ in lineam, vel lineas alias transfertur, ut ideo renunciatio cum regressu reservato tanquam peculiaris actus a nuda renunciatione distingui posset, modo vocabulis commodis non destitueretur. Qui ita in gratiam alterius renunciat, jus suum cum jure alterius revera commutat, consequenter facta commutatione

done quilibet jus alterius ad eos, qui ex ipso descendunt, transmittit, linea nimirum una in locum alterius substituta.

§. 368.

Quoniam juri succedendi in regnum renunciari ne- *Quando re-*
quit pro liberis jam natis, vel in utero materno conceptis *nunciatio* &
(§. 367.) ac idem valet de abdicatione regni (§. 366.); *abdicatione*
si quis juri succedendi renunciet pro se ac liberis suis, vel regnum pro liberis
pro se ac liberis abdicet; renunciatio & abdicatione pro liberis jam na-
tis, aut in utero materno conceptis, ipso jure nulla est, conse-
quenter in successione lineali agnatica patri succedit filius, vel nascituris
nepos, adeoque nec illa abdicatione, vel renunciatio nocet ex iisdem nocet.
nascituris. Similiter patet, in aliis succedendi modis *renuncia-*
tionem & abdicationem non nocere juri succedendi suo ordine li-
berorum, natorum, nec ex iis nasciturorum.

Nimirum nascituris non nocet renunciatio & abdicatione,
quamdiu tempore renunciationis, aut abdicationis adest, qui
in locum abdicantis, vel renunciantis vi legis successionis suc-
cedit, & ex quo deinceps successive nascuntur, a quorum uno
ad alterum regnum devolvitur eo ordine, qui lege successio-
nis continetur. Populus, qui permittit renunciationem & ab-
dicationem, nec eam expresse prohibuit, nolle etiam intelli-
gitur, ut jus succedendi per eos propagetur ad nascituros, qui
renunciarunt juri succedendi & regnum abdicarunt. Quam-
vis itaque simpliciter tantummodo renunciantur, vel nulla li-
berorum, seu ex ipsis nasciturorum mentione facta, regnum
abdicarunt; nondum nati tamen, nec in utero materno jam
concepti nihil juris per nativitatem aut conceptionem acquirere
possunt, ut adeo superfluum existimari debeat renunciatio,
vel abdicatione pro nascituris. Ceterum cum jus succedendi
non aliter acquiri possit, quam populus regnum successorium
instituens voluit (§. 277.); dubium non est, quin renuncia-
tio & abdicatione nocere etiam possit jam natis ac in utero ma-

terno conceptis, si lege tempore instituti regni lata expresse hoc dictum fuerit. Etenim tam per nativitatem non acquiritur jus suo ordine succedendi, nisi sub hac conditione, si is, a quo regnum ad acquirentem devolvi debet sive immediate, sive mediate, non renunciaret, aut regnum abdicet. Absit itaque, ut fingas contradictionem, quasi populus velit jus aliquod per nativitatem acquiri, & non acquiri, vel legem successionis injustam pronuncies, quasi jus quaesitum eadem auferatur.

§. 369.

An filius in regia fortuna natus in prima delatione imperii contrarium dicatur. Quando enim regnum defertur primo regi, cum successorium esse debeat, ea lege defertur, ut, qui ab eo per nativitatem descendunt, suo ordine succedere debeant (§. 277. 279.). Quod si ergo a populo non distinguatur inter liberos in fortuna regia & ante eandem natos, ut illos a successione vel prorsus excludi, vel saltem hisce postponi velit; regni perinde capaces sunt ante ejus adeptionem nati, quam qui in fortuna regia postea nascuntur. Hæc igitur differentia cum non sit attendenda, nisi populus eam attendi expresse voluerit; filius omnino ante regni adeptionem natus præferendus ei, qui in regia fortuna natus est, in qualibet successionis specie, nisi expresse in prima delatione imperii contrarium dicatur.

Filius ante regni adeptionem natus præferendus ei, qui in regia fortuna natus est in quavis successionis specie, nisi expresse in prima delatione imperii contrarium dicatur.

Fons omnis juris succedendi voluntas populi est (§. 277.). Quamobrem in iis, quæ non uno modo fieri possant, decidendis semper recurrendum est ad voluntatem populi in prima delatione imperii vel expresse declaratam, vel ex iis, quæ tum dicta & gesta sunt, necessario, vel probabiliter colligendam. Qui aliunde rationes conquirat in quaestionibus de successione in regnum decidendis, nihil agit: neque enim hic quicquam valent

valent rationes, quibus quod melius evincitur, populo quidem attendendæ in lege successione condenda, non vero in jure successione declarando. Ita facile patet, ex notione juris hæreditarii perperam inferri, quod pater filium exhæredare possit, ut ne in regno succedat. Quamvis enim populus modum succedendi ad legem successione ab intestato, qualis apud eum obtinet, alligaverit; non tamen ideo jus succedendi in regnum filius a patre habet, sed a populo, consequenter patri nullum jus in idem competit, quod non expressa populi in regni successorii institutione in eum fuit collatum, veluti si id juri hæreditario expresse fuerit exæquatum & cum eodem unitum, ita ut, quod leges permittunt in successione in bonis, idem in successione in regno permissum esse debeat tenenti. Similiter patet, abdicationem patris nocere non posse liberis in regnis hæreditariis, propterea quod in liberos nihil transferre possint, regno abdicato: neque enim in regno hæreditario jus succedendi a patre in filium transfertur, sed idem perinde ac pater filius populi voluntate habet, nisi populus aliter in prima imperii delatione voluntatem suam expresse declaraverit, aut gentium vicinarum tunc temporis recepti mores aliud suaserint (§. 323.).

§. 370.

Nepos ex filio priore præferendus filio posteriori in successione lineali, immo etiam neptis ex illo huic præferenda in successione lineali cognatica; in regnis vero hæreditariis individuis filius posterior præferendus nepoti ex filio priore, si jus representationis jure civili regionis tempore instituti regni non obtinuit, ætate auctorem major in casu opposito præferendus ætate minori. Quodsi regna fuerint dividua, in casu priori concurrunt ad partes, in posteriori si filius posterior præferendus nepoti ex filio priore. Etenim in successione lineali mortui habentur pro vivis & regnum per eos devolvitur ad eum, qui in vivis est, in eadem quidem linea

An nepos ex filio priori præferendus filio posteriori.

linea semper a persona gignente ad genitam, nec fit transitus de linea in lineam, nisi linea regnatrice extincta (§. 347.). A rege igitur regnum devolvitur ad filium ejus natu priorem, & ab hoc ad filium ipsius, seu nepotem Regis, immo in cognatica successione etiam ad filiam illius, seu neptem Regis (§. 354.), consequenter nepos ex filio priore & in regno cognatico etiam neptis ex eodem præfertur filio posteriori. *Quod erat primum.*

Enimvero si regnum fuerit individuum, per se patet, nonnisi unam personam in idem succedere posse. Quodsi vero jure hæreditario succedatur, *per hypothesein*, & plures Regi defuncto extiterint hæredes, natu major præfertur minori (§. 328.). Quamobrem si tempore instituti regni jus repræsentationis obtinet, cum tum idem locum habeat in successione regni (§. 331.), nepos ex filio natu major præfertur filio natu minori: id quod jam supra demonstravimus (§. 332.). *Quod erat secundum.*

Enimvero si jus repræsentationis non obtinet, cum nepos non succedat in locum parentis (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*), nepos uno gradu remotior est Regi defuncto, quam filius posterior (§. 578. *part. 7. Jur. nat.*). Quamobrem cum jure hæreditario filius excludat nepotem, si juri repræsentationis locus non sit (§. 1033. *part. 7. Jur. nat.*); filius quoque posterior præfertur nepoti ex filio priore, non attempta ætatis prærogativa. *Quod erat tertium.*

Quodsi regnum dividuum fuerit, cum jure hæreditario eodem modo succedatur, quo in bonis defuncti succeditur (§. 326.), regnum inter filios diuidendum in partes subjectivas æquales, & qui jure repræsentationis succedunt, eam partem accipiunt, quam parens ipsorum accepisset, si
adhuc

adhuc in vivis esset (§. 990. part. 7. Jur. nat. & §. 231. h.). Quamobrem cum nepos ex filio priori concurrat cum filio posteriori, si jus repræsentationis obtinet (§. 981. part. 7. Jur. nat.), minime autem, si eidem non sit locus, quod per se patet; ideo in casu priori regnum inter nepotem ex filio priori & filium posteriorem Regis defuncti dividendum, in posteriori autem filius posterior præfertur nepoti ex filio priori, prouti patet per demonstrata n. 3. cum scilicet nonnisi unus regni capax sit (§. 333.), consequenter nullus divisioni locus relinquatur. *Quod erat quartum.*

Nullam hic habemus rationem foeminarum, ne præter necessitatem casus propositionis præsentis multiplicemus. Quod si enim admittantur foeminae, quando cum maribus concurrunt pro maribus habentur, atque ideo ad eas applicantur, quæ de illis demonstrata fuerunt.

§. 371.

Si jus repræsentationis obtinet, nepos ex filio priore in regno hereditario habita ratione ætatis præfertur filio posteriori, etiam si dum fuerit, dictum fuerit, ut Regi defuncto proximus succedat. Etenim si ut proximus jus repræsentationis obtinet, nepos succedit in locum patris *succedat in sui* (§. 981. part. 7. Jur. natur.), consequenter pari gradu *regnum.* agnatus Regi defuncto censetur cum filio posteriori, ita ut hic non amplius propior eidem dici possit (§. 569. part. 7. Jur. nat.). Inter nepotem igitur ex filio priore & filium posteriorem non amplius attenditur gradus, sed ratio saltem habetur ætatis. Quamobrem si jus repræsentationis obtinet, nepos ex filio priore in regno hereditario individuo præfertur filio posteriori, habita saltem ratione ætatis, etiam si dictum fuerit, ut Regi defuncto proximus succedat.

Ita nimirum facienda interpretatio, ut absurdum evitetur,
(Walfis Jur. Nat. Pars VIII.) Mm quod

quod sequeretur verborum significatui strictè inhærendo (§. 484. part. 6. Jur. nat.). Vtique vero absurdum est locum facere juri repræsentationis & hoc non obstante admittere differentiam gradus inter eos, qui jure repræsentationis cum aliis concurrunt: id enim perinde est, ac illos cum his censere pari gradu.

§. 372.

An filius ex fratre priorè & fratrem tertium, seu posteriorem; in successione lineali filius ex fratre priorè præfertur fratri posteriori: in regno hæreditario individuò, si jus repræsentationis obtinet, filius ex fratre priorè natu major præfertur fratri posteriori & contra, in regno autem dividuo concurrunt ad partes subjectivas; si vero jus repræsentationis non obtinet, frater posterior præfertur filio ex fratre priorè. In successione enim lineali mortui habentur pro vivis & regnum a Rege sine liberis moriente devolvitur ad fratrem priorè, etsi mortuum, ab hoc autem ad ejus filium (§. 347.). Quamobrem filius ex fratre priorè præfertur fratri posteriori. *Quod erat primum.*

In regno hæreditario individuò si plures Regi defuncto extiterint hæredes, natu major præfertur natu minori (§. 328.). Quamobrem cum jure repræsentationis liberi succedant in locum parentum (§. 981. part. 7. Jur. nat.); filius ex fratre priorè præfertur fratri posteriori, si eum ætate vincat, & contra. *Quod erat secundum.*

Quodsi autem regnum fuerit dividuum, cum filius ex fratre priorè pari gradu censeatur cum fratre posteriore (§. 981. part. 7. Jur. nat.); illud inter eos dividendum in partes subjectivas (§. 231.). *Quod erat tertium.*

Cum jus repræsentationis hic spectetur in linea collateralè, eidem

eidem vero in successione in regnum locus non fit, nisi quatenus obtinet in successione in bonis tempore instituti regni (§. 331. 338.); ne vel tacente patet, nec jus istud attendi in casu propositionis presentis, ubi in linea collateralis subitio in locum parentum recepta non est.

§. 373.

Defuncti fratris filius, vel etiam filia præfertur patruo An filius de- Regis tam in successione lineali, quam in hereditaria, siquidem in fun- hac juri repræsentationis locus relinquitur, ubi vero hoc non obtinet, tris patruo qui sexu aut ætate potior est vincit. In successione lineali mor- Regis præ- tui habentur pro vivis & per eos regnum devolvitur ad hos, ferendus. qui in vivis sunt, quando vero fit transitus de linea in lineam, ad eum, qui in linea regnatrici extinctæ proxima primum locum tenet (§. 347.). Rex igitur sine liberis moriens regnum devolvit ad fratrem defunctum, minime vero ad patrum suum (§. 582. 601. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem defuncti fratris filius præfertur patruo Regis in successione lineali. Quod erat primum.

In successione lineali cognatica non fit transitus de linea in lineam propter sexum (§. 352.). Quamobrem cum in successione lineali Rex sine liberis moriens regnum devolvat ad fratrem, non ad patrum, per demonstrata, defuncti fratris filia præfertur patruo Regis. Quod erat secundum.

Quodsi in successione hereditaria juri repræsentationis locus relinquatur, filius defuncti fratris succedit in locum fratris, consequenter in jus ejus (§. 981. part. 7. Jur. nat.). Quoniam itaque frater Regi defuncto successisset, non patruus, quod in dubium minime vocatur; defuncti fratris filius quoque præferendus patruo. Et idem patet eodem

modo de filia, si foeminae cum maribus promiscue admittantur. *Quod erat tertium.*

Enimvero si jus representationis locum non habet, nec filius fratris in hujus locum subit (§. 981. *part. 7. Jur. nat.*). Quodsi ergo duo simul extiterint haeredes defuncti, natu major praefertur natu minori (§. 328.), & ubi foeminae non admittuntur, nisi deficientibus masculis, ob praerogativam sexus mas quoque praefertur foeminae. *Quod erat quartum.*

Ostendimus jam supra ad successionem in regno non admitti eos, qui jure naturae ad successionem ab intestato admitti poterant, si eos lex civilis tempore instituti regni ab hereditate arcet (§. 340.). Quamobrem ex lege quoque civili definiendum, quinam simul jus ad regnum habeant, & inter quos aetatis, vel etiam sexus praerogativa attendenda.

§. 374.

De Nepote

Nepos ex filio filiae praefertur in successione tam lineali, ex filio filiae quam hereditaria, nisi foeminae cum maribus promiscue admittantur. tur. Nisi enim foeminae cum maribus promiscue admittantur, quamdiu adest mas successionis capax, is foeminae semper praefertur, quod per se patet. In successione itaque lineali mortui habentur pro vivis & regnum a Rege devolvitur ad filium etiam defunctum, ab eo autem ad filium ipsius, seu nepotem Regis (§. 347.). Quamobrem patet in successione lineali, nisi foeminae cum maribus promiscue admittantur, quemadmodum fit in successione cognatica primi generis (§. 352.), nepotem ex filio praeferrī filiae Regis. *Quod erat nnum.*

Similiter nisi foeminae promiscue admittantur cum maribus, sed demum, quando deficit mas, qui succedere possit,

possit absque ulla demonstratione ulteriori patet, nepotem ex filio quoque præferendum esse in successione hæreditaria, sive subitio in locum parentum recepta sit, sive minus (§. 326.). *Quod erat alterum.*

Nimirum etsi nepos non succedat avo jure hæreditario, si jus repræsentationis non obtinet; filia tamen in successione in regnum eidem postponitur per legem successionis, quæ foeminas admitti non vult, quamdiu adest, qui a Rege defuncto descendit. Quodsi vero foeminæ excluderentur etiam ab hæreditate paterna in gratiam masculorum; jure hæreditario etiam in bonis defuncti succederet nepos, non filia. Quamobrem nihil hic admittitur, quod cum jure hæreditario per se pugnet.

§. 375.

Nepos minor ex filio præfertur nepoti majori ex filia in De nepote successione lineali agnatica & cognatica secundi generis: in primo minore ex genere successionis cognatica non præfertur, si filia ætate vincat si filio & matrum. In successione hæreditaria nepos major ex filia præfertur jore ex filia nepoti minori ex filio, nisi lege successionis descendentes ex filio præferantur descendentes ex filiabus. Nepotem minorem ex filio præferendum esse nepoti majori ex filia in successione lineali agnatica & cognatica secundi generis eodem modo patet, quo in propositione præcedente demonstravimus nepotem ex filio præferendum esse filia (§. 374.). *Quod erat primum.*

Enimvero in primo genere successionis cognaticæ filia natu major præfertur filio natu minori & successio continuatur in ejusdem linea (§. 353.), consequenter filius ipsius, seu nepos ex filia præfertur nepoti ex filio, sive is natu major, sive minor fuerit. *Quod erat secundum.*

Porro in successione hæreditaria nepos ex filio

concurrit cum nepote ex filia, cum pari gradu existant (§. 594. part. 7. Jur. nat.). Quodsi ergo lege successionis cautum non sit, ut descendentes ex filiabus postponantur descendentes ex filiis, quod sanciri posse a populo dubio omni caret (§. 277.); nepos minor ex filio postponendus nepoti majori ex filia ob prærogativam ætatis. *Quod erat tertium.*

§. 376.

De nepte ex filio primo-genito & filio Regis. Neptis ex filio primogenito excludit filium in successione lineali cognatica utriusque generis: in hereditaria non item, etiam si jus representationis receptum sit, nisi in hoc casu neptis ætate vincat filium & foemina cum maribus promiscue admittantur ad successionem. In successione lineali cognatica utriusque generis filius primogenitus præfertur filio minori, cumque mortui habeantur pro vivis & per eos regnum transmittatur ad descendentes (§. 347.), a filio primogenito ad neptem Regis devolvitur (§. 353. 354.). Neptis igitur ex filio primogenito excludit filium in successione lineali cognatica utriusque generis. *Quod erat unum.*

Enimvero in successione hereditaria proximus succedit Regi defuncto (§. 326.), consequenter filius præfertur nepti ex filio tanquam remotiori, etiam si foemina cum maribus promiscue admittantur (§. 578. part. 7. Jur. nat.). Quodsi jus representationis locum habeat, neptis ex filio primogenito & filius pari gradu sunt (§. 981. part. 7. Jur. nat.). Quodsi vero foemina non admittantur, nisi deficientibus masculis, filius adhuc nepti ex filio primogenito præfertur; si foemina cum maribus promiscue admittantur, filius tamen natu major præfertur nepti ex filio primogenito natu minori, nec hæc illi præfertur, nisi ætate eum vincat (§. 328.).

(§. 328.). Patet itaque in successione hæreditaria, etiam si jus repræsentationis receptum sit, neptem ex filio primogenito non excludere filium, nisi in hoc casu neptis ætate vincat filium & foeminæ cum maribus promiscue admittantur ad successorem. *Quod erat alterum.*

§. 377.

Filia fratris natu maximi præfertur fratri Regis natu De filia fra-
minori in successione lineali cognatica; in regnis vero hæreditariis tris natu
postponitur, nisi in hoc casu filia fratris ætate vincat fratrem mi-
norem & foeminæ cum maribus promiscue succedant. In succes-
sione enim lineali regnum a Rege improle devolvitur ad
fratrem natu maximum (§. 347.), cumque in cognatica
propter sexum non fiat transitus de linea in lineam (§. 352.
& seqq.), ab eodem ad filiam suam. Filia igitur fratris natu
maximi præfertur fratri Regis natu minori. Quod erat
unum.

Enimvero si in regnis hæreditariis jus repræsentationis non obtinet, patet ut ante (§. 376.), filiam fratris natu maximi postponi fratri Regis natu minori tanquam remotiorem propiori, ubi vero jus repræsentationis obtinet, propter prærogativam sexus adhuc postponi, nisi in hoc casu filia fratris natu maximi vincat ætate fratrem Regis minorem, & foeminæ cum maribus promiscue ad regnum admittantur, non habita prærogativa sexus. *Quod erat alterum.*

Atque ita demonstravimus omnes casus, quos tanquam controversos commemorat Grotius de J. B. & P. lib. 2. c. 8. §. 29. & seqq. Inde autem patet, quomodo in omni casu reliquo controversiæ de successione in regnum sint decidendæ. Nihil in controversiis istis componendis difficultatis occurrit, modo ex genuinis principiis casus definiantur, nec factis ho-
 minum

minum juri succedendi adversis quæ vel clarissima sunt efficiantur obscura.

§. 378.

Num Rex

*& populus de
dubia suc-
cessione ju-
dicare possit.*

Controversiam de jure succedendi suo ordine nec Rex præsens, nec populus decidere potest. Etenim in regno successorio imperium defertur lege, quam populus condidit, aut, si nulla extet, more gentium vicinarum succeditur (§. 323.), qui ideo instar legis est, in cujus locum tacite surrogatur. Quoniam itaque jus succedendi suo ordine acquiritur independentem a Regis voluntate, quod is nemini, prouti sibi visum fuerit, auferre potest (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*); idem quoque de jure succedendi judicium sibi sumere non potest. Quamobrem si de eo controversia oriatur; Regi nullum competit jus eam decidendi, consequenter nec is eandem decidere potest. *Quod erat unum.*

Similiter cum populus in regni successorii institutione modum succedendi definiverit, a quo invitis iis, quibus inde jus quæsitum est, recedere non licet (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*); nullum amplius ipsi competit jus de successione, prouti sibi visum fuerit, statuendi, quamdiu quidam adsunt, qui successionis sunt capaces. Quamobrem si inter eos de successione controversia oriatur, nec populo competere potest jus eandem decidendi, consequenter is eandem decidere nequit. *Quod erat alterum.*

Jus succedendi suo ordine pertinet ad modum habendi imperium, qui sub imperio non continetur. Quamvis itaque Regi imperium quoad exercitium fuerit delatum, judicium tamen de modo succedendi ad idem minime spectat. Ex eo igitur, quod imperium exercere debeat, neutiquam colligi potest, eidem competere jus controversiam de successione decidendi.

cidendi. Quoniam vero non plus juris sibi sumere potest Rex, quam voluntate populi regnum successorium instituentis in eum fuit delatum; præter jus exercendi imperium aliud ipsi non competit, consequenter nulla prorsus apparet ratio, ob quam jus decidendi controversiam de successione inter eos, qui successionis capaces sunt, ipsi tribui possit. Quemadmodum Rex rationem nullam allegare potest, cur jus decidendi controversiam de successione in casu dubio sibi competere debeat; ita quoque populus pro se nullam allegare valet. Stare is debet lege, qua successionis capaces efficiuntur a primo Rege descendentes. Quodsi inter eos controvertatur, quemnam ordo tangat, ut succedat, hanc controversiam ipsimet inter se componere tenentur tanquam juris sui arbitri, quippe quod a populi voluntate non amplius dependet.

§. 379.

Populus in prima institutione regni successorii Regi deferre potest jus controversiam de jure succedendi in casu dubio dendi hanc decidendi; vel etiam idem sibi reservare potest. Quoniam controversiam enim a voluntate populi regnum successorium condituri siam popu- unice dependet, quamnam successionis legem condere velit *Regi de-* (§. 277.); nemo est qui dubitet, eam quoque legem condi *ferre, aut* posse, ut Rex ex iis, qui ab ipso descendunt, successorem *sibi reserva-* pro lubitu eligat, vel ut populus idem faciat. Quodsi *re possit.* tur hoc simpliciter obtinere potest, dubio quoque caret, quin in certo casu fieri possit. Enimvero perinde est, si Rex, aut populus in casu dubio successorem ex regni capaci- bus eligat, quem voluerit, siue controversiam de jure suc- cedendi in casu dubio decidat, prouti sibi visum fuerit. Quamobrem populus in prima institutione regni successorii Regi deferre potest jus controversiam de jure succedendi in casu dubio decidendi; vel etiam idem sibi reservare.

Quoniam ius successionis ex voluntate populi regnum successorium instituentis metiendum (§. 277.); in casu dubio jus prælationis, seu prærogativa inter regni capaces ei competit, cui in hypothefi propositionis præsentis Rex vel populus eandem tribuerit. Qui itaque postponitur, de injuria sibi facta conqueri non potest (§. 859. part. 1. Jur. nat.). Ut vero Regi deferatur jus decidendi controversiam de successione in casu dubio, vel populus idem sibi reseruet sive per se, sive per alios quoscunque exercendum, fini regni successorii maxime convenit (§. 324.).

§. 380.

Quomodo controversia ista componenda. Controversiæ de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur. Etenim controversiam de jure successionis nec Rex præfens, nec populus decidere potest (§. 378.). Qui itaque judicem nullum habent, in cujus sententia ipsis sit acquiescendum; non alio jure uti possunt, quam quod in statu libertatis obtinet, ubi nemo alterius cujusdam potestati subjectus est (§. 136. part. 1. Jur. nat.); consequenter naturali (§. 124. part. 1. Jur. nat.). Controversiæ igitur de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur.

Quomodo controversiæ componendæ sint in statu naturali, prolixè demonstravimus in parte quinta c. 4. §. 867. & seqq.

§. 381.

Num & quando jus belli illarum causa componatur. Quoniam controversiæ de jure successionis eodem modo componendæ, quo in statu naturali controversiæ de jure dubio finiuntur (§. 380.), in causâ autem dubiâ nemini jus belli per se competit (§. 1100. part. 5. Jur. nat.), sed pars

pars utraque potius obligatur quærere conditiones, quibus bellum vitetur (§. 1108. *part. 5. Jur. nat.*); *naturaliter de jure successionis litigantibus jus belli per se minime competit, sed utraque pars obligatur quærere conditiones, quibus bellum vitetur. Et eodem modo patet, jus belli non competere nisi transactionis causa, si pars altera colloquium amicabile compositionis, vel transactionis causa acceptare nolit, nec compromittere velit in arbitrum, multo minus consentire in sortem (§. 1103. part. 5. Jur. nat.).*

Vulgo ex eo, quod controvertentes de jure successionis communem judicem non habeant, statim inferitur, controversias istas vi armorum esse decidendas, quasi jus belli statim incipiat, ubi judicia cessant, & jus belli nascatur ex defectu judiciorum, cum tamen bellum naturaliter prius sit judicii, & hæc demum in locum belli successerint in statu civili, prouti ex subsequentiis patebit. Jura naturaliter non nascuntur nisi ex obligatione passiva (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem & jus belli semper supponit aliquam obligationem, ex qua oriatur, veluti in casu præcedenti obligationem controversiam amicabiliter, vel per transactionem, aut arbitros componendi. Bellum nimis exitiosum est humano generi, quam ut lex naturæ, quæ felicitati ejusdem consulit, jus belli cuidam concedat in alium absque extrema necessitate & absque injuria alterius. Non de eo nobis sermo est, quod vulgo fieri solet, sed quod fieri debet: neque enim facta hominum legi naturæ adversa jus faciunt. Voluntate hominum non constituuntur jura, nisi quatenus de rebus suis vi libertatis naturalis pro lubitu disponunt (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Sed hæc suo loco clariora evadent, vbi de jure gentium sumus acturi. Neque tamen etiam defunt exempla, quibus modus componendi controversiam de jure successionis juri naturali conformis comprobatur, qualia refert *Puffendorff* de J. N. & G. lib. 7. c. 7. §. 15.

§. 382.

De arbitrio populi inde- *Si de jure successionis litigantes judicio populi controver-*
siam decidendam submitunt; populum arbitrum eligunt. Et-
cidendo jure enim populo non competit jus controversiam de jure suc-
controverso cessionis decidendi (§. 378.), consequenter in ejus judicio
successionis. competitores regni acquiescere minime tenentur. Quodsi
 ergo judicio populi controversiam decidendam submitunt,
 per compromissum populum eligunt, ut rem controversiam
 decideret (§. 944. part. 5. *Jur. nat.*). Quam rem cum ar-
 biter sit, qui per compromissum eligitur, ut rem controver-
 siam decideret (§. 945. part. 5. *Jur. nat.*); si de jure succe-
 sionis controvertentes judicio populi controversiam deciden-
 dam submitunt, populum arbitrum eligunt.

Etsi nimirum populus destituatur jure decidendi controver-
 siam de jure successionis, hoc tamen non obstat, quo minus
 competitores regni jus istud in populum conferant, cum ar-
 bitrum eligere possint, quemcumque voluerint, utpote de re
 sua statuentes, de qua pro lubitu statuere possunt.

§. 383.

An jus deci- *Quoniam naturaliter jus belli competitoribus regni*
dendi con- non competit, nisi quando pars altera amicabilem compo-
troverfiam sitionem, vel transactionem, vel compromissum in arbitrum
de successio- acceptare velit (§. 381.), populus autem arbitrum eligitur, si
ne in popu- competitores regni judicio populi controversiam deciden-
lum confer- dam submitunt (§. 382.); quin *idem jus decidendi contro-*
ri possit. versiam de successione in regnum conferre possint, dubitandum
 non est.

§. 384.

De jure pos-
silentis.

In casu dubio populus sequi debet possessionem: Etenim
 in

in casu dubio populo non competit jus decidendi controversiam de jure successionis (§. 378.) consequenter competitoribus regni relinquere debet, ut ipsimet controversiam istam inter se componant. Quamobrem cum controversiam suam quodammodo facerent, si eum, qui in possessione est, regno exuere vellet, propterea quod ipsi controversia movetur ab alio; nullum jus ipsi competere potest possidentem regno pellendi. In casu igitur dubio possessionem sequi debet.

Nulla datur ratio, cur populus regno pellere debeat eum, qui in possessione est, ob controversiam ab alio ipsi motam. Neque enim verendum est, ne alteri forsan invito jus suum auferat, cum possessionem non sequatur, nisi quamdiu adhuc incertum est, cuinam jus ad regnum competat, nec alter ad possessionem admitti possit, quamdiu de jure regnandi controversitur. Possessio utique debetur ei, cui jus competit. Quamdiu vero incertum est, cuinam jus competat, consequenter possessio debeatur, cum æqualis sit utriusque conditio, possessio in dubio relinquenda omnino est ei, qui prior eandem acquisivit.

§. 385.

Si plures fuerint competitores regni, quorum neuter possidet; populus neutri auxilia adversus alterum ferre debet. Populus enim populum uni auxilia ferre adversus alterum; hujus utique jus adversus alterum vi persequi studet, consequenter jus succedendi eidem vindicat, ac ideo iudicium sibi sumit de controversia, quæ inter competitores agitur. Quoniam itaque eidem jus nullum competit controversiam de jure succedendi decidendi (§. 378.); neutri quoque competitori auxilia adversus alterum ferre debet.

An populus uni competitori adversus alterum auxilia ferre possit.

Populus uni non magis favere debet, quam alteri in re,

quæ ad ipsum minime spectat, nec ullo modo sese immiscere controversiæ alienæ, in quam ipsi jus nullum comperit. Nec refert, quid populo videatur de jure succedendi, cum neuter comperatorum in ejus judicio acquiescere teneatur (§. 378.). Populus itaque indifferentem sese præbere debet utrique, donec ipsimet de jure suo statuerint, qui de eo controvertunt.

§. 386.

*An bellum
sit modus
aptus deci-
dendi con-
troversiam
de successio-
ne*

Bellum non est modus aptus decidendi controversiam de jure succedendi in regnum. Etenim si bello decidenda controversia de jure succedendi; pro vero habendum, jus succedendi ei competere, qui alterum vicerit. Enimvero alterum vincit is, cujus vis major est, vel quem subinde fortuna juvat. Quoniam itaque ex eo intelligi nequit, cur jus succedendi victori potius, quam victo competere debeat; victoria quoque ratio nulla est, cur victori competere debeat jus succedendi (§. 56. *Ontol.*). Patet ideo bellum non esse modum aptum decidendi controversiam de jure succedendi.

Ostendimus alias in genere, duellum non esse modum aptum decidendi controversiam de jure (§. 1092. *part. 5. Jur. nat.*). Perinde vero est, siue duello, siue bello controversia sit decidenda (§. 1102. *part. 1. & §. 1090. part. 5. Jur. nat.*). Hinc jure naturæ bellum non permittitur tanquam medium controversiam decidendi, sed tanquam medium partem alteram ad finiendam controversiam compellendi (§. 381.). Absit vero ut tibi persuadeas, hoc ipso imminui jus imperantium. Neque enim hic sermo est de jure manifesto, ob quod privato etiam jus belli competit in eum, qui id tribuere ipsi non vult (§. 1104. *part. 1. Jur. nat.*); sed de dubio, de quo controvertitur. Neque in casu dubio jus belli simpliciter pro absurdo habetur, sed saltem quatenus venditur pro medio decidendi controversiam de jure dubio. In

Jure

Jure naturæ omnia accurate distinguenda sunt, ut inter se consentiant, quæ in eodem demonstrantur, nec diversorum confusio pariat contradictiones. Quæ adhuc dubia videri poterant, ea suo loco clariora evadent, ubi de jure belli ex instituto acturi sumus.

§. 387.

In Rep. mixta jus imperantis, aut imperantium metiendum est ex legibus fundamentalibus. Etenim in Rep. mixta imperium limitatum competit imperanti, seu imperantibus (§. 138.), consequenter ejus exercitium certis legibus adstringitur in iis, quæ semper eodem modo fieri possunt, de quibus autem ex præsentis tempore judicium ferendum, utrum ea e re civitatis sint, nec ne, ea a consensu vel totius populi, vel certorum quorundam e populo suspenduntur (§. 74.), immo etiam nonnulla ad exercitium imperii spectantia potestati imperantis, vel imperantium prorsus subducuntur (§. 138. 64.). Quamobrem cum leges fundamentales sint, ad quarum observantiam rector civitatis adstringitur (§. 77.), & iis quoque accenseri debeat, ut idem in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo (§. 78.), consequenter etiam ne sibi arroget jus, quod populus vel sibi reservavit, vel in alios transtulit; jus omne imperantis, vel imperantium in Rep. mixta metiendum est ex legibus fundamentalibus.

Resp. mixta concipi nequit sine legibus fundamentalibus. Quando enim populus Remp. mixtam instituit, declarare tenetur voluntatem suam de modo limitandi imperium (§. 90. 138.). Quod vero populus vult, id pro lege habendum. Superius ostendimus in regnis legitimis ex legibus fundamentalibus

talibus & capitulatione metiendum esse jus Regis (§. 263.). Quoniam autem regna legitima tantummodo species sunt Reip. mixtæ (§. 262.), præter ea vero etiam dantur alia, veluti ex statu democratico & aristocratico mixtæ, aut etiam ex monarchico, democratico & aristocratico simul; ideo necesse quoque erat, ut, quod supra de regnis legitimis in specie fuit demonstratum, idem hic in genere de omni Rep. mixta demonstraretur.

§. 388.

De imperante contra leges fundamentales plus sibi arrogante.

Quoniam in Rep. mixta jus imperantis metiendum est ex legibus fundamentalibus (§. 387.), consequenter is plus juris sibi arrogare nequit, quam per eas eidem conceditur; *populus quoque vel ii, qui hac in parte jus populi habent, ferre non tenentur, ut imperans jus quoddam sibi arroget contra leges fundamentales, consequenter nec pati, ut in partem juris populo, vel aliis ex populo reservatam involvet.*

Qui in jus alterius involat, utique id violat, seu facit, quod est contra jus alterius (§. 239. part. 1. *Phil. præct. univ.*). Quamobrem imperans involans in partem juris populo, vel aliis ex populo reservatam, populum lædit (§. 920. part. 1. *Jur. nat.*), quod is pati non tenetur (§. 913. part. 1. *Jur. nat.*).

§. 389.

De mutatione juris regni in legitimis.

Si regnum successorium fuerit legitimum; per capitulationem, aut leges novas fundamentales jus successoris imminui nequit, augeri vero potest: si vero fuerit electivum, jus Regis electi imminui & augeri pro lubitu potest. Etenim si regnum successorium fuerit, successori competit jus ad regnum, quale institutum fuit eo tempore, quo successio introducta fuit. Quale nimirum jus collatum fuit in primum Regem, tale etiam transmitti debuit in successores. Quamobrem cum

nemini

nemini invito jus semel quæsitum auferri possit (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*); in regno autem legitimo jus Regis per certas leges fundamentales sit definitum (§. 262.); per capitulationem, aut novas leges fundamentales jus successoris imminui nequit. *Quod erat primum.*

Enimvero cum a populi voluntate unice dependeat, quantum juris in rectorem civitatis conferre velit (§. 38.); nil obstat, quo minus in Regem præsentem, vel ejus successorem plus juris conferat, quam per leges fundamentales ipsi competit, consequenter pro lubitu jus ejus augere potest. *Quod erat secundum.*

Denique si regnum fuerit electivum, nemo est, mortuo Rege præsentem, cui jus aliquod ad regnum competat. Quamobrem si Rex novus eligitur, a populi unice voluntate dependet, quantum juris in eum conferre velit (§. 36.). Quamvis itaque regnum hactenus fuerit legitimum, consequenter jus Regis per certas leges fundamentales definitum (§. 262.), & populus velit, idem legitimum manere; hoc tamen non obstante, per capitulationem, vel per leges fundamentales ante electionem conditas jus Regis novi pro lubitu augere, atque imminuere potest. *Quod erat tertium.*

Rex, qui eligitur, nullum habet jus ad regnum, antequam eligitur, consequenter populus ei deferre non tenetur jus, quale habuit antecessor, sed quale voluerit. Nulla igitur ipsi sit injuria, si jus ejus quomodocunque minuatur. Quando eligitur, ab ipsius arbitrio pendet, utrum imperium, quale offertur, acceptare velit, nec ne: quando vero acceptat, eo ipso declarat, se jus suum non ex jure antecessoris, sed ex legibus, quibus id definitur, metiri velle.

§. 390.

De diversi- *Si in regno successorio legitimo Regi uni plus juris conce-*
zate juris in ditur, quam per leges fundamentales eidem competit; successorio-
regno legiti- *bus propterea non idem concedere tenetur populus. Etenim si re-*
mo Regibus gnum fuerit legitimum, per capitulationem, vel per leges fun-
compesente. damentales definitum est jus Regis (§. 262.), consequenter si
 idem successorium fuerit, successoribus non competit jus ad
 regnum, nisi quale institutum fuit eò tempore, quo succes-
 sio introducta. Quamvis itaque, si voluerit, jus Regis au-
 gere possit populus (§. 389.); cum tamen id unice a volun-
 tate ipsius dependeat (§. 38.) quod concedit uni Regi, id
 propterea non concedere tenetur omnibus, consequenter
 si Regi præsentis plus juris concedit, quam per leges fun-
 damentales eidem competit, non propterea idem successo-
 ribus quoque ejus concedere tenetur.

In regno itaque successorio legitimo Rex unus plus juris
 habere potest, quam alter, si populo ita visum fuerit. Præ-
 gnantes autem adesse possunt rationes, ob quas Regis jus au-
 getur, pro statu præsentis temporis, vel qualitate Regis. Hæ
 rationes cum non sint perpetuæ, absurdum quoque foret ob
 rationes temporarias jus perpetuum constituere velle. Cete-
 rum probe notandum est, hic saltem quæri, quid jure fieri
 possit, minime autem an consultum sit, ut Regis præsentis jus
 ultra vim legum fundamentalium augeatur.

§. 391.

De remissio- *Si in regno legitimo Rex præsens de jure suo quid remittit;*
ne juris in id successori non nocet. Etenim quamdiu Rex præsens vivit,
regno legiti- *nihil juris in administratione regni successori competit, quod*
mo. *per se patet. Quamobrem cum quilibet de jure suo remit-*
tere possit, quantum voluerit, quamdiu nil facit, quod est
 contra

contra jus alterius (§. 117. part. 3. Jur. nat.); quin in regno legitimo Rex præfens de jure suo remittere possit, quantum voluerit, dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Enimvero successori competit jus ad regnum, quale constitutum eo tempore, quo successio introducta (§. 727.). Quamobrem cum Rex præfens eidem invito nihil juris adimere possit (§. 336. part. 2. Jur. nat.); dum de jure suo quid remittit, id successori nocere nequit. *Quod erat alterum.*

Non est, quod objicias, successorem, si filius fuerit, aut eidem hæres extiterit, factum antecessoris præstare debere: id enim perperam huc trahitur, cum successor jus suum non habeat ab antecessore, &, si vel maxime regnum hæreditarium fuerit, consequenter jure hæreditario succedatur (§. 335.), regnum tamen hæreditarium pars hæreditatis bonorum privatorum Regis non sit (§. 336.). Quemadmodum Rex præfens regnum abdicare nequit pro jam natis, aut in utero conceptis (§. 366.), nec regni capax pro iis renunciare (§. 367.), sed ea abdicatio & renunciatio ipso jure nulla est (§. 368.); ita etiam remissio juris iisdem nocere nequit, quippe quæ æquipollet renunciationi partis cujusdam juris, quod ipsis ad regnum competit.

§. 392.

Quoniam successori non nocet, si in regno legitimo Rex præfens de jure suo quid remittit (§. 391.), populus vero per capitulationem, vel leges fundamentales novas jus illius imminuere nequit (§. 389.); si Rex præfens de jure suo quid remittit, successor id, quod remisit, contra populum etiam in vium vindicare potest. *Quod id vindicari possit a successore.*

Facile patet, successoribus non nocere factum plurium an-

decessorum : horum enim quilibet jus suum remittit pro se, nulla vero est remissio, si extendatur ad futuros alios successores, quorum quilibet jus suum vindicare potest. Alia vero est ratio, si remissio juris a Rege facta extendatur ad nondum natos tempore remissionis, quatenus nimirum nemo adhuc tunc temporis existit, qui regni capax sit. Quamobrem si in remissionem nunc viventes omnes, qui regni capaces sunt, consentiant; remissio quoque valet in perpetuum. Brevitatis causa de his singulis figillatim dicere nolimus, cum ex anterioribus facile demonstrantur.

CAPUT III.

De Rep. constituenda.

*Quid sit
constitutio
Resp.*

§. 393.
Constitutio Resp. est determinatio modi, quo finis civitatis obtinendus.

Dum societas civilis incipit, seu civitas constituitur, homines inter se conveniunt, quod conjunctim sibi parare velint ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requiruntur, & curare, ut unusquisque jure suo quiete frui ac tuto id ab alio consequi valeat, atque se suæque adversus vim quamlibet externam defendant. Ut igitur finem, quem intendunt, consequantur, determinandus est modus, quo is obtineri potest: quod ubi fit, Resp. constituitur. Necessè igitur est, ut inquiremus, quomodo Resp. sit constituenda, cum alias officium tam imperantium, quam parentium, atque jura singulorum intelligi nequeant. Unde etiam superius jam monuimus, antequam demonstratum fuerit, quænam ad Remp. constituendam requirantur, jura sub imperio contenta sufficienter enumerari non posse (not. §. 61.).

§. 394.

Quoniam Resp. constituitur, dum modus determi- *Principiam*
natur, quo finis civitatis obtinetur (§. 393.) finis autem *Resp. consti-*
civitatis in vitæ sufficientia, tranquillitate & securitate *tuen- dæ.*
stit (§. 13.); ut *Resp. rite constituatur, ostendendum est, quid*
fieri debeat, ut in civitate abundant ea, qua ad vita necessitatem,
commoditatem & jucunditatem requirantur, una cum remediis fe-
licitatis, ut singula membra civitatis vacui sint a metu injuria-
rum, ut denique vacua quoque sint a metu vis externa (§. 10.
11. 12.).

Patet itaque, ex quoniam fonte deducenda sint ea, quæ ad
Remp. rite constituendam requiruntur, & ad quænam adver-
tendus sit animus, ne quicquam eorum prætermittatur, quæ
huc pertinent. Diximus jam superius in vitæ sufficientia,
tranquillitate ac securitate consistere bonum publicum (§. 9.
& seqq.). Quamobrem quando Resp. constituenda, inqui-
rendum est, quomodo bonum publicum promoveatur. Ubi
hoc docuerimus, manifestum erit, quantum interfit vivere in
civitate, & quantum status civilis antecellat naturalem.

§. 395.

In Rep. constituenda opera danda est, ut qui ad legem na- *De obser-*
tura servandam prout sunt juventur, nec ab aliis impediuntur; *vantia le-*
ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem *gis natura*
natura componant. Etenim in constituenda civitate determi- *promoven-*
nandus est modus, quo communis omnium felicitas promo- *da.*
vetur, ac quilibet tutus est ab injuria alterius (§. 394.).
Quamobrem cum felicitatem legis naturalis custodia conse-
quamur (§. 396. part. 1. *Phil. præct. univ.*), nec sine ea ean-
dem acquirere, ac conservare valeamus (§. 397. 398. part. 1.
Phil. præct. univ.), immo ejusdem transgressione felicitas
amittatur (§. 401. part. 1. *Phil. præct. univ.*), eadem vero le-

ge determinentur actus, quales esse debeant, ne quis ab alio lædatur (§. 669. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); in constituenda Rep. opera omnino danda est, ut singuli actiones suas ad legem naturæ componant, consequenter ut qui ad eam servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediatur; ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant.

Ad observantiam legis naturæ nemo cogi potest, quippe quæ in qualibet actione requirit omnem facultatum nostrarum usum (§. 302. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter consensum quoque actionis externæ cum internis, ne invita sit actio. Quamobrem si quis felix esse nolit, id ferendum est. Cavendum tamen, quantum fieri potest, ne felicitati aliorum obicem ponat. Ac ideo ferendum non est, ut actiones externæ legi naturæ sint adversæ: internæ enim non nocent alteri, etsi obsint felicitati agentis. Hinc facile intelligitur, cur in civitate actus externi potissimum spectentur &, ne extra oleas evagentur, coërceantur, quatenus vero actuum internorum etiam habenda sit ratio. Sed hæc omnia ex sequentibus clariora evadent.

§. 396.

*Quomodo
promoven-
da.*

Quoniam in Rep. constituenda opera danda est, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediatur; ceteri autem adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); *ea instituenda sunt, quæ mediorem vicem præstant officiis lege naturæ præscriptis pro virili satisfactoris & eorundem praxin faciunt, atque obligatio civilis introducenda, ubi naturalis non sufficit ad coërcendos actus externos bono communi civitatis, seu fini ejusdem adversos.*

Obligatio naturalis efficax non est, nisi penes eos, qui ratio-
ne

ne utuntur: qui vero eam insuper habent, & quorum appetendi ac averfandi facultas sensu atque imaginatione regitur, penes eos nil quicquam valet naturalis obligatio. Opus igitur est alia, quæ rationem sufficientem in sensu atque imaginatione habet, ut appetitus sensitivus & averfatio sensitiva trahatur in actum externum legi naturæ conformem, consequenter agens faciat, quod facere nollet, vel non faciat, quod facere mallet. Porro hinc patet, quod veritati non prorsus conveniat, quando vulgo dicitur, in Rep. saltem rationem haberi honestatis externæ. Ut enim ea conservetur, omni studio agitur, ubi fieri nequit, ut interna vigeat, quæ primario intenditur. Nisi hæc probe considerentur, impossibile est, ut omnia demonstrantur, quæ in Rep. instituenda sunt & in ea administranda fieri debeant, quamvis in Rebus. ipso usu comprobentur.

§. 397.

Quoniam lex naturæ nos obligat ad nos & statum *Idem specia-* nostrum perficiendum (§. 152. part. 1. *Phil. pract. univ.*), & *lius expen-* unumquemque etiam obligat ad perfectionem alterius *statitur.* tusque ipsius conferre, quantum valet (§. 222. part. 1. *Phil. part. univ.*); & in civitate conjunctis viribus omnia fieri debent (§. 9.), in Rep. autem ea instituenda sunt, quæ sustinent vicem mediorum obligationi naturali satisfaciendi, & praxin officiorum lege naturali præscriptorum facilitante (§. 390.); *in Rep. suppeditanda sunt media se statumque suum perficiendi conjunctis viribus & ut facilius idem fieri possit, quam in statu naturali, providendum.*

Patet itaque, ea, quæ de officiis hominis erga seipsum & erga alios ac ceteris inde dependentibus demonstrantur, nos manu ducere ad ea, quæ in Rep. instituenda sunt. Quamobrem omnia hic pendent a Jure naturæ, quod in statu naturali obtinet, ac eodem pro cynosura utendum, ne a via recta aberraretur.

erretur. Hac via si progrediamur, manifestum quoque evadet, quomodo alii alios impedire possint, quo minus fruantur illis commodis, quæ ex statu civili per se in singulos redundare poterant ac debebant, consequenter quænam obligatio introducenda sit, ut impedimenta ista, quantum datur, removeantur.

§. 398.

Quantus esse se debeat civium numerus. *Tantus esse debet numerus civium, quantus requiritur ad paranda ea, qua ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem omnium, ad promovendam eorum felicitatem eisdemque tutos præstandos ab injuriis concivium & vi externa, seu ad promovendum commune civitatis bonum eamque adversus vim hostium defendendam.* Etenim ad societatem quamlibet tot requiruntur personæ & tales requiruntur, quot & quales ad finem societatis consequendum sufficiunt (§. 174. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit societas & eo fine contrahatur, ut conjunctim sibi parent ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem, immo felicitatem requisita, & curent, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tale id ab alio consequatur, atque se suaque adversus vim externam defendant (§. 4.), consequenter ut tuti sint tam ab injuriis concivium, quam vi externa, qui vero hanc societatem ineunt, socii (§. 4. part. 7. Jur. nat.), adeoque cives sint (§. 6.); tantus quoque esse debet civium numerus, quantus requiritur ad paranda ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem omnium, ad promovendam eorum felicitatem eisdemque tutos præstandos ab injuriis concivium & vi externa, consequenter ad promovendum commune civitatis bonum eamque adversus vim hostium defendendam (§. 9.).

In omni societate nihil agitur, nisi vires, quæ in societate uniu-

uniuntur, sint sufficientes ad finem consequendum, & societas, si quo virium defectu laborat, admodum imperfecta est (not. §. 174. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem civitas quoque imperfecta est, quæ aliquo virium defectu, consequenter civium laborat, ut finem civitatis per se consequi minime possit. De numero itaque civium non postrema cura est in civitate rite constituenda. Non sufficit nosse, quænam sint media consequendi finem civitatis; sed si eum consequi actu volueris, necesse etiam est, ut ne desint vires mediis istis utendi. Qui quid facere vult, habere debet vires ad faciendum sufficientes, sine quibus ad actum non perducitur, quod intrinsece possibile est.

§. 399.

Quoniam tantus esse debet *civium numerus, qui bono De numero communi civitatis promovendo & defensionem adversus insultus ho-* *civium ju-* *stiles sufficit* (§. 398.), *ne minor sit, quam qui huic fini con-* *sequendo sufficit, omni sollicitudine cavendum, consequenter* *etiam dispiciendum, ne desint tales, quales ad hunc vel istum finem* *particularem consequendum requiruntur.*

Utrum numerus civium sufficiens sit, nec ne, æstimandum est ex fine civitatis, quippe qui conjunctis viribus obrinendus. Quamobrem non modo spectanda est simpliciter civium multitudo, verum etiam attendendæ sunt qualitates, quæ pro diversitate finium particularium diversæ esse debent in diversis subjectis. Vires nimirum fini civitatis consequendo non natura insunt omnes, & si quæ earum natura insunt, non tamen sine ipsis inhaerent subjectis. Quando autem vires singulorum ordinantur ad communem universorum finem, propter quem in societatem coivere; civitas jam spectatur tanquam persona, quæ viribus fini eidem proposito consequendo sufficientibus instructa.

§. 400.

*De numero
civium ju-
sto majore.*

Civium numerus non major esse debet, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur cum universim, tum in specie eorum, qui idem vitæ genus sequuntur. Quoniam enim eo fine in civitatem coeunt homines, ut conjunctim sibi parent ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requisita (§. 4.); necesse omnino est, ut singulis saltem prospiciatur de iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, si vel maxime commoditati ac jucunditati eodem modo consequere non detur, præsertim cum non omnes eodem modo ad commune civitatis bonum concurrant. Quamobrem cum civium numerus tantus esse debeat, ut fini civitatis consequendo sufficiat; major esse nequit, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem ac jucunditatem requiruntur vel universim, vel etiam in specie eorum, qui idem vitæ genus sequuntur.

Nemo alteri obstaculo esse debet, quò minus consequatur ea, quæ ad vitæ necessitatem saltem faciunt, si vel maxime consequi non detur ea, quæ commoditati atque jucunditati inferviunt. Id vero præcaveri nequit, siue universus civium numerus justo major fuerit, siue is in hoc vel isto genere fuerit nimius. Incommoda, quæ inde magno numero sequuntur, quotidiana & obvia loquitur experientia, ut ea recensere prolixum nimis foret atque superfluum.

§. 401.

*De numero
eorum de-
terminando,
qui certum*

Quoniam civium numerus non major esse debet in aliquo vitæ genere, quam ut singuli acquirere possint ea, quæ ad necessitatem, immo etiam pro suo vitæ genere ad commoditatem, jucunditatem & decorem faciunt (§. 400.);

in

in quolibet vitæ genere determinandus est numerus eorum, quibus vitæ genus id sequi permiffum. sequuntur.

Nihil hic afferitur, quod a praxi fit alienum. Exemplum allegare poteram patriam. Hoc autem monere consultum duxi, quod hodie non desint, qui e re civitatis esse existimant, ut ad quodlibet vitæ genus admittantur, quotquot idem sequi voluerint. Per se autem patet, in nullo vitæ genere minorem esse debere numerum, quam idem requirit finis civitatis: id quod etiam cum eo, quod dictum est, consentit.

§. 402.

Si civium numerus fuerit minor, quam qui ad bonum publicum promovendum sufficit, imprimis ad defensionem Reip. adversus vim hostium; de eo augendo sollicitus esse debet superior. Eadem cura ipsum tangit, si in aliquo vitæ genere desint tales, qualium opera ac studio indiget civitas. Etenim non minor esse debet civium numerus, quam quantus requiritur ad bonum commune civitatis, sive publicum (§. 23.), promovendum & Remp. adversus vim hostium defendendum (§. 399.). Quodsi ergo civium numerus minor deprehendatur, quam qui huic fini consequendo sufficit; ut is augeatur, curæ omnino esse debet superiori. Quod erat unum.

Similiter dispiciendum est, ne desint tales, quales ad finem civitatis consequendum requiruntur (§. 399.). Quamobrem si in aliquo vitæ genere desint tales, qualium opera & studio civitas indiget; superiori utique curæ esse debet, ut hic defectus suppleatur. Quod erat alterum.

Jure naturæ tantummodo ostenditur, quid fieri debeat: media vero præscribere, quibus id obtinetur, prudentiæ civilis est, de qua suo loco acturi sumus.

§. 403.

Quando a Si civium, aut, si majoris subditorum numerus major fuerit, quam ut omnibus de his prospicere detur, quæ saltem ad vitam scedere licet, necessitatem faciunt; iis discedere licet, quorum opera ad promovendum bonum publicum carere potest Resp. Etenim non major esse debet civium numerus, quam ut ne desit sufficiens copia eorum, quæ ad vitæ necessitatem, tum etiam commoditatem ac jucunditatem, quantum datur, faciunt, in specie etiam eorum, qui idem vitæ genus sequuntur (§. 400.). Quod si ergo numerus civium major fuerit, quam ut iis de his prospicere detur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt; a civitate sine damno ejusdem discedunt, qui abundant. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), a societate autem discedere liceat, quando id sine damno societatis fieri potest (§. 187. part. 7. Jur. nat.); si civium numerus major fuerit, quam ut iis de his prospicere detur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt, tot utique discedere possunt, quot abundant. *Quod erat unum.*

Enimvero si quorum opera & studio Resp. ad bonum publicum promovendum carere nequit, hi non sine ejus damno a civitate discedunt. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), a societate autem discedere non liceat cum damno sociorum (§. 186. part. 7. Jur. nat.); nec his a civitate discedere licet, quorum opera & studio Resp. maxime indiget. Quamvis ergo si civium numerus major sit, quam ut omnibus prospicere detur de iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, tot discedere possint, quot superabundant, *per demonstrata*; non tamen discedere licet nisi iis, quorum opera ac studio Resp. ad promovendum bonum publicum carere potest. *Quod erat alterum.*

Ex hoc principio generali in casu quolibet dato facile iudicium fieri poterit, num cuidam sit permittum, aut permittendum, ut a civitate discedat. Nimirum quando in civitatem coeunt homines, inter se conveniunt, quod conjunctis viribus parare velint ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt & adversus vim hostium sese defendere (§. 4.). Hinc vero non modo singuli sese obligant universis, quod pro virili conferre velint ea, quæ ad finem civitatis consequendum faciunt; verum etiam universi sese obligant singulis, quod ipsis prospicere velint de iis, quæ saltem ad necessitatem vitæ faciunt, ne scilicet eadem ipsis desint nisi ipsorummet culpa. Quodsi ergo universi satisfacere nequeunt obligationi suæ, nec singuli pacto stare tenentur, cum omnis obligatio mutua supponat alterutram tanquam conditionem. Quamvis vero ex eo, quod universi præstare nequeunt singulis, quæ vi pacti debentur, his nascatur jus discedendi; nondum tamen hoc jus respectu individuorum determinatum est. Cum enim quilibet pro virili conferre debeat, quantum potest ad bonum publicum promovendum, non omnia autem possint omnes; ideo ut jus discedendi respectu individuorum determinetur, porro considerandum est, utrum eorum, qui discedere volunt, opera atque studio Resp. carere possit, nec ne. Atque inde est, quod jus discedendi saltem restringendum sit ad eos, quorum opera atque studio Resp. carere potest, aut non indiget. Ponamus e. gr. non superfluum esse eorum numerum, qui agros colunt; iis discedendi jus minime competit, etsi in aliis vitæ generibus sint plures, quam quibus de iis prospicere datur, quæ saltem ad vitæ necessitatem faciunt. In casu autem opposito discedere licet agricolis. Hinc patet, quale jus competat superiori in singulos quoad statum manendi.

§. 404.

Quoniam iis discedere non licet a civitate, quorum opera *De discessu*
& studio maxime indiget ad bonum publicum promovendum, *divitum.*

Pp 3

etiamsi

etiamsi civium numerus abundet (§. 403.), per se autem patet, quod interfit Reip. ne divites ac locupletes discedant, aut pecunia parata exportetur, *civitas permittere non tenetur, ut divites ac locupletes discedant, seu pecuniam paratam exportent, consequenter si quis dives aut locuples discedere velit, cum quilibet socius damnum culpa datum resarcire teneatur (§. 179. part. 7. Jur. nat.), civitati competit jus exigendi, ut damnum Reip. inde oriturum resarciat.*

Quoniam pecunia omnium simul ad divitias civitatis pertinet, cum ea instar personæ unius consideretur; divitum numero hic accensetur, qui discessurus pecuniam paratam secum aufert, qua in domicilii mutatione ad prospiciendum vitæ necessitati præsentis minime indiget.

§. 405.

De discessu eorum, qui in aliquo vitæ genere præclarum operam præstare possunt.

Ex eadem ratione liquet, *civitati competere jus prohibendi, ut ne discedat, qui in aliquo vitæ genere præclarum operam præstare potest.*

Equidem non ignoro, durum subinde videri nonnullis, si manere cogantur, cum alibi fortunam augere possent; non tamen ex eo, quod tibi melius, nascitur jus discedendi a civitate, cum alias permittendum foret, ut quis cum damno ejus discedat, quod utique absurdum (§. 4. b. §. 186. part. 7. Jur. nat.). Obligatio, qua quis tenetur civitati, minime permittit, ut jus tuum metiaris ex utilitate propria: sola sane utilitas ratio sufficiens juris non est (§. 265. part. 3. Phil. pract. univ.), quin potius ex obligatione tua nascitur jus civitatis, de quo dictum est in propositione præsentis (§. 23. part. 1. Jur. natur.).

§. 406.

De discessu eorum, quo-

Si quorum opera ad defendendum Remp. adversus vim hostium

Alium fuerit opus; iis discedere non licet, nisi æque idoneos in locum opera cum sui substituere possint. Etenim cum ad finem quoque civitatis pertineat defensio Reip. adversus vim hostium (§. 4.); nem Reip. eidem utique adversatur discessus eorum, quorum opera ad defensionem Reip. adversus vim hostium necessaria. Quamobrem cum damnum in societate, consequenter in civitate (§. 4.), detur, si quid sit, quod fini consequendo adversatur (§. 177. part. 7. Jur. nat.), cum damno autem sociorum a societate discedere non liceat (§. 186. part. 7. Jur. nat.); nec discedere licet iis, quorum opera ad defendendum Remp. adversus vim hostium fuerit opus. *Quot erat unum.*

Enimvero quoniam a societate recedere licet, si quis socium alium æque idoneum in locum sui substituat (§. 188. part. 7. Jur. nat.); si cujus opera ad defendendum Remp. fuerit necessaria, idem tamen alium æque idoneum in locum suum substituat, ei discedere licet. *Quod erat alterum.*

Ne quid difficultatis hic supersit, relegenda sunt ea, quæ alibi annotavimus (not. §. 188. part. 7. Jur. nat.). Quod si quæretur, cujusnam sit iudicium de idoneitate substituti; facile apparet, iudicium esse ejus, cujus est jus exigendi operam ad defensionem Reip. præstandam, minime vero substituentis, ut ideo non opus sit, id demum demonstrari.

§. 407.

Cum consensu superioris quilibet a civitate discedere potest. De discessu
Jus enim prohibendi, ne quis a civitate discedat, civitatis cum consensu superiori in eadem competit; cujus quippe folius interest, ut *su superioris.* ne quis discedat & cui soli singuli obligantur ad conferendum pro virili, quantum possunt ad finem civitatis consequendum (§. 4.). Quamobrem cum unusquisque jus suum remittere

remittere possit, quando id fit illaeso jure tertii (§. 117. part. 3. *Jur. nat.*), civitas autem, aut superior jus remittat, quando in discessum consentit (§. 95. part. 3. *Jur. nat.*); cum consensu superioris quilibet a civitate discedere potest.

In casu propositionis præsentis non attenditur damnum, quod civitati ex discessu emergit: pro damno enim non habetur jactura ejus, quod quis sua voluntate amittit.

§. 408.

De gregatim discedentibus.

Gregatim sine consensu superioris a civitate discedere non licet, nisi ea sit rerum penuria, ut extrema vitæ necessitati prospicere discedentibus non detur: Etenim per se patet, quo major fuerit civium numerus, eo aptiorem esse Remp. ad defensionem sui adversus vim externam. Quamobrem cum fini civitatis repugnet, si plures gregatim a civitate discedant (§. 4.), consequenter discessu damnum detur civitati (§. 177. part. 7. *Jur. nat.*), cum damno vero sociorum a civitate discedere non liceat (§. 186. part. 7. *Jur. nat.*); gregatim quoque sine consensu superioris a civitate discedere non licet. *Quod erat unum.*

Enimvero cum manere in societate sit damnosum iis, quibus prospici nequit de iis, quæ ad extremam vitæ necessitatem requiruntur, quod nemo facile in dubium vocaverit, socius autem renunciare potest societati, si eam sibi fore damnosam prævidet (§. 190. part. 7. *Jur. nat.*); nemo quoque in civitate manere cogitur, si ea sit rerum penuria, ut extremæ vitæ necessitati prospicere non detur. Quamobrem in tanta rerum penuria gregatim discedere licet, in qua discedentibus prospicere non datur extremæ vitæ necessitati. *Quod erat alterum.*

Si gregatim discedatur a civitate, fini civitatis adhuc aliter derogari potest, quatenus fieri potest, ut deficient ea, quæ ipsorum opera & industria paranda vitæ necessitas, commoditas atque jucunditas exigit, vel alio respectu ad bonum publicum promovendum requiruntur.

§. 409.

A voluntate populi, sive ejus, qui jus populi habet, voluntate unice dependet, utrum extraneum seu peregrinum in civitatem suam recipere velit, nec ne, & qua lege eum recipere velit. De extraneo in civitatem recipiendo.
Civitas enim societas est (§. 4.) & populus sunt socii universi (§. 5. h. & §. 4. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum nemo in societatem recipi possit nisi communi sociorum consensu (§. 180. part. 7. Jur. nat.); a voluntate populi consequenter ejus, qui jus populi habet, unice dependet, utrum extraneum, sive peregrinum in civitatem suam recipere velit, nec ne. *Quod erat unum.*

Quando quis in civitatem recipitur, per se patet in ipsum transferri jus quoddam, quod antea non habeat, & quoniam non recipitur nisi voluntate populi, seu ejus, qui jus populi habet, *per demonstrata*, jus quoddam populus in in ipsum transfert, de quo pro arbitrio suo disponere potest. Quoniam itaque jus quoddam nostrum in alium transferre valemus ea lege, qua voluerimus (§. 11. part. 3. Jur. nat.); si populus extraneum, seu peregrinum in civitatem recipit, ab ipsius voluntate unice dependet, qua lege eum recipere velit. *Quod erat alterum.*

Vidimus in anterioribus, populum jus suum in alium, vel alios transferre posse, ac per consequens populum fecisse intelligi, quod facit is, qui jus populi habet. Quæ igitur de populo universo qua populo in sequentibus demonstrabuntur,
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Q9 ea

ea etiam intelligenda sunt de eo, vel iis, qui jus populi habent.

§. 410.

De diversitate receptionis peregrinorum.

Quoniam a voluntate populi unice dependet, qua lege peregrinum in civitatem recipere velit (§. 409.); a voluntate ipsius unice dependet, utrum eum membris ceteris civitatis seu civibus æquiparare, an vero non omnia civium jura eidem conferre, aut saltem permittere velit, ut in regione sua habitet & rem suam agat, consequenter eum tanquam civem sive æqualem, sive inæqualem (§. 78. 79. part. 1. Jur. nat.), an vero tanquam incolam recipere velit (§. 8.).

Populi est statuere de eo, quod e re civitatis sibi videtur (§. 60. 34.). Peregrino igitur non facit injuriam, si eum civibus suis æquare nolit, vel saltem incolæ jura concedit (§. 859. part. 1. Jur. nat.). Si qui recipiuntur, civibus quoad omnia jura non æquiparentur, membra civitatis minus digna sunt. Incolæ vero cum proprie loquendo non sint membra civitatis (§. 8.); tutela saltem civitatis fruuntur & sub ea esse dicuntur.

§. 411.

Indigenæ & advenæ quoniam sint.

Indigenas appellamus, qui ex parentibus civibus in ea regione, in qua habitant, nati sunt. *Opponuntur* ipsis *Advenæ*, qui aliunde eo veniunt, ubi habitant, vel ex advenis nati sunt.

Liberi nimirum eodem jure censentur, quo utuntur parentes. Quamobrem si parentes fuerint cives, seu membra civitatis; civium quoque jure fruuntur liberi eorum. Si parentes fuerint membra civitatis minus digna, talia quoque erunt eorundem liberi. Quodsi parentes fuerint saltem incolæ, ipsorum quoque liberi tantummodo incolæ censentur. *Servus distinctus.*

distinguit inter indigenas, advenas & convenas. Indigenas vocat, qui ibi, ubi habitant, sunt geniti; advenas, qui de uno loco in eam regionem venerunt, in qua habitant; convenas denique, qui de diversis locis venerunt. Quoniam vero respectu civitatis perinde est, sive plures ex uno loco, sive ex diversis adveniant; advenas a convenis distingui non necessarium duximus. Et quamvis indigenatus tantummodo a *Servio* referri videatur ad natale solum; lubuit tamen significatum restringere eo modo, ut cum moderno loquendi usu consentiat, praesertim cum is magis convenire videatur instituto praesenti.

§. 412.

Jus civitatis, vel etiam *Indigenatus* dicitur, quo civitates fruuntur. Quamobrem si peregrinus tanquam membrum civitatis, vel Indigenatus recipitur, jus civitatis, seu indigenatus eidem confertur. Enimvero quoniam incolae cives non sunt (§. 8.); si peregrinus tanquam incola recipitur, eidem jus civitatis, vel indigenatus minime confertur.

Poterat equidem subtiliter jus civitatis a jure indigenatus distingui, ita ut indigenatus complectatur modum habendi jus civitatis, quasi per nativitatem; subtilitas tamen haec parum utilitatis habet in praesenti negotio. *Huberus* de Jure Civitatis lib. 2. sect. 2. c. 1. civibus etiam accenset incolas: sed omnis controversia, num incolae sint cives tandem ad logomachiam redit, cum a definitione civis pendeat, quam arbitrariam esse nemo in dubium vocabit, nisi qui verba a rebus, quas significant, distinguere nondum didicit. Alia vero est quaestio, quinam significatus vocabuli civis naturae civitatis magis conveniat. Qui societatem civilem ab initio libera voluntate contrahunt, eos esse cives, seu civitatis membra, nemo in dubium vocaverit. Eos, qui ex ipsis nascuntur, cum per eosdem civitas conservetur, civium quodque numero accensendos

esse, nemo itidem negaverit. Peregrini autem cum libera populi voluntate recipiantur, non plus juris acquirere valent, quam populus iisdem concedere vult. Quamobrem si eos æquali jure cum civibus censere velit & ex civibus natis æquiparare; cives utique erunt & pro indigenis habendi. Si vero non tantum juris concedere malit, quantum est civium reliquorum; cives quidem erunt, sed minus digni, ut tanquam advenæ adhuc distinguantur ab indigenis. Si saltem habitationem & jus rem suam agendi in suo territorio concedit; a civibus non male distinguuntur incolæ, nec jus incolatus cum jure civitatis aut indigenatus confunditur. Patet itaque, nos vocabulis eum tribuere significatum, qui rebus a se invicem discernendis maxime convenit. Sed eam, qua nos utimur libertate, lubentes etiam aliis concedimus, nemini loquendi legem præscribentes.

§. 413.

*De advenis
temporariis.*

Advenæ temporarii sunt, qui aliunde non eo animo veniunt, ut perpetuo apud nos habitent, sed saltem aliquo temporis intervallo, ut commorentur, v. gr. negotii cujusdam causa. Unde patet, advenas temporarios nec civibus (§. 6.), nec incolis annumerandos esse (§. 8.).

Vocantur subinde cives temporarii, sed improprie, vago quodam significatu ob rationem, quæ ex sequentibus constabit.

§. 414.

*De natis ex
iisdem.*

Quoniam advenæ temporarii nec cives, nec incolæ sunt (§. 113.); qui ex iis nascuntur eo in loco, ubi commorantur, nec ibidem cives, nec incolæ sunt, sed civibus aut incolis ejus loci accensentur, ubi cives vel incolæ sunt parentes.

Jus civitatis aut incolatus a parentibus cum liberis communicatur

nicatur per nativitatem : nihil vero hic confert locus nativitatis. Unde etiam liquet, nos ad indigenatum recte requisivisse, ut quis ex parentibus civibus nascatur (§. 411.), nullo facto discrimine, utrum parentes habeant jus civitatis per nativitatem, an vero concessione populi. Absurdum itaque foret pro Sueco haberi eum, qui ex parentibus Germanis natus est in Suecia negotii cujusdam causa ibidem commorantibus. Quænam enim ratio fingi potest, ut per locum nativitatis ad liberos propagetur aliquod jus, quod parentes minime habent, ad liberos, inquam, quos iidem secum in patriam reduces adducunt, in qua cum ipsis habitant.

§. 415.

Si lege sancitum, ut ne quis civium discedat, vel etiam An civibus incola; nec civis, nec incola jus discedendi habet, nec discedere licet, nisi populi consensu. Etenim si specialiter fuerit conventum, ne quis a societate recedere possit, nisi consociorum consensu recedere licet (§. 189. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), si populus ab initio convenerit, vel postea lege sancitum fuerit, ut ne quis civium discedat, nec is jus discedendi habet, nec ei discedere licet, nisi populi consensu. *Quod erat unum.*

Similiter cum incolæ subjecti sint legibus civitatis, quod per se patet, vel etiam inde intelligitur, quod iis non concedatur jus habitandi & rem suam agendi in hac regione, nisi sub ea conditione, ut imperio civili subjecti sint; si lege cautum sit, vel etiam posthac caveatur, ut ne discedant, nec ipsis competit jus discedendi, neque discedere possunt nisi consensu populi, seu superioris. *Quod erat alterum.*

Ne quid dubii quoad incolas remaneat, notandum est, legem de non discedendo aut ante jam latam esse, quam quis in numerum incolarum admittitur, aut postea demum ferri. In

casu priori patet, neminem recipi in numerum incolarum, nisi sub hac conditione, ut ne pro lubitu discedat, seu jus incolatus non accipere quenquam nisi cum onere manendi. Quodsi excipias, lege ista non obstante, posse alicui incolatum conferri salvo jure discedendi; id minime ei, quod diximus, contrariatur: tum enim non discedit nisi superioris consensu, prouti habet propositio præsens. Quodsi lex posthac demum sancitur & habitationem continuat incola, in eam legem consentit, consequenter perinde est ac si sub ea conditione in numerum incolarum receptus fuisset, ut ne liber fit discessus. Dubium itaque tantummodo videri poterat, an cogi possit ad manendum, si statim discedere velit, dum lex de non discedendo fertur. Verius tamen videtur, quod omnino non possit. Qui enim civitati se aggregant, in id consentire intelliguntur, ut ratum habeatur, quod populo, seu Rectori civitatis visum fuerit, consequenter tacite se obligant, quod discedere nolint, si discessus prohibeatur. Accedit, quod Rectori civitatis competat jus de ipsis personis civium certo modo disponendi, si salus publica exigat (§. 113.). Quidni etiam de incolis, quorum minus jus est quam civium? Incolæ non obligatione, sed jure saltem cedunt civibus.

§. 416.

*Quando
quis civis
esse desinat.*

Qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus. Qui enim a civitate discedit, membrum illius civitatis esse desinit; quod per se patet. Enimvero qui membrum civitatis nostræ non est, peregrinus est (§. 7.). Quamobrem qui a civitate discedit ex cive fit peregrinus.

Facile patet, propositionem præsentem valere non minus de discessu involuntario, quando quis jussu superioris abire cogitur, quam de voluntario, si quis sua sponte abit.

§. 417.

Quoniam qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 416.) a populi autem voluntate unice dependet, *An reditu jus civitatis utrum peregrinum in civitatem recipere velit, nec ne, & recuperetur. qua lege eum recipere velit (§. 409.); si qui recessit reaire velit, populus eum in civium numerum recipere non tenetur, consequenter reditu suo jus civitatis non recuperat.* Immo eodem modo patet, quod, qui fuerat civis, eundem populus ne quidem in numerum incolarum admittere teneatur.

Aliud nimirum est a civitate discedere, aliud abire cum animo redeundi. Quamvis itaque absentia per aliquod tempus non noceat civi; nocet tamen discessus a civitate, cum discedens animo non redeundi absit, &, si non verbis, ipso tamen facto declarat, quod membrum civitatis esse amplius nolit, nec imperio ejus subjectus esse velit.

§. 418.

Quoniam qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 416.); *De liberis qui post discessum nascuntur liberi, etiam post discessum natis.*

Jus enim civitatis per nativitatem a parentibus in liberos transmittitur (not. §. 415.). Quodsi ergo illi cives amplius non sint (§. 416.); per eos quoque jus nullum in liberos transmitti potest.

§. 419.

In eum, qui a civitate discessit, civitati nihil amplius An jus civitatis competit. Etenim qui a civitate discedit, ex cive fit peregrinus (§. 417.), consequenter cum membra tantummodo civitatis singula obligentur univertat in eos (§. 6. 28.), obligatio illius, qui discedit, expirat. *qui discesserunt.* Quamobrem cum ex hac obligatio-

obligatione nascatur jus civitati in civem (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*); quando quis a civitate discedit, jus quoque, quod civitati fuerat in eum, expirat, consequenter eidem in illum nihil amplius juris competit.

Pater ut ante (*not.* §. 416.), propositionem præsentem intelligendam esse tam de discessu voluntario, quam involuntario. Civitati non competit jus in civem, nisi quatenus membrum civitatis est & qua membrum eidem obligatur ad bonum publicum promovendum & civitatem adversus insultus hostiles defendendum. Quæprimum igitur quis membrum civitatis esse definit, nihil quoque juris civitati in eundem remanet, quemadmodum ipse ad nihil civitati obligatur.

§. 420.

*De copiæ
necessariarum,
& voluptuariarum.*

Rectori civitatis cura esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem, vitæque commoditatem ac jucunditatem necessariarum copia omnibus sufficiens. Quando enim civitas constituitur, universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipsorum prospicere velint (§. 28.), consequenter quod curæ habere velint, ut ea abundant, quæ ad vitæ necessitatem, consequenter ad victum, amictum & habitationem, illiusque commoditatem ac jucunditatem requiruntur. Quamobrem cum Rectoris civitatis sit determinare ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 42. 60.); eidem curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum & habitationem vitæque commoditatem atque jucunditatem necessariarum copia omnibus sufficiens (§. 9. 23.).

In Rep. bene constituta abundare debent res tam necessariæ quam utiles & voluptuariæ (§. 499. *Et seqq. part. 1. Jur. nat.*). Si quorundam deprehenditur defectus, ipsa Resp. imperfectio-
ne laborat: neque enim finis obtinetur, qui in civitate inten-
ditur

ditur (§. 13.). Perfectio autem civitatis, tanquam societatis (§. 4.), non consistit nisi in aptitudine ad finem istum consequendum (§. 171. part. 7. Jur. nat.). Equidem non omnium rerum eadem est necessitas, ac ideo res utiles voluptuariis, necessariae tam voluptuariis, quam utilibus praeferenda (§. 502. part. 1. Jur. nat.); nemo tamen in dubium vocabit, praestare Remp. in qua omnium rerum sufficiens copia adest, altera, qua vitae saltem necessitati prospicitur, omni commoditate, ne dicam jucunditate procul remota. Si quis ea de re dubitet, is tantummodo conferat genus vivendi populorum incultorum cum vivendi ratione, quae inter gentes cultiores, veluti inter nos, obtinet: quanta enim sit differentia inter utrumque vivendi genus facile animadvertet, nec ipsi erit animus statum suum cum statu barbarorum commutandi.

§. 421.

Quoniam Rectori civitatis curae esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum & habitationem vitaeque commoditatem ac jucunditatem copia omnibus sufficiens (§. 420.), natura autem non res omnes sua sponte profert, neque tanta copia, quanta omnibus sufficit, sed earum proventus industria humana promovendus, & ex rebus pure naturalibus atque industrialibus arte humana parandae sunt aliae artificiales (§. 503. & seqq. part. 1. Jur. nat.); *superiori curae esse debet, ut res industriales & artificiales, quantum datur, multiplicentur, consequenter ut subditi rerum naturalium proventum industria ac labore suo promoveant & ex iis alias utiles atque voluptuarias conficiant.*

Non est quod dicas, homines sua sponte ferri ad ea, quae ad vitae necessitatem faciunt, ut de iis sibi comparandis cogitent; ferri etiam ad ea, quae vitam commodam atque jucundam faciunt, modo commoditatem ac jucunditatem vitae cognoscant, cum alias ignoti nulla sit cupido. Neque enim inde sequitur curam parandi res industriales & artificiales nul-

lam pertinere ad Rectorem civitatis, quoniam in civitatem coitur, ut unusquisque, quæ huc faciunt, facilius obtinere possit (§. 4.) & ad hanc curam universi se obligaverint singulis si non expresse, saltem tacite (§. 28.). Diximus res industriales & artificiales multiplicandas esse, quantum datur: neque enim solum parantur in usus proprios civium, verum etiam in usum commerciorum, prouti suo loco clarius elucescet.

§. 422.

De cura circa laborem.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi rerum naturalium proventum promoveant, quantum datur, labore ac industria sua atque ex iis alias utiles & voluptuarias conficiant (§. 421.); *ferendum non est, ut otio diffluant, quibus vires ad laborandum suppetunt, & curandum, ne cuiquam desit labor, qui laborare vult* (§. 395. h. & §. 514. 515. part. 1. Jur. nat.).

Equidem homines naturaliter obligantur ad laborandum (§. 514. part. 1. Jur. nat.) & otium naturaliter prohibitum (§. 515. part. 1. Jur. nat.), & hæc obligatio non modo respicit laborantem, sed etiam alios, quibus is utilis esse potest, prouti abunde intelligitur ex iis, quæ alibi demonstrata sunt (§. 506. & seqq. part. 1. Jur. nat.); non tamen ideo cura omnis circa laborem removenda est a superiore in civitate, cum ejus sit curare, ut omnes satisfaciant obligationi naturali, qua tenentur aliis (§. 395.), & singuli quoque vi pacti, quo constituta est civitas & quo continuatur, sese obligarunt universis, quod naturali isti obligationi satisfacere velint, ac in universos transtulerint jus a se exigendi, ut satisfaciant (§. 28. h. & §. 23. part. 1. Jur. nat.); ex adverso vero universi sese obligaverint singulis, quod, quantum datur, ipsis prospicere velint de mediis obligationi isti satisfaciendi (§. 28.).

§. 423.

De cura circa laborem.

Opera danda est, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessa-

cessarias comparandum sufficit. Quoniam enim Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad victum, amictum, & habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem requisitorum, consequenter necessariarum, utilium & voluptuariarum (§. 499. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*) omnibus sufficiens copia (§. 420.), unicuique autem laborandum est, non otiaandum (§. 422.), ut scilicet sibi comparare res, quibus indiget, possit; opera omnino danda, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias comparandum sufficit (§. 502. *part. 1. Jur. nat.*).

Laboramus non alio fine, quam ut acquiramus pecuniam, qua nobis comparemus ea, quibus indigemus, quatenus scilicet laboramus nostri causa. Quamobrem non sufficit, ut Resp. abundet rebus necessariis, utilibus & voluptuariis; sed danda quoque opera est, ut subditi eas sibi comparare possint, consequenter ut labore suo tantum acquirant, quantum ad eas comparandas sufficit. Facile patet, ad eandem curam simul pertinere, ut ubivis locorum prostant res, quibus indigent singuli & quas sibi comparare volunt.

§. 424.

Quoniam opera danda est, ut quilibet studio & labore suo tantum acquirat, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.); *De pretio rerum & laborum de-* tam laborum, quam rerum pretia ita determinanda *terminando.* sunt, ut quilibet eas sibi comparare possit, quibus indiget.

Relegenda hic sunt, quæ de pretio rerum determinando alias demonstravimus (§. 303. & *seqq. part. 4. Jur. nat.*). Hic enim saltem ostenditur, curam determinandi pretia rerum atque laborum ad superiorem pertinere, vi pacti originarii,

quo civitates constitutæ, & unde manent omnes obligationes ac iura in civitate. Ideo enim in civitatem coitur, ut rectius atque facilius ea fiant, quæ naturaliter fieri debent, in statu autem naturali fieri nequeunt, vel non ita commode fieri possunt. Atque inde elucescit Reip. utilitas, nec postrema ea censeretur, quod singulis provideatur cura aliena iidemque consequuntur, quod per se consequi minime poterant, si extra civitatem viverent.

§. 425.

De numero civium in quolibet vita genere determinando.

Quoniam opera danda est, ut quilibet studio & labore suo tantum acquirat, quantum ad res si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.); hinc nova ratione intelligitur, quod supra jam ostendimus (§. 401.); in quolibet vita genere determinandum esse numerum eorum, qui idem sequuntur.

In iis, quæ ad Remp. spectant, haud raro plures sunt rationes, quarum una sola sufficit ad evincendam id, quod fieri debet, aut non. Quando vero plures concurrunt, tanto major est necessitas, ne negligatur, quoniam negligendo non uno modo peccatur. Nostrum jam non est recensere incommoda, quæ ex numero civium in eodem vitæ genere justo majore sequuntur, tum quod experientia eadem doceat, tum quod distincta eorundem cognitio ad prudentiam potius civilem pertineat, quam ad jus publicum universale, de quo in præsentia agimus. Omnia autem ista incommoda, qualiacunque fuerint, fini civitatis repugnant, quatenus adversantur aliis, quæ eidem conveniunt. Fini nimirum civitatis quoque repugnat, quicquid quomodocunque officiis civium erga se invicem contrariatur.

§. 426.

De cura circa notitiam

In Rep. curandum est, ut cives ac incolæ instituantur de Deo

Deo & officiis erga ipsum, tum etiam de officiis erga seipsum & erga eorum, quæ alios, iisque omnibus, quæ in suo vitæ genere ipsis scitu necessaria ad recte vivenda atque utilia sunt. Etenim lege naturali homines obligentur ad certa officia erga Deum, erga seipsum & erga alios: id quod ex parte prima Juris naturalis abunde patet.

Quamobrem cum in Rep. instituenda sint, quæ mediolorum vicem præstant officiis satisfactoris & eorundem praxin faciunt (§. 396.), nemo autem officiis istis satisfacere possit, si eadem ignorat, vel, ubi didicit, iterum oblivioni det; in Rep. omnino curandum est, ut cives atque incolæ de Deo & officiis erga ipsum, tum etiam de officiis erga seipsum & erga alios instituantur. *Quod erat unum.*

Et quoniam unusquisque hominum eligere debet vitæ genus, ad quod aptus est (§. 533. part. 1. Jur. nat.), & quo se utiliore concivibus suis præbere potest (§. 534. part. 1. Jur. nat.), ac præterea sibi comparare tenetur eum facultatum usum, qui ad laborem suum recte obeundum requiritur (§. 530. part. 1. Jur. nat.), consequenter etiam animus imbuere eorum notitia, quæ in suo vitæ genere eidem scitu necessaria atque utilia sunt; ut ante patet, in Rep. curandum esse, ut cives atque incolæ acquirant notitiam eorum, quæ in suo vitæ genere iisdem scitu necessaria atque utilia sunt (§. 396.). *Quod erat alterum.*

Posterius etiam inde colligitur, quod inprimis eam rerum notitiam nobis comparare debeamus, cuius usus in eo, quod sequimur, vel eligimus, vitæ genere magis necessarius (§. 222. part. 1. Jur. nat.).

§. 427.

Qui ad scientias & artes perficiendas apti sunt; ii omni modo juvandi, ut iisdem vacare possint. Si qua enim dantur eorum, qui

Rr 3

ad ad scientias

*Et artes per-
ficiendas
apti.*

ad perfectionem hominis statusque ejusdem promovendum necessaria, quæ non in omnium potestate sunt, ad ea consequenda non obligantur nisi ii, quorum in potestate ista sunt (§. 184. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum non quilibet aptus sit ad scientias & artes perficiendas, quod per se patet; ad eas quoque perficiendas non obligantur, nisi ii, qui apti sunt. Quoniam vero qui apti sunt, non semper necessariis subsidiis instructi sunt, ut scientiis aut artibus perficiendis vacare possint; ideo omni modo juvandi, ut possint (§. 396.).

Interest generis humani, ut scientiæ ac artes excolantur, & quantum datur, perficiantur. In Rep. itaque bene constituta habenda quoque ratio est scientiarum atque artium, ut indies magis magisque perficiantur, & in communem utilitatem vertantur. Dotes animi non æqualiter cum opibus distribuuntur. Quamvis itaque quis aptus fuerit ad scientias & artes excolendas atque perficiendas; non tamen iis vacare datur, cum quaerenda sit pecunia primum, ut necessaria vitæ subsidia comparari possint. In civitate conjunctis viribus agendum, ac ideo alii dotes animi, alii opes suas cum aliis communicare tenentur, quasi communione quadam vi pacti, quo societas civilis contracta, introducta. Quamobrem quilibet prodesse debet ceteris iis, quæ possidet, ac propterea qui apti sunt ad scientias atque artes perficiendum, iis suppeditanda sunt necessaria subsidia, ut iisdem vacare possint. Tota civitas corpus quoddam repræsentat humano simile, cujus diversa sunt membra, functionibus suis a se invicem distincta. Quodsi ergo omnia functionem suam debite præstent, & unum alteri adjumento sit, ut præstare possit; toti corpori bene est.

§. 428.

De cura civi-

*ca vita ge- modo adjuvandi, ut idem sequi possint, imprimis illi, qui præclari
nus quod se- quidpiam in eo præstare possunt; parum apti vero omni studio ab*

munus

eodem

eodem arcendi. Etenim unusquisque hominum eligeré de-^{qui debent}bet vitæ genus, ad quod aptus est (§. 533. part. 1. Jur. nat.), ^{subditi.}& quo se utiliore aliis præbere potest (§. 534. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum non modo in Rep. quilibet juven-
dus sit, ut naturali obligationi satisfacere facilius possit,
quam si extra Remp. sibi soli relictus constitueretur (§. 396.),
verum etiam Reip. interfit, ne parum apti aliquod vitæ genus
sequantur, utpote qui non rite præstare possunt, quod de-
bent, & ne ex adverso idem sequi impediuntur, qui præ
aliis præclari quiddam in eodem præstare valent, vel sal-
tem necessariis subsidiis ad præclari quid præstandum desti-
tuantur; illi omnino, qui ad certum vitæ genus apti sunt,
omni modo adjuvandi, ut idem sequi possint, ac illi inpri-
mis, qui præclari quidpiam in eo genere præstare possunt,
parum apti vero omni studio ab eodem arcendi.

Principium hoc admodum foecundum est, cum multa spe-
cialia inde fluant; cura autem, quam injungit superiori, seu
Reftori civitatis, haud exigua est, nec postrema, cum Resp.
vix dici possit bene constituta, nisi quævis vitæ genera se-
quantur illi, qui ad ea apti sunt. Quodsi contrarium sum-
tur, facile intelligitur, quænam incommoda inde sequantur,
& quam parum finem civitatis consequi detur. Neque diffi-
cile est incommoda ista addiscere a posteriori, modo animum
advertas ad eos, qui aliquod vitæ genus sequuntur, sive libe-
ralius, sive illiberalius, ad quod parum apti sunt, etsi pro di-
versitate generis non omnes Reip. noceant eodem modo.

§. 429.

*Curandum est, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso De cura cir-
instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria ac utilis, & ut ad ea institu-
vita genus destinantur, ad quod apti sunt, atque ad idem præpara- tionem libe-
rentur, & ne negligantur illi, quorum parentes sumtus necessarios rorum.*

(suppe-

suppeditare nequeunt. Etenim parentes obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu sibi possibilem cognitionem acquirant (§. 648. *part. 7. Jur. nat.*), & ubi ad usum rationis perveniunt iisdem scientiam boni & mali legumque naturalium, quantum sufficit, instillent & ad bona atque mala vera ab apparentibus discernenda perducant (§. 689. *part. 7. Jur. nat.*), ut mature pietatem consequantur (§. 699. *part. 7. Jur. nat.*) & Deum agnoscant (§. 700. *part. 7. Jur. nat.*). Quoniam itaque vix fieri potest, ut ipsimet per se huic obligationi satisfaciant, tum quod ad instruendum liberos eosque in his singulis instituendum non sint apti, tum quod per alia, quæ ipsis agenda sunt, parum vacat; per alios hoc facere tenentur. Quamobrem cum in Rep. curandum sit, ut ad satisfaciendum officii lege naturali præscriptis media suppeditentur, & eorum praxis quovis modo facilitetur (§. 396.); curandum utique est, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum noticia ipsis necessaria atque utilis. *Quod erat primum.*

Similiter cum parentes liberos certo vitæ generi destinare debeant, cui apti sunt & quo se utiliores aliis præbere possunt (§. 719. *part. 7. Jur. nat.*), & mature eosdem ad idem præparare (§. 720. *part. 7. Jur. nat.*), ea vero cura ad Remp. pertinet, ut numerus eorum, qui aliquod vitæ genus sequuntur, determinetur (§. 401.), nec ad aliquod sequendum admittantur parum apti, qui vero apti sunt, omni modo adjuventur, ut idem sequi possint, præsertim si quid in eodem præclari præstare valent (§. 428.); ea quoque cura Remp. tangit, ut liberi a parentibus destinentur vitæ generi, ad quod apti sunt, atque ad idem præparentur. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique parentes sumtus facere non possint in institutionem liberorum, cum interfit Reip. ne iidem negligantur, in eadem vero conjunctis viribus commune civitatis bonum promovendum (§. 4. 9); liberi quoque negligendi non sunt, quorum parentes sumtus necessarios ad institutionem eorum suppeditare nequeunt. *Quod erat tertium.*

Natura homines ducit ad educationem sobolis suæ, ut liberi, quos genuerunt, vitam hominis vivere possint (§. 255. part. 7. *Jur. nat.*), sicque genus humanum conservetur ac propagetur: In civitate vero educanda proles est, ut ex civibus geniti vitam quoque civis vivere possint, sicque genus civium propagetur & civitas conservetur. Conservatio civitatis utique ad curam Reip. pertinet. Quamobrem eidem quoque subduci nequit educatio liberorum. In his unice posita est spes, ut civitas perennet. Itaque ut finis ejus obtineatur non modo pro præsentis, verum etiam futuro tempore, nihil omitendum est, quod universitas conferre potest ad id, ut liberi recte educentur.

§. 430.

Quoniam in Rep. qui sua sponte legem naturæ servare nolunt, vi adigendi sunt, ut actus saltem externos ad legem naturæ componant (§. 395.), parentes autem ad liberos educandos obligantur (§. 263. part. 7. *Jur. nat.*), & in Rep. curatur, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituuntur in iis, quorum notitia ipsis necessaria atque utilis & ut ad vitæ genus, cui destinantur, præparentur (§. 429.), consequenter media educationem facilitandi suppeditantur, *parentes vi compellendi sunt, ut publicæ institutioni liberos suos committant.*

In Rep. educatio prolis non modo ad curam parentum, verum
(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) Ss rum

rum etiam civitatis pertinet (not. §. 429.). Quamobrem in ea permittendum non est, ut educatio a parentibus negligatur, consequenter ut ii non utantur mediis, quibus liberi in spem Reip. educari possunt. Quemadmodum vero in Rep. non tollitur obligatio naturalis, quippe in se prorsus immutabilis (§. 142. part. 1. *Phil. pract. univ.*), sed ejus adimpletio saltem facilitatur & quantum datur, promovetur (§. 395.); ita quoque in educanda prole cura parentum cum cura publica conjungenda, nec illi educationem curæ publicæ ita committere debent, ut suam prorsus abjiciant.

§. 431.

Quod omnes legere, scribere, & computare debeant discere.

Similiter quia liberi instituendi sunt in iis, quæ in eo, quod sequentur, vitæ genere ipsis utile est (§. 429.), & parentes compellendi, ut publicæ institutioni liberos suos committant (§. 430.), in quolibet autem vitæ genere unicuique utile est, ut legere, scribere ac computare discant, quod a posteriori recte sumitur; *id imprimis cura esse debet, ut liberi, dum educantur & publice instituuntur, legere, scribere ac computare discant, nec permittendum parentibus, ut in hisce ad discendis illos negligant.*

Nemo fateri cogitur, inter defectus Reip. bene constitutæ referendum esse, si desit occasio publicæ institutioni tradendi liberos, ut legere, scribere & computare discant vel sumtu parentibus non nimis oneroso, vel absque eorum sumtu, si pauperes fuerint. Pauperum enim in Rep. non minus habenda est ratio, quam ceterorum, qui proprios in educationem liberorum sumtus facere possunt: in civitate nimirum conjunctis viribus promovetur commune bonum, consequenter ne quis negligatur in necessariis, universitati prospiciendum.

Præceptores quinam sint.

§. 432.

Præceptores dicuntur, qui pueros & adolescentes instituunt

stitunt in iis, quæ ipsis discenda sunt. Sunt autem *publici*, qui publica auctoritate constituti sunt, ut instituant: *privati* autem, seu *domestici*, quos unusquisque liberis suis in domo sua constituit.

Genio seculi nostri, quo vana ambitio hominibus persuasit, ut vocari malint, qui non sunt, vocabulo præceptoris nescio quid abjecti adhaeret, ita ut præceptores domestici informatores vel gubernatores appellari malint, quam præceptores. Sed vanitas istiusmodi quemadmodum hic, ita nec in aliis, quæ sequentur, attendenda venit, tantoque minus, quanto certius est, eam non esse omnibus gentibus cum nobis communem.

§. 433.

Scholæ dicuntur loca, in quibus publica auctoritate *Schola quid* instituuntur pueri, adolescentes atque iuvenes in iis, quæ *sit.* ipsis discenda sunt.

Eti tantummodo sexus masculini mentionem faciamus in definitione, brevitatis causa; non tamen propterea excluditur sexus foemininus, quatenus ea, quæ discenda sunt, utriusque sexui communia sunt. Huc enim ducit commoda interpretatio.

§. 434.

Scholæ inferiores, dicuntur, in quibus pueri atque ado- *Scholarum* lescentes instituuntur in iis, quæ memoria comprehendun- *distinctio* tur. *Scholæ* autem *superiores* sunt, in quibus iuvenes docen- *quid sit uni-* tur ea, quæ vi intellectus comprehendenda, consequenter *versitas, si-* ad scientiam rerum scitu necessariarum, vel utilium perdu- *ve Acade-* cuntur. Vocantur hæ apud nos *Academia*, vel etiam *Uni-* *mia.* *versitates.*

Constat homines gaudere facultatibus cognoscendi tam in-

ferioribus, quam superioribus (§. 54. 55. *Psych. empir.*) & ad illas referri sensum, imaginationem atque memoriam, ad superiores autem intellectum & quæ ab eodem dependent, pro uti ex Psychologia empirica manifestum est. Usus facultatum inferiorum homini natura inest, non demum acquirendus (§. 200. *part. 1. Jur. nat.*), usus autem superiorum minime, sed demum exercitio acquiritur (§. 199. *part. 1. Jur. nat.*), cumque unusquisque in se experiatur ac ex Psychologia empirica abunde pateat, usum facultatum superiorum præsupponere ea, quæ usu inferiorum addiscuntur; ideo pueris & adolescentibus maxime convenit, ut addiscant ea, quæ usu facultatum inferiorum addisci possunt, consequenter quæ memoria comprehenduntur, juvenibus autem, ut ad usum facultatum superiorum adducantur & ea doceantur, quæ vi intellectus comprehenduntur. Quamobrem me iudice Scholas non male distinguuntur diversitate facultatum cognoscendi, quemadmodum in definitionibus præsentibus fecimus. Cum vero natura non faciat saltum, sed ab uno extremo ad alterum procedat per gradus intermedios, ideo quoque non adeo arcti sunt limites inter Scholas inferiores, & superiores, quarum quoque idiomate patrio *hohe Schulen* appellare solemus, quin etiam in inferioribus ad usum facultatum superiorum adduci possint adolescentes, immo ad hunc usum præparari pueri, quantum fert ætas. Notandum præterea est, nos hic discernere ea, quæ a jure nobis proprio veniunt ac moribus, ab iis, quæ juri naturæ conveniunt. Jura enim ista particularia instabilia sunt, nec ubivis gentium eadem, immo sæpe variant in gente eadem pro diversitate temporum: jus vero naturæ, quod tradere nobis propositum, immutabile jus est & ad id illa conformari debent, ne quid statuatur, quod idem tollat, si quidem ratione firma niti debeant.

§. 435.

Professor

Qui in Scholis inferioribus docent, seu pueros & *quinam* *sit.* adolescentes instituunt, iis remansit Præceptorum nomen: qui

qui vero in Academiis docent, seu juvenes ad scientiam rerum scitu necessariarum & utilium perducunt, *Professores* appellantur.

Professorem definimus, qualis esse debet, non vero qualis forsan hic, vel ille est, vel subinde contingit temporum infelicitate esse plurimos. Recolenda nimirum animo sunt, quæ modo prolixè monuimus (not. §. 434.). Jus naturæ non potest effingi ad similitudinem morum; sed mores ex illo dijudicandi sunt. Distinguuntur Scholæ pro diversitate eorum, quæ in iisdem docentur: Sed ea differentia a constituto venit, & parum momenti ad præsens institutum affert. Apud nos *Gymnasia* medium quendam locum inter Scholas triviales, quæ vocantur, & Academias, seu Universitates obtinent. In iis adolescentes ad studia academica præparantur, immo etiam docentur, quæ in academiis doceri solent, ut ideo quoque docentes in classe superiori *Professores* recte dicantur. At in jure naturæ, seu publico universali, illius parte, necesse non est, ut *Gymnasia* figillatim consideremus.

§. 436.

In Rep. schola & academia constituenda sunt, & in iis De scholis & constituendi Præceptores & Professores, qui probe callent ea, quæ academiis docere debent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione & Præcepto-diligentiam adhibent ac moribus sese discipulis commendant. ribus atque Etenim in Rep. curæ esse debet Rectori civitatis, ut liberi professoriorum, qui in Rep. degunt, absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria est tuendis. atque utilis, in eo præsertim vitæ genere, quod sequi debent, & ne illi quoque negligantur, quorum parentes sumtus necessarios suppeditare nequeunt (§. 429.). Quamobrem cum ea, quæ a pueris, adolescentibus atque juvenibus discenda sunt, doceantur in scholis, partim inferioribus,

partim superioribus, five Academiis (§. 433. 434.), qui vero in Scholis pueros & adolescentes instituunt, Præceptores, qui juvenes in Academiis, Professores sint (§. 432. 435.); in Rep. scholæ & academiæ sunt constituendæ, & in iis Præceptores ac Professores constituendi. *Quod erat primum.*

Enimvero qui alios docere debet, is ut norit ea, quæ debet docere, necesse est, quod per se patet. Quamobrem cum Præceptores & Professores docere debeant alios (§. 432. 435.); Præceptores ac Professores constituendi sunt, qui ea, quæ docere debent, probe callent. *Quod erat secundum.*

Porro cum experientia constet, non omnes esse aptos ad docendum, qui ea, quæ docenda sunt, optime callent; qui docere debet alios, docendi quoque dono instructus esse debet. Unde porro patet, non constituendos esse Præceptores & Professores, nisi qui dono docendi instructi sunt. *Quod erat tertium.*

Quoniam discentes ideo instituendi sunt, ut discant ea, quæ discere debent, quod per se patet; Præceptores quoque & Professores, qui eos instituere debent (§. 432. 435.), nihil eorum omittere debent, quod facere possunt, ut animi discantium notitia eorum imbuantur, quæ ipsi docere, hi discere debent. Quamobrem cum diligentes sint, ubi hoc faciunt (§. 751. part. 1. Phil. pract. univ.); Præceptores & Professores constituendi sunt, quorum diligentia indefessa comperta est. *Quod erat quartum.*

Denique cum pueri, adolescentes ac juvenes manu-
cendi quoque sint ad virtutem & bonos mores (§. 395. 396.),
exemplorum vero in eo maxima vis sit (§. 281. & seqq. part. 2.
Phil.

Phil. pract. univ.) præterea constat autoritatem docentium vilescere apud discentes, si illi pravis aut inelegantibus moribus deformentur, eo ipso autem non exiguum obstaculum poni discantibus in discendo; Præceptores atque Professores constituendi sunt, qui moribus sese discantibus commendant.

Quod erat quintum.

Scholæ & Academiæ sunt Seminaria Reip. in quibus educantur cives futuri in quovis vitæ genere. Quamobrem cum Reip. interfit bonos habere cives; haud postrema cura esse debet Rectoris civitatis, ut in scholis & academiis pueri, adolescentes & juvenes rite instituantur. Patet quoque Præceptores & Professores utilissimam Reip. operam præstare & de ea optime mereri, si munere suo rite fungantur, in casu autem opposito plurimum eidem dare damnum. Unde porro colligitur, maxima circumspèctione opus esse, ut munus Præceptoris & Professoris non conferatur in indignos. Qua vero circumspèctione hic utendum sit, in Politica doceri debet. Ipsa experientia docet, gentes incultas & barbaras esse, ubi desunt scholæ & academiæ, ac in pejus ruere omnia, si Præceptores & Professores munere suo non rite fungantur.

§. 437.

Curandum est, ut Præceptores & Professores in scholis & De cura su- academiis munere suo rite fungantur. Constituendi enim sunt perioris, ut Præceptores ac Professores, qui rite callent ea, quæ docere Præceptores debent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione & Professo- diligentiam adhibent ac moribus sese discantibus commenda- res munera- dant (§. 436.). Quoniam vero minime sufficit eos esse suo rite fun- munerari, quos fungi debent, aptos; verum ut finis scholarum gantur. & academiæ obtineatur, necesse fit ut munere suo actu rite fungantur; curandum quoque est, ut singuli hoc faciant.

Recolenda hic sunt animo, quæ modo annotavimus (not- §. 436.).

§. 436.). Quomodo vero hac cura fungatur superior, in Politica uberius explicandum. Hic enim saltem docetur, quænam ad imperium pertineant in Rep.

§. 438.

De incrementis scientiarum promovenda. In Rep. bene constituta curandum est, ut scientiæ ac artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa. Quoniam homines obligantur distinctam rerum sibi cognitu possibilium cognitionem (§. 220. part. 1. Jur. nat.) & artem inveniendi, quantum datur, acquirere (§. 250. part. 1. Jur. nat.), & cui amplior est facultatum, virium ac rerum usus & auxilium alienum majus, is ad plura præstanda obligatur aliis (§. 177. part. 1. Jur. nat.), qui scientias & artes novis inventis locupletare, easque perficere valent, ad hoc faciendum obligantur. Quamobrem cum in Rep. ea instituenda sint, quæ mediorum vicem præstant officiis, seu obligationi naturali satisfactoris & illorum praxin facilitant (§. 396.); in Rep. bene constituta curandum est, ut scientiæ atque artes nova indies, quantum datur, capiant incrementa.

De toto genere humano bene merentur, qui scientiarum & artium incrementa promovent, præsertim si veritates detectas ad usum vitæ transferant. Videbimus autem suo loco, sicuti homo nullus sibi soli vivit, sed prodesse quoque debet aliis, ita quoque civitatem unam, aut, si mavis, populum unum aliis prodesse debere. Rector itaque civitatis non solum de civibus suis, sed de aliis etiam gentibus bene meretur, si curet, ut scientiæ atque artes excolantur ac indies magis magisque perficiantur. Accedit, eas gentes, apud quas scientiæ & artes indies magis perficiuntur & novis inventis locupletantur, inter ceteras gloria emineant & auctoritatem apud eas habeant. Patebit autem suo loco, quænam sit ea in re civitatis obligatio, quando de Jure gentium acturi sumus.

§. 439.

Societates scientiarum dicuntur, quæ eo fine instituuntur, ut scientiæ ac artes perficiantur & novis inventis locupletentur. Vocantur etiam *Academiæ Scientiarum*. *Societas scientiarum quid sit.*

Ostendimus alibi, cum de jure & officiis eruditorum ageremus, eruditos conjunctis viribus rerum cognitionem ac scientiam promovere debere (§. 363. *part. 6. Jur. nat.*). Huic officio non rectius satisfieri potest, quam si societates scientiarum instituuntur: in hisce enim conjunctis viribus tenditur ad communem finem (§. 1. *part. 7. Jur. nat.*). Ex iis autem, quæ de societate in genere demonstravimus c. 1. *part. 7.* deducenda sunt ea, quæ ad societates scientiarum spectant, habita ratione finis earundem, quippe ex quo obligationes & jura sociorum metienda sunt, non neglectis iis, de quibus specialiter conventum est (§. 10. *part. 7. Jur. nat.*). Non probanda hic est coeca imitatio societatum istiusmodi alibi institutarum, cum etiam hic valeat pervulgatum istud, duos, cum faciunt idem, non facere idem. Imitatio rationalis esse debet (§. 208. *part. 2. Phil. pract. univ.*), ad quam manu ducit theoria de societate in genere modo laudata.

§. 440.

Quoniam in Rep. bene constituta curandum est, ut *De societate scientiæ ac artes*, quantum datur, nova indies capiant incrementa (§. 438.), per societates autem scientiarum scientiæ ac artes perficiuntur & novis indies inventis locupletentur (§. 439.); *in Rep. instituenda est societas scientiarum*. Cum vero in civitate omnia referenda sint ad finem civitatis (§. 4.); *opera quoque danda est, ut societas scientiarum ea detegere ac perficere studeat, quæ e re civitatis sunt.*

Officium boni civis est conferre ea pro virili, quæ ad bonum publicum promovendum conferre potest (§. 24.). Ea
(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) T t obli-

obligatio non tollitur, quando quis fit membrum societatis scientiarum, sed potius augetur, cum publici boni promovendi causa publica autoritate ac sumtu publico instituantur societates scientiarum. Non sufficit præclare mereri de scientiis atque artibus, sed etiam præclare mereri tenentur membra societatis de Rep. Quamvis in veritatibus indagandis non semper ratio haberi possit utilitatis, quippe quæ non semper prævideri potest; sollicitè tamen dispiciendum, ut veritates inventæ ad usum Reip. quovis modo aptentur, & ut societas se utilem eidem præbeat, quantum potest, siquæ prævidet, quarum veritates eidem utiles esse possint, in iis detegendis assiduam collocet operam. Minime verendum, ne præjudicium utilitatis obstet progressui in veritate inveniendâ, & ne eodem veritates plurimæ, præsertim illæ, quæ non sunt ad captum nisi paucorum, immo paucissimorum, tanquam steriles damnentur. Qui enim finem civitatis intime perspicit, prouti eundem in anterioribus explicavimus, qui omnem obligationem naturalem emensus est, quam in parte prima enodavimus, qui principium generale constituendæ Reip. paulo ante traditum (§. 395.) ad animum revocat, qui denique utilitatem rite æstimare didicit, nec iudicium de ea suum deproperat; is societatem scientiarum intra arctiores limites minime coërcebit, quam par est. Nullum hic est iudicium eorum, qui ea mentis perspicacia destituuntur, sine qua verum videri nequit. Nullibi magis peccatur, quam ubi de veritatum utilitate statuendum, propterea quod iudicium de ea nimis arduum atque difficile ac nimium tribuatur præjudiciis pro diversitate personarum plurimum variantibus.

§. 441.

Finis societat Quoniam societas scientiarum eo fine instituitur, ut *ratis scien-* scientiæ atque artes perficiantur & novis inventis locupletiarum di- tentur (§. 439.); eadem veritates tum per scripta publici juris *stinctius ex-* facta, tum inter homines diversa vita genera sequentes dispersas *plicatur.* colligere,

colligere, in rationes earum inquirere easdemque observationibus & experimentis comprobare, ad certitudinem perductas in ordinem redigere atque cum aliis connectere, ex iis, quæ inventæ sunt, alias deducere ac omni diligentia errores & defectus in scientiis & artibus obvius corrigere ac supplere tenetur, quantum datur.

Tempus fallitur, si iis inveniendis opera navetur, quæ dudum ab aliis inventa fuerunt. Quamobrem qui animum ad veritatem inveniendam appellunt, nosse debent ea, quæ jam ab aliis inventa sunt: id quod etiam hunc usum præstat, ut alia detegere valeant, de quibus alias non cogitassent. Interest autem, ut verum a falso, certum ab incerto separetur, & ad hoc multum præsidii affert rationis & experientiæ conubium perpetuum. Errores corriguntur, si veritates in eorum locum substituuntur, nec opus est, ut terra contentionis reciperetur cum hominibus rixosis, quibus veritas parum curæ cordique est. Societas scientiarum veritatis amans & studiosa agere debet quod suum est, officiorum, quæ decent eruditos, tenax. Ceterum finem, cuius gratia instituitur, distincte explicare debuimus, ut suo loco appareat, quibusnam mediis idem obtineatur.

§. 442.

Præses societatis scientiarum dicitur is, cuius curæ demandatum est, ut omnia recte fiant in societate, consequenter cui imperium in societate delatum est (§. 194. part. 7. *Jur. nat.*).

Idem ergo est, quem in genere Rectorem societatis diximus (§. 218. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem quæ de Rectore societatis in genere demonstravimus (§. 224. part. 7. *Jur. nat.*), ea ad Præsidem societatis scientiarum facile applicantur, habita saltem ratione finis, qui eidem proprius est, nec neglecta differentia, quæ inter societatem intercedit, quæ ab imperante in civitate instituitur, & eam, quam socii sua sponte,

Præses societatis scientiarum quibusnam sit.

feu proprio motu per se contrahunt: Quæ nimirum sunt universitatis partes in societate privata, eadem sunt Rectoris civitatis in societate ab ipso instituta. Quemadmodum itaque in societate omnia determinanda sunt communi sociorum consensu, ita in societate scientiarum a Rectore civitatis instituta omnia determinanda sunt juxta voluntatem instituentis, a qua pendet, quantum juris in Præsidem scientiarum conferre velit. Quemadmodum in civitate imperium non uno modo conferri potest in superiorem; ita quoque idem ad illius similitudinem diversis modis conferri potest in Præsidem scientiarum. Sufficit itaque indicare fontes, unde haurienda est theoria societatis scientiarum, cum nobis permissum non sit in præsentia ea tradere ex instituto.

§. 443.

*Qualis esse
debeat Præ-
ses scientia-
rum.*

Quoniam Præses societatis scientiarum curæ habere debet, ut omnia recte fiant in societate (§. 442.), societas vero veritates jam detectas colligere, in rationes earum inquirere easdemque observationibus & experimentis comprobare, ad certitudinem perductas in ordinem redigere, atque cum aliis connectere, ex iis, quæ inventæ sunt, alias deducere ac omni diligentia errores & defectus in scientiis & artibus obvios corrigere ac supplere tenetur, quantum datur (§. 441.), in primis autem operam dare, ut ea detegat & perficere studeat, quæ e re civitatis sunt (§. 440.); *Præses scientiarum in omni scientiarum & artium genere probe versatus esse debet, aut ei adjungendi sunt Directores in diversis scientiis atque artibus excellentes.*

Quatenus eruditi conjunctis viribus rerum cognitionem ac Scientiam promovere debent (§. 863. part. 6. Jur. nat.); ipsa naturæ lege societas quædam inter ipsos constituta est (§. 1. part. 7. Jur. nat.), qualem ipsa natura inter homines omnes instituit (§. 142. part. 7. Jur. nat.). Et hinc intelligitur,

quo

quo sensu admitti possit, dari *Reip. literariam*. Societas hæc regitur sola lege naturali, cum careat Præside, cui imperium in socios concessum. Unde ea observanda in eadem sunt, quæ de officiis atque jure eruditorum demonstravimus integro capite in parte septima Juris naturæ. Enimvero sicuti non omnes homines, tanquam membra societatis illius naturalis magnæ, quamdiu in statu naturali vivunt, officio suo satisfaciunt & unicuique jus suum tribuunt; ita quoque non omnes eruditi officii omnes partes adimplent, ut boni sint cives in Rep. literaria. Eadem igitur de causa instituendæ sunt societates scientiarum in Rep. qua de causa in civitatem coitur statu naturali relicto. Ac ideo porro in societate scientiarum in Rep. instituta rectius satisfieri potest officii eruditorum & præcaveri, ne unus jus alterius violet, quam in vulgo sic dicta Rep. literaria, in qua prohi dolor! haud raro valet proverbium Germanorum, quo quis dicitur eo perversior, quo doctior, je gelehrter, je verkehrter: sit ita, quod etiam Rector civitatis coercere debeat perversos eruditorum mores & intra limites officii eosdem continere (§. 395.).

§. 444.

Societas scientiarum suas habere debet leges. Etenim De necessi-
quælibet societas suas habere debet leges (§. 46. part 7. *Jur. tate legum*
nat.). Quamobrem societas quoque scientiarum leges suas in societate
habere debet (§. 439.).

scientia-
rum.

Vide, quæ alias de necessitate legum in quælibet societate
annotavimus (nos. §. 46. part. 7. *Jur. nat.*).

§. 445.

Leges societatis Statuta ejusdem appellantur. In ge-*Statuta*
nere enim leges particulares universitati cuidam in specie *quid sit.*
præscriptæ Statuta vocari solent.

In civitate statuta distinguuntur a legibus non tam re, quam

nomine, cum utrisque definitio legis in genere competat (§. 131. part. 1. *Phil. pract. univ.*), quatenus scilicet leges omnibus promiscue civibus feruntur, quodcunque tandem vitæ genus sequantur, statuta vero universitati cuidam particulari propria sunt, quippe quorum ratio desumpta est ex certo vitæ genere, aut ex aliis circumstantiis particularibus.

§. 446.

*De materia
statutorum
societatis
scientiarum.*

Quoniam statuta societatis leges sunt, ad quas membra societatis actiones suas componere tenentur (§. 445.) leges autem in qualibet societate præscribunt media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. part. 7. *Jur. nat.*); statuta quoque *societatis scientiarum præscribere debent media, quibus finis ejusdem obtinetur.*

Probe hic perpendenda sunt, quæ in eam rem in genere alibi annotavimus (not. §. 49. part. 7. *Jur. nat.*).

§. 477.

*De libertate
philosophandi
societati
scientiarum
concedenda.*

Societati scientiarum concedenda est philosophandi libertas. Etenim societas scientiarum veritates ab aliis detectas colligere & ad certitudinem perducere debet, ac novas detegere (§. 441.). Quamobrem cogi nequit, ut aliorum de rebus philosophicis sententiam defendat tanquam veram, utut contrarium ipsi videatur; sed permittendum est, ut suam de iis sententiam publice proponat, sive ea receptis vulgo opinionibus conformis sit, sive contraria. Quoniam itaque liberas philosophandi consistit in permissione publice proponendi suam de rebus philosophicis sententiam (§. 151. *Disc. prelim.*); societati scientiarum concedenda est philosophandi libertas.

In societate scientiarum facilius præcaveri potest, ne liber-

tas philosophandi vertatur in licentiam sentiendi, ex qua damnum redundare possit in Remp. quatenus disseminantur opiniones religioni & bonis moribus, vel statui civili adversæ, cum suas habeat leges (§. 444.), quas ut strictè observent singula membra Præses curæ habere debet (§. 442.), quippe custos legum. Contradictorium est, committere alicui veri inquisitionem atque investigationem & eidem præscribere, ut quædam sine inquisitione sumat tanquam vera & ex iis deducat, quæ inde consequuntur, iisdemque conformet, quæ statuit. Diffiteri non possumus, promiscuam libertatem philosophandi sua habere incommoda, & haud raro Reip. esse damnosam. Sed talia vix metuenda sunt, si libertas philosophandi concedatur societati scientiarum suis non modo legibus munitæ, verum etiam istiusmodi membris instructæ, quæ usum ab abusu separare norunt, præsertim cum de omnibus communi sociorum consensu statuatur.

§. 448.

Præfidi curæ esse debet, ut concordia sociorum conservetur, De concordia sociorum conservanda.
discordiis vero locus non relinquatur. Etenim socii quilibet concordēs esse debent (§. 136. part. 7. Jur. nat.). Ergo etiam socii in societate scientiarum concordēs esse debent. Et quoniam Præses scientiarum curæ habere debet, ut omnia recte fiant in societate (§. 442.); consequenter etiam ut socii sint concordēs *per demonstrata*; curæ omnino eidem esse debet, ut sociorum concordia conservetur. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam concordēs esse nequeunt socii, si discordiæ relinquatur locus (§. 132. 133. part. 7. Jur. nat.), præfidi autem curæ esse debet, ut concordia sociorum conservetur, *per demonstrata n. 1.* idem quoque discordiis locum nullum relinquere debet. *Quod erat alterum.*

Leges

Leges societati præscriptæ tendunt etiam ad concordiam sociorum conservandam & discordiis omnem aditum in societatem præcludendum. Præses societatum custos legum est, nec permittere debet, ut aliquis sociorum committat eidem adversa (§. 442. 446.). Præses itaque permittere non debet, quæ discordiis in societate locum faciunt.

§. 449.

De cura societatis scientiarum

Societas scientiarum inquirere debet in ea, quæ ad oeconomiam ruralem, veluti rem agrariam, hortensem & pecuariam pertinent, nec non ad artes manuales & opificia, præsertim ea, quæ circa oeconomiam ruralem ad cognitionem naturæ aliquid conferunt & ope Matheseos perfici possunt. Societas enim scientiarum inquirere debet in omnes veritates inter homines diversa vitæ genera sequentes dispersas (§. 441.) operamque dare, ut ea detegat atque perficiat, quæ e re civitatis sunt (§. 440.). Quamobrem inquirere quoque debet in ea, quæ ad oeconomiam ruralem, veluti rem agrariam, hortensem & pecuariam, nec non ad artes manuales & opificia pertinent. *Quod erat unum.*

Et quoniam cognitio naturæ & cultus Matheseos societati scientiarum curæ esse debet (§. 439.), ad naturam autem cognitionem non parum confert notitia eorum, quæ in re rustica & variis opificiis atque artibus manualibus obvia sunt, prouti a posteriori abunde constat, nec minus notum est, artes manuales & varia in re rustica ope Matheseos perfici posse; societas scientiarum utique in ea potissimum inquirere debet, quæ ad cognitionem naturæ aliquid conferre, vel etiam ope Matheseos perfici possunt. *Quod erat alterum.*

Quamvis unicuique sociorum permittendum sit, ut in eo genere veritatum ingenii sui vires exercent, ad quas amplificandas

candas & propagandas maxime aptus est, cum nihil faciendum sit invita Minerva; propterea tamen negligenda non sunt, quæ manifestam in Rep. utilitatem spondent (§. 440.). Eligenda nimirum quoque sunt membra, quæ in hoc genere veritatum operam suam non inutiliter collocant. Physica & Mathesis non in sola speculatione subsistere debet; sed reddenda quoque est generi humano utilis. Omnis enim theoria propter praxin est, etsi non semper immediate ad eandem tendat. Qui alio supercilio contemnunt ea, quæ vulgo prodesse videntur, tanquam vulgaria, abjecta & excelsis ingeniis minus digna; illi vano quodam factu ducuntur, ut ad pompam magis, quam ad utilitatem generis humani philosophari solent: in quo sane non uno modo peccant, quod facile percontentur ab illis, qui in Jure naturæ versati sunt.

§. 450.

Quoniam societas scientiarum inquirere debet in ea De historia quæ ad omnem rem rusticam, ad artes manuaras & opificia & scientia pertinent (§. 449.); historiam accuratam omnis rei rustica, rei rustica, omnium artium & opificiorum conscribere & in rationes singularum, artium & que ab eis occurrunt, sollicite inquirere & quam ulterius perfici opificiorum posse disquire debet (§. 439.).

Dudum agnovit Robertus Boyle, quantum adjumenti affert ad naturæ cognitionem notiones ex re rustica, & artium atque opificiorum officinis desumptæ & nostram ea de re sententiam diximus alibi in præfatione ad opus quoddam de Venatione idiomate Germanico conscriptum ab Henrico Wilhelmo Doebelio. Notiones autem foecundas inde derivare non licet, nisi accurata proster singularum in re rustica & omnium artium ac opificiorum genere descriptio. Insunt singulis notiones generales, quæ ab eo, qui sufficiente acumine utitur, abstrahi & instar notionum communium in veritate investiganda adhiberi possunt. Historiam huic usui aptam condere (Wolfs Jur. Nat. Pars VIII.) Uu non

non est cujusvis, nec unius hominis. Artes perficere atque opificia absque istiusmodi historia, immo scientiam earundem tradere ea nondum supposita minime licet. Artem perficere velle nisi penitus perspectam ausus temerarius est. Non desunt exempla, quæ in medium adduci poterant, nisi famæ virorum in suo genere alias optime meritum parcendum esset (§. 893. part. 6. Jur. nat.). Quodsi mihi liceret esse adeo felici, ut ea, quæ de arte inveniendi animo concepi, in ordinem redigere possem; modum derivandi notiones foecundas ex iis, quæ vulgo obvia sunt, expositurus & exemplis confirmaturus essem. Sed hæc a providentia divina dependent.

§. 451.

De iis, quæ ad prudentiam civilem spectant.

Societas scientiarum inquirere debet in omnia, quæ ad civitatem rite constituendam, gubernandam, conservandam & perficiendam requiruntur. Omnes enim artes, consequenter etiam liberales (§. 871. part. 6. Jur. nat.), quas inter principem quendam locum obtinet ars Remp. rite constituendi, gubernandi & conservandi, perficere debet, & novis inventis locupletare (§. 439.), ac in primis operam dare, ut ea detegantur ac perficiantur, quæ e re civitatis sunt (§. 440.). Dubitandum igitur non est, quin etiam ad societatem scientiarum pertineat inquirere in ea omnia, quæ ad eam rite constituendam, gubernandam, conservandam atque perficiendam requiruntur.

Nostram de theoria negotiorum publicorum sententiam diximus in Horis subsecivis Marburgensibus. Et per ea, quæ ibidem fusius exposita sunt, propositionis præsentis veritas clarius elucescit. Quantum defectu istiusmodi theoriæ peccetur, tum quod qui publicis negotiis præsent non ea pollent mentis vi, qua ad prolixas discussiones agendorum opus est, aut propter multitudinem negotiorum istiusmodi discussionibus va-

care nequeunt, tum quod plerumque alios imitentur, non vero semper satis feliciter, nisi ante imitanda ad rationis trutinam rite exigantur. Non curamus dubia, quæ forsan moveri poterant. Neque enim alia esse poterunt, quam quæ parit ignorantia modi, quo societas scientiarum huic labori par esse possit. Eum vero exponere non est hujus loci, quamvis nonnulla jam prævidere detur per ea, quæ de artibus & opificiis perficiendis modo tradidimus (§. 450.).

§. 452.

Societates artium dicuntur, quæ eo fine instituuntur, *De societate* ut educeantur artifices in arte, quam profitentur, exercenda *tibus ar-* excellentes. Vocantur etiam *Academice artium*. Qui igitur *tium.* *in societatibus vel Academiis artium educati sunt artifices, tirones in urbibus optime instituere possunt.* Istiusmodi Academiae sunt *Academia Pictorum*, in qua ars pingendi exercetur: *Academia Architectorum*, in qua architectura docetur: *Academia Musicorum*, in qua Musica docetur.

Quamvis artium perficiendarum curam ad societatem scientiarum retulerimus (§. 449. 450.); diversa tamen sunt societatis scientiarum & societatis sive academiae artium munia. Illa enim acquiescit in historia atque scientia artium (§. 450.); hæc vero praxin artis docet. Unde mutuis consiliis se invicem juvare & sibi mutuo prodesse possunt.

§. 453.

Quoniam in academiis artium educantur artifices *Quod in* excellentes, qui tirones in urbibus optime instituere possunt *Rep. insti-* (§. 452.), interest autem Reip. ut artes rite exercentur, *tuenda.* quod sumere licet, & ipsa obligatio naturalis ad laborem suum recte perficiendum insinuat (§. 522. part. 1. *Jur. nat.*);

ideo *in Rep. bene constituta instituenda quoque sunt societates, seu academia artium.*

Rektor civitatis curæ etiam habere debet ea, quæ ad vitam commode atque jucunde transigendam requiruntur (§. 420.). Quamobrem absonum videri minime debet, si illius cura etiam extendatur ad educandum artifices, qui operam suam huc conferre valent. Quemadmodum vero in hoc universo omnia inter se admirando prorsus modo connexa sunt; ita quoque scientiæ atque artes sororio quodam vinculo cohærent, ut mutuis auxiliis indigeant ad sui perfectionem, nec ea, quæ ad vitæ necessitatem, commoditatem & jucunditatem faciunt, ita a se invicem separata sunt, ut non haud raro a se invicem dependeant. Otiosus spectator est rerum humanarum, qui dependentiam istam nondum animadvertit. Absit itaque ut tibi persuadeas, artibus carere posse Remp. quæ tantum ad jucunditatem facere videntur, vel etiam iis, quæ commoditati consulunt ad vitam beatam minime facienti. Istiusmodi judicia, etsi bonis animis sese subinde commendent, qui vanitatis spirant contemptum, deproperantur tamen ab hominibus, qui hebetiores sunt, quam ut rerum omnium nexum penitus perspicere valeant. Sed demus exemplum, ut illorum hominum, quorum laudanda est voluntas, sed acumen deficit, ἀβλαψία quodammodo juvemus. Sine arte pictoria rite excolta artem sculptorum procul abesse a perfectione sua patet. Equis vero est, qui nesciat, quantum intersit in omni Historia naturali, in philosophia experimentalis, in astronomia, in architectura, in anatomia, in mechanica practica aliisque multis disciplinis, ut tabulis æneis accurate incidantur, quæ, cum oculis subjici deberent, subjici autem non possint, accurata imagine repræsentanda veniunt. Rerum autem istarum ideæ animo insiguntur tum in scientiæ, tum in vitæ usum.

§. 454.

*De cura ut
opifices la-*

*Rektori civitatis curæ esse debet; ut omnes opifices labore
suo*

suo rite fungantur. Etenim naturaliter opifices omnes obli-
gantur laborem suum recte perficere (§. 522. part. 1. *Jur. te fungan-*
nat.), eodemque ita perfungi, ut finem per eum intentum *tur.*
ex asse consequantur (§. 523. part. 1. *Jur.*). Quamobrem
cum Rector civitatis operam dare debeat, ut obligationi
naturali satisfaciant cives (§. 395.); eidem quoque curæ
esse debet, ut opifices labore suo rite fungantur.

Ostenditur etiam hoc modo. Rectori civitatis cu-
ræ esse debet, ut res artificiales in usum civium multiplicen-
tur (§. 421.), & nemo non ultro concedet, eas debere esse
ad usum, cui destinantur, maxime aptas. Quamobrem cum
opifices parent res artificiales, & eadem ad usum, cui desti-
nantur, maxime aptæ deprehendantur, siquidem illi labo-
rem suum recte perficere eodemque ita perfungi studeant,
ut finem per eum intentum ex asse consequantur; rectori
civitatis curæ etiam esse debet, ut omnes opifices labore
suo rite perfungantur.

Non ignotæ sunt querelæ civium, si opifices desiderentur,
qui labore suo rite perfungi nesciunt, aut per negligentiam,
vel malitiam nolunt. Neque ignota sunt damna, quæ incur-
runt cives, siquidem opifices res artificiales non rite faciant.
Talia cum obvia sint, prolixè recenseri non est opus; sufficit
attentionem ad ea excitasse.

§. 455.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut omnes
opifices labore suo rite fungantur (§. 454.), nemo autem *Cura ista*
labore suo rite fungi potest, nisi qui novit, quomodo eodem *porro expen-*
dem rite fungi debeat & habitum eodem rite fungendi sibi *ditur.*
comparavit, quod per se patet; *neceffe est ut sint opifices ex-*

cellentes, qui alios instituere possunt & curandum ut fideliter instituunt, nec in numerum eorumdem recipiantur, nisi apti, nec ferendum, ut in opificio quis desiderari patiatur industriam suam.

Paucis hic multa complectuntur sive opificia in genere spectes, sive in specie, & in Politica latum campum aperiant, ubi de mediis dispiciendum, quibus illa obtinentur.

§. 456.

De cura superioris civitatis virtutem.

Cura esse debet Reſtori civitatis, ut ſubditi ſint virtute dediti, & ne a virtutis tramite ad vitia deſectant, & qui deſectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur. Etenim in civitatem quoque ideo coeunt homines, ut ſint felices (§. 4.). Aſt ſine virtute nemo felix eſſe, nec felicitas a virtute ſeungi poteſt (§. 400. part. 1. Phil. pract. univ.), vitio vero deditus felix eſſe nequit (§. 403. part. 1. Phil. pract. univ.). Reſtori itaque civitatis curæ eſſe debet, ut ſubditi ſint virtute dediti & ne a virtutis tramite ad vitia deſectant, qui vero deſectunt, ab iisdem in viam rectam revocentur.

Oſtenditur etiam hoc modo. In Rep. conſtituenda opera danda eſt, ut qui ad legem naturæ ſervandam proni ſunt juventur, nec ab aliis impediuntur, ceteri autem viadigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.). Quamobrem cum in habitu actiones ſuas legi naturali conformiter dirigendi actiones ſuas virtus (§. 321. part. 1. Phil. pract. univ.), in habitu contrario vitium conſiſtat (§. 322. part. 1. Phil. pract. univ.) & continuo committendo actiones legi naturæ conformes virtus (§. 324. part. 1. Phil. pract. univ.), continuo autem committendo actiones legi naturæ contrarias vitium conſervetur & augeatur (§. 325. part. 1. Phil. pract. univ.); Reſtori civitatis curæ eſſe debet, ut ſubditi ſint virtuti dediti & ne a virtutis tra-

mite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur.

Non deerunt forsan, qui existimaturi sunt, quod in Rep. ratio saltem habenda sit honestatis externæ, ut scilicet actus subditorum externi legi naturæ convenient, actionum vero internarum, quæ ad virtutem requiruntur (§. 328. *part. 1. Phil. pract. univ.*), minime. Enimvero decipit eos error, quod vident, in Rep. actus saltem externos puniri, non vero cogitationes. Alia vero quæstio est, quinam actus in Rep. sint puniendi; alia vero, quibusnam subditi adsuefieri debeant. Accedit quod honestas externa non sufficiat ad arcendas injurias omnes, cum interna honestate carentes non desistant a machinationibus occultis & aliis clam nocere non vereantur. Virtute vero non certius contra injurias quasvis præsidium est. Quodsi fieri posset, ut subditi omnes efficerentur virtuosi, curam omnem honestatis externæ abjiceret Rector civitatis, cum ea virtutem sua sponte comiteretur: ast quoniam illud fieri nequit, honestas saltem externa promovetur, quantum datur,

§. 457.

Inprimis Rectori civitatis cura esse debet, ut subditi sint
 pii. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint
 virtuti dediti, nec ab ejus tramite ad vitia deflectant (§. 456.). Enimvero si pietas cum virtute conjungitur, ea facilius acquiritur & conservatur (§. 344. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem Rectori civitatis inprimis curæ esse debet, ut subditi sint pii.

De pietate promovenda.

Qui pietatem cum virtute conjungit, actiones legi naturæ conformes committit, difformes omittit, quia Deus illas committit, has omitti vult (§. 341. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter sola voluntas Dei motivum sufficiens est actiones alias committendi alias omittendi (§. 887. *Psych. empir.*), si vel maxime quis non capiat actionum intrinsecam bonitatem & malitiam, quæ alias
 motiva

motiva agendi & non agendi sunt (§. 337. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Et quoniam Deus in omnibus actionibus colendus (§. 1124. part. 1. *Jur. nat.*), hoc autem facit, qui pius est (§. 1127. part. 1. *Jur. nat.*), virtus omnis absque pietate imperfecta est. Immo qui pius non est, ei facile persuadet utilitas, ut a virtutis tramite deflectat,

§. 458.

*De cultu di-
vino pro-
movendo.*

Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi Deum colant.
Etenim homines obligantur per ipsam essentiam atque naturam suam colere Deum (§. 1122. part. 1. *Jur. nat.*) & ut Deum colant præceptum legis naturalis est (§. 1123. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum Rector civitatis operam dare debeat, ut subditi actiones suas ad legem naturæ componant (§. 395.); eidem quoque curæ esse debet, ut Deum colant.

Ostenditur etiam hoc modo. Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi sint pii (§. 457.). Quamobrem cum pius actiones suas determinet vi motivorum ab attributis divinis & providentia divina defumtorum (§. 339. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter edat actiones, quas editurus non esset, nisi pro certo haberet dari Deum, Deum autem colit, qui certas edit actiones, quia agnoscit Deum esse, eas non editurus, nisi eundem agnosceret (§. 511. part. 2. *Theol. nat.*); Rectori civitatis curæ esse debet, ut subditi Deum colant,

Poterat idem probari adhuc aliter; sed opus non est, ut firmus prolixiores in re satis manifesta. Pertinent ad cultum divinum officia omnia erga Deum (§. 1234. part. 1. *Jur. nat.*). Quodsi ergo Rector civitatis providere debet, ut Deus colatur; nihil eorum omittere tenetur, quæ conferre potest ad hoc, ut subditi officiis erga Deum satisfaciant,

§. 459.

Doctores publici dicuntur, qui publica autoritate con- *De Doctori-*
stituantur, ut eos, qui in civitate degunt, de Deo & volun- *bus publi-*
tate ejus, de virtute ac vitiis & cultu divino instituunt, ad *cis.*
virtutem incitent & a vitiis revocent. Quoniam Rectori
civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtuti dediti, nec
ab jus tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt, eos ab
iisdem in viam rectam revocentur (§. 456.), ut sint pii (§. 457.),
& Deum colant (§. 458.); consequenter officiis erga Deum
satisfaciant (§. 1234. part. 1. Jur. nat.), *Doctores publici in*
Rep. sunt instituendi.

Doctores publicos hic vocamus nomine generali, qui po-
pulum publice docent & ea curant, quæ ad cultum divinum
spectant. Modus colendi Deum religio vocatur (§. 512.
part. 2. Theol. nat.). Cum gentes omnes non eodem modo
colant Deum; religio non eadem est apud omnes. Diversi-
tas religionum diversa quoque peperit nomina eorum, quibus
cultus divini cura commissa est. Ita apud Protestantes *Mini-*
stri Ecclesiæ dicuntur. Vocantur etiam subinde *sacerdotes*,
quamvis non satis apte, certe alio sensu, quam apud Catho-
licos; nonnunquam etiam *Concionatores*. Sed in Jure naturæ,
ubi de iis potissimum agitur, quæ ex principiis rationis dedu-
cuntur, ea attendenda non sunt, quæ ex alio fonte derivantur
& denominationem suam inde accipiunt.

§. 460.

Quoniam *doctores publici* populum instituere debent *Quales illi*
de Deo & voluntate ejus, de virtute colenda ac vitiis fu- *esse debeant.*
giendis atque cultu divino, eundemque ad virtutem incitare
& a vitio revocare (§. 459.); *neesse est, ut notitia Dei & vo-*
luntatis ejusdem, & tam eorum, quæ ad theoriam, quam praxin
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Xx *virtu-*

virtutum & vitiorum, omnemque cultum divinum pertinent, sint instructi & ad docendum apti. Quoniam vero alios exemplo nostro virtutes docere & ad earum studium incitare debemus (§. 639. part. 1. *Jur. nat.*), exempla bona aliis præbentes, mala vero non prodentes (§. 930. part. 1. *Jur. nat.*), inprimis etiam exemplum Deum rite colendi (§. 1242. part. 1. *Jur. nat.*), exemplorum etiam magna vis est (§. 299. & seqq. part. 2. *Phil. pract. univ.*), præsertim si præbeantur ab iis, qui alios docere debent, ac inprimis penes plebem imperitam, quod indies experimur; *doctores publici in virtutis quolibet genere ac cultu divino præter alios excellere debent.*

Si in religione naturali subsistamus, quemadmodum in Jure naturæ fieri debet, quod non progreditur ultra ea, quæ beneficio rationis cognoscuntur, ex iis, in quibus doctor publicus populum instituere debet, patet, eum in Theologia naturali, in Jure naturæ, in philosophia morali & civili, seu Ethica atque Politica, & in Historia naturali & Physica, quatenus ad cognitionem Dei a posteriori acquirendum facit, versatum esse debere. Et quia Theologia inprimis naturalis supponit Ontologiam, Psychologiam & Cosmologiam generalem, Philosophia autem moralis Ontologiam & inprimis Psychologiam empiricam; eundem quoque Ontologiæ, Cosmologiæ & Psychologiæ empiricæ non imperitum esse debere, ut vero in addiscendis scientiis istis inoffenso pede progrediatur, & facultatibus cognoscendi rite utatur, Logicæ quoque & Mathematicæ puræ methodo veterum pertractatæ operam assiduum navare. Religio naturalis a revelata separari nequit. Quamobrem si vel maxime hæc in civitate introducta; doctores tamen publici omnibus istis scientiis operam dare debent, nec ad Theologiam revelatam accedere, nisi istis præmissis. Atque hinc intelligitur, ex quibusnam judicium fieri possit, num quis ad munus doctoris publici obeundum sit aptus, si a religione revelata discedas; quæ præterea alia adhuc requirit istis
super-

superaddenda, sed a foro nostro aliena. Per se autem patet, nobis hic non esse sermonem nisi de iis, quorum notitia imbutus esse debet animus doctoris publici, quæ tamen omnem aptitudinem nondum absolvit. Cum populum docere debeat & ad virtutis studium, vitiorum fugam incitare; non destitui debet iis dotibus, quæ ad docendum requiruntur, tam naturalibus, quam exercitio acquisitis: qua de causa arte quoque oratoria carere nequit. Et quatenus exemplo quoque populum docere debet agenda & non agenda ac modum Deum sincere colendi; ad aptitudinem omnino pertinet, probis moribus ac pietate esse conspicuum. Non sine ratione disertius dicere libuit, quæ propositio præsens in se continet. Ad ea enim non modo animum attendere debent, qui ad munus doctoris publici sese præparant; verum etiam illi, quibus demandata est cura constituendi Professores. Quodsi Professores desiderentur, qui ea tradere rite valent, quæ ad doctoris publici munus aspiranti cognitu necessaria sunt; fieri vix poterit, ut Resp. habeat doctores publicos, qui munere suo rite fungantur. Caret igitur etiam fructu, quem ab iis sperare poterat.

§. 461.

Templa dicuntur ædificia eo fine extructa, ut in iis *Templum* conventus cultus divini gratia celebrentur. Dicuntur etiam *quid sit. Ædes sacra*, vel *Ædes Dei*; idiomate vernaculo *Kirchen*.

Apud Romanos adiciebantur nomina Deorum, quibus ædes istæ erant dicatæ, ut ædes Jovis, ædes Mercurii, ædes concordiæ: templum vero sine adiectione dicebatur ædificium sacris usibus destinatum.

§. 462.

Quoniam homines natura obligantur ad conventus *De templis* cultus divini gratia celebrandos (§. 1251. part. 1. *Jur. nat.*), in *Rep. com.* in civitate vero cura etiam habenda, ut Deus colatur (§. *denais.*

458.); eo quoque fine extruenda sunt ædificia, ut in iis conventus cultus divini gratia celebrentur, consequenter cum hæc ædificia templa sint (§. 461.), *in Rep. templa sunt condenda.*

Sunt qui templorum extruentionem ad superstitionem referunt quasi in ædibus privatis conventus cultus divini gratia celebrari possint. Atque nullus dubito fore, ut iidem existiment, absurdum esse, ut templorum in Rep. extruentione ad Jus naturæ referatur. Enimvero perpendant velim, nos eorum extruendorum necessitatem non aliunde, quam ex principiis Juris naturæ deduxisse, quæ ipsimet in dubium vocare minime possunt. Quod vero ex indubiis Juris naturæ principiis necessaria consequentia deducitur, id utique Juris naturæ est.

§. 463.

Quod in iis munere suo fungi debeant doctores publici.

Doctores publici munere suo fungi debent in templis. Etenim in templis celebrantur conventus cultus divini gratia (§. 461.). Enimvero in his conventibus docendi sunt qui conveniunt, quinam sit Deus, quænam sit ejus de actionibus nostris determinandis voluntas, quomodo sit colendus, & adhortandi, ut Deum colant, quæque his gemina sunt (§. 1241. 1252. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum hoc munus demandatum sit doctoribus publicis (§. 459.); doctores publici munere suo fungi debent in templis.

Constituuntur doctores publici populi instituendi causa (§. 459.), & templa conduntur, ut cultus divini gratia, cujus illa institutio pars haud postrema est (§. 1241. part. 1. Jur. nat.), convenire possit populus. In Rep. igitur constituuntur doctores publici, ut in templis populum doceant, & in iis cultus divini causa convenire debeat populus. Ita sane obtinetur, ut unus multis instruendis sufficiat, & vel omnes, qui in eodem loco habitant, vel certe multi simul cultui Dei æterno vacare possint.

§. 464.

Quoniam doctores publici munere suo fungi de-
 bent in templis (§. 463.), officio eorum parum convenis in ad-
 bus suis privatis conveniens privatos instituere cultus divini causa, *De conventi-*
 consequenter Rector civitatis id ferre non tenetur. *culis priva-*
tis in adibus
doctorum
publicorum.

Turbant ordinem Reip. qui conventus privatos instituunt
 cultus divini causa, qui celebrari debent in templis ex con-
 stitutione Rectoris civitatis, & ipsimet si hoc faciant doctores
 publici munus suum suspectum reddunt populo, vel eum su-
 perstitiosum efficiunt, quasi cultus istiusmodi privatus melior
 sit cultu publico. Pietatis pomposæ cultores conventicula
 privata vel cultui divino publico præferunt, vel eidem jun-
 gunt, ut aliis videantur sanctiores. Ast cum inde plurima
 mala in Remp. redundent, in Rep. bene constituta recte non
 tolerantur. Nihil vero absurdius cogitari potest, quam si do-
 ctores publici, qui in templis populum instituere debent, &
 quibus tempus abunde sufficit, ut quæ docenda sunt ipsum
 doceant, in contemptum muneris sui conventiculis privatis de-
 lectentur. Sed quidni ab initio hominibus bonæ mentis per-
 suadet inscitia, quod deinceps alii vel coeco impetu, vel ob
 rationes a veritate alienas imitantur?

§. 465.

Templa ita extruenda sunt, ut sint cultui divino apta. *De figura*
 Conduntur enim eo fine, ut in iis conventus cultus divini *templorum.*
 gratia celebrentur (§. 461.). Quamobrem cum necesse
 sit, ut qui in iis conveniunt cultui divino commode vacare
 possint; ita extruenda sunt, ut cultui divino apta sint.

Edificium recte extructum dici nequit, nisi fini, cujus
 causa extruitur, sit aptum. Quamobrem nec templum recte
 extructum dici poterit, nisi aptum sit fini, cujus causa extrui-
 tur, cultui nimirum divino (§. 461.). Lex naturæ nos ob-

ligat ad actionum omnium rectitudinem (§. 189. part. 1. *Phil. pract. univ.*), immo etiam ut recte laborem nostrum perficiamus (§. 522. part. 1. *Jur. nat.*), ac ideo operam demus, ut ne res artificiales, quarum in numero templa sunt, sua careant perfectione (§. 525. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter singula in iisdem distinguenda determinentur per finem, ejus gratia fiunt (§. 524. part. 1. *Jur. nat.*). Nihil igitur hic precipitur, quod sit a principiis Juris naturalis alienum, etsi hoc minime videant, qui nexum veritatum ad Juris scientiam pertinentium minime perspexerunt. Architecti vero est ex hoc fine deducere, quomodo templa extruenda sint, ut pateat structuræ a structura aliorum ædificiorum differentia. Et quid conveniat, ad prudentiam civilem pertinet.

§. 466.

*Dies festi
quinam sint,*

Dies festi dicuntur, qui cultui divino publico destinati sunt,

Ita in Rep. Hebræorum Moses diem septimum hebdomadis cultui divino destinaverat, qui dicebatur *sabbatum*. Unde hodiernum dies iste, qui *Saturni dies* dici solet, etiam *dies Sabbati* appellatur. Apud Christianos dies primis hebdomadis, qui *dies Solis* vocatur, cultui divino publico dicatus, ac ideo *Dies* quoque *Dominica*, vel simpliciter *Dominica* dicitur. Fere apud Judæos festi dies etiam alii, qui *Festorum* nomine insigniuntur, ob rationes peculiare instituti, quales etiam apud nos celebrantur.

§. 467.

*Quod sint
in Rep. instituendi.*

In Rep. instituendi sunt dies festi. Etenim ipsa lege naturali homines obligantur conventus cultus divini gratia celebrare (§. 1251. part. 1. *Jur. nat.*), ac eorum causa (§. 461.) condenda sunt in Rep. templa (§. 462.) & doctores publici constituendi (§. 459.), qui munere suo in iisdem fungun-

funguntur (§. 463.). Quamobrem necesse est, ut certi determinentur dies, in quibus cultui divino publico vacandum, consequenter cum dies cultui divino publico destinati sint dies festi (§. 466.); dies festi in Rep. sunt instituendi.

Pater itaque juris naturalis esse, ut certi dies cultui divino destinentur, etsi ratio naturalis nulla dari possit, cur dies præcise septimus, vel ex septem unus illi sit dicandus. Ideo Sabbathum dici potest juris naturalis, quatenus est dies cultui divino dicatus, non vero quatenus dies est præcise septimus. Et ea de causa in locum diei septimi a Christianis surrogari potuit dies primus hebdomadis concursus cum Judæis evitaturis, ut libertate tam naturali, quam christiana usi ipso facto comprobarent, se lege Mosaica non teneri: id quod Ecclesiæ quoque placuit in celebrando Paschate. Quodsi Sabbathum esset juris naturalis, ob immutabilitatem hujus juris (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*) in ejus locum surrogare non licuisset diem primum hebdomadis, seu diem solis. Non est quod excipias, diebus festis non esse locum nisi in Rep. seu in statu civili, consequenter eos esse non posse juris naturalis, cum status civilis non a natura sit institutus, sed demum hominum facto introductus (§. 4.). Etenim in statu naturali non modo Paterfamilias in domo suo dies festos instituere potuit sed & debuit; verum etiam plures patresfamilias in ædibus vicinis habitantes inter se convenire possunt, quod cultus divini causa convenire velint, ac ideo eidem certos dies destinare. Eo enim ducit obligatio naturalis ad celebrandos conventus cultus divini gratia (§. 1251. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 468.

In diebus festis a labore consueto & negotiis ordinariis vacare debemus, nisi quæ sine neglectu officiorum naturalium differri bus festis ab non possunt. Etenim dies festi cultui divino publico destinantur (§. 466.), consequenter in iis instituendi sumus de his vacan-

Deo dano.

Deo & voluntate ejus, de actionum nostrarum eidem conveniente determinatione & modo eum colendi, adhortandi etiam sumus, ut Deum rite colamus in omnibus nostris actionibus, virtuti studeamus, vitia fugiamus (§. 1241. 1124. part. 1. *Jur. nat.* & §. 459. 463. *h.*). Quamobrem cum eorum meminisse debeamus, quando occasio agendi offertur, & voluntatem efficere constantem ac perpetuam ea agendi, quæ docti sumus; necesse omnino est, ut ea statim animo recolamus, eadem perpendamus, & ad nos applicemus, ne cogitationes aliæ animum ab iis avertant. Quoniam itaque hoc fieri nequit, nisi in diebus cultui divino destinatis a labore consueto & negotiis ordinariis vacemus, quod per se patet; in diebus festis a labore consueto & negotiis ordinariis vacare debemus. *Quod erat unum.*

Enimvero cum officia naturalia lege naturali præscribantur (§. 225. part. 1. *Phil. præct. univ.*), quæ vero ab hac lege venit obligatio necessaria & immutabilis sit (§. 142. part. 1. *Phil. præct. univ.*); officia quoque naturaliane-gligere non licet. Quamobrem cum ea, quæ nunc fieri debent nec differri possunt, utique præferenda sint iis, quæ alio quoque tempore fieri possunt, eorum autem meditatio, quæ in conventibus publicis edocti sumus, in aliud quoque tempus differri possit, immo cultus divinus non unice restringatur ad diem festum, sed hominis tota vita cultus divinus esse debeat (§. 1253. part. 1. *Jur. nat.*); in diebus festis non illicita sunt negotia ordinaria, quæ sine neglectu officiorum naturalium differri minime possunt. *Quod erat alterum.*

Rigor legis mosaicæ de Sabbatho non est juris naturalis, quemadmodum ex demonstratione partis primæ propositionis præsentis liquet: hoc tamen non obstante tacitam ea lex ha-
bet

bet exceptionem, quam in parte altera expressimus, ipso Christo interprete, cum die Sabbathi hydropicum curaret. Quosque vero eundem extendere debeat Rector civitatis, prudentiæ ipsius relictum (§. 456. & seqq.).

§. 469.

Dies festi differunt pro diversitate dogmatum, quæ in iis De diversis publice proponuntur. Etenim dies festi in eo conveniunt, ut in *tate festo-* iis cultui publico vacemus (§. 466.) & doctores publici *rum.* populum in templis instituunt de Deo & voluntate ejus, de cultu Numini exhibendo & de theoria & praxi virtutum (§. 459. 463.). Quamobrem cum dogmata alia sint aliis magis ardua, veluti ea, quæ agunt de summis Dei beneficiis; ideo dies festi differre nequeunt nisi diversitate dogmatum, quæ in iis proponuntur.

Convenit hoc moribus Christianorum, apud quos festis magnis annumerantur festa nativitatis, resurrectionis Christi, atque missionis spiritus S. cum summa Dei beneficia sint, quæ ad oeconomiam salutis pertinent. Et quoniam dogma Trinitatis mysterium maxime arduum est, a quo tota oeconomia salutis dependet; festum quoque Trinitatis illis accensetur, & ob eandem rationem in Ecclesia Romana festum Corporis Christi. Utile vero est, differentiæ festorum ideam habere populum, præsertim plebem, quæ sensu magis & imaginatione, quam ratione ducitur, ne suam desiderari patiatur attentionem, quam ad ardua dogmata percipienda & ponderanda afferre debet, & ut devotio ejus magis excitetur ac conserveatur. Convenit hoc gratiarum actioni, quam Deo debemus (§. 1212. part. 1. *Jur. nat.*) & celebrationi nominis divini (§. 1204. part. 1. *Jur. nat.*) nobis præceptæ (§. 1205. part. 1. *Jur. nat.*). Quamvis vero in Rep. festa ab hominibus instituantur, non tamen propterea habenda sunt pro instituto mere humano, cum ex demonstrationibus anterioribus abunde

pateat, ea non institui nisi ipsa lege naturæ jubente (§. 467.), consequenter voluntati divinæ convenienter (§. 284. part. 1. *Pbil. pract. univ.*). Quod, Deo volente, immo jubente, instituitur, pro instituto divino utique habendum, quatenus ejus voluntati convenit: quo sensu etiam Rectores civitatis a Deo constituti dicuntur, etsi populus jus, quod habent, in eos contulerit, ut ideo in sacris literis ordinationi divinæ refragari dicantur, qui ipsis refractarios se præbent.

§. 470.

De conventibus in templis diebus festis non negligendis.

Conventus publicos in templis diebus festis negligere non debemus. Etenim in templis conventus celebrantur diebus festis cultus divini causa (§. 461. 466.), ac ideo in Rep. templa condenda (§. 462.), festa instituenda sunt (§. 467.). Quamobrem cum ipsa natura obligentur homines conventus cultus divini causa celebrare (§. 1251. part. 1. *Jur. nat.*), ut is conjunctim peragatur (§. 1252. part. 1. *Jur. nat.*), in civitate autem Rector ejusdem curare debeat, ut Deus colatur (§. 458.); conventus publicos in templis diebus festis negligere non debemus.

Non est quod excipias, te jam nosse ea, quæ in istis conventibus docentur. Etenim refricanda quoque est memoria eorum, ut eorundem meminerimus, quorum meminisse debemus, incitandi sumus ad studium virtutis, & odium vitiorum fovendum in animis nostris: inprimis vero exempla bona præbenda sunt (§. 1242. part. 1. *Jur. nat.*), & cultus publicus, si rite sese habet, plurimum utilitatis unicuique affert, cui pietas & infucata virtus curæ cordique est. Hæc omnia satis aperta sunt, etsi intra cancellos religionis naturalis subsistamus, nec *μετάβασις ἐς ἀλλοθῆνους* committamus, Theologis ultro relinquentes ea, quæ ipsorum sunt.

§. 471.

Quoniam conventus publici in templis diebus festis *De non fe-* non negligendi (§. 470.), Rector autem civitatis curæ ha- *rendo negle-* bere debet, ut Deus colatur (§. 458.), ac eo fine templa *Aut cultus* condere (§. 462.) & dies festos instituere (§. 467.), immo *divini pu-* in præstandis officiis negligentes vi adigere, ut minimum *blici.* actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); *Re-* *ctor quoque civitatis adigere vi potest subditos, ut conventibus publi-* *cis in templis diebus festis intersint, nec eos temere negligent.*

Quid hic fieri conveniat, ne superior officio suo desit, & ne jure suo abutatur, ad prudentiam civilem pertinet. Quamobrem insuper quoque habemus objectiones, quæ a nonnullis moveri posse facile prævidemus. Nobis hic sufficit nihil asseruisse, nisi quod ex principiis evidentibus intulimus, quæ nemo in dubium vocare potest, nisi qui nexum veritatum in Jure naturæ demonstratarum intime non perspexit. Homines plerumque de iis, quæ ad philosophiam moralem pertinent, judicium ei conformant, ad quod eos ducit appetitus ipsorum. Ceterum non sine ratione addimus, neglectum minime ferendum temerarium esse debere. Quemadmodum enim vacuitas a labore in diebus festis admittit exceptionem (§. 468.); ita quoque necessitas, ut quis cultui publico intersit, non ea est, quæ omni prorsus exceptione caret.

§. 472.

Quoniam *in Rep.* ferendum non est, ut quis cultum *De contem-* publicum Numinis temere negligat (§. 471.); ita *multo mi-* *tu religionis* *ferendus est contemptus religionis* (§. 512. part. 2. *Theol. nat.*), *minime fe-* *rendo.*

Differt utique neglectus cultus divini a contemptu ejusdem. Quemadmodum enim, qui intermittit alteri deferre honorem debitum, non ideo eundem contemnit (§. 538. 787. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*); ita quoque qui cultui divino publico

non interest ejus contemtoribus propterea statim accensendus. Contemnit religionem, qui nullum ei pretium statuit ac irreverenter de eadem loquitur, vel factis quibuscunque declarat, se eam pro re nihili habere (§. 787. part. 1. Jur. nat.).

§. 473.

De atheismo
& Deismo
non propa-
gando.

Cum in Rep. ferendus non sit contemptus religionis (§. 472.), athei vero omnem religionem pro figmento habeant (§. 516. part. 2. Theol. nat.), & Deistæ irreligionarii sint (§. 564. part. 2. Theol. nat.), qui vi erroris sui religionem pro re nihili habent (§. 529. 512. part. 2. Jur. nat.); in Rep. tolerandum non est, ut atheismus & deismus disseminetur. Immo cum in Rep. Rector civitatis vi adigere possit subditos, ut cultui divino publico intersint, nec eum temere negligant (§. 471.); in eadem quoque athei & Deistæ, qui atheismum & Deismum publice profitentur, seu se tales esse declarant, hoc est vel existere Deum, vel eum curare res humanas aperte negant (§. 411. 529. part. 2. Theol. nat.), & obligationem divinam quoad legem naturæ tollunt (§. 539. part. 2. Theol. nat.), tolerandi non sunt.

Athei & Deistæ confundendi non sunt cum iis, qui Deum existere vel curare res humanas ignorant, aut num existat, vel res humanas curet, dubitant. Hi enim quamvis ignorent dari religionem, vel num detur dubitent; non tamen ideo eandem contemnunt, cum illi de re sibi ignota prorsus non cogitent, hi vero eandem in medio relinquunt. Facile autem intelligitur, ignorantiam simplicem existentiae divinæ non cadere in eum, qui in Rep. vivit, ubi Deus colitur.

§. 474.

De suspicio-

ne atheismatioribus habentur, atheismi suspecti reddantur: immo ipsi quoque sibi

sibi cavere debent, ne seipfos in suspicionem atheismi aut Deismi & Deismi adducant. Etenim si illi, qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheismi suspecti reddantur; facile inde nascitur præjudicium, quasi acumine pollentes assensum præbere nequeant propositioni, quod detur Deus, consequenter quod perspiciant, existentiam Dei probari sufficienter minime posse. Quamobrem porro facile contingit, ut qui præjudicio hoc capiuntur, vel in dubitationem de existentia Dei adducantur, vel sibi persuadeant, probabilius esse, non dari, quam dari Deum, ut ideo ad atheismum via sternatur. Quoniam itaque in Rep. ferendum non est, ut atheismus disseminetur (§. 473.); ideo nec ferendum, ut qui acumine pollent, vel aliis acutiores habentur, atheismi aut Deismi suspecti reddantur. *Quod erat unum.*

Et quia idem verendum est, si qui acumine præstant & aliis acutiores habentur, ipsimet sese atheismi, aut Deismi suspectos reddant, nemo autem aliis exempla mala præbere debet (§. 930. part. 1. Jur. nat.); qui acumine præstant & inprimis si & ab aliis acutiores ceteris habentur, sollicite sibi cavere debent, ne seipfos in suspicionem atheismi, vel etiam Deismi adducant. *Quod erat alterum.*

Nihil magis solenne est, quam ut consequentarii mathematicos & philosophos ea defendentes, quæ opinionibus ipsorum contrariantur, atheismi, aut minimum Deismi suspectos reddant. Immo sunt, qui putant, Matheseos studium & intimiorem rerum naturalium cognitionem ad atheismum, vel Deismum seducere sui cultores. Quemadmodum vero consequentiariorum licentia refræanda; ita error de Matheseos accuratiori studio & intimiori rerum naturalium cognitione evidenter refutandus. Quoniam vero non omnes capiunt demonstrationes, sine quibus error refutari nequit; ideo qui

Mathesi ac Physicæ operam navant, omnium maxime operam dare debent, ut omnem atheismi atque Deismi suspicionem a se depellant.

§. 475.

De opinionibus religioni & bonis moribus adversis non disseminandis.

Permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ. Tolerandum enim non est, ut religio in contemptum adducatur (§. 472.), sed curæ potius habere debet Rector civitatis, ut Deus colatur (§. 458.). Quamobrem cum opiniones religioni adversæ eandem in contemptum adducant, adeoque cultui divino obsint; ut errores religioni adversæ publice disseminentur, permittendum non est. Quod erat unum.

Similiter cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut subditi sint virtuti dediti, nec a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.), a virtutis autem tramite ad vitia abducantur, si eorum animi opinionibus bonis moribus adversis imbuantur, quod per se patet; permittendum quoque non est, ut publice disseminentur opiniones bonis moribus adversæ. Quod erat alterum.

Contradictorium est constituere doctores publicos, qui populum instituunt de Deo & voluntate ejus, de cultu divino, de virtutibus ac vitiis, eundem ad virtutem colendam incitent & a vitiis avocent, ac permittere, ut ab aliis publice disseminentur opiniones, quæ religioni & bonis moribus adversantur. Illud cum fieri debeat (§. 459.); hoc utique permittendum non est. Quamvis vero hæc satis manifesta sint; in praxi tamen multæ sese offerunt difficultates, non facile superandæ; supponimus hic religionem esse veram, hoc est, Deum coli eo modo, quo colendus est. Supponimus bonitatem morum æstimari lege naturæ, consequenter eam absque errore cognitam esse atque perspectam. Ast non ubique viget vera religio;

gio; haud raro erroneæ opiniones in Jure naturæ communi quodam consensu receptæ sunt. Contingit itaque, ut religioni adversari putetur, quod apprime eidem convenit, & ut bonis moribus minime adversum existimetur, quod pravis accenseri debet. Quodsi jam non permittatur, ut disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ; fovendi erunt errores de Deo & cultu ejusdem, non emendandi mores pravi, quibus populus infectus est. Ecquis vero non vider, hæc repugnare iis, quæ curæ habere debet Rector civitatis per ea, quæ antea demonstravimus, nec convenire officiis lege naturali præscriptis? Enimvero quamvis singulis permittendum non sit, ut disseminent opiniones religioni receptæ & bonis moribus adversæ; non tamen hinc sequitur, Rectorem civitatis omnem abjicere debere curam, ne perversæ de Deo & cultu ejus foveantur opiniones & pro bonis moribus reputentur, qui pravis potius accensendi. Sed horum discussio ad Politicam potius spectat, quam ad Jus naturæ.

§. 476.

Quoniam permittendum non est, ut disseminentur *Quorum* opiniones religioni & bonis moribus adversæ (§. 475.); *nam libro-ideo permittendum non est, ut imprimantur libri, vel alibi im- rum im-*pressi vendantur, qui continent opiniones religioni & bonis moribus *pressio & adversas.* Et quoniam in civitate nil admittendum, quod *venditio* fini ejusdem repugnat (§. 22. 9. 13.), consequenter *nec per-*mittendum, ut disseminentur opiniones fini civitatis adversæ, ea de *prohibenda.* causa nec permittendum erit, ut imprimantur libri, vel alibi *im-*pressi vendantur, qui continent opiniones fini civitatis, seu *statui* publico adversas.

Hæc quidem apud nos uno probantur ore; praxis tamen ab iis longe recedit. Sub prætextu libertatis philosophandi aut sentiendi licentia quædam sentiendi invaluit, quæ plurimum obest religioni. Nec pudet eruditos, qui libros publici
juris

juris faciunt, pessimos, quibus delectantur, prodere mores. Immo apud nos turpibus moribus non accensetur, aliorum bene meritorum famæ detrahere, & eorum contemptum ad gloriam vertere.

§. 477.

De Censoribus librorum.

Censores librorum dicuntur personæ, quibus demandatum est, ut ne permittant imprimi libros, opiniones religioni, bonis moribus & statui publico adversas continentes. Quoniam permittendum non est, ut libri imprimantur, qui continent opiniones religioni, bonis moribus & statui publico adversas (§. 475.); *in Rep. censores librorum sunt constituendi, nec permittendum, ut sine censura libri imprimantur, ac omni modo curandum, ut munere suo rite fungantur censores.*

Censores non rite funguntur munere suo, si vel legere ea negligunt, de quibus judicium ferre debent, vel si ea non satis perpendunt, vel denique si amoris & odio in censendis libris plurimum tribuunt, vel etiam aliis de causis, in quos prolixè inquirere non est nostri instituti. Nihil vero magis deceat censores, quam si invidia se eo adduci patiantur, ut libellos famosos approbent, imprimi permittant, tendentes ad eos infamandos, quorum famam tueri non uno nomine obligantur. Dolendum omnino est, quod, qui eruditi nomine superbire volunt, nondum didicerint, quinam esse debeant eruditi mores eumque commendent. Scripta inprimis eristica moribus istis contrariantur, cum dudum invaluerit mos convitiis inter se certandi: qui etsi turpis foetus impotentis animi sit, a censoribus tamen pro laudabili habetur. Sed quomodo coercenda sit censorum negligentia & malitia, in Politica disquirendum.

§. 478.

Superiori cura esse debet, ut in cultum divino publico cere- De cere-
monia apta & convenienter instituantur, atque iisdem recte utatur nisi in cul-
populus, ut abrogentur, quæ majorem habent abusum, quam usum tu divino.
& si quæ nulla sine adhibentur, iis significatus conveniens, siquidem
desur, imponendus. Etenim ipsa lege naturali obligamur in-
stituere ceremonias in cultu divino externo (§. 1249. part. 1.
Jur. nat.). Quamobrem cum cura cultus publici pertineat
ad superiorem civitatis (§. 458. & seqq.); eidem quoque curæ
esse debet, ut ceremoniæ in cultu divino publico instituantur.
Et quoniam ceremoniæ aptæ esse debent ac convenientes (§.
488. part. 2. Phil. pract. univ.); eidem omnino curæ esse de-
bet, ut in cultu divino publico ceremoniæ instituantur aptæ
ac convenientes. Quod erat primum.

Enimvero ceremoniæ instituuntur propter usum (§. 507. part. 2. Phil. pract. univ.), sine quo actus temerarii forent, cum nullo sine adhiberentur (§. 277. part. 3. Jur. nat.), & revera nullæ forent (§. 465. part. 2. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum perinde sit, ac si ceremoniæ non fuissent institutæ, si quæ institutæ sunt, nullæ fuerint, temere autem nil quicquam sit faciendum (§. 278. part. 3. Jur. nat.), & omnis actio recta esse debeat (§. 189. part. 1. Phil. pract. univ.); superiori, qui curæ habet ceremoniarum institutionem per demonstrata, curæ quoque esse debet, ut populus iisdem recte utatur. Quod erat secundum.

Cum a ceremonia sit abstinendum, quæ maiorem admittit abusum, quam usum habet (§. 508. part. 2. Phil. pract. univ.); superiori autem curæ esse debeat, ut populus ceremoniis recte utatur, per demonstrata n. 2. eidem quoque curæ esse debet, ut ceremoniæ abrogentur, quæ majorem
 (Wolffi Jur. nat. Pars VIII.)   Zz   abusum

abusum admittunt, quam usum habere possunt. *Quod erat tertium.*

Quia vero ceremonia non ideo abroganda, quod nulla est, si significatus conveniens eidem imponi possit (§. 466. *part. 2. Phil. pract. univ.*), superiori autem incumbit, ut ceremoniæ aptæ & convenientes instituantur, *per demonstrata n. 1.* eidem quoque curæ esse debet, ut ceremoniis, quæ nullo fine adhibentur, consequenter nullæ sunt (§. 465. *part. 2. Phil. pract. univ.*), significatus conveniens imponatur. *Quod erat quartum.*

Quænam de ceremoniis sint tenenda, prolixè demonstravimus in parte altera Philosophiæ practicæ universalis, quæ ad institutum præsens facile applicatur & applicari debent. Ne vero superiori plus juris tribuere videamur, quam par est, circa sacra; probe perpendenda sunt, quæ de diverso modo transferendi imperium in unam, vel plures personas in superioribus demonstravimus. Addenda etiam sunt alia, quæ de regimine inferius demonstrabuntur. Hic tantummodo docetur, quænam fieri debeant, ut civitas recte constituatur, ut appareat, quænam jura imperio contineantur. Quinam vero singula jura exerceri debeant, cum id non uno modo constitui possit, a constituto venit, quemadmodum jam supra annotavimus (*not. §.*).

§. 479.

De officio doctorum publicorum circa ceremonias.

Quoniam populus ceremoniis recte uti debet (§. 478.), ceremoniæ autem sunt signa artificialia (§. 451. *part. 2. Phil. pract. univ.*), consequenter vim significandi a voluntate instituentis habent (§. 958. *Ontol.*), ac ideo necesse est, ut populus significatum norit, *doctores autem publici* docere debent ea, quæ ad cultum divinum spectant (§. 459.); iidem quoque *ceremoniarum significatum populo* inculcare,

inculcare, cumque eadem se habeant ad actiones, quibus inserviunt, per modum medii ad finem (§. 464. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & per ea intendatur omnimoda actionum re-
stitudo (§. 456. part. 2. *Phil. pract. univ.*), ad rectum illarum
usum populum incitare debent.

Poterat idem etiam inde inferri, quod ceremoniarum signi-
ficatum eos docere debeamus, quorum interest, ac sedulo iis-
dem inculcare (§. 457. part. 2. *Phil. pract. univ.*), docto-
rum autem publicorum in civitate sit docere populum ea, quæ
ad cultum divinum spectant (§. 459.). Quemadmodum, ve-
ro ceremoniarum introductarum significatum unicuique am-
plificare licet (§. 455. part. 2. *Phil. pract. univ.*), consequen-
ter extendere ad ea, de quibus minime cogitavit instituens (§.
452. part. 2. *Phil. pract. univ.*); ita quoque doctores publici si-
gnificatum illarum amplificare possunt: hoc ipso nimirum ce-
remonia fiunt utiliores, ut finem per eas intentum rectius con-
sequi detur.

§. 480.

Cum ceremoniæ pertineant ad cultum divinum (§. *De contem-
479.*) consequenter in contentum cultus divini, adeoque *tu ceremo-
religionis* (§. 512. part. 2. *Theol. nat.*), facile vergat, si cere- *niarum non
monia contemnantur*, in Rep. autem ferendus non sit con- *ferendo.*
temptus religionis (§. 472.); ideo *nec ferendum est, ut cere-
monia contemnantur*, consequenter *ut publice exagitentur &
traducantur* (§. 787. part. 1. *Jur. nat.*).

Qui ceremonias omnes promiscue damnant easque a cultu
divino abesse debere contendunt, quid sint ceremoniæ & qui-
nam sit earundem usus, nondum intelligunt. Neque etiam
naturam mentis humanæ intime perspiciunt, nec omnem le-
gis naturalis amplitudinem animo comprehendunt. Non
ignota loquor iis, qui in Philosophia nostra satis sunt versati

& animum sciendi cupidum ad singula, quæ in ea demonstrantur, attenderunt. Equidem qui ceremonias exagitant atque contemnunt, se plusquam ceteros sapere arbitrantur; opido tamen falluntur. Accidit iis, quod communiter accidit vituperatoribus, ut de re, quam nondum intelligunt, iudicium deproperent. Vulgus ceremonias ab essentialibus cultus divini non distinguit, atque ideo illarum traductio facile vergit in contemptum religionis. Non obest vulgo ac iis, qui ea in re non altius vulgo sapiunt, defectus acuminis ad ceremonias ab essentialibus religionis distinguendum requisiti, modo iisdem rite utantur. Qui enim ceremoniis rite utitur, vi earum id consequitur, ut abundantius satisfaciat iis, quæ ad cultum divinum ita pertinent, ut sine iis subsistere nequeat (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quodsi objicias, dari etiam ceremonias absurdas (§. 450. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & has esse abrogandas, neminem fore, qui diffiteatur; dari etiam indecoras (§. 481. 482. *part. 2. Phil. pract. univ.*), & has esse rejiciendas (§. 480. *part. 2. Phil. pract. univ.*); præterea vulgus imperitum, cum ceremonias ab essentialibus cultus divini non distinguat, in iisdem utpote in sensus incurrentibus omnem cogitationem suam defigere, & ideo facile sibi persuadere, quasi in hisce omnis cultus divinus consistat, ac per consequens a vero Numinis cultu avocari; eas igitur majorem admittere abusum, quam usum habere, consequenter ab iis esse abstinendum (§. 508. *part. 2. Phil. pract. univ.*); has autem rationes omnes urgere, ut absurditas & indecorum ceremoniarum ostendatur, & inevitabilis earundem abusus demonstretur; quod repono, non unum habeo. Nimirum, si quæ sunt ceremoniæ absurdæ, vel prorsus indecoræ; superior informandus, ut eas abroget (§. 478.): ne vero ad abusum trahantur, de vero earundem usu instituendus populus (§. *cit.*). Utrumque fieri potest absque publica illarum traductione. Nemo in civitate sibi sumere debet, quod est alterius, invocando in jus alteri competens, ac omnia ita fieri debent in
Rep.

Rep. ne animi subditorum perturbentur in iis, quæ agenda sunt.

§. 481.

Res sacra dicuntur, quæ cultui divino publico dicata sunt. Unde *loca sacra* dicuntur, quæ eidem dicata sunt. Et *usum sacrum* vocamus, qui præbetur cultui divino. Quamobrem cum *res sacra* cultui divino publico dicuntur, eæ *alium usum præter sacrum non habere* debent, ac per consequens *iisdem abutitur, qui eas ad alium usum transfert.*

Ita apud Christianos vasa sacra sunt, quæ in administratione sacræ cœnæ ac baptismatis adhibentur; res sacræ sunt altaria & eorum ornatus; vestes sacræ sunt, quibus utuntur sacra administrantes in functionibus sacris. Nemini autem competit jus rebus ad certum usum sacrum dedicatis aliter utendi, quam ad quem eadem dedicatæ sunt. Ita calice non uti licet in conviviis, cuius usus saltem esse debet in sacra cœna. Non est quod excipias, instrumenta musica, quibus utimur in templis, etiam extra templa in cauponis & aliis locis profanis adhiberi. Ea enim non sunt dedicata ad cultum divinum. Sane si supponamus dedicata esse, nec iis uti licet extra cultum divinum. Ipsa nimirum ratio naturalis suadet, neminem sibi arrogare posse usum rei non suæ, qui ipsi concessus non est.

§. 482.

Res profana dicuntur, quæ sacræ non sunt, consequenter quæ ad cultum divinum publicum non sunt dedicatæ (§. 486.). Et eodem modo *usus dicitur profanus, qui sacer non est, consequenter cultui divino non præbetur (§. cit.).* Hinc *profanari dicitur res sacra, si ad alium, quam ad sacrum usum adhibetur.*

Ita profanatur calix, si pastor ecclesiæ eodem uti velit in conviviis; non vero profanantur instrumenta musica, si iisdem utaris tam in templo, quam in cauponis, quia ea ad cultum divinum dedicata non sunt, consequenter usum profanum habere possunt. Hinc & *nomen Dei profanari* dicitur, si aliter, quam ipsius colendi gratia adhibetur. Similiter dies festus profanatur, cum cultui divino dicatus sit (§. 466.) actibus cultui divino tam externo, quam interno contrariis. Non progredimur hic, quemadmodum in ceteris, ultra ea, quæ juris tantummodo naturalis sunt, sepositis iis, quæ a religione revelata veniunt.

§. 483.

*Consecratio
quid sit &
quomodo
fiat.*

Consecratio est actus, quo res quædam cultui divino publico dicatur. Quoniam itaque consecratione res cultui divino dedicatur, eadem ab omni usu profano separatur, & ad usum sacrum unice dedicatur. Quamobrem si res quædam ad usum sacrum Ecclesiæ offertur, vel ab ea comparatur; naturaliter consecratur, quando primum in cultu divino publico usurpatur eo animo, ut in posterum non alium præter hunc habere debeat usum. Et quia cura cultus divini, consequenter eorum omnium, quæ ad eundem quomodocunque spectant, ad Rectorem civitatis pertinet (§. 458.); si ritibus quibusdam consecratio fieri debeat, eos Rector civitatis determinare debet (§. 807. part. 6. Jur. nat.).

Naturaliter consecratio nihil aliud requirit, quam ut in cultu divino publico actu adhibeatur, nec peculiari quodam ritu opus est. Ita si quis rem, cujus usus esse potest in cultu divino publico, Ecclesiæ donet eo fine, ut in cultu divino publico adhibeatur; quando ea primum adhibetur, ab usu quolibet alio, quem habere poterat, separatur & voluntati donatoris conformiter usui sacro actu dicatur, atque ita consecratur. Quodsi vero rationes nonnullæ suadeant, ut rursus quidam accedant,

consecratio efficitur solennis. Ita solim apud Gentiles res sacrae publica auctoritate a consule, aut alio magistratu per sollemnia verba, vel per Principem ipsum consecrabantur, & hodie in Ecclesia Romana ab antistite & Episcopo cujusque loci, vel qui alias pontificalia celebrare potest. Consecrationem solennem, quæ non sine ritibus fit publice non sapere superstitionem; per se, ex ipsa superstitionis definitione intelligitur (§. 1255. part. 1. Jur. nat.) vi cuius quod superstitioni debetur facile separatur ab eo, quod ab illa alienum est, sicuti cultus divinus supersticiosus a vero discernitur. Effectus autem consecrationis est, ut re consecrata non aliter uti liceat quam in cultu divino publico, nec ab usu sacro ad profanum transferri ea possit ab iis, qui ministerio sacro funguntur, vel etiam aliis.

§. 484.

Ecclesia dicitur coetus hominum eodem modo Deum *De Ecclesia* colentium, consequenter eidem religioni addictorum (§. *Ejus mem-* 212. part. 2. Jur. nat.). Vocatur autem *Ecclesia particularis*, *bris* . quæ in loco quodam particulari est, veluti in una urbe, vel certa ejus parte, aut in uno pago. *Universa* autem *Ecclesia* est multitudo omnium hominum eodem modo Deum colentium, seu eidem religioni addictorum, per quæcunque terrarum loca fuerint dispersi. Homines vero singuli dicuntur *Membra Ecclesie*.

Sumimus vocabulum *Ecclesie* in significato generali, qui convenit Juri naturæ. Præcipit lex naturæ, ut Deus colatur verus eo modo, qui essentiae atque attributis ipsius convenit, prouti in parte prima abunde demonstravimus. Modus hic colendi verum Deum, cujus agnitio ex Theologia naturali petenda, religionem naturalem constituit (§. 512. part. 2. Jur. nat.). Quemadmodum itaque de cultu divino agentes non progredimur ultra ea, quæ religionis naturalis sunt; ita etiam

in definienda Ecclesia non habetur religionis revelatæ ratio. Quæ de ecclesia christiana qua tali tenenda sunt, ad Theologiam revelatam pertinent. Religio tamen naturalis cum conservetur in revelata, nisi quod hæc alia adhuc superaddat; Ecclesiæ significatus generalis etiam convenit Ecclesiæ christi-
 næ cum in genere spectatæ, tum etiam in specie, quatenus quoad religionem christianam non omnes idem sentiunt. In significato generali *Ecclesia vera* est, quæ Deum colit eo modo, qui attributis ac voluntati ejus convenit.

§. 485.

*Res vel Bona Ecclesia
 quam
 sint.*

Res ecclesiastica, vel Ecclesia dicuntur, quæ ad usum quendam Ecclesiæ pertinent, non tamen directe & simpliciter ad cultum divinum dedicantur. Universim sumtæ *Bona Ecclesia* vocantur *Kirchen-Güter*. Quamobrem cum res sint vel corporales, vel incorporales (§. 496. 497. part. 1. *Jur. nat.*); *Bona ecclesiæ tam in rebus incorporalibus quam corporalibus consistere possunt.*

Ita ædificia destinata ad habitationem ecclesiæ ministrorum, vel aliarum personarum, quibus certa quædam functio in cultu divino publico competit, sunt res ecclesiasticæ & ad bona Ecclesiæ pertinent. Similiter prædia, agri, prata, pascua, horti, vineæ, piscinæ, sylvæ, quarum reditus ad sustentationem ministrorum ecclesiæ & aliarum personarum, quibus certa quædam functio competit, reparationes templorum & ædificiorum ecclesiasticorum, aliisque istiusmodi usibus impenduntur, consequenter quæ ad usum quendam Ecclesiæ destinata sunt, res Ecclesiæ sunt, & bonis ecclesiasticis annumerantur. Huc etiam pertinent jura, veluti jus venandi, aucupandi & piscandi, si eodem fine concessum, item census ex certis prædiis annuatim præstandi & si qua alia sunt, quæ ad augendos reditus Ecclesiæ faciunt.

§. 486.

§. 486.

Imagines, quæ attributa & beneficia insignia Dei, itemque exempla singularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocare licet. Illæ enim faciunt ad agnitionem Dei, quod per se patet; hæ autem ad pietatem invitant (§. 277. part. 2. *Phil. pract. univ.*), atque Dei attributa & beneficia, nec non motiva pietatis memoriæ firmiter infigunt, quod a posteriori sumitur. Quamobrem cum pietas & agnitio Dei ad cultum divinum pertineat (§. 1234. part. 1. *Jur. nat.*), cultus divini autem gratia templa frequententur (§. 461.); quin imagines, quæ attributa & beneficia Dei insignia, itemque exempla singularia pietatis in memoriam revocant, in templis collocare liceat, dubitandum non est.

Præter omnem itaque rationem contenditur, imagines omnes ex templis ejiciendas esse. Falluntur etiam qui eas pro superfluo templorum ornatu habent, vel easdem cultui divino adversari statuunt. Ipsa religio naturalium earum in templis utilitatem defendit. Christiani semper meminisse debent Christi crucifixi & a mortuis resurgentis. Jure igitur non reprehenduntur, si imaginem Christi crucifixi, vel resurrectionis ejusdem in templis suis collocent. Nulla est consequentia: cultus divinus subsistit sine usu imaginum. Ergo eadem non sunt tolerandæ in templis. Quæritur enim, num imaginum aliquis usus fieri possit in cultu divino? id quod vi demonstrationis præsentis in dubium vocari nequit. Doctores publici in templis funguntur munere suo (§. 463.), consequenter populum docent ea, quæ de Deo & voluntate ipsius, de virtute & vitiis atque cultu divino nosse debent, & eum ad virtutem incitant, a vitiis revocant. Quamobrem cum imagines, quæ attributa & beneficia insignia Dei, itemque exempla singularia pietatis in memoriam revocant, idem præstent; si in templis collocentur, doctorum publicorum munere funguntur.

*Quales sint
res.*

Imagines in templis sunt res sacra. Usus enim imaginum facit ad cultum divinum publicum *vi demonstrationis precedentis*, consequenter si in templis collocantur, cultui divino publico dicantur. Quamobrem cum res sacrae sint, quae cultui divino publico dicantur (§. 481.); imagines in templis sunt res sacrae.

Eodem jure imagines rebus sacris annumerantur, quo candelabra argentea in altaribus collocata in earum numerum referuntur. Usus harum ad ceremonias pertinet: ostendimus vero jam alias imaginum usum ceremoniarum loco esse (§. 1263. part. 1. Jur. nat.). Et quoniam naturaliter res consecrantur, quando primum in cultu divino publico usurpantur eo animo, ut in posterum alium usum praeter hunc habere non debeant (§. 483.); imagines quoque dum in templis collocantur, naturaliter eo ipso consecrantur. Ponamus imaginem, qualem in templis collocare licet (§. 486.), a te offerri, ut in templo collocetur; non alium ejus intendere potes usum, quam quem in templo habere potest ac debet, & eam ad perpetuum hunc usum destinatum esse vis. Quod si imago haec acceptatur, & in templo actu collocetur, sane non alio animo templo inferri potest, quam ut posthac non alium, quam istum usum habere debeat. Naturaliter itaque imago a te Ecclesiae oblata consecratur. Non dubito fore haud paucos, quibus id paradoxum videbitur, ut ne quid gravius dicam. Sed hi erunt, qui non satis accurata mente, quae huc pertinent, pensitarunt singula. Nos verum a falso secernimus, nec si vero falsi quid adhaereat, ne ac simpliciter rejicimus. Nostrum est ostendere, quod tibi conformis sit: quod eidem consentaneum est, quam erroneum rejicere non possumus.

§. 488.

Res, quas quis ad cultum divinum privatum adhibet, sacrae non sunt. Res enim istae cum tuae sint, de earum usu res ad cultum pro lubitu disponere potes (§. 118. part. 2. Jur. nat.), nec tum divi- per hoc, quod sic, vel aliter de eo disponas, desinunt esse *num priva- tum adhibi- ta.* tum adhibi- 124. part. 2. Jur. nat.). De earum igitur usu aliter dispo- nere potes, quam nunc disposuisti (§. 118. part. 2. Jur. nat.), consequenter si eam ad cultum divinum privatum adhibes, eam non perpetuo ad eundem adhibere teneris. Quam- obrem cum res sacra non sit, nisi quae ad cultum divinum eumque publicum dedicatur (§. 487.), & licet ad cultum privatum adhibeatur semper tamen manet res tua, adeoque privata; res, quae ad cultum divinum privatum adhibentur, sacrae non sunt.

Ponamus te in conclavi tuo habere imaginem argenteam omniscientiam Dei hieroglyphice representantem, ut hujus constanter memineris & ea tanquam motivo in actionibus tuis determinandis utaris. Non tamen ideo res sacra erit, sed privata tua, quamvis sacra sit, si eandem in templo collocari cures (§. 487.).

§. 489.

Ex distantibus constare dicitur ens si quae simul sumta Ex distanti- unum efficiunt, a se invicem separata manent. Coherentia bus quoniam autem vocantur, quorum partes junctura in unum sunt co- constant, etae. Seneca significatu strictiori composita appellat: alii quo- quoniam co- herentia que connexa dicunt.

Seneca composita distinguit ab iis, quae corpore continua- sunt, sicuti homo, animantia bruta, plantae; Composita vero ipsi sunt navis, domus, horologium. Sed in hanc distinctio- nem

nem jam non subtiliter inquiremus, cum proprie ad philosophiam primam pertineat disquisitio.

§. 490.

*Quale ens
sit populus
& ecclesia.*

Quoniam populus est multitudo hominum in civitatem consociatorum (§. 5.), per se autem patet, singulos homines, qui civitatis membra sunt, a se invicem separatos manere, & ex distantibus constat ens, si, quæ simul sumta unum efficiunt, a se invicem separata manent (§. 489.); *populus est ens, quod ex distantibus constat.* Et similiter cum *ecclesia* sit coetus hominum eodem modo Deum colentium, seu eidem religioni addictorum (§. 484.); ea quoque *ex distantibus constat.*

Dantur plura istiusmodi entia, veluti exercitus, senatus, ministerium ecclesiasticum, collegia Professorum, artificum, opificum.

§. 491.

*Principium
unionis
quid sit.*

Principium unionis est, quod ex multis efficit unum. Quamobrem quia principium in se continet rationem alterius (§. 866. *Ontol.*), consequenter *principium unionis continet rationem sufficientem unionis*, ex ratione autem sufficiente intelligitur, cur aliquid sit (§. 56. *Ontol.*); *ex principio unionis intelligitur, cur multa simul efficiant unum.*

Est itaque principium unionis veluti vinculum, quod plura a se invicem distincta continet, ut certo quodam modo conjuncta sint.

§. 492.

*Quodnam
sit in populo
& ecclesia.*

Quoniam principium unionis est, quod ex multis *sit in populo* efficit unum (§. 491.), populus autem consociatione in civitatem

vitatem unus efficitur (§. 5.), & ecclesia communionem religionis, inprimis particularis ejusdem in individuo cultus divini externi communionem (§. 484.); *principium unionis in populo est consociatio in civitatem, in ecclesia communio religionis, inprimis in particulari ejusdem cultus divini publici in individuo communio.*

Eodem modo patet in corporibus cohærentibus principium unionis esse juncturam, veluti in domo coagmentationem lapidum, tignorum aliarumque partium. Nec ab simili modo principium unionis in vocabulis dici potest coagmentatio syllabarum, in syllabis literarum.

§. 493.

Quæ ex distantibus constant, eadem manent, quamdiu eadem manet principium unionis. Cum enim principium unionis ex multis efficiat unum (§. 491.), quamdiu idem manent, quæ ex net principium unionis, ea, quæ a se invicem separata sunt, *distantibus* eodem modo uniuntur, consequenter eadem manent (§. *constant.* 181. *Ontol.*). Quoniam itaque ex distantibus constant, quæ simul sumpta unum efficiunt, a se invicem tamen separata manent (§. 489.); quæ ex distantibus constant, eadem manent, quamdiu idem manet principium unionis.

Non enim propter ea, quæ a se invicem separata sunt, ens unum fit, si ea simul sumuntur; sed quia illa inter se certo quodam modo uniuntur, etiamsi per se separatim existant.

§. 494.

Quoniam principium unionis idem manere potest, *Idem porro etiamsi ea, quæ distant, commutentur, aliis decedentibus, expenditur.* aliis in locum decedentium succedentibus, quamdiu vero idem manet principium unionis, *quæ ex distantibus constant,* eadem manent (§. 493.); hæc eadem manent, etiamsi de-

dentibus aliis alia in eorum locum succedant, salvo nimirum principio unionis.

§. 495.

*Quamdiu
populus
idem, eccle-
sia eadem
maneat.*

Cum quæ ex constantibus constant, eadem manent, etiam si decedentibus aliis alia in eorum locum succedant (§. 494.), *populus autem & ecclesia ex distantibus constant, salvo nimirum principio unionis (§. 490.); populus idem manet, eadem manet ecclesia, etiam si decedentibus aliis hominibus alii in eorum locum succedant, salva nimirum consociatione in casu priore, communionem religionis seu cultus divini publici in individuo in casu posteriore (§. 492.).*

Entia moralia in eo imitantur naturam. Hæc enim idem conservat corpus humanum, etiam si particulæ materiæ, ex quibus constat, in continuo sint fluxu, quod aliis decedentibus alias in earundem locum succedentes eodem modo unit. Quamvis corpus nostrum non semper ex eadem numero materia constet; hoc tamen non obstante omnes uno ore fatentur, idem numero esse corpus, quod per omnem vitam habemus. Dudum hoc observarunt veteres. Hinc *Seneca* epist. 58. Nemo nostrum, ait, idem est in senectute, qui fuit juvenis; nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra irapiuntur fluminum more. *Aristoteles* populum flumini comparat, quod semper idem vocatur, quanquam alia subeat constanter aqua, alia decedat.

§. 496.

*De interitu
quomodo-
cunque com-
positorum.*

Sublato principio unionis, tum quæ ex distantibus constant, tum quæ coherentia sunt, intereunt. Etenim cum principium unionis ex multis efficiat unum (§. 491.); eodem sublato, etiam si singula adhuc subsistant, eadem tamen simul sumta non amplius unum efficiunt. Eas igitur istud, quod ex distantibus

stantibus, vel etiam coherentibus constabat, non amplius subsistit. Quamobrem patet sublato principio unionis cum ea, quæ ex distantibus constant, tum quæ coherentia sunt, interire (§. 489.).

Quando ædes diruuntur, partium coagmentatio tollitur consequenter principium unionis, quo efficiebantur ens, quod ædium nomine compellabatur. Ædes autem tum interire evidens est. Similiter quando corpus humanum post mortem putrefactione corrumpitur, solutione mixti junctura particularum tollitur, ac per consequens principium unionis. Corpus vero humanum tum interire liquet.

§. 497.

Quoniam sublato principio unionis, quæ ex distantibus constant, intereunt (§. 496.), populus autem ex distantibus constat (§. 490.) & principium unionis est consociatio in civitatem (§. 492.); *populus interit, sublata consociatione in civitatem.* Et quoniam consociatio hæc subsistere nequit, si singuli, qui consociati erant, intereunt, vel tam pauci supersint, qui civitatem constituere, vel populum facere nequeunt; *populus quoque interit, si singuli intereunt, vel tam pauci ex iis supersunt, ut populum facere nequeant.*

Singulos, qui populum faciunt, interire simul posse, aut certe plurimos, ut tam pauci supersint, qui populum facere nequeunt, pro impossibili non habendum. Fieri enim potest, ut populi mari abripiantur, quorum exemplum ex *Platone* refert *Plinius Hist. nat. lib. 2. c. 90.* alia *Tertullianus* in libro de pallio, vel ut terræ motu penitus hauriantur, quorum exempla refert *Ammianus Marcellinus lib. 17. rer. gest. Seneca epist. 92. Plinius lib. 2. c. 92. hist. nat.* Huc etiam referendum, si quis populus se ipsum internecioni dat, quod de *Saguntinis* narrat

narrat *Livius* lib. 21. c. 14. de Sidoniis *Justinus* lib. 18. c. 3. Absit itaque, ut existimes, in corollario secundo sumi, quod non dabile.

§. 498.

*De interitu
populi ob
sublatam
corporis ra-
tionem.*

Quoniam populus interit, sublata consociatione (§. 497.), hæc autem tollitur, si quacunque de causa a societate discedant, aut vi ita distrahantur, ut coire non possint; *populus interit, si quacunque de causa a societate discedant, aut vi ita distrahantur cives, ut coire non possint.*

Discessus a societate civili dividitur in spontaneum, & invitum. Sponte disceditur, quando inexpectata incommoda oriuntur, quæ obstant, quo minus vitæ necessitati, commoditati, vel etiam jucunditati prospicere detur, veluti ob pestem, sterilitatem, animalia nocua, seditionem. Exempla vide apud *Plinium* Hist. nat. lib. 8. c. 29. Huc etiam refer; quod olim facilius, quam hodie, accidere poterat, si relictis sedibus veteribus passim novas quærunt cives, quas putant istis meliores. Inviti discedunt, si vi belli victi in alias regiones abducuntur, vel ex terris suis ejiciuntur. Exemplum luculentum habemus in everfione Reip. Judaicæ. Quamvis enim hodiernum Judæi supersint & genus suum propagent, ita tamen inter gentes per orbem terrarum dispersi sunt, ut coire nequeant. *Grotius* de J. B. & P. lib. 2. c. 9. populum interire dicit sublata corporis ratione, si ita interit, quia qui populum fecerant & facere poterant, adhuc supersunt, non tamen amplius populum faciunt, societate earum civili sublata. Ast in casu propositionis præcedentis populum interire ait, sublatis partibus, hoc est, personis, quæ populum fecerant.

§. 499.

*De interitu
speciei.*

Cum consociatio, quæ fecerat populum, etiam tollatur, si vel singuli servitutem personalem subire coguntur, vel

vel retenta libertate personali leges peregrinas & magistratum peregrinum recipere, ut sint multitudo sine imperio; *populus quoque interit, qui fuerat, si aut singuli servitutem personalem subeant, aut universi imperio privantur, seu libertas civitas ipsis auferatur.*

Gratius loc. cit. hoc modo speciem interire dicit: qua intereunte populus idem non manet. Exempla interitus sublata libertate personali adducit idem ex *Justino* lib. 8. c. 3. & lib. 11. c. 3. 4. ex *Gellio* in Noct. Atticis lib. 10. c. 3. exemplum autem interitus posterioris ex *Livio* lib. 26. Referenda huc quoque est redactio in formam provinciæ Romanis usitata, cujus exempla vide apud *Vellejum Paterculum* lib. 2. c. 38.

§. 500.

Cum etiam ecclesia ex distantibus constet (§. 490.), *Quando ecclesia inter-*
& principium unionis in ecclesia sit religionis ac imprimis *est.*
in particulari cultu divini publici numero ejusdem communio *est.*
(§. 492.), quæ autem ex distantibus constant, intereunt
sublato principio unionis (§. 496.); *ecclesia interit, sublata*
communione ejusdem religionis & particularis interit sublata com-
munionem cultus divini publici numero ejusdem.

Multitudo hominum per se non facit ecclesiam, sed quatenus certo quodam modo Deum colunt. Et hoc pacto membra fiunt ecclesiæ ejusdem universalis. Quando autem membra plura cohabitant, ecclesiam particularem non ideo faciunt, deficiente nimirum principio unionis, quo efficitur ecclesia particularis, ut singuli fiant membra ecclesiæ particularis; sed quatenus eundem cultum publicum communem habent. Atque hinc obvium est, ecclesiam universalem interire, seu nullam amplius esse, si modus colendi Deum hoc modo profus tollatur in omni terrarum orbe; particularem vero, si qui co-

(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) B b b habi-

habitantes non amplius eidem numero cultui publico conjunctim vacare possint, ut ante.

§. 501.

*Quando intereat sub-
lato corpore.*

Quoniam communio ejusdem cultus divini publici tollatur, si omnes intereant, qui conjunctim in eodem loco cultui divino publico vacant, quod per se patet, sublata autem hac communione, *ecclesia particularis* in eo loco interit (§. 500.); hæc interit, si omnes eidem religioni addicti extirpentur, aut casu quodam funesto intereant.

Vide, quæ antea annotavimus de interitu populi, sublato corpore (not. §. 497.).

§. 502.

*De interitu
ecclesie
sublata cor-
poris ratio-
ne.*

Similiter cum ejusdem cultus publici communio tollatur, si non amplius permittitur, ut eidem conjunctim vacent, sicuti antea consueverant, vel vi expellantur, aut distrahantur, ut non amplius convenire possint, sublata autem communione cultus divini publici in eodem loco, *ecclesia particularis*, quæ ibidem fuerat, interit (§. 500.); eadem interit, si non amplius permittitur, ut membra ejusdem sicuti ante cultui divino publico vacent, vel vi expellantur, aut distrahantur, ut non amplius cultus divini publici causa convenire possint.

Non est, quod excipias, qui cultui divino publico in eodem loco vacabant, manere eidem religioni addictos, consequenter membra ecclesie manere: immo conjunctim adhuc convenire posse in loco quodam vicino cum aliis, qui eodem modo colunt Deum. Etenim membra manent ecclesie universalis, quæ non interit, etsi interierit particularis, & qui cum aliis eidem religioni addictis in loco vicino conveniunt

cultus

cultus divini publici causa non sunt membra ecclesiæ istius particularis, quæ in loco isto est, sed spectantur tanquam extranei, quibus aditus ad cultum divinum publicum permittitur, sicuti non cives sunt, quibus commerciorum causa aditus conceditur in terras nostras, sed extranei. Aliud est esse membrum ecclesiæ universalis, aliud vero membrum ecclesiæ particularis. Qui membrum ecclesiæ particularis est, is etiam membrum ecclesiæ universalis est, non vero ex adverso membrum ecclesiæ particularis est, qui universalis est membrum. Quamobrem qui desinit esse membrum ecclesiæ particularis, manere adhuc potest membrum ecclesiæ universalis, & per consequens intereunte licet ecclesia particulari, singuli tamen, qui fuerant ejusdem membra, manent membra ecclesiæ universalis, propterea vero non fiunt membra ecclesiæ cujusdam particularis alterius. Hæc satis manifesta sunt, modo animum attendas ad ea, quæ de differentia ecclesiæ universalis & particularis antea diximus (§. 484.).

§. 503.

Similiter cum communio ejusdem cultus publici in *De interitū aliquo loco tollatur, si qui fuerant huic religioni addicti ecclesia specialiam amplectantur, aut ad eam amplectendam vi adigantur* (§. 112. *part. 2. Theol. nat.*), sublata autem communione *enuse. cultus publici in eodem loco, intereat ecclesia particularis* (§. 500.) ea etiam *interit, si qui fuerant ejus membra, religionem aliam amplectantur, vel ad eam amplectendam vi aut metu adigantur, seu brevius, mutata religione in aliquo loco, ecclesia particularis interit, quæ antea ibidem fuerat.*

Ita e. gr. ecclesia Lutherana aliquo in loco interit, si qui fuerant eidem addicti catholicam amplectantur. Quamvis enim tum adhuc eodem in loco adhuc subsistat ecclesia quædam particularis, non tamen ea est, quæ fuerat antea. Neque eandem ecclesiam faciunt iidem homines, sed quia eidem religioni addicti eodem in loco communem cultum divi-

num publicum habent.) Notandum vero in genere, non inutilibus accensenda esse, quæ de interitu populi & ecclesiæ cujusdam demonstravimus. Patebit enim in sequentibus, inde alia definienda esse, quæ in Jure publico universali tradenda.

§. 504.

Mutatis sedibus maneat populum. Si loco migraverit populus, & sedes ab imperio vacuas occupat; populus manet. Etenim si loco migraverit populus & alias sedes vacuas ab imperio occupat; consociatio non tollitur, nec alieno imperio subicitur, quod per se patet. Enimvero consociatio civilis efficit populum (§. 5.). Quamobrem si loco migraverit & alias sedes ab imperio vacuas occupat, populus manet.

Nihil refert, utrum populus loco migret sua sponte, an vero coactus, veluti si vi expellatur: differentia enim hæc in demonstratione non attendenda. Similiter patet, parum referre, utrum sedes ab imperio vacuæ sint, quia a nulla gente adhuc occupatæ, an vero ideo, quod veteres incolæ fuerint expulsi, aut sedes suas mutare coacti. Aliter se res habet, si in loca secedant, in quibus occupatum est imperium, & eisdem sese vel sponte subjiciunt, vel subjicere coguntur. Tum enim fiunt accessio alterius populi, per se autem populus non manent. Quoniam vero alieno imperio non eodem modo subjici possunt; ideo quoque de eorum jure idem in omni casu non licet pronunciare.

§. 505.

An mutata forma Reip. idem maneat populus. Mutata forma Reip. populus idem manet. Quamvis enim forma Reip. hoc est modus exercendi imperii, seu gubernandi Remp. mutetur, consociatio tamen civilis, quæ facit populum (§. 5.), propterea non mutatur, consequenter principium unionis non tollitur (§. 491.), nec forma Reip.

Reip. quicquam in imperio quod inde oritur, mutat (§. 152.). Quamobrem cum populus ex distantibus constet (§. 490.), quæ vero ex distantibus constant eadem manent, quamdiu idem manet principium unionis (§. 493.); populus quoque idem manet, etsi forma Reip. mutetur.

Pendet a populi voluntate, num imperium per se, an per alium exercere velint (§. 36.), consequenter quamnam Reip. formam introducere (§. 131. & seq.). Consociatio efficit populum, antequam de forma Reip. eligenda deliberet atque decernat: unum tamen eligat necesse est. Quamcunque igitur elegerit formam, nihil in ipsa consociatione mutatur, consequenter nec alius fieri potest populus, si hanc potius, quam aliam elegerit. Facit populus, quod vi juris sui facere potest. Esse hunc populum & esse hanc Reip. formam a se invicem minime dependent. Alia longe est ratio, cur mutata religione mutetur ecclesia: neque enim religio, seu modus colendi Deum (§. 512. part. 2. Theol. nat.) conferri potest cum forma Reip. seu modo exercendi imperium. Qui in unam ecclesiam coeunt, in hunc modum colendi Deum, consequenter in hanc religionem consentiunt & non alio fine consociantur, quam ut hoc modo colant Deum, non alio. Quamobrem si religio mutatur, perinde est, ac si, qui hoc fine consociati fuerant, nunc alio consociantur: quod hoc idem est, ac a societate pristina discedere & aliam novam inire. Dispar igitur omnino ratio est, si in civitate forma Reip. in ecclesia religio mutetur. Sicuti non eadem manet Resp. si imperium hoc, vel alio modo exercentur; ita nec eadem manet ecclesia, si hoc modo colatur Deus, vel alio. Quamobrem patet, cum ecclesia comparandam esse Remp. minime autem civitatem, vel populum. Resp. civitatis ordinatio est (§. 26.), & hæc diversa evadit pro diverso modo exercendi imperium, quemadmodum diversitas ecclesiæ oritur ex diverso modo colendi Deum. Si totum coetum religionariorum tanquam eas unum ex distantibus constans confi-

derare velis in oppositione ad irreligionarios, eum cum populo comparare posses, & tunc dici poterat, mutata religione eos, qui nunc alii religioni addicti sunt, coetum religionariorum manere. Ast istiusmodi abstractiones ab usu loquendi abhorrent, quamvis in præsentî attendendæ sint, ut nebulæ penitus dispellantur, ne caligine mentem obfuscent.

§. 506.

De statu democratico in regnum mutato.

Quoniam mutata forma Reip. idem manet populus (§. 505.), Resp. vero vel democratia, vel aristocratia, vel monarchia est, vel ex hisce quomodocunque mixta (§. 151. & seqq.); si sublata democratia introducatur monarchia, vel status mixtus ex democratia & monarchia, aut aristocratia, consequenter *si populus liber sibi imponit Regem, qualemcunque voluerit* (§. 139.), *idem manet & contra.*

Populus Romanus non eandem semper habuit Reip. formam: alia enim fuit sub Regibus, alia sub consulibus, alia sub imperatoribus. Idem vero semper fuit populus, non sub Regibus alius, alius vero sub consulibus, alius sub imperatoribus. Non est, quod objicias, populum interire, consequenter non manere eundem, si universi cives servitutem civilem subeant (§. 499.): etenim tum modus exercendi imperium non mutatur, quemadmodum contingit, si populus sibi Regem imponit & contra, sed ipsum imperium aufertur & quæ fuerat civitas sui juris juri alieno subjicitur.

§. 507.

Cujusnam sint res sacrae & ecclesiasticae.

Res tam sacrae, quam ecclesiasticae naturaliter sunt ecclesiasticae particularis in certo quodam loco. Res enim sacrae cultui divino publico dicantur (§. 481.), ecclesiasticae vero ad usus alios ecclesiae spectant (§. 485.). Quamobrem cum ecclesiastica particularis cultum divinum publicum in eodem loco

com-

communem habeat (§. 484.); rebus tam sacris, quam ecclesiasticis indiget. Necessè igitur est, ut vel communi sumtu comparentur, vel liberalitate membrorum quorundam ecclesiæ, aut aliorum ipsis donentur. Enimvero si proprio sumtu comparentur, per se patet, eas ecclesiæ particularis in isto loco esse, & quoniam res donata donatarii est (§. 48. part. 4. & §. 675. part. 2. Jur. nat.), si res sacræ & ecclesiasticæ libertate aliorum ecclesiæ donentur, eadem quoque ipsius sunt. Patet itaque res tam sacras, quam ecclesiasticas naturaliter esse ecclesiæ particularis in aliquo loco.

Ita templum in pago & res, quæ ad usum cultus divini in eodem dicatæ sunt, ecclesiæ sunt, quæ in isto pago est. Similiter ædes habitationi pastoris ecclesiæ in eodem destinata, & agri atque prata ad sustentationem ejus destinata sunt ecclesiæ istius. Huc etiam pertinent certa jura eodem sine ecclesiæ concessa, quorum exercitium pastori confertur.

§. 508.

Quoniam ecclesia eadem manet, etiamsi alii homines decedant, alii in loca decedentium succedant, salva nimirum communionem cultus divini publici in eodem loco (§. 495.); *res autem tam sacra, quam ecclesiastica naturaliter sunt ecclesiæ particularis in certo quodum loco (§. 507.); eadem manent ecclesia istius particularis, etiamsi nemo eorum amplius in vivis sit, qui erant ecclesia membra, cum ea comparentur, aut quomodocumque acquirerentur.*

*An semper
maneant
ecclesia.*

Ecclesia persona moralis est, quæ non moritur, etiamsi singuli, qui præsentem tempore eius membra sunt, moriantur, sed tamdiu vivere intelligitur, quamdiu vivunt homines eodem modo confociati, seu eidem cultui divino publico in eodem loco conjunctim vacantes. Quemadmodum itaque quilibet

quilibet dominium retinet in suis rebus, quamdiu vivit, ita etiam res sacræ atque ecclesiasticæ manent ejus ecclesiæ, cujus ab initio fuerant, quamdiu superest. Nihil in hisce difficultatis est, modo personam moralem cum persona physica non confundas & animum ad ea attendas, quæ differentiam eorum, quæ ex distantibus constant a coherentibus faciunt (§. 489.)

§. 509.

*Quale sit
jus ecclesiæ
in rebus sa-
cris & eccle-
siasticis.*

Ecclesia non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatae sunt. Etenim res sacræ ad cultum divinum dedicantur, nec usum alium, quam sacrum habere debent cum ex intentione eorum, qui eas ecclesiæ donant, tum membrorum ecclesiæ nunc viventis, quæ communi sumtu easdem comparant (§. 481.), & cum res ecclesiasticæ ad alios usus ecclesiæ destinantur (§. 485.), eodem modo intelligitur, quod eosdem non alios usus eadem habere debeant. Quamobrem ecclesiæ non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatae sunt.

Quamvis naturaliter res tam sacræ, quam ecclesiasticæ sint ecclesiæ (§. 507); dominium tamen earum restrictum est, quatenus usus earum definitus, quem habere debent. Neque hoc singulare est. Etenim possum tibi donare rem quandam, ea lege, ut ne eadem uti possis nisi quemadmodum voluero. Etsi itaque alium quoque usum habere illa possit, ab eodem tamen abstinendum, quia tibi permissus non est. Transtuli in te dominium restrictum, aut si mavis, limitatum: acceptatione igitur tua jus aliud acquirere non potuisti. Similiter si volui, ut jus in te translatum per te transmitti debeat ad alium, nonnisi jus eo, quem statui, modo transmissibile acquirere potuisti.

§. 510.

Ecclesia res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienare nequit. Etenim ecclesiæ non competit jus rebus sacris & ecclesiasticis aliter utendi, quam ut adhibeantur ad eum usum, cui destinatae sunt (§. 409.), cumque usus iste subsistat, etsi singuli moriantur, qui nunc membra ecclesiæ sunt, & iisdem mortuis ecclesia non intereat, sed adhuc supersit (§. 495.), & res tam sacræ, quam ecclesiasticæ ejusdem maneat (§. 508.); neutrum autem eorum fieri possit, si alienentur (§. 662. part. 2. Jur. nat.); ecclesia quoque res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienare nequit.

Videndum omnino est, quale jus in rebus sacris & ecclesiasticis acquisiverit ecclesia, cum ejusdem propriæ factæ sunt. Quæ non destinata sunt ad temporarium usum, eundem ecclesiæ subducere nequeunt, qui in præsentem ecclesiam faciunt. Idem accidit circa res sacras & ecclesiasticas, quod obtinet in translatione imperii, ut qui nunc sunt ecclesiæ membra eas habeant jure usufructuario, non vero pleno jure proprietatis, proprietate nimirum manente apud ecclesiam totam, quæ etiam membra futura complectitur, sicuti Rex in regno successorio jure usufructuario habet imperium, quod ad successores transmittendum, proprietate revera manente apud populum, etsi exercitium juris suspendatur, ac quodammodo restringatur. Quod est ecclesiæ, non est hominum, qui nunc ecclesiam faciunt. Etsi enim qui nunc vivunt ecclesiam nunc faciunt; cum tamen iidem non faciunt omni tempore, qui nunc faciunt, ecclesiæ contra distinguendi sunt, quatenus spectatur tanquam ens perpetuo duraturum, aut, si maus, interitu successivo membrorum præsentium non interiturum.

§. 511.

Qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non possunt in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuræ. (Wolffii Jur. nat. Pars VIII.)

sacris & ecclesiasticis. *turo.* Res sacræ & ecclesiasticæ naturaliter sunt ecclesiæ particularis in certo loco (§. 507.) & ejusdem manent, etiam si singuli, qui nunc ejus membra sunt, moriantur (§. 508.). Quamobrem cum tam sacræ (§. 481.), quam ecclesiasticæ destinatae sint ad certum usum (§. 485.), nec ecclesia aliter iisdem uti debet, quam ad hunc usum, cui destinatae sunt (§. 509.); qui in posterum ecclesiam facient, iisdem idem usus competit, consequenter qui nunc ecclesiam faciunt illis, qui in posterum eandem facient, pro libitu eundem auferre minime possunt (§. 336. *part. 2. Jur. nat.*). Quoniam itaque id fieret, si in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore disponerent; qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non possunt in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore.

Usus rerum sacrarum & ecclesiasticarum pertinet ad ecclesiam, quæ manet, etiam si singuli, qui nunc eam faciunt, fuerint mortui (§. 494.). Præsentia igitur membra violant jus ecclesiæ, si quomodocunque de rebus istis disponant, ut futuro tempore ecclesia eundem usum habere non possit, consequenter injuriam faciunt iis, qui futuro tempore ecclesiam facient (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem injustum est, quicquid disponitur de rebus sacris & ecclesiasticis in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoties ecclesia dicitur, non intelliguntur homines, qui nunc eandem faciunt, etiam si omnes simul sumantur (§. 494.). Iura igitur ecclesiæ spectanda non sunt tanquam hominibus hisce competentia.

§. 512.

De rebus sacris in usum eccle- *Si res sacræ superfluae adfuerint, rerum ecclesiasticarum vero penuria; illas vendere & in usus alios Ecclesiæ necessarios pecuniam inde collectam impendere naturaliter licet. Quod si enim res, quaedam sacræ fuerint superfluae, cum rerum sacrarum*
 usus

usus in cultu divino sit (§. 481.), absque iis cultus divinus *sive impendens* celebrari potest (§. 239. *part. 4. Jur. nat.*), consequenter *dendis*. iis carere potest ecclesia. Quodsi vero rerum ecclesiasticarum fuerit penuria, ad usus alios ecclesiæ necessarios minime sufficiunt, quod per se patet. Quamobrem cum tam res sacræ, quam ecclesiasticæ sint ecclesiæ (§. 507.) quæ iisdem ita uti debet, ut ecclesiæ omni modo prospiciatur (§. 481. 485.); naturaliter nil obstat, quo minus res sacras, quibus carere potest in cultu divino, impendat in alios usus Ecclesiæ necessarios ad cultum divinum directe non spectantes, ejus tamen causa faciendos; Naturaliter igitur res sacras superfluas vendere licet, si rerum ecclesiasticarum fuerit penuria, & pecuniam inde collectam in alios usus Ecclesiæ impendere licet.

E. gr. ponamus ædes habitationi ministrorum ecclesiæ destinatas esse reficiendas, ne collabantur, redditus autem ecclesiasticos reficiendis minime sufficere; si res sacræ superfluæ adfuerint, quin eas alienare & pecuniam inde collectam in refectioem ædium ecclesiasticarum impendere naturaliter liceat, dubitandum non est. Idem intelligitur eo in casu, si redditus ecclesiæ casu quodam imminui contingat, ut ad sustentationem ministrorum ecclesiæ non amplius sufficiant. Ministris ecclesiæ carere nequit ecclesia, si cultus divinus publice celebrari debet; rebus autem sacris, si quæ superfluæ fuerint, carere potest. Interest igitur ecclesiæ, ut ministris ecclesiæ de habitatione & sustentatione prospiciatur, ast parum interest, ut res sacras superfluas habeat. Quamobrem cum res sacræ ad cultum diuinum publicum dedicarentur, casus propositionis præsentis tacite exceptus intelligitur. Quemadmodum eleemosynam petere non licet iis, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 220. *part. 4. Jur. nat.*); ita nec ecclesia aliorum opem implorare

C c c 2

debet,

debet, quamdiu ipsamet necessitati suæ prospicere valet. Ceterum in casu propositionis præsentis non disponi de rebus sacris in præjudicium ecclesiæ pro tempore futuro, quod facere minime licet (§. 511.), nemo non videt.

§. 513.

De rebus sacris, quæ in-utiles factæ. Si res quædam sacra factæ fuerint inutiles; eas alienare & pecuniam inde redactam vel in usum sacrum, vel ecclesiasticum impendere licet, prout casus tulerit. Etenim si res quædam sacrae inutiles factæ fuerint, in cultu divino publico nullum amplius usum habere possunt (§. 481.). Quoniam tamen ecclesiæ sunt (§. 507.); ea de iis in utilitatem ecclesiæ disponere potest: quod cum fiat, si alienentur & pecunia inde redacta in usum sive sacrum, sive ecclesiasticum impendatur, prouti is, vel hic magis necessarius; quo minus hoc fiat, quoniam non disponitur in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore, quod facere minime licet (§. 511.), nihil omnino obstat. Quamobrem si res quædam sacrae factæ fuerint inutiles, eas alienare & pecuniam inde redactam vel in usum sacrum, vel ecclesiasticum impendere licet, prout casus tulerit.

Non obstat, quod res sacrae alium usum, præter sacrum, habere non debeant (§. 481.), nec ecclesia easdem ad alium usum adhibere possit, quam cui destinatae sunt: id enim intelligitur, quamdiu usum istum habere possunt. Non eo fine ab ecclesia, quæ nunc est, comparantur, aut eidem ab aliis offeruntur, ut nullum habeant usum, consequenter ut inutiles factæ asserventur. Res omnes sunt usus gratia & hujus causa comparantur. Stultum est asservare res, quæ nulli usui sunt, & carere rebus, quæ usui esse poterant.

§. 514.

Si temporum calamitate reditus ecclesiastici ita immi- De aliena-
nuantur, ut sustentationi ministrorum ecclesia non sufficiant, aut tione rerum
ob intolerandam famem pauperum vita succurrendum, vel in aliis sacrarum in
necessitatibus subveniendum sit miseris; res sacras alienare licet. casu extre-
Etenim res sacræ ad cultum divinum dedicatæ sunt (§. 481.), ma necessi-
consequenter cultu divino sublato, earum usus expirat. tatis.
Quamobrem si temporum calamitate reditus ecclesiastici ita
imminuantur, ut sustentationi ministrorum ecclesiæ non suf-
ficient, cum sine his cultus divinus publicus subsistere non
possit (§. 459.); res sacras hujus conservandi causa alienare
licet. *Quod erat unum.*

Quodsi intoleranda fames ita premat pauperes, ut
vitæ eorum sit succurrendum; eidem succurrere opus mi-
sericordiæ est (§. 255. part. 4. Jur. nat.). Quamobrem
cum misericordes esse debeamus erga eos, qui a malo, quo
affliguntur, se ipsos liberare nequeunt (§. 259. part. 4. Jur.
nat.), & ut hoc faciamus, Deus velit (§. 276. part. 1. Phil.
pract. univ.), obedientia vero Deo præstita fit pars cultus
divini interni (§. 1234. part. 1. Jur. nat.); cultui divino in-
terno repugnat malle servare res sacras cultus externi splen-
didioris causa, quam vitæ pauperum subvenire. Quoniam
itaque in casu collisionis cultus Dei internus præferendus
splendori cultus externi, qui eo carere potest, cum ille sit
indispensabilis necessitatis (§. 142. part. 1. Phil. pract. univ.);
si ob intolerandam famem vitæ pauperum succurrendum,
res sacras alienare licet. *Quod erat secundum.*

Idem eodem modo intelligitur, si in aliis necessita-
tibus subveniendum miseris. *Quod erat tertium.*

Temporum calamitate imminui posse reditus ecclesiasticos,

ut sustentationi ministrorum ecclesiæ non sufficiant, in dubium reuocari nequit. Contingere potest istiusmodi immunitio, tum copiis hostilibus terras infestantibus, tum annonæ caritate per multum temporis continuata. Operibus vero misericordiæ esse etiam locum in alio casu, quam in quo fames intoleranda premit pauperes, exemplum a Justiniano in Institutionibus de Rer. div. §. 8. loquitur, si ejusdem religionis confortes ab hostibus capti redimendi sint & nihil aliud suppetat, unde redimantur. Et quamvis hic potissimum habenda sit ratio eorum, qui ejusdem ecclesiæ particularis fuerunt membra; non tamen ad hæc ita restringuntur opera misericordiæ, ut non extendenda sint etiam ad membra ecclesiæ universalis. Consona hæc sunt principiis Juris naturæ, etiam si hic seponamus ea, quæ a religione christiana veniunt. Quamvis vero qui res sacras ecclesiæ donarunt, vel pecuniam ad eas comparandas, eas dedicaverint ad cultum divinum publicum & præcise ad eum usum, quem in eodem habere possunt, vel quem ipsimet expresse dixerunt; non tamen dici potest, a voluntate ipsorum alienum esse, ut in casu necessitatis inde subveniatur vitæ ministrorum ecclesiæ, vel pauperum, aut miseris aliis succurratur: huc enim ducit bona interpretatio (§. 515. part. 6. Jur. nat.).

§. 515.

De nexu Iuris oppignorandi cum jure alienandi.

Qui rem alienare potest, eam etiam oppignorare potest. Qui enim rem oppignorat, in creditorem transfert jus conditionatum eandem vendendi (§. 1145. part. 5. Jur. nat.), consequenter dominium transferendi (§. 939. part. 4. Jur. nat.), adeoque alienandi (§. 662. part. 5. Jur. nat.). Quamobrem cum jus alienandi in alterum transferre possit, qui habet, seu rem alienare potest; qui rem alienare potest, eandem etiam oppignorare potest.

Quando res oppignoratur, periculo alienationis exponitur (§. 1144.

(§. 1144. part. 5. Jur. nat.). Unde oppignoratio via ad alienationem esse dicitur. Quamobrem facile patet jus oppignorandi rem ita cohærere juri alienandi, ut sine hoc concipi non possit, cumque minus sit rem periculo alienationis exponere, quam actu alienare, non minus patet, qui rem actu alienare potest, eundem quoque eam periculo alienationis exponere, consequenter oppignorare posse.

§. 516.

Quoniam qui rem alienare potest, eam etiam oppignorare potest (§. 515.); facile intelligitur, *res sacras & ecclesiasticas eo in casu oppignorari posse, in quo eas alienare licet.* *De oppignorazione rerum sacrarum & ecclesiasticarum.*

Non igitur opus est, ut figillatim demonstrretur, quando nam res sacræ & ecclesiasticæ oppignorari possint.

§. 517.

Si res sacras & ecclesiasticas oppignorando necessitati parere datur; eadem alienanda non sunt. Quando op-
 datur; eadem alienanda non sunt. Etenim si res sacras & ecclesiasticas oppignorando necessitati parere datur; ut alienentur, nulla necessitas urget. Quamobrem cum ecclesiæ non competat jus res sacras & ecclesiasticas pro lubitu alienandi (§. 510.), consequenter nec eas absque urgente quadam necessitate alienare debeat; si eosdem oppignorando necessitati præsentis parere detur, alienandæ non sunt. *alienationi præferenda.*

Si res oppignorando necessitati parere datur, cum spes re-
 luendi pignus ecclesiæ superesse, tum adesse debet, qui pecuniam sub pignore, vel hypotheca credere velit. Quodsi oppignorazione necessitati præsentis parere detur, alienatio fit in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore: id quod fieri minime debet (§. 511.). Non est quod objicias, spem re-
 luendi pignus esse fallacem, cum futura prævidere non liceat, & qui ecclesiam nunc faciunt plus sperare posse de facultati-
 bus

bus ecclesiæ, quam in iis est: etenim si spes fallat, alienationi via minime præcluditur, quæ vero actu alienata sunt, ea recuperare haudquaquam datur. Quamobrem imprimis probe dispiciendum, ne res immobiles ecclesiasticæ alienentur, quamdiu oppignorando servari possunt. Hæc quamvis ad prudentiam ecclesiæ spectare videantur, in jure tamen naturæ etiam attendenda veniunt, quia qui nunc ecclesiam faciunt de rebus sacris & ecclesiasticis disponere non debent in præjudicium ecclesiæ pro futuro tempore. Aliter proxus sese res habet, si qui de re disponit pleno jure sit dominus, ut de ea disponere possit pro lubitu (§. 118. part. 2. Jur. nat.), & ipsi quoque permittendus sit juris sui abusus (§. 169. part. 2. Jur. nat.), cum nihil faciat in præjudicium tertii (§. 120. part. 2. Jur. nat.).

§. 518.

De rebus sacris necessariis.

Res sacræ necessariae dicuntur, sine quibus cultus divinus publicus locum habere non potest, aut saltem commode habere nequit. Quoniam templa sunt rebus sacris accensenda (§. 461. 481.); sine iis autem cultui divino publico vacare non liceat, aut saltem minus commode (§. 461.); templa rebus sacris necessariis annumeranda veniunt.

Enumeratio rerum sacrarum necessariorum fieri nequit, cum cultus divinus publicus variet pro diversitate religionum, ita ut non in omni Ecclesia earundem rerum indispensabilis sit usus. Ita Christiani in sacra coena, quæ ad cultum divinum publicum spectat, opus habent calice, quo carere possunt qui alii quam christianæ religioni addicti sunt. Templa annumeravimus rebus sacris necessariis. Quamvis enim qui eidem religioni addicti sunt, cultus divini celebrandi causa in ædibus etiam privatis, immo in locis quibuscunque aliis convenire possint; nemo tamen diffiteri potest, si ingens membrorum ecclesiæ fuerit multitudo, id parum commode fieri

fieri posse non modo ob angustias loci, verum etiam ob causas alias, quas experientia facile suggerit.

§. 519.

Res sacra utiles dicuntur, quæ etsi necessariæ non sint, *Derebus sacrum* tamen divinum promovent, aut faciunt. *Quamvis utilibus* cum ceremoniæ in memoriam nobis revocent ea, *bus*, quorum in cultu divino meminisse debemus (§. 442. *part. 2. Phil. pract. univ.*); *res sacræ ceremoniis servientes rebus sacris* *atque annumeranda.* Et eodem modo patet, *imagines* quoque in templo collocatas, quæ attributa & beneficia insignia Dei, *itemque singularia pietatis exempla in memoriam nobis revocant, in eandem censuram venire,*

Ad res sacras utiles referendæ sunt apud christianos vestes sacræ, quibus utuntur sacerdotes in eucharistiæ administratione, candelabra in altaribus posita, imagines Christi crucifixi in iisdem collocatæ. Pertinent enim res istæ ad cultum divinum ceremoniale, cultus interni incitamenta: id quod in dubium vocari nequit, modo animum attendere velis ad ea, quæ in parte secunda Philosophiæ practicæ universalis prolixè demonstravimus.

§. 520.

Res pretiosa dicuntur, quæ magno pretio comparantur; *minus pretiosa* vero, quæ exiguo, vel vili pretio comparari possunt. Quoniam rerum pretium æstimatur cum ex *sis* & *minus* materia, ex qua constant, tum ex artificio, quo perficiuntur; *pretiosis.* *res sacra tam necessaria, quam utiles & pretiosa, & minus pretiosa* esse possunt (§. 518. 519.).

Calices sunt res sacræ necessariæ (*not. 518.*): ast quis est, qui nesciat, argenteos & auratos pretiosiores esse stanneis, & gemmis textos esse pretiosiores argenteis, qui iisdem destituuntur. (*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) Dd d tur.

tur. Similiter tabularum pictarum pretium insigniter auget artificium, & ornatum altarium tam materia, quam artificium pretiosum facit. Tabulae autem pictae & quae ad ornatum altarium pertinent rebus sacris utilibus accensentur (§. 519.).

§. 521.

*Effectus
pretiositatis
rerum sa-
crarum.*

Pretiositas rerum sacrarum est incitamentum magnificationis Dei. Cum enim rebus sacris in cultu divino publico utamur; si fuerint pretiosae, eo ipso indigitamus, nos Deum maximi facere debere, consequenter magnitudinis ejus ideam in animo suscitant, ad quem colendum accedimus. Quoniam itaque omnis cogitationum nostrarum series a sensu incipit (§. 64. *Psych. nat.*); rerum sacrarum pretiositas appetitum movet ad Deum maximi faciendum, consequenter magnificationis Dei incitamentum est.

Qui rerum sacrarum pretiositatem damnant, vel vili pendunt, quia ad cultum Numinis internum non facit, quod pura saltem mente colendum; naturam mentis humanae ignorant, aut saltem non cognoscunt distincte. Neque enim perpendunt, nos sensu duci ad actus internos, in quibus cultus divinus internum consistit. Quamvis vero sint, qui pretiositatis rerum sacrarum non faciunt usum, quem habere debent; neglectus tamen usus non tollit usum, sicuti nec abusus eundem tollit, si qui cultum internum ab externo separantes in hoc solo acquiescunt. Nec est, quod objicias, fieri non posse, ut in omni Ecclesia res sacrae sint pretiosae, consequenter cultum divinum deficere in nonnullis, ubi minus pretiosae sunt. Homines enim de pretiositate rerum sacrarum statuunt ex pretio rerum suarum. Quamobrem quae alicubi pretiosae habentur, alibi viles aestimantur. Sufficit itaque res sacras pretio distingui a rebus, quibus nos utimur, praesertim ad decorem. Ipsa experientia veritatem propositionis praesentis confirmat

firmat non modo in vulgo imperito, verum etiam in aliis, qui vulgo altius sapiunt.

§. 522.

Quoniam pretiositas rerum sacrarum est incitamentum magnificationis Dei (§. 521.), Deum autem maximi facere debemus (§. 1181. part. 1. Jur. nat.) & ejusdem magnificatio ad cultum divinum internum spectat (§. 1234. part. 1. Jur. nat.), ab externo minime separandum (§. 1254. part. 1. Jur. nat.); rebus sacris, quæ cultui divino publice dicatæ sunt (§. 481.), recte utimur pretiosis, consequenter earum pretiositas juri naturæ convenit (§. 189. part. 1. Phil. pract. univ.).

Cum lex naturæ regat omnes actus humanos; absonum minime videri debet, quod etiam disponat de pretiositate rerum sacrarum, de qua multa adhuc dici poterant, quæ eandem commendant, nisi hic sufficeret earum convenientiam cum Jure naturæ esse evictam. Illud tantummodo probe adhuc inculcandum, nos pretiositatis rerum sacrarum eum facere debere usum, quem ea habere debet, & ut facere valeamus, magnitudinem Dei esse agnoscendam & propositum eam maximi faciendi animo firmiter esse infigendum, tunc enim ideam illius conspectus rerum sacrarum pretiosarum ex templo suscitabit & ad exequendum propositum magnificationis divinæ duceat: id quod proderit in omni cultu divino reliquo & imprimis faciet, ne internum ab externo separemus.

§. 523.

Si necessitas res sacras alienare cogit, pretiosæ præsertim præfæritæ potius alienandæ, quam minus pretiosæ, & in locum necessariorum substituendæ sunt minus pretiosæ. Etenim cum res pretiosæ utiliter quidem in cultu divino adhibeantur (§. 521.),

rum attendenda.

sine iis tamen cultus divinus subsistat, & alienatione pretiosarum facilius prospiciatur necessitati præsentis, quam minus pretiosarum, quod per se patet, ac præterea earundem alienatio id præstet, ut rectius perpendatur calamitas præsentis temporis, quæ alienandi necessitatem imponit, quod utilitate sua non caret, pro diversitate circumstantiarum haud difficulter æstimanda; si necessitas res sacras alienare cogit, pretiosæ potius alienandæ sunt, quam minus pretiosæ. *Quod erat primum.*

Quoniam sine rebus utilibus cultum divinum celebrare possumus, non vero sine necessariis (§. 518. 519.), ut necesse non sit ut necessariae sint pretiosæ, cum magnificationis Dei adhuc alia dentur incitamenta, quam rerum pretiositas, in quo usus ejus consistit (§. 521.), immo si necessariae fuerint pretiosæ, eæ eundem usum habeant quam pretiosæ utiles; si rerum sacrarum alienationem necessitas quædam unget, alienandæ potius sunt res utiles, quamvis pretiosæ, quam necessariae. *Quod erat secundum.*

Denique cum rebus necessariis carere nequeamus in cultu divino publico (§. 518.); si res pretiosæ necessariae alienentur, in earum locum utique substituendæ sunt similes minus pretiosæ. *Quod erat tertium.*

Non diffiteor, plura subinde attendenda esse, si decerni debeat, quænam ex rebus sacris sint alienandæ, sive ea spectes, quæ alienandi necessitatem imponunt, sive res ipsas sacras: nimis tamen prolixum foret singulorum rationem excutere. Quæ igitur in casu emergente perpendenda, prudentiæ alienantium relinquenda. Immo nec huic semper locum facit necessitas, cui parendum. Ita sæpe deest occasio alienandi, quæ velis, & tunc alienanda sunt, quæ retinere malles.

§. 524.

Si ecclesia interit, res sacra & ecclesiastica fiunt res nullius. Etenim cum res sacra & ecclesiastica ad cultum divinum publicum & usum quendam ecclesiae spectent (§. 481. *cræ & eccle-* 485.), & naturaliter ecclesiae particularis sint (§. 507.); si *siistica ec-* hæc interit, nemo amplius est, qui eas tanquam sibi debi- *clesia inter-* tas prætereundere possit. Quamobrem cum res nullius sit, ad *euente.* quam nemini hominum jus proprium competit (§. 6. *part.2.* *Jur. nat.*); si ecclesia interit, res sacra & ecclesiastica fiunt res nullius.

Eodem modo sese res habet, ac si moriatur homo, cui hæres nullus existit. Quoniam enim post mortem ejus dominium, quod habuit, in alium non transit; res, quas habuit, dominio vacuae sunt, ac per consequens nullius. Quando vero ecclesia interit, perinde est ac si moreretur, & per se patet, neminem esse, cui competat jus in bona ejus succedendi. Erunt igitur res sacrae atque ecclesiasticae dominio itidem vacuae, ac per consequens nullius. Non dubito fore haud paucos, quibus paradoxum hoc videbitur; sed hi erunt, qui præjudiciis capti quod naturale est cum eo confundunt, quod a voluntate hominum venit. Nobis vero propositum est ostendere, quod naturale est.

§. 525.

Quoniam res sacrae & ecclesiasticae nullius fiunt, *Cujusnam* ecclesia intereunte (§. 524.), res autem nullius statim fiunt *fiant res sa-* occupantis, si jus occupandi nemini adhuc proprium fue- *cræ & eccle-* rit, si autem proprium factum, ejus, cui hoc jus proprium est *siaistica ec-* (§. 317. *part. 2. Jur. nat.*); *ecclesia intereunte, res sacra & ec-* ecclesiasticae ab eo acquiruntur, qui eas occupat, si jus occupandi ne- *clesia inter-* *euente.* mini adhuc proprium factum, in casu autem opposito ejus fiunt, *cujus* jus occupandi proprium est.

Non obstat, quod res sacræ ad alium usum adhiberi non debeant, nisi ad sacrum (§. 481). Etenim hæc obligatio ecclesiam tantummodo tangit, quamdiu existit (§. 509.). Quodsi ea non amplius existat, nullus quoque amplius illarum rerum sacer usus est, cultu divino publico cessante, ac per consequens, quæ fuerant res sacræ, sacræ esse desinunt. Idem quoque intelligitur de rebus ecclesiasticis.

§. 526.

Quando eas Quoniam ecclesia intereunte res sacræ & ecclesiasticæ
Rektor civi- fiunt ejus, cui jus occupandi res dominio vacuas competit,
tatis acqui- seu proprium factum est (§. 525.); *rat.* *Si hoc jus in Rectorem ci-*
vitatis fuerit translatum, aut alio modo ei proprium factum, Re-
ktoris civitatis sunt res sacræ & ecclesiasticæ, ecclesia intereunte,
consequenter de iis disponere potest, prouti visum fuerit (§. 118.
part. 2. Jur. nat.)

Jus occupandi res dominio vacuas a Rectore civitatis alio adhuc modo acquiri posse, quam ut a populo in eum transferatur, suo loco patebit.

§. 527.

De rebus sa- Si ecclesia religionem mutat, nec jus occupandi res domi-
cris & eccle- niis vacuas Rectori civitatis competit; res sacræ & ecclesiasticæ eo-
siasticis mu- rum fiunt, qui novam ecclesiam faciunt, seu manent ecclesiæ no-
tata reli- va: quodsi vero superiori civitatis competat jus occupandi res do-
gione. minio vacuas, de iis disponere debet in usum ecclesiæ novæ, prouti
necessarium videbitur. Quodsi enim ecclesia religionem mu-
tet, interit (§. 503), consequenter res sacræ & ecclesiasticæ
fiunt nullius (§. 524). Quamobrem si jus occupandi res do-
minio vacuas non competat Rectori civitatis, qui novam ec-
clesiam faciunt, jus res sacræ & ecclesiasticas ecclesiæ in-
tereunte occupandi habent. Fiunt igitur, mutata religione,
ipsorum res istæ (§. 525). *Quod erat primum.*

Enimvero

Enimvero qui novam ecclesiam faciunt, iidem sunt, qui priorem faciebant, quod per se patet. Quamobrem cum eorum sint res sacræ & ecclesiasticæ, mutata religione, qui novam ecclesiam faciunt, nisi jus occupandi res dominio vacuas competat Rectori civitatis *per demonstrata n. 1.* mutata religione res sacræ & ecclesiasticæ manent apud ecclesiam novam. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique Rectori civitatis competat jus occupandi res dominio vacuas, cum mutata religione ecclesia intreat (§. 503), res sacræ & ecclesiasticæ fiunt Rectoris civitatis (§. 526). Enimvero cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut subditi colant Deum (§. 458), necesse etiam est, ut ecclesiæ prospiciat de iis, quæ ad cultum divinum publicum & alios usus ecclesiæ requiruntur, consequenter ne desint res sacræ & ecclesiasticæ (§. 481. 485). Quamobrem cum de rebus sacris atque ecclesiasticis, quæ fuerant ecclesiæ prioris, pro lubitu disponere possit (§. 526); mutata religione de iis disponere debet in usum novæ ecclesiæ, prouti necessarium videbitur. *Quod erat tertium.*

Non omnis religio eundem requirit apparatus rerum sacrarum, nec eundem numerum rerum ecclesiasticarum: id quod adeo manifestum est, ut plura eam in rem dicere superfluum foret. Quemadmodum itaque ecclesia nova, si res sacras & ecclesiasticas prioris retinet, de iis disponere potest, sicuti religioni suæ convenit; ita quoque Rector civitatis, quando eas acquirit, in usum novæ ecclesiæ disponere potest, prouti eidem necessarium videbitur, ut cultus divinus novæ religioni convenienter celebrari possit. Si alius fuerit Rector ecclesiæ, quam civitatis, cui subsunt omnes ecclesiæ particulares; facile patet, de Rectore ecclesiæ eadem tenenda esse, quæ de Rectore civitatis demonstrantur. Sed hic quoque non confundenda sunt, quæ juris naturalis sunt, cum iis, quæ ab instituto

stituto veniant, id quod clarius elucescet, ubi alia inferius a nobis fuerint demonstrata. Nullas hic religiones supponimus, quæ in orbe vel olim floruerunt, vel etiam nunc florent; sed de religione nonnisi in abstracto agitur in Jure naturæ. Quæ enim facti sunt, extra spheram hujus Juris sunt, et si quæ in genere demonstrantur, ad quamlibet religionem applicari possint & debeant; ut agnoscat & fiat, quod justum & æquum est.

§. 528.

Quando Rector civitatis res sacras & ecclesiasticas mutata religione acquirens de iis in usum novæ ecclesiæ disponere debet, prouti necessarium videbitur (§. 527), & eidem jus competit de iis pro lubitu disponendi (§. 526); mutata religione res sacras & ecclesiasticas ecclesiæ novæ omnes relinquere potest, immo si iisdem omnibus indigeat, relinquere debet, cumque tunc sint ecclesiæ novæ, hæc pro lubitu disponere potest, quanam ad usum sacrum, quanam ad ecclesiasticum destinari debeant (§. 118. part. 2. Jur. nat.) nisi ipse Rector civitatis certam usus legem præscripserit (§. 112. part. 2. Jur. nat.).

Mutata religione res, quæ fuerant sacræ vel ecclesiasticæ, tales non manent, nec tanquam tales acquirit Rector civitatis. Quando igitur eas ecclesiæ novæ donat, de earum destinatione vel ipse statuere potest, vel ecclesiæ novæ liberum relinquere, ut statuat, quomodo e re ipsi visum fuerit. Cura cultus divini publice tacite inest pacto originario, quo civitas constituta, & unde enatum est imperium Rectori civitatis competens. Quamobrem obligatio ejus, de qua hic agitur, perfecta est, ut sine injuria eandem insuper habere nequeat: id quod satis manifestum est iis, qui principiis Juris naturæ passim demonstratis animum imbutum, habent, ut proluxa demonstratione minime sit opus.

§. 529.

Comedias dicimus repræsentationes factorum personarum sive verarum, sive fictarum & exitus læti. Qui *comœdiaz* agunt, *actores* appellantur. Idiomate patrio *comœdiaz* *Schauspiele*, abusu loquendi, qui invaluit, *Comœdien* appellamus. *Tragoedias* autem vocamus repræsentationes factorum personarum sive verarum, sive fictarum & exitus tristis. Vernaculo sermone dicimus *Trauer-Spiele*, abusu loquendi frequentissime *Tragœdien*.

Veteres *comœdiaz* a *tragoediis* distinguebant personarum conditione & fortunarum negotiorumque qualitate atque exitu. In *comœdiis* inducebantur personæ humiles; in *tragoediis* heroës, reges, duces. In iis in mores hominum invehebatur; in his nonnisi tristes exitus & fortunarum priorum in pejus mutatio repræsentabantur, ut eis, quod triste est, proprium esset. Nos insuper habita personarum conditione in distinguendis *comœdiis* a *tragoediis* potissimum ad eventus & exitus negotiorum respeximus, tum quod hæc differentia magis convenire videatur usui loquendi apud nos recepto, tum quod significatus vocabulorum ita determinatus instituto præsentis magis convenit.

§. 530.

Comœdia & *tragoedia* eundem, quem exempla propria experientia præbent usum, sed efficacia majore. Etenim *comœdiaz* & *tragoediaz* repræsentant facta hominum & exitum eadem subsistentum (§. 529.), consequenter perinde est, ac si singula fieri ac evenire propriis oculis videremus. Facta hominum & exitus, quem habent, exempla sunt (§. 250. part. 2. *Phil. pract. univ.*), & eorum, quæ ipsimet videmus, propria experientia est (§. 664. *Log.*). Quemcunque igitur usum præbent

(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)   Ecce   bent

bent exempla experientiae propriae, eum etiam praebere debent comoediae atque tragoediae. *Quod erat unum.*

Enimvero in comoediis & tragoediis facta hominum ad eundem exitum referenda, una cum eodem atque ceteris omnibus quomodocunque ad ea spectantibus, in continua serie repraesentantur, quae in se longo subinde temporis tractu disjuncta sunt, ita ut singula propriis oculis usurpare & memoriae infigere, consequenter eorum a se invicem dependentiam observare non valeamus. Quamobrem cum in dubium revocari minime possit, comoedias & tragoedias multo perfectiorem ideam factorum humanorum & exitus ea subsequenter animo ingenerare & firmiter memoriae infigere, quam experientiam nonnisi multo studio atque magna circumspectione acquirendam; comoediae & tragoediae eundem, quem exempla propriae experientiae, usum praebent efficacia multo majore. *Quod erat alterum.*

Si nobis prolixioribus esse liceret, multo luculentius doceri poterat, quantum ideae, quas comoediae atque tragoediae animo ingenerant, praestent iis, quas experientia propria hominibus suppeditat. Sed haud difficile erit, ea per se cognoscere, modo diversitas modi ideam acquirendi in utroque casu rite perpendatur. Inprimis hic considerari debet, quod in comoediis atque tragoediis facilius conservetur attentio ad ea, quae ideae isti inesse debent, quam eadem afferri potest ad singula, si ipsimet ea experiri velimus. Ceterum hic supponimus, comoedias atque tragoedias tales esse, quales esse debent, ut profint. Absit enim, ut existimes, nos omnes promiscue probare. Quemadmodum enim exempla alia bona, alia mala sunt, nec his tribuenda, quae de illis praedicantur; ita similiter de comoediis & tragoediis statuendum.

§. 531.

Quoniam in philosophia practica exemplorum multus isque prorsus insignis est usus (§. 259. part. 2. Phil. pract. comœdiarum & tragoediarum univ.) & ad cognitionem vivam imprimis plurimum faciunt (§. 273. part. 2. Phil. pract. univ.), & optime nos instruunt ad omne officii genus (§. 297. part. 2. Phil. pract. univ.), in Rep. & comœdiæ autem & tragoediæ eundem, quam exempla, usum præbent, sed majore efficacia (§. 530.); comœdiæ & tragoediæ ad præcipiendam philosophiam moralem atque civilem (§. 62. 64. circa eas-65. Disc. prælim.), consequenter officiorum hominis & civis, plurimum adjumenti afferunt. Quoniam itaque etiam curæ esse debet Rectori civitatis, ut subditi sint virtute præditi & ne a virtutis tramite deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.) & imprimis ut sint pii (§. 457.); comœdias quoque & tragoedias in Rep. non modo tolerare, verum etiam curare debes, ut ad eum, quem præbere debens, usum sint aptæ.

Qui comœdias & tragoedias agunt, quales esse debent, socias doctoribus publicis præstant operas (§. 459. 531.). Eadem non solum delectare debent otiosos, sed prodesse omnibus. Abusus tolerandus non est in Rep. sed curandum, ne deficiat usus. Non est, quod objicias, quæ ad virtutem colendam & vitia fugienda faciunt, ea doceri posse, & si exempla desiderentur, peti eadem ex historia. Cum enim paulo ante ostenderimus, comœdias & tragoedias multo majore efficacia eum, quem exempla propriæ experientiæ, præbere usum (§. 530.); multo firmiter idem tenendum de exemplis, quæ saltem narrantur, vel in libris descripta leguntur. Si actores personam, quam repræsentare debent, recte induunt; multa observantur, quæ verbis describi nequeunt, aut verbis descripta nec satis intelliguntur, nec appetitum adeo valide movent. Sicuti vox viva melius docet; ita multo melius exem-

plum vivum, quod etiam in eo conspicimus, qui personam alienam recte induit.

§. 532.

*De subditis ab injuria aliorum tu-
tis prastan-
di.*

Reſtori civitatis curæ eſſe debet, ut quilibet ſit tutus ab injuria aliorum. Etenim ad finem, cujus gratia in civitatem coitur, tranquillitas quoque (§. 13.), conſequentur vacuitas a metu injuriarum ſpectat (§. 11.). Quamobrem cum in Rep. conſtituenda determinanda ſint ea, quæ ad finem civitatis obtinendum faciunt (§. 393.); id quoque curæ eſſe debet Reſtori civitatis, ut quilibet ſit tutus ab injuriis aliorum.

Inter præcipuas curas Reſtoris civitatis referendum, cives tutos præſtare ab injuriis. Quodſi enim permittatur, ut quis pro lubitu alterum injuria afficiat, permittendum quoque ut læſus injuriam ipſe vindicet, aut deterior erit conditio hominum in ſtatu civili, quam in ſtatu naturali: quod utrumque abſurdum eſt.

§. 533.

*De injuſticia elimi-
nanda.*

Quoniam in Rep. quilibet ab injuria aliorum tutus eſſe debet (§. 532.), injuria autem admittitur, quando quid ſit contra jus perfectum alterius (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*); in Rep. ferendum non eſt, ut quid fiat contra jus perfectum alterius, conſequenter ut jus alterius vel tollatur, vel diminuat, vel uſus ejus quomodocunque impediatur (§. 239. part. 1. *Phil. præct. univ.*), atque ideo nihil injuſti tolerandum (§. cit.).

Convenit hoc maxime ſocietati civili, quippe quæ contrahitur a ſingulis, ut jure ſuo quiete fruantur & tuto id ab alio conſequantur (§. 4.). Qui vero jure ſuo uti impeditur, eodem minime quiete fruitur, & ſi cujus jus tollitur, vel diminuitur, idem ab alio minime conſequitur. Jus ſuum non

consequitur locator, si conductor non solvit mercedem debitam, aut non integram solvit, quam debebat. Ast in casu priori conductor tollit, in posteriori diminuit jus locatoris ad mercedem. Si locator conductorem ante diem expellere velit propterea quod pinguorem reperit; conductor quiete jure suo non fruitur; ast tunc quoque in usu juris sui impeditur.

§. 534.

Quia in Rep. ferendum non est, ut quid fiat quod *De lesione* est contra jus perfectum alterius (§. 532.), qui vero quid in Rep. non facit contra jus alterius eum lædit (§. 920. part. 1. Jur. nat.); toleranda. in Rep. ferendum non est, ut unus alterum lædat.

Adversatur læsio juri securitatis (§. 919. part. 1. Jur. nat.), homini unicuique natura competens (§. 918. part. 1. Jur. nat.), quod tueri debet Rector civitatis.

§. 535.

Similiter cum in Rep. ferendum non sit, ut contra *De jure suo* jus alterius quidpiam fiat (§. 533.), qui vero nihil facit, alteri tri- quod est contra jus alterius, sed nonnisi ea facit, quæ se- buendo. candum jus alterius, aut eidem convenienter fieri possunt, jus suum alteri tribuit (§. 921. part. 1. Jur. nat.); in Rep. cu- randum, ut unicuique jus suum tribuatur.

Ira conductor morosus adigendus, ut locatori mercedem debitam solvat: qui enim tempore convento mercedem solvit, eamque integram, conductori jus suum tribuit.

§. 536.

Quia in Rep. curandum, ut unicuique jus suum tribua- *De justitia* tur (§. 535.), justitiæ autem est jus suum cuique tribuere (§. colenda. 926. part. 1. Jur. nat.); *Rectori civitatis cura esse debet, ut ju- stitia floreat in Rep.*

Justitia maxime tuetur societatem civilem, nec sine ea finis civitatis obtinetur. Ea adeo necessaria est, ut sine ea nec prædonum ac latronum societas subsistere possit. Quamvis enim eorum injusta sit societas respectu extraneorum, ipsi tamen inter se speciem quandam justitiæ observare tenentur. Misera est Resp. ex qua justitia exulat.

§. 537.

De fraude non toleranda.

Quoniam denique qui alterum fraudat, in scio damnatum dat, seu ita agit, ut is faciat jacturam sui, seu ejus, quod suum esse debebat (§. 147. part. 5. Jur. nat.), consequenter jus suum diminuit, in Rep. vero ferendum non est, ut jus alterius diminuatur (§. 533.); in eadem quoque, quantum datur præcavendum, ne quis ab altero fraudetur, nec ut fraus committatur ferendum.

Facile intelligitur, fraudem omnem justitiæ adversari (§. 147. part. 5. & §. 926. part. 1. Jur. nat.). Fraudationibus ubi locus est, justitia vapulat. Dico autem præcavendum esse, ne quis ab altero fraudetur, quantum datur: fieri enim non potest, ut fraudatio omnis præcaveatur. Rector autem civitatis obligari nequit ultra id, quod possibile (§. 209. part. 1. Phil. pract. univ.). Quædam hic relinquenda sunt circumpectioni singulorum, quos in suis non otiosos esse convenit in Rep. quasi omnem curam abjicere debeant in Rectorem civitatis.

§. 538.

Judex quoniam sit.

Judex dicitur persona, quæ unicuique in civitate jus suum tribui curat & unumquemque adversus injurias aliorum defendit. Quamobrem cum justitiæ sit suum cuique tribuere (§. 926. part. 1. Jur. nat.), injuriam autem facere injustitiæ (§. 859. part. 1. Jur. nat. & §. 239. part. 1. Phil. pract. univ.)

aniv.); *judicis est curare, ut justitia satisfiat, nec injustitia tolleretur.*

Quemadmodum *Ulpianus* l. 1. ff. de J. & J. Istos justitiæ sacerdotes appellat; ita *Judices* optimo Jure hoc nomine compellantur. Etenim *Jsti* saltem docent, quid justum sit, quid injustum; at *judices* curant ut fiat quod justum est, nec ferunt, quod injustum.

§. 539.

In civitate constituendi sunt judices. Etenim in civitate *De judicibus* te curandum, ut justitia floreat (§. 536.), nec tolerandum, in civitate quod injustum est (§. 533.). Quamobrem cum *judicis* sit *constituen-* curare, ut justitiæ satisfiat, nec injustitia tolleretur (§. 538.); *dis-* in civitate *judices* constituendi sunt.

Elucet hinc necessitas *Judiciorum*, quibus carere nequit *Resp.* Quænam vero de iis observanda sint, ne quicquam hac in parte desideretur, cum ex subsequentibus, tum ex *Politica* clarius elucefcet.

§. 540.

Judices causas in judicium deductas cognoscere, a cujusnam De officio ju- parte stet *ius* pronunciare & *victo* injungere debent, ut præstet *vin-* *dicis.* *centi*, quod debet; si *sponse* præstare nolit, eandem *vi* adigere. Etenim *judex* curare debet, ut unicuique *ius* suum tribuatur & *adversus* injurias defendere unumquemque (§. 538.). Necessè igitur est, ut ipsi constet, cur *ius* quoddam prætendat unus, quod alter ipsi denegat, aut in quo *injuria* consistat, quam unus alteri fecisse aut facere velle dicitur, consequenter ut de *veritate* factorum certus sit. Quamobrem *causas* in *judicium* deductas cognoscere debet. *Quod erat* *primum.*

Quo-

Quoniam vero decidere debet controversiam, quæ inter partes agitur; causa cognita pronunciare tenetur, a cujusnam parte litigantium stet jus. *Quod erat secundum.*

Et quoniam curare debet, ut is, a cujus parte stat jus, ab altero id consequatur & ob injuriam factam ipsi satisfiat, vel ob nondum factam sufficienter caveatur (§. 538.); porro necesse est, ut victo injungat, quod vincenti præstandum præstare, si autem sua sponte facere nolit, eum ad præstandum vi adigat. *Quod erat tertium.*

Facile patet, observatis iis, quæ in propositione præsentè præcipiuntur, judices curare, ut jus suum unicuique tribuatur, & unumquemque adversus injurias aliorum defendere, & hoc pacto officio suo ita defungi, ut justitiæ satisfiat, nec injustitiæ locus relinquatur, quemadmodum fieri debet (§. 538.).

§. 541.

Quales esse debeant judices.

Quoniam judices rem controversam decidere debent (§. 540.), consequenter idem eorum officium est, quod arbitrorum (§. 945. part. 5. *Jur. nat.*), arbiter vero legum peritus (§. 985. part. 5. *Jur. nat.*), vir bonus (§. 973. part. 5. *Jur. nat.*), & impartialis esse debet (§. 963. part. 5. *Jur. nat.*), seposito omni respectu personarum (§. 965. part. 5. *Jur. nat.*); *judices quoque legum periti, viri boni, & impartiales esse debent, ab omni respectu personarum procul remoti, consequenter cum judices in Rep. sint constituendi, tales eligendi sunt.*

Officium judicis ad officium arbitrorum reducimus, ne de novo prolixè demonstranda sint, quæ alibi jam demonstravimus. Non differunt arbitri a judicibus, nisi quod illi a litigantibus per compromissum sponte eligantur, hi vero ab eo, qui

qui imperium habet in civitate, constituentur (§. 945. part. 5. Jur. nat. & §. 539. b.). Electio & constitutio cum pertineat ad modum habendi jus decidendi rem controversam, ea nihil in ipso jure variat, consequenter nec in usu ejusdem & iis, quæ ad hunc requiruntur. Quoniam vero arbitri in statu naturali locum habent, judices non nisi in civili, status autem naturalis ordine prior est civili; ideo quoque de arbitris erat agendum in Jure naturali, antequam de civitate tractatio institueretur, consequenter in demonstrando officium judicum & quæ inde pendent ad officium arbitratorum & ab eodem dependentia recte reducuntur. Nimirum judices constituere in civitate est idem ac arbitros dare invitis, ad quos recipiendos nemo naturaliter cogi potest.

§. 542.

Cognitio causa dicitur notitia facti sufficienter probati, *Cognitio* ob quod jus aliquod præ tendit actor. Quamobrem ut *ju- causa quid* dex causam cognoscat, antequam sententiam ferre possit; *sit.* *in facti notitiam* inquirere & ut quoad omnes circumstantias contra *negantem* probetur curare debet. Quamobrem cum judici idem incumbat, quod arbitro (§. 983. part. 5. Jur. nat.); *qua de* causa cognitione observare tenetur arbiter a nobis alibi (§. 986. & seqq. part. 5. Jur. nat.) demonstrata, *eadem tenenda sunt* a *judice.*

Diximus jam ante (not. §. 541.), judices non esse nisi arbitros necessarios, qui in statu civili succedunt in locum voluntariorum, quibus utendum in statu naturali. Eodem igitur in utroque casu causæ cognitio est.

§. 543.

Sententia judicis est effatum judicis, quo declarat quid *Sententia* iustum sit in causa controversa coram ipso a partibus litigan- *quid sit.* tibus ventilata, seu decisio controversiæ coram ipso a parti-
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Ff f bus

bus litigantibus ventilatæ. Dicitur etiam *sententia definitiva*, quatenus decisionem totius controversiæ continet. *Causa* igitur *nonnisi cognita iudex sententiam ferre debet* (§. 542.).

Convenit adeo *sententia definitiva* cum laudo arbitratorum (§. 945. part. i. *Jur. nat.*). Nullam vero esse *sententiam* iudicis, quæ fertur, *causa* nondum cognita, aut nondum satis cognita, veluti si nondum sufficienter probata sint, quæ a parte una narrantur, ab altera vero negantur, absque ulteriori demonstratione patet.

§. 544.

*sententia se
submittere
quid sit.*

Victus in iudicio *sententia se submittere* dicitur, si in *sententia* iudicis acquiescens se ad id obligatum agnoscit, ad quod præstandum a iudice condemnatur, seu quod ut præstet iudex eidem injungit.

E. gr. si iudex pronunciat, reum solvere debere actori centum & is in *sententia* iudicis acquiescit ac centum solvere promittit, eidem se submittit.

§. 545.

*Effectus
istius sub-
missionis.*

Quoniam si victus *sententiæ* iudicis se submittit, in eadem acquiescit & se obligatum agnoscit ad præstandum id, quod *sententia* exigit (§. 544.); si victus *sententia se submittit, lis finita est, & victus victori præstare tenetur, quod sententia exigit.*

Quando nimirum victus in *sententia* iudicis acquiescit, nihil habet, quod eidem opponere, vel contra eam excipere possit. Liti igitur ulteriori locus non est. Et quia se obligatum agnoscit ad præstandum id, quod *sententia* exigit, necesse etiam est ut actu præstet (§. 118. part. i. *Phil. pract. univ.*). *Causa* in iudicium deducitur non tantum eo fine, ut declare-

tur, a cuiusnam parte stet jus; verum etiam ut jus suum consequatur is, cui id competit.

§. 546.

Quodsi victus sententia iudicis se submittere nolis, cum Quanam r. iudicium eludi non possit, quippe quod eo fine constitutum, sit opus, si ut quilibet jus suum consequatur (§. 538.); necesse est ut inquis sententia certum tempus rationes suas exponat, cur se ad præstandum tiam se gravatum obligatum existimet, quod sententia exigit (§. 543.). *varum existimet.*

Sententia iudicis vel tota impugnari potest, vel ex parte, hoc est, quoad nonnulla, quæ eadem exigit. Ita condemnatus in restitutionem rei cum fructibus potest se obligatum agnoscere ad rem, sed non ad fructus restituendum. Qui in sententia iudicis acquiescere non vult, eam pro justa non habet. Quamobrem utique docere debet, ob quasnam rationes eam existimet juri adversam.

§. 547.

Si quis sententia iudicis se gravatum existimet, ei permisso De provocatum esse debet querelas suas ad superiorem deferre & ejusdem decisione ad superioris causam committere. Etenim in Rep. superiori curæ esse debet, ut jus suum cuique tribuatur (§. 535.). Quodsi ergo a iudice condemnatus ad aliquid præstandum existimet, *contra sententiam iudicis.* etiam male iudicasse, consequenter sententiam ejus juri adversam esse suo; necesse omnino est, ut ipse superior sententiam ad examen revocet & num justæ sint querelæ adversus eam motæ dispiciat, consequenter sententiam vel reformando, vel confirmando finem liti imponat. Quamobrem si quis sententia iudicis se gravatum existimet, ei permisso esse debet querelas suas ad superiorem deferre & eisdem decisione causam committere.

Justitiæ est tollere querelas de jure. Quodsi ergo quis sententiam judicis juri adversam existimet; si ea simpliciter standum, querelæ non tolluntur. Quamobrem cum in Rep. florere debeat justitia (§. 536.); omni modo id agendum, ne quis justas videatur habere querelas de jure. Maxime igitur convenit officio superioris, ut querelas adversus sententiam judicis motas tollat. Hoc nimirum pacto nihil amplius in superiore desiderari potest quoad curam, quam adhibere debet, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 535.) & quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.).

§. 548.

*Appellatio
quid sit.*

Provocatio a judice ad superiorem ob sententiam, vel aliud factum, quod quis iniquum existimat, ut ipse causam decidat, *Appellatio* dicitur.

Nondum hic disquisimus, quænam quoad appellationem in Rep. constituenda sint. Hæc enim ad regimen pertinent. Hic tantummodo agitur de jure appellandi, quatenus naturalem habet rationem.

§. 549.

*An in Rep.
admittenda.*

Quoniam qui sententia judicis se gravatum existimat, ei permissum esse debet querelas suas ad superiorem deferre & ejusdem decisioni causam committere (§. 547.), qui vero a judice ad superiorem provocat, ob sententiam aliudve factum, quod iniquum existimat, ut ipse causam decidat, ad superiorem appellet (§. 548.); *appellationes in Rep. sunt admittenda.*

Non est quod objicias, iudices constitui, qui controversias de jure decidant, quia impossibile est, ut ipse Rector civitatis hoc faciat. Quodsi ergo admittantur appellationes, fore ut causis decidendis omnibus non sufficiat. Etenim ne nu-

numerus

merus causarum via appellationis ad superiorem delatarum in
nimum evadat, non in qualibet causa permittenda est appel-
latio, nec temeraria appellatio impune ferenda. Sed de his,
quemadmodum modo diximus (not. §. 548.), hic nondum
est dicendi locus.

§. 550.

Quoniam appellans a iudice ad superiorem provo- *Quænam*
cat, ob sententiam vel aliud factum, quod iniquum existit, *preces cum*
mat, ut idem causam decidat (§. 548.); ad appellationem mi- *appellatione*
nime referendum, si quis querelas quasdam de facto quodam iudicis non confun-
eodem inscio ad superiorem defert, & opem ejus adversus hunc im-
plorat: quod licere eodem modo patet, quo ante appella- *denda.*
tionem admittendam esse demonstravimus (§. 547. 549.).

Quod si verendum, ne istiusmodi preces importune fiant,
importunæ non impune ferendæ sunt, prouti idem de temera-
riis appellationibus ante annotavimus (not. §. 549.).

§. 551.

Supplicatio dicitur actus, quo victus iudici declarat, *Supplicatio*
se sententia esse gravatum, atque petit ut propter rationes, *quid sit &*
quas exponit, eandem corrigat. Quoniam iudici curæ esse *an sit licita.*
debet, ut jus suum cuique tribuatur (§. 538.); si conde-
mnatus existimet sententiam juri suo esse adversam, ratio-
nes, ob quas ita existimat, ut sibi exponat permittere, eas
trutinare &, si querelas justas deprehenderit, sententiam a
se latam retractare debet, consequenter *supplicatio licita est,*
sen permittenda.

Iudex instar arbitri leges ad facta applicare debet, quando
sententia pronuncianda (§. 984. part. 5. Jur. nat. & §. 541. b.).
Quoniam itaque facile contingit, ut in formanda notione fa-
cti circumstantia aliqua non attendatur, quæ variat jus, vel

etiam in applicatione legis aberretur; ideo audiendus est, qui se sententia gravatum existimat, utrum horum quid docere possit, nec ne. Supplicatio igitur nihil continet, quod sit officio iudicis adversum, nec auctoritati ejus quicquam decedit, si meliora edoctus aliter sentiat.

§. 552.

An supplicatio tollat appellatorem.

Quodsi ob rationes a supplicante in medium allatas iudex sententiam a se latam retractare nolit; naturaliter supplicatio non obstat, quo minus adhuc appellatio interponatur (§. 551. 548.).

Rationes, ob quas quis sententia iudicis se gravatum existimat, *Gravamina* dici solent. Quoniam vero non omnes de eadem re judicant eodem modo; gravamina, quæ nullius ponderis esse censet iudex, non exigui ponderis videri possunt superiori, ad quem appellatur, & ad retractandam sententiam sufficientia. Tunc vero necesse est, ut iudex a quo gravamina refutet, rationes exponendo iudici ad quem, cur ea nullius ponderis esse existimet, consequenter in sententia a se lata persistat. Supplicationi æquipollet *Leuteratio* in foro Saxónico recepta, qua sententia iudicis gravatus gravaminibus adductis, ob quæ sibi injuriam factam sententia existimat, petit, ut acta ad extraneos impartialia, hoc est, collegium aliquod Istorum, transmittantur, qui sententiam dicant: sit ita quod alii *Oberleuterationem* cum supplicatione comparent, quæ adhibetur, si sententia prima in leuterationis instantia fuerit confirmata, vel eidem quid adjectum, quo se gravatum existimat, qui leuterationem interposuit, ut acta denuo transmittantur ad collegium aliud. Neque enim semper contingit, ut duo Istorum collegia rem controversam eandem eodem modo decident.

§. 553.

Res iudicata quid sit.

Res iudicata dicitur, quando contra sententiam nihil amplius opponi potest, aut opponi lege permittitur, consequen-

sequenter si quis sententiæ judicis se submittit (§. 544.), aut non amplius datur alius, ad quem provocari possit, veluti si lege cautum sit, ut adversus sententiam in instantia appellationis latam nihil opponi possit, sed ea standum sit.

In camera imperiali sententia camerali gravato conceditur *Revisio actorum*, quæ fit per commissarios Imperatoris & Statuum imperii ad id deputatos. Multiplicatis autem instantiis lites nimium protrahuntur: de quo inferius agendum.

§. 554.

Quoniam contra sententiam, quæ in rem judicatam *Effectus rei* transit, nihi amplius opponi potest (§. 553.); *quamprimum* *judicata.* sententia in rem judicatam transit, *lis finita est* & victus præstare tenetur, quod sententia exigit, consequenter si sponte præstare noliz, vi adigendus ut præstetur.

Modestinus l. 1. ff. de sent. & re jud. Res judicata est, inquit, quæ finem controversiarum pronuntiatione judicis accipit. Etenim judicis partes suscipere, ut cum *Ulpiano* loquamur, nihil aliud est, quam polliceri, finem se sententia sua controversiis impositurum. Quod igitur a judice pronuntiatum fuit, pro vero habetur, quamprimum sententia in rem judicatam transit. Quamobrem pars victa negare amplius nequit se debere, in quod a judice condemnata est, consequenter id præstare tenetur.

§. 555.

Executio rei judicata dicitur actus, quo a magistratu *Executio* victus vi adigitur ad præstandum id, quod exigit sententia, *quid sit.* si ipse id sua sponte præstare nolit.

Qui sponte præstare non vult, quod exigit sententia, duplici modo adigi potest, ut id præstetur, vel quatenus tandem ipse
invirus

invitus adducitur ad id præstandum, vel quatenus pati cogitur, ut ex rebus ipsius satisfiat parti victrici. Executionem autem in genere definimus non determinantes modum, quo refractarii compelluntur ad præstandum id, quod a iudice pronunciatum est: ab eo enim desumitur differentia executionis. Quid vero hic conveniat juri naturæ, docet propositio sequens,

§. 556.

De modo executionis, si sententia ea victori satisfiat, aut ea non ante reddatur, quam præstiterit id, dationem exigit.

Si victus in judicio sponte non præstet, quod sententia exigit, loco hujus rem quamcunque eidem auferre potest iudex, ut ex ea victori satisfiat, aut ea non ante reddatur, quam præstiterit id, in quod condemnatus est. Quoniam enim in Rep. iudex curare debet, ut uniuersis jus suum tribuatur (§. 538.); si quis tribuere nolit, iisdem uti licet mediis, quæ in eodem casu unicuique in statu naturali concessa. Enimvero si rem meam ab eo, qui eam detinet, vel a debitore, quod mihi debet, consequi non possum, naturaliter loco rei meæ vel mihi debitæ eidem auferre licet rem aliam, quæ tantundem valet (§. 1112. part. 5. Jur. nat.), vel etiam rem aliam quamcunque non ante reddendam, donec meam, vel mihi debitam acceperim (§. 1118. part. 5. Jur. nat.). Quamobrem si victus in judicio sponte non præstet, quod sententia exigit, iudex loco hujus rem quamcunque eidem auferre potest, ut ex ea victori satisfiat (§. 1115. part. 5. Jur. nat.), vel ut non ante reddatur, quam præstiterit, in quod condemnatus est.

Facile patet, hoc modo fieri posse executionem, si res quædam restituenda, aut danda, vel si quod faciendum æstimationem habet, quæ præstanda venit. Quodsi res immobilis restituenda, vel etiam mobilis, quæ haberi potest; per se patet, hanc ipsam auferri posse invito & dari parti victrici, cujus eam esse a iudice pronunciatum.

§. 557.

Quoniam ablatio rei alienæ loco suæ, vel sibi debi- *Quæplex*
tæ, quam a detentore, vel debitore consequi non possu- *is fit.*
mus, expletio juris est (§. 1113. part. 5. Jur. nat.), ablatio
vero rei detentoris nostræ, vel debitoris nostri, non ante resti-
tuendæ, quam consecuti fuerimus rem nostram, oppignora-
tio invita (§. 1142. part. 5. Jur. nat.); si sententia judicis exi-
git restitutionem rei, vel solutionem, executio consistit vel in ex-
pletione juris, vel in oppignoratione invita.

§. 558.

Si quod sententia exigit in faciendo consistit, id vero vel De modo
æstimationem non recipit, vel non perinde est, sive quod facien- *executionis,*
dum actu præstetur, sive ejus æstimatio; pars victa poena compel- *si sententia*
lenda ad faciendum, quod sententia exigit. Etenim si id, quod exigit, quod
faciendum, æstimationem non recipit, victus autem præstare *faciendum.*
tenetur, quod sententia exigit (§. 554.); necesse omnino
est, ut faciat, quod sententia judicis injungitur. Quoniam
vero aliter obligari nequit ad faciendum nisi poena (§. 301.
part. 1. Phil. præc. univ.); poena ad faciendum compellendus
est. *Quod erat primum.*

Enimvero si non perinde est, sive factum, sive æsti-
matio præstetur; parti victrici loco facti obtrudi nequit
æstimatio (§. 200. part. 4. Jur. nat.). Quamobrem si pars
victrix urgeat, ut victa faciat omnino necesse est, & si no-
lit, a judice ad faciendum vi adigenda (§. 553.). Quam-
obrem porro patet, ut ante, partem victam poena compel-
lendam esse ad faciendum. *Quod erat alterum.*

E. gr. Si reus condemnatur ad palinodiam, vel deprecatio-
nem, propter injurias verbales, & quod sententia exigit præ-
(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) G g stare

stare nolit, ad præstandum poena compellitur. Similiter si locator operas conductas præstare nolit, poena adigitur ad eas præstandas.

§. 559.

De poena ob injurias factas quis puniendus; judex cum punire debet. Etenim judex unumquemque in civitate contra aliorum injurias defendere debet (§. 538.) consequenter curare, ut, qui te læsit, animum lædendi mutet, & aliis metus incutiatur, ut a læsionibus abstineant. Quamobrem cum naturaliter cuilibet homini competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. part. 1. Jur. nat.), tum ut qui læsit animum lædendi mutet, tum ut aliis metus incutiatur, quo a lædendo te vel alios deterreantur (§. 1062. part. 1. Jur. nat.); si ob injurias factas quis puniendus, judex eum punire debet.

Jus puniendi reum ob injurias factas metiendum est ex jure puniendi, quod naturaliter unicuique competit, qui ab altero læditur. In statu enim civili judex facere debet, quod in statu naturali per se facere unicuique permissum.

§. 560.

De bello privato in civitate non tolerando. Bellum privatum in civitate non tolerandum. Etenim in civitate constituendi sunt judices (§. 539.), qui curant, ut unicuique jus suum tribuatur & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.), & jus suum alteri tribuere nolentem ad tribuendum vi compellunt (§. 554. 556. & seqq.), & poenam promeritam puniunt (§. 558.). Quamobrem cum bellum consistat in persecutione violenta juris sui (§. 1102. part. 1. Jur. nat.), & qui se vi defendit atque poenam ab eo sumit, qui ipsum læsit, bellum gerat (§. 1114. part. 1.

Jur.

Jur. nat.), fini autem civitatis convenientius fir ut per judicem quis consequatur, quod bello consequi intendit (§. 4.); bellum privatum in Rep. minime tolerandum.

Incommoda belli privati haud postrema causa fuit, quæ hominibus naturaliter libertatis suæ amantibus persuasit, ut societatem civilem contraherent. In civitatem coeunt homines, ut unusquisque jure suo quiete fruatur & tuto id ab alio consequatur (§. 4.). Extra civitatem jus ab invito consequi, adversus alios nos & nostra defendere & lædentes punire non possumus sine bello, cujus jus naturaliter nobis competit in eos, qui jus nostrum nobis tribuere nolunt (§. 1104. part. 1. *Jur. nat.*), in aggressorem (§. 973. 1114. part. 1. *Jur. nat.*), raptorem (§. 690. 691. part. 2. & §. cit. part. 1. *Jur. nat.*), invasorem (§. 717. part. 2. & §. cit. part. 1. *Jur. nat.*) & in eum qui nos lædit (§. 1061. 1114. part. 1. *Jur. nat.*). Continuis ideo bellis locus est. Bellorum igitur evitandorum gratia civitates constitutæ, scilicet ut sine bello jure nostro frui & id ab aliis consequi possimus. Quamobrem in locum belli privati substituuntur in civitate judicia, quæ quantum bello præstent nemo non intelligit, qui bellum cum judiciis conferre velit. Quodsi objicias, judicum sententiam a vero aberrare posse, consequenter jure suo cadere eum, qui eodem frui debebat; perpendas velim, eventum belli semper esse dubium, nec victoriam ei certam esse, qui justam habet causam. Accedit, quod in statu naturali nulla sit causæ cognitio, sed quilibet sit judex in propria causa, cum nemo ad arbitrium recipiendum cogi possit (§. 945. part. 5. *Jur. nat.*). Hac vero de causa contingit plurima bella esse injusta, & vi armorum non modo injustitiam defendi, verum etiam plurimos vi armorum jure suo privari. Neque etiam bella ea religione geruntur, qua geri debebant, & novis injuriis foveantur. Status civilis naturali longe præferendus esset, si nulla alia inde in cives redundaret utilitas, quam quæ ex judiciorum constitutione, consequenter ex sublatione belli privati resultat.

§. 561.

*Quatenus
id sublatum
in civitate.*

Quoniam bellum privatum in civitate non tolerandum (§. 560.), sed per judices consequendum, quod in statu naturali non nisi bello consequi poteramus (§. 538. h. & §. 1104. part. 1. Jur. nat.); in civitate judicia succedere in locum belli privati, & jus belli natura homini competens quoad exercitium sublatum, aut, si mavis, non tam jus belli, quam exercitium ejus sublatum.

Introductio judiciorum in locum belli privati non obstat, quod jus belli natura homini competens (§. 1104. part. 1. Jur. nat.) auferri non possit (§. 64. part. 1. Jur. nat.). Præterquam enim quod non invitis ablatum sit, cum in judiciorum introductionem, tanquam medium finis civitatis, consentire omnes, qui in eandem coiverunt & postea eidem se associant (§. 4.); jus quoque suum adhuc revera habent, qui in societate civili vivunt, sed idem saltem exercere tenentur per alios, nimirum judices, tum ut evitetur omnis abusus, tum ut ne locus sit catervæ malorum, quæ exercitium proprium comitantur.

§. 562.

Quando

*bellum pri- & nemo jus belli per se exercere debet, sed per judicem
vatum ad- (§. 561.); ubi judicia cessant, seu quando copia judicis haberi
huc licitum. nequit, bellum privatum adhuc licitum est.*

Quodsi qui in civitatem coeunt, aut postea eidem se associant, jus belli abdicarent; eodem quoque uti nullo in casu possent; usus enim ejus, quod non habes, nullus est. Enimvero cum saltem in hoc consensisse, aut consentire intelligantur, quod in tuendo & persequendo jure suo judicis ope uti velint; exercitium quoque juris belli proprium sibi reservarunt eo in casu, quo judicis copia haberi nequit. Bellum itaque
priva-

privatum in casu isto injustum non est, cum gerentes utantur jure suo, quod in eodem per se exercere tenentur.

§. 563.

Judicium cessare dicitur momentane, quando judex expectari non potest sine certo periculo, aut damno. Idem specialiter autem cessat, si judex non adsit, qui controversiam decidere possit, vel velit, seu per quem jus nostrum consequi valeamus, & quidem jure, si versetur in loco, ab imperio civili vacuo, vel facto, si subditi judicem non audiant, vel judex aperte cognitionem causæ rejecerit, nec ab eo detur provocatio ad superiorem, vel saltem moram non patiatur periculum præsens, ut superiorem adire possis. Quamobrem cum bellum privatum licitum sit, ubi judicia cessant (§. 562.); licitum id est, quando judex sine certo periculo aut damno expectari nequit, quando versamur in loco ab imperio civili vacuo, quando subditi judicem non audiunt, vel judex cognitionem causæ aperte rejicit, nec ad superiorem ab eo datur provocatio, aut ob periculum in mora superior, si quis sit, adiri nequit.

Grotius de J. B. & P. l. 1. c. 3. §. 2. n. 1. singula hæc bene se invicem distinguit, sicque casus omnes determinat, in quibus bello privato adhuc hodie, introducto dudum statu civili, adhuc locus sit. Sed ne quid obscuri superfit, demus in singulis casibus exempla. Exempla cessationis momentaneæ sunt in aggressore, latrone, prædone, fure nocturno, debitore fugitivo. Jure continue cessant judicia in mari, solitudine, in vacuum. Huc etiam refert, si judices seu magistratus ex civitate evadant, quemadmodum Athenis contigisse autor est *Ælian. varior. l. 5. c. 13.* Facto cessant judicia, quando tempore rebellionis, aut publicorum motuum nulla est judicium autotum. Quando autem huc etiam refertur, si judex cognitionem causæ aperte rejicit, justitiæ denegatio non confundenda

est cum protractione ejusdem: neque enim aufertur, quod differtur, nisi præsens periculum fit in dilatione.

§. 564.

*De duratio-
ne belli pri-
vati in civi-
tate.*

Bellum privatum statim cessat, quamprimum judicis copia haberi potest. Etenim bellum privatum in civitate licitum non est, nisi quando copia judicis haberi nequit (§. 562.). Quamprimum igitur copia ejus haberi potest, licitum esse desinit, consequenter permissum amplius non est (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*), ideoque statim cessat.

Unde bellum privatum dicitur quasi momentaneum & in puncto consistere. E. gr. si quis stricto gladio, vel alio telo lethali impetit corpus tuum, occurrunt vero alii pugnae finem imposituri, a defensione ulteriori statim abstinendum & injuria tibi facta judici denuncianda. Similiter si fur cum re au fugiens apprehenditur, jure eum puniendi utendum non est, sed judici denunciandum, ut in custodiam rapiatur & ab ipso puniatur.

§. 565.

*De modo
evitandi
bellum pri-
vatum.*

Quoniam bellum privatum statim cessat, quamprimum copia judicis haberi potest (§. 564.); *quamdiu suppedit medium illud evitandi, ut res ad judicem deferatur, a bello privato abstinendum, consequenter si fuga tibi consulere possis, fugiendum est, &, si aliis præsentibus in auxilium vocatis vim a te avertere possis, hoc faciendum.*

Equidem vulgo creditur, fugere esse ignominiosum; absurdum tamen est ignominiosum dicere, quod officio boni civis convenit (§. 560.). Quamvis enim dicatur fortitudinem esse virtutem (§. 601. part. 7. *Jur. nat.* & §. 321. part. 1. *Phil. pract. univ.*) fugam autem arguere timiditatem, vitium eidem oppositum (§. 603. part. 1. *Jur. nat.* & §. 322. part. 1. *Phil.*

Pbil. pract. univ.), defectum vero virtutis (§. 320. *part. 1. Jur. nat.*) & vitium veram parere ignominiam (§. 322. *part. 1. Jur. nat.*); qui ita sentiunt, oppido falluntur, cum veram fortitudinis ac timiditatis notionem minime habeant. Fortis enim is demum est, qui metu periculi imminenti sese adduci minime patitur, ut faciat, quod non facere debebat, vel non faciat, quod facere debebat (§. 600. *part. 1. Jur. nat.*), & timidus, qui vel metu levissimi periculi se abduci patitur ab eo, quod facere debebat (§. 602. *part. 2. Jur. nat.*). At cum in civitate bellum privatum non sit permittum, nisi quando copia judicis haberi nequit (§. 562.), adversus aggressorem se defendere, quando fugere datur, nemo obligatur, consequenter hoc facere quod debeat falsum est. Quocumque igitur modo periculum præsens tamdiu evadi potest, donec judici idem avertere committatur; defensio propria illicita in Rep. Non urgeo hominem naturaliter obligari cum vitæ (§. 371. *part. 1. Jur. nat.*), tum integritatem organi cujusdam lædendi periculum vitare, quantum in potestate ipsius est (§. 373. *part. 1. Jur. nat.*), & fugere debere, si læsionem sibi intentatam ab altero fuga evitare possit (§. 1010. *part. 1. Jur. nat.*); cum hic agatur de eo, quod boni civis est. Non tamen inconsultum est, ad hæc quoque animum attendere, ut ignominia labes, quæ vulgari opinione fugæ adspargitur, eluatur.

§. 566.

Judices sunt magistratus. Etenim judices constituuntur, ut unicuique jus suum tribui curent & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.). Quamobrem cum in Rep. curandum sit, ut unicuique jus suum tribuatur (§. 535.), nec ferendum, ut unus ab altero lædatur (§. 534.), hoc vero ad exercitium imperii pertineat (§. 32. 30.); judicibus pars quædam imperii exercenda committitur a superiore in civitate. Quamobrem cum magistra-

Quales persona publicæ sint iudices.

gistratus sit is, cui partes quædam imperii exercendæ committuntur a superiore in civitate (§. 162.); iudices magistratus sunt.

Omnis iudex magistratus est, sed non omnis magistratus est iudex. Cum enim multæ sint imperii partes, quas omnes per se cum exercere nequeat superior, aliis exercendas suo nomine demandare tenetur; ideo quoque magistratus dantur, quorum officium diversum est ab officio iudicis. Sed de hac re plura dicenda erunt suo loco,

§. 567.

De ministerio iudicis.

Quoniam iudices sunt magistratus (§. 566.), omnis autem magistratus partes sibi demandatas imperii non exercet proprio nomine, sed nomine superioris, & rationem reddere tenetur actuum suorum superiori & ab eo coerceri potest (§. 162.); *iudex quoque jus reddit non suo nomine, sed nomine superioris, & huic rationem reddere tenetur actuum suorum & ab eo coerceri potest, si scilicet male iustitiam administret,*

Superior ministerio iudicis utitur in administratione iustitiæ, quam juxta voluntatem ipsius administrare tenetur. Quamobrem nec absolum est, ut ab eo ad superiorem provocetur & querelæ de iustitia non recte administrata ad eundem deferantur.

§. 568.

An duellum sit bellum.

Omne duellum bellum est. Etenim qui duellum in-eunt, inter se conveniunt, quod per victoriam res controversa decisa, vel pugna finita lis dirempta esse debeat (§. 1090. *part. 5. Jur. nat.*). Quamobrem cum pugna sit actus, quo duo sese invicem impetunt (§. 1088. *part. 5. Jur. nat.*); qui controversiæ decidendæ, aut famæ suæ tuendæ causa duellum

lum ineunt, vi persequuntur jus suum adversus se invicem. Quamobrem cum bellum sit, quando duo adversus se invicem vi persequuntur jus suum (§. 1102. *part. 1. Jur. nat.*); omne duellum bellum est.

Hodie vix contingit, ut controversia de jure per duellum decidatur, injuriæ ramen vindicandæ & famæ suæ tuendæ causa duella adhuc in usu sunt, præsertim inter milites, nobiles & studiosos in Academiis. Horum enim animos obsedit opinio, quasi fama læsa non aliter possit restitui nisi per duellum. Neque alius concipitur finis duelli, quam ut vel decidatur, cujusnam res controversa esse debeat, vel ut fama defendatur, quæ ab altero læsa putatur. Quodsi dicas, posse etiam de præmio duello contendere; ecquis est, qui non videat, cum præmium esse debeat victoris, non aliud agi, quam ut decidatur, quinam altero viribus, aut pugnandi peritia superior sit, consequenter de fama contendere (§. 553. *part. 1. Jur. nat.*)? Si quis alterum ad duellum provocat, nulla causa prægressa; iidem periculum virium suarum, fortitudinis, aut peritiæ pugnandi facere volunt, quando congregiuntur, consequenter causam quandam dubiam decidere volunt, & qui provocatus comparare non vult, infamia laborare putatur, quam declinaturus duello se committere tenetur. Quamvis vero nimis scrupulosa videri possit istiusmodi duelli reductio ad decisionem causæ cujusdam controversæ; non tamen propter ea alii præter eos, quos diximus, fingendi essent fines duelli, cum abunde constet vix dari actum quendam, qui temere suscipi non possit (§. 277. *part. 3. Jur. nat.*). Ea autem de causa actus per se non mutatur. Omne igitur duellum esse bellum, sufficienter a nobis demonstratum est. Monuimus jam alibi (*not. §. 1090. part. 5. Jur. nat.*), Festum per bellum definire duellum, nec in eo a veritate aberrat.

§. 569

*De duellis
in Rep. non
tolerandis.*

Duella controversiæ decidenda, vel famæ tuendæ causa ineunda in civitate toleranda non sunt. Etenim duellum bellum est (§. 568.), & in civitate bella privata non toleranda (§. 560.), sed per judices, qui constituuntur (§. 539.), unicuique jus suum tribuendum & unusquisque adversus injurias aliorum defendendus (§. 538.). Duella igitur controversiæ decidendæ, aut famæ defendendæ causa toleranda non sunt.

Ostendimus jam alibi omne duellum naturaliter illicitum esse (§. 1091. part. 5. *Jur. nat.*); hic vero evincitur duellum quoque repugnare statui civili, consequenter in civitate non esse tolerandum, & jure naturæ pro civiliter illicito declarari. Tolerantia igitur duelli in civitate labes Reip. est. Non hic repetimus, quod alibi demonstravimus, duellum non esse modum aptum ad controversiam decidendam, nec ad famam tuendam (§. 1092. part. 5. *Jur. nat.*), consequenter absurdum esse, controversiam duello decidere, vel famam eodem defendere velle.

§. 570.

*De duellis
ostentationis
causa in-
eundis in
civitate non
tolerandis.*

Duella virium, aut peritiæ pugnandi, vel fortitudinis ostentandæ causa ineunda in civitate non toleranda. Etenim cum duellum pugna fit (§. 1090. part. 5. *Jur. nat.*), qui duello se committunt, vi sese invicem impetunt (§. 1088. part. 5. *Jur. nat.*), consequenter periculo vitæ, mutilationis alicujus membri, vel vulnerationis sese exponunt. Quamobrem cum quilibet periculum vitæ (§. 371. part. 1. *Jur. nat.*), & integritatem organi cujusdam corporis lædendi vitare debeat (§. 373. part. 1. *Jur. nat.*), & ne volentem quidem occidere (§. 745. part. 1. *Jur. nat.*), vel in periculum vitæ ad-

ducere.

ducere (§. 746. part. 1. Jur. nat.), nec alterum vulnerare, vel partem quandam corporis ad usum suum quomocunque ineptum facere liceat (§. 740. part. 1. Jur. nat.), in civitate autem curandum sit, ut, qui sua sponte obligationi naturali, quæ a lege naturæ venit, satisfacere nolint, ad eisdem satisfaciendum vi adigantur (§. 395.); duella ostentationis virium, aut peritiæ pugnandi, vel fortitudinis causa incunda in civitate toleranda non sunt.

Interest Reip. ut vita subditorum & integritas membrorum corporis eorundem conservetur, quod nemo facile in dubium vocaverit, modo singula perpendat, quæ bonum publicum in civitate exigit. Quamobrem si vel duella ostentationis causa inita per se non essent illicita, statui tamen civili minime convenirent, consequenter cum jus naturæ, quod civilis status introductionem approbat (§. 26.), eidem repugnantia pro civiliter illicitis declaret, eodem jure duella ista pro civiliter illicitis habenda, si vel maxime in Rep. tolerantur. Hic non agitur de eo, quod fit, sed quod fieri debet, & civitatem spectamus, qualis esse debeat, ut labe omni careat.

§. 571.

Injuria reparari dicitur, si pars læsa aliqua præstatione lædentis restituitur in eum statum, ut perinde sit ac si injuria facta non fuisset. Quamobrem patet, reparatione injuriæ factam fieri quasi infectam, & si pars læsa nulla præstatione lædentis restitui possit in eum statum, ut perinde sit ac si facta non fuisset, injuriam reparari non posse.

E. gr. Si qui rem meam habet, eam mihi restituere nolit, & ad eam restituendam compellatur; facta restitutione perinde est, ac si re mea privatus non fuisset. Non minus habeo, facta restitutione, quam habebam, antequam res mea in alterius potestatem veniret. Idem igitur status est, facta re-

stitutione, qui erat, antequam res mea in alienius potestatem veniret. Similiter centum debes, solvere non vis. Quodsi ad solvendum compellaris, facta solutione tantundem habeo, quantum habere debebam: sunt enim etiam nomina in bonis nostris (§. 450. part. 2. Jur. nat.). Facta igitur solutione, idem est rerum mearum status, qui erat, cum deberes, solutionem autem non denegares. Enimvero si quis te colaphis caesit, nullo modo fieri potest, ut colaphis caesus non sis. Facta igitur injuria reparari nequit. Idem eodem modo sese habet, si manus amputata, vel aliud quoddam corporis organum ad usum suum ineptum fuerit factum. Hic vero distinguendum est damnum, quod ex læsione resultat, cumque æstimabile sit, reparari utique potest præstatione æstimationis.

§. 572.

*De eo, quod
reparari
potest.*

Quod reparari potest, aut nostrum est, vel fuit, aut nobis debetur. Etenim si quid reparandum, aliquid præstari debet, nimirum vel res, vel factum (§. 80. part. 3. Jur. nat.). Res, quæ præstanda, aut adhuc est in dominio nostro, veluti si quocumque modo in potestatem alterius venerit, adeoque restituenda (§. 466. part. 2. Jur. nat.), aut ante fuit, sed nobis restituenda, veluti si indebite soluta (§. 573-578. part. 4. Jur. nat.), vel vi & metu extorta (§. 576. part. 3. Jur. nat.), aut ad eandem dandam nobis quis obligatur, veluti ex pacto (§. 789. part. 3. Jur. nat.), vel si damnum datum resarciendum (§. 580. part. 2. Jur. nat.), & fructus ex re aliena percepti restituendi (§. 596. & seqq. part. 2. Jur. nat.). Facta, quæ ab altero nobis præstanda, nec nostra esse, vel fuisse, per se patet, consequenter tantummodo alter ad ea præstanda nobis obligatur, adeoque debentur (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Patet itaque, quod reparandum aut nostrum esse, vel fuisse, aut nobis deberi.

§. 573.

Si injuria reparari non potest, qui eam fecit puniendus est. Quando injuria facta reparari nequit, nulla præstatione lædenti pars læsa restitui potest in eum statum, ut perinde sit ac si injuria facta non fuisset (§. 571.). Quoniam tamen quilibet in civitate tutus ab injuria aliorum præstandus (§. 332.); caveri debet, ne qui injuriam fecit, eandem denovo faciat, & ne in posterum faciat adhuc aliis, & præcaveri, ne alii exemplum ejus secuti injuriam alicui facere audeant, consequenter periculum læsionis futuræ cum ab eo, qui læsus est, tum ab aliis avertendum. Quamobrem cum id aliter obtineri non possit, nisi puniendo eum, qui injuriam fecit (§. 301. part. 1. Phil. pract. univ. & §. 1062. part. 1. Jur. nat.), & homini natura competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. part. 1. Jur. nat.), cumque poenæ exactio bellum sit (§. 114. part. 1. Jur. nat.), in civitate autem in locum belli privati judicia successerint (§. 561.); si injuria reparari nequit, qui eam fecit puniendus est.

Non est quod dicas, injuriam, quæ per se reparari nequit, posse certa pecuniæ summa æstimari, & eam dari læso, ut poena non sit opus, prouti Jure Romano obtinet, si de injuria is, qui passus est, civiliter agat §. 10. I. de injur. Ecquis enim non videt, hac æstimatione reo poenam imponi, quemadmodum diserte ait Imperator? Alia enim quæstio est, num propter injuriam, quæ reparari nequit, is qui fecit puniendus sit, an vero poena, quæ imponitur, danda sit ei, qui passus est. Patet autem injurias specialiter sic dictas, quibus existimatio, seu honor & fama æterius læditur (§. 374. part. 1. Jur. nat.), & inprimis reales, quæ in facto consistunt, veluti si cui mala pugno percutiatur, tales esse, quæ reparari non possunt (§. 571.). Notandum vero injurias generaliter sic dictas, cum in violatione juris perfecti cujuslibet consistant (§.

859. *part. 1. Jur. nat.*), tales esse posse, ut partim reparari nequeant, partim possint. Ita fur, etsi res furtiva domino restituenda sit (§. 523. *part. 2. Jur. nat.*), naturaliter tamen a domino adhuc puniri potest (§. 551. *part. 2. Jur. nat.*), & fur ad poenam patiendum obligatur (§. 552. *part. 2. Jur. nat.*). Sic qui alterum vulnerat non solum injuriam facit, quæ reparari nequit, quatenus impossibile est ut vulneratio facta infecta efficiatur; sed etiam, quæ reparari potest, quatenus in sanationem vulneris impensæ faciendæ, vel etiam lucrum cessat, quod ex operis per aliquod tempus intermittendis alias sperari poterat (§. 571.).

§. 574.

De reparatione injurie.

Si injuria reparari potest, ei, qui passus est, restituendum est, quod suum est, vel fuit, aut præstandum, quod ipsi debetur. Injuria enim reparatur, si pars læsa aliqua præstatione lædentis restituitur in eum statum, ut perinde sit, ac si injuria facta non fuisset (§. 571.). Quamobrem cum id, quod reparari potest, aut nostrum sit, vel fuerit, aut nobis debeatur (§. 572.), & pars læsa restituatur in eum statum, quo perinde est, ac si injuria facta non fuisset, si consequitur quod suum est, aut fuit, vel quod ipsi debetur; si injuria reparari potest, ipsi restituendum est quod suum est, vel fuit, aut præstandum, quod ipsi debetur (§. 540.).

Ita debitor ad solutionem compellendus, si morosus solvere nolit, & ad rem tuam restituendam adigendus, qui eam possidet, si sponte sua eam restituere recuset.

§. 575.

Si injuria partim reparari possit,

Si injuria partim reparari potest, partim reparari nequit; & quod debetur restituendum, & qui fecit puniendus. Etenim si injuria reparari potest, restituendum quod ei debetur, qui passus est

est

est (§. 574.); si vero nequit, puniendus qui fecit (§. 573.). *partim ne-*
Quamobrem si injuria partim reparari potest, partim nequit, queat.
 & quod debetur restituendum, & qui fecit puniendus.

Ita qui te vulneravit sine justa causa, & puniendus, quia
 vulveneravit, & impensas in sanationem vulneris factas re-
 stituere tenetur.

§. 576.

Universitas in civitate spectanda est tanquam persona Quomodo
moralis. Etenim si civitas constituitur, singuli se obligant *universitas*
 universis, quod commune bonum promovere velint, & *in civitate*
 universi sese obligant singulis, quod sufficientiæ vitæ ipso-*spectanda.*
 rum, tranquillitati & securitati prospicere velint (§. 28.),
 consequenter ex obligatione singulorum universitati nasci-
 tatur jus (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum uni-
 versitas sit subjectum certorum jurium & certarum obliga-
 tionum, tale subjectum autem sit persona moralis (§. 70.
part. 1. Jur. nat.); universitas in civitate spectanda est tan-
 quam persona moralis.

Ostenditur etiam hoc modo. Quælibet socie-
 tas spectanda est instar unius personæ (§. 161. *part. 7.*
Jur. nat.), intuitu nimirum finis (*not. §. cit.*), cujus con-
 sequendi gratia cum in eam cadant certæ obligationes
 (§. 941. *Ontol. §. 118. part. 1. Phil. pract. univ.*) & hinc pen-
 dentia jura (§. 23. *part. 1. Jur. nat.*), instar personæ moralis
 (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque civitas societas
 est (§. 4.); integro quoque civitas, seu universitas in ea-
 dem tanquam persona moralis spectatur.

Quænam sint obligationes universitatis & singulorum, ex fine
 societatis æstimandum (§. 28. 4.) & inde porro derivandum
 est jus universitatis (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*),
 quemadmodum in antecedentibus fecimus & in sequenti-
 bus

bus porro faciemus. Sane dum de constituenda Rep. agimus, non aliud agimus, quam ut demonstremus, ad quam universitas obligetur, ut inde porro pateat, quam eidem competant jura. Ac ideo personam moralem, quæ universitas est, intimius hinc cognoscere datur.

§. 577.

*De injuria
universitati
in civitate
facta.*

Quoniam universitas in civitate, seu quæ eandem constituit, spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), consequenter eidem certa competunt jura (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), injuriam autem alteri facit, qui jus ipsius violat, seu contra id quidpiam agit (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*); *universitati injuriam facit, quicumque facit, quod est contra jus quodpiam ipsius, seu jus quoddam ejus violat.*

In civitate igitur injuria singulis facta probe distinguenda est ab injuria, quæ fit universitati, & quomodo injuria singulis facta redundet in universitatem considerandum: quo in casu eodem facto committitur injuria tum in privatum quendam, tum etiam in universitatem,

§. 578.

*De læsione
eiusdem.*

Cum universitati injuriam faciat, quicumque facit quod est contra jus quodpiam ipsius (§. 577.), qui vero quid facit contra jus alterius, eum lædat (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*); *qui quid facit contra jus quodpiam universitatis in civitate, eandem lædit.*

Quoniam universitas persona moralis est (§. 576.), in quam non cadunt nisi certæ obligationes & jura certa (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*); ea quoque aliter lædi nequit, quam factis vel non factis, quæ sunt contra jus ipsius. Quamvis vero hic potissimum spectentur læsiones, quatenus a singulis ad civitatem spectantibus fiunt; suo tamen loco ostendetur, quomodo etiam ad extraneos & integras gentes sint extendendæ.

§. 579.

§. 579.

Universitati in civitate competit jus puniendi eum, qui De jure pupillam læsit, seu violatorem juris sui. Etenim universitas spe- niendi vio-
ctari potest tanquam persona quædam moralis (§. 576.), latorem ju-
cui certa competunt jura (§. 70. part. 1. Jur. nat.), & qui ris univer-
contra hæc quicquam facit, eam lædit (§. 578.). Quam sitati com-
obrem cum unicuique naturaliter competat jus puniendi petentis.
eum, qui ipsum læsit (§. 1061. part. 1. Jur. nat.); univet-
sitati competit jus puniendi eum qui ipsam læsit, seu viola-
torem juris sui.

Distinguendum hoc jus est ab exercitio juris puniendi pri-
vati, de quo antea egimus, etiam in eo casu, in quo idem
factum tum contra jus privati, tum contra jus universitatis,
quatenus tanquam persona moralis spectatur, committitur
(not. §. 578.), fit ita quod utraque poena eodem actu ab eo,
qui injuriam fecit, exigatur, quatenus poena major utramque
continet.

§. 580.

Factum dolosum, quo alteri damnum datur, vel in- *Maleficium*
juria infertur, *Maleficium* dicitur: *Quasi maleficium* vero vo- & *quasi ma-*
catur factum istiusmodi culposum. *leficium*

Ita aggressor, qui alterum vulnerat, damnum eidem dat, *quid sit.*
quatenus eidem causatur impensas in sanationem vulneris fa-
ciendas, & præterea securitatem, jus omni homini natura com-
petens (§. 918. part. 1. Jur. nat.), violat. Factum igitur hoc
maleficium est. Similiter stupratio violenta virginis *malefi-*
cium est, quo injuria, quæ reparari nequit, infertur. Si vero
quid ex ædibus nostris dejicitur, quo prætereunti vulnus infli-
gitur; factum hoc *quasi maleficium* est.

§. 581.

Delictum &
Crimen quid sit.

Maleficium, quo privato damnum datur, vel injuria inferitur *Delictum*; quo vero damnum datur, vel injuria inferitur universitati in civitate, aut si mavis Reip. *Crimen* appellare lubet. Dicuntur quoque illa *Delicta privata*; hæc *publica*. Quoniam vero eodem facto & privato, & Reip. damnum dari, vel injuria fieri potest; ideo *idem maleficium* & *delictum privatum*, & *publicum*, seu & *delictum*, & *crimen esse potest*.

Vocabula maleficium, delictum & crimen non satis determinatum habent significatum; sed tantisper vagum, ut haud raro promiscue usurpentur. Cum tamen nostrum fuerit ea ad significatum fixum reducere (§. 144. *Disc. prelim.*), ut a significato famosiori non nimis recederemus operam dedimus. Sufficit nos vocabulis in hoc significato uti velle, quod nobis utique permittendum.

§. 582.

De legibus in Rep. ferendis.

In Rep. ferendæ sunt leges, tum de iis, quæ fieri debent a civibus, seu subditis, tum de his, quæ facere non debent, tum denique de his, quæ ipsis permittæ esse debent. Cum enim civitas societas sit (§. 4.), quælibet autem societas suas habere debeat leges (§. 46. *part. 7. Jur. nat.*), quibus præscribuntur media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. *part. 7. Jur. nat.*); civitas quoque suas habere debet leges, quibus edicitur, quæ finis consequendi gratia a singulis fieri debeant, quæ hujus causâ fieri quæ non debeant, aut singulis permittæ esse debeant, consequenter istiusmodi leges *ferendæ sunt in Rep.* (§. 16.).

Leges nimirum vel præceptivæ sunt, vel prohibitivæ, vel permissivæ (§. 163. & *seqq. part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem

obrem si leges in Rep. feruntur, perpendendum omnino est, quænam a subditis fieri debeant, ut finis civitatis obtineatur, quænam vitari, ne eidem præjudicetur, quænam denique ex iis, quæ naturaliter licita sunt, permitti possint subditis absque metuendo damno, quod Reip. dari poterat facto fini civitatis adverso. Ita lex præceptiva est, qua certa merces diurna operariis præstanda definitur: lex prohibitiva, qua lupanaria non esse toleranda declaratur: lex permissiva, qua nobili ignobilem ducere permittitur.

§. 583.

Quæ lex nec prohibet, nec præcipit, nec expresse permittit; ea tacite permittitur in Rep. Etenim quod lex non prohibet, ad id non agendum nos minime obligat (§. 163. *part. 1. Phil. pract. univ.*); si non præcipit, ad id agendum non obligat (§. 164. *part. 1. Phil. pract. univ.*), denique quod non expresse permittit, idem agendi, aut non agendi jus non dat (§. 165. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Enimvero ad quod agendum, vel non agendum lex nulla nos obligat, neque jus dat tacite permittit (§. 166. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quamobrem quæ lex nec prohibet, nec præcipit, nec expresse permittit, ea tacite permittitur in Rep.

Ita tacite permittitur matrimonium nobilis cum ignobili, si nulla lege prohibetur, nec lege quadam expresse sancitum, ut permissum esse debeat. Tacite permittitur, ut quis cultui divino publico non interfit, si nec præcipitur, ut interfit, nec prohibetur, ut eundem pro lubitu negligat, neque etiam lex ulla extet, quæ unicuique liberum facit, utrum illi interesse velit, an nolit.

§. 584.

Si quod lex civilis expresse permittit, id naturaliter illicitum est; non dat verum jus agendi, sed tantummodo agendi im- De effectu
unitatem missivæ, si legis per-

quod per-
mittitur,
naturaliter
illicitum.

punitatem & jus ne quis agentem impedire possit, quo minus faciat. Si quid enim naturaliter illicitum, ad id omittendum, seu non agendum naturaliter obligamur (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum obligatio naturalis sit necessaria & prorsus immutabilis (§. 141. 142. part. 1. Phil. pract. univ.), nec lege positiva, seu civili ea tolli potest, consequenter nec hæc verum jus agendi dare potest (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.). *Quod erat primum.*

Enimvero quando lege expresse declaratur, quod quid permissum esse debeat, per se patet, quod quasi faciat, propterea puniri non possit, neque cogi ut non faciat. Quamobrem cum impune agamus, quando ab aliis permittendum, ut agamus, quamvis naturaliter ad contrarium obligemur, nec propterea poenæ obnoxii fiamus (§. 418. part. 3. Jur. nat.); si lex civilis expresse permittit, quod naturaliter illicitum est, agendi tantummodo impunitatem dat. *Quod erat secundum.*

Ponamus denique id, quod lege expresse permittitur, quo minus facias, jure impediri posse ab alio; seu ut impediatur eidem permissum esse; perinde omnino erit, ac si permissum non esset: quod cum sit absurdum, lex, quæ expresse permittit, quod naturaliter illicitum, dat etiam jus, ne quis agentem impedire possit, quo minus faciat. *Quod erat tertium.*

E. gr. Si lege expressa permittantur lupanaria, quæ naturaliter illicita sunt (§. 243. part. 7. Jur. nat.); qui ea exercet, non vero jure, sed tantummodo impune hoc facit, nemini tamen competit jus impediendi, quo minus faciat, sed quilibet potius obligatur non impedire. Nimirum in genere lex permissiva obligat tertium ad me non impediendum, quo minus
faciam

faciam quod permissum est, & ex ista obligatione nascitur jus non patiendi, ut impediatur. Ita in statu naturali mihi permissus est usus rei cujuscunque necessarius (§. 14. part. 2. Jur. nat.), sed nemini quoque eundem impedire licet (§. 36. part. 2. Jur. nat.).

§. 585.

Legibus tales ac tantæ addenda sunt poena, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt. Et-gibus addenda enim in omni societate hoc fieri potest ac debet (§. 56. part. 7. Jur. nat.). Ergo etiam in civitate, quæ societatis species est (§. 4.).

Ostenditur etiam hoc modo. Lege obligari debent subditi ad faciendum, quod præcipitur, & omittendum, quod prohibetur (§. 163. 164. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero obligatio positiva, quæ scilicet a voluntate humana proficiscitur (§. 290. part. 1. Phil. pract. univ.), sanctione poenali, consequenter poena legi adjecta (§. 289. part. 1. Phil. pract. univ.), introducitur (§. 291. part. 1. Phil. pract. univ.). Ergo legibus adjiciendæ sunt poenæ tales ac tantæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem sufficiunt.

Ita si adulterium prohibetur, poena adulterii legi prohibiti-væ addenda. Si præcipitur, ut quis conventui intersit; legi præceptivæ adjicienda poena, quam subire debet, qui non advenerit.

§. 586.

Si lex præceptiva exigit, ad quod præstandum quis vi compelli potest, poena opus non est. Etenim si quis vi compelli potest ad id præstandum, quod lex exigit; is facere tenetur, quod præcipitur, etiamsi nolit, nec sua stare voluntate,

sed legislatoris. Quamobrem cum poenæ sint motiva actionum committendarum, vel omittendarum (§. 287. *part. I. Phil. pract. univ.*), in hypothesi autem propositionis presentis motivo nullo sit opus, quod per se patet, modo intelligas, quid sit motivum (§. 890. *Psych. empir.*); si lex præceptiva exigit, ad quod præstandum quis vi compelli potest, poena opus non est,

E. gr. ponamus lege præcipi, ut unusquisque civium certam pecuniam solvat ad pauperes sustentandos, non opus est ut poena decernatur in eos, qui solvere nolunt, cum a magistratu ad solvendum vi compelli possint. Similiter si præcipitur, ut certa merces pro certis operis præstetur; non opus est, ut qui præstare nolit puniatur, cum a iudice ad solvendum compelli possit,

§. 587.

*De legibus
improprie
sic dicitis.*

*Si Rector civitatis significat; quid a subditis fieri, aut non fieri debeat, non vero adit, quod secus facientes puniri, aut a magistratu ad faciendum vi adigi debeant; ista voluntatis declaratio proprie loquendo lex non est, sed Rector civitatis subditos instruere saltem voluisse intelligitur, quidnam sit officii ipsorum. Et enim si qui secus faciunt, quam vult Rector civitatis, nec puniuntur, nec vi adiguntur a Magistratu, ut faciant, nulla ipsis necessitas imponitur, id, quod ipse vult, faciendi, consequenter ad faciendum non obligantur (§. 118. *part. I. Phil. pract. univ.*). Enimvero si subditi non obligantur id facere, quod jubentur, aut non facere, quod displicet Rectori civitatis, quod ipsis præscribitur lex non est (§. 131. *part. I. Phil. pract. univ.*). Quamobrem si Rector civitatis significat, quid a subditis fieri velit, aut non fieri, non vero secus facientes puniri, aut sua sponte facere nolentes ad faciendum*

ciendum vi compelli jubet; proprie loquendo legem non fert. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen significatione voluntatis suæ nihil agere voluisse dicendus, non aliud restat, quam quod subditos instruere saltem voluerit, quid facere sit officii ipsorum. *Quod erat alterum.*

In civitate libertas naturalis singulorum restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt, quoad ceteras illa illibata manet (§. 47.), nec ultra eas imperium civile extenditur (§. 35.). Quamobrem non ob quoslibet actus juri naturæ adversos puniri debent subditi. Quoniam tamen curæ esse debet Rectori civitatis, ut subditi sint virtuti dediti, & ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.); eidem maxime convenit, ut suam etiam de his voluntatem significet & subditis inculcet officium suum. Leges igitur, quæ non sunt nisi repetitiones legum naturalium & civiliter non nisi improprie leges dicuntur, pro temerariis habendæ non sunt. Accedit quod in puniendis delictis atque criminibus ratio quoque habenda sit transgressionis illarum legum, quemadmodum ex sequentibus elucescet. Istiusmodi leges sunt, quæ jubent cives esse concordēs, pietatis studiosos, virtuti deditos, justitiæ cultores, ut sine urgente causa non negligant cultum divinum publicum, ut dignitati conspici aliis exemplo sint, ut parentes omni sollicitudine educationem liberorum curent & porro.

§. 588.

Pœna consistunt in privatione sui, & in faciendo dolore Pœna civi- in corpore. Etenim pœnæ, quæ ab homine homini infliguntur, vel sunt mala fortunæ, vel mala corporis (§. 286. *consistant. part. 1. Phil. pract. univ.*). Quoniam mala fortunæ sunt, quæ statum

statum externum imperfectiorem reddunt (§. 566. 567 *Psych. empir.*); huc spectant, quæ sunt in bonis nostris (§. 448. *segg. part. 2. Jur. nat.*) & fama atque existimatio (§. 538. 553. *part. 1. Jur. nat.*). Similiter cum mala corporis sint quæ corpus nostrum, vel statum nostrum imperfectioni obnoxium reddunt (§. 566. 567. *Psych. empir.*); huc pertinet jactura vitæ, aut membri cujusdam corporis & dolor, qui in corpore fit. Quamobrem cum quis suo privetur, si privetur iis, quæ sunt in bonis suis, aut membri alicujus corporis, vel ipsius vitæ jacturam faciat; poenæ consistunt in privatione sui & in faciendo dolore in corpore.

Ostenditur etiam hoc modo. Quicquid nostrum est, vel sunt res corporales, vel incorporales, quæ ad statum nostrum externum referuntur, vel vita & membra corporis nostri. Quamobrem si privemur aliquo, quod nostrum est, bonum aliquod amittimus vel fortunæ, vel corporis (§. 567. *Psych. empir.*), consequenter cum absentia boni malum fit (§. 754. *part. 1. Jur. nat.*), malum quoddam nobis accidit. Et quod in corpore sentire dolorem malum fit, nemine contradicente sumi potest. Poenæ igitur quia mala physica sunt, quæ nobis immittuntur ab alio (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*); eadem utique consistunt in privatione sui & in faciendo dolore in corpore.

Diversa sunt poenarum genera, quæ ut determinari possint necesse ut constet, in quonam poenæ consistere possint. Nihil homo habet, quod ipsi adimi possit, ut ægre eidem fiat, quam res corporales & incorporales, vitam & corporis membra; nec aliter alias eidem ægre fieri potest, quam corpus affigendo. Quamobrem hinc petenda est omnis poenarum civilium differentia.

§. 589.

Quia poena consistit vel in privatione sui, vel in *Quot modis*
faciendo dolore in corpore (§. 588.), quæ autem nostra *homo puniri*
sunt, vel sunt res sive pecunia, vel jura nobis competentia, *possit.*
vel existimatio aut fama, vel corporis nostri membra atque
vita, & dolor in corpore non uno modo fieri potest, veluti
si virgis cæditur, si baculo percutitur, si ferro candente ad-
uritur; *in poenam adimi possunt res quacunque corporales, quæ*
sunt in dominio nostro, pecunia, jura qualibet, sive in perpetuum,
sive ad certum tempus, fama & existimatione privari, seu infamia
notari possumus, corpus variis modis affligi & ipsa denique vita
eripi potest non uno modo.

Qualescunque tandem ab hominibus excogitatae fuerint poe-
næ, eadem ad hæc genera reducuntur. Nostrum non est per-
sequi omnes poenas in specie, quæ vel apud ipsos, vel gentes
alias usitatae sunt. Sufficit itaque notasse quod necessarium
fuerit varias excogitare poenas, quia delicta & crimina eadem
poena coerceri nequeunt, immo nec idem delictum atque cri-
men in diversis subjectis, vel etiam tempore diverso, prouti
ex sequentibus haud difficulter intelligetur.

§. 590.

Multa dicitur poena, quæ in solutione pecuniæ, vel *Multa quid*
rei cujusdam corporalis, aut incorporalis, cujus quippe *sit.*
pretium pecunia metimur (§. 290. part. 4. Jur. nat.), con-
sistit.

Equidem hodie multa communiter sumitur pro poena pe-
cuniaria; constat tamen primitus multæ nomine venisse, quod
teste *Varrone* singula ob peccata exigebatur, veluti ovem, bo-
vem. Et quidem multa minima erat unius ovis, maxima
triginta boum & duarum ovium. Hinc eodem *Varrone* au-
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) K k k tore

tore multa maxima dicta trium millium & viginti assium, quia bos centussibus, ovis decussibus aestimabatur. Vid. *Stephanus* in *Thef. Linguae Lat. Voc. Multa*. Ideo quando *Moses* *Exod. XXII, 1.* furem bovis in restitutionem boum quinque & furem ovis in restitutionem ovium quatuor condemnat, cum boves quatuor & oves tres in poenam dentur, poena haec utique multa accensenda.

§. 591.

Fiscus quid sit.

Fiscus vocatur receptaculum pecuniae privatae Regis, seu imperantis. Ita tamen etiam appellantur ipsi nummi, aut in genere ipsa bona Regis ad privatos usus destinata. Quae igitur Regis propria, seu ad ejus usus privatos destinata, in *fisco* sunt.

Ita *Seneca* de *Benefic. lib. 7. c. 6.* *Caesar*, inquit, omnia habet, *fiscus* ejus privata tantum ac sua, & universa in imperio ejus sunt, in *fisco* propria.

§. 592.

Fiscus collegii quid sit.

Fiscus collegii, aut universitatis ejusdem particularis dicitur receptaculum pecuniae illi collegio, seu universitati illi propriae, consequenter ad usus ipsius destinata. Solet etiam pecunia ipsa collegio illi propria, ut ad usus suos necessarios de ea disponat, *fiscus* appellari.

Fiscus simpliciter dictus semper intelligitur de *fisco* Principis.

§. 593.

Confiscatio quid sit.

Confiscatio bonorum est actus, quo in poenam omnia bona, quae quis habet, eidem adimuntur & *fisco* attribuuntur. Unde simul intelligitur, quid sit *Confiscatio rei* ejusdem singularis.

Jure veteri Romanorum bona ob crimen condemnatorum veluti si vita adimebatur, aut civitas, aut servilis conditio irrogabatur, vel si quis ad ferrum aut bestias, aut in metallum damnabatur, confiscabantur; sed confiscationem hanc in Novell. 134. c. 13. sustulit *Justinianus*, excepto crimine læsæ majestatis, & eandem quoque in imperio Romano Germanico abrogavit *Carolus V.* Imperator in Ordin. Crimin. art. 218.

§. 594.

Si alicujus bona confiscantur, hæredes non puniuntur ob An si bona ipsius crimen, sed tantummodo malum sentiunt occasione criminis confiscantur ejusdem. Etenim hæredes nullum habent jus in bonis ejus, puniuntur qui punitur, quamdiu vivit, sed tantummodo succedunt in hæredes. bona, quæ defunctus relinquit (§. 958. 960. part. 7. *Jur. nat.*). Enimvero quando bona confiscantur, ea vivo adimuntur & filco attribuuntur (§. 593.), consequenter post mortem nihil bonorum superest, ac ideo quoque nullum est jus eorum, qui existerent hæredes, si qua bona relinquerentur. Nihil igitur adimitur hæredibus, quod suum erat. Quamobrem nec ipsi puniuntur ob crimen ejus, cujus bona confiscantur in poenam criminis (§. 588.). *Quod erat unum.*

Quoniam tamen crimine non admissio bona confiscata non fuissent, post mortem delinquentis in iis successissent hæredes (§. 958. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem propter confiscationem bonorum abest hæreditas, quam crimine non admissio habituri fuissent. Quoniam itaque absentia boni malum est (§. 754. part. 1. *Jur. nat.*); bonis ob crimen confiscatis occasione ejusdem malum sentiunt hæredes. *Quod erat alterum.*

Nimirum confiscatio bonorum respectu hæredum est instar casus funesti, quo hæreditate, quam sperabant, privantur.

tur. Et quamvis *Justinianus & Carolus V.* Imperator iniquum esse existimaverint, ut ob crimen condemnatorum bona confiscarentur; id tamen non ea de causa factum est, quod criminis non participes puniantur ob factum alienum, sed quod poena nimis dura visa fuerit. Quamobrem confiscationi bonorum adhuc locum fecerunt in crimine læsæ majestatis, seu perduellionis, quod propter atrocitatem graviori poena coercendum.

§. 595.

*Relegatio
quid sit &
ejus effe-
ctus.*

Relegatio est expulsio e civitate, aut saltem e territorio quodam. Quodsi ergo relegatus e civitate ejicitur, membrum civitatis esse desinit, consequenter universitati non amplius obligatur, nec ei, aut Reçtori civitatis amplius aliquod jus in eundem competit. Similiter patet, si territorio exire jubetur, in eam magistratui, qui jurisdictionem in eodem habet, nihil juris amplius competere. Patet etiam, relegato liberum non esse, ut in terras, ex quibus ejectus est, pro lubitu accedat & ibidem commoretur.

Cum relegatione convenit aquæ & ignis interdictio: quibus enim aqua & igni interdicitur, ii in ea regione, in qua habitant manere non possunt, sed ex ea discere coguntur, cum illarum rerum usu nemo carere possit. Hoc genus poenæ olim apud Romanos in usu fuit, sed jam apud ipsos in desuetudinem abiit & in ejus locum successit deportatio. Notandum vero est nos relegationem sumere in eo significato, qui hodie apud nos receptus est, non vero in illo, qui Romanis erat familiaris, apud quos relegati provincia quidem aliqua & insulis excedere jubebantur, civitatem tamen Romanam retinebant, quam deportati amittebant. Quæ in statu civili Romanorum proprio rationem sufficientem habent, parum commode ad quemvis alium applicantur.

§. 596.

Relegatio temporaria est, quæ ad certum tempus extenditur, veluti ad biennium, aut triennium. Ast *perpetua* est, quæ per totam relegati vitam durat.

De relegatione temporaria & perpetua.

Quod *relegatio temporaria* ultra decennium non extendatur, rationem naturalem minime habet, sed mere civile est.

§. 597.

Deportatio est in locum quendam remotum & certo spatio circumscriptum invitus secessus, quo egredi minime licet.

Deportatio quid sit.

Hoc poenæ genus apud Romanos successit in locum interdictionis aquæ & ignis, apud quos ut interdictionis ignis & aquæ, ita etiam *deportatio poenæ capitali* æquiparabatur. Effectus vero poenæ istius apud Romanos meræ voluntatis erat, qui proinde pro lubitu variari potest, siquidem ea uti voluerimus. Apud Russos ea adhuc in usu est, ubi in Siberiam mittuntur criminis rei, qua egredi ipsis minime permittitur.

§. 598.

Carcer locus est, unde quis exire prohibetur. *Poenæ carceris* est, qua quis ad certum tempus, vel donec vixerit, in eodem conditur. Quoniam in carcerem detrusus non pro lubitu ire potest, quo voluerit, sed invitus eo in loco, in quo detinetur, manere cogitur; *poena carceris eidem adimitur jus eundi, quo voluerit.* Atque ideo patet, *carcere delinquentes puniri posse* (§. 589.).

De carcere & poena carceris.

Equidem *carceris* usus est ad detinendos homines criminis reos, ne aufugiant poenam evitaturi; attamen coërcendis quoque hominibus inserviunt. Quamobrem hodie *poena carceris* frequentissima est.

§. 599.

De interdi-
ctione adi-
tus in cer-
tum locum.

Relegationi quodammodo affinis est *Interdictio aditus in certum locum*, quæ definitione nulla indiget, veluti si quis prohibetur venire in urbem, vel pagum certum. Facile patet, *aditu in certum locum interdici iis, qui sedem fixam ibi non habent*. Patet porro, *relegationem continere interdictionem aditus in certum locum*. Etenim qui ex territorio quodam relegatur, ei etiam interdicitur, ne in eum locum veniat.

§. 600.

De interdi-
ctione exi-
tus ex cer-
to loco.

Ex adverso deportationi affinis est *Interdictio exitus ex certo loco*, quæ itidem definitione non indiget, veluti si quis prohibetur egredi ex urbe, vel domo, vel mutare domicilium, ut invitus manere debeat in urbe, vel ædibus suis, vel eo loco habere domicilium, in quo nunc habet. Facile patet, *deportationem continere interdictionem exitus ex certo loco*.

Nimirum & in hoc, & in proxime præcedente poenæ genere (§. 599.), is qui punitur, privatur aliquo jure, quo alias fruebatur, nimirum jure exeundi vel domicilium mutandi pro lubitu, & ex adverso jure accedendi in aliquem locum, ac ideo interdictione utraque poenæ locum tueri potest (§. 589.). Interdictio, ne quis certo loco egrediatur, veluti urbe, pago, vel domo sua cum carcere quoque convenit (§. 598.).

§. 601.

Poenæ capi-
talis quid sit.

Poenæ capitalis dicitur, quæ vitam homini adimit. Vocatur etiam *ultimum supplicium*, idiomate patrio *Lebens-Straffe*.

Quoniam vita hominis non uno modo adimi potest, va-
ria

ria quoque dantur poenarum capitalium species, non ubivis gentium eadem. Præcipuas earum commemorare lubet, præsertim eas, quæ apud nos in usu sunt.

§. 602.

Decollatio est poena capitalis, qua caput gladio, vel De decollatio alio instrumento amputatur. Unde etiam *Pœna gladii dicitur.*

Amputatio capitis in plerisque locis, etiam apud nos, gladio perficitur; in nonnullis locis, veluti in Anglia & Russia, securi.

§. 603.

Suspendium est poena capitalis, qua homo e furca De suspendio publica, vel patibulo, laqueo aut catena collo circumdata dicitur. suspenditur.

Hoc nimirum modo homo gulam stringendo necatur.

§. 604.

Crucifixio est poena capitalis, qua homo clavis fer- De Crucifixio-
reis per manus & pedes trajectis cruci affigitur. Patet itaque, crucifixos vitam cum cruciatu transisse tandem fame enecatōs fuisse.

Mortis ideo accelerandæ causa subinde crura crucifixorum frangebantur. Supplicium hoc atrocissimum Romanis in usu erat: sed iisdem ad fidem christianam conversis crux in furcam mutata & in locum crucifixionis suspendium substitutum, retenta tamen alicubi atrocitate poenæ, ut suspensi non laqueo suffocentur, sed unco corpori impacto cruciatu atque fame tandem enecentur, prouti refert *Tournefort* in Itinerario Orientalis sermone Gallico editi. Erat alias *Uncus* peculiare genus supplicii

supplicii ignominiosissimi apud Romanos, quo homo unco gutturi infixus vel in ignem, vel in gemonias scalas, a ut in Tiberim trahebatur. Dicebantur autem *gemonia* scalæ, ad quas corpora damnatorum unco tracta præcipitabantur. *Plinius* lib. 8. c. 40. gemonios gradus vocat.

§. 605.

De strangulatione.

Strangulatio est poena capitalis, qua homo collo in laqueum inserto vitam finire cogitur.

Supplicium hoc apud Turcas usitatissimum est & quoad modum finiendi vitam convenit cum suspensio, quali nos utimur.

§. 606.

De supplicio rota.

Rota supplicium est poena capitalis, ubi crura & brachia hominis, cervix item & sternum rota contunduntur & mortui deinde cadaver rotæ affigitur.

Hoc genus supplicii jam olim Romanis in usu fuit, quem admodum ex *Ammiano Marcellino*, Hist. lib. 14. constat, & hodiernum apud nos quoque in variis criminibus receptum.

§. 607.

De submerstone & suffocatione in aquis.

Submersio & suffocatio in aquis est poena capitalis, qua homo in aquis submersus suffocatur.

Sanctio Carolina art. 130. 131. & 159. in pluribus criminibus hanc poenam dictari jubet: in Saxonia vero non nisi in parricidio retenta, ubi damnatus una cum cane, vipera, simia, vel loco istius fele & gallo gallinaceo culeo insutus in flumen propinquum projicitur & aquis suffocatur.

§. 608.

Combustio vel supplicium ignis est poena capitalis, qua De combustione. homo rogo impositus concrematur atque in cineres redigitur. Ad mitigandam poenam subinde quoque capite amputato nonnisi cadaver concrematur.

Supplicium ignis etiam olim apud varias gentes in usu fuit, sed quæ non uno modo igne necarunt homines, quod hic recensere superfedemus, cum pterique modi a crudelitate immani non sint alieni.

§. 609.

Dissectio in quatuor partes est poena capitalis, qua corpus hominis vivi in quatuor partes difsecatur & singulæ cadaveris partes in singulis viis publicis suspenduntur. De dissectione in quatuor partes.

Supplicium hoc omnium severissimum apud nos habetur & rarissimum est, quo nonnisi adversus personam Imperatoris, vel Principes Electores manu sua delinquentes coercentur. Vid. *Carpzovius* in *Criminal*, part. 3. quæst. 129. n. 52. 53.

§. 610.

Augmenta poenarum capitalium dicuntur actus, quibus ultimo supplicio afficiendus vel affectus majore ignominia afficitur, aut cruciatu majore torquetur, veluti si damnatus trahæ impositus & alligatus, vel corio impositus ab equo per vias & plateas ad locum supplicii pertrahitur, si decollati cadaver rotæ imponitur, si damnatus vehiculo impositus, dum ad locum supplicii ducitur, forcipibus candentibus aduritur, si crurifragio plectendi crura & brachia ante rota frangantur, quam cervix, aut sternum contunditur. De Augmentis poenarum capitalium.

Nolumus plura recensere poenarum capitalium genera, quam quæ vel apud nos hodie in usu sunt, vel cum iis conveniunt. Supplicia ultima apud nos usitata sunt decollatio, suspendium, rota, suffocatio in aquis, combustio & dissectio rei in quatuor partes; Augmenta autem eorum impositio trahæ, impositio cadaveris rotæ, adustio forcipum candentium, contusio rotæ, qua primo crura & brachia franguntur, & a nobis exempli loco modo commemorata sunt.

§. 611.

Pœna corporis afflictiva quænam dicatur.

Pœna corporis afflictiva dicitur, quæ dolorem facit in corpore, sed mortem non affert.

Nolumus quoque hic prolixè commemorare poenas corporis afflictivas, quæ vel olim apud quasdam gentes, præsertim Romanos, in usu fuerunt, vel etiamnum sunt; sed in iis acquiescimus, quæ apud nos recepta sunt.

§. 612.

Fustigatio quid sit.

Fustigatio est poena corporis afflictiva, qua dorsum denudatum hominis per vias & plateas oppidi, aut pagi alicujus virgis cæditur. Alicubi ad palum deligantur & virgis cæduntur rei.

Fustigatio suos habet gradus pro numero plagarum, quibus afficitur corpus. Quamobrem numerus determinandus est, prouti poena major, vel minor irroganda.

§. 613.

De castigatione in carcere.

Affinis fustigationi est *Castigatio in carcere*, quæ est poena corporis afflictiva, quæ privatim in carcere virgis fit per lictorem, aut magistrum carceris.

Dici solet castigatio, quia poena hæc emendatæ potissimum

mum est, irroganda iis, de quibus spes emendationis superest.

§. 614.

Mutilatio membrorum dicitur, si membrum aliquod corporis abscinditur, aut amputatur. Huc pertinet abscissione membrorum, aurium, linguæ vel nasi, amputatio manus, vel pedis.

Carpzovius in Criminal. part. 3. quæst. 129. n. 28. 32. abscissionem duorum digitorum & manus amputationem tanquam diversas poenas corporis afflictivas distinguit, cum utique sint diversæ species, nec in eodem genere criminis irrogentur. Quoniam tamen eidem generi subsunt, nobis placuit hoc genus mutilationem membrorum appellare.

§. 615.

Membrorum extensio est poena corporis afflictiva, qua membra corporis violenta tractione extenduntur.

Carpzovius loc. cit. n. 39. poenam hanc ait mitiorem haberi fustigatione; illi tamen æquiparari, si ad duos, tres vel quatuor gradus instituat. Ab Italis inventam dicit, quibus *Tratto di corda* appellatur, & inde ad Germanos pervenisse, dubitat tamen, an alibi in Germania, quam in Electoratu Saxonix usu recepta sit, ubi hac poena saltem affiendi rei, qui in flumine alieno piscari deprehensi fuerint, relictum tamen arbitrio iudicis, ut relegatione, vel quandoque etiam fustigatione puniatur reus. Quamobrem & in Saxonia vix occurrunt hujus poenæ exempla.

§. 616.

Damnatio ad triremes, metallum vel aliquod opus publicum est poena corporis afflictiva, qua hominis corpus continuis remes, me-

zallum vel opus publicum. tinuis ac duris laboribus defatigatur. Per se patet, hoc poena genus esse posse vel temporarium, vel perpetuum.

Dubitabunt forsan nonnulli, num hoc poenæ genus ad penas corporis afflictivas referendum sit, si poena corporis afflictiva dicatur, quibus dolor fit in corpore (§. 611.). Equis vero dubitet, defatigationem continuam corporis dolori transitorio æquiparari, si vel maxime dolor proprie loquendo dici non possit, præsertim cum conjuncta sit cum dura servitute & plagis compellatur reus, ne segniter labore perfungatur.

§. 617.

De poena stigmatum.

Stigmatum poena est poena corporis afflictiva, qua notæ quædam corpori hominis ferro candente inuruntur. Patet autem, *stigmata inuri, ut de crimine ab homine perpetrato aliis constet.*

Hæc poena subinde conjungi solet cum fustigatione sicuti cum fustigatione & stigmatum poena conjungitur relegatio perpetua.

§. 618.

De infamia poena.

Poena infamia dicitur, qua quis existimatione & inde in civitate dependentibus juribus privatur.

Habet ea suos gradus, & multa hic dependent ab opinione hominum. Posse autem hominem quoque puniri, si infamia notetur, inde patet, quod fama bona, honor & existimatio referatur ad id, quod suum est, poena autem in privatione sui consistat (§. 588. 589.). Plures dari hujus poenæ gradus, me non monente, facile intelligitur.

§. 619

Poenæ infames quanam sint.

Poenæ infames dicuntur, quæ cum ignominia conjuncta sunt, vel famæ nocent. Quamobrem cum poenæ capitales

pitales & corporis afflictivæ infligantur ob crimina perpetrata; *omnes poenæ capitales & corporis afflictivæ infames sunt.*

Nimirum non poena, sed crimen, quod quis admisit, infamat (§. 862. *part. 1. Jur. nat.*). Hinc si innocens punitur, qui non admisit, quod animadversione dignum fit, is minime fit infamis.

§. 620.

Numella sunt poena, qua collo hominis in publico loco circumdatur ferrum semicirculare, alteri suo extremo palo vel muro affixo, altero autem sera munito. Idiomate patrio dicitur *das Halsseisen*. Is, cui poena hæc irrogatur, *ad numellas sissi* dicitur, quod idiomate patrio redditur *an den Pranger stellen*. Quoniam famæ ejus nocetur, qui ad numellas sistitur (§. 553. *part. 1. Jur. nat.*); *numellæ referuntur ad poenas infamiæ* (§. 618.), *minime autem ad poenas corporis afflictivas* (§. 611.).

De Numellis.

Hinc nostris moribus ad numellas sistuntur poena corporis afflictiva afficiendi, vel etiam relegatione perpetua puniendi, ut ideo numellæ sint præparatorium quoddam poenæ irrogandæ. Quemadmodum vero in genere in poena infamiæ plurimum tribuendum hominum opinioni (*not. §. 118.*); ita quoque numellæ non ubivis & semper eandem ignominiam pariunt, præsertim si nulla poena infamis accedat. Alicubi delinquentes coguntur in conspectu populi lapidem in collo, vel manu circumferre, alicubi ob delicta quædam leviora cavæ publicæ includuntur ad constandam ignominiam. Ast talibus recensendis hic superfedemus.

§. 621.

Sepultura inhonesta dicitur, si cadaver humanum in lo-
 De sepultura inhonesta & asinina.

co inhonesto, veluti sub patibulo aut in loco, ubi cadavera pecudum excoriantur & decarnantur, conditur, aut saltem non permittitur, ut in coemeterio humo demandetur: quod posterius forsitan rectius *Denegatio sepultura honestæ* appellari potest, quasi sepultura intermedia inter honestam & inhonestam. Huc etiam referri potest *Sepultura asinina*, quando non permittitur, ut cadaver cum ceremoniis solitis sepeliatur. Quoniam mortuo adimitur jus, quod alias eidem attributum, si in loco inhonesto sepelitur, aut saltem non permittitur, ut in coemeterio, vel cum ceremoniis solitis humo demandetur, in poenam vero homini etiam auferri potest jus quodcunque (§. 589.); *sepultura tam inhonesta, quam asinina, & denegatio sepultura honestæ poena esse potest.*

Ignominiosum utique est hominem æquiparare bruto, vel indignum censei, qui hominibus honestis æquiparetur. Ignominia vero etiam cadit in mortuum & famæ hominis etiam post mortem noceri potest. Quamobrem absurdum non est, ut in poenam quoque decernatur sepultura inhonesta, aut asinina, vel denegetur honesta. Atque id tanto magis valet, quatenus poenæ exemplares esse debent (§. 1062. part. 1. *Fur. nat.*), ut ideo dicendum non sit poenam in mortuo statutam carere omni effectū.

§. 622.

*De poenis
civilibus &
criminalibus.*

Poenas civiles appellamus, quæ irrogantur ob delictum privatum; *criminales*, quæ ob crimen, seu delictum publicum infliguntur.

Ita commode in Jure naturæ poenas civiles & criminales a se invicem distingui posse nobis videtur. Quid juri positivo conveniat, definire haud facile est. Cum enim id dependeat a voluntate humana, non ubivis locorum poenæ criminales

minales a civilibus eodem modo distinguuntur. *Carpzovius* part. 3. quæst. 128. n. 4. & seqq. in foro Saxonico poenas capitales & corporis afflictivas criminales haberi affirmat, ceteras, quibus nec vita adimitur, nec corpus affligitur, civiles. Negari tamen non potest enasci hinc subinde dubium, quamnam causæ pro criminalibus habendæ, ubi causæ criminales & civiles non ad eundem judicem pertinent. Ita etiam constat pro diversitate circumstantiarum idem delictum non semper eodem modo puniri, ita ut subinde in locum poenæ corporis afflictivæ succedat multa. Unde patet, eandem poenam pro diversitate delicti & civilem, & criminalem esse posse, prouti ea irrogatur vel ob delictum privatum, vel ob publicum, consequenter vel a Judice, ad quem causæ civiles, vel ab eo, ad quem criminales spectant.

§. 623.

Pœna arbitraria dicuntur, quæ legibus, aut consuetudine definitæ non sunt, sed arbitrio judicis determinandæ, *De poenis arbitrariis, relinquantur. Dicuntur etiam Poenæ extraordinariae.* *sem extraordinariis.*

Interest, quemadmodum singulorum, ita etiam universorum, seu Reip. ne delicta & crimina maneat impunita. Enimvero cum ex subsequentiis satis elucescat, fieri omnino non posse, ut in omni casu poenæ definiantur; iudicibus relinquendum est, ut perpensis omnibus circumstantiis non modo genus poenæ eligant, verum etiam gradus, si qui dantur, determinent, aut poenas vel exasperent, vel mitigent. Et hæc tenus poenæ dicuntur arbitrariæ, non vero quasi arbitrio ipsorum relictum sit nova poenarum genera comminisci, aut alibi terrarum usitatis uti ad coercendos delinquentes.

§. 624.

Pœna exemplares publice sunt exigenda de reis. *De executione poenarum exemplarum.* Poenæ exemplares ideo exiguntur de reis, ut aliis metus incutiatur, *rum exemplarum.*

cutiatur, ne eodem modo delinquant, vel idem crimen perpetrent (§. 1062. part. 1. Jur. nat. & §. 622. h.). Quoniam itaque necesse est, ut videant alii, quam poena afficiatur reus; poenæ exempla publice sunt exigendæ de reis.

Nemo in dubium vocare aufit, ideam poenæ multo clario-rem infigi animis eorum, qui executioni interfunt, quam illorum, quibus nonnisi nomine innotuit, & illi vim multo majorem esse in appetitum sensitivum, quam si quis quandam ex verbis concipit.

§. 625.

Unde gravitas delicti æstimanda.

Gravitas delicti atque criminis æstimanda est ex nocumento, quod affertur & periculo, quod inde imminet. Etenim delicto damnum datur, vel injuria infertur privato, crimine Reip. (§. 581.), consequenter nocumentum affertur. Quamobrem cum hoc majus, vel minus esse possit, & plurimos admittat gradus, delicta quoque & crimina alia majora, alia minora sunt, suosque habent gradus. Patet itaque, cum in nocumento proprie consistat delictum atque crimen; gravitatem utriusque æstimandam esse ex nocumento, quod affertur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum haud raro contingat, ut quis facto suo nocumentum majus afferat, quam intenderat, aut majori, vel pluribus nocumentis occasionem det; in æstimanda gravitate delicti atque criminis ratio quoque habenda periculi, quod inde imminet. *Quod erat alterum.*

Vulneratio delictum est. Sed non omne vulnus, quod infligitur alteri, æque nocet ac periculosum est. Sane vulnus, quo sanato, membrum aliquod corporis fit ineptum ad functiones suas obeundum ac per consequens inutile, magis nocet, quam aliud, quo sanato, membrum, cui vulnus inflictum fuerat,

fuerat, ad functiones suas aptum est, quemadmodum fuerat ante. Similiter si aggressor instrumento mortifero impetit corpus alicujus, & eum vulneret; periculum, quod vulnerato imminerebat, majus est, quam si baculo eum percussisset & vulnus quoddam manui infixisset. Eodem modo patet, injurias specialiter sic dictas tam verbales, quam reales magis, vel minus lædere existimationem atque famam injuriati.

§. 626.

Delicta & crimina graviora poenis quoque gravioribus, seu De poenis committentibus magis onerantibus, coercenda. Etenim in civitate Reptori civitatis curæ esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.). Quamobrem quo majus nocu-
mentum afferri potest, aut quo majus ex ejus facto
periculum imminet; tanto magis quoque præcaven-
dum, ne committatur. Quoniam itaque Rector civitatis eo
aliud facere potest, quam ut poenis animadvertat in delinquentes (§. 300. part. 1. Phil. pract. univ.),
delicta autem graviora sunt, quo majus nocumentum affer-
tur & ex quibus majus periculum imminet (§. 625.); poenis
quoque gravioribus delicta graviora sunt coercenda. *Quod*

erat unum.

Enimvero quoniam Resp. spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), & perinde ac privatis aliis eidem injuria fieri (§. 577.), eademque lædi possit (§. 578.), jus quoque lædentem puniendi eidem competit (§. 579.); quæ de delictis, quibus læduntur privati (§. 581.), demonstrata sunt, recte quoque ad crimina, quibus Resp. læditur (§. 582.), applicantur. Quamobrem cum delicta graviora poenis gravioribus coercenda sint, *per demonstrata*; crimina quoque graviora poenis gravioribus coercenda. *Quod erat*

alterum.

(Wolffii Jur. Nat. Pars VII.)

M m m

Non

Non alia certe de causa ubivis introducta sunt varia poenarum genera, quorum alia sunt aliis graviora (§ 590. *Et seqq.*), quam quod delicta & crimina alia aliis graviora sunt, nec poenae leviores sufficiant ad deterrendos in delicta & crimina pronos, ne graviora committant. Ponamus levi quadam poena homicidium sui posse; nonne minus verebuntur vindictae cupidi homicidium committere, quam si poena capitali in committentem animadvertatur?

§. 627.

*Cur delicta publica gra-
vioribus poenis coër-
cenda, quam privata.*

Delicta publica seu crimina gravioribus poenis coërcenda sunt, quam privata. Delicta enim publica nocumentum afferunt Reip. seu universae civitati, privata vero nonnisi privatis (§. 581.). Quamobrem cum per se pateat, nocumentum majus esse, quod Reip. affertur, quam quod privato cuidam, gravius vero delictum sit, quod majus nocumentum affert (§. 625.) & graviori poena coërcendum (§. 626.); delicta publica sive crimina gravioribus poenis coërcenda sunt, quam privata.

Delictum utique publicum est, si quis judicem jus dicentem in foro injuria afficit. Gravius itaque puniendus, quam si eadem injuria affecisset privatum in loco privato.

§. 628.

*De iis, quae
vi actus
consequuntur.*

Qui minus malum intendit, etiam tenetur de majori, quod ex actus ipsius vi consecutum. Etenim si ex actu, quo alteri malum minus inferre intendis, majus consequi potest, dum id directe intendis, hoc simul indirecte intendis (§. 621. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ac per consequens indirecte vis (§. 624. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & indirecta quoque intentio tibi imputatur (§. 625. *part. 1. Phil. pract. univ.*), ideoque pro causa libera habendus es mali, quod ex actu

tuo consequitur (§. 527. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Quamobrem si minus quidem malum intendas, ex actus tamen tui vi majus consequatur; etiam de hoc teneris.

Ita *Seneca* in *Except. Controv.* l. 5. c. 5. eum, qui plateam incenderit, ex qua domus arserat, teneri quoque de incendio pronunciat. Etiam si enim, inquit, partem damni dare nolueris, in totum quasi prudens dederis tenendus es: ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur. Ita quoque de homicidio tenetur, qui, quem vulnerare intendit, eum occidit. Probe autem notandum, agenti imputari non posse ea, quæ non vi, sed occasione actus consequuntur, quatenus scilicet per accidens causa aliqua superaccedit, a qua malum dependet, quod ex vi actus non fuisset consecutum. Ita cædis reus non est, qui alteri vulnus minus lethale inflixit, si negligentia chirurgi membrum vulneratum gangræna corripitur, ex qua mors consequitur. Quoniam vero omnia maleficia; qualia sunt delicta & crimina quævis (§. 581.), sunt facta dolosa (§. 580.), consequenter a sciente ac volente committuntur (§. 705. part. 1. *Phil. pract. univ.*); quando præstimanda gravitate delicti periculi inde imminentis ratio habenda (§. 625.), necesse est id esse tale, ut prævideri poterit a delinquente. Ita in præsentis exemplo, quod modo dedimus, facile prævideri potest periculum vitæ, in quod adducitur, qui instrumento mortifero impetitur. Periculi vero hujus rationem quoque habendam esse in determinanda poena, dubitandum non est, cum Rectori civitatis curæ esse debeat subditos a metu injuriarum tutos præstare (§. 532.), consequenter omne quoque læsionis periculum ab iis avertere. Ex hætenus dictis apparet, quam latus hic aperiatur dicendorum campus, si singula minutim persequi deberemus.

§. 629.

Si delictum atque crimen fuerit frequens, graviori poena De delictis coercendum. Quod si enim delictum, vel crimen fiat frequens, & crimini-
M m m 2 metus, bus frequen-

tibus gra- metus poenæ levioris ab eo committendo deterreri neque-
viori poena unt qui committunt: quod per se patet. Quamobrem ne-
coercendis. cesse est, ut graviori poena coercetur.

Metu nimirum poenarum ad non committendum delicta atque crimina obligandi sunt, qui animum committendi habeant, ut eum deponant, vel ut a delicto & crimine abhorreant, qui de eo cogitant. Quamvis itaque fieri minime possit, ut a malo proposito abducantur omnes; poena tamen determinanda, quantum datur, sufficiens, ne culpæ argui possit, qui impedire debebat, quo minus delinqueretur. Qui sapere non vult, damno suo sapere discat. Ceterum poenam non esse nimis gravem, abunde hinc intelligitur, si ea non obstante delictum vel crimen aliquod adhuc frequens est. Huc omnino animum advertere debent, qui de gravitate poenæ iudicium sibi sumunt. Neque enim in æstimanda poena tantummodo respiciendum ad damnum, quod læso datum,

§. 630.

De delictis *Si delictum vel crimen committitur in loco, ubi vi minus re-*
in loco com- *sisti potest, vel nemo fuerit, qui impedire potest, quo minus id com-*
missis, ubi vi *mittatur, poena graviori id coercendum, quam in casu opposito.*
minus resi- Etenim istiusmodi delicta & crimina tanto facilius com-
sti potest. mittuntur, quando tutius committi posse sibi persuadent homines malitiosi & facinorosi. Quamobrem cum delicta & crimina aliter coerceri nequeant, quam poenis (§. 300. part. 1. Phil. pract. univ.), ac per consequens eadem, quantum datur, sufficientes esse debent ad deterrendum delinquere volentes a malo proposito; si delictum vel crimen committitur in loco, ubi vi minus resisti potest, vel nemo fuerit, qui impedire potest, quo minus committatur, poena graviori id coercendum, quam in casu opposito.

Pertinent huc latrocinia, rapinæ, furta in agris vel sylvis commissa.

commiffa. Interest maxime Reip. præstari fecuritatẽm viarum publicarum, agrorum, fylvarum aliorumque locum, a frequentia hominum remotorum,

§. 631.

Si delictum vel crimen fuerit præmeditatum, graviori De delictis poena coercendum. Quodsi enim delictum vel crimen fuerit præmeditatum, cum qui perpetravit nullo affectuum impetu ad id fuerit abreptus, id firmiter delinquendi propositum ac per consequens majorem malitiam arguit. Quamobrem istiusmodi homines metu poenæ levioris a delinquendo abduci nequeunt. Necessẽ igitur est, ut istiusmodi delicta atque crimina graviori poena coercantur.

Dantur delicti ac criminum præmeditatorum gradus ex circumstantiis determinandi. Qui vero delicta & crimina præmeditantur, cum difficulter animum delinquendi mutant, ab iis plus periculi imminet, quam ab aliis, qui affectuum quodam impetu ad delinquendum abripiuntur. Sive igitur poenæ fuerint emendatrices, sive exemplares, graviores esse debent, ubi malitiam compescere volueris. Est nimirum *malitia*, cum quis data opera male agit.

§. 632.

Quoniam qui delictum vel crimen præmeditatur, *De malitia* graviori poena afficiendus (§. 631.), idem vero data opera male agit, consequenter malitiosus est (*not. §. cit.*); *attendenda. in gravitate poenæ determinanda habenda quoque ratio est malitia.*

Patet ex demonstratione propositionis præcedentis, delicta & crimina præmeditata majori poena coercenda esse propter malitiam. Habet malitia suos gradus, in quos inquirere in præfenti non licet.

§. 633.

*Malitia
gradus su-
premus.*

Malitiosissimi sunt, qui gratis delinquant, hoc est, sine spe ullius commodi. Etenim qui sine spe ullius commodi delinquit, is ipsum delictum, vel crimen per se sibi repræsentare debet tanquam bonum (§. 892. *Psych. empir.*), consequenter cum delictum atque crimen maleficium sit (§. 581.), maleficium autem factum dolosum, quo aliis damnum datur, vel injuria inferitur (§. 580.), necesse est ut ex damno aliis dato, vel injuria illata qua tali sine ulla ratione alia voluptatem percipiat (§. 561. *Psych. empir.*). Qui itaque gratis delinquit, ideo data opera delinquit, quia ipsum delictum atque crimen per se delectat. Quamobrem cum malitiosus sit, qui data opera male agit (*not.* §. 631.); qui gratis delinquant, malitiosissimi omnino sunt.

Quoniam crimina & delicta alia aliis majora sunt pro ratione nocimenti, quod afferunt, & periculi, quod inde emergit (§. 625.); facile patet pro diversitate criminum atque delictorum variari quoque gradum malitiæ summæ. Ita major malitia est, si latrones per sylvam iter facientem per horrendos cruciatus interficiant, quem rapinæ committendæ ac occultandæ causa sine cruciatu occidere poterant, quam si quis saltem animi causa innocenti alapam impingit. Immo quo major fuerit cruciatus, quo latro animi saltem causa afficit viatorem; malitia quoque major est.

§. 634.

*De puniendis
his, qui
gratis delin-
quunt.*

Quoniam in gravitate poenæ determinanda ratio habenda malitiæ (§. 632.), malitiosissimi vero sunt, qui gratis delinquant (§. 633.); qui gratis, seu animi saltem causa delinquant, in suo genere gravissima poena coercendi.

E. gr. Si multa, vel carcere puniendus, qui alteri alapam impe-

impegit; multa majori, vel carcere diuturniori puniendus est is, qui animi saltem causa impegit. Er, si rota animadvertitur in latronem, qui animi causa cruciatu horrendo affecit viatorem, antequam eum e medio tolleret, ejus non solum pedes atque manus ante contundendi, quam cervix, sed forcipibus quoque candentibus adurendum corpus, dum trahæ impositus ad locum supplicii rapitur. Raro homo gratis malus est & si quem malitia propter seipsam delectat, is omnem humanitatem exuisse videtur. Nocere alteri absque ulla prævia læsione & ullo commodo sui adeo abhorret a natura humana, ut istiusmodi malitia de homine non concipi posset, nisi pessimorum quorundam prostant exempla.

§. 635.

In determinanda magnitudine poenæ attendenda sunt qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviolem, vel leviolem respectus faciunt. Ponamus enim qualitates istas minime attendi ob personarum idem ergo delictum, vel crimen unus graviori poena afficitur, *in puniendo* quam alter, non solum absque ulla ratione, verum etiam *licitus.* contra rationem. Quod cum sit absurdum, in determinanda magnitudine poenæ attendendæ utique sunt qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviolem, vel leviolem faciunt.

Quamvis enim ob ejusmodi qualitates, quæ neque ad delictum, vel crimen, neque ad poenæ sensum faciunt, æqualia meritis inæquales poenæ infligendæ non sint, cum nulla adfit inæqualitatis ratio; alia tamen longe ratio est, si qualitas patientis influit in ipsam magnitudinem poenæ. Ita eadem multa magis onerat pauperem, quam divitem, cujus respectu vel pro nulla haberi poterit. Quamobrem ea determinanda est pro modo facultatum patientis. Dives itaque dici nequit gravius puniri paupere, si ille in decuplum, hic in simplum condemnatur, quamvis ejusdem delicti fuerint participes. Simi-
liter

liter homini vili ignominia erit malum leve, honorato grave, & fustigatio magis nocet civi, quam homini vagabundo. Ad sensum poenæ referenda quoque sunt, quæ ex ipsius vi consequuntur. Poenæ summæ cum religione imponendæ, ne quid fiat, quod justitiæ adversum.

§. 636.

Quantum sit jus puniendi in civitate.

Jus puniendi in civitate per se definitum non est, sed ex circumstantiis presentibus ejus constituendi sunt limites. Etenim in civitate per judices exercetur jus puniendi privatis natura competens (§. 559.) & jus quoque puniendi eum, qui Remp. læsit, seu jus ejus violat (§. 579.). Enimvero naturaliter in eum, qui te læsit, tantundem tibi licet, quantum ad avertendum periculum læsionis futuræ sive ab eodem tibi atque aliis, sive ab aliis ejus exemplum secutis tibi metuendæ sufficit (§. 1059. part. 1. Jur. nat.) consequenter cum universitas in civitate, aut, si mavis, Resp. spectanda quoque sit tanquam persona moralis (§. 576.), quæ lædi potest perinde ac privata (§. 578.) & cui propterea competit jus puniendi lædentem (§. 579.), idem quoque valet de Rep. quatenus tanquam persona, quæ læditur, spectanda. Juri igitur puniendi in civitate in genere nulli præscribi possunt limites, consequenter per se definitum non est, sed ex circumstantiis presentibus illi determinandi sunt.

Ostenditur etiam hoc modo. In puniendo attendenda sunt periculum ex facto nocentis imminens (§. 625.), nocentis malitia (§. 632.), circumstantia loci, in quo delinquitur (§. 630.), qualitates patientis, quæ eandem poenam vel graviolem, vel leviolem efficiunt (§. 635.), consequenter in sensum poenæ influunt, delicti item, vel criminis frequentia (§. 629.). Patet itaque jus puniendi per se definitum

definitum non esse, sed ejus limites ex circumstantiis præsentibus determinandos.

Esti gravitas delicti atque criminis æstimanda sit ex nocumento, quod affertur, & periculo, quod inde imminet; non tamen poenæ magnitudo ex eo solo metienda. Quamobrem cum plura sint, quæ in determinationem poenæ simul influunt, in eodem genere delicti non semper eadem, ideo quoque impossibile est, ut in genere definiri possit, quantum in quolibet delicti vel criminis genere liceat in nocentem.

§. 637.

Quoniam limites juris puniendi in civitate ex circumstantiis præsentibus constituendi (§. 636.); poena tanta poenis quantalicitæ sunt, quanta ad deterrendum nocituros a delicto vel crimine do uti conperpetrando, quantum fieri potest, sufficiunt, consequenter si accessum pareat, non sufficere leniores, gravioribus uti licet.

Poenæ debent esse medium avertendi delicta & crimina (§. 300. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum ea admittentes sint puniendi (§. 573. 579.), media vero ad finem consequendum faciant (§. 937. Ontol.); tantis utique utendum est poenis, quantæ ad deterrendum nocituros a delicto, vel crimine perpetrando, quantum fieri potest, sufficiunt. Quantæ autem sufficiant, ne delictum, vel crimen invalescat, experientia omnium optima magistra est. Qui subinde gravitatem poenarum accusant, animum saltem attendunt ad nocumentum, quod affertur, immo ne hoc quidem rite æstimant, cum non perpendant periculum, quod inde consequeretur, si leniori poena in nocentes animadverteretur, non vero respiciunt finem poenarum, cujus tamen præcipue habenda ratio est.

§. 638.

Si sine poenis capitalibus crimina coerceri nequeant; poena Quando
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) N n n na poena capi-

tales sint licita. *na capitales licita sunt.* Etenim si appareat, non sufficere poenas leviores, gravioribus uti licet (§. 637.). Quodsi ergo certum sit, sine poenis capitalibus crimina coerceri non posse, veluti si facile prævidere possimus, metum poenæ non capitalis minime sufficere ad deterrendum in crimen aliquod pronos ab eo perpetrando, vel experientia doceat, poena licet capitali in reos statuta non tamen deesse, qui idem perpetrant; poenæ capitales licitæ sunt.

Quæcunque rationes adversus poenas capitales a nonnullis urgentur, extrinsecæ sunt, nec a fine poenarum petitæ, consequenter nil valent. Non majus jus in puniendo civitati conceditur, quam singulis competit in statu naturali, quippe quibus integrum est se (§. 1013 part. 1. *Jur. nat.*) & sua defendere cum interfectione aggressoris, vel raptoris & destructoris (§. 699 part. 2. *Jur. nat.*) nisi aliter defendere possit. Quoniam itaque Resp. perinde sese habet per modum personæ, cui se & sua defendere licet (§. 576. *Et seqq.*); eecur eidem non idem jus competere debet, quod singulis naturaliter concessum? Apud nos furtum suspendio coercetur, poena capitali (§. 601.). Experientia tamen abunde docet, ea non obstante furta committi. Injusta igitur poena dici nequit, propterea quod Moses furtum coerceri non jussit poena capitali, sed saltem multa (nos. §. 590.), nec aliud poenæ genus Romanis placuerit. Quodsi apud nos nonnisi multæ locus esset in furto, nemo est qui non prævideat, furta adhuc frequentiora fore, quam nunc sunt. Non comparanda est vita furis cum re furtiva, sed considerandum, utrum tanta poena opus sit, ne furta fiant quotidiana, nec ne. Alia longe ratio est nostrorum temporum, quam antiquorum, quæ furta leviori poena coerceri permittebant. Similiter crimina atrociora absque poenis atrocibus qui coercere voluerit, nihil aget.

§. 639.

Talio dicitur pars vindicta, qua tantum quis patitur mali, quantum fecit. *Talio quid sit.*

E. gr. Talio erit, si cui manus amputatur, qui eam amputavit alteri; si oculus effoditur, quia effodit alteri; si occiditur, quia occidit alterum.

§. 640.

Quoniam vindicta omnis lege naturali prohibita (§. An talio sit 948. part. 1. Jur. nat.), talio autem vindicta est (§. 369.); *juris naturalis quoque lege naturali prohibita, seu juris naturalis non est.*

Equidem fuerunt longe plurimi, qui talionem æquissimam judicarunt; hi tamen non satis perpenderunt, quomodo poena a vindicta differat. Vindicta nimirum hoc intenditur, ut tædium creetur alteri, qui tædio nos affecit, seu malum malo referatur: hic autem finis poenæ non est, sed ut a delinquendo deterreantur, qui animum delinquendi habent. Quodsi vindictam tanquam licitam sumas, nihil omnino æquius videtur, quam ut tantum mali quis patiatur, quantum fecit, & *Rhadamantibus*, quem apud inferos jus dicere finxerunt veteres secundum legem talionis, recte pro judice æquissimo habetur. Enimvero *jus Rhadamantibi*, quod dicitur & in talione consistit, principiis cum in parte prima, tum in antecedentibus de jure puniendi demonstratis parum convenit. Quemadmodum singuli homines animum habere debent ab omni vindictæ cupidine alienum (§. 948. part. 1. Jur. nat.); ita quoque is a judice & a Rectore civitatis, dum poenam statuit in nocentem, procul abesse debet. Neque enim, quod vindictæ proprium est (§. 947. part. 1. Jur. nat.), voluptatem percipere debet ex tædio, dolore, cruciatu vel malo, quo afficitur nocens, sed misereri potius rei, quod maleficio suo in tot ac tanta mala se conjecerit. Quando igitur vindicta dicitur de judice puniente reum, significatus variatur, ita ut sal-

tem externus actus vindictæ proprius designetur, scilicet quod malo afficiatur, qui malum fecit, non ut dolor læsi leniatur dolore lædentis, sed ut læsionum pericula avertantur. Eadem hic tenenda sunt, quæ de defensione sui & jure puniendi privato alibi demonstravimus & annotavimus (§. 992. 1074. part. 1. Jur. nat.).

§. 641.

*Act malum
poenæ aqua-
le esse de-
beat malo
culpa.*

Quoniam talio juris naturæ non est (§. 640.), talio autem in eo consistit, ut quantum mali quis fecit, tantundem patiatur (§. 639.); quod in poenam infligitur malum, tantum esse necesse non est, quantum quis fecit, sed majus, vel minus esse potest, prouti finis poenæ exigit (§. 637.), consequenter nec juris naturalis est, ut, qui alterum occidit, ei in poenam vita adimatur, seu poena capitalis homicidii juris naturalis non est, etsi eadem pro datis circumstantiis minime repugnet (§. cit.).

Ita Moser poenam furti constituit quadruplum & triplum ejus, quod ablatum fuit, facta restitutione ejus, quod ablatum fuerat, seu damno, quod datum fuerat, reparato (not. §. 590.). Et antiquissimis temporibus homicidii poena capitalis non erat, sed homicida fuga sibi consulere cogebatur, ne ab iis, qui privato ausu mortem cognati vel amici vindicabant, iterum occideretur, prouti jam moris erat temporibus Caini Gen. IV. 14. immo etiam apud Græcos antiquos, quemadmodum Euripides docet in *Oreste*, quamvis postea apud eos poena capitalis introducta fuerit, ut propterea Cicero pro Ligurio accusare homicidam, ut neceretur, ad levium Græcorum & immanium barbarorum mores referat. Nimirum *Tbucydide* autore lib. 3. antiquitus quamvis gravium delictorum leves fuerunt poenæ; sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem. Atque hoc convenit cum eo, quod modo demonstravimus (§. 637.), nec reprehensionem mereatur, quamvis *Plato* in legibus poenam homicidii capitalem esse noluerit.

noluerit. Nimirum homicidas capite plecti non est juris naturæ præceptivi, sed permissivi, ita ut eadem poena omitti possit in homicidiis, si finis poenarum permittat, ut ab ea abstineamus, & decerni possit in criminibus aliis, si ille eandem exigat. Ita fuga militis, quando in aciem ducitur exercitus, poena capitali coercetur, quamvis alias poenæ corporis afflictivæ saltem locus sit. Omittimus hic, quæ ex legibus antiquis Germanis imprimis de poena homicidii non capitali in medium afferri poterant, cum nobis curæ non sit inquirere in facta gentium, sed demonstrare ea, quæ sunt juris naturæ.

§. 642.

Similiter quia talio jure naturali prohibita est (§. *An malum* 640.), talione autem non aliud intenditur, quam ut is *malum in se* male sentiat, qui male fecit (§. 639.); *malum in se tale non tale sit, ut* *beat.* *est, ut puniri debeat.*

Contrarium omnino loquitur finis poenarum, qui poenas non aliud esse declarat, quam cautionem de non lædendo, & remedium malitiæ: prouti & poenæ in emendatricem & exemplarem divisio (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*), fini poenarum convenienter facta (§. 1059. *part. 1. Jur. nat.*) aperte loquitur. Sermo autem nobis est de poenis humanis, quatenus sunt juris naturæ permissivi cum in statu naturali, tum in statu civili, non vero de poenis divinis, quæ ad forum Theologorum spectant. *Grotius* l. 2. c. 20. §. 1. media quasi via incedit, & naturam ipsam dictare ait, sed, quomodo dictet, minime ostendit, licitum & non iniquum esse, ut, qui male fecit, malum ferat, provocans ad jus antiquissimum *Rbadamantheum*, quod in talione consistit (*not.* §. 639.), & eandem naturam dictare ait §. 3. ut nocens puniatur ab eo, qui non æque nocens est. Enimvero ex antea demonstratis tum hic, tum alibi in parte prima abunde patet, nullo sententiam istam niti fundamento. Quamobrem nec mirum videri debet, quod nullas asserere poterit opinionis suæ rationes naturales, quales tamen in Jure

naturæ requiruntur, & sine quibus in eo nihil affirmandum, vel negandum. In statu naturali omnes homines sunt æquales, nemo altero superior, nemo inferior, consequenter æqualis punit æqualem. Cur vero in statu civili omne exercitium juris puniendi pertineat ad superiorem eidemque competat jus quoque puniendi proprium, in anterioribus evidenter satis demonstravimus. Non igitur opus est, ut cum eodem fingamus, eum, qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem fecisse & quasi ex hominum censu in censum bestiarum detrussisse, quæ homini subjacent, ut inde probetur, naturæ convenientissimum esse, ut qui male fecit puniatur ab eo, qui superior est, etiam in statu naturali.

§. 643.

An cogitationes puniendæ.

Actus interni, etsi casu aliquo, puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri non possunt. Et enim actu interno, nisi in externos erumpat, nemini nocetur, seu damnum datur, vel injuria infertur, quod per se patet. Enimvero jus puniendi homini natura competit ob læsionem actu factam (§. 1061. part. 1. Jur. nat.), neque ideo aliter per judicem exerceri potest in civitate (§. 559.), quatenus injuria facta reparari nequit (§. 573.), nec ob aliam causam competit Reip. quam quod ipsa actu læsa fuit (§. 579.) & quatenus poenæ addendæ ad cohibendam legum transgressionem (§. 585.). Quamobrem actus interni puniri non possunt.

Recte omnino dicitur l. 18. ff. de poen. cogitationis poenam neminem mereri. Et veritati convenit proverbium Germanorum: Gedanken sind Zoffrey. Si vel maxime volueris me occidere, ad saniolem vero mentem reversus a malo proposito destitisti; nihil mihi mali fecisti. Nec est, quod dicas ab actu interno mihi periculum imminere, quod poena
aver-

avertendum, cum ea cautio sit de non offendendo (not. §. 642.). Id enim tum demum locum habebit, si propositum mihi nocendi manifestes, animo nocendi nondum deposito, non vero si a proposito destitisti. Ab eo enim, qui nocendi animum mutat, nihil periculi imminet. Bene omnino *Lactantius* lib. 6. c. 13. observat, pene supra humanum modum esse, ne in cogitationem quidem admittere, quod sit vel factu malum, vel improbum dictu. Aliter vero sese res habet, si actus externi ad quosdam externos jam procedunt; ex quibus perseverantia in voluntate nocendi certo colligitur. Recte autem *Lactantius* l. c. huc non refert, quæ vel in ira dicuntur, vel in adspectu rerum delectabilium cogitatione tacita concupiscuntur.

§. 644.

Ob errores nemo puniri potest; disseminatio tamen errorum poena coerceri. Per se constat, a voluntate hominis non errores quis dependere, ut pro vero habeat propositionem quandam, puniri possit. vel pro falsa, consequenter cum quis erret, si propositionem falsam pro vera habet (§. 623. Log.), poenis ab errore revocari nequit, sed vel a posteriori (§. 985. Log.), vel a priori veritatis convincendus (§. 990. Log.). Quamobrem cum poenæ alio fine non irrogari deberent erranti, quam ut vel ipse ab errore revocaretur, vel ut ne alii errori assentiantur (§. 1062. part. 1. Jur. nat.); ob errores neminem puniri posse pater. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus adversæ (§. 475.); qui istiusmodi opiniones fovet, ei interdici potest, ut ne errores suos disseminet & ad eos amplectendos alios seducat, immo in genere prohiberi, ne quis errores istiusmodi divulgare audeat, consequenter cum legibus tales ac tantæ addendæ sint poenæ, quæ ad cohibendam

dam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.), sub poena quoque conveniente disseminatio erroris prohiberi potest. Quamobrem si quis contra prohibitionem errorem disseminare audeat; poena eundem coercere licet. *Quod erat alterum.*

Aliud omnino est punire aliquem ob errorem, seu qui errat; aliud vero punire ob divulgationem erroris, praesertim eo animo factam, ut alios in eundem pertrahat. Prius equidem absurdum est; at non posterius, praesertim si errores fuerint tales, quibus homines a vero cultu Dei avocantur, vel mores eorum corrumpuntur. Inprimis etiam hic ratio habenda est turbarum, quae facile in Rep. excitantur, si dissentientes in diversas partes trahuntur, ut ideo sufficiens quoque prohibitionis causa sit, si tale quid metuendum ex opinione, quae in se nihil nocui habet. Constat nimirum, non insolens esse, quamvis revera absurdum, ut homines propter diversitatem opinionum odio se invicem persequantur, ac inde injuriis mutuis ansa detur, quod impediendum in Rep. quominus sint (§. 532.).

§. 645.

*An athei vel
deista sint,
puniendi.*

Quoniam tam atheismus (§. 494. part. 2. Theol. nat.), quam Deismus error est (§. 55. part. 2. Theol. nat.), ob errorem autem nemo puniri potest, disseminatio tamen errorum poena coerceri (§. 644.); *ob atheismum & deismum nemo puniri potest, seu nemo puniri potest, quia atheus aut deista est, si tamen eundem disseminare & per consequens alios ad atheismum vel deismum seducere audeat, poena coercere eundem licet.*

Poenae nullum esse effectum, sive qua emendatrix, sive qua exemplaris spectetur, si quis puniatur, quia atheus vel deista est, patet ut ante in demonstratione partis primae propositionis præ-

præcedentis (§. 644.). Finis autem poenæ obtinetur respectu divulgationis hujus erroris.

§. 646.

Qui atheismum, vel deismum, aut alios errores religioni, De poena bonis moribus & statui civili adversos disseminant, nec moniti ab disseminatione desistere volunt; e civitate discedere jubendi sunt. Etenim *tionis athei-* propter atheismum & deismum (§. 645.) & propter errores *fini, deismi* alios quoscunque nemo puniri potest, sed saltem quod eos & *errorum* disseminet (§. 644.). Quamobrem cum poena non aliud *nocuorum.* intendatur, quam ut ne alios seducat, finis hic obtinetur, si e civitate discedere cogatur. Quoniam itaque privatio juris manendi in civitate poena est (§. 589.), poenæ autem tantæ esse debent, quantæ sufficiunt ad deterrendum nocituros, ne noceant (637.); qui atheismum, vel deismum, aut alios errores religioni, bonis moribus & statui civili adversos disseminant, e civitate discedere jubendi sunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam periculum cessat seductionis, si moniti a disseminatione erroris sui desistant, propter errorem vero errantes puniri nequeunt (§. 644.); e civitate discedere jubendi non sunt, si moniti ab errore suo divulgando desistant. *Quod erat alterum.*

Studio nolimus dicere, atheismum, deismum aut alios errores contra prohibitionem disseminantes esse relegandos, etsi significatus vocabuli ferat, ut qui e civitate ejicitur relegari dicatur (§. 595.), quia modus relegandi apud nos usitatus infamix quid admixtum habet; infamis autem poena utique major est, quam qua famæ parcitur. Alias enim si poena cum ignominia conjuncta esset, non disseminatio erroris, sed ipse error poenam pareret. Conveniunt hæc cum iis, quæ supra demonstravimus (§. 473.), atheismum & deismum publice

profiteres in Rep. non esse tolerandos: neque enim tolerantur, qui ex ea discedere jubentur. Erunt forsitan nonnulli, quibus poena hæc nimis levis videbitur; sed eos quæso ut cogitent, nos in jure naturæ ea demonstrare, quæ rationi conformia sunt. Ex principiis autem rationi convenientibus nemo demonstrabit, graviori poenæ locum esse, ubi levior sufficit. Quemadmodum vero accedere possunt ad quodvis maleficio circumstantiæ, quæ poenam faciunt graviores; ita quoque poenæ disseminatio errorum nocuorum idem accedere potest, & tunc a nobis minime improbat, si major irrogetur. Ne vero ultra id procedatur, quod non iniquum est, quantum liceat per ea, quæ in anterioribus demonstrata sunt, in casu dato haud difficulter definiatur. In puniendo nunquam recedendum a lenitate, nisi necessitas urgeat, ne ipse delinquas, dum parcis delinquenti. Neque vero existimandum est poenam adeo levem omnibus promiscue esse ex civitate excludi, præsertim ubi difficile fuerit fortunarum suarum sedem alibi constituere. Quamobrem cum in superioribus demonstraverimus, in determinanda magnitudine poenæ attendendas quoque esse qualitates patientis, quæ eandem poenam graviores, vel leviores faciunt (§. 635.); subinde poena discessus e civitate in aliam mitiorem mutanda erit, si reus promittat, se errorem, quem disseminare ausus est, non amplius profiteri velle; errori enim nuncium mittere nequit, nisi ejus fuerit convictus, cogitationis tamen poenam nemo meretur (§. 645.). Nullum datur crimen erroris, cumque ob errorem nemo puniri possit (§. 644.), multo minus poena capitali errantem afficere licitum. Immo dubito, si rem penitus inspicere velimus, an unquam revera sano cuidam in mentem venerit, puniendos esse errantes, quod errent, non vero omnes in hoc consenserint, puniendos esse, quod errores disseminaverint & alios vel actu seduxerint, vel ne seducerent vendendum fuerit. Eorum enim, qui de rebus per transennam conspectis pronunciant, nulla hic habenda ratio est. Quando diximus, si monitus ab errore divulgando desistat, eum e civitate

civitate non esse ejiciendum; non est quod objicias, animum errantis errore nocuo adhuc esse imbutum. Modo anim ex antecedentibus repetimus, cogitationis poenam neminem mereri. Neque etiam est quod urgeas, non sufficere, ut ab errore divulgando desistat, vel hoc sancte promittat; sed necesse esse, ut errorem abjuret, hoc est, jurato affirmet, se opinionem, quam fovit, habere pro falsa, & jurato promittat, se falsam hanc opinionem non amplius fovere, multo minus profiteri, aut defendere velle. Id enim nisi faciat erroris sui convictus pejerat (§. 926. part. 3. Jur. nat.). Quoniam vero nemini juramentum deferre licet, qui de pejuratione suspectus est (§. 938. part. 3. Jur. nat.); ad erroris abjurationem nemo compellendus, qui erroris convictus non est. Quodsi vero erroris convictus fuerit, eum ultro missum facit, neque abjuratione opus est. Qui atheos & deistas in Rep. tolerandos esse defendunt, cum utique supponant, eos errorem suum publice profiteri, propterea quod unicuilibet relinquenda sit sentiendi libertas, cum assensus veritati præbendus cogi non possit; libertatem sentiendi in licentiam vertunt, nec officium Rectoris civitatis quoad cultum divinum (§. 458.) & virtutem subditorum (§. 456.) perpendunt. Si media effectu desitui non debent, removenda quoque sunt impedimenta, quæ in contrarium offeruntur. Damna atheismi in Rep. recensere, nostri instituti jam non est.

§. 647.

Qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coër. Quinam cendi. Etenim quæ permittenda non sunt, ad ea subditi poenis coër. omittenda, seu non facienda obligari debent (§. 118. part. 1. cendi. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum aliter obligari non possint nisi poenis (§. 300. part. 1. Phil. pract. univ.); qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coërcendi.

Ex principio hoc generali facile definietur, ob quamnam facta quis puniri possit. Neque vero verendum est, ne hoc

facto poenæ in nimium multiplicentur & ex subditis fiant fervi. Etenim non solum tacite nonnulla permittuntur, quæ officiis lege naturali præscriptis repugnant, cum impossibile sit, ut ad morum honestatem externam reducantur omnes omnino civium actiones, nec durum est, ut quædam, quæ contemni posse videntur, vel etiam ubivis fere contemnuntur, puniantur, cum poenæ etiam dentur leves, quales sunt mulctæ parum onerantes & carcer minime durus, & iisdem etiam accenseri possit exprobratio facti, quæ & ipsa suos admittit gradus, cum comminatione, si opus sit, poenæ durioris, si denuo committatur, quod fieri minime debebat.

§. 648.

*De puniendis iis, qui viros acumine pol-
lentes atheismi suspectos faciunt.*

Quoniam qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coercendi (§. 647.), in Rep. vero minime ferendum, ut qui acumine pollent, vel alii acutiores habentur, atheismi suspecti reddantur (§. 474.); qui viros acumine pol-
lentes, vel qui alii acutiores habentur, atheismi suspectos faciunt, immo sub atheorum nomine publice traducit, poenis coerceri debet.

Puniuntur athei non propter atheismum, sed propter disseminationem erroris sui, in quem alios pertrahere conantur (§. 645.). Enimvero si qui acutiores ceteris habentur, atheismi suspecti fiant, alii, qui mallent nullum dari Deum, ut sibi saltem a poenis humanis cavere tenerentur, illorum auctoritate permoti atheismum facile amplectuntur, & athei fiunt practici theoreticis multo pejores. Non minus itaque nocent Reip. quidni magis? diffamatores isti, quam qui atheismum profitentur ac defendunt. Quamobrem non injusta est eorum poena. Atheus habendus non est, nisi qui expresse negat dari Deum (§. 111. part. 2. Theol. nat.). Quod si dicas eum istiusmodi fovere opiniones, quæ per consequentiam ad atheismum ducunt; si vera dicis, inde saltem sequitur, opinionem ejus esse falsam, minime autem inde recte inferitur, quod sit atheus &

alii

aliis atheismum persuadere velit. Multo magis vero censuram meretur, qui per malitiam consequentiarum agit, diffamandi nimirum ac nocendi animo, inferens ea, quæ ex opinione alterius minime consequuntur: id quod plerumque fieri solet, quemadmodum omnium temporum exempla manifesto loquuntur, cuilibet adeo nota, qui in historia literaria non proflus peregrinus ac hospes est, ut ea hic recenseri non sit opus.

§. 649.

Similiter quoniam doctores publici in virtutis quolibet genere ac cultu divino præter alios excellere debent (§. 460.), ut scilicet virtutem ac bonos mores non tantummodo ore (§. 459.), verum etiam exemplo suo, cujus magna vis est (§. 299. & seqq. part. 2. *Phil. pract. univ.*), doceant (§. 639. part. 1. *Jur. nat.*), doctrinæ autem sine exemplo parum profunt, immo earum effectus exemplo contrario efficitur nullus; *in Rep. ferendum non est, ut doctores publici, seu, ut nos loqui amamus, Theologi ac ecclesia ministri propter opiniones dissentientes se invicem aut alios publice traducant atque diffament, consequenter eos, si sapere nolint, punire licet.*

Nihil hodie proh dolor! frequentius est, quam ut Theologi tum inter se, tum cum aliis controversiam habentes, conviciis magis, quam rationibus certent, quasi convicium dicere sit virtus heroica iisdem propria, in ipsis laudanda, ab aliis vero non imitanda. Quamobrem videas ab hoc more non alienos esse etiam eos, qui eximie cujusdam pietatis laude præter alios excellere volunt. Sane si ex ipsorum scriptis eristicis verba & dictiones contumeliosas excerpere volueris; non alio modo artem conviciandi melius addiscere dabitur. Immo, quod mireris, non desunt inter illos, qui alios sui ordinis reprehendunt, si morem istum non sequantur. Inde etiam est,

quod argumento ab invidia ducto continuo fere utantur, de quo diximus alias (§. 1050. Log.). Equidem censores librorum permittere non debent, ut in contumeliam aliorum dicta imprimantur (§. 477.); quoniam tamen moribus bonis adversa minime reputant, quibus ipsimet delectantur, & virtutem istam heroicam, si superis placet, laudant, ab iis parum præsidii adversus pessimum istum morem expectes. Quamobrem huic malo medelam asserre aliter non licet, nisi ut addita poena severiori perversus iste disputandi mos prohibeatur, ut a scholasticis, quos contemptui habent, rationibus, non conviciis certare discant, ne cum ordine suo religionem ipsam in contemptum adducant, nostro præsertim tempore, quo irreligionarii adversus religionem argumentum inde petunt, nec in eo se reperisse existimant, quod pueri in faba. A malitia non abest mos iste, & tanto foedior, si nocendi parti adversæ animum prodat, immo foedissimus, si quis, cum pudeat illius, defensorem in conviciando strenuum conducatur, aut saltem tali defensore sponte oblato delectetur. Immo quid dicas de iis, qui de modestia sua gloriantes morem istum sequuntur?

§. 650.

De puniendis in genere re contra bonos mores in refutando peccantibus. Immo cum in genere permittendum non sit, ut disseminentur opiniones bonis moribus adversæ (§. 475.); consequenter nec ferendum, ut alios refutaturi eos publice traducant atque infament, qui vero faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coercendi sint (§. 647.); *Qui alios refutaturi publice traducunt atque infamant, poenis coercendi.*

Interest omnino Reip. ut subditi sint modesti, neque ideo famæ aliorum detrahere audeant (§. 456. 395.). Cumque ea de causa censores librorum in lucem publicam emittendorum constituentur, ne imprimi permittant bonis moribus adversa (§. 477.); perversus ille mos alios impugnandi facile aboleri

aboleri potest, modo hi munere suo, prouti decet, fungantur. Turpe omnino est eruditus, quod sua sponte non faciant, quod virtutis ac laudis est, sed in censum infimæ plebis se detru-
dant, ut brutorum instar demum vi, compellendi sint ad id
faciendum, quod est hominis ratione utentis. Sed si per se
sapere nolunt, cum damno suo sapere discant necesse est. De-
fensio veritatis istiusmodi armis minime indiget.

§. 651.

Unusquisque ob injurias tam verbales, quam reales puniri potest. Etenim Reçtori civitatis curæ esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.). Quamobrem nec permittendum, ut quis injurias specialiter sic dictas, sive verbales, sive reales alteri faciat (§. 887. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum poenis coercendus sit, qui facit, quæ in Rep. permittenda non sunt (§. 647.); ob injurias tam verbales, quam reales unusquisque puniri potest. *De injuriis puniendis.*

Romano jure injuriæ æstimabantur & judex summam pecuniæ moderabatur eamque injuriato adjudicabat. Facile patet, modum hunc vindicandi injurias venire a talione, quæ vult, ut injuriatus tantum patiatur mali, quantum fecit injuriato (§. 640.). Enimvero cum talio non sit juris naturalis (§. 632.), nec tantum esse debeat malum poenæ, quantum quis fecit, sed nunc majus, nunc minus esse possit, prouti finis poenæ exigit (§. 641.); ut injuria pecunia æstimetur ab injuriato, rationi parum conforme est. Quod vero summa pecuniæ, quam æstimandam esse desinivit judex, injuriato adjudicetur, ad satiandum animum vindictæ cupidum fieri videtur (§. 947. part. 1. Jur. nat.), qui tamen procul ab injuriato abesse debet (§. 948. part. 1. Jur. nat.). Modus itaque hic vindicandi injurias juris naturæ parum convenit. Rectius a judice multa dicitur fisco inferenda, vel poena carceris, immo etiam gravior, prouti circumstantiæ exigunt juxta ea, quæ in anterioribus demon-

strata

strata sunt. Ceterum quæ modo de perversis moribus eruditorem in impugnandis aliis, vel bellis literariis demonstrata fuerunt (§. 649. 650.); ex propositione præsentis quoque inferri poterant per modum corollarii. Quoniam enim verba contumeliosa ad rem nihil faciunt, de qua contenditur; utique nonnisi injuriandi animo proferuntur, consequenter ad injurias verbales spectant, quocumque tandem prætextu utaris. Ipsa verba satis produnt animum, produnt affectum, cujus impetu abreptus his, non aliis usus es, consideratis præsertim omnibus circumstantiis, & qui distinctas affectuum notiones possidet, haud difficulter inde porro colliget, quo animo illa fuerint prolata. Debet autem vindicationem injuriarum non modo civibus Resp. verum etiam sibimetipso, quatenus ipsi civitati dedecori cedit, habere cives male moratos, præsertim eos, qui morum integritate præter alios excellere debent (§. 878. 882. 883. part. 6. Jur. nat.).

§. 652.

An in statu naturali punire liceat actus vitiosos, quibus alius non læditur.

In statu naturali nemini comperit jus puniendi alterum ob actum vitiosum qualemcumque, quo aliis non nocet. Etenim in statu naturali homines omnes liberi sunt (§. 146. part. 1. Jur. nat.). Qui autem liber est, ejus conscientiam relinquendum, quid agat (§. 157. part. 1. Jur. nat.), nec is ulli hominum rationem reddere tenetur actionum suarum, neque ulli competit jus exigendi, ut reddat, quamdiu nihil facit contra jus alterius (§. 158. part. 1. Jur. nat.), consequenter quamdiu nemini nocet. Quamobrem in statu naturali nemini competit jus puniendi alterum ob actum vitiosum qualemcumque, quo aliis non nocet.

E. gr. Si foemina lasciva quæstum sui corporis facere velit, nemini tamen jus est propterea eam puniendi, sed ferendum, quamvis non sine indignatione, immo nec propterea injuria afficienda, quasi digna contumelia. Similiter si quis nimio luxu,

bona, vel alio quocunque modo bona sua dilapidet; id nemo ipsi prohibere, multo minus ob prodigalitate[m] punire potest. Quamvis enim in propagandis virtutibus seduli esse debeamus (§. 638. part. 1. Jur. nat.), consequenter alios a vitiis avocare (§. 321. 322. part. 1. Phil. pract. univ.); id tamen fieri debet monendo, siquidem fieri potest, vel exemplo præeundo, quod semper locum habet: vi autem compellere, alterum libertati naturali omnino repugnat (§. 157. part. 1. Jur. nat.).

§. 653.

In civitate puniri possunt actus vitiosi, unde malum quoddam derivatur in universitatem, etsi iisdem aliis non ledatur, dis actibus seu non committatur quidpiam, quo violatur jus alterius cujusdam vitiosis, unde Etenim universitas in civitate spectanda est tanquam persona moralis (§. 576.), consequenter de ea non modo prædicanda veniunt, quæ per se eidem competunt, verum etiam quæ a singulis in eandem derivantur. Quamobrem si ex actibus vitiosis subditorum malum quoddam in universitatem derivatur, ipsa id habere putatur. Quoniam itaque quilibet operam dare debet, ut sibi caveat a malis quibuscunque (§. 183. part. 1. Jur. nat.); universitas quoque ferre non debet, ut ex actibus vitiosis singulorum malum quoddam in ipsam derivetur, etsi iisdem non committatur quidpiam, quo violatur jus alterius cujusdam. Enimvero quæ in civitate permittenda non sunt, ea puniri possunt (§. 647.). Actus igitur vitiosi, unde malum quoddam derivatur in universitatem, puniri possunt, quamvis iisdem privatus alius non ledatur.

Quæ de civitate prædicantur, eidem competere vel per se, non nisi derivatione a singulis per se patet, modo ad exempla animam attendere volueris. Ita per se habere dicitur æranium, leges, jura, Regem; ex derivatione autem a singulis dicitur

dicitur docta, fortis, virtuosa, pia, dives, pauper, scelerata, injusta, quæ plurimos seu plures tales habet. Atque ideo pater, quomodo fama a singulis derivetur in universitatem, ut fama ejus vel bona, vel mala sit.

§: 654.

*An scelera
aut vitia
quibus alius
non læditur,
puniri pos-
sint.*

Quoniam fama mala, quæ ab actibus vitiosis singulorum in universitatem derivatur, omnino malum quoddam est (§. 567. *Psych. empir.*), & ea in universitatem derivatur, si plurimi fuerint, qui istiusmodi actus committunt, quando vero ab actibus vitiosis singulorum in universitatem malum quoddam derivatur, iidem puniri possunt (§. 653.); *ne plures scelera quædam committant, aut vitio cuidam se dedant, rei in civitate poenis coerceri possunt, etiamsi iisdem non lædatur alius.*

Ita foeminæ ob quæstum corporis, quem faciunt, personæ aliæ ob ebriositatem, ob luxuriam, ob scortationem, ob impietatem, blasphemiam puniri possunt. Qui scortationem pro re licita habuerunt, nihil quoque inde adversi metuerunt famæ universitatis. Ac idem tenendum est de vitiis aliis. Quamobrem quæ in Rep. permittenda esse putarunt, ea quoque punire non potuerunt. Quoniam vero error quoad unum quendam actum minime obstat, quo minus de aliis cognoscas, quod boni, vel mali sint, & illos committas, hos fugias; ita si quis populus ceteroquin bene moratus quædam permittit, quæ sceleribus annumeranda, inde inferri nequit, apud populum bene moratum, vel in Rep. bene constituta illa poenis coercenda non esse. Ita in China hodiernum tolerantur lenones (*not. §. 365. part. 7. Jur. nat.*), etsi Sineses virtuti ab antiquissimis temporibus, si quæ gens alia, studuerint & rerum civilium prudentia ceteras gentes omnes superaverint. Male tamen quis hinc inferret, lenocinia in Rep. bene constituta esse toleranda. Nemo autem miretur, quod scelera puniri posse, inde demonstretur, quia ipsa universitas male audit,

si ea impune perpetrari permittit, non vero quod ea per se poenam mereantur. Etenim ante jam demonstravimus, malum in se tale non esse, ut puniri necessario debeat (§. 642.). Jus vero civitatis deducendum est ex ipsa notione ejusdem, nec libertas singulorum in civitate ultra eas actiones restringendum, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.). Quodsi ergo in civitate non permittendum, consequenter puniendum (§. 674.), quod in statu naturali unicuique permittendum erat (§. 156. & seqq. part. 1. Jur. nat.), ratio desumenda est ab ipsa Rep.

§. 655.

Rektor civitatis scelera, seu vitia foeda prohibere & ea punire potest. Etenim Rektori civitatis curæ esse debet, ne subditi a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.), consequenter ne scelera seu vitia foeda perpetrent, etiamsi per ea nemo lædatur. Quamobrem ea prohibere potest (§. 163. part. 1. Phil. pract. univ.). *Quod erat unum.*

Quoniam vero legibus addendæ sunt poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.); qui non obstante prohibitione scelera aut vitia foeda perpetrant, puniri possunt. *Quod erat alterum.*

Pater hinc officio Rektoris civitatis non repugnare ut scelera, seu vitia foeda puniat. Sufficiens tamen prohibendi & puniendi ratio ex demonstratione anteriore clarius elucescit (§. 654.), quæ remouet exceptionem, quasi imperium extendatur ultra limites suos (§. 47.), cum coeuntes in civitatem libertati naturali non renunciaverint ultra id, quod finis civitatis, bonum scilicet publicum exigit, nec singuli quoad omnes omnino actiones juri universorum sese subjicere voverint. Quatenus enim actiones singulorum respectum quandam ad universitatem habent, ejus juri omnino subsunt. In-

terest autem Reip. ne civitas male audiat apud externos, qui moribus cultioribus utuntur: qua de re plura dicenda erunt in Jure Gentium. Alia vero ratio est, si qua gens pro naturaliter licito habet, quod apud alias pro inhonesto & scelerato habetur. Dantur enim haud pauca in Jure naturae, quorum ratio non adeo obvia est, ut unicuique pateat.

§. 656.

*De poenis
rigorose exi-
gentis.*

Poenae legibus constitutae a delinquentibus exigenda sunt, nisi singulares fuerint rationes, ob quas vel remittenda, vel saltem mitiganda. Etenim poenae esse debent motiva actionum committendarum, vel omittendarum (§. 287. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter metu earundem deterrendi sunt subditi, ne faciant, quod prohibetur, aut ut non faciant, quod praecipitur, seu ne delinquant. Certum igitur esse debet delinquere volenti, quod poena legibus constituta ipsum maneat, si delinquat. Quamobrem necesse est, ut, si deliquerit, exigatur. *Quod erat unum.*

Enimvero si rationes fuerint singulares, ob quas vel remittenda poena lege constituta, vel mitiganda; verendum non est, ne, si ea remittatur, vel mitigetur, alius quilibet vel impunitatem delinquendi, vel saltem poenam mitiorem, quam minus metuit, sibi promittat, consequenter ne poena effectu suo destituatur, quam tanquam exemplaris habere debebat (§. 1062. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem si rationes singulares fuerint, ob quas vel remittenda poena lege constituta, vel saltem mitiganda; ut omnino exequatur opus non est. *Quod erat alterum.*

Vix quenquam fore existimo, qui delinquere veller, siquidem pro certo haberet, se poenas, praesertim graves, quales sunt corporis afflictivae & capitales, immo infames omnes Reip.

perforaturum, metu earum malitiam vincente. Nisi enim quis affectu perturbatus vel de poena non cogitet, delinquendi occasione oblata, vel animum ad eam non satis attendat, utique sibi persuadet, se poenas evitaturum, vel quod clam delinquat, vel quod in fuga, aut negatione præsidium se experturum confidat. Neceffe igitur est, ut prava hæc animi persuasio avertatur, ne vires obligationis enerveatur.

§. 657.

Quoniam poenæ legibus constitutæ a delinquentibus exigendæ sunt, nisi singulares fuerint rationes, ob quas vel remittendæ, vel saltem mitigandæ (§. 656.); si poena lege statuta non exigatur, sed vel remittatur, vel saltem mitigetur, rationes, ob quas remittitur, vel mitigatur, publicandæ sunt.

Poenæ, præsertim quæ publice infliguntur, exemplares esse debent; vires obligationis positivæ, quæ sanctione poenali introducitur (§. 291. part. 1. Pbil. pract. univ.), enervare minime debent. Quamobrem omnino necesse est, ut rationes, ob quas poena lege statuta remittitur, vel mitigatur, publice innotescant.

§. 658.

Superior poenas legibus constitutas remittere & mitigare non tamen hoc facere debet sine ratione sufficiente. Et enim jus puniendi in civitate per se definitum non est, sed ex circumstantiis præsentibus ejus limites constituendi

(§. 636.). Quodsi ergo in casu dato adsint rationes, cur poena potius remittatur, quam exigatur, aut cur potius ea mitigetur, quam lege constituta præcise exigatur; nil sane obstat, quo minus eam superior remittere, vel mitigare possit. Quamobrem poenas legibus constitutas remittere & mitigare potest.

Quod erat unum.

Enimvero cum subditos tutos præstare debeat a metu injuriarum (§. 532.), & legibus addendæ sint poenæ, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.), consequenter interfit Reip. ut rei puniantur; poenas remittere ac mitigare minime debet sine ratione sufficiente. *Quod erat alterum.*

Si poenæ jure naturæ essent determinatæ, & naturaliter obligaretur superior ad eas exequendas; ipsi licitum minime esset poenam remittere, vel mitigare, cum obligatio, quæ a lege naturæ venit, absolute necessaria & prorsus immutabilis sit (§. 124. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Enimvero quoniam eadem voluntate sua constituuntur, nec casus omnes prævideri possunt, in quibus delinquitur, facile patet, ipsius judicio subesse, utrum pro datis circumstantiis poena omnino sit opus, an mitiori locus relinquendus, consequenter a voluntate ipsius dependere, utrum eam remittere, an mitigare velit. Sane si casus omnes prævidere potuisset, jecquis dubitet, eum statim, cum poenam legi adderet, casus istos excipere potuisse, in quibus poena sit remittenda, vel mitiganda? Quidni igitur eos etiam excipere potest, quando actu occurrunt, consequenter poenam remittere, aut mitigare, siquidem ita visum fuerit? Agitur hic de eo potissimum, quod est officii Regis, qui temere poenam remittere, vel mitigare minime debet, sed nonnisi ob rationes sufficientes, ut jure suo usus recte agat, cum lex naturæ in genere obliget omnes ad recte agendum (§. 189. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 659.

*De præmiis
meritorum
in Remp.
vel Reſto-
rem civita-*

Superior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita beneficium reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis in cognatis.
Etenim superioris est obligare subditos ad bene de Rep. ac de se merendum, quod sine ulteriori probatione sumi potest. Enimvero obligatio positiva introducitur præmiorum prom-

mis-

missione (§. 298. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter si *tis singula-*
 in bene meritos conferantur, etiam alii ad bene merendum *rium.*
 obligantur. Quamobrem cum beneficia in liberos ob pa-
 rentum, vel cognatos ob cognatorum merita in Remp. col-
 lata, vel in ipsum quoque Rectorem civitatis, sint merito-
 rum istorum præmia (§. 295. part. 1. Phil. pract. univ.); su-
 perior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita beneficium
 reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis in co-
 gnatis.

Absit, ut tibi persuadeas, in civitate non aliter subditos ob-
 ligari posse quam metu poenarum. Poenis enim coërcentur
 homines mali animi. Dantur vero etiam alii, qui præmiis
 permoventur ad præclara præstandum. Immo si quid adhuc
 bonæ mentis iis insit, qui malo sunt animo, beneficiis & ipsi vin-
 cuntur, ut a malo desistant, & animum mutant. Prudentia
 igitur facile docebit superiorem, quando præmiis locum fa-
 cere debeat. Nemo vero est, qui dubitet, superiori non de-
 esse benefaciendi materiam & occasionem, qua ad bene de
 Rep. & ipso merendum permovere potest subditos.

§. 660.

Superior ob præclara parentum & cognatorum merita in De poena
Remp. vel seipsum poenam remittere, multo magis mitigare potest. remissione
 Etenim superior ob præclara in Remp. vel in ipsum merita & mitiga-
 beneficium reddere debet parentibus in liberis, vel cognatis *tione ob me-*
 in cognatis (§. 659.). Quamobrem cum poena malum *rita paren-*
 quoddam (§. 285. part. 1. Phil. pract. univ.), absentia vero *tum & co-*
 mali bonum (§. 756. part. 1. Jur. nat.), consequenter malum *gnatorum.*
 minus respectu majoris bonum sit, ac ideo poenæ remissio
 & mitigatio beneficii loco habenda (§. 21. part. 4. Jur.
nat.); superior ob præclara parentum & cognatorum merita
 in

in Remp. vel seipsum poenam remittere, multo magis; quia mitigatio poenæ remissione minor est, eam mitigare potest.

Non minus interest Reip. ut subditi ad præclare merendum de Rep. incitentur, quam ut delicta & crimina non perpetrentur. Absit itaque, ut tibi persuadeas, quasi Rector civitatis desit officio suo, si in puniendo rationem habeat meritorum majorum, vel cognatorum. Dantur autem plures gradus meritorum in Remp, vel personam etiam Rectoris civitatis aut familiam ejusdem, & in iis æstimandis plura attendenda veniunt. Sed talia facile cognoscuntur, ubi occurrunt, nec de his dicendi locus est in præsentem,

§. 661.

De magna spe meritorum delinquentis.

Magna spes meritorum in Remp. in posterum ratio sufficiens est remissionis, aut saltem mitigationis poenæ. Quoniam superioris est incitare subditos ad bene de Rep. merendum; nec eam privare debet meritis, quæ sperare licet. Quamobrem si poena delinquenti infligenda Remp. privet meritis, quæ ab eo in posterum sperari poterant, præstat potius eam vel non exigere, vel non exigere præcise, consequenter vel remittere, vel mitigare. Magna igitur spes meritorum in Remp. in posterum ratio sufficiens est remissionis, aut saltem mitigationis poenæ.

In præsentem casu vix per malitiam delinquitur, sed ab impetu affectuum, cui non adeo facile resisti poterat, delictum procedit, aut crimen, veluti si quis ira in furorem actus occidat alterum. Facile autem patet, multa circumspectio opus esse, ne vana spes in casu præsentem concipiatur: quo sine omnes omnino circumstantiæ sollicitè excutiendæ. Neque minus patet, quando de remissione poenæ sermo est, cum iis nobis negotium esse, qui poenam lege constitutam promeriti sunt, hæudquaquam vero de illis, qui ob delicti vel criminis pene-

perpetrati circumstantias eam meriti non sunt. Quando enim poena lege constituitur, dolus & malitia in delinquente supponitur, absente autem dolo, vel malitia, nec poenæ isti locus est. Tunc autem ea remitti, vel mitigari proprie loquendo dici nequit.

§. 662.

Pœna legibus constituta subditis nota esse debent. Pœna enim motiva esse debent non delinquendi, aut criminibus constituti non patrandi (§. 287. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum per eas determinari debeat voluntas ad non agendum, quod sub poena prohibetur, ne fiat, vel voluntas ad agendum, quod fieri præcipitur, nisi poenam incurere malis (§. 889. Psych. empir.); necesse utique est, ut delinquere volentis animum subeat cogitatio poenæ: quod cum fieri non possit, nisi poenæ legibus constitutæ sint in vulgus notæ, eas subditis notas esse debere extra omnem dubitationis aleam positum est.

Durum omnino videtur poenam præsertim gravem infligere ei, quem metus poenæ a proposito delinquendi abstrahere potuisset, siquidem ea ipsi cognita fuisset. Quamobrem poenæ una cum legibus promulgandæ, ut ad omnium notitiam pervenire possint, ne quis eas ignoret nisi culpa sua. Et dum pueri atque adolescentes docentur in scholis, quæ vitandæ sunt, & populo in templis inculcantur, quæ committenda, quæ omittenda sint, poenarum quoque positivarum mentio fieri debet, præsertim si exempla non fuerint adeo obvia. Sane eo sine poenæ, præsertim graviores, quæ multum onerant reum, publice infliguntur, ut in vulgus emanent & memoria earum conservetur.

§. 663.

Si quis facile prævidere potest magnitudinem damni, Quando
(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.) Quod quis puniri

*possit ante
legem la-
tam.*

quod dat delinquendo sive privatis, sive Reip. puniri etiam is potest ante legem latam, quamvis aliquanto mitius. Etenim magnitudo damni, quæ datur delinquendo sive privatis, sive Reip. motivum satis efficax est non delinquendi, nisi malitia prædominetur, consequenter cum malitiæ insigni non adeo facile mederi liceat, a poenæ quoque metu non multum præsidii sperandum fuerat. Quamobrem cum in poena irroganda habenda sit ratio malitiæ (§. 632.); si quis facile prævidere potest magnitudinem damni, quod dat delinquendo sive privatis, sive Reip. puniri is etiam potest ante legem latam. Quod erat unum.

Quoniam tamen negari haud quaquam potest, si metus poenæ, præsertim gravioris, ad magnitudinem damni, quod delinquendo datur, accedat, motivum fortius fieri, ut malitia majore opus sit, si adversus eam non prævaleat, & in magnitudine poenæ determinanda ratio habenda sit malitiæ (§. 632.), in casu dubio autem malitia major non præsumenda, cum præsumtio semper tendat in partem mitiorem, ne fiat quod iniquum est; qui ante legem latam punitur, aliquanto mitiori poena afficiendus, quam quæ postea legi additur (§. 585.).

Modo quis noverit, quid sint delicta & crimina & ea in Rep. esse punienda, immo graviora poenis gravioribus coercenda; is ignorantiam delicto ac crimini obtendere nequit. Injustum igitur non est, multo minus iniquum, si puniatur, quamvis lege certa quædam poena nondum sit constituta, præsertim ubi ingens periculum ab eo, qui deliquit, aut necessitas exempli eandem exigat.

§. 664.

*Quando
poena faci-*

*Ante legem poenalem latam poena facilius remitti potest,
quam*

quam post legem constitutam. Etenim cum poenæ, præsertim *lius remittitur.* graviores & in his capitales, sint ideo exigendæ, ut deterreantur alii a delinquendo, ac per consequens, ut ne obligationis sanctione poenali introducendæ (§. 291. part. 1. *Phil. pract. univ.*), vis enervetur (§. 287. part. 1. *Phil. pract. univ.* & §. 889. *Psych. empir.*); si ante legem poenalem latam poena non afficitur, qui deliquit, consequenter si ea remittitur (§. 1089. part. 1. *Jur. nat.*), tale quid metuendum non est. Quodsi ergo non ingens sit periculum ab eo, qui deliquit, vel circumstantiæ singulares prodant necessitatem exempli, ante legem poenalem latam facilius remitti potest poena, quam post eam constitutam (§. 565. 658.).

Stoici vulgo putantur omnem poenæ remissionem rejecisse tanquam sapientiæ adversam: an vero simpliciter eam improbaverint, jam non disquiremus. Sufficit ex iis, quæ demonstravimus, abunde patere, quod poenæ remissio non semper repugnet sapientiæ, sed potius ea subinde eandem suadeat, quamvis plures adhuc aliæ eam in finem afferri possent rationes, si sententiam istam refutare debæremus. Sunt ex adverso alii, qui contendunt, ante legem latam nullam intelligi remissionem poenæ. Ubi enim lex nulla sit, ibi quoque nullam esse legis transgressionem, ac ideo poenam nullam, & per consequens nullam poenæ remissionem. Ast non difficilis est responsio. Ante legem latam puniri potest, qui facile prævidere potuit damnum, quod delinquendo dat (§. 663.), consequenter in Rep. tale factum minime permittendum esse, ac ideo poena coercendum delinquentem, præsertim cum idem manifesto appareat ex eo, quod delicta & crimina alia puniantur, nequaquam vero permittatur, ut impune delinquatur, immo exinde etiam quilibet addiscere possit, poenæ magnitudinem determinari ex magnitudine damni, quod datur, & ex malitia delinquentis. Quamvis itaque certa quædam poena lege constituta nondum sit, perinde tamen est, ac si poena

in genere etiam gravis esset constituta, in casu dato in specie determinanda. Alia vero ratio est, si in Rep. mixta extet lex fundamentalis, ne quis puniatur ante legem poenalem constitutam. Plura de permissione poenæ jam alias demonstravimus (§. 1094. part. 1. *Jur. nat.*), quæ hic repetenda non sunt, sed ibidem legi possunt,

§. 663.

An liberi propter parentes, parentes, propter liberos, cognati propter cognatos, hæres propter defunctum puniri possint.

Liberi puniri nequeunt ob malefacta parentum, nec parentes ob malefacta liberorum, nec cognati ob malefacta cognatorum, nec hæres ob malefictum defuncti, cujus in bonis succedit. Etenim nemo puniri potest ob factum alienum (§. 1084. part. 1. *Jur. nat.*) & qui poenam inter se communicant, eorum quilibet punitur ob factum proprium (§. 1083. part. 1. *Jur. nat.*). Quoniam itaque liberi, parentes, cognati & hæres punirentur ob factum alienum, si ob malefictum parentum, liberorum, cognatorum, atque defuncti, in cujus bona succeditur, punirentur, nec liberi propter malefictum parentum, nec parentes ob malefictum liberorum nec cognati ob malefictum cognatorum, nec hæres ob malefictum defuncti, in cujus bona is succedit, puniri possunt.

Injuriam utique faceret liberis, qui eos puniret ob delicta vel crimina a parentibus perpetrata, quemadmodum jam alibi in genere monuimus (not. §. 1084. part. 1. *Jur. nat.*). Idem valet de parentibus, de cognatis, de hæredibus, si illi ob factum liberorum, illi ob factum cognatorum, hi ob factum defuncti, in cujus bona succedunt, punirentur. Si vero in poenam alicujus bona confiscantur, hæredes non puniri, sed tantummodo malum quoddam sentire occasione criminis alieni, supra jam demonstravimus (§. 594.). Equidem hæres repræsentat personam defuncti, in cujus bonis succedit (§. 958. part. 7. *Jur. nat.*); non tamen inde

de sequitur, cum puniri posse propter delictum, vel crimen defuncti, cum personam defuncti non repræsentet nisi quoad continuationem dominii, nec in eum cadunt obligationes defuncti, nisi quæ respectum quendam ad bona, in quæ succeditur, habent & a dominio ortum trahunt (§. cit.). Istiusmodi obligatio reatus non est, quippe quæ ex maleficio oritur (§. 1072. part. 1. Jur. nat.), cui cum dominio nihil commune est. Injustæ igitur fuerunt leges Persarum & Macedonum devoventes & propinquorum capita, quo qui in Regem peccaverant tristiores perirent, *Curtio* autore, ut recte dixerit *Pbilo* morem esse tyrannis cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Neque crudelitatem hanc excusat criminis atrocitas: propinqui enim non magis participes sunt criminis atrocis, quam delicti; vel levissimi ab alio commissi. Puniantur ergo, si vel maxime atrocissimum fuerit crimen, innocentes: id quod naturaliter illicitum (§. 1086. part. 1. Jur. nat.).

§. 666.

Quoniam liberi puniri nequeunt ob delictum, vel crimen parentum (§. 665.), foetus autem in utero necaretur, si mulier prægnans ad supplicium ultimum raperetur; *mulier prægnans, antequam pepererit, poena capitali afficienda non est.* *De dilazione poenæ capitalis mulieris prægnantis.*

Legibus Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum nefas habitum prægnantem mulierem supplicio mortis afficere: parcendum enim infanti in utero, cui delictum, vel crimen matris nullo modo imputari posse nemo est, qui non videat.

§. 667.

Si quid habeant aut expectare possunt liberi, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est, seu quod non in ipsorum, parentum in sed in populi aut Regis dominio, & ob crimen parentum id ipsis auferitur; non liberi puniuntur, sed parentes in liberis. *De poena* Etenim si in

quid liberi jus proprium non habent, sed populus aut Rex, a populi aut Regis voluntate unice dependet, quomodo ad utilitatem Reip. de eo disponere velit (§. 118. 135. *part. 2. Jur. nat.*) & si hoc ipsis admitur, non quod suum est adimitur (§. 124. *part. 2. Jur. nat.*), sed superior de eo disponit in utilitatem Reip. seu prouti bonum publicum exigit (§. 23.). Quomobrem cum poena non consistat nisi in privatione sui (§. 588.); si quid habent aut expectare possunt liberi, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est, seu quod non in ipsorum, sed in populi, aut Regis dominio est, & ob crimen parentum id ipsis aufertur, liberi non puniuntur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum parentes operam dare debeant, ut liberi fiant fortunati (§. 732. *part. 7. Jur. nat.*), & huc eos ducit amor naturalis prolis suæ brutis non minus, quam hominibus insitus (§. 259. *part. 7. Jur. nat.* & §. 640. *Psych. empir.*), ut ex fortuna adversa molestiam animi, immo tristitiam percipiant, prouti experientia obvia abunde loquitur, nemo autem negaverit, parentes si prævideant sua culpa liberos fortuna privari, qua vel jam gaudebant, vel gaudere in posterum poterant, & malum, quo quis affigitur ob crimen perpetratum utique poena sit (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ.*); parentes in liberis suis puniuntur, si his ob ipsorum crimen aufertur, quod vel habent, vel expectare poterant, quod tamen in ipsorum domino non est, sed in dominio populi, aut Regis. *Quod erat alterum.*

Quæ de puniendis parentibus in liberis hic demonstrantur, prope notanda sunt & perpendenda, præsertim cum etiam Deus in Scriptura Sacra peccata parentum punire dicatur in liberis usque ad tertiam & quartam generationem, a quo tamen omnis injustitia, iniquitas omnis procul abest. Quodsi enim demon-

demonstratio præsens rite expendatur, nihil in hac punitione reperies, quod injustitiæ, aut iniquitatis redargui possit. Injustus est, qui quid facit quod est contra jus perfectum alterius (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter qui alteri auferat, quod suum est, aut id, quod ab alio ipsi perfecte debebatur. Ast neutrum fit a superiore in civitate, multo minus a Deo, quando in liberis puniuntur parentes, alias enim liberi punirentur propter peccata, aut crimina parentum: quod fieri non debet (§. 656.). Sunt quædam in Rep. quæ libera superioris voluntate ita conferuntur in cives, ut per nativitatem in eorum posteros deriventur, continuo tamen juri superioris subiecta sunt, ut de iis disponere possit, prouti bonum publicum, seu salus Reip. exigit. Istiusmodi sunt nobilitas, jus certarum dignitatum civilium atque munerum publicorum hæreditarium, aptitudo civilis ad certa munera publica, jus possidendi prædia equestria & alia privilegia familiæ data. Hisce si privantur liberi ob crimina parentum, non auferitur quod suum est, aut ad quod jus perfectum habent; sed superior jure suo disponit de eo, de quo pro lubitu disponere potest. Et quia hoc facit eo fine, ut deterreantur alii a delinquendo graviter in Remp. salus vero Reip. suprema lex est, cui convenienter de omnibus istis disponere tenetur superior, siquidem officio suo satisfacere velit; nihil quoque in eo committitur, quod iniquum dici possit (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*), etsi primo intuitu tale appareat, quia tacite supponitur, auferri innocentibus propter factum alienum jus quoddam proprium, quod citra injuriam auferri nequit, & factum alienum imputari innocentibus, cujus tamen nullo modo sunt participes. Idem eodem modo intelligitur de Deo parentes in liberis puniente. Etenim Moses poenam omnem in privatione bonorum fortunæ collocat, ad quæ homo jus perfectum nullum habet, sed quæ Deus dispensat sapientiæ suæ convenienter. Quamobrem dum punit parentes in liberis, nihil his adimit, quod ipsorum erat, vel esse debebat, consequenter nullius injustitiæ argui potest. Et cum hoc medio

utatur,

utatur, ut a peccando deterreantur, qui legem ipsius servare tenentur; de bonis fortunæ, quæ denegat liberis ob parentum peccata, sapientiæ convenienter disponit (§. 678. *Psycb. rat.*), ac per consequens nihil committitur, quod vel in homine iniquum dici mereatur (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Quemadmodum Rex tum demum puniret liberos ob crimen parentum, si eorum bona propria confiscarentur, si fustigarentur, si supplicium ultimum subire cogerentur; ita quoque Deus tunc demum puniret liberos ob parentum peccata, si eos ad cruciatus infernales damnaret, quæ est impiorum poena post hanc mortem. Ea, quæ tam a superiore in civitate, quam a Deo liberis ob parentum crimina & peccata adimuntur, talia sunt, ut, si in civitate salutis publicæ, in mundo autem sapientiæ divinæ convenit, etiam citra ullam culpam unicuique adimi, vel denegari possint. Quamobrem abunde patet, nullam supponi culpam in liberis, quando istiusmodi quid iisdem aufertur, vel denegatur, consequenter nec culpam parentum iisdem imputari. Equidem negandum non est, dum parentes puniuntur in liberis, malum quoddam a facto parentum derivari in liberos, a quo fuissent alias immunes; non tamen malum a facto alieno in nos derivatum poena est, sed calamitas, quæ subeunda occasione facti alieni.

§. 668.

Quando parentes puniendi in liberis.

Quoniam liberis, quando in iis puniuntur parentes, quid adimitur, quod habent, aut quod sperare poterant, in quo tamen non ipsis, sed populo, aut Regi dominium est (§. 667.), consequenter occasione criminis parentum malum quoddam in eos derivatur, quod culpa quadam sua non meruerant, amori tamen universali convenit, ut, quantum datur, caveamus, ne quis incidat in mala fortunæ (§. 613. *part. 1. Jur. nat.*), gravioribus vero poenis coercenda sunt crimina graviora (§. 626.), ex nocumento, quod Reip. aufertur, & periculo inde imminente æstimanda (§. 625.

581.); *parentes in liberis puniri non debent, nisi ob crimina gravissima.*

Sane ea de causa moribus nostris poena parentum in liberis vix obtinet, nisi in causa perduellionis. Et hanc æquitatem secutus *Carolus V.* Imperator, confiscationem quoque bonorum a poena capitali abstulit, quæ Jure Romano cum eadem conjuncta erat, ne occasione criminis parentum malum quoddam in hæredes derivaretur (§. 594.). Parentes in liberos injurii sunt, dum crimen committere non verentur, cujus occasione liberi fortunam adversam experiuntur, cum ipsorum officii sit sibi cavere, ne eorum culpa liberi fiant infortunati (§. 732. part. 7. *Jur. nat.*). Miserari debemus liberorum conditionem atque fortunam, si parentes adeo desunt officio suo. Nec ab hac misericordia abest superior, quando parentes in liberis punit, cum plurimorum amor recte vincat amorem paucorum quorundam: id quod justitiæ maxime convenit (§. 1067. part. 1. *Theol. nat.*). In Deo autem puniente parentes in liberis, dum his subtrahit fortunæ bona, id adhuc singulare est, quod hoc fieri possit in salutem ipsorum, quatenus prævidet, eos bonis fortunæ abusuros, calamitates vero fore incitamentum ad virtutem & pietatem, atque præsidium adversus vitia.

§. 669.

Cadavera supplicium ultimum passorum insepulta in conspectu publico relinqui possunt. An facinorosis denesepulturam (§. 768. part. 6. *Jur. nat.*) & id ipsum humanitatis debetur, seu homini ideo competit, quia homo est (§. 769. part. 6. *Jur. nat.*). Quamobrem cum in poenam adimi ei, qui deliquit, possit jus quodcunque (§. 589.); in poenam quoque jure sepulturæ is privari potest. Quodsi ergo privatio sepulturæ ad poenam capitalem accedat, hoc ipso eadem augetur (§. 610.). Quoniam itaque crimina graviora

viora poenis gravioribus coercenda (§. 626.), & quatenus poena exemplaris esse debet, eidem maxime convenit, ut cadavera punitorum insepulta in conspectu publico relinquuntur (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*), atque ad ostendendam turpitudinem criminis faciet, si jure, quod humanitati debetur, privetur, qui maleficio suo ex hominum censu in censum bestiarum se detruxit; cadavera supplicium ultimum passorum insepulta in conspectu publico relinquere nefas non est, consequenter relinqui possunt.

Moribus nostris convenit, ut patibulo suspensorum & rotæ impositorum corpora non sepeliantur, sed in conspectu publico relinquuntur, quamdiu natura permittit. Apud Hebræos ante solis occasum corpora eorum, qui ad supplicium publicum damnati fuerant, tollebantur & humo mandabantur. Cadavera quoque punitorum sepultura non privarunt Græci atque Romani. Ideo disputarunt eruditi, utrum licitum sit, nec ne, cadavera quorundam damnatorum diu in publico conspectu relinqui, nec desunt multi, qui hunc morem improbant. Enimvero si animum attendamus ad ea, quæ in demonstratione præsentis afferuntur; non video, cur dubitationi ullus relinqui debeat locus. Quamvis enim humatio mortuis debeatur (§. 767. *part. 6. Jur. nat.*), non tamen inde inferri potest insepulta relinqui cadavera punitorum juri naturæ repugnare. Sane lege naturæ prohibetur occidi hominem (§. 743. *part. 1. Jur. nat.*), ita ut ne volentem quidem occidere liceat (§. 744. *part. 1. Jur. nat.*): hoc tamen minime obstat, quo minus poenis capitalibus utamur ad coercenda quædam crimina, si finis poenarum tales exigit (§. 638.). Nec est, quod objicias, si cadaver hominis, qui poena capitali affectus est, insepultum in conspectu publico relinquatur, eum bis puniri ob idem crimen. Neque enim denegatio sepultura spectanda est tanquam poena peculiaris, sed tanquam augmentum poenæ capitalis, quale est si corpus adhuc vivi, dum ad
suppli-

supplicium rapitur, forcipibus candentibus aduritur (§. 610.). Habet vero denegatio sepulturæ hanc utilitatem, ut, qui vivus nocuit, post mortem profit aliis, quatenus exemplo suo docet criminis perpetrati & turpitudinem, & noxitudinem, quasi continuo alloquens prætereuntes, eosque dehortans, ne pravo suo exemplo se addant, sed ex casu suo discant, quod vident. Exemplo autem suo docere alios officium est lege naturæ præscriptum (§. 639. part. 1. Jur. nat.).

§. 670.

Nemo puniri potest ob factum, quod imputari ipsi non potest, nec ultra id, in quantum ipsi imputari potest. Quod si enim factum alicui imputari nequit, is non haberi potest causa libera damni, quod facto suo dedit, vel ejus mali, quod ex eo consecutum (§. 527. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum penes ipsam non steterit, ut non faceret, nec metu poenæ deterreri potuerit, quæ minus faceret; ob factum quoque, quod ipsi imputari nequit, puniri nequaquam potest. *Quod erat unum.*

Quando vero ex parte factum ipsi imputari potest, eatenus censetur quoque causa libera mali, quod ex eo consecutum (§. 527. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter cum hætenus cesset ratio, ob quam puniri non potest, evidens omnino est, in tantum eum puniri posse, in quantum factum ipsi imputari potest, sed non ultra id, in quantum imputari potest. *Quod erat alterum.*

Quatenus homo non agit libere, actiones ipsius naturalibus accensendæ, quales sunt brutorum. Sicuti itaque bruta puniri nequeunt; ita nec homines, qui brutorum more egerunt.

§. 671.

*Id specialius
expeditur.*

Quamobrem cum ignorantia invincibilis nemini imputari possit (§. 550. part. 1. *Jur. nat.*), nec cui imputari possint actiones, qui rationis usu adhuc destituitur (§. 566. part. 1. *Phil. pract. univ.*), neque etiam furiosis (§. 567. part. 1. *Phil. pract. univ.*), somniantibus (§. 571. part. 1. *Phil. pract. univ.*), somnabulis (§. 572. part. 1. *Phil. pract. univ.*), melancholicis, quatenus actiones ex melancholia committuntur (§. 574. part. 1. *Phil. pract. univ.*), delirantibus (§. 576. part. 1. *Phil. pract. univ.*); *si quis ex ignorantia invincibili contra legem delinquit, poena lege statuta eidem irrogari nequit, vel si in furore, in somnio, vel in delirio, vel ex melancholia, aliquem occidit, tanquam homicida puniri nequit.*

Furiosi, deliri atque melancholici custodiendi sunt, ne sibi vel aliis nocere possint. Quamobrem si perpetrato homicidio, aut maleficio alio custodiæ mandantur; id non fit in poenam, sed in securitatem sui & aliorum. Quodsi sibi vel aliis nocent, hoc imputandum non ipsis, sed iis, qui, quos custodire debebant, eos sibimetipsis reliquerunt, & sicuti ab omni culpa non sunt immunes, censuram pro ratione culpæ merentur.

§. 672.

*De ebrietate
summa.*

Quoniam quis puniri potest ob factum, quod in totum ipsi imputari nequit, in quantum id imputari potest (§. 670.), consequenter quatenus dependet a principio, quod actionibus liberis debetur; *si quis ob ebrietatem summam, quæ scilicet non solum omnem facultatum superiorum usum homini adimit, verum etiam ipsum usum inferiorum lædit, delinquit, is puniri potest, in quantum ebrietas ipsi imputari potest.*

Ponamus e. gr. Sempronium in ebrietate summa parum sibi
con-

conscium eorum, quæ agit, occidere Cajum; poena homicidii lege constituta is puniri nequit, abest enim dolus, qui in homicida requiritur, ut poena ordinaria infligi possit. Quoniam tamen tantam ebrietatem vitare poterat atque debebat; culpa non vacat. Pro ratione circumstantiarum, quæ multis modis variare possunt, poena extraordinaria, veluti mulcta, carcere, aut relegatione coercendus, nec hic insuper habendum id, quod suadet, vel jubet necessitas exempli. In irrogandis poenis omnes circumstantiæ probe sunt excutiendæ, ne quis ultra meritum puniatur. Qua de causa Imperator *Carolus V.* multa in eo reliquit arbitrio judicis & juris peritorum, quos cum arbitrari jubet, non aliud præcipit, quam ut circumstantias omnes probe explorent & trutinentur, ut pateat, quodnam ad poenam vel augendam, vel minuendam afferat momentum, prouti delinquentem vel gravant, vel excusant. Multa hic dicenda forent, siquidem omnia minutim persequi daretur.

§. 673.

Nemo puniri potest, nisi delicto aut crimine sufficienter probato, seu nisi ejusdem convictus. Etenim quamdiu sufficienter probatum non est, delictum aut crimen ab eo, qui accusatur, vel suspectus habetur, fuisse perpetratum, pro reo haberi nequit, consequenter pro innocente habendus (§. 1085. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum innocentem punire non liceat (§. 1086. part. 1. *Jur. nat.*); nemo puniri potest, nisi delicto aut crimine sufficienter probato.

Nimirum quamdiu certo non constat, delictum, vel crimen, cujus quis infimulatur, revera ab eo esse perpetratum; periculum est, ne innocens puniatur. Præsumtio igitur recte fit pro innocentia, cum præstet in casu dubio nocentem absolvi, quam innocentem puniri: illud enim injuria vacat, hoc minime. Nec illud officit fini poenarum, quatenus esse debent

exemplares: id enim demum fieret, si criminis convictus non puniretur,

§. 674.

De confes-
sione spon-
tanea deli-
cti.

Qui delictum vel crimen sua sponte confitetur, absque ulteriori probatione: puniri potest, nisi circumstantia lateant, ob quas poena lege constituta vel mitiganda, vel aggravanda. Et enim si quis delictum vel crimen sua sponte confitetur, jam certo constat, quod ab eo fuerit commissum. Quamobrem cum probatio non requiratur, nisi ut certo constet, cum, qui delicti vel criminis insimulatur, aut suspectus est, id commississe; si quis delictum sua sponte confitetur, ulteriori probatione opus non est, consequenter absque ea puniri potest. Quod erat unum,

Enimvero cum certæ etiam esse debeant circumstantiæ, ob quas poena lege constituta vel mitiganda, vel aggravanda, ut poena, quam meretur, afficiatur reus; si quæ circumstantiæ latent, quæ vel ad poenam mitigandam, vel aggravandam faciunt, in has omnino inquirendum. Quamobrem etsi quis delictum, vel crimen sua sponte confiteatur, absque ulteriori tamen probatione condemnari nequit. *Quod erat alterum,*

Inprimis necesse est, ut pateant circumstantiæ, quæ ad poenam mitigandam faciunt, cum in puniendo modum excedere non liceat (§. 1066. part. 1. Jur. nat.), & excessus in puniendo læsio sit (§. 1067. part. 1. Jur. nat.). Non est quod excipias, fieri posse, ut quis dicat se deliquisse, qui non deliquit, cum falsa quoque dici posse nemo fit qui nesciat. Enimvero in casu præsentis, quo puniendus qui deliquit, verendum non est, ne agens se deliquisse mentiarur, præsertim si poena gravior expectanda. Quodsi vero quis mentiarur, singularis quæ-

quædam subesse debet ratio, veluti quod male sanus est, aut quod majoris cujusdam mali evitandi causa poenam quamvis insons subire malit. Casus istiusmodi rarior, cum rei ordinariæ negando poenam evitare studeant, quando occurrit, ex circumstantiis præsentibus facile patet, nec iudex circumspæctus confessioni propriæ facilem habebit fidem, consequenter ut factum proberetur, curæ habebit. Ita constat foeminas furore uterino, laborantes, cum magiæ insimularentur, plurima confessas fuisse maleficia, quibus hominibus pariter atque brutis animalibus nocuerint. Ast ut taceamus a prudenti medico morbum facile detegi posse, ipse etiam iudex ex damnando circumstantias factorum expiscando haud difficulter deprehendet, vera non esse, quæ dicuntur, modo non sibi persuadeat, homines, diabolo cooperante, miraculosa quæque facere posse: quæ sane opinio oppido absurda hodie non facile iudicem seducet. Emotæ mentis indicia in aprico sunt, modo præjudicata opinio non obstat, quo minus ea videri possit. Nolumus recensere casus alios, in quibus confessio statim sua sponte facta suspecta videtur, cum non facile occurrant. Si vero confessio vi aut metu extorquetur, ea non est hujus loci.

§. 675.

Quoniam reo delictum vel crimen sua sponte confitente in circumstantias latentes adhuc inquirendum, quæ ad poenam mitigandam faciunt (§. 674.); antequam reus confessus condemnetur, præsertim si poena gravior, veluti capitalis, infligenda, ipsi permittendum est, ut, quæ sui excusandi causa se in medium afferre posse existimat, proferat, consequenter indefensus puniendus non est, nisi ipse confiteatur, se in defensionem sui nihil afferre posse.

Nimirum sicuti interest Reip. ne delicta & crimina maneat impunita; ita quoque plurimum refert, ut Resp. omnem a se amoveat suspicionem, quasi quis puniatur innocens, vel ultra

tra meritum, prouti boni viri est non modo facere id, quod est officii sui, verum etiam sollicite cavere, ne contrariam incurrat suspicionem. Defensio itaque reorum, licet convicti fuerint atque confessi, superflua minime videri debet, quamvis ex iis, quæ sufficienter probata sunt ac reus ipse confiteretur, facile appareat, nihil in medium afferri posse ad excusandum eundem, quod alicujus sit momenti. Et ea de causa a iudice defensor quoque datur non desideranti.

§. 676.

De deficienti probatione sufficiente.

Si sufficienter probari nequit, delictum vel crimen ab eo esse patratum, qui ejusdem instimulatur, vel de eodem suspectus est, ipse autem in negando perseverat; opera danda est, ut ad confessionem adigatur. Etenim nemo condemnari debet innocens (§. 1086. part. 1. Jur. nat.), consequenter antequam certo constet, eum deliquisse. Quoniam igitur hoc aliunde constare nequit, quam vel ex probatione sufficiente, vel ex confessione propria, hoc est, nisi vel fuerit convictus, vel confessus, vel confessus & convictus simul, probatio autem sufficiens haberi nequit & qui de crimine vel delicto suspectus est, id constanter negat *per hypoth.*; aut impunitus dimittendus, aut dispiciendum, annon ad confessionem delicti vel criminis adigi possit. Quamobrem cum poenæ legibus constitutæ sint exigendæ, nisi singulares fuerint rationes, ob quas vel remittendæ, vel saltem mitigandæ (§. 656.); si deficiente probatione, qui de crimine, vel delicto suspectus est, convinci nequit, opera omnino danda est, ut ad confessionem adigatur.

In quem magna cadit suspicio, is deliquisse præsumitur. Quamobrem cum poenæ exemplares esse debeant (§. 1050. part. 7. Jur. nat.); consultum non videtur, ut neganti, qui valde suspectus est, nec suspicionem a se amovere valet, statim

tim credatur, isque impunitus dimittatur. Reorum enim est negare, quamdiu in negatione præsidium quoddam adversus poenam invenisse sibi videntur. Quoniam itaque maxime cavendum, ne invalescat opinio, quasi perseverantia in negando poenam effugere valeat reus; non iniquum est, ut negans ad confessionem delicti vel criminis, super quo valde suspectus est, si fieri possit, adigatur. Enimvero quæritur, quibus utendum sit mediis. Tortura eum in finem inventa est, & hodiernum apud nos usitata. Sed de ea non omnium eadem est sententia, aliis eandem defendentibus, aliis impugnantibus. Quid igitur de ea sentiendum sit, ne quid admittatur quod a ratione sit alienum, nec rejiciatur, quod finis civitatis exigit (§. 532. 579.), dispiciendum.

§. 677.

Tortura dicitur actus, quo corpus criminis suspecti *Tortura* & dolore ac cruciatu afficitur, ut ad confessionem criminis ad- *questio quid* igatur. *Questio* vero vocatur *Interrogatio* de crimine com- *sis.* missio, ad cujus confessionem per tormenta ejusdem suspectum adigere volumus. Fert tamen inconstantia loquendi, ut & actus, quo corpus torquetur, & interrogatio de crimine commisso simul quæstionis nomine veniant. Ac ideo sermone patrio *tortura* dicitur *die peinliche Frage*, quamvis etiam *die Tortur* appelletur.

Genera tormentorum nec olim eadem fuerunt apud omnes gentes, nec hodiernum eadem sunt apud eas, quæ hoc medio ad eruendam veritatem utuntur. Nostrum non est ea recensere. Præter ea, quæ in foro Saxonia usitata sunt, alia quædam recenset *Carpzovius* in *Practica nova imperiali saxonica rerum criminalium* part. 3. quæst. 117. n. 27. & seqq.

§. 678.

Territio sunt minæ de torquendo, quæ intenduntur *Territio* inquisito in loco torturæ destinato, præsentem carnificem & *quid sit.* *(Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.)* S s f appa-

apparatu ad torquendum requisito. Dividitur ea in *mentalem* five *verbalem*, & in *realem*. Nimirum *Territio verbalis* est simulatio carnificis de torquendo inquisito absque omni tactu & apprehensione ejusdem: aut *Realis* vocatur, quæ cum præparatoriis & præludiis tormentorum leviusculis conjuncta est.

Nimirum ut *Corpzovii* verba nostra faciamus, in territione verbalis carnifex verbis & gestibus severioribus & ad torquendum consuetis irruit in inquisitum, non aliter ac si ipsum prehendere ac torquere veller, absque apprehensione tamen; in reali vero manus quoque apponit, inquisitum vestibus densat, ad scalam ducit, instrumenta, quibus tortura peragitur, in conspectum ipsius ponit, forcipes digitorum affigit, usque pollices ejus comprimit. Atque hinc patet, territionem verbalem, cum inquisitus dolores & cruciatus corporis nullos sentiat, sed saltem metuat, vere torturam dici non posse (§. 677.), etsi per abusum ita subinde dicatur; realem vero esse torturam inchoatam, cum præter actus præparatorios accedunt etiam dolores, etsi a cruciatibus abstinetur.

§. 679.

Fines torturae & territionis.

In tortura cruciatibus corporis; in territione metu eorundem inquisitus adigi debet ad criminis commissi confessionem, seu dicendam veritatem. Quoniam enim cruciatus corporis utquam malum ingens per naturam fortiter averfamur (§. 592, 596. *Psych. empir.*), consequenter eos amoliri conamus; cruciatibus corporis in tortura, metu eorundem in territione inquisitus permoveri debet, ut in illa ab iis liberetur, in hac ne in eosdem inflat. Quamobrem, cum aliter a cruciatibus, quos patitur, liberari, in casu prioris, non potest, re autem eos effugere non posse sibi videatur, non potest commissum confiteatur, in tortura cruciatibus corporis, in

territione metu eorundem inquisitus adigi debet ad criminis confessionem, seu dicendam veritatem.

Quamvis dicatur inquisitus ideo torqueri, ut veritatem dicat, quia criminis commissi suspectus est, consequenter falso id negare præsumitur, non tamen inter tormenta neganti creditur, sed si a cruciatu liberari velit confiteatur necesse est, se id commisisse, aut perferendi sunt cruciatus, quos iudex ad eruendam veritatem sufficientes arbitratus fuerit. Patet itaque torturam ideo esse introductam, quod existimatur, si quis crimen commisit, eum potius id confessurum, quam horrendos cruciatus perlaturum, & hoc respectu tortura adhiberi dicitur ad eruendam veritatem, quam alio modo eruere non datur.

§. 680.

Tortura consistit in cruciatibus divinis ac impatibilibus. Abunde hoc patet genera torturæ ad animum revocanti. Mittamus illa, quæ, cum a crudelitate non abessent, passim exoleverunt, & perpendamus saltem, quæ hodiernum in Saxonix Electoratu usitata sunt. Carnifex juncturas manus funiculis subtilioribus duriter contortis arctissime constringit, vel instrumentis excavatis ad formam forcipis pollices torquendi comprimit, aut etiam ejusmodi instrumentis tibias; torquendum scælæ subjicit & violenta extensione articulos omnium membrorum dilacerat; immo candentibus luminibus cutem in certis corporis partibus lente adurit, aut extremas digitorum partes immixtis infra unguis pineis cuneolis iisque postmodum accensis adustione lædit. Vid. *Carpzovius* part. 1. quæst. 117. n. 41. Ecquis dubitet, quamvis tortura ad cruciatus majores non extendatur, hos ipsos tamen satis diros ac impatibiles esse?

Equidem non omnibus hisce tormentis promiscue utuntur

in quovis crimine & casu quolibet; abunde tamen patet, vel levissimum, qua ligatura est, intolerabiles creare cruciatus.

§. 681.

An tortura sit mediàm aptam ad eruendam veritatem.

Tortura non satis apta est ad eruendam veritatem. Et enim cum tortura in cruciatibus diris & impatibilibus consistat (§. 680.), dantur sane haud pauci qui mori malunt, quam istos pati, consequenter licet innocentes sint, potius confiteantur, se commisisse crimen, quam ut tantos cruciatus vel diutius perferant, vel in eos insiliat, praesertim cum etiam accedat macula a carnifice tortis opinione hominum adhærens, quæ per omnem vitam non tollitur, nec propterea quod quis torturam adigi non potuerit ad criminis confessionem, liberetur ab ejus suspitione, ob quam torturæ subiectus fuit. Dantur vero præterea alii, a quibus per tormenta nullo modo exprimi potest veritas, consequenter qui quovis cruciatus perferre malunt, quam confiteri crimen, quod commiserunt, praesertim si animum attendant ad gravitatem poenæ ob id criminis infligendæ & ad spem vitæ conservandæ, cruciatibus toleratis. Abunde igitur patet, torturam non satis aptam esse ad eruendam veritatem.

Experientia dudum comprobatur est, plurimos innocentes propter tormentorum sævitiam confessos & condemnatos esse, cum innocentia eorum demum patefacta fuerit, poenam poena capitali fuerunt affecti. Commemoratu dignum est exemplum apud *Carpzovium* loc. cit. n. 6. de duobus spuriis peregre abeuntibus, quorum unus brevi rediit cum alterius vestitu invicem permutato, atque propterea homicidii reus factus rotæque condemnatus fuit. Non deerat hic suspitio homicidii commissi. At cum aliunde de veritate constare non posset, aut absolvendus in dubio erat homo miser, aut con-

fessio per tormenta extorquenda. Placuit posterius, sed sinistro prorsus eventu, cum in innocentem gravi poena fuerit factum. Hæc sane ratio est, cur in Anglia & Suecia torture nullus sit locus, & cur etiam inter nos, ubi tortura in usu est, non desint multi, qui eandem damnant. Equidem Cicero more majorum introductum esse ait, ut per tormenta veritas exquiratur, quia pleraque crimina clam & occulte committuntur, ut semper copia testium haberi non possit; esse tamen hoc remedium indagandæ veritatis non modo periculosum, sed & maxime dubium, nec dissentent illi, qui torture necessitatem defendunt. Mos vero iste ab Atheniensibus & Rhodis desumptus creditur. Nostrum igitur esse existimamus inquirere paulo sollicitius, num & quando per tormenta veritatem exquirere liceat.

§. 682.

Si tortura nunquam adhibenda, nec territioni unquam locus esse potest. Etenim territio consistit in minis de torquendo, quæ intenduntur inquisito in loco torture destinato præsentem carnificem & apparatus ad torquendum requisito (§. 678.), ut metu cruciatuum is adigatur ad dicendam veritatem (§. 679.). Enimvero si tortura nunquam adhibenda, qui terrendus novit, sibi, ut in negando perseveret, cruciatus istos metuendos non esse, consequenter minas esse vanas. Quamobrem cum territionis nullus sit effectus, nisi ipsa quoque tortura usû recepta sit; si tortura nunquam adhibenda, nec territioni unquam locus esse potest.

Non est, quod excipias, nemini nisi iudici constare debere, quod ultra territionem progredi non debeat. Tam rectum enim hoc esse non posse, quin detegatur, nemo hoc sibi, vel aliis facile persuaserit. Sane quod constat, territionem subinde adhiberi, qui in negando præsidium adversus poenam sibi invenisse putant, nihil consententur, quamdiu minime vident

serio rem agi, ita ut nec territioni reali cedant, antequam vident tormentis majoribus, quam quæ in hac adhibentur, se esse subjiendum. Torquendus semper incertus esse debet, quousque carnifex in torquendo sit progressurus, qui omnem tormentorum apparatus in promptu habet, immo ignorare, quamdiu sit torquendus, si cruciatus præsentis metum mortis vincere debent, quam ut evitet eosdem perferre mavult.

§. 683.

*Quando a
tortura ab-
stinendum.*

*Si vel minima suspicio est fore, ut torquendus quodvis menti-
turi malit, quam tormenta pati; tormentis subjiendus non est.*
Etenim tortura non alio fine adhibetur, quam ut inquisitus, cui neganti fides non habetur, quia super crimine patrato suspectus est, vi cruciatuum adigatur ad dicendam veritatem (§. 679.). Enimvero si vel minima suspicio est, fore, ut torquendus quodvis mentiri malit, quam tormenta pati; confessioni per tormenta extortæ parum tuto fides habetur, consequenter adhuc verendum, ne is innocens puniatur (§. 1085. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum innocens puniendus non sit (§. 1086. part. 1. Jur. nat.); si vel minima suspicio est fore, ut torquendus quodvis potius mentiri malit, quam tormenta pati, tormentis subjiendus non est.

Nemo diffitetur, præstare ut plures nocentes absolvantur, quam innocens unus ad poenam præsertim capitalis, condemnentur. Quamobrem cum tortura non satis apta sit ad eruendam veritatem (§. 681.); minime adhibenda, ubi minima suspicio est, fore ut metu tormentorum, vel impatientia inquisitus confiteatur se fecisse, quod ei nunquam in mentem venit; neque enim tortura medium esse debet adigendi ad mentium, seu falsum dicendum. Crudele omnino est ac inhumanum tormentis lacerare corpus hominis, cujus confessioni per tormenta extortæ fides tuto haberi nequit. Multa vero sunt, quæ suspicionem movent fore, ut inquisitus quodvis potius

potius mentiri malit, quam tormenta pati, cum a persona ejus, tum ex aliis circumstantiis desumenda. Quamobrem multa circumspectione opus est, ne tormentis abutatur judex, si vel maxime mos obtinuerit, ut per tormenta veritatem exquirere liceat. Sufficiente autem circumspectione vix ac ne vix quidem utetur, qui inquisitum non vidit, nec examini ejus interfuit. Judex igitur potius ipse de tortura statuere debebat, quam rem adeo periculosam committere aliis, quibus nonnisi acta legere datum est, & ad horum sententiam exequendam obligatum esse. Neque est quod dicas, confessioni per tormenta extortæ non haberi fidem, nisi ea ex intervallo post torturam, vel etiam territionem, extra locum torturæ ratificetur, si ratificare nolens denuo torqueatur, cum in ratificatione tum adhuc superfit metus cruciatuum tanto quidem major, quanto intolerabiliores expertus inquisitus.

§. 684.

Si tortura fuerit gravior poena criminis, ejus suspectus torquendus non est. Etenim tortura non alio fine adhibetur, quam ut per tormenta criminis perpetrati veritas eruatur (§. 679.), ne maneat impunitum (§. 656.). Quoniam vero tortura consistit in cruciatibus diris & impatilibus (§. 680.); absurdum omnino est, cruciatibus majoribus adigere velle criminis suspectum ad ejus confessionem, ut minus quoddam malum, quale poena est (§. 285. *part. 1. Phil. pract. univ. per hypoth.*), eidem inferri possit. Quodsi ergo tortura fuerit gravior poena criminis, ejus suspectus torquendus non est.

Si daretur electio poenæ levioris & torturæ gravioris, facile patet fore, ut etiam innocens poenam subire, quam torqueri malit, immo non desunt plurimi, qui mori malunt, quam horrendos istiusmodi cruciatus perferre. Quamobrem cum tortura per se medium parum aptum sit ad eruendum veritatem

(§. 680.)

(§. 680.) ; in casu propositionis præsentis ab omni ratione prorsus alienum est. Et, siquidem tanta videatur necessitas crimina puniendi, quanta tamen probata non est, cum nemo innocens sit puniendus (§. 1086. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter non ob suspicionem criminis perpetrati, sed quia vere perpetravit; præstaret tamen poenam quandam leviolem eamque minime infamem dictare, quam, ut paulo graviori locus forsitan esse possit, ad torturam prorumpere. Immo ex iis, quæ diximus, facile apparet, in casu propositionis præsentis tantum non semper adesse suspicionem, ut quis malit etsi innocens dicere, se deliquisse, quam tormenta pati, consequenter eum injuste torqueri (§. 683.). Equidem negari non potest, cruciatus, quos sustinere debet torquendus, superare dolores, quos poenæ capitales pleræque inferunt; inde tamen inferri nequit, torturam quavis poena capitali esse duriolem, cum multi vitæ servandæ causâ exquisitissimos quoque dolores perferre malint & revera minus malum sit illos pati, quam vita privari. Absit itaque, ut tibi persuadeas, ob hanc rationem torturam simpliciter pro illicita declarandam esse.

§. 685.

De tortura non adhibenda, si crimen poenam capitalem non mereatur.

Quoniam *tortura* naturaliter illicita est, si ea poena criminis fuerit gravior; eadem *naturaliter licita non est*, si crimen, *leviori quacunq; poena, quam capitali coercendum.*

Quamvis ostenderitimus, naturaliter illicitum esse, ut suspectus criminis, quod poenam capitalem non meretur, torqueatur; nondum tamen hinc sequitur, si crimen poenam capitalem meretur, ejus suspectum torqueri posse. Etenim inde tantummodo manifestum est, ad indagandam veritatem, ne crimen maneat impunitum, & delinquere cupidi negando impunitatem se consecuturos sperent, non esse utendum mediis ipsa poena durioribus.

§. 686.

Si tanta nondum fuerit probabilitas, ut ad certitudinem De probabi-
vix quicquam adhuc deesse videatur, quam propria inquisiti con-
fessio; torqueri is non debet. Etenim si vel minima superfit *du* tortu-
suspicio fore, ut inquisitus quodvis mentiri malit, quam tor-
ram illicita pati, tormentis subjiciendus non est (§. 683.), cum-
que tortura sit medium non satis aptum ad eruendam veri-
tatem (§. 681.), & in cruciatibus diris ac impatibilibus confi-
stat (§. 680.); a ratione alienum est, per tormenta ad confessio-
nem adigere velle inquisitum, nisi maxima adsit probabili-
tas, quod criminis commissi reus sit, ut vix quicquam ad-
huc deesse videatur, quam propria confessio. Quamobrem
si nondum tanta probabilitas adsit, torqueri is non debet.

Torturam absque indiciis inferendam non esse *Carolus V.*
præcipit, ac ideo qui de rebus criminalibus tractant de indiciis
istis prolixè agunt. Sunt autem *Indicta* rationes, per quas in-
ducitur probabilitas criminis perpetrati. Nostrum jam non
est indicia illa recensere & in valorem eorundem inquirere,
cum in Jure naturæ tantummodo quærat, quid fieri licite
possit, quid nequeat. Praxis tota redit ad æstimationem pro-
babilitatis, quippe quæ plurimos admittit gradus. Quodsi
modus æstimandi probabilitatem in formam artis esset redu-
ctus, hoc est, si logica probabilitum proxtaret, qualis adhuc
desideratur; præsens quoque praxis & facilior, & clarior eva-
deret. Non tamen diffitemur, ea, quæ de hisce indiciis pas-
sim traduntur, prodesse posse ad principia generalia probabili-
tatis eruenda, siquidem sufficiente acumine perlustrentur &
universalia particularibus, in quibus latent, dextre abstrahere
didiceris.

§. 687.

Quoniam torquendus nemo est, si tanta nondum fue-
rit probabilitas, ut ad certitudinem vix quicquam adhuc de-
(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) T t t esse cientibus

sufficientes probatis injustam esse torturam. esse videatur, quam propria confessio (§. 686.); *injustum est ad torturam prorumpere, in iudiciis sufficientibus nondum sufficienter probatis, multoque magis absque iudiciis ad confessionem delicti per tormenta aliquem adigere velle.*

Cum indicia fiat rationes, quæ probabilitatem generant (not. §. 686.), sufficientia intelliguntur, quando tantam probabilitatem generant, ut certum propemodum videatur, crimen revera a negante fuisse perpetratum, nec ideo ad plenam certitudinem quicquam deesse videatur, quam ut accedat propria confessio. Probatio indiciorum, quæ in factis consistunt, cum aliter fieri non possit nisi per testes (§. 1014. part. 5. Jur. nat.), pro sufficiente habetur, si duo, vel plures testes jurati iidemque minime suspecti (§. 1034. part. 5. Jur. nat.), idem affirmant (§. 1037. part. 5. Jur. nat.). Per se autem patet, cum ad generandam probabilitatem plura indicia concurrant, singula sufficienter probari debere, indicia enim non sufficienter probata non augment probabilitatem, sed spectanda sunt, veluti abessent, seu eorum in æstimanda probabilitate nulla habenda est ratio. Crudele est inquisitionem inchoare a tortura, ut ideo confessio per tormenta hoc modo extorta pro nulla recte habeatur.

§. 688.

Quando tortura non illicita. Si crimen e diametro securitati publicæ adversetur, inquisitus eius valde sit suspectus, corpore autem sano & robusto, & malitia ejus manifesta; per tormenta ad confessionem adigi potest. Etenim si crimen e diametro adversatur securitati publicæ, per se patet, Reip. maxime interesse, ne istiusmodi crimen committatur, consequenter cum hoc aliter impediri nequeat nisi metu poenarum (§. 301. part. 1. Phil. pract. univ.), ut poena gravior, qua coercendum (§. 627.), actu infligatur, nec crimen tam grave maneat impunitum. Enimvero cum nemo puniri debeat nisi crimine sufficienter probato (§. 673.), deficiat autem probatio sufficiens per hypoth. & inquisitus

quisitus quamvis valde suspectus in negando tamen persistat, *per eandem*; aliud medium eum adigendi ad confessionem, siquidem revera commiserit, non suppetit quam tortura (§. 677.). Quamvis vero eadem non satis apta sit ad eruendam veritatem, quatenus scilicet torquendus quidvis potius mentiri, quam tormenta pati mavult (§. 681.); cum tamen valde suspectus sit, ut innocens torqueatur, verendum non est, & quoniam sano ac robusto corpore est *per hypoth.* & malicia ejus manifesta, ut per eam præfracte negare præsumatur id, cujus sibi maxime conscius est, nec suspicio adest fore, ut potius mentiri malit, quam tormenta pati, aut diutius pati vel iis, quæ experitur, majora. Quamobrem in hypothese propositionis præsentis inquisitus per tormenta ad confessionem adigi potest.

Quodsi torturæ usus ita restringatur, verendum non est, ne ab innocente confessio extorqueatur ac idem poena, quam nullo modo meruit, afficiatur. Cur itaque in casu propositionis præsentis tortura damnetur tanquam injusta, ratio sufficiens dari nequit. Sed demus exemplum, ut id clarius pateat. Ponamus latrocinia & rapinas fuisse commissa. In Sylva deprehendi hominem vagabundum, res raptas habentem & instrumenta lethifera. Eundem cum examinaretur plura mentitum & mendaciorum convictum fuisse, & hoc aliove pacto prodidisse malitiam suam. Eundem esse corpore sano & robusto, ut tormenta pati possit. Ecquis putet, in hoc casu verendum esse, ne innocens ad confessionem criminis, quod tamen non commisit, per tormenta adigatur, cum ex adverso magis verendum videatur, ne tormenta pati, quam verum dicere malit? Esse autem latrocinia & rapinas istiusmodi crimina, quæ securitati Reip. e diametro adversantur, nemo in dubium vocare potest. In hunc vero censum etiam veniunt qui seditionem movent, monetam falsam cudunt, crimen perduellionis committunt. Atque in hisce criminibus, si adsint

circumstantiæ, quas in propositione præsentè expressimus, torturam illicitam non esse abundè evictum existimamus. Ubi vero abusus ejus vel minimum metuendus, nec tanta sit necessitas exempli, ultro fatemur, eam firmiter defendi non posse, prouti ex iis, quæ antea demonstravimus, satis superque patet.

§. 689.

An consultum sit torturam prorsus abolere.

Parum consultum est criminis suspectum ad confessionem tormentis adigere velle, si convinci nequit. Quoniam enim tortura non satis apta est ad veritatem eruendam (§. 681.), nec eidem locus concedendus, si vel minima suspicio est fore, ut inquisitus quidvis potius mentiri malit, quam tormenta pati (§. 683.), & ea prorsus illicita est, si criminis poena levior fuerit, quam capitalis (§. 685.), neque adhiberi potest, nisi criminis commissi tanta fuerit probabilitas, ut ad certitudinem vix quicquam adhuc deesse videatur (§. 686.), ipsum vero crimen e diametro adversatur securitati publicæ, inquisitus valde suspectus sano & robusto corpore, ac ejus malitia manifesta (§. 688.), itidemque indicia sufficienter sunt probata (§. 687.); tanta circumspèctione opus est ad suspectum criminis torturæ subjiciendum, quæ in paucos cadere videtur, & abusus magis metuendus, quam sperandus usus. Quamobrem cum nemo innocens sit puniendus (§. 1086. part. 1. *Jur. nat.*), nec adeo horrendis cruciatibus, quales sunt tormenta (§. 680.), afficiendus, quod absque probatione sumi potest, utpote amorì universali e diametro adversum (§. 619. part. 1. *Jur. nat.* & §. 651. *Psych. empir.*); si criminis suspectus convinci nequit, parum consultum est eum ad criminis confessionem tormentis adigere velle.

Qui torturam defendunt, hac potissimum utuntur ratione, quod

quod interfit Reip. crimina non manere impunita. Necessitas puniendi inde venit, quod alii deterreri debeant, ne exemplis pravis se addant. Enimvero hinc inferri nequit, si crimen aliquod commissum esse constat, necesse esse ut aliquis puniatur; sed saltem inde sequitur, ut puniatur is, qui id commisit, nec quod commiserit diffiteri potest. Manent poenæ exemplares, etiam si in casu dubio executioni non demandentur. Neque vero semper ea est hominum malitia, ut præfracte negare ausint, si indicia sufficienter probata graviter ipsis commemorantur, neque delicta omnia clam & occulte committuntur, ut, nisi ad torturam confugas, impunita manere debeant. Omnia hæc satis patent exemplo illarum gentium, quæ a tortura abhorrent: neque enim propterea crimina apud ipsas sunt frequentiora, quam apud gentes alias, quæ vel immani sævitia veritatem extorquere a negantibus volunt. Quod si vero quis torturam prorsus rejicere noluerit, rarissime saltem eadem utendum, observatis iis, quæ propositio præcedens præcipit, & habita maxime malitiæ manifestæ ratione, quam inquisitus in examine sufficienter prodit. Non magis vapulat justitia, quam si vel uno in casu detegatur, hominem innocentem fuisse punitum &, ut puniri posset, confessionem mendacii per dira tormenta immani sævitia fuisse extortam. Vindicta propria non toleratur propter facilem metuendum abusum: absonum itaque est, publicam alligare mediis, quorum si non facilior, saltem æque facilis est abusus, quam usus.

§. 690.

Tortura spiritualis dicitur juramentum purgatorium *Tortura spiritualis* criminis suspecto a iudice delatum. Quoniam juramento *ritualis quid* purgatorio præsumptiones adversus se militantes elidi debent *sit.*

(§. 1065. part. 5. Jur. nat.); si tortura spirituali utendum ad eruendam veritatem, criminis suspectus jurare debet, se id non perpetrasse & falsa esse, ob qua suspectus redditur, aut veram excusationem suam, prouti circumstantiæ jurare jusserint.

Jurans per Deum testem probat se vera dicere (§. 852. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem inquisitus juraturus jurare debet, vera esse non minus ea, quæ negat, quam quæ affirmat. Ex actis itaque patere debet, quomodo concipi debeat juramentum, si per id de veritate facti dubii constare debet.

§. 691.

Quando ei-
dem non sit
locus.

Si crimen poenam capitalem, vel corporis afflictivam, vel aliam infamem meretur; tortura spiritalis medium non satis tutum est ad veritatem eruendam, nec ea utendum. Etenim cum poena capitali vita adimatur (§. 601.), poenæ autem corporis afflictivæ non modo dolorem faciunt in corpore (§. 611.), verum etiam perinde ac poenæ infamæ aliæ famæ noceant (§. 619.); valde metuendum est, ne quis vitæ ac famæ, quæ cum illa pari passu ambulare vulgo dicitur, servandæ causâ pejeret (§. 926. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum nemini juramentum deferre liceat, qui de pejeratione suspectus est (§. 938. part. 3. Jur. nat.); si crimen poenam capitalem, vel corporis afflictivam, aut infamem aliam meretur, tortura spiritali tanquam medio parum apto ad veritatem eruendam, per demonstrata, utendum non est.

Pejeratio morsus conscientiæ causatur, ac ideo torturæ comparatur, quia facit cruciatus in anima, sicuti hæc in corpore. Dolores & cruciatus in corpore sunt transeuntes, aut morsus conscientiæ permanentes. Quamobrem non desunt, qui torturam spiritualement corporali duriorē esse existimant. Hoc quidem valeret, si vindictæ divinæ & poenarum post mortem æternarum certo persuasi essent omnes, nec remissionem peccati sibi promitterent; non tamen ita sentiunt omnes, sed alii Deum vindicem non timent, alii se veniam facile impetraturos putant. Atque ideo juramentum parum valet in præsentī casu ad eruendam veritatem. Nolumus commemorare alia, quæ

quæ ex Theologia juramenti delationem dubiam reddere videntur.

§. 692.

Si constet crimen aliquod esse commissum, omnis opera De incarceranda est, ut reus detegatur; si is notus fuerit, in carcerem conjiciendus; si lateret, aut fugit, nihil intentatum relinquendum, ut & captura apprehendatur. Etenim poenæ legibus constitutæ sunt exigendæ (§. 656.). Quamobrem cum hoc fieri nequeat, nisi constet, quinam crimen perpetraverit, & nisi reus in potestate judicis sit constitutus; si reus ignotus sit, aut lateat, opera omnino danda est, ut detegatur; si fugit, ut apprehendatur; si notus est ac præsens, in carcerem conjiciendus.

Reorum est fugere & spe fugæ latitare, ut poenam effugiant. Quamvis itaque carcer in numero poenarum sit (§. 598.); rei tamen incarceration non sit poenæ, sed saltem custodiæ causa. Quamobrem etsi contingat, peracta inquisitione reum absolvi; non tamen ideo innocens punitus dici potest. Si nihil prorsus culpæ in eodem hæret, tribuendum hoc, quod factum, fortunæ adversæ, quam quis patienter ferre debet.

§. 693.

Reus in carcere non diutius detinendus, quam donec sententia judicis vel absolutus, vel condemnatus fuerit, & in casu potest, ut reus in carceriore executio poenæ non differenda. Etenim cum reus incarceratione sit detineretur, ne aufugiat & judicium eludat, quod per se patet; incarceration fit saltem custodiæ causa. Quamobrem si sententia judicis absolvitur, nulla amplius ratio est, cur custodiatur, ne aufugiat. Quamobrem nec diutius in carcere detineri potest, cum alias carcer foret poenæ (§. 598.), consequenter innocens puniretur, quod fieri nefas (§. 1086. part. 1. Jur. nat.).

Enim-

Enimvero si reus fuerit condemnatus, mortis supplicium, vel poenam corporis afflictivam metuens angore & tristitia maceraretur, si diutius in carcere detineretur. Quamobrem cum amoris universali, quo etiam reos prosequi tenemur (§. 619. 632. part. 1. Jur. nat.), repugnet absque ulla urgente necessitate iisdem tædia, seu molestias animi creare (§. 651. Psych. empir.); si reus fuerit condemnatus, quam primum fieri potest, sententia executioni mandanda, consequenter poenæ executio nequaquam differenda.

Poenæ corporis afflictivæ quin pronunciata sententia statim exigi possint, nihil obstare videtur. Nulla igitur ratio est, cur reus in carcerem reducatur. Quodsi poena capitalis fuerit decreta, in loco commodiori reus custodiri & ad mortem per aliquot dies præparari debet, antequam poena actu exigatur.

§. 694.

Incarcerationem fieri non debere absque indicis sufficientibus. *Nemo incarcerari debet, nisi probabiles rationes eum faciant criminis suspectum.* Nisi enim probabiles fuerint criminis ab aliquo perpetrati rationes, nec contra eum inquiri potest, quod per se facile patet. Quamobrem cum incarcerationis custodiæ saltem causa fiat, ut inquisitioni locus esse possit & reo convicto, vel confesso poena merita decerni decretaque executioni mandari, sicque crimina non maneat impunita (§. 656.); nemo incarcerari debet, nisi probabiles rationes eum criminis suspectum faciant.

Quoniam carcer malum minus tortura est, probabilitas vero suos habet gradus, haud difficulter patet, leviora indicia sufficere ad capturam & incarcerationem, quam ad torturam. Patet vero etiam, incarcerationem ob crimen commissum & inquisitionem detrahere famæ incarcerati & inquisiti, consequenter cum naturaliter nefas sit alterius famæ detrahere (§.

871. *part. 1. Jur. nat.*), & licet quis fuerit absolutus, opinio-
 ne tamen vulgi semper aliqua macula adhæreat, rector autem
 civitatis ad famam subditorum conservandam obligetur (§. 395.),
 temerariam incarcerationem, seu absque iudiciis suf-
 ficientibus factam illicitam esse. Equidem cum Reip. in-
 terfit crimina non manere impunita (§. 656.), obligatio pu-
 niendi reos cum obligatione tuendæ famæ subditorum collidi-
 tur (§. 206. *part. 1. Phil. pract. univ.*); quoniam tamen fa-
 mam alterius lædere prohibemur, consequenter lex prohibitiva
 revera colliditur cum præceptiva, abstinendum potius ab in-
 carceratione, quam ut verearis, ne crimen maneat impuni-
 tum, & opera danda, ut reus, qui ignoratur, detegatur, in-
 quirendo nimirum in indicia certiora, quæ majorem probabi-
 litatem pariunt. Hactenus dicta qui perpendit, is nihil injus-
 ti, nedum iniqui in eo deprehendet, ut iudex injustam incar-
 cerationem decernens puniatur. Jure Saxonico tenetur iudex
 pro injusta incarceratione captivo per singulos dies naturales
 solvere triginta solidos. Vid. *Carpzovius Crimin. part. 3.*
quæst. III. n. 71. Quoniam tamen captura & incarceration
 non omnibus personis æque nocet; rectius poena incarcerationis
 injustæ pro qualitate personarum variat.

§. 695.

*Incarceratio fieri non debet, si poena in absentem exequi incarcerationio-
 detur.* Etenim reus carceri includitur custodiæ causa, ne quando lo-
 aufugiat & iudicium eludat, prouti ex demonstrationibus cum non
 præcedentibus patet (§. 691. 694.). Quoniam itaque hoc *habeat.*
 metuendum non est, si poena quoque in absentem exequi
 datur; in casu hoc incarceratione non est opus.

Inferunt hinc nonnulli, reum non esse incarcerandum, si
 poena sit in relegatione (§. 595.). Illud concedi potest, si
 certum sit, antequam inquisitio fuerit absoluta, ultra relega-
 tionem in decernenda poena progrediendum non esse, nec
 præstandam esse *urpbedam*, quæ est iuramentum de non re-
 (*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) U u u ver-

vertendo; hæc enim si præstanda sit, poena in absentem exequi non datur. Gravius autem ob violatam religionem iuramenti punitur, qui præstita iuramenta revertitur, quam qui eadem non præstita redit.

§. 696.

De incarceratione in Quoniam reus incarcerandus, si poena in absentem
ratione in exequi non datur (§. 695.); si crimen fuerit tale, quod poe-
criminibus nam capitalem, aut corporis afflictivam mereatur, reus incarcerationem
poenam ca- dus est.

pitalem &
corporis af-
flictivam
merentibus.

In hoc casu manifesta est necessitas incarcerationis. Nemo enim facile erit, qui non fuga sibi prospicere malit, quam poenam mortis, aut corporis afflictivam subire. Quamvis enim naturaliter ad poenam patiendum obligetur, qui alterum læsit (§. 1071. part. 1. Jur. nat.), consequenter etiam is, qui crimen aliquod commisit; paucissimi tamen sunt, qui huic obligationi satisfaciunt, sed fugere poenæ evitandæ causâ plerumque reorum est. Rarissima sunt exempla eorum, qui, crimine perpetrato, sua sponte ad poenam subeundam sese offerunt. Immo merito dubitatur, annon hi ipsi animi sui sententiam mutent, ubi ad se redierint: qua etiam de causâ recte custodiuntur in carcere, donec inquisitio fuerit absoluta & sententia iudicis poena irroganda publicata (§. 693.).

§. 697.

De teste in- Testis, qui de fuga suspectus est, incarcerationi potest. Et
carcerando. enim reus puniri nequit, nisi fuerit convictus, vel confessus (§. 673. 674.), consequenter cum reorum sit negare, per testes convincendi iidem sunt (§. 1014. part. 5. Jur. nat.), & indicia, quæ criminis clam commissi suspectum reddunt, vel etiam inquisitum gravant, ex testibus sunt exquirenda. Quamobrem cum neutrum horum fieri possit, si testes aufugiant; testis de fuga suspectus incarcerationi potest.

Durum

Durum equidem videtur ob crimen alienum in carcerem rapi, qui in numero poenarum est (§. 598.); cum tamen Reip. interfit, ne crimina maneat impunita (§. 656.), salutaris Reip. causa sentire aliquod incommodum iniquum non est. Et quamvis de fuga suspectus sit peregrinus, prodesse tamen alteri, consequenter etiam Reip. cuidam, quæ instar personæ spectanda, aut, si mavis, integro cuidam hominum multorum coetui, etiam cum aliquo incommodo suo ab officiis naturaliter alteri debitis minime abhorret.

§. 698.

Inculpatus dicitur, qui de delicto, vel crimine aliquo inculpatus postulat.

Equidem significatus hic probatæ latinitati prorsus contrarius videtur, quippe cum inculpatus significet eum, qui omni prorsus culpa caret, seu virum bonum, in quo nihil deprehenditur, quod reprehensionem meretur; in Jure tamen is introductus. Vocabulum itaque tanquam terminus technicus est retinendus, præsertim cum inculpate idem significet, quod culpate, ut significatus præsens defendi possit, si dicatur, vocabulum sumi participialiter, non vero adjective.

§. 699.

Si reus, vel inculpatus metu carceris aufugit, & absens promittit judici, quod citatus iudicio semper se sistere & causam suam agere velit, præstita securitate de non incarcerando; iudex eam ipsi tribuere debet, præstita cautione de sistendo se iudicio. Qui enim cum aufugerit absens promittit se iudicio se sistere & causam suam agere velle; is vel innocentiam suam se probare, vel se in tantum defendere posse confidit, ut a poena ordinaria, quæ capitalis, vel corporis afflictiva est, aut alia quædam gravis, absolvatur. Quamobrem cum nemo puniri possit,

possit, nisi criminis convictus (§. 673.), & confessor concedenda sit defensio (§. 675.); nec puniendus ultra id, quod ipsi imputari potest (§. 670.); securitas de non incarcerando eidem concedenda. Ne tamen iudicium eludatur, sed is citatus iudicio semper se sistat, cautio omnino præstanda est. Atque ideo patet, si reus, vel inculpatus aufugit & absens iudici promittit, quod citatus iudicio se semper sistere & causam suam agere velit, modo a metu carceris immunis sit, iudicem securitatem de non incarcerando ipsi tribuere posse præstita cautione de sistendo se iudicio.

Præstat omnino, reum, vel inculpatum innocentiam suam docere, vel se sufficienter defendere, ac ea fini extra carcerem respondere, quam securitatem præstare nolle, ut fuga poenæ evitata fuisse putetur. Illud magis convenit iustitiæ vindictivæ, quam opinio, quasi incarceratio poenæ loco esse debeat. Immo cum poenæ exemplares esse debeant, interest etiam Reip. ut palam fiat, num quis solius carceris metu aufugerit, quam ut pro nocente habeatur & fuga sibi consuluisse videatur, ne poenam meritam subire cogeretur. Quodsi vero quaesiveris, quam cautione opus sit, ut reus, vel inculpatus stet promisso de se iudicio sistendo; facile patet, pignoribus, vel fidejussoribus cavendum esse, aut hypotheca in bonis immobilibus, si quæ habet, constituta. Naturaliter tamen nihil obstare videtur, quo minus cautio quoque juratoris sufficiat, siquidem impossibile sit, ut alia præstetur. Cautio enim obligare debet reum, vel inculpatum, ne fidem fallat; non vero medium lucrandi esse iudici, si fallat. Petit autem securitatem de non incarcerando, & de iudicio sisti cautionem præstari nomine absentis citati curat defensor.

§. 700.

Salvus conductus quid sit. Securitas de non incarcerando tributa reo a iudice præstita ab ipso cautione de iudicio sisti dicitur *Salvus conductus*.

Reus vocatur, idiomate patrio ein *sicheres Geleite*. *Salvo conducto* itaque *concesso reus securus ad iudicium ire ac inde recedere potest, & per totum tempus inquisitionis durantis in loco iudicii tuto commorari*. Jure Saxonico *salvus conductus* distinguitur in *generalem & specialem*. *Generalis* dicitur, qui tantummodo continet jus tuto ad iudicium veniendi ac inde recedendi, non vero simul jus in loco iudicii tuto commorandi extra diem juridicum, absque præstita cautione: *Specialis* vero, qui jus utrumque continet præstita cautione a reo. Vocatur autem *Dies juridicus*, in quo iudicium agitur. Et *salvus conductus specialis* proprie; *generalis* improprie *salvus conductus* dicitur.

Ratio naturalis nulla est, cur præstita cautione *salvus conductus specialis*; absque cautione præstita saltem *generalis* sit concedendus, veluti si quis nec propria habeat bona, quibus cavere possit, nec adsit qui pro eo fidejussorie cavere velit. Rationes enim naturales desumendæ sunt ex ipsis rebus, de quibus agitur, non vero ab intrinsecis circumstantiis. *Salvo conductui* vero non obstat, quod iudex nihil intentatum relinquare debeat, si reus latitet, aut aufugit (§. 692.); etenim hoc jam factum supponitur, antequam *salvus conductus* petatur, quippe qui non petitur, nisi quando reus absens citatur.

§. 701.

Si qui salvum conductum habet sententia a iudice lata ad De duratiq- poenam capitalem, vel corporis afflictivam condemnatur, aut torture salvi turæ subjiciendus est; salvus conductus cessat. Etenim poena *conductus* capitali, vel corporis afflictiva reus affici nequit, nec torture subjici potest, nisi is sui copiam faciat iudici. Quamobrem si sententia iudicis poena capitalis, vel corporis afflictiva, aut tortura dicitur; ut e iudicio tuto ac secure recedat, concedi amplius nequit, consequenter incarcerationis

est. Salvus itaque conductus in hypothefi propositionis præfentis ceffat.

Salvus conductus non continet immunitatem a poena, aut tormentis, ubi tortura ufu recepta est; nec in arbitrium rei confert, utrum fententiæ judicis fe fubmittere, an vero fuga eam eludere velit. Quamobrem patet ceffare debere falvum conductum, fententia publicata, qua ftandum, etiamfi iudex illum concedens hoc non exprefse dixerit, prout in foro Saxonico moris eft, ubi instrumentis perenti exhibitis inferuntur hæc verba: *Dis fo lang etwas peinliches wieder ihn erkant.* Hisce enim idem fignificatur, quod in propofitione præfente difertius exprimitur. Quodfi dicas, reum, cui nota funt, quæ hætenus acta in iudicio, facile prævidere poffe fententiam judicis, confequenter tempeftive fibi fuga profpecturum, nec in iudicio compariturum; hoc equidem negari minimime poteft, non tamen inde recte inferitur, falvum conductum nullius effe utilitatis. Etenim fi contingat reum fugere, antequam fententia publicetur; res reducit in eum ftatum, qui erat ante, quam falvus conductus concederetur, confequenter non deterior fit iudicis conditio, aut, fi mavis, Reip. conditio, cujus intereft, ne crimina maneat impunita (§. 656.), & contra abfentem jam certius eo modo procedi poteft, quo alias proceditur, nec fi capi poffit fugitivus iniquifitione ulteriori opus eft,

§. 702.

*Quando
falvus con-
ductus non
conceden-
dus.*

Salvus conductus concedi nequit, nifi quando iudex de crimine incertus eft, neque reus convictus, aut confeffus. Quodfi enim certum fuerit iudici, reum crimen commiffiffe, & is fuerit convictus, aut confeffus, poena capitali, vel corporis afflictiva is afficiendus (§. 656.), & in aprico eft, quod nec innocentiam fuam probare & fe defendere poffit. Quoniam itaque necesse eft, ut reus copiam fui faciat iudici,
nec

nec ulla adest ratio, cur salvus conductus eidem sit concedendus; ideo concedi is nequit, nisi quando iudex de crimine incertus est, neque reus convictus, vel confessus.

Securitas de non incarceratione nemini dari potest, qui, ut ejus copia sit, in carcerem conjiciendus. Qui convictus, vel confessus est, ad poenam subeundam obligatur (§. 1071. part. 1. Jur. nat.), consequenter se judici sistere debet, ut ea executioni demandetur. Absurdum itaque foret concedere alicui securitatem veniendi in iudicium ac inde rursus recedendi, consequenter salvum conductum (§. 700.).

§. 703.

Quoniam reo confessio salvus conductus concedi nequit; is statim cessat, quando in loco iudicii reus confitetur, se crimen commississe, consequenter hic e loco iudicii in carcerem ducendus.

De salvo conductu finito ob confessionem rei.

Quando reus crimen fatetur, de fuga statim suspectus est. Quamobrem præsumi nequit fore, ut ad audiendam sententiam citatus iudici se sistat sui que copiam faciat, ut puniri possit. Quodsi ergo iudicium eludi minime debet, necesse est ut reus custodiæ causa in carcere detineatur, donec sententia publicari & executioni mandari possit.

§. 704.

Si reus durante inquisitione delictum, vel crimen committit, ob quod incarcerari potest, non obstante salvo conductu incarceratione rei, cerandus. Salvus conductus enim concessus intuitu criminis salvo conductu nondum commissi, quod in causa fuit, ut is peteretur, consequenter ad delicta, vel crimina alia, de quibus tunc temporis, cum concederetur, non cogitatum fuit, minime extendi potest. Quoniam itaque reo nulla data fuit securitas de non incarceratione, si durante inquisitione delictum, vel crimen committat,

mittat, ob quod incarcerari potest; non obstante salvo conductu incarcerandus.

Salvus conductus foret licentia delinquendi, si ad alia crimina & delicta, quam illud, cujus intuitu concessus, extenderetur. Nihil vero absurdius cogitari potest istiusmodi licentia.

§. 705.

An poena in cadavere executioni dari possit.

Si reus confessus, vel convictus moriatur, antequam poena capitali affici potuerit; in cadavere eam executioni dare licet, quantum fieri potest, & si poena fuit corporis afflictiva, honesta sepultura eum privare & in loco inhonesto sepelire licet. Etenim cum poenæ exemplares esse debeant (§. 1060. 1062. part. I. Jur. nat.), præsertim graviores, quales sunt capitales & corporis afflictivæ (§. 601. 611.), quibus crimina coercenda (§. 627.); interest omnino Reip. ut executioni mandentur. Quodsi vero reus confessus, vel convictus moriatur, antequam poena capitali, quam meruit, affici potuerit; ea quidem prouti debebat, executioni mandari nequit, necessitas tamen exempli suadet, ut fiat, quantum fieri permissum. Quamobrem quæ in cadavere executioni dari possunt, quin ea licite fiant dubitandum non est. Quod erat unum.

Quodsi poena saltem fuerit corporis afflictiva, eam in cadavere, quod omnis sensus expers est, exequi velle, ridiculum videretur, ut inde fini, qui per poenam, quatenus exemplaris est, intenditur (§. 1062. part. I. Jur. nat.), parum satisfaceret. Quamobrem cum a mortuo poena alia exigi non possit, nisi ut sepultura honesta privetur (§. 621.); quin poenam infamem meritis honesta sepultura privari & in loco inhonesto sepeliri possit, dubitandum non est. Quod erat alterum.

Ante-

Antequam reus convictus, vel confessus est, puniri nequit (§. 673. 674.), cum an poenam meruerit incertum adhuc sit. Quodsi ergo moritur, antequam convictus, vel confessus fuerit; injustum foret in cadaver sævire, immo cadaver in loco inhonesto sepelire velle. Alia vero est ratio, si certum fuerit crimen a reo fuisse perpetratum, & eum hanc præcise poenam meruisse, quæ etiam executioni demandata fuisset, nisi mors prævenisset. Quidni ergo eidem exemptioni adhuc danda sint ea, quibus mors minime obstat? Exempli gratia ponamus, reum e patibulo fuisse suspendendum & in conspectu publico suspensum relinquendum, quamdiu natura permittit. Etsi mors naturalis maleficum liberet a morte violenta manu carnificis inferenda, non tamen ideo suspensionem e patibulo & relictionem cadaveris suspensi in conspectu publico tollit. Cum cadaver suspensum in publico relinquatur, quatenus poena exemplaris esse debet; quidni in carcere mortui cadaver e patibulo adhuc suspendi & in conspectu publico suspensum relinqui debet? Poena morte non tollitur, nisi in quantum actus ad eam requisiti redduntur vel impossibiles, vel prorsus inutiles, qui in moralibus istis æquiparantur. Similiter si reus ad rotæ supplicium fuerat damnatus, cadaveris quoque crura & brachia cum cervice rota contundi possunt & ipsum deinde rotæ affigi. Cur hoc absque ulla labe crudelitatis fieri nequeat, non video. Nec qui peracto supplicio in loco inhonesto sepeliendus erat, minus recte ibidem sepelitur ante supplicium mortuus. Infami autem poena, licet minime capitali, afficiendus in loco honesto ut sepeliatur, parum convenit fini poenæ capitalis. Sicuti vero opinio tyrannus vulgo dicitur, si vulgo crudele videatur quasi sævire velle in cadavera mortuorum; consultius utique puto, cadavera reorum, etsi convictorum & confessorum, sine ullo strepitu in loco non inhonesto humari, cum rigorem exequendi poenam in cadavere quoad actus, quos mors non effecit impossibiles, vel inutiles, necessitas exempli tum non exigat, sed potius dissuadeat.

§. 706.

De dilatio-
ne poena
ab morbum.

Ob morbum graviorem (quo scilicet totum corpus lan-
guet) poena capitalis & corporis afflictiva differenda. Si enim
reus morbo graviori decumbat, nemo non videt, quod ad
locum supplicii duci nequeat, nec sine periculo ad eundem
deferri. Quamobrem cum in executione poenarum, qua-
tenus exemplares esse debent, animi spectatorum avocandi
sint a rebus alienis, quos attendere debent ad ipsum suppli-
cium; poena capitalis ob morbum graviorem differenda.
Quod erat unum.

Quodsi homo morbo graviori laborans poena cor-
poris afflictiva affici debeat, veluti fustigari (§. 612.), sine
periculo mortis id fieri non poterit. Quamobrem cum hoc
perinde foret, ac si graviori poena afficeretur reus, ubi le-
vior sufficiebat, consequenter modus in puniendo excede-
retur (§. 1066. part. I. Jur. nat.), hoc autem facere mini-
me liceat (§. cit.); morbo graviori laborans poena cor-
poris afflictiva affici minime debet, consequenter differen-
da. *Quod erat alterum.*

Utrumque simul etiam ostenditur hoc modo. Quic-
quid ad hoc conferre valemus, ut alter careat morbis, vul-
neribus, fracturis & luxationibus & ne moriatur, ad id fa-
ciendum naturaliter obligamur (§. 759. part. I. Jur. nat.),
consequenter etiam ad non faciendum contrarium (§. 722.
part. I. Jur. nat.). Quamobrem cum id sit legis præceptivæ & pro-
hibitivæ (§. 163. 164. part. I. Phil. pract. univ.), jus autem puniendi
legis permissivæ (§. 165. part. I. Phil. pract. univ.); si pu-
niendus morbo graviori laborat, lex præceptiva & prohibi-
tiva colliditur cum lege permissiva (§. 206. part. I. Phil.
pract. univ.). Quoniam itaque in casu collisionis lex per-
missiva

missiva cedit præceptivæ ac prohibitivæ (§. 211. *part. 1. Phil. pract. univ.*); morbo graviori laborans puniendus non est. Enimvero cum poenæ legibus constitutæ a delinquentibus sint exigendæ, nisi singulares fuerint rationes, ob quas remittendæ (§. 636.), morbus autem, quo laborat puniendus, sufficiens ratio non est remissionis poenæ, quæ adhuc exigi potest, ubi convaluerit (§. 56. *Ontol. & §. 1089. part. 1. Jur. nat.*); ob morbum graviorem, quo reus puniendus laborat, poena non prorsus remittenda, sed saltem differenda, donec convaluerit.

Demonstratio posterior magis convenit Juri naturæ, quippe tota ex principiis ejus contexta, quam priores particulares, ad communem captum magis compositæ, sed acutioribus minus evidentes. Immo posterior revera latet in notionibus communibus, quæ cum sint communes sensum illum communem gignunt, ob quem naturaliter homines non iniquæ mentis abhorreere videntur a punitione ægrotorum, nec consistit nisi in evolutione illarum notionum: id quod facile perspicient, qui in Psychologia satis versati sunt, ac per consequens norunt, quid sibi velit notionum confusarum evolutio. Crudele videtur omnibus, qui bonam mentem non prorsus deposuerunt, in ægrotum poenis sævire. Crudelitas vero arguit non modo cupidinem vindictæ (§. 957. *part. 1. Jur. nat.*), a qua alienum prorsus animum puniens habere debet (§. 1078. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam nimietatem ejusdem (§. 957. *part. 1. Jur. nat.*), ut ideo a punitione ægroti abhorreant illi ipsi, quorum animos cupido vindictæ adhuc obsedit. Necessitas puniendi delicta & crimina, quæ inde venit, quod poenæ exemplares esse debeant, dilationi poenæ minime obstat, quippe quæ non tollit ipsam poenæ remissionem, si singulares fuerint rationes, ob quas ea remittenda (§. 656.). Et, si vel maxime contingat reum mori, eidem tamen adhuc satisfieri potest, quatenus exempli necessitas punitionem urget (§. 705.).

Forſan in re ſatis manifeſta prolixiores eſſe videmur, quam neceſſe fuerat: ſed cogitandum eſt, multa manifeſta videri iis, qui in notionibus confuſis acquieſcunt, quæ perſpicacioribus evidentia non ſunt, niſi ad notiones diſtinctas reducantur, hanc vero reductionem convenire theoriæ Juris naturæ. Ceterum non ob quemvis morbum poenæ executionem eſſe differendam, ultro largimur, ac ideo ad eos morbos, quo totum corpus languet, ſeu facultas motrix omnis læditur, dilationem reſtringimus. Dantur enim morbi chronici aliiſque leviores ac minus periculoſi, qui facultatem motricem minime, aut parum ſaltem lædunt. Arque iidem non obſtant, quo minus poenæ exigantur, quamvis interdum ſuadeant ejus mitigationem, quatenus dolor naturalis auget poenalem; ut poena durior habeatur, quam ſi is abeſſet (§. 635.). Sed ad particularia iſta, quemadmodum in aliis, ira nec hic deſcendere nobis datur. Sufficit excitare attentionem illorum, quorum inſtituto hoc magis convenit. Iſtiusmodi autem theoria particularis ſupponit morborum hiftoriam, ut ideo judex conſilio medicorum peritorum uti debeat, ne in executione poenæ peccet, quando morbus dilationem, aut mitigationem urget. Equidem *Carpzovius* part. 3. quæſt. 137. n. 31. 34. poenæ corporis afflictivæ dilationem probat, ne ex cruciatibus corporis mors reo immineat; executionem vero poenæ capitalis potius accelerandam eſſe exiſtimat, ne per mortem perſonæ condemnatæ ſupervenientem executio ſententiæ plane irrita fiat. Enimvero ſi quis ea perpendit, quæ cum in demonſtratione propoſitionis præſentis, tum in his, quæ ad eandem annotavimus, perpendit, iſ facile perſpiciet accelerationem executionis ob metum, ne morte puniendi irrita efficiatur, tantæ non eſſe neceſſitatis, quantæ videtur: neque enim alio nititur fundamento, quam quod Reip. interſit, fontes poenas promeritas publice luere, quatenus ſcilicet poena unius eſt metus multorum. Hoc vero dubium modo ſuſtulimus, & in quæſtione hac decidenda utendum eſt morborum diſtinctione, quam modo commemoravimus.

§. 707.

Si reus condemnatus gravioris criminis reddatur suspectus, De executione vel idem ultro confiteatur, executio poena differenda, donec de illo nis dilatione quoque cognitum fuerit. Etenim crimina graviora poenis gravioribus coercenda (§. 626.). Quamobrem si reus con-*gravius* demnatus crimen adhuc gravius commisit, quam propter *commissum*. quod condemnatus est; poenam quoque graviorem meretur, quam quæ ipsi dictata fuit, cum illud ignoraretur. Necessè igitur est, ut de eo cognoscatur, ut poenam meritam subeat, consequenter si post condemnationem majoris criminis suspectus reddatur, vel ipse idem ultro confiteatur, executio poenæ ob crimen minus grave dictatæ differenda, donec de illo quoque cognitum fuerit.

Ob crimen gravius nimirum, quod ante condemnationem rei non innotuit, executio poenæ differenda, quatenus exemplaris esse debet (§. 1062. *part. 1. Jur. nat.*).

§. 708.

Si testibus crimen falsi objiciatur, qui in causa criminali De dilatione deposuerunt, poena executio differenda, donec de illo cognitum fuerit. Quodsi enim testes, qui in causa hac capitali deposue-*falsi testibus* runt, falsi crimen commiserunt, cum propter eorum testi-*objectum*. monium pro vero habeatur, crimen a reo fuisse commissum (§. 1044. *part. 5. Jur. nat.*); is pro convicto haberi nondum potest, seu crimen, cujus arguitur, sufficienter probatum nondum est. Quamobrem cum nemo puniri possit, nisi delicto aut crimine sufficienter probato, seu nisi ejusdem convictus fuerit (§. 673.); si testibus crimen falsi objiciatur, qui in causa criminali deposuerunt, poenæ executio differenda, donec de illo cognitum fuerit.

Nec obstat, quod crimen confessus fuerit. Multæ enim sunt rationes, quæ movere possunt inquisitum ad confessionem, etiamsi sibi innocentia suæ probe sit conscius, veluti metus torturæ, ubi ea usu recepta est, vel tædium carceris diuturnioris, vel quod in præsentis animi perturbatione non videat, quomodo falsitatem testimonii probare velit, vel quod mori malit, quam labe perpetua famæ suæ per inquisitionem adspersa affectum esse: quæ tamen voluntas mutabilis, præsertim quando metus mortis imminens vincit metum labi sibi posthac obijciendæ ab aliis.

§. 709.

Confrontatio quid sit.

Confrontatio est actus, quo testis vel criminis socius confessus inquisito præsentem ac negantem narrat, quæ is fecit, factique circumstantias, consequenter testis ea, quæ deposuit, repetit atque confirmat. Quoniam non omnes adeo præfractæ sunt frontis, ut negent ea, quæ ipsis coram in iudicio dicuntur ab iis, quos præsentem fuisse, cum crimen perpetrarent, vel ejus socios norunt; *confrontatione inquisitus haud raro ad confessionem adigitur.* Et quoniam præterea ex vultu, trepidatione, voce ac gestibus, ipso etiam sermone colligitur criminis commissi si non veritas, saltem maxima probabilitas, vel etiam negantis malitia patefiat; *confrontatio medium aptum est ad eruendam veritatem delicti, vel criminis commissi.*

Ea ideo quoque adhibetur in praxi criminali, quamvis circumspiciendæ opus sit, ne ad confrontationem absque indicis sufficientibus deveniatur, cum ea haud parum lædat famam viri honesti.

§. 710.

De dilatione poenæ ob cri-

Ad indagandos & convincendos consocios criminis poenæ diffe-

differenda. Etenim si plures fuerint, qui crimen aliquod *fi-* *minis confo-*
mul commiserunt, non sufficit unum puniri, sed puniendi *cios.*
 sunt omnes (§. 1080. *part. 1. Jur. nat.*), quilibet nempe ob
 factum proprium (§. 1083. *part. 1. Jur. nat.*). Quamo-
 brem si velit condemnatus plures criminis, ob quod con-
 demnatus est, socios detegere, vel aliunde innotescit, plu-
 res fuisse eorundem criminum, ob quæ ipse damnatus fuit,
 confocios, cumque præterea constet, inquisiti cum socio cri-
 minis confesso confrontationem esse medium aptum ad eruend-
 am veritatem criminis commissi (§. 709.); ad indagand-
 os & convincendos criminis confocios poena differenda.

Quamdiu poena differenda sit, ex circumstantiis dijudican-
 dum, præsertim si ratio habenda confrontationis, ubi maxime
 attendenda spes, ut confociorum criminis copia haberi possit.
 Quodsi objicias, dilationis causa a reo condemnato fingi per
 mendacium posse criminis socios, vel etiam circumstantias,
 quæ spem faciunt fore, ut copia illorum haberi possit, cogi-
 tandum est, non adeo facilem habendam esse inquisito fidem,
 nisi eorum, quæ dicit, satis probabiles afferat rationes, immo
 etiam circumstantiæ dantur, ex quibus mendacium conde-
 mnati patescit, aut ob quas ipse ad ejus confessionem adigi
 nequit, ne executio temere diu protrahatur. Dilatione poe-
 næ in primis opus, si fuerit quædam furta, rapinas & latroci-
 nia committendi causa contracta societas, & unus vel aliquot
 socii fuerint apprehensi, qui convicti & confessi condemnati
 fuerunt. Quoniam enim societates istiusmodi securitati pu-
 blicæ e diametro adversæ sunt, Reip. plurimum interest, ut
 extirpentur, ita ut haud raro poena complici recte remitta-
 tur, si consilia suppeditare possit, quomodo eorum copia fieri
 queat.

§. 711.

In poena executione ceremonia licita sunt, qua faciunt ad De cerema-
insinuan- *niis in exe-*

cutione poe- insinuandam spectatoribus turpitudinem criminis & ad ostenden-
nae adhiben- dendam detestationem ejusdem, vel fallaces modos poenam effugien-
dis. di: tum etiam quæ malefico in memoriam revocant ea, de quibus
tempore hoc mortis instantis cogitare debet. Rectori enim civi-
tatis curæ esse debet, ut subditi a vitiis revocentur & in viam
rectam reducantur (§. 456.). Quamobrem non sufficit, ut
metu poenarum deterreantur, ne crimen committant (§.
347. part. 1. Phil. pract. univ.); verum etiam ipsis insinuentur
motiva a malitia criminis desumpta (§. 337. part. 1. Phil.
pract. univ.), inter quæ etiam locum habet turpitudinis ac de-
testatio criminis, quorum illa hominem nomine hominis in-
dignum reddit, hæc vero omnibus bonis perosum. Quam-
obrem cum lex naturæ det nobis jus instituendi ceremonias,
quæ ad bene & recte agendum faciunt (§. 503. part. 2. Phil.
pract. univ.); in poenæ executione ceremoniæ licitæ sunt,
quæ faciunt ad insinuandam spectatoribus turpitudinem, &
ad ostendendum detestationem criminis (§. 170. part. 1. Phil.
pract. univ.). Quod erat primum.

Quoniam metu poenæ non deterrentur a crimine
 perpetrando, qui animum perpetrandi habent, quamdiu sibi
 persuadent, se hoc, vel alio modo poenam effugere posse;
 nil quicquam magis necessarium videtur, quam ut agnosca-
 tur, quam fallaces sint modi, quibus malefici poenam effu-
 gere student. Quamobrem cum ceremoniæ sint signa, quæ
 nobis in memoriam revocare debent ea, de quibus in præ-
 senti cogitare debemus (§. 442. part. 2. Phil. pract. univ.)
 eademque rationi conformes (§. 443. part. 2. Phil. pract.
 univ.) & lex naturæ nobis det jus eas instituendi (§. 503.
 part. 2. Phil. pract. univ.); ceremoniæ quoque in executione
 poenæ licitæ sunt, quæ faciunt ad ostendendum fallaciam
 modorum, quibus crimina committentes poenam se effugere
 posse

posse sibi persuadent (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). *Quod erat secundum.*

Denique cum charitas suadeat, ne negligamus, ut, qui male vixit, saltem bene moriatur, & ne poenæ imminentis cogitatio avertat animum malefici ab iis, quæ in articulo mortis cogitare debet bene moriturus, consequenter apprime opus sit, ut in hisce cogitatio omnis defigatur, ceremoniæ autem ea in memoriâ revocant, quorum in præfenti meminisse debemus (§. 442. part. 2. Phil. pract. univ.); patet ut ante, ceremonias licitas esse, quæ malefico, dum ad locum supplicii ducitur, in memoriâ ea revocant, de quibus tempore mortis instantis cogitare debet. *Quod erat tertium.*

Non desunt, qui cum ceremonias omnes damnent, eas maxime rident, quæ in executione poenæ maleficis infligendæ adhibentur, vel quod eas inutiles existimant, vel quod in re seria non esse ludendum arbitrantur. Enimvero hi sunt, qui nec theoriâ ceremoniarum, quam in parte altera Philosophiæ practicæ universalis tradimus, perspectam habent, nec mentis humanæ naturam cognitam, quam in Psychologia explicavimus, nec animum ad ea attendunt, quæ in propositionis præsentis demonstratione continentur. Quo quis enim imperitior ac rudior, eo ad reprehendum pronior. Prostant vero passim ceremoniæ in executione poenarum, quibus malefici afficiuntur, usu receptæ. Pertinet huc proclamatio rei (*das Zettersgeschrey*) per præconem (*den Blutschreyer*) horrenda voce vindictam criminis poscentem. Hac ipsa enim indigitatur, crimina non manere debere impunita. In terris saxonis proclamatio hæc, dum iudicium criminale solenne peragitur, tribus vicibus repetitur ante accusationem rei, & eam fieri jubet pro more ac consuetudine cujusque iudicii Imperator *Carolus V.* in Ordin. Crimin. art. 87. Porro huc referri debet vesti-

tus furum, quo induti ad supplicium ducuntur, in patria mensuratus. Is enim non modo significat turpitudinem furti, verum etiam fallaciam modi ipsum occultandi. Similiter in crimine sodomiz rogo etiam imponitur brutum, cum quo rem habuit maleficus, in illius detestationem. Immo huc etiam spectat mos præferendi malefico imaginem christi crucifixi, ut ejus conspectu excitetur ac conservetur fiducia in ejus merito collocanda, quo poenæ licet temporali subjiciendus liberatur a poena æterna.

§. 712.

*De poena
autochiria
licita.*

Autochires, nisi fuerint furiosi, deliri & melancholici, vel infans amore laborent, sepultura honesta privari possunt & inhonesta pro ratione circumstantiarum puniri. Etenim autochiria naturaliter illicita est (§. 356. part. 1. Jur. nat.), & pro diversitate circumstantiarum malum quoque inde derivatur in ipsam universitatem, seu Remp. Quamobrem cum Rector civitatis scelera foeda prohibere ac punire (§. 655.), immo etiam actus vitiosos punire possit, unde malum quoddam in universitatem derivatur, etsi iisdem non tollatur jus alterius cujusdam (§. 653.); autochiria quoque in civitate prohiberi ac puniri potest. Quoniam vero mortuus puniri nequit, nisi quatenus ipsi denegatur sepultura honesta, & is in loco inhoneste sepelitur, vel etiam modo inhoneste ad locum sepulturæ cadaver trahitur (§. 621.); autochires sepultura honesta privare & inhonesta pro ratione circumstantiarum punire licet. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam nemo puniri potest ob factum, quod imputari ipsi nequit (§. 670.), autochiria autem furiosis, melancholicis, deliris & amore infans laborantibus imputari haud quaquam potest (§. 567. & seqq. part. 1. Jur. nat.);

nat.); nec iidem ob autochiriam puniri possunt. *Quod erat unum.*

Sunt equidem qui existimant, sepulturam inhonestam magis nocere famæ cognatorum, quam propticidis, qui cum mortui sint, nullum poenæ sensum habent; hæc tamen ratio minime sufficit, ut ea pro absurda habeatur. Etenim poena omnis infamis opinione vulgi maculam quandam adspersit famæ cognatorum malefici: ecquis vero dixerit, crimina ideo istiusmodi poena non esse coercenda, vel saltem iniquum esse, ut eorum cadavera vel in loco inhonesto sepeliantur, vel in conspectu publico insepulta relinquuntur? Et quamvis poenæ sensum nullum habeant mortui, si cadavera in loco inhonesto sepeliantur, vel ignominioso modo ad locum istum trahantur; non tamen ideo poenæ finis cessat, quatenus exemplaris esse debet. Neque enim omnes rationem nullam habent eorum, quæ post mortem ad ipsos quomodocunque spectantia consequuntur, sed dantur bene multi, qui ea magis curant, quam quæ vivis accidunt, ac inprimis volunt, ut etiam post mortem nihil ignominiosi sibi contingat, nec ipsi ignominiam suis inferant. Varias autem dari autochiriæ circumstantias, ob quas modus sepulturæ inhonestæ variari potest, non ignotum est. Ita autochiria, quæ poenæ evitandæ causa committitur, recte pro crimine habetur (§. 581.), quatenus scilicet contrariatur obligationi poenam subeundi (§. 1071. *part. 1. Jur. nat.*), & Reip. interest crimina non manere impunita (§. 656.). Si vero quis ob paupertatem vitæ pertæsus manus violentas sibi metipsum infert, is omnino minus deliquisse censendus.

§. 713.

Atheos & irreligionarios inhonesto modo sepelire non licet, De atheo-
nisi errores suos disseminaverint, nec moniti ab eo desistere vo-
luerint: recte tamen iis denegatur sepultura solennis. Etenim *religiona-*
ob atheismum, consequenter nec ideo, quod quis irreligio-
riorum se-
narius pultura.

narius est, nemo puniendus (§. 645.). Quamobrem cum sepultura inhonesta poena fit (§. 621.); atheos & irreligionarios inhonesto modo sepelire non licet. *Quod erat primum.*

Enimvero qui atheismum, vel deismum, aut alios errores religioni, bonis moribus & statui civili adversos disseminant, nec moniti ab eo desistere volunt, e civitate discedere jubendi sunt (§. 646.), consequenter eos punire licet (§. 595.) pro ratione meriti (*not.* §. 646.), quantum scilicet sufficit, ne alios seducant. Quamobrem si atheus, irreligionarius, qui errores suos disseminat, nec monitus ab eo desistere vult, antequam e civitate ejicitur, moriatur, cum in mortuum poena alia cadere nequeat, quem sepultura inhonesta (§. 621.); quin modo inhonesto sepeliri possint dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quoniam tamen ceremoniæ in sepultura adhiberi solitæ desumuntur partim a religione, partim a meritis in Remp. a religione autem alieni sunt athei & irreligionarii, & meritis in Remp. adversatur atheismus & contemptus religionis, quatenus inde labes quædam eidem adspargitur; inconveniens non est, ut sepultura cum ceremoniis solitis seu solennis atheis & irreligionariis denegetur, quamvis non in poenam eorum, sed in detestationem erroris, quo imbuti fuerunt. *Quod erat tertium.*

Sævire in cadaver athei, aut eum ignominia afficere post mortem non est medium aptum atheum, vel irreligionarium convincendi erroris sui. Neque ideo poena exemplaris esse potest, ut alii deterreantur, ne eundem errorem foveant, quod si dicas metu ignominie post mortem inferendæ saltem deterri posse alios, ne atheismum profiteantur, nec religionem contempnant, suoque exemplo alios seducant; ex anterioribus jam patet, hoc minime tolerandum esse, sed si quis monitus
a dis-

a disseminando errore suo desistere nolit, eum e civitate esse ejiciendum. Quodsi quis in articulo mortis confiteatur, se esse atheum, vel irreligionarium; tum saltem errorem prodit, non disseminat, neque enim aliis eundem persuadere conatur.

§. 714.

Poenis in civitate esset locus, etiamsi homo in agendo tantummodo appareret, non vero esset liber. Etenim metu poenarum deterri posse homines ab actionibus committendis, tum etiam adigi ad eas committendas, experientia quotidiana abunde docet & in brutis indies conspicimus. Quamvis itaque homo in agendo non esset liber, metus tamen poenæ eundem adhuc haberet effectum, consequenter is medium foret impediendi, quo minus actionem quandam committeret, vel adigendi eundem, ut committat. Quamobrem cum poenæ non alio fine decernantur, quam ut homines ad actiones tam omittendas, quam committendas compellantur (§. 288. part. 1. Phil. pract. univ.); poenis in civitate adhuc locus esset, etiamsi homo in agendo tantummodo appareret, non vero esset liber.

Constat & olim fuisse multos, & hodiernum esse plurimos, qui libertatem voluntatis negant, aut saltem in dubium vocant. Sane materialistæ, qui nonnisi existentiam corporum admittunt, spirituum vero & rerum immaterialium existentiam negant, cum ex homine nonnisi machinam faciant, libertatem quoque voluntatis negant. Negant vero etiam eandem haud pauci; qui animam immaterialem & a corpore diversam esse agnoscunt. Alii denique, qui ad nexum perceptionum & appetitionum ac aversionum animum attendunt, cum perspicere non possint, quomodo libertas voluntatis cum eodem consistere queat, de ea dubitant. Immo non desunt, qui alios impugnaturi, per consequentiam ipsis objiciunt, quod liber-

tatem in agendo tollant. In vulgus notum est, id objectum esse tam contra systema causarum occasionalium *Cartesii*, quam systema harmoniæ præstabilitæ *Leibnitii*. Qui libertatem hominis in agendo negant, iis vulgo objicitur, quod tollant jus puniendi maleficos in Rep. ita ut omnes poenæ civiles sint injustæ. Sed recte hoc jam negavit *Hobbesius* materialismi instaurator & libertatis in agendo destructor. Etenim sive homo revera sit liber, sive tantummodo appareat, eum esse liberum, prouti *Spinoza* videtur; metus poenæ, immo motivorum quorumlibet aliorum idem semper erit effectus. Nec interest Reip. sive effectum hunc necessarium esse dicas, sive imperio animæ subiectum, cum sufficiat eum esse medium deterrendi alios, ne delinquant, vel etiam eum, qui deliquit, ne denuo delinquat. Quamvis mihi nihil absurdius videatur materialismo, immo multo absurdius, si animam esse materialem statuatur, quam si quis contendat, triangulum & quadratum esse unam eandemque figuram, & procul absum ab opinione eorum, qui fatalem rerum omnium necessitatem defendunt; veritatem tamen defendere ac stabilire contra objectiones iniquas tanto magis meum esse duxi, quanto magis necesse est, ut justitia poenarum civilium agnoscat, sine quibus civitas & singula ejus membra tuta præstari nequeunt ab injuria aliorum: id quod tamen finis societatis civilis maxime exigit. Effectum vero poenarum nulla licet supposita libertate in agendo clarissime conspicimus in brutis, veluti in canibus certo agendi modo assuescendis. Quodsi dicas homini non imputari posse actiones nisi liberæ (§. 528. part. 1. *Phil. pract. univ.*), quæ vero imputari non possunt, ea nec puniri posse (§. 670.), consequenter si nulla prorsus dantur actiones liberæ, nec quenquam puniri posse ob factum ullum; consequentia recte negatur. Qui enim libertatem in agendo tollunt, duplicem tamen statum hominis admittunt, alterum scilicet, quo metus poenarum potest esse motivum non agendi, alterum, quo esse nequit, qualis est furiosorum & puerorum, aut, si mavis, infantium. Imputabuntur ergo actiones in

casu

casu priori, non vero in posteriori. Sed in re satis manifesta nolumus esse prolixiores.

§. 715.

Quicquid superior ad hoc conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur; ad id faciendum obligatur. Singuli enim sanitatem conservare (§. 393. part. 1. *Jur. ditorum. nat.*) &, quando in morbum incidunt, operam dare obligantur, ut sanitati restituantur (§. 413. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum in Rep. ea instituenda sint, quæ medi-
orum vicem præstant officiis lege naturæ præscriptis pro virili satisfactoris & eorundem praxin faciunt (§. 396.); quicquid superior ad hoc conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur; ad id faciendum obligatur.

Interest non minus singulorum, quam univerforum, seu Reip. ut sanitas conservetur, aut, siquidem eandem amitti contingat restituatur. Nemo ea de re dubitabit, nisi qui minime perpendit, quod ad omnem laborem & omnes functiones munerum inepti sint ægrotantes: unde non uno modo damnum aliquod in ipsam Remp. redundat, quod utique avertere tenetur is, cujus est curare, ut bonum publicum omni, quo datur, modo promoveatur.

§. 716.

Quoniam ad sanitatem conservandam opus est cibo *De salubri-*
ac potu salubri (§. 395. 397. part. 1. *Jur. nat.*), eidem ve-
ro nocent & morborum causa sunt cibi ac potus insalubres *ate ciborum*
(§. §. cit.); superior autem conferre debet, quod potest, ad *ac potuum.*
sanitatem subditorum conservandam (§. 715.); idem curare
debet, ut prostant cibi ac potus salubres, ac severe prohibere, ne
insalubres vendantur, consequenter curare ut cerevisia rite co-
quatur,

quatur, ac prepararetur, nec permittere, ut vina cum detrimento sanitatis adulserentur.

Lucri cupido in causa est, ut religioni parum habeatur in salubritate cibi ac potus aliorum sanitati, immo vitæ infidias frutuere. In hunc censum potissimum referendi vinorum adulteratores, & qui vina factitia pro naturalibus vendunt, iis potissimum in locis, in quæ ex oris peregrinis vina advchuntur. Unde videas oenopolas ditescere cum detrimento sanitatis mul-
torum. Foeda istiusmodi lucri cupido in Rep. minime ferenda, consequenter poenis coërcenda. Quibus vero mediis fraus impediatur &, ubi commissa fuerit, detegatur, docere non est hujus loci, sed ad prudentiam civilem pertinet.

§. 717.

De apparatu medicamentorum, necessitate medicorum & chirurgorum & medicina cultura.

Similiter quoniam superior, quicquid ad hoc conferre potest, ut sanitas amissa restituatur, ad id faciendum obligatur (§. 715.), ad sanitatem autem recuperandam opus est medicamentis (§. 414. part. 1. Jur. nat.), immo etiam medicis atque chirurgis peritis, quorum scilicet est morbos ac vulnera, rupturas, fracturas, luxationes curare; *cura sua periori esse debet, ut non modo æquo pretio venum dentur medicamenta salutaria, verum etiam ne desint medici ac chirurgi periti, & ut ars salutaris indies magis magisque perficiatur.*

Vitam ac sanitatem amant omnes; sed pauci valetudinem suam diligenter curant. Ad artem salutarem pertinet non modo docere, quomodo sanitas conservetur, verum etiam quibus mediis amissa restituatur. Enimvero nullibi plures audias, nec injustas querelas de incertitudine scientiarum, quam ubi de medicina sermo incidit, ita ut optimus fere medicus habeatur, qui non nocet, quamvis parum proficit, & cui deinde ea tribuuntur, quæ naturæ vindicanda fuerunt. Non diffinitur hoc medici periti, quos artis suæ immaturitatem abunde docuit

docuit non unius lustri experientia, ita ut etiam *Hoffmannus* noster, qui præclarum inter sui ordinis viro nomen adeptus, pro conservanda sanitate dudum hanc quoque regulam præscripserit: Fuge medicum & medicinam, si vis esse sanus, & *Harvæus* integrum Tractatum conscripserit de morbis expectatione curandis, ut taceam alios, qui morbos diæta curari jubent. Quamvis hæc non in genere vera sunt, ab omni tamen veritate non prorsus aliena sunt. Apprime igitur opus est, ut medicina ad majorem certitudinem evehatur, id quod tamen non adeo facile est, quemadmodum sibi persuadent & aliis se persuadere posse confidunt illi, qui intra breve tempus, cum experientia propria omni adhuc destituantur, medicinam ad certitudinem mathematicam evehere sibi sumunt. Abunde omnino patet, quam necessarium sit, ut Rectores civitatum hanc curam ad se pertinere agnoscant, nihil eorum prætermittentes, quod ad medicinam perficiendam conferre possunt. Et quoniam medici imperiti plurimum nocent ægris, nec satisfactio exculatio, quod medicis impune occidere liceat; ideo non levis esse debet cura, ne ad curandum ægros admittantur, nisi qui, quantum pro præsentis rerum statu permittitur, artem suam didicerunt, nec ferendum erat, ut quivis idiota in Doctorem medicinæ impune promoveatur, quasi promotiones esse debent medium acquirendi, & privilegium doctorale sit privilegium nocendi ægris pro certa pecuniæ summa venale. Huc etiam pertinet, ne Professores Medicinæ instituantur, qui nec ipsi satis intelligunt ea, quæ alios docere debent, nec artem salutarem exercuerunt, destituti ea experientia, quæ in Professore medicinæ utique requiritur. Hoc vero jam patet ex iis, quæ supra de Professoribus instituendis in genere demonstravimus (§. 436.). Patet haud difficulter, quam multa hic consideranda sint, si superior hac in parte officio suo satisfacere velit. Sed ea non Juris naturæ, verum prudentiæ civilis sunt.

§. 718.

*De morbis
contagiosis
& peste.*

Quoniam *superior*, quicquid conferre ad hoc potest, ut sanitas subditorum conservetur & amissa restituatur, consequenter ut morbi avertantur, ad hoc faciendum obligatur (§. 715.), hominibus autem maxime infesti sunt morbi contagiosi & imprimis pestis, quod experientia abunde loquitur; *maximopere quoque is curare debet, ut morbi contagiosi atque pestis imprimis, quantum datur, avertantur & ubi invaderint grassari prohibeatur.*

Pestis inter hostes capitales Reip. dudum relata, & Politi de eadem e civitate proscribenda solliciti fuerunt. Hactenus tamen problema hoc de peste e civitate proscribenda mansit insolutum, perinde ac problema de quadratura circuli, de longitudine maris, de perpetuo mobili, quorum illud Geometras, id Geographos & Astronomos, hoc Mechanicos diu multumque vexavit & hodiernum vexat. Quamvis vero hactenus repertum non sit, quomodo morbi contagiosi ac imprimis pestis e civitate prorsus proscribi possint; non tamen prorsus ignorantur media, utiliter adhibenda, ne contagium propagetur, & ne in loco, ubi grassantur, nimiam stragem dent. Absit itaque, ut tibi persuadeas in propositione præfenti præcipi talia, quæ in potestate non sunt.

§. 719.

*De lue pec-
corum.*

Si lues pecora corripit, opera danda ne malum late serpat, eidemque tempestive medela afferenda. Quanto emolumento sit Reip. res pecuaria, cujus ideo maxima cura habenda, in vulgus notum est. Quamobrem cum Resp. emolumentum hujus jacturam faciat, si lues pecora corripit, damnum ab ea utique avertendum omni studio atque labore (§. 420.), consequenter opera danda, ne malum late serpat eidemque tempestive medela afferenda.

Non minus in pecora sævit lues, quam pestis in homines, ita ut quotidie ingens strages detur. Damnum vero non modo sentiunt possessores, qui jacturam bonorum faciunt; verum etiam ceteri omnes, quorum victui & amictui ex re pecuaria prospiciendum, immo ipsa universitas, quatenus possessores oneribus Reip. ferendis non sunt pares. Lues pecorum itaque accensenda hostibus naturalibus Rerump. qui sunt pestis, atque fames seu annonæ difficultas, nisi eam sub fame comprehendere volueris, consequenter ex civitate proscribenda foret, siquidem in potestate nostra esset. Quamvis autem lues ista haud raro grassetur, & multi multa de eadem scripserunt; ejus tamen theoriam certam & remedia efficacia adhuc desideramus. Quamobrem rerum naturalium scrutatores omni animi contentione id agere debebant, ut, quæ latent, detegerent: philosophandum enim est in Reip. ac generis humani utilitatem. Quamdiu vero desunt arma, quibus Reip. infensus hostis prosterni & profligari potest; ea tentanda sunt, quæ in potestate sunt, ne quid culpa nostra præmittatur, quod ad minuendum nocumentum fieri poterat.

§. 720.

Rectori civitatis cura esse debet, ne subditi labore nimio De labore sanitati officere cogantur. Quicquid enim Rector civitatis ad *nimio vi-* hoc conferre potest, ut sanitas subditorum conservetur, ad *tando.* id faciendum obligatur (§. 715.), exploratum vero est laborem nimium sanitati esse adversum. Quamobrem quin illi curæ quoque esse debeat, ne subditi labore nimio sanitati officere cogantur, dubitandum est.

Ostenditur etiam hoc modo. Laborem nimium vitare naturaliter obligamur (§. 519. part. 1. Jur. nat.). Enimvero in Rep. ea instituenda sunt, quæ mediorem vicem præstant officiis lege naturali præscriptis satisfactoris (§. 396.).

Quamobrem Rectori civitatis curæ quoque esse debet, ne subditi labore nimio sanitati officiant.

Interest Reip. subditos esse sanos, cum unusquisque eorum spectandus sit tanquam membrum, quod functione sua suum confert, ut toti corpori bene sit. Absit itaque ut tibi persuadeas, curam sanitatis singulorum non pertinere ad universos, consequenter ad Rectorem civitatis, sed eam singulis relinquendam esse. Contrarium satis patet per ea, quæ in genere supra demonstravimus (§. 395.). Quæ in statu naturali sunt singulorum, ea in civili fiunt universorum, quatenus actiones & ea, quæ sunt singulorum, respectum quendam habent ad universos. Quando nimirum homines in civitatem coeunt, membra fiunt unius corporis, & actiones illorum jam referuntur ad finem, cujus causa contracta est societas. Ac ideo ea, quæ sunt singulorum, spectanda quoque sunt tanquam universorum, quatenus ad hunc finem referuntur.

§. 721.

De tempore operum diurnarum, collatione munerum publicorum

§ Salariis.

Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ne subditi labore nimio sanitati officiant (§. 720.); *tempus operis diurnis impendendum definire debet, nec qui muneribus publicis præficiuntur, pluribus simul præficiendi, quibus omnibus diligenter obeundis vix pares sunt, consequenter ne plura ambire teneantur, salaria sufficientia præbenda.*

Salaria sufficientia sunt, si ad ea comparanda sufficiunt, quibus ad vitæ necessitatem & commoditatem, tum etiam decorem indigemus (§. 473.). Relegenda hic sunt, quæ supra de pretio laborum determinando annotavimus (not. §. 424.). Facile autem patet, in salario determinando habendam non modo esse rationem quantitatis pretii rerum, quod non ubivis locorum, nec tempore omni idem est, verum etiam decori, quod non minus variat, ut ideo in genere nihil certi determi-

nari

nari possit. Quodsi salaria fuerint nimis tenuia, vel muneris sui negligentes alia agunt, quibus defectum illorum suppleant, vel modis illicitis acquirere ea student, quibus indigentia suæ prospiciant, unde multa mala in Remp. abundant. Pro diversitate circumstantiarum alia adhuc consequuntur, quæ Reip. nocent, nec in ea toleranda sunt. Per se vero etiam iniquum est, ut, qui utilem Reip. operam præstat, mercedem, qualem meretur, non accipiat. Quæ vero dicuntur de iis, qui operas suas Reip. collocant; ea quoque intelligenda de his, qui operas diurnas collocant privatis.

§. 722.

Superiori cura esse debet viarum, præsertim publicarum, De commoditas. Quantum referat, ut sine omni molestia ac periculo in viis incedere ac vehi possimus, nemo est qui ignorat, & abunde experiuntur, qui iter faciunt aut currus onustos de loco in locum ducunt. Quamobrem cum quilibet naturaliter obligetur damnum quodvis a se avertere (§. 493. part. 2. Jur. nat.), & vitam commode transigere, quantum datur (§. 466. part. 1. Jur. nat.), omnemque molestiam quantumlibet exiguam vitare (§. 451. part. 1. Jur. nat.), superiori vero curæ esse debeat, ut praxin eorum, ad quæ homo naturaliter obligatur, facilius, consequenter minime negligat ea, quæ ea fini conferre potest (§. 396.); ei quoque curæ esse debet viarum, præsertim publicarum, commoditas.

Neglectus viarum publicarum a nemine non reprehenditur, & multas audimus de eodem querelas, tandum abest ut quis sibi persuadeat viarum, præsertim publicarum, curam non tangere superiorem civitatis. Convenit utique fini civitatis, ut absque omni molestia non modo incedere, sed etiam vehi & currus onustos in locum destinatum ducere possis. Ex fine

autem civitatis æstimanda est cura, quæ ad superiorem pertinet.

§. 723.

De cura superioris circumferentia adificiorum extruendorum. Superiori cura esse debet, ut materia adificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari possit, ut adsint architecti & fabricarii lignarii ac murarii alique opifices periti, & ne officio suo in extruendis adificiis desint. Etenim Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad habitationem necessariorum copia omnibus sufficiens (§. 420.). Quoniam itaque, ne desit habitatio commoda, extruenda sunt adificia, ad adificia vero extruenda non modo requiritur materia apta, sed seligenda quoque est, quæ firmitatem adibus præstat, prouti in Architectura civili docetur; curæ superiori omnino esse debet, ut materia adificiis extruendis conveniens æquo pretio comparari possit. *Quod erat primum.*

Quoniam vero adificia esse debent firma, utilia sive commoda & pulchra (§. 18. & seqq. *Archit.*), architecti vero est, dato scopo fundatoris dataque area, in qua adificium excitandum, invenire ejus formam, ac fabricorum lignariorum & murariorum aliorumque opificum ea secundum formam istam actu extruere, ideo necesse est, ut in Rep. bene constituta etiam adsint architecti & fabri murarii ac lignarii, alique opifices periti. *Quod erat secundum.*

Enimvero cum aliud sit nosse, quomodo opus aliquod perfici debeat, aliud vero recte id perficere, naturaliter autem quilibet obligatur ad laborem suum recte perficiendum (§. 522. *part. 1. Jur. nat.*), & ut hoc fiat, superiori curæ esse debet (§. 395.); eidem quoque curæ esse debet, ut architecti, fabri murarii atque lignarii, alique opifices

ces, quando ædificium aliquod extruendum, officio suo ne desint. *Quod erat tertium.*

Plurima hic occurrunt, quæ superiori observanda sunt, ne in cura circa ædificiorum extruentionem quicquam desiderari patiatur: sed ea ad prudentiam civilem pertinent, cum in Jure naturæ saltem doceatur, ad quod faciendum superior obligetur, minime vero, quomodo obligationi huic satisfaciatur. Sed demus exemplum, ne quicquam obscuritatis supersit, vel inutilia hic præcipi quisquam sibi persuadeat. Interest Reip. ne patres familiarum inducantur ad infinitas sumtuum profusiones, dum ædificia extruunt, ut haud raro ex bonis ejiciantur. Quomodo huic malo Ephesi lege vetusta medelam huic malo atulerint ii, penes quos summa rerum erat potestas, *Vitruvius* in præfatione ad librum decimum de architectura commemorat. Architectus, inquit, cum publicum opus curandum recipit, pollicetur quanto sumtu id futurum: tradita æstimatione, magistratui bona ejus obligantur, donec opus sit perfectum. Eo autem absoluto, cum ad dictum impensam responderet, decretis & honoribus ornatur. Item si non amplius quarta in opere consumitur, ad æstimationem est adji-cienda, & de publico præstatur, neque ulla poena tenetur. Cum vero amplius quam quarta in opere consumitur, ex ejus bonis ad perficiendum pecunia exigitur. Qui architecturam civilem didicit & ædificia extrui curavit, ut, quantum damni patiantur patresfamilias architectorum, fabrorum aliorumque opificum imperitia & negligentia; facile perspiciet, quantum interfit Reip. ut ne sine poena grassentur imperiti & negligentia coërceatur. Equidem *Vitruvius* lib. I. c. I. præcipit, ut architectus philosophiam moralem didicerit, quæ, ut ait, eum perficit animo magno, & uti non sit arrogans, sed potius facilis, æquus & fidelis, sine avaritia, quod maximum sit, cum nullum opus vere sine fide & castitate fieri possit, & Rectoris civitatis est curare, ut subditi omnes, consequenter & ii, quorum opera in extruendis ædificiis utimur, sint virtuti dediti &

ne

ne a virtutis tramite ad vitia deflectant (§. 456.); quoniam tamen virtus cogi nequit, & lucri cupido plurimos a virtutis tramite trahit, ideo aliis utendum mediis, ut architecti, fabri aliique opifices, quorum opera in ædificiis extruendis utimur, opus suum vere perficiant. Sed nostrum jam non est ad alia descendere, quæ superioris curæ incumbunt, ut quod suum est hac in parte faciat.

§. 724.

De cura superioris circa firmitatem adificiorum & incendia.

Quoniam superiori curæ esse debet, ut ædificia recte, consequenter firma extruantur (§. 18. *Archit. civ.*), ad firmitatem vero requiritur immunitas a ruinæ periculo (§. 6. *Archit. civ.*), consequenter etiam a damno, quod casu quodam funesto, veluti tempestatibus ac imprimis incendiis iisdem dare potest; *non modo negligentia eorum coercenda, qui incendium faciunt, multoque magis qui intus subortum occultare student, verum etiam curandum, ut tempestrive restinguatur & ne flamma vicina adificia alia corripiat, atque ut adificia contra injurias tempestatum satis sint munita.*

Si incendia sæviunt, quantum detur damnum ædes inhabitantibus nemo est, qui ignorat, & ædificiis nihil magis adversatur, quam incendium. Maxime igitur interest Reip. ut hoc damnum, quantum datur, avertatur &, cum in potestate nostra non sit idem prorsus avertere, saltem provideatur, ne culpa nostra augeatur. Obligationem superioris ad damnum hoc avertendum deducimus ex cura, quam circa firmitatem adificiorum adhibere debet, cum non sufficiat adificia firma extrui, sed videndum quoque, ut ea tollantur, quæ firmitati adversantur. Non tamen propterea negamus, curam circa incendia ex alio quoque fonte derivari posse, nimirum ex aversione damni ac periculi, quod ex incendio emergit. Ast firmitas adificii per se exigit, ut damnum metuendum non sit ex tempestate.

§. 725.

Ædificia inprimis publica in Rep. bene constituta venusta esse debent. Constat ex architectura dari ædificiorum venustatem, quæ nullo sumtu peculiari, verum arte unice iisdem conciliatur, qualis est quæ a symmetria & eurythmia (§. 24. 31. *Archit. civ.*) & a perfectione ædificii, seu convenientia adæquata cum finibus fundatoribus ortum trahit (§. 8. 10. *Archit. civ.*). Quamobrem cum superiori curæ esse debeat, ut ædificia recte extruantur & architecti, fabri aliique opifices opus suum recte perficiant (§. 723.); quin in Rep. bene constituta ædificia venusta quoque esse debeant, dubitandum non est. *Quod erat unum.*

Quoniam ædificia venusta splendorem conciliant civitati, & publica, qualia sunt templa, curiæ, gymnasia, collegia academica &c. sumtu publico extruantur & conserventur, publica inprimis ædificia in Rep. bene constituta venusta esse debent. *Quod erat alterum.*

Non deerunt forsitan haud pauci, qui arbitrabantur venustatem ædificiorum parum curandam esse, cum ipsa nil conferat ad felicitatem eorum, qui ea inhabitant. Homines posse esse felices, modo ipsis non defint ad vitam commode ac jucunde transigendam necessaria, nec curis ac ærumnis conficiantur, utut in casis sine arte factis ac stramine tectis habitent; & ex adverso non deesse, qui ædes magnificas inhabitant, nec absque tædiis continuis integras dies noctesque consumunt. Eniamvero quamvis ædes venustæ miserum ob alias causas non reddant felicem; negari tamen minime potest, eas placere unicuique &, si daretur optio, easdem a quovis prælarum iri ceteris paribus casæ humili ac nulla arte factæ. Neque etiam negari potest, voluptatem, quæ ex ædificiorum venustate percipitur, utpote in se innocuam (§. 384. *part. 1. Phil. pract.*)

(*Wolffii Jur. Nat. Part VIII.*)   Aa aa   univ.)

univ.), felicitatem hominis augere (§. 286. *part. 1. Jur. nat.*). Præterea ædificia venusta & splendida possessori auctoritatem conciliant penes vulgum: quod quamvis opinione ejus tantummodo nitatur, nemo tamen est qui nesciat, dandum in Rep. multum esse hominum opinioni, prouti etiam ex sequentibus clarius elucescet. Mittimus alia, quæ præterea dici poterant & quæ respectum ad Remp. habent, quoad ædificia præfertim publica. Cultior vita hominum non solum exigit ea, quæ profunt, verum etiam illa, quæ delectant.

§. 726.

De paupertate, egestate & mendicitate declinanda.

Superiori maxime cura esse debet, ne subditi in paupertate, egestate vel mendicitate incidant, aut ad mendicitatem redigantur. Etenim quilibet sibi cavere debet, quantum in potestate sua est, ne in paupertatem, vel egestatem incidat, aut ad mendicitatem redigatur (§. 416. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem cum non modo superiori curæ esse debeat, ut hoc faciant subditi (§. 395.), verum etiam Reip. intersit, ne iidem sint pauperes, egeni atque mendici, ut oneribus Reip. ferendis sint pares; superiori maxime curæ esse debet, ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur.

Civitas opulenta non est, quæ plurimos pauperes, egenos atque mendicos alit. Patebit autem inferius, quantum intersit, ut sit opulenta. Ac ideo diximus, superiori maxime curæ esse debere, ut ne subditi fiant pauperes, egeni vel profus mendici. Hinc vero multa fluunt, quæ jam ante alio ex fonte deduximus, veluti de incendiis (§. 724.): incendiis enim facere pauperes, egenos atque mendicos, per se manifestum est & obvia experientia confirmatur. Similiter hac ratione potissimum nititur lex Ephesorum, de qua paulo ante diximus (*not. §. 723.*). Notandum vero est, ad curam hanc, de qua in præsentia loquimur, pertinere imprimis, ne ipse superior sub-

subditos ad paupertatem, egestatem aut mendicitatem redigere debeat.

§. 727.

Quoniam superiori curæ esse debet, ne subditi in *De annonæ* paupertatem & egestatem incidant, aut ad mendicitatem *caritate.* redigantur (§. 726.), annonæ autem caritas plurimos efficit pauperes, egenos, immo mendicos, quod tanquam a posteriori satis notum absque ulteriori probatione sumitur; *in Rep. ferendum non est, ut annonæ flagelletur, consequenter qui hoc faciunt, puniendi (§. 647.), & si qua suppetant media, quibus subditi subleuantur, ne annonæ caritas ipsi sit damnosa, sis utendum.*

Incendium annonæ dudum inter crimina relatum, quod *Dardanariatus* vocari solet, quia *Ulpianus* l. 6. de extraord. crimin. *Dardanarium* appellat eum, qui annonam supprimit, ut temerarius vendat. Nec desunt media, quibus pauperioribus in annonæ caritate prospicitur. Pertinent huc granaria publica & granaria tribuum opificum. Quamvis vero de his hic non dicendi locus sit, quemadmodum in casibus similibus sæpius jam inculcavimus; eorum tamen mentionem facere voluimus, ne quis præcipi existimet, quæ in potestate superioris non sunt. Non hodie demum propositum est problema, quomodo effici possit, ut constans frumenti pretium sit, cuius solutio præmio quantovis condecoranda foret. Sed problemata istiusmodi non facilem habent solutionem, cum rerum civilium idem sit nexus, qui naturalium: qua de causa facile contingit, noceri in parte alia, si in hac opem ferre velis.

§. 728.

Superiori curæ esse debet, ut ne desit sufficiens lignorum De lignorum copia. Ignis usu homines in vita carere non posse, nemo *rum copia.* est qui ignorat. Præter hunc usum vero lignorum adhuc

infinitus alius usus est, quemadmodum nemo ignorat, ut opus non sit de eo disertius dici. Sane non minor est lignorum, quam annonæ necessitas, si quidem vel soli necessitati vitæ, nedum commoditati consulere volueris. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne desit rerum ad vitæ, amictum, habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem sufficiens copia (§. 420.); eidem quoque curæ esse debet, ut ne desit lignorum sufficiens copia.

Multis in locis Germaniæ, immo etiam aliarum regionum lignorum penuria indies fit major, ita ut raritas quorannis augeat pretium: id quod etiam nos experimur. Absit igitur, ut tibi persuadeas, curam de sufficiente lignorum copia superfluam esse, quod natura sua sponte eadem proferat. Nondum tamen vidi sylviculturæ ullibi operam dari, ac removeri obstacula, quæ naturæ in producendis arboribus sylvestribus obijciuntur, quamvis dudum ea de re opus egregium conscripserit & luci publicæ exposuerit vir omni laude dignus *de Carlovitz*. Et quamvis multis in locis lignorum loco straminibus utantur plurimi, atque hic mos indies magis invalescat; non tamen hoc fit sine detrimento agriculturæ, quippe cum stramina stercorationi agrorum debeantur, præsertim ubi tecta straminea non exiguum straminum quantitatem consumunt. Damnum ex lignorum raritate redundans in Remp. graphice delineaturus amplissimum dicendi campum ingrederetur. Quod si solum usum, quem ligna in alendo igne præbent, respicias, majorem certe, quam annonæ deprehendes: neque enim solum sine igne homo vivere nequit, ita ut aqua & igne alicui interdiceret Romanis idem fuerit, ac poena capitali eundem afficere, verum etiam innumera sunt, quibus homines maxime indigent, præsertim si moribus cultioribus vivendum, quæ tamen omnia absque ignis usu perfici minime possunt. Sylvicultura autem absurda videri nequit, propterea quod hactenus non vidimus nisi sponte in sylvis nasci arbores: antequam enim

agricultura esset inventa, frumenta quoque nonnisi sponte nascebantur. Ast seculum nostrum quæstuosum est, non tam avaritia hominum, quam luxu, ut de comodo saltem præferti cogitetur, quasi posterorum, præsertim in Rep. inter illa entia referenda, quæ ex distantibus constant (§. 489.), nulla prorsus habenda sit ratio.

§. 729.

Quoniam superiori curæ esse debet, ut ne desit *De ligno-* sufficiens lignorum copia (§. 728.), curare vero etiam idem *rum nefan-* tenetur, ne subditi in paupertatem & egestatem incidant, *do pretio* aut prorsus ad mendicitatem redigantur (§. 726.), vel etiam *non augen-* defectu rerum necessariarum sanitati damnum inferant (§. *do.* 715.); *in civitate ferendum non est, ut nulla urgente necessitate ab hominibus quæstusis nefandum pretium lignorum augeatur.*

Modo monuimus, lignorum cum annonâ parem esse necessitatem (*not.* §. 728.). Unde sequitur, ut annonam incendere & lignorum pretium augere paria sint crimina. Illud pro crimine dudum habitum; hoc vero inter crimina nondum relatum, quamdiu lignorum copia abunde suppetebat. Absonum vero non est, ut pretium lignorum nefandum augere quæstus solius causa pro crimine hodie habeatur, cum nunc eidem sit locus, qui antea nullus erat. Ad publicam igitur curam pertinet pretium lignorum æquum determinare, ne lucrum unius, vel paucorum quorundam sit damnum plurimorum. Auget & minuit curam superioris in administranda Rep. tempus, pro diversitate eorum, quæ contingunt.

§. 730.

Similiter cum superiori curæ esse debeat, ne desit *De parsimo-* lignorum sufficiens copia (§. 728.), si vero ligna fiant *nia ligno-* riora & ob raritatem cariora, parce iisdem utendum sit, ne *rum.* abusu magis rarefiant & raritas magis damnosa sit; *ligno ra-*

rescente ad ejus parsimoniam obligandi subditi & tollendus, quantum datur, abusus.

De parsimonia lignorum, præsertim cum indies fiant rario-
ra & ob raritatem cariora, multa apud nos præsertim literis
prodiderunt haud pauci; sed ea hæcenus curæ privatorum re-
licta. Constat vero quam difficile sit mutari mores, nisi pu-
blica accedat autoritas. Quamobrem omnino necesse est, ut
in re ad Remp. maxime spectante curam suam non desiderari
patiatúr superior. Multo amplior hodie, dum ligna indies ra-
rescunt, eorum usus est, quam antea cum abundarent, ut ad
utilitatem præsentem animum tantummodo, sed perperam
attendentes arbores extirparent & sylvas in prata atque agros
converterent. Quamobrem major quoque est necessitas li-
gnis parce utendi & de hac parsimonia omnino cogitandum
iis, quibus Reip. conservatio curæ cordique esse debet. Resp.
non sine prudentia administranda: prudentiæ vero est in de-
cernendis iis, quæ in præsentí faciendâ, prospicere quoque
illa quæ futura sunt, ne quod prodest in præsentí vel longe
in posterum noceat.

§. 731.

Luxus quid sit.

Luxus dicitur sumptuosior cibi, potus, vestitus & aliarum rerum cura.

Luxum pluribus describere velle, hodie superfluum existi-
mari potest, cum ubivis grassetur, ac indies magis magisque
in eundem effundantur omnes pecunia licet rarecente.

§. 732.

De damno ex luxu redundante.

Quoniam luxus est sumptuosior cibi, potus, vestitus &
aliarum rerum cura (§. 731.); *luxu pecunia dilapidatur, & eidem dediti in paupertatem atque egestatem incidunt, immo haud pauci ad mendicitatem rediguntur.*

Cum

Cum interfit Reip. ne subditi fiant pauperes atque egeni, & ne ea multos alere cogatur mendicos; multum ex luxu damni in Remp. redundat, quod hodie satis manifestum est & in oculos in currit, modo eos aperire volueris. Inprimis hic probe considerandum, quod luxus doceat nefarias artes alios defraudandi, ut corrodatur pecunia multo luxu dilapidanda: luxus enim, qui vitio verti debebat, laudi ducitur, quæ potior videtur nomine viri boni atque honesti.

§. 733.

Luxus in Rep. tolerandus non est. Luxu enim pecunia *De luxu non tolerando.* dilapidatur, & eidem dediti in paupertatem atque egestatem incidunt, immo haud pauci ad mendicitatem rediguntur (§. 732.). Quamobrem cum superiori maxime curæ esse debeat, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.); luxus quoque in Rep. tolerandus non est.

Qui de principum redditibus augendis cogitant; luxum minime improbant, immo fovendum esse putant. Enimvero non omnes semper circumstantias satis perpendunt, ob quas contingit ut, dum hoc modo redditus Principum augere student, alio modo iisdem noceant. Et vix præsumitur Princeps velle redditus suos augeri cum dilapidatione pecuniæ subditorum & secuta hinc multorum defraudatione (not. §. 732.). Non urgeo luxum per se esse illicitum, consequenter in Rep. minime tolerandum (§. 456.). Ceterum cum luxus in cibus, potu, vestitu aliisque rebus spectetur (§. 731.); facile patet, non unum esse, quod prohibendum, ut luxus omnis proscribatur.

§. 734.

Reſtori civitatis cura quoque esse debet, ne mendicis ac De mendicis & pauperibus. egenis desint ea, quibus ad vita necessitatem indigent. Etenim *cis & pauperibus.* naturaliter obligamur dare mendicis eleemosynam (§. 220. ribus.

238. part. 4. *Jur. nat.*), itemque egenis (§. 244. part. 4. *Jur. nat.*). Quoniam itaque in constituenda Rep. opera danda, ut qui ad legem naturæ servandam proni sunt juventur, nec ab aliis impediuntur, ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.), eleemolyna autem datur ad res necessarias comparandas, aut in rebus necessariis consistit (§. 237. part. 4. *Jur. nat.*); Rectori civitatis curæ quoque esse debet, ne mendicis ac egenis desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent.

Superior in civitate prospicit saluti omnium promiscue, nemine excepto. Quamobrem curam quoque gerere debet mendicorum atque egenorum, qui alieno auxilio maxime indigent. Et id tanto magis fieri necesse est, tum quod mendicare soleant, qui jus mendicandi minime habent, tum quod ad eleemosynas dandas parum prompti haud raro sunt, qui largiores, quam alii, dare poterant atque debebant. In Rep. vero danda est opera, ut omnia, quantum datur, recte fiant, nec recte prætermittitur, aut negligitur, quod hac in parte a cura superioris expectari potest.

§. 735.

De mendicisate illicite non per-
mittenda.

In Rep. permittendum non est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit. Etenim qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit, jus mendicandi nullum habent (§. 220. part. 4. *Jur. nat.*), sed iis laborandum est (§. 514. part. 1. *Jur. nat.*), minime vero mendicandum, ut otio illicito fruantur (§. 515. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum superiori curæ esse debeat, ne subditi vitiis sese dedant (§. 456.); in Rep. permittendum non est, ut mendi-

mendicent, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit.

Ostendimus jam alias, jus mendicandi non competere nisi his, qui vel virium defectu laborare nequit, vel cui, cum laborare vellet, occasio laborandi deest (§. 221. part. 4. Jur. nat.). Quando itaque quæritur, num quis labore suo tantum acquirere non possit, quantum ad vitæ necessitatem sufficit; non solum spectanda est laborandi impotentia, verum etiam occasionis defectus. Atque hinc elucescit, quantum intersit, ut cura eleemosynarum superiori relinquatur, cum privatus in casu dubio iudicium de mendicitate relinquere teneatur mendicanti (§. 228. part. 4. Jur. nat.), ut haud raro contingat, eleemosynas accipi ab iis, quibus non debeantur, & ex adverso denegari his, qui iisdem maxime indigent, cum miser homo ferre teneatur, si petenti jure a natura sibi concessio eleemosyna denegetur (§. 225. part. 4. Jur. nat.).

§. 736.

Quoniam in Rep. permittendum non est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere valent, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 735.), iis tamen, cui vires ad laborandum suppetunt, non semper sese offert occasio laborandi, quo in casu jus mendicandi naturaliter competit (§. 221. part. 4. Jur. nat.); si cui sunt vires ad laborandum sufficientes, ne mendicare teneatur, occasio laborandi eidem suppeditanda, aut, si talem per se invenire possit, ad laborem compellendus.

*De labore
suppeditando iis, qui
laborare possunt.*

Denuo hinc apparet, quam necesse sit, ut cura eleemosynarum Reſtori civitatis relinquatur: privatus enim quamvis eleemosynam petenti denegare possit, eum tamen ad laborandum compellere & ne aliorum liberalitate abutatur impedire nequit. Labore suo cum unusquisque aliis prodesse debeat, (Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.) Bb bb utpote

utpote qui tendit ad communem utilitatem; si qui laborare potest, mendicare vult, perinde est ac si organum aliquod in corpore nostro functionem suam non obeat.

§. 737.

De *ergastu-*
lis.

Ergastulum appellare lubet locum, in quo opus facere coguntur, qui, cum labore possint, mendicare malunt. Idiomate patrio dicuntur *Zucht- und Arbeit-Häuser*. Quoniam, si cui vires ad laborandum sufficientes, ne mendicare teneatur, occasio laborandi eidem suppeditanda, aut, si talem per se invenire possit, ad laborem compellendus (§. 736.); in *Rep. instituenda sunt ergastula, & in eis ad laborem adigendi, qui, cum laborare possint, mendicare malunt.*

Apud Romanos *ergastulum* dicebatur locus, in quo mancipia deteriora in vinculis opus facere cogebantur. Ast cum apud nos servitus dudum in desuetudinem abierit; *ergastula* in significato Romanorum nullum amplius habent usum. Quoniam vero significatus generalis, qui speciali inest, convenit loco, in quo opus facere coguntur, qui cum laborare possint, nolunt, sed ut in otio vitam transigant mendicando aliis sunt molesti, in quavis autem *Rep.* hoc tolerandum non est (§. 735.); significatus iste generalis a moribus nostris minime abhorret, consequenter cum vocabulo alio destituamur, in eodem quin idem accipere liceat dubitandum non est. Ceterum usus *ergastulorum* apud nos etiam hic est, ut homines nullius frugis in ea detrudantur, & libidem opus perficere cogantur, donec ad meliorem frugem redierint.

§. 738.

De *procho-*
trophis.

Prochotrophium dicitur locus, in quo aluntur egeni, qui labore suo ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent, acquirere nequeunt, ac destituuntur cognatis, vel amicis, qui
indi-

indigentia ipsorum prospiciunt. Quoniam Rectori civitatis cura esse debet, ne mendicis atque egenis defint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.); *in Rep. instituenda sunt ptochotrophia, & in iis alendi, qui labore suo acquirere non possunt ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent, nec aliunde habere possunt.*

Non est quod dicas, his permittendum esse ut mendicent, aut alio modo egestari ipsorum ex eleemosynis publico nomine collectis esse prospiciendum. Etsi enim hoc fieri possit, immo debeat; propterea tamen non tolluntur ptochotrophia cumque facile appareat fieri haud quaquam posse ut omnes, quibus jus mendicandi natura competit, in ptochotrophiis alantur, hisce non obstantibus erunt adhuc multi, immo plurimi, quibus vel mendicatio permittenda, aut ex eleemosynis publicis prospiciendum. Negari adeo nequit, in Rep. bene constituta ptochotrophia desiderari minime debere.

§. 739.

Rektor civitatis cura habere debet ægrotos, quibus defunt De cura ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria. ægrotorum.
 Ægroti, quibus defunt ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria, quamvis si sani essent labore suo acquirere valerent, quæ ad vitæ necessitatem faciunt, omnino accensendi sunt egenis (§. 238. part. 4. Jur. nat.). Quamobrem cum Rectori civitatis curæ esse debeat, ut ne egenis defint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.) & quicquid is ad hoc conferre potest, ut subditi ægroti sanitatem recuperent, ad id faciendum obligetur (§. 715.); idem quoque curæ habere debet ægrotos, quibus defunt ad vitam conservandam & sanitatem recuperandam necessaria.

Ægroti per se miseri sunt: quodsi paupertas, vel egestas

miseriam auget, eidem opem ferre nolle, plus quam immisericordiæ est. Ne igitur sint immiserabiles, aliena misericordia vivere ac sanari debent. Quamobrem Rector civitatis nihil reliquum facere debet, quod ad miseros istos alendum & sanandum pertinet. Non est quod dicas, opera misericordiæ privatis esse relinquenda, quippe qui non modo naturaliter misericordes esse obligantur, (§. 257. part. 4. *Jur. nat.*) consequenter a Rectore civitatis ad id compellendi (§. 395.), verum etiam quatenus societatem civilem contraxerunt, quæ socii miseriam communem facit. Etenim cum plurima obstant, quo minus singuli faciant, quod est officii sui, & quod universitatis est, id Rector civitatis curæ habere debet; ad ipsum omnino pertinet, ut curæ habeat ægrotos miserabiles. Non de suo misericors esse tenetur Rector civitatis erga eos, qui a morbo, quo laborant, suo sumtu se liberare nequeunt: quæ enim facit qua Rector civitatis non suo sumtu facit, sed sumtu universitatis, seu publico, cujus quippe nomine id facit. Quamvis enim etiam qua privatus misericors esse debet (§. 259. part. 4. *Jur. nat.*); facile tamen patet, officium privatum non extendendum esse ultra id, quod in potestate est.

§. 740.

De nosocomiis.

Nosocomium dicitur locus, in quo ægrotantes pauperes aluntur & curantur, idiomate patrio *ein Kranken-Hospital*. Quoniam Rector civitatis curæ habere debet ægrotos, quibus defunt ad vitam conservandam & sanitatem restituendam necessaria (§. 739.); *in Rep. nosocomia sunt instituenda.*

Pertinet huc etiam institutum Fratrum misericordiæ in Ecclesia Romana, qui ægrotantes egenos in monasterium suum colligunt &, ne languoribus atque inedia consumantur, miserorum membra refovent. Huc etiam pertinet institutum aliorum religiosorum, qui pharmacopolia instruunt, & ex iis
ægro-

ægrotis pauperibus medicamenta a Medico præscripta gratis præbent. Sed de istiusmodi institutis non tam in Jure naturæ, quam in Politica agendum. Ceterum nosocomiis affines sunt domus, in quibus milites invalidi aluntur, ne mendicando vitæ necessitatibus prospicere teneantur, sermone patrio Invaliden-Häuser dictæ. Qui enim universitatis causa valetudinis jacturam fecerunt, iis officium universitati præstitum non debet esse damnosum, quin potius hujus est miseriæ ipsorum, quæ prorsus tolli nequit, medelam afferre, quantum licet.

§. 741.

Reктору civitatis curæ esse debet, ut pupilli egeni educen- De cura pu-
tur. Pupillis deesse vires sufficientes, ut labore suo acqui- pillorum
rant ea, quæ ad vitæ necessitatem sufficiunt, per se patet. egenorum.
Et quoniam egeni sunt, nec res necessarias in patrimonio
habent (§. 238. part. 4. Jur. nat.), consequenter iis quoque
sumtibus destituuntur, quos educatio requirit. Quoniam
itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne egenis desint
ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 735.), tum
etiam ut probe educentur liberi, quorum parentes sumtus
necessarios suppeditare ipsis non potuerunt (§. 429.); is
utique curæ habere debet, ut pupilli egeni educentur.

Educatio liberorum magnum momentum affert ad salutem Reip. ut ideo ejus intersit, ne negligatur, aut parum diligenter curetur. Pupilli personæ miserabiles sunt, & absque ope aliena sibimetipsi consulere nequeunt. Quodsi fuerint egeni, miseria ipsorum augetur inopia. Quamobrem si nemo sit, qui opem ferat, miseris pereundum foret. Crudelitatis itaque foret eos negligere. Quod vero universitatis sit, consequenter ad Rectorem civitatis pertineat eorum miseriam sublevare, abunde intelligitur per ea, quæ paulo ante annotavimus.

§. 742.

De orphanotrophis.

Orphanotrophium est locus, in quo educantur pupilli egeni. Idiomate patrio dicuntur *Waisen-Häuser*, itemque *Kinder-Hospitäler*. Quoniam Rectori civitatis curæ esse debet, ut pupilli egeni educantur (§. 741.); *in Rep. orphanotrophia condenda sunt*. Et quoniam perinde est, si liberi fuerint parentibus orbi, consequenter pupilli (§. 840. *part. 7. Jur. nat.*), siue parentes sint adeo pauperes, ut sumtus in educationem liberorum facere nequeant; *in orphanotrophia etiam recipiendi sunt liberi parentum paupertate pressorum*.

Non hic agimus de iis, quæ pertinent tum ad pupillos in orphanotrophis educandos, tum ad eos, qui educationi eorum præsumt. Quamvis enim Jus naturæ, sicuti omnes actus humanos, ita etiam institutionem orphanotrophiorum regat, & in iis singulis officia sua præscribat; ad particularia tamen istiusmodi descendere non licet: id quod etiam de *ergastulis*, *prochotrophis*, aliisque institutis publicis tenendum. Sufficit nos in *Tomis* anterioribus demonstrasse principia, unde talia sunt derivanda, & eum, qui animum advertit ad ea, quæ ex officiis lege naturæ præscriptis deduximus, non ignorare modum, quo illa hinc sint derivanda.

§. 743.

De liberis pauperibus absque parentum sumtu instituendis.

Si parentes equidem habeant, unde de alimentis prospicere possunt liberis suis, ast sumtus facere nequeunt, ut instituantur in iis, quorum notitia iis necessaria; in Rep. curandum, ut absque parentum sumtu instituantur. Etenim in *Rep.* non modo curandum, ut liberi absque sumtu parentibus oneroso instituantur in iis, quorum notitia ipsis necessaria atque utilis, verum etiam negligendi non sunt illi, quorum parentes sumtus necessarios suppeditare non possunt (§. 429.). Quoniam

ergo

ergo negligendi essent, nisi gratis instituerentur, quod per se patet; in Rep. curandum est, ut absque parentum sumtu instituantur.

Gratuita liberorum egenorum institutio species eleemosynæ est, cum ejus eadem sit necessitas, quæ alimentorum: hæc enim faciunt ad vitam animale, illa vero requiritur, ut vitam hominis vivere possis. Pueri itaque & puellæ sumtu publico educandi alimentariis æquiparantur. Horum cum curam gerere debeat Rector civitatis (§. 741.), quidni etiam illorum?

§. 744.

Scholæ pauperum dicuntur, in quibus gratis instituuntur pueri atque puellæ in iis, quorum notitia ipsis necessaria ac utilis. Quoniam ut hoc fiat, in Rep. curandum (§. 743.); in Rep. *scholæ pauperum sunt instituendæ*. Vocantur hæc etiam *Scholæ piæ*, idiomate patrio Armen. *Schulen*. Et quia in orphanotrophiis pueri atque puellæ similiter instituantur in iis, quorum notitia ipsis utilis ac necessaria (§. 648. part. 7. Jur. nat. & §. 743. h.); *Scholæ pauperum cum orphanotrophiis conjungendæ*. De Scholis pauperum.

Orphanis æquiparantur liberi quoad institutionem quorum parentes in eandem sumtus facere nequeunt, cum perinde sit ac si carerent parentibus eorumque præsidio ac ope. Quamobrem a fine orphanotrophiorum minime abhorret, ut liberi pauperum in iis gratuita fruantur institutione. Iidem vero, quatenus carent didactro, componuntur egenis, quibus jus mendicandi, consequenter eleemosynam petendi (§. 53. part. 4. Jur. nat.), naturaliter competit (§. 244. part. 4. Jur. nat.). Solvere igitur pro ipsis didactum idem est ac eleemosynam dare.

§. 745.

De promiscua mendicandi libidine non toleranda.

In Rep. promiscua mendicandi libido non toleranda. Permittendum enim non est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 735.), sed quibus sunt vires ad laborandum sufficientes iis occasionem laborandi suppeditare, aut, si talem per se invenire possunt, eos ad laborem compellere debemus (§. 736.). Cumque naturaliter nemini liceat plus mendicare, quam quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 226. part. 4. Jur. nat.); nec permittendum ut quis ultra id eleemosynas corrodat in præjudicium aliorum egenorum & cum molestia dantium. Curandum tamen mendicis atque egenis, ne desint ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.). Quamobrem cum admessa promiscua mendicandi libidine fieri haud quaquam possit, ut eleemosynæ rite distribuantur, & illi eas accipiant, quibus debentur, nec plures accipiant, quam debentur, quod per se patet; in Rep. promiscua mendicandi libido toleranda non est.

Clarissime hinc perspicitur, quam sit necesse, ut eleemosynarum distributio curæ publicæ demandetur, & eleemosynarii constituantur.

§. 746.

De poenis mendicatio- nis illicitæ.

Quoniam in Rep. promiscua mendicandi libido non toleranda (§. 745.), qui vero faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt, poenis coercendi (§. 647.); *si qui mendicant, aut eleemosynas petunt, qui jus mendicandi non habent, eos punire licet; multoque magis eos, qui miseriam simulant, præsertim si crimen falsi accedat, seu falsis literis utantur ad fidem faciendam assertioni suæ, sive mendacio.*

Amori universali omnium erga omnes & societati quoque civili maxime convenit, ut indigentiam egenorum sublevent illi, quibus fortuna opes dedit. Nemo tamen sua culpa carere debet iis, quæ ad vitæ necessitatem faciunt. In Rep. igitur constituenda curæ quoque habendum, ne sint mendici, qui ostentim eleemosynas colligere tenentur. Ideo Moses in Rep. Hebræorum constituit, ne inter eos sint mendici, & mendicationem sustulit. Quam molesta sit promiscue permessa mendicandi libido, satis experiuntur omnes, ubi ea non coercetur, & quam parum ea conveniat amori universali & societati civili, abunde intelligunt, qui perpendunt, quod eleemosynas corrodant indigni, neglectis haud raro iis, qui easdem maxime merebantur, & otio disfluant, qui laborare debebant, tandemque nihil agentes male agere discant, immo mendicando viam ad furta sternunt. Crimen falsi potissimum committitur simulando damna ex incendiis: quales mendici recte furibus æquiparantur, non solum quatenus furripiunt, quod naturaliter egenis debetur, verum etiam quatenus error, in quem dolose inducunt alios, dat causam eleemosynis. Durum itaque videri minima debet, si prava mendicandi libido poenis coercetur.

§. 747.

Cavendum est in Rep. ne subditi nimis eleemosynis onerentur. Etenim superiori curæ esse debet, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.). Quamobrem cum eleemosynæ nimix exhaustiant opes subditorum, facile contingit, ut multi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut tandem ipsi ad mendicitatem redigantur. Cavendum igitur est in Rep. ne subditi nimis eleemosynis onerentur.

De nimietate eleemosynarum præcavenda.

Erunt forsitan nonnulli, qui existimaturi sunt, superioris nullas esse hac in re partes. Enimvero plures sunt, quam videri

deri poterat, re non satis expensa. Ita huc pertinet, si ad eleemosynas referantur sumtus alio longe sine faciendi, quam ut necessitati egenorum prospiciatur. Et in eundem censum referendum, si permittatur, ut obtentu pietatis insignis ærarium commune sectæ condatur & hoc pacto excutiantur loculi locupletiorum, ut ipsi tandem & liberi ipsorum ad mendicitatem redigantur, qualis secta inter nos est eorum, qui *Herrenbutti* dicuntur, & comitem de *Zintzendorff* auctorem & directorem venerantur. Tacemus alia, quæ in casu emergente facile agnoscuntur. Eadem nimirum vigilantia requiritur in Rectore civitatis, quæ est patrisfamilias in domo sua, ut principiis obstet, ne sero medicina pareretur.

§. 748.

*De usuraria
pravitate.*

In Rep. usuraria pravitas non permittenda. Usuraria enim pravitas consistit in exactione usurarum illicitarum (§. 1432. part. 4. *Jur. nat.*). Quamobrem cum usuræ illicitæ sint, si quis pecuniæ tuæ usu vix tantum lucrari potest, quantum ad præsentem vitæ necessitatem sufficit (§. 1416. part. 4. *Jur. nat.*), aut si excedunt lucrum, quod usu pecuniæ facere potest debitor (§. 1430. 1431. part. 4. *Jur. nat.*), consequenter omnium maxime, si quis extremæ necessitatis causa oppignorare cogitur reclusas suas; facile apparet, solutionem istiusmodi usurarum esse viam ad egestatem & mendicitatem. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse debet, ne subditi incidant in paupertatem, vel egestatem, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.); in Rep. usuraria pravitas non permittenda.

Usuris immodicis maxime vexari pauperes, abunde notum est: id quod charitatî maxime repugnat, ut vel hoc nomine toleranda non sit usurarum immodicarum exactio (§. 395.). Plurimum autem nocet usuraria pravitas etiam aliis, qui alienæ pecuniæ usu indigent, etiamsi eodem nihil lucrari possint.

Noceat

Nocent his usuræ lege concessæ, prouti indies videmus, consequenter multo majus damnum afferunt immodicæ, five ut tales exigantur, five in fraudem legis sub alio titulo præstentur. Quibus damna ex immodicarum & alias illicitarum usurarum exactione emergentia non ignota sunt; is haud difficulter perspiciet, usurariam pravitatem inter ea, quæ in Rep. toleranda non sunt, haud postremum sibi vindicare locum, præsertim cum lucri cupido, quæ plurimorum animos obsedit, facile eandem persuadeat hominibus a charitate alienis. Quamvis enim charitas hominibus omnibus communis atque familiaris esse debebat; vix tamen ea quicquam aliud rarius est.

§. 749.

Quoniam usuraria pravitas in Rep. non permittenda *De poena* (§. 748.), quæ vero permittenda non sunt, poenis coër-*usuraria* cenda (§. 647.); *Superior non modo quantitatem usurarum de-pravitatis* finire debet, verum etiam iis majores, aut etiam in casu prohibito *usurarum* alias permittas exigentes punire. *quantitate*

Difficile est in genere determinate, quantæ usuræ justæ esse *definienda.* debeant, vi eorum, quæ in parte quarta de usuris licitis ac illicitis demonstravimus (§. 1407. & seqq. part. 4. Jur. nat.). E. gr. apud nos usuræ quincunces legitimæ sunt, constat tamen fructus ex prædiis percipiendos non æquiparari hisce usuris. Quodsi ergo quis pecuniam alienam in usum prædii sui vertere cogatur, is eadem non tantum lucratur, quantum pro ejus usu solvere tenetur, consequenter usuræ quincunces in hoc casu naturaliter illicitæ sunt (§. 1407. part. 4. Jur. nat.), præsertim si redditus prædii possessori alendo vix sufficiant, quamvis in casu alio naturaliter exigi liceret istis majores. Videmus tamen deinceps fieri non posse, ut rigor juris naturalis in Rep. stricte observetur, sed tolerandum subinde, quod iniquum, nisi subditi sua sponte æqui esse velint, instar zizaniorum, quæ penitus evelli sine majore damno, quod frugibus datur, nequeunt. Videndum tamen, ne plura tolerentur,

quam quæ tolerari necesse est. Cumque nihil magis ab omni humanitate alienum sit, quam usurariam pravitatem exercere in pauperes, præsertim a ditioribus; in hoc casu tanto severius animadvertendum in acerbissimos foeneratores.

§. 750.

*De pecuniæ
usu opifici-
bus pro levi-
bus usuris
comparan-
do.*

Opera danda est in Rep. ut opifices, qui aliena pecunia indigent, ea tamen vix tantum acquirere possunt, quantum valent usura legitima, seu lege definita, usum illius pro levioribus usuris accipere queant. Per se patet, interesse Reip. ut opifices in opificio suo sint diligentes, consequenter si aliena pecunia indigeant, ne ejus usu destituantur. Quoniam vero usuræ illicitæ sunt, quæ excedunt lucrum pecuniæ alienæ usu faciendum (§. 1407. part. 4. Jur. nat.), nec in Rep. permitendum sit, ut cives ad paupertatem, vel egestatem redigantur (§. 726.); si qui opifices aliena pecunia indigent, ea tamen vix tantum acquirere possunt, quantum valent usuræ legitimæ, opera omnino danda est, ut usum pecuniæ alienæ pro levioribus usuris accipere valeant.

Non est quod existimes hic præcipi, quæ ad præxin transferri nequeunt. Etenim non deerunt multi, præsertim locupletiores, qui levibus usuris contenti sunt, modo de sorte sint securi. Quamobrem institui potest ærarium publicum, in quod pro levibus usuris confertur pecunia, unde deinceps administratores prospiciunt indigentia opificum. Immo quidam pluribus persuadeat charitas, ut sine usuris in idem conferant nummos suos, quos inde recipere possunt, quando iisdem ipsimet indigent. Quænam vero de ærario istiusmodi publico sint constituenda, ea ad prudentiam civilem pertinent.

§. 751.

De dilapidatione bono-

In Rep. tolerandum non est, ut cives bona sua dilapident.

Qui

Qui enim bona sua dilapidat, abusu ea imminuit (§. 459. *rum non to-*
part. 2. Jur. nat.), consequenter tandem in paupertatem, *leranda*,
 immo egestatem incidit (§. 238. *part. 4. Jur. nat.*). Quam-
 obrem cum superiori maxime curæ esse debeat, ne subditi in
 paupertatem vel egestatem incidant (§. 726.); in Rep. to-
 lerandum non est, ut cives bona sua dilapident.

Equidem naturaliter unicuique permittendus rerum suarum
 abusus (§. 169. *part. 2. Jur. nat.*), consequenter etiam in
 statu naturali nemo impedire potest, ne quis bona sua dilapi-
 det; non tamen inde sequitur, idem nec licere in statu civili.
 Etenim in civitate libertas naturalis singulorum restringitur
 quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum
 faciunt (§. 47.), consequenter quatenus respectum quendam
 ad Remp. habent. Interest autem Reip. ne cives fiant pau-
 peres, vel egeni.

§. 752.

Quoniam prodigus plures & majores facit pro fa- *De curatore*
 cultate patrimonii sui expensas, quam quas officium aliquod *prodigorum*,
 erga seipsum, vel erga alios exigit (§. 385. *part. 4. Jur. nat.*),
 adeoque dominio suo abusus (§. 168. *part. 2. Jur. nat.*),
 bona dilapidat (§. 459. *part. 2. Jur. nat.*), in Rep. vero to-
 lerandum non est, ut cives bona sua dilapident (§. 751.);
prodigalitas in Rep. non ferenda, consequenter *prodigis admini-*
stratio bonorum suorum adimenda & *curator dandus, qui admini-*
nistret.

Prodigis recte datur curator Jure Romano: id enim conve-
 nit æquitati naturali. Constare autem debet de prodigalitate,
 antequam dari possit. Quare si curatorem dari petunt agnati,
 vel cognati; prodigalitem probare tenentur.

§. 753.

Similiter quoniam in Rep. tolerandum non est, ut *Quinam lu-*
 cives

di sint pro- cives bona sua dilapident (§. 751.), constat autem ludendo
hibendi. haud paucos bona sua dilapidare; *in Rep. prohibendi sunt la-*
di, quibus bona dilapidantur.

Istiusmodi ludus est, qui Gallis *Bassette* dicitur, & qui in
 ejus locum successit *Pbarao*, qui ludi nil habent, quod delectet,
 sed saltem infidias struunt pecuniæ alienæ,

§. 754.

De nimio
lucro ex lu-
dis.

Quoniam ludi sunt prohibendi, quibus bona dilapi-
 dantur (§. 753.); ideo non permittendum, ut quis lucrum capiat
 ex ludis, quibus bona dilapidantur, seu ut ex iis fiat locupletior
 consequenter ferendum non est, ut ludo de lucro nimio, paupertatis
 & egestatis causa, contendatur (§. 365. part. 5. *Jur. nat.*).

Controversia agitur inter JCtos, utrum ex ludo conce-
 denda sit actio in foro, nec ne. Quoniam naturaliter per-
 mittendus est etiam dominii abusus (§. 169. part. 2. *Jur. nat.*),
 & contractus lusorius omnis jure externo in se illicitus non est,
 modo hoc dare vel facere lege naturali non sit prohibitum
 (§. 357. part. 5. *Jur. nat.*); si lege civili contrarium non san-
 citum, quod ex ludo debetur, solvendum, & per consequens
 ratio nulla est, cur actio in foro ad consequendum id, quod
 debetur, non sit concedenda. Enimvero si ludi fuerint pro-
 hibiti lege civili, vel lucrum, quod ex iis sperare licet, ad cer-
 tam quantitate restrictum, in casu priori deneganda est actio
 in foro, in posteriori non concedenda nisi quoad quantitatem
 lege spectatam, salva tamen poena propter legis transgressio-
 nem irroganda. Quoniam tamen in *Rep.* prodigalitas non
 permittenda, ita ut prodigis adimenda sit bonorum administra-
 tio & dandus curator, qui administret (§. 752.); *Reip.* bene
 constitutæ parum convenit, ut ad consequendum id, quod
 ex ludo debetur, actio in foro concedatur, præsertim si in
 dando ludentes naturali libertate abutantur, quæ contractum
 luso-

lulorum tueretur (§. 356. 357. part. 5. Jur. nat.). Ceterum si quæras, quodnam lucrum sit nimium; haud difficulter respondetur, si consistat in pecunia, qua quis ad res necessarias, ac utiles sibi comparandas indiget, vel ad prospiciendum futuræ vitæ necessitati: id enim legi naturali repugnat (§. 365. part. 5. Jur. nat.) & curæ quoque superiori in statu civili incumbenti (§. 726. b. & §. 238. part. 7. Jur. nat.). Et huc omnino respiciendum, si vel certa lucri ex ludo capiendi quantitas determinanda, vel certis personis ludi omnes prohibendi (§. 367. part. 5. Jur. nat. §. 395. b.).

§. 755.

Similiter cum lotaria, olla & rota fortunæ æquipa- *De lotaria,*
retur ludis fortuitis (§. 320. 336. 337. 353. part. 5. Jur. nat.), & spes lucri facile imponat hominibus tenuioris for- *olla & rota*
tis, ut pecuniam, qua ad res necessarias sibi comparandas *fortuna.*
maxime indigent, aleæ committant, consequenter dilapident (§. 459. part. 2. Jur. nat.); ludi autem, quibus bona dilapidantur, permittendi non sunt (§. 753.); ideo nec lotaria, nec olla fortuna, nec rota fortuna in Rep. bene constituta permit-
tenda, nisi boni publici causa, quod aliter promoveri nequit, lotaria concedantur (§. 24. 25.).

Lotiarum hodie frequentissimarum maximus abusus est, qui in detrimentum Reip. cedit, cum homines tenuioris sortis spe lucri ad dilapidandam pecuniam, qua maxime indigent, adducuntur, mukum pecuniæ in regiones peregrinas mittatur, pro qua nihil recipitur. Nemo negare potest, id non fieri sine manifesto Reip. detrimento. Quamvis itaque lotiarum datur usus fini civitatis conveniens, ac ideo non improbandus; non tamen propterea lotariæ promiscue sunt permittendæ, & abusus earum, quantum datur, ita restringendus, ne facile deneret in abusum, aut, si a porio fieri debeat denominatio, magis abusus, quam usus dici mereatur. Dico, quantum datur:

tur: neque enim concipi potest ulla Resp. quæ absque omni injuria administratur. Reip. omni ex parte perfectæ non nisi in utopia locus est. Id tamen minime obstat, quo minus ea cognoscamus, quæ ad perfectionem Reip. pertinent, ut ad eam contendamus, ne quid deficiat culpa nostra. Olla autem ac rota fortunæ ad publicam utilitatem nihil prorsus confert & lucra plerumque in rebus consistunt, quas emere nolle, qui eas lucratur, & infidias ut plurimum struunt hominibus tenuioris sortis, qui canî apud *Æsopum* frustum carnis perenti, dum umbræ inhiat, assimilantur.

§. 756.

Lusor & aleator qui nam dicitur.

Lusores dicuntur, idiomate patrio *Spieler*, qui lusum tanquam artem exercent; in specie autem *Aleatores* appellantur, qui aleam tanquam artem exercent. Quoniam hominibus laborandum est (§. 514. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter labore suo unusquisque acquirere debet pecuniam, qua res, quibus indiget, sibi comparet; *lusorum non est vita genus honestum* (§. 958. part. 1. *Jur. nat.*).

Convenit hoc notionibus hominum communibus. Inde nimirum est, ut lusores & aleatores vulgo male audiant, & communis hominum opinio labem quandam famæ ipsorum adspertit.

§. 757.

De lusoribus non tolerandis.

Quoniam lusores & aleatores lusum & aleam tanquam artem exercent (§. 756.), consequenter pecuniæ aliorum inhiantes præsertim imperitos & incautos defraudare student & istiusmodi ludos eligunt, in quibus ipsis est major spes lucrandi, quam perdendi metus, immo de lucro nimio contendere solent, ut ea de causa multos ad pecuniam dilapidandam seducant, tolerandum vero non sit, ut unus alterum

alterum fraudet (§. 537.) & ut ludendo pecunia dilapidetur (§. 753.), immo ad laborem compellendi, qui, cum possint, laborare nolunt (§. 514. part. 1. Jur. nat. & §. 395. h.); *lusores & aleatores in Rep. tolerandi non sunt.*

Tolerandum non est, ut cives pecuniam dilapident (§. 751.), nec fraudi faciendus locus (§. 537.). Proscribendum igitur e Rep. est vitæ genus, quo non aliud intenditur, quam ut pecunia dilapidetur, ac alii defraudentur. Neque enim sufficit, ut incauto nebulas offundat lucri cupido, ne prævideat damnum, quod incurrit, immo ne videat periculum, cui pecuniam exponit, nec fraudem lusoris advertat, qua eidem insidiatur. Præcavendum omnino est, præsertim cum hoc facillime fieri possit, ne fero nimis cum damno suo sapere discant, qui tempestive sapere nolunt. Convenit maxime naturæ societatis civilis, quæ omnium eandem contrahentium facultates naturales animæ atque corporis unit, aut, si majoris, communes facit, ut intellectus eorum, qui sapiunt, suppleat defectum illorum, qui per se sapere nequeunt.

§. 758.

Superiori cura habendum, ut pupillis sint tutores, qui De cura suorum educationem diligenter curant & eorundem bona fideliter perioris curæ ac diligenter administrant. Etenim superiori curæ esse debet, *ca tutelam.* ut liberi, consequenter etiam pupilli (§. 840. part. 7. Jur. nat.) probe educentur (§. 429. h. & §. 255. part. 7. Jur. nat.), cumque ferendum non sit, ut quis ab altero fraudetur (§. 537.), & præcavendum ne quis in paupertatem, vel egestatem incidat, aut ad mendicitatem redigatur (§. 726.), pupilli autem bona sua per se administrare nequeant, illi etiam curæ esse debet, ut bona pupillorum fideliter administrantur. Quoniam itaque tutorum est pupillos educare & bona eorundem administrare fideliter ac diligenter (§. 850. part. 7. *Wollii Jur. Nat. Pars VIII.*)

Jur. nat.); superiori omnino curæ habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem diligenter curant eorundemque bona fideliter atque diligenter administrant.

Pupilli, cum orbi sint parentibus, quos ipsa natura ducit ad eos educandum & fortunatos efficiendum, miseratione digni sunt, quod parentibus orbati fuerint, antequam essent educati & fortunæ ipsorum ab illis prospectum fuisset. Plus igitur quam inhumanum foret, nisi in societate civili universalitas causam eorum suam faceret, consequenter superior, penes quem jus universalitatis est, eorum curam in se susciperet. Non suæ tantum utilitatis causa homines in civitatem coiverunt; verum etiam liberis suis non minus, quam sibi prospicere voluerunt. Obligationi itaque, qua universi tenentur singulis (§. 28.), etiam inest cura pupillorum. Quod igitur pupilli per se facere nequeunt, sed per alios fieri necesse est, id ut recte fiat curæ superioris relictum.

§. 759.

*Ea disertius
explicatur.*

Quoniam superiori curæ habendum, ut pupillis sint tutores, qui eorum educationem diligenter curant & eorundem bona fideliter administrant (§. 758.); *ad tutelam administrandam admittendi non sunt, nisi personæ, quæ educationem pupillorum diligenter curare eorundemque bona fideliter administrare valent, & ut muneri suo satisfaciant omni cura dispiciendum, consequenter tutores testamentarii & legitimi prævia cognitione confirmandi, antequam administrationi se submittant &, si tales desint, vel satis tuto tutelam illis demandari non posse appareat, publica auctoritate dandi idonei.*

Paucis hic multa comprehenduntur, ex quibus ea facile deducuntur, quæ de tutela constituenda sunt in civitate tum quoad ejus delationem, tum quoad administrationem.

§. 760.

Magistratus tutelaris sunt personæ, quibus publico De magi-
nomine omnis cura tutelarum committitur. Quamobrem *stratu tute-*
magistratus tutelaris est inquirere, nam tutores testamentarii & le-
gitimi sint idonei, & his deficientibus dare tutores, nec non dispicere,
nam tutores tutelam rite administrent, & curare, ut hoc faciant.
Jure Romano tutores a magistratu dati dicuntur *dativi*, qui
significatus quoad statum civilem etiam in Jure naturæ reti-
neri potest. Patet autem, *magistratum tutelarem esse tutorem*
superiorem, cui ceteri subsunt. Idiomate Germanico colle-
gium illarum personarum, quæ tutelarum curam publicam
gerunt, vocatur *das Vormundschafts-Amt.*

Necessitatem magistratus tutelaris colligere licet ex iis, quæ
paulo ante annotavimus (not. §. 758.). Facile autem patet
magistratum hunc munere suo recte fungi debere, ut pupillis
satis sit prospectum.

§. 761.

In Rep. cura habendum, ut, qui bene de eadem merentur, De honorân-
a ceteris honorentur. Quoniam enim unusquisque alterum *dis iis, quæ*
tanti existimare debet, quanti meretur (§. 647. part. 1. *Jur. bene de Rep.*
nat.), consequenter agnoscere perfectionem alterius (§. 538. *merentur.*
part. 1. Jur. nat.), adeoque virtutes intellectuales atque mo-
rales, quibus instructus est (§. 548. part. 1. *Jur. nat.*); si
qui de Rep. bene merentur, ceteri ejus merita agnoscere &
propter ea honorare eosdem debent. Quamobrem cum in
Rep. opera danda sit, ut singuli minimum actus externos ad
legem naturæ componant (§. 395.), honor autem in acti-
bus externis consistit (§. 538. part. 1. *Jur. nat.*); in Rep.
curæ habendum, ut, qui bene de eadem merentur, a cete-
ris honorentur.

Honor hic tanto magis debetur, quanto certius est eos, qui de Rep. bene meretur, bene mereri de singulis ejus membris, etsi diverso modo. Alii enim consulunt universis, alii vero coetui cuidam in specie, ita ut universus istiusmodi personarum ordo de singulis bene mereatur, consequenter personæ istæ ab aliis honorandæ propter earum merita in se & propter merita universi ordinis, in quo sunt, in singulos. Ita e. gr. pastor ecclesiæ meretur honorem propter merita in ecclesiâ particularem, in qua munere suo fungitur, meretur vero etiam honorem propter merita totius ordinis ecclesiæ ministrorum in universos. Ideo Apostolus 1. Tim. V, 7. Qui bene præsumt, ait, presbyteri, duplici honore digni habeantur, nimirum primo, quia bene præsumt, secundo autem, quia sunt in ordine presbyterorum, per se honore digno, consequenter propter munus, quo funguntur.

§. 762.

*De honore
ob merita in
Remp. deter-
minando.*

Quoniam in Rep. curæ habendum, ut, qui bene de eadem merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), nemo autem ob merita in Remp. alterum honorare potest, nisi qui verum de iis iudicium ferre valet (§. 540. pars. 1. Jur. nat.), ut vero merita in Remp. agnoscantur & rite æstimentur a singulis, fieri haud quaquam potest; ideo in Rep. determinandi sunt actus externi, quibus honor ob merita in Remp. exhibetur bene de eadem merentibus a ceteris (§. 538. pars. 1. Jur. nat. & §. 395.).

Haud difficile intelligitur, fieri non posse, ut singuli merita aliorum in Remp. distincte agnoscant &, prouti par est, æstiment, consequenter unumquemque, qui de Rep. bene meretur, tanti existiment, quanti meretur. Qui vero per se de re aliqua iudicare nequit, is stare tenetur iudicio aliorum. Quamobrem subditi acquiescere debent in iudicio superioris de meritis in Remp. Hoc autem supposito, quaeritur, quibusnam actibus externis judi-

judicium istud significare debeant, ut honorem debitum bene merentibus exhibeant. Necessè igitur est, ut superior eosdem determinet, cujus ideo standum est voluntate, quemadmodum statur ejusdem judicio. Per se enim patet, actus istos externos, in quibus honor consistit, judicio illo niti (§. 538. part. 1. Jur. nat.).

§. 763.

Tituli vocantur vocabula, quibus significatur præcellentia cujusdam supra alios ob merita in Remp. Idiomate patrio dicimus *Titul.* Huc pertinet, quod nomina, quibus certum in Rep. munus designatur, tribuantur aliis, qui hoc munere non funguntur, ut indicetur, ipsos quoad merita singularia iis æquiparari, qui funguntur.

Titulos definimus, quales esse debent, insuper habito abusu, cujus ratio habenda in Jure naturæ non est, in quo nimirum veritati unice litatur, & titulorum usus, non abusus demonstratur.

§. 764.

Tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum. Etenim titulis significatur præcellentia supra alios propter merita in Remp. (§. 767.) & præcedentia est jus prioritatis in ordine a pluribus simul observando (§. 104. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum titulos alteri tribuendo & præcedentiam in conventibus concedendo significetur, nos merita ipsius in Remp. agnoscere ac de iis stare judicio superioris, consequenter eidem honorem, quem judicio superioris meretur, exhibeamus (§. 538. part. 1. Jur. nat.); tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum,

Nimirum si tituli & præcedentia determinantur pro diversitate meritorum in Remp. singulis, qui de ea bene merentur, vel etiam certo cuidam ordini convenientes; eo ipso docetur, quomodo ob merita in Remp. unusquisque sit honorandus. Signa, quæ significatum fixum ac determinatum habent, referri nequeunt inter inania, quasi tituli sint vocabula nihil significantia & præcedentia nihil habeat realitatis, consequenter in titulis & præcedentia honor non consistat verus, sed saltem putativus. Id enim tum demum verum est, si tribuuntur non merentibus, in quo abusus consistit usum minime tollens,

§. 765.

In quo dignitas civilis consistat.

Quoniam tituli & præcedentia sunt modi apti ad honorem bene de Rep. merentibus exhibendum (§. 764.). in hoc autem honore præcellentia supra alios consistit, qui nimirum eodem carent, & præcellentia hæc dignitas civilis est (§. 205.; *dignitates civiles in titulis & præcedentia consistunt.*

Confunduntur subinde munera Reip. cum dignitatibus civilibus, quia hæc istis adhærent inseparabiliter, ita ut qui munere fungitur, dignitate, quæ illam comitatur, fruatur. Sed quæ diversa sunt, ea a se invicem distinguenda.

§. 766.

Quibusnam dignitates civiles conferenda.

Dignitates civiles non conferenda sunt nisi meritis. Consistunt enim in titulis & præcedentia (§. 765.). Quamobrem cum tituli significant præcellentiam supra alios ob merita in Remp. (§. 763.), ut sint modi apti una cum præcedentia ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum (§. 764.), unicuique autem honor exhiberi debet, quem meretur (§. 648. *part. 1. Jur. nat.*); dignitates civiles non sunt conferendæ nisi meritis,

Ponamus dignitates civiles conferri absque meritis.
Quo-

Quoniam in titulis & præcedentia consistunt (§. 765.); tituli & præcedentia non amplius erunt signa præcellentiæ supra alios ob merita in Remp. ideoque desinunt esse modi apti ad honorem exhibendum bene de Rep. merentibus a singulis, prouti ex demonstratione anteriori (§. 764.) clarius elucescet. Erunt itaque dignitates civiles prorsus inutiles & nonnisi arrogantiam fovere aptæ (§. 566. part. 1. *Jur. nat.*), quæ cum sit vitium (§. cit.), a vitio autem revocandi sint subditi (§. 456.), consequenter non ad eadem incitandi; dignitates civiles conferri non debent nisi meritis.

Arrogantia vitium est, quod plurimum nocet Reip. si præsertim publice fovetur. Ut enim alia taceamus, si dignitates civiles conferantur immeritis, arrogantia luxum parit, in Rep. minime tolerandum (§. 733.); utpote eidem maxime infensum. Quodsi dignitates civiles conferantur absque meritis, necesse est, ut vilescant, & his superbientes eridentur ab iis, qui rectius sapiunt, præsertim exteris. Accidit hoc imprimis, si nomina munerum, quibus dignitates adhærent, convertantur in titulos, ut iis superbiant homines, quorum non sunt paria merita cum illis, qui muneribus istis funguntur. Arrogantes non modo sibi persuadent, se his esse pares, verum etiam ab aliis tales haberi prætendunt: id quod in contemptum ipsorum munerum vergit, cum dignitas illorum, qui hisce funguntur, simul vilescat, consequenter hi priventur honore, quem habere debebant, ut habeant alii, qui eam in contemptum adducunt. Non existimandum est, dignitates civiles sola hominum opinione niti & ab ea accipere naturam suam, seu, ut clarius loquar, determinationes essentielles ab ea esse petendas: id enim tum demum obtinet, ubi abusu promiscue conferuntur cuilibet, quem arrogantia compellit ad eas petendas, contrarium vero abunde patet ex iis, quæ hactenus dicta sunt. In Rep. bene constituta ratio regit omnes actus, nec recte admittitur, nisi quod ex fine civitatis vi principiorum Juris
naturæ

naturæ legitime deducitur. Pseudopolitici sunt, qui alter sentiant, nec salutis publicæ consulunt, sed officiant.

§. 767.

De dignitatibus civilibus & ritibus venalibus.

Quoniam dignitates civiles non conferendæ sunt nisi meritis (§. 766.), promiscue vero ad easdem patet aditus, si fuerint venales, seu certa pecuniæ summa soluta obtineri possint; *dignitates civiles, consequenter ritales (§. 765.) non debent esse venales.*

Sunt equidem qui existimant medium aptum esse ad locupletandum fiscum vendere titulos. Sed in Rep. bene constituta fiscus augendus non est modo salutis publicæ adverso & contra nitente Jure naturæ, quod reverenter habendum in omnibus, quæ in Rep. & Reip. causa fiunt. Pertinent huc, quæ modo de Pseudopoliticis annotata sunt (not. §. 766.). Resp. bene constituta non fert actus contradictorios in exercitio imperii, nec ita prospiciendum est bono publico, ut dum prois in parte una, noceas in altera. Multa circumspeditione opus est, ut quid expediat in Rep. rite dijudies. Qui bonum publicum non ex omni parte cognoscunt, iis facile imponit ratio a parte una desumpta: neque enim perspiciunt indivulsum nexum, quem partes omnes inter se habent. Actus, in quibus exercitium imperii consistit, ita inter se connectuntur, ut unus dependeat ab altero, consequenter si unus vitiosus fuerit, contagium inde trahat alter, & idem continuo etiam ad alios serpat, ac difficile tandem sit fontem malorum perspicere. Quamobrem hic maxime valet illud pervulgatum, principiis esse obstandum.

§. 768.

De usu dignitatum civilium.

Dignitates civiles debent esse præstantes in Rep. Consistunt enim in titulis & per titulos significatur præcellentia

in Remp. (§. 763.), cumque præcedentia consistat in jure prioritatis in ordine a pluribus simul observando (§. 104. *part. 1. Jur. nat.*), hac ipsa significatur, quod supra alios meritis in Remp. excellat. Quamobrem si ob merita insignia in Remp. dignitates civiles a superiori conferuntur, ad quas conferendas nemini perfecte obligatur, ita ut eas exigere possit, quod per se patet; dignitates civiles spectantur tanquam præmium meritorum insignium in Remp. (§. 295. *part. 4. Phil. pract. univ.*). Quoniam itaque dignitates civiles non conferendæ sunt nisi meritis (§. 766.); dignitates civiles debent esse præmia meritorum insignium in Remp.

Interest Reip. ut ad præclara in Remp. merita incitentur illi, quibus sunt vires sufficientes ad præclare de Rep. merendum. Motivis itaque opus est (§. 389. *Psych. empir.*), consequenter præmiis (§. 296. *part. 4. Phil. pract. univ.*), sine quibus non concipitur civilis obligatio ad præclare de Rep. merendum (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Præmia non consistunt nisi in pecunia & honore. Gloriam stimulus est ad præclara præstanda absque ulla spe lucri (§. 771. *Psych. empir.*), & qui gloria ducuntur, ii sunt, qui præclare de Rep. mereri student. Placet his benignum aliorum de se judicium (§. 772. *Psych. empir.*), ac per consequens honor alit studium bene de Rep. merendi. Quamobrem cum tituli & præcedentia, consequenter dignitates civiles (§. 765.), sint medium aptum ad honorem bene de Rep. merentibus a singulis exhibendum (§. 764.); præmia meritorum egregiorum in Remp. meliora concipi nequeunt dignitatibus civilibus, siue ea cohzereant muneribus publicis, siue eadem ab iis sint divulsa. Quodsi conferantur promiscue petentibus, nulla prorsus habita ratione meritorum, omnium autem maxime si fuerint venales; præmia esse desinunt, quæ ad præclare merendum incitamento esse debent, ut ideo dignitates civiles promiscue conferre in immeritos idem propemodum sit ac

(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*)   Ee ee   studium

studium bene merendi de Rep. suppressere. Et si vel maxime etiam conferantur in bene meritos gratis, motivis tamen detrahatur vis, ubi vident immeritos equiparati bene meritis. Non ignota sunt querelæ, nec ex ipsistæ, si meritis nullum statuatur pretium, vel saltem non statui appareat.

§. 769.

De ignominia, quibus præsertim eos, qui dignitatibus civilibus ornati. Etiam nemo efficiuntur alterum ignominia afficere debet (§. 829. part. 1. Jur. nat.). præsertim Quamobrem cum eurandum sit in Rep. ut actiones unius ad dignitates externæ ad normam legis naturalis componantur (§. 395.); in Rep. ferendum non est, ut quis ignominia afficiat alios. *Quod erat unum.*

Enimvero in Rep. potissimum curæ habendum, ut qui bene de Rep. merentur a ceteris honorentur (§. 761.), & eo fine in eos conferantur dignitates civiles (§. 763. 764.), tanquam præmia meritorum egregiorum in Remp. (§. 768.). Quamobrem cum ignominia honori contrarietur (§. 538. 811. part. 1. Jur. nat.); in Rep. imperandum non est, ut ignominia afficiantur, qui dignitatibus civilibus ornati. *Quod erat alterum.*

Peccat in personam, qui alium ignominia afficit, quatenus naturaliter unicuique debetur, ne ab alio ignominia afficiatur. Peccat vero etiam in Remp. quatenus superioris voluntatis, quæ universi populi voluntas esse censetur, aut, si majoris Reip. est, personæ consideratæ, is, quem honorari præ ceteris vult, ignominia non afficiendus. Obligatio autem, qua tenemur Reip. venit ab ipsa obligatione naturali, quatenus non modo civitates legitimè convenienter instituuntur, verum etiam Reip. componuntur, prouti ex anterioribus abunde liquet, ut ideo obligatio utraque non lædendi famam alterius sit æquiparanda. Quot vero modis ignominia qui afficiatur, patet ex his, quæ alias prolixe docuimus

(§. 812.

(§. 812. & seqq. part. 1. Jur. nat.). Pertinent huc inprimis, quæ de injuriis specialiter dictis tam verbalibus, quam realibus tradidimus (§. 874. & seqq. part. 1. Jur. nat.).

§. 770.

Quoniam in Rep. ferendum non est, ut quis alios, *De poena* præsertim eos, qui dignitatibus civilibus ornati sunt, igno- *eorum, qui* minia afficiat (§. 769.), qui vero faciunt, quæ in Rep. per- *ignominia* mittenda non sunt, poenis coercendi (§. 647.), & delicta *afficiunt* atque crimina graviora poenis quoque gravioribus coercen- *alios.* da (§. 626.) & publica magis, quam privata (§. 627.), consequenter ea, quibus injuria committitur adversus Remp. quam illa, quibus injuria saltem affertur privato (§. 581.); *Qui alios ignominia afficiunt, puniendi sunt; qui vero ignominia afficiunt dignitatibus civilibus conspicuos, gravius puniendi.*

Ostendimus jam superius injurias tam reales, quam verbales puniri posse in Rep. (§. 651.): sed ostendendum quoque erat, graviolem poenam mereri eos, qui ignominia afficiunt viros dignitatibus civilibus conspicuos. Duplicem hi committunt injuriam, utpote eodem actu & personam, & Remp. lædentes (not. §. 769.). Duplicem ideo merentur poenam, consequenter poena graviori afficiendi. Ut vero hoc jure utatur superior absque omni conscientia labe, sollicitè cavere debet, ne dignitates civiles conferantur in immeritos, consequenter ne culpa ipfius vilescant. Alias enim quodammodo concurrere videtur ad injuriam in viros dignitatibus civilibus ornatos, quatenus in hos committitur, cum dignitatibus istis destituti se illis pares existiment, & ipsæ dignitates contemptus materiam aliis præbeant: id quod in vulgus notum est. Quod si tituli sint nomina munerum publicorum, quibus dignitates cohærent, contemptus in eos ipsos redundat, qui muneribus istis funguntur: id quod multum detrahit auctoritati ipsorum, qua maxime indigent.

§. 771.

De modo ob-
ligandi ad
præclara in
Repub. me-
rita.

Ad præclara in Rep. merita civiliter nemo obligari potest nisi dignitatibus civilibus. Etenim dignitates civiles, remoto abusu, sunt præmia meritorum insignium in Rep. (§. 768.). Enimvero obligari civiliter nemo potest nisi potius & præmiis (§. 308. part. & Phil. pract. univ.). Quamobrem cum per se patet, poenas non esse aptas ad aliquem obligandum, ut præclare de Rep. mereatur; ad præclara in Rep. merita civiliter nemo obligari potest nisi dignitatibus civilibus.

Non est, quod objicias, præmia quoque consistere posse in pecunia (not. §. 768.), aut rebus aliis, quæ donari possunt. Neque enim solum jam ostendimus honore potissimum aliis merita egregia in Rep. (not. cit.); sed & consideranda debemus, dona pleraque esse transeuntia; nec ad omnium notitiam pervenire, titulos vero & præcedentiam, seu dignitates civiles esse constantes & omnibus innotescere, quibus interest, ne earum sint inficii. Neque est, quod potius urgeat, dari etiam res alias, quibus collatis in viros de Rep. præclare meritos significatur eorum præcellentia supra alios, quales sunt nostro ævo in Europa ubivis recepti ordines equales, quos idiomate patrio Ritter-Orden appellamus, & ordo bene meritorum, quem nomine a Gallis mutuato l'ordre pour le mérite dicimus, idiomate patrio den Verdienst-Orden dicere solent, cum nostra lingua vocabula composita amplexu sua lingua Latina & Gallica non fert. Etenim hi ordines non differunt a titulis, quamvis certis insignibus gaudeant, sed potius in eos evertas ab aliis distinguendas. Inventum hoc maximi faciendum, sed in Politica disertius explicandum. Ceterum ex propositione præsentate denuo elucescit, quod interest, ut dignitatum civilium evitetur abusus, quæ præclara, immo in contemptum adducuntur.

§. 772.

*Libellorum famosorum autores & qui eos divulgant, gra- De punien-
viori poena coercendi, quam qua in injurias verbales alias statui- dis libello-
tur.* Etenim libellorum famosorum autores scriptis verbis rum famo-
injuriam inferunt aliis, eorumque famam lædunt (§. 876. *forum auto-
part. 1. Jur. nat.*), consequenter delictum, vel crimen eorum ribus & vul-
præmeditatum est, & malitia manifesta (*nov. §. 631.*) *gatoribus.*
Quamobrem cum delictum vel crimen præmeditatum gra-
viori poena sit coercendum (§. 631.) & in gravitate poe-
næ determinanda habenda sit ratio malitiæ (§. 632.); li-
bellorum famosorum autores graviori poena coercendi,
quam qua in injurias verbales alias statuitur. *Quod erat
unum.*

Enimvero qui libellos famosos divulgant, ad inju-
rias, quæ per eos inferuntur, concurrunt, quatenus nimi-
rum autor illius non alio fine libellum famosum conscribit,
quam ut quæ nocent famæ alterius per alios latius divul-
gentur (§. 106. *part. 2. Phil. pract. univ.*). Quamobrem
cum poenam inter se communicent qui ad actionem ejus,
qui te læsit, concurrunt (§. 1082. *part. 1. Jur. nat.*), conse-
quenter ob læsionem istam simul puniendi (§. 1081. *part. 1.
Jur. nat.*), pro qualitate facti proprii (§. 1083. *part. 1. Jur.
nat.*); qui libellos famosos divulgant, perinde ac eorum
autores *per demonstrata*, graviori poena afficiendi, quam qua
in injurias verbales alias statuitur. *Quod erat alterum.*

Si libellorum famosorum significatus latior retinetur, quem
in Jure naturæ vocabulo tribuimus (§. 876. *part. 1. Jur. nat.*);
cum injuriæ verbales gradu differant, poenæ quoque libello-
rum famosorum gradu differre debent, nec eadem affici pos-
sunt eorum autores, vel vulgatores. Quodsi vero injurias
leviores a gravioribus distinguere velis, & libellos famosos

restringere ad crimina, quæ alicui obijciuntur; quemadmodum in Jure civili obtinet; hoc utique civile est & rationem civilem habet, non naturalem (*not. §. cit.*). Nimirum significatus restrictior huc facit, ut facilius certa quædam poena libellorum famosorum determinari possit. Quod vero vulgatores eorundem cum ipsorum autoribus in eundem fere censum referantur, manifesta ratio est, quia nimirum absque animo injuriandi non propalantur. Qui enim famæ aliorum detrahi non vult, is quæ eidem adversa sunt minime propalabit. Delectatur utique læsione famæ alterius, qui eidem adversa divulgat.

§. 773.

De vulgatoribus libellorum famosorum in res librorum specie.

Quoniam qui libellos famosos divulgant, puniendi (§. 772.); *typographi quoque libellum famosum excudentes & qui emendum vendendumque curant, puniendi.* Et quia censorum in res librorum permittere non debent, ut typis describantur scripta bonis moribus & statui publico adversa continentes (§. 477.), consequenter impedire tenentur, ne libelli famosi excudentur; *si libellos famosos imprimi permittunt, gravius omnino puniendi, quam qui alio modo eos divulgant.*

Quædam jam supra de censoribus libellorum famosorum annotavimus, ut turpitudinem facti ostenderimus (*not. §. 477.*). Hic vero adhuc ostendendum erat, in eos severius esse animadvertendum, cum non modo ad vulgationem illorum concurrant, verum etiam faciant, quod e diametro officio illorum repugnat.

§. 774.

Onera Rep. quid sint.

Onera Reip. dicuntur omnes sumtus Reip. administrandæ ac defendendæ causâ faciendi,

Multos & magnos requiri sumtus tum ad Remp. bene constitutam

stitutam administrandam, tum ad eandem contra omnes insultus hostiles defendendam, non minus ex iis intelligitur, quæ hætenus de Rep. constituenda demonstrata fuerunt, quam obvia experientia confirmatur, ita ut nemo sit, qui onera Reip. in dubium vocare possit. Hoc adeo manifestum est, ut derideretur, qui fingere vellet Remp. sine sumtu administrandam & defendendam.

§. 775.

Onera Reip. ferre tenentur universi. Qui enim in civitatem coeunt, sese invicem sibi obligant, quod commune bonum conjunctim promovere velint (§. 28. 9.). Quamobrem cum hoc obtineri non possit, nisi Resp. administretur & contra omnes insultus hostiles defendatur, prouti ex iis abunde intelligitur, quæ hætenus de Rep. constituenda, consequenter de civitate rite ordinanda (§. 16.), demonstrata fuerunt, sine sumtu autem Resp. nec administrari, nec defendi possit (not. §. 774.); universi quoque istos suppeditare debent. Quoniam itaque sumtus ad Remp. administrandam & defendendam necessarii sunt onera Reip. (§. 774.); onera Reip. ferre tenentur universi.

Nihil magis naturale est, quam ut ad sumtus societatis causa faciendos contribuant omnes conjunctim, qui in ea sunt, nisi ob rationem quandam singularem consensu ceterorum quidam eximantur. Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.), qui in ea sunt ad sumtus quoque civitatis causa faciendos, consequenter ad Remp. administrandam & defendendam necessarios conjunctim contribuere debent.

§. 776.

Quoniam onera Reip. ferre tenentur universi (§. 775.); De modo in Rep. constituenda determinandi quoque sunt modi, quibus sumtus sustentandi

determi- *tas ad Reip. administrandam ac defendendam necessarii suppedi-*
nando. *tantur & sustentantur (§. 774.).*

In constituenda Rep. haud postrema cura est determinan-
dum onera Reip. sustentandi, ne singuli nimis onerentur,
& ne defint sumtus necessarii ad Reip. administrandam &
defendendam. Hisce enim deficientibus, fieri haudqu-
quam potest, ut finis civitatis obtineatur, consequenter singu-
lis, qui in eam coiverunt, ita prospiciatur, quemadmodum in-
tendebatur. Non sufficit nosse, quznam finis consequendi
causa fieri debeant: nisi etiam adsit rerum gerendarum nervus,
pecunia, magno conatu nihil agitur.

§. 777.

De contri- *Singuli ad onera Reip. contribuere debent pro modo facul-*
butione sin- *tatium, ne scilicet ad egestatem redigantur. Onera enim Reip.*
gularum ad ferre tenentur universi (§. 775.), consequenter singuli ad
onera Reip. ea contribuere tenentur. Quoniam tamen nemo obligari
potest ultra id, quod possibile (§. 209. part. 1. *Phil. pract.*
univ.), & curæ habendum, ne subditi in paupertatem, vel
egestatem incidant (§. 726.); singuli ad onera Reip. con-
tribuere debent pro modo facultatum suarum, ne scilicet
ad egestatem redigantur.

Vulgo dicitur onera in Rep. esse distribuenda in ratione lu-
cri, quod percipitur. Quemadmodum vero hoc ex prin-
cipiis de jure civitatis minime demonstratur; ita etiam con-
tingit plures emergere casus, in quibus regula fallit & prin-
cipiis illis adversatur, ut oneribus in ea ratione distributis haud
pauci evadant pauperes atque egeni, nec amplius ea acquirere
labore suo valeant, quæ ad vitæ necessitatem faciunt. Acci-
dit hoc, si extra ordinem onera majora ferenda sunt; si diffi-
cillimis temporibus annona ingravescit & quantitas oneratur;
si qui ob numerosam familiam, vel alia de causa vix tantum
acqui-

acquirunt, quantum ad præsentem vitæ necessitatem, nedum commoditatem sufficit; si denique ob calamitates privatas, veluti morbos diuturniores, expensæ privatæ multæ extraordinariæ fieri debent. Quodsi ergo onera ita distribuenda, ne si non omnes, saltem multi nimis premantur, immo opprimantur, magna circumspectione opus est.

§. 778.

Curæ habendum in Rep. ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigat. Unde quantitas onerum determinanda. Onera enim, imponuntur Reip. administrandæ & defendendæ causa (§. 775.), Quamobrem patet, non imponenda esse onera, quæ huc non faciunt, consequenter curæ in Rep. habendum, ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigat.

Nihil in Rep. fieri debet absque ratione sufficiente: ratio autem petenda est a fine civitatis. Ejus causa ordinatur civitas, consequenter Resp. constituitur. Quamobrem non alia datur ratio onerum subditis imponendorum, quam quod sine iis Resp. administrari & defendi nequeat. Hinc igitur æstimandum est omne jus onerum imponendorum, quod lege naturali concessum.

§. 779.

Onera ordinaria sunt, quæ perpetuus usus in administranda Rep. exigat: extraordinaria vero, quæ casus quidam emergentes exigunt. De oneribus ordinariis & extraordinariis.

Istiusmodi casus extraordinarius est, si bellum exardescit. Huc etiam pertinet, si munimenta excitanda, ædificia publica extruenda, Rex magnam habeat familiam, legati in aulis exteris sustentandi & ita porro.

§. 780.

*De oneribus
extraordi-
nariis impo-
nendis.*

Quoniam onera Reip. universi ferre tenentur (§. 775.); eadem autem non imponenda sunt ultra quam Reip. administratio & defensio exigit (§. 778.). *Si casus quidam emergunt, qui vel Reip. administranda, vel defendenda causa sumtus extraordinarios exigunt, onera extraordinaria imponenda sunt (§. 779.).*

Ostendendum hic erat jus onera extraordinaria imponendi, quod sola necessitas non facit. Onera omnia Reip. ferre tenetur universitas (§. 775.), ac ideo etiam obligatur ferre extraordinaria: ex hac vero obligatione nascitur jus onera extraordinaria imponendi (§. 23. part. 1. Jur. nat.). Quæ vero de modo onera distribuendi antea demonstrata sunt (§. 777.), ea imprimis in imponendis oneribus extraordinariis, præsertim majoribus ac subditos gravantibus, observanda.

§. 781.

*Ærarium
publicum
quid sit.*

Ærarium publicum dicitur locus, in quo pecunia publica reposita est.

Vocatur etiam ærarium ipsa pecunia publica uno in loco condita; sed præstat ab hac æquivocatione abstinere.

§. 782.

*De necessi-
tate ararii
publici.*

Quoniam universitas onera Reip. ferre debet (§. 775.), & singuli ad onera ista contribuere tenentur pro modo facultatum suarum (§. 777.), ærarium vero publicum locus est, in quo pecunia publica reponitur (§. 781.); *Resp. arario opus habet.*

Non ignoro, esse nonnullos, qui existimant, sine arario contineri posse Remp. Sed ut verum fatear, æquivocatio quædam latet in verbis. Etenim qui illud affirmant, potissi-

mum

mum ac unice fere contendunt, sine milite mercenario consistere posse Remp. consequenter tributis non esse opus. At etsi concedamus in quibusdam Reip. formis milite mercenario non esse opus, negari tamen haud quaquam potest alios adhuc requiri sumtus, sine quibus Resp. administrari nequit, & si vel maxime tota civitas non habeat ærarium quoddam, coetus tamen particulares, ex quibus constat, habere debent æraria, in quæ reponuntur pecuniæ in usum publicum a singulis collectæ, & quæ simul sumtæ subeunt vicem ærarii publici, sicuti revera etiam hodie, ubi ærarium publicum habetur, adhuc hodie sunt æraria coetuum particularium, quæ revera consideranda sunt tanquam pars ærarii publici, nec alia de causa constituuntur, quam ut brevi manu inde haberi possit pecunia ad usus publicos in certis locis necessaria. *Huberus* de Jure Civitatis lib. 3. sect. 3. c. 1. n. 2. qui sententiam istam defendit, expresse ait: si rebus & finibus suis contenti populi nihil aliud agerent, quam ut quietem suam adversus externos tuerentur, & hac gratia se ipsos in armis exercitos & pro aris focusque paratos ad decertandum exhiberent, mercenariis militibus, qui majorem usum, quam ut libertatem ipsorum opprimant, a quibus aluntur, habent nullum, facile carerent, quemadmodum plerosque veterum illis caruisse constat. Probat hoc exemplis Lacedæmoniorum & Frisæ patriæ suæ. Illos enim, quamdiu se domi continebant, sine mercenariis militibus & sine tributis, immo sine auri & argenti usu per quingentos annos id consecutos fuisse, ut ne hostis ullus pedem in terra Laconica poneret; Frisiam vero vetustissimam libertatem inde a Romanis temporibus, maxime post *Caroli M.* ætatem sine mercenariis, & sine tributis ullis contra maximas exterorum invasiones facile defendisse. Quis itaque non videret, ærarium publicum hic unice restringi ad usum belli? Mutantur vero etiam tempora, & in illis mutatur Rerum status. Unde ipse *Huberus* l. c. §. 5. tandem fateri cogitur, res vere nunc æstimanti nullum præstantius optimi status civitatis & imperii signum atque argumentum haberi posse,

quam ararii communis providam constitutionem & diligentem administrationem.

§. 783.

*De statu
ararii publici.*

Quoniam in arario publico reponitur pecunia publica (§. 781.), consequenter ea, quibus necessitatibus Reip. prospicitur (§. 23.); in arario publico semper parata pecunia esse debet, quantum Reip. administratio & defensio exigat, consequenter cum onera Reip. a subditis ferenda vel ordinaria sint, vel extraordinaria (§. 779.); modi ararium locupletandi duo sunt, ordinarius & extraordinarius.

Pecunia parata in arario esse debet cum ad usus ordinarios, qui satis certi sunt; tum ad extraordinarios, qui in casu emergente, praesertim belli tempore, offeruntur. Illi prospicitur modis ordinariis, hisce vero extraordinariis locupletandi ararium. Quamobrem sufficit, pecuniam paratam semper esse in arario eo tempore, quo eodem indiget Rector civitatis, nec opus est, ut usus incerti gratia pecunia sterilis in arario reponatur, nisi quantum prudentiae est praesumere casui subito emergenti. Sed haec pertinent ad prudentiam civilem, nec proprie sunt hujus loci.

§. 784.

*De sumptibus
Rectori civitatis suppeditandis.*

In regno subditi Regi sumptus suppeditare tenentur, ut famulatum se familiamque regiam & obtinendum dignitatem regio splendorem sufficientes. Item tenendum de optionatibus in araria. Etenim penes Regem est imperium (§. 779.), qui id boni publici causa exerceat (§. 42. 35.). Etenim tam in eo exercendo adhibere tenentur curam; ex his patet, quae haecenus demonstrata fuerunt. Quae cum per se pateat, sine sumtu se familiamque suam Regem sustentare non posse; populus omnino eos suppeditare tenentur.

tur. In regno itaque subditi Regi sumtus suppeditare tenentur, ad sustentandum se familiamque regiam sufficientes. *Quod erat primum.*

Quoniam vero per se patet, interesse Reip. ne dignitas regia contemptui pateat, vulgus vero eandem aestimet ex iis, quæ in oculos incurrunt, necesse omnino est, ut dignitas regia sit in summo splendore. Quamobrem cum subditi Regi suppeditare teneantur sumtus ad se familiamque regiam sustentandum, *per demonstrata*; sumtus hi sufficientes quoque esse debent ad obtinendum dignitatis regiae splendorem. *Quod erat secundum.*

Cum in Aristocratia collegium optimatum idem sit, qui Rex est in regno (§. 135. 139.); quæ de Rege demonstravimus, ea etiam tenenda sunt de optimatibus in aristocratia. Quamobrem optimatibus quoque suppeditandi sunt sumtus ad se familiasque sustentandas & dignitatis suæ splendorem obtinendum sufficientes. *Quod erat tertium.*

Subditos seu populum Regi suppeditare debere sumtus ad sustentationem sui atque familiae regiae sufficientes, instar axiomatis sumi poterat. Quæ vero de splendore regio adjecimus, ea decorum requirit, quod ipsa lex naturæ imperat (§. 204. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Status civilis efficit homines inæquales, propter diversa eorundem in Remp. merita, quos natura fecerat æquales, cumque Rector civitatis meritis hisce superet omnes, ejus quoque summa est in civitate dignitas. Hujus igitur in determinando decoro maxime habenda est ratio. Quemadmodum enim decorum naturale determinatur per ea, quæ homini natura insunt, vel inesse debent & huic convenientem ejus statum (§. 196 *part. 1. Phil. pract. univ.*); ita *decorum civile* determinatur per ea, quæ unicuique insunt, vel inesse debent, quatenus hanc in civitate gerit personam

moralem. Unde *Decorum regium* æstimandum ex iis, quæ personæ Regis qua talis insunt, vel inesse debent. In statu autem civili multum haud raro dandum est opinioni vulgi, ut per ea, quæ sensui patent, tanquam latentium signa adducatur ad debitum certarum personarum præsertim Rectoris civitatis existimationem, prouti jam ante (not. §. 762.) insinuavimus.

§. 785.

De redditibus fixis eo sumtus, ad se familiamque suam sustentandum & dignitatis sue sine Rectori splendorem obtinendum sufficientes (§. 784.); eo fine ipsi ac civitatis assignandi sunt certi redditus, pro diversitate circumstantiarum assignandis. gendi.

In Reip. constitutione a voluntate populi dependet, quoniam redditus ipsi assignare velit, utrum scilicet ex agris publicis, an ex aliis subditorum præstationibus fixis. Præstat tamen prius, ne subditi contributionibus nimium onerentur. Ita olim *Romulus* urbe condita instituit, ut ager *Romulus* in tres æquas divideretur partes, quarum una pro sacerdotibus & sacrorum sumtibus, secunda Reip. oneribus serviret, tertia in cives divideretur. Hoc nimirum pacto onera Reip. non erant civibus molesta, & Regi prospicebatur abunde de sumtibus ad se familiamque suam sustentandum necessaria. Enimvero cum lex naturæ saltem onera Reip. ad subditos devolvat, modum vero eadem ferendi, qui varius esse potest, non desinat, nisi quod lex perfectiva ceteris meliorem eligi jubet, quem circumstantiæ eligi permittunt; ideo nihil de eo per modum constantis præcepti injungi potest.

§. 786.

Domania quid sint.

Prædia, quorum redditus assignantur Rectori civitatis ad sustentandum se familiamque suam, dicuntur *Domania* idiomate patrio solent *Zaffelgüter* appellari.

Signifi-

Significatum hunc fixum vocabulo tribuere libuit, ut citra confusionem demonstrarentur ea, quæ de oneribus Reip. tenenda sunt, nec in quavis Rep. eodem modo sese habent, etsi vaga loquendi libido significatum laxiorem admittat, immo subinde idem a ratione non alienus sit. Ita sane Romuli ævo tertia pars agrorum Romanorum Reip. oneribus serviens *domaniorum* nomine a ceteris distingui potuisset, quia tunc sumtus ad Regem regiamque familiam & splendorem dignitatis regię sustentandum necessarii non separabantur a ceteris sumtibus Reip. causa faciendis.

§. 787.

Quoniam reditus ex domaniis Reçtori civitatis ad *Qualia* sustentandum se familiamque suam assignati sunt (§. 786.), *na sint* re-consequenter ad usus ipsius privatos destinantur, bona *auditus* ex *da-*tem Regis privata sunt, quæ ad usus ipsius privatos desti-*manis*.nantur (§. 286.); *reditus ex domaniis bona Regis privata sunt.*
Et idem intelligitur de optimatibus in aristocrazia.

Si significatus vocabuli *domaniorum* latius extendatur, ut etiam complectatur sumtus administrationis Reip. causa faciendos; reditus ex domaniis præter bona Regis privata comprehendunt quoque regia, quæ tamen cum istis in unam massam confundi non posse, si de jure Reçtoris civitatis quoad usum redituum ex domaniis ex lege naturæ statuendum, supra ostendimus (§. 287.).

§. 788.

Quia reditus ex domaniis bona Regis seu Reçtoris *Libera* *ai-*cujuscunque civitatis privata bona sunt (§. 787.), conse-*sponendi*quenter tanquam ipsius propria in dominio ejusdem (§. 124. *potestas* *de**part. 2. Jur. nat.*), de re vero sua dominus pro arbitrio suo *reditibus* *ex*disponere potest (§. 118. *part. 2. Jur. nat.*); *de re* *reditibus* *domaniis.*
quoque ex domaniis Rex, ac Reçtor quilibet civitatis pro arbitrio
suo

suo disponere potest, consequenter usufructum in dominio ea dies visa sua alteri concedere, redditus ex domaniis aliis locare potest.

In redditus ex domaniis Rector civitatis plenum habet dominium, modo eos liberalitate sua non ita imminuat, ut, cum non amplius sint sufficientes ad sustentandum ipsum familiamque ejus & splendorem dignitatis eidem convenientis, subditi tributis extraordinariis onerentur: id nimirum perinde foret, ac si liberalis esset non de suo, sed de eo, quod civium est, id quod legi naturæ, quamvis ea liberalitatem præcipiat (§. 251. part. 4. Jur. nat.), parum convenit (§. 97. part. 4. Jur. nat.). Bene merita in Remp. compensare ad Reip. administrationem pertinet, consequenter huic fini servantur sumtus administrationis Reip. causa faciendi, quantum æriarium publicum permittit (§. 781.).

§. 789.

De proprietate domaniorum.

Domania non sunt in dominio Rectoris civitatis, sed universitatis seu populi, nisi regnum fuerit patrimoniale. Etenim cum redditus ex domaniis assignati sint Rectori civitatis ad sustentandum se suamque familiam (§. 786.), consequenter eo mortuo pertineant ad successores quoscunque; domania in usum perpetuum instituta, consequenter in dominio Rectoris civitatis, qui nunc est, esse nequeunt (§. 121. part. 2. Jur. nat.). Quod erat primum.

Quoniam vero universitas seu populus domania instituit, ne desint redditus ad sustentandum Rectorem civitatis ejusque familiam necessarii, consequenter ea ab initio fuerunt populi, seu universitatis; dominio in Rectorem civitatis minime translato; eadem manent in dominio universitatis, seu populi. *Quod erat secundum.*

Enimvero si regnum fuerit patrimoniale, imperium est

est in patrimonio, consequenter in dominio (§. 448. 452. part. 2. *Jur. nat.*), Regis (§. 155.), ac ideo etiam in dominio ipsius omnia sunt, quæ imperii causa constituta. Quamobrem cum per se pateat, imperii causa constituta esse domania (§. 786.); si regnum fuerit patrimoniale, domania sunt in dominio Regis. *Quid erat tertium.*

Si regnum non fuerit patrimoniale, usufructuarium est (§. 155.). Quamobrem etiam domania Rex habet saltem usufructuario jure, unde jus ipsius æstimandum est ex iis, quæ de usufructu demonstrata sunt (§. 1420. *Et seqq. part. 5. Jur. nat.*). Quando vero in regno patrimoniali dominium in domaniis tribuitur Regi; id intelligitur de regno perfecte patrimoniali. Quodsi enim fuerit imperfecte tale, cum saltem jus transferendi imperium pro lubitu sit penes Regem (§. 292.), domania non possidet nisi jure usufructuario, consequenter jus in domaniis non majus habet quam Rex usufructuarius. In casu dubio regnum præsumitur patrimoniale imperfecte tale, & semper tale præsumitur, si populi voluntate fuerit patrimoniale factum, neque enim populus voluisse præsumitur, ut in præjudicium sui domania alienentur. Aristocrata perfectæ talis, ut pro lubitu de domaniis disponere possint optimates, vix concipitur.

§. 790.

Quoniam domania non sunt in dominio Rectoris *De aliena-* civitatis nisi regnum sit patrimoniale (§. 789.), non domi- *tione doma-* nus vero rem alienare nequit (§. 667. part. 2. *Jur. nat.*); *niorum.* *Rector civitatis, nisi regnum patrimoniale fuerit, domania aliena-* *re nequit, consequenter si alienaverit, successor domanium alie-* *natum revocare potest.* Quoniam tamen de redditibus ex do- *maniiis pro arbitrio ad dies vitæ suæ disponere potest (§.* *(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Gg gg 788.);*

788.); fructus perceptas a possessore repetere nequit successor nisi a tempore mortis antecessoris.

Successori ex alienatione nullum nascitur præjudicium, nisi quatenus carere debet fructibus inde percipiendis. Ad hos ipsi jus est, quam primum regnum ad eum devolvitur. Fructus igitur perceptos a morte antecessoris repetens, quod suum est repetit.

§ 79 F.

De oppignoratione domaniorum.

ReCTOR civitatis domania oppignorare nequit, nisi habeat jus nova tributa indicendi absque ulla restrictione. Etenim ReCTOR civitatis domania in dominio non habet, nisi regnum fuerit patrimoniale, quod hic non supponitur (§. 789.). Enimvero nemo oppignorare potest, nisi rem suam (§. 1164. part. 5. Jur. nat.); Quamobrem ReCTOR civitatis domania oppignorare nequit. *Quod erat primum.*

Enimvero si habeat jus nova tributa indicendi, absque ulla restrictione, ea indicere poterat, si ita visum fuisset, cum domania oppignoraret, ne oppignoratione opus fuisset, consequenter si subditi pignus luere coguntur, perinde est ac si tributum solverent, quod ReCTOR civitatis jure suo imponere poterat. Quamobrem si habet jus nova tributa indicendi absque ulla restrictione; domania oppignorare potest. *Quod erat secundum.*

Quod si vero jus nova tributa indicendi ad certos casus fuerit restrictum, cum domania oppignorare nequeat, nisi quatenus ipsi competit jus nova tributa indicendi *per demonstrata n. 2.* domania quoque oppignorare nequit nisi in eo casu, in quo ipsi permissum est nova tributa indicere. *Quod erat tertium.*

Non est, quod absonum videatur oppignorare domania, non sine novo tributo tuenda, si Rectori civitatis competat jus nova tributa pro lubitu indicendi. Etenim non uno in casu contingit, ut tributum, si hoc tempore solvendum, oneret cives, quod alio tempore minus gravat. Oppignoratio igitur fit in commodum civium, non in detrimentum eorundem.

§. 792.

Domania nullo tempore præscribi possunt. Etenim na- De præscri-
turaliter usucapio, consequenter præscriptio (§. 1031. part. ptione do-
3. Jur. nat.), non procedit, nisi ex derelictione præsumta maniorum.
(§. 1024. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum ad Recto-
rem civitatis præsentem non pertineant nisi redditus ex do-
manis (§. 787. 789.), nec factum antecessoris cujuscun-
que nocere potest suo successori (§. 790.); derelictio do-
maniorum concipi nequit, consequenter præsumtio ejus
nulla est. Quamobrem patet domania nullo tempore præ-
scribi posse.

Domania non subjacere juri civili, quod disponit de rebus privatorum, facile patet. Quamobrem de iis judicandum est ex lege naturali, quod genuinum fontem præscriptionis aperit. Ad hoc vero si recurrimus, præscriptio domaniorum in numerum non entium utique referenda, cum notio, quæ ei convenire debet, contradictionem involvat, prouti ex demonstratione propositionis præsentis patet. Accedit, quod ex silentio diurno rei derelictio non præsumatur, si manifestæ fuerint rationes in contrarium (§. 1058. part. 3. Jur. nat.), quales in casu domaniorum adesse nemo facile in dubium vocaverit. Cum enim silentium, ex quo consensus præsumitur, debeat esse scientis ac volentis (§. 1055. part. 3. Jur. nat.) abunde autem constet, Rectores civitates curæ potius habere incrementum reddituum, quam decrementum, ne quidem præsumuntur scire alium percipere fructus ad se pertinentes, nisi

singulares prorsus fuerint rationes, cur id velint, multo difficiliore iis, quæ fuerunt domania alienantibus.

§. 793.

Quod quantumcunque tempore elapso revocari possint.

Quoniam domania nullo tempore præscribi poterant (§. 792.), alienata vero revocari possunt (§. 790.); quantumcunque tempore elapso revocari possunt.

Etenim si præscriptio allegari nequit a possessore domaniorum, revocationi, aut, si mavis vindicationi nihil obstat, consequenter quovis tempore revocari, seu vindicari domania possunt a quolibet possessore.

§. 794.

An cum consensu populi alienari possint.

Domania alienari nequeunt in regno successorio cum populi consensu, nisi æquivalens in eorum locum substituatur: si non fuerit successorium, cum populi consensu alienari possunt. Etenim si regnum fuerit successorium, in locum Regis deficientis certa lege succedunt alii (§. 279.), voluntate nimirum populi regnum condentis definita (§. 277.). Quamobrem cum ex ista delatione omnes successores habeant jus quæsitum ad regnum, quale primo Regi fuerit delatum; jus etiam quæsitum habent ad redditus, qui ad regiam dignitatem sustentandum destinati sunt. Quoniam itaque jus quæsitum nemini invito auferri potest (§. 336. part. 2. Jur. nat.); redditus, qui ad regiam dignitatem sustentandam destinati sunt, consequenter cum ad hos pertineant redditus ex domaniis (§. 786.), in regno successorio ne quidem cum populi consensu domania alienari possunt. *Quod erat primum.*

Quoniam tamen nihil detrimenti capit successor, si in locum domaniorum alienatorum substituatur æquivalens, cum ipsa domania in dominio ejus non sint (§. 789.),

sed

sed saltem reditus ad eum pertineant (§. 727.); quin cum populi consensu alienari possint, dubitandum non est. *Quod erat secundum.*

Quod si regnum non fuerit successorium, sed electivum, dum Rex novus eligitur, cum is nullum jus sicuti ad successionem, ita nec ad reditus ex domaniis ante electionem habeat (§. 278.), sumtus ad sustentandum ipsum familiamque ejus & splendorem dignitatis regiae eidem assignare potest, quos voluerit. Quamobrem nil prorsus obstat, quo minus Rex praesens cum consensu populi domania alienet. Ea igitur cum populi consensu alienare potest. *Quod erat tertium.*

Quae in regno successorio adhuc notari poterant de eo casu, in quo nondum nati sunt ad regnum capaces, quando domania alienantur, patet ex iis, quae in casu simili superius de jure succedendi demonstrata sunt (§. 366.). Ceterum cum jus succedendi in reditus ex domaniis conjunctum sit cum jure succedendi in regnum; non puto fore quenquam, qui dubitaverit, quae de successione in regnum valent, ea etiam valere debere de successione in reditus ex domaniis. Quando Rex electus moritur, imperium ad populum redit (§. 314.). De regno igitur & ad idem pertinentibus pro lubitu disponere potest populus, cum nemo sit, cui jus quoddam auferri queat.

§. 795.

Si reditus ex domaniis augeat populus ob rationes, quae De incrementum ad personam Regis praesentis respectum habent; a populi unice voluntate dependet, utrum incrementum hoc successori relinquere velit, an nolit; secus, si ob rationes alias quascunque. Etenim populus reditus ex domaniis augeat ob rationes, quae unice ad personam Regis praesentis respectum habent; po-

populus saltem in incrementum consentit Regis presentis causa, minime autem voluisse intelligitur, ut sit perpetuum. Jus igitur ad istud incrementum tantum transtulit in Regem presentem, non vero in successorem, consequenter jus hoc personale est (§. 539. part. 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum jus personale morte personæ extinguitur (§. 542. part. 3. *Jur. nat.*); jus ad incrementum illud morte Regis presentis expirat, consequenter a populi unice voluntate dependet, utrum id ipsum successori relinquere velit, an nolit. *Quod erat unum.*

Enimvero si rationes incrementi respectum non habeant ad personam Regis presentis; eadem subsistunt, etiam si alius in regno succedat. Quamobrem populus facile voluisse intelligitur, ut incrementum hoc sit perpetuum & jus ad idem non minus cohæreat juri succedendi, quam jus ad redditus ceteros ex domaniis. Quoniam itaque jus ad redditus ceteros ex domaniis successori auferre nequit populus *per partem secundum propositionis præcedentis* (§. 794.); nec jus ad incrementum reddituum ex domaniis auferre potest. *Quod erat alterum.*

E. gr. Ratio augendi sumtus ad dignitatem regiam sustentandam necessarios, quæ personam Regis presentis unice respicit, est numerosa ejus familia. Quæ igitur respectu hujus dantur, ea successor prætere nequit. Gemina ratio est, si ob calamitates temporum redditus ordinarii ex domaniis non fuerint sufficientes: qua de causa etiam incrementum illorum saltem in certum tempus, aut sub certa conditione decerni potest. Quæ vero non personæ Regis presentis, sed regni causa constituuntur, ea utique perpetua sunt, seu tamdiu durant, quamdiu regnum hoc modo constitutum durat. Ceterum rationes personales desumi quoque possunt ab iis, quæ dona-

donationum causæ legitimæ sunt (§. 114. *Et seqq. part. 4. Jur. nat.*). Et ne dubitationi locus relinquatur, utrum rationes incrementi sint tantummodo personales, nec ne; consultum est, ut populus incrementum decernens eadem exprimat.

§. 796.

Si Rex de suo domaniorum redditus augeat, incrementum De domaniorum redditus augeat, actus hic æquiparatur donationi de suo au-
perinet ad omnes ejus successores. Etenim si Rex de suo domaniorum redditus augeat, actus hic æquiparatur donationi de suo au-
 sub lege fideicommissi mortis causa factæ (§. 140. *part. 4. Etis.*
 §. 1070. *part. 7. Jur. nat.*), scilicet ut post mortem suam
 incrementum, quod fecit, sit successoris ac deinde a quolibet
 successore transferatur in sequentem. Quamobrem cum
 non minus fideicommissum (§. 1069. *part. 7. Jur. nat.*),
 quam donatio mortis causa sit juris naturalis (§. 142. *part. 4.*
Jur. nat.); incrementum hoc omnino pertinet ad omnes
 ejus successores.

Populo igitur nullum jus est in hoc incrementum, nec suc-
 cessorum ullus jus ad idem auferre potest. Dantur autem
 rationes, cur Rex de suo domaniorum redditus augere velit,
 veluti si id facit in majorem familiæ suæ splendorem, aut, si
 desit familia, in splendorem ipsius civitatis. In jure tamen
 æstimando saltem respicitur voluntas, non vero attenduntur
 motiva.

§. 797.

Si Rex de suo domaniorum redditus augeat; incremento De libertate
legem dare potest, quamcumque voluerit. Etenim ex demon-
 stratione propositionis præcedentis patet, incrementum hoc nia de suo
 esse donationis quandam speciem successorum gratiæ factæ. *angentis.*
 Enimvero a voluntate donatoris unice dependet, qua lege
 donare velit (§. 130. *part. 4. Jur. nat.*). Quamobrem si Rex

de

de suo domaniorum redditus augeat; incremento legem dare potest, quamcunque voluerit.

E. gr. adjicere potest onus quoddam, veluti ut quotannis certa pecuniæ summa erogetur in pauperes, vel detur clericis, qui in aula sacra administrant. Vix autem opus esse videtur, ut moneam; quando de incremento reddituum ex domaniis loquimur, nos non intelligere incrementum, quod ex ipsis domaniis quomodocunque melioratis provenit, sed de eo seminem esse, quod aliunde illis accedit.

§. 798.

An fideicommissum tolli vult & quorum interest, ne tollatur possit.

Fideicommissum tolli potest consensu eorum, qui nunc vivunt & quorum interest, ne tollatur. Etenim cum nondum natus jus nullum habere possit (§. 830. part. 6. *Jur. nat.*), nec antequam foetus in utero materno concipitur, spem acquirendi per nativitatem jus aliquod habeat (§. 836. part. 6. *Jur. nat.*); si fideicommissum consensu eorum, qui nunc vivunt, & quorum interest, ne tollatur, nondum natis, nec in utero materno conceptis nihil adimitur, quamvis fideicommissum, si jam nati, aut minimum in utero concepti essent, ad eos quoque quodammodo pertineret. Quamobrem si qui nunc vivunt & quorum interest, ne fideicommissum tollatur, in hoc consentiunt, ut tollatur; nihil obstat, quo minus consensu eorum tolli possit. Tolli igitur eorum consensu potest.

Nimirum nemini sublatione fideicommissi fit injuria. Nec est quod objicias, repugnare hoc voluntati fideicommissum relinquentis: neque enim prohibuisse supponitur, ne tollatur, nec ea dixisse, unde voluisse intelligatur, ut sit perpetuum.

§. 799.

Quoniam fideicommissum tolli potest consensu eorum, qui nunc vivunt, & quorum interest ne tollatur (§. 798.), ex demonstratione autem propositionis anterioris (§. 796.) constat, incrementum reddituum domaniorum a Rege presente pro successoribus institutum sub lege fideicommissi; incrementum hoc consensu eorum, qui nunc vivunt, & regni capaces sunt, alienari potest.

E. gr. ponamus, Regem presentem domaniis adjecisse prædium quoddam suum, vel sua pecunia emptum. Successor consensu eorum, qui regni capaces sunt, prædium hoc alienare potest, immo dominium ejus transferre in filium quemdam suum, vel filiam suam, vel agnatum alium.

§. 800.

Si Rex incrementum domaniorum de suo instituens velit, ut idem sit perpetuum; successor consensu eorum, qui nunc vivunt, & regni capaces sunt, illud alienare nequit. Etenim cum successor incremento domaniorum, quod de suo instituit, legem dare possit, quamcumque voluerit (§. 797.); prohibere etiam potest, ne alienetur, ac per consequens ut idem sit perpetuum. Quamobrem cum institutio incrementi istius donationis quædam species sit, prouti ex demonstratione superiori (§. 796.) apparet, donatio autem etiam fieri possit sub pacto non alienandi rem donatam (§. 133. part. 4. Jur. nat.); si Rex incrementum reddituum ex domaniis, quod de suo fecit, velit esse perpetuum, standum erit ejus voluntate, consequenter idem nec consensu eorum, qui nunc vivunt & regni capaces sunt, alienari potest.

In casu dubio facilius præsumitur voluisse, ut sit perpetuum, quam idem non curasse, cum ordinarie id fecisse intelligi.

relligatur in majorem familiæ regnatricis splendorem, vel ipsius etiam civitatis splendorem.

§. 801.

*De moneta
procuranda.*

Curæ habendum in Rep. ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens. Cum enim pro pecunia res & operæ quælibet ab alio comparentur (§. 293. part. 4. Jur. nat.); si desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens, fieri haud commode potest, ut unusquisque sibi comparet res & operas, quibus indiget. Quamobrem cum in Rep. curæ sit habendum ne desit rerum ad victum, amictum, habitationem vitæque commoditatem ac jucunditatem necessariorum copia omnibus sufficiens (§. 420.), & tam laborum, quam rerum pretia ita determinanda sint, ut quilibet ea sibi comparare possit, quibus indiget (§. 424.); curæ etiam habendum, ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens.

Monetæ penuria ingens malum est. Quamvis enim omnium rerum abundantia adsit, cum tamen nemo sit, qui iis solis contentus esse possit, quæ ipse habet, nemo quoque monetæ usu quotidiano carere potest. Quantum penuria ista sit malum, inprimis experiuntur qui res majoris pretii emere ac vendere volunt, nec sine moneta sufficiente commercia florere possunt.

§. 802.

*De diversis
monetæ speciebus.*

Quoniam curæ habendum, ne desit moneta ad res & operas comparandas sufficiens (§. 801.), variis autem monetæ speciebus diversi nimirum valoris opus est, tum ad res & operas majoris pretii, tum ad eas, quæ minoris pretii sunt, comparandas, & speciebus exigui valoris indigemus indies cum ad frangendos majores nummos, tum ad sup-
plen-

plendum, quod excurrit; opera danda est, ut singularum speciesum moneta proster sufficiens copia.

Nummorum minorum necessitatem aperte loquitur indispensabilis singulis diebus usus. Et quam sit molesta illorum raritas, etiam si majoribus abundes, experientia docet. Summæ igitur curæ haberi debet, ut nummorum minorum sufficiens copia proster.

§. 803.

Cura habendum in Rep. bene constituta, ut bonitas extrin- De bonitate
seca monetae conveniat cum ejus bonitate intrinseca, seu ut moneta extrinseca
sit proba. Quoniam enim pecunia datur pro re qualibet (§. monetae.
292. part. 4. Jur. nat.), consequenter etiam pro ea materia,
ex qua moneta cusa, veluti auro & argento (§. 333. part. 4.
Jur. nat.), necesse omnino est, ut si quis aurum vendat, vel
argentum, tantundem auri in nummis aureis, vel tantundem
argenti in argenteis accipiat, quantum dat auri, vel
argenti (§. 976. part. 4. Jur. nat.). Quamobrem cum bonitas
intrinseca monetae æstimetur ex materia & pondere,
extrinseca vero consistat in valore arbitrio Rectoris civitatis
eidem imposito (§. 544. part. 4. Jur. nat.); in Rep. bene
constituta curæ habendum, ut bonitas extrinseca monetae
conveniat cum intrinseca, seu, cum proba sit moneta, si
bonitas extrinseca determinatur per intrinsecam, seu valor
impositivus respondet valori intrinseco, quem a materia ac
pondere habet (§. 545. part. 4. Jur. nat.), ut moneta sit proba.

Quantum interfit Reip. ut moneta sit proba, non ignotum
est illis, qui omnem commerciorum rationem intimius perspicunt,
quæ quantum momentum habeant in Rep. satis exploratum est. Ideo
Huberus lib. 3. de Jure Civit. sect. 3. c. 2. §. 10. monet, monetam reprobam
omnis commercii, quo

stat res publica, nervos succidere & fundamenta subruere: cujus asserti ratio luculenter patet per ea, quæ de pretio rerum & pecunia demonstravimus in parte quarta Juris naturæ. Et hæc sane ratio est, cur Sinenses aliique populi usi fuerint loco monetæ auro & argento puro pondere æstimato.

§. 804.

*De ære vi-
liori auro &
argento pu-
ro permi-
scendo.*

Quoniam curæ habendum in Rep. bene constituta, ut bonitas extrinseca monetæ conveniat cum ejus bonitate intrinseca (§. 803.), in cudendis autem nummis & vasis fabrefaciendis artifices auro & argento puro commode uti non possunt, ac ideo tantum æris soliditatis causa, aut plumbi, vel stanni coloris gratia addunt, quantum ad sumtus & moderatum artificis lucrum sufficit; *Rektor civitatis prescribere debet, quantum metalli vilioris auro & argento puro in nummis cudendis & vasis fabrefaciendis admiscere liceat, nec permissendum, ut ab ea lege recedatur, consequenter qui hoc facere audent, poenis coercendi (§. 647.).*

Nisi hoc observetur, impossibile est, ut civium & commerciorum detrimentum evitetur: naturaliter tamen fraus omnis prohibita est (§. 148. part. 5. Jur. nat.) & Rektori civitatis utique incumbit, omnem movere lapidem, ne eidem ullus concedatur locus.

§. 805.

*Moneta
adulterato-
res.*

Moneta adulteratores dicuntur, qui vel monetam falsam cudunt, veluti vilioris metalli quantitatem majorem permiscendo, quam lege publica cautum, vel etiam radendo eandem deminuunt.

Posterius potissimum contingit in monetis aureis, præsertim iis, qui ex auro puriori constant.

§. 806.

§. 806.

Quia permittendum non est, ut major metalli *De moneta* vilioris quantitas auro & argento in cudendis nummis ad-*adulterato-* misceatur, quam lege publica definitum & qui hoc faciunt, *ribus pu-* poenis coercendi (§. 804.), consequenter nec ferendum, ut *niendis.* moneta, cujus bonitas extrinseca publica fide nititur (§. 803.), radendo deminuat, & qui hoc faciunt, poenis itidem coercendi; adulteratores vero monetæ sunt, qui alterutrum faciunt (§. 805.); *in Rep. ferendum non est, ut mo-* *neta adulteretur, & adulteratores poenis coercendi.*

Cum monetarum adulteratores fraude, quam committunt, plurimum dent damni; graviolem omnino poenam merentur (§. 625.), inprimis autem illi, qui falsam monetam cudunt, cum eorum fraus non a quolibet, qui eam accipit, detegi possit. Optandum vero foret, ne, qui punire debent alios monetam corruptentes, ipsimet internam monetæ suæ bonitatem intrinsecam corrumpent, præsertim cum ejus usus ob commercia cum exteris vicinis intra proprium territorium vix contineri possit.

§. 807.

In Rep. permittendum non est, ut quilibet pro lubitu mo- *De jure mo-* *netam cudat, si vel maxime moneta, quam cudis, fuerit bona.* *netandi non* Etenim in Rep. ferendum non est, ut major metalli vilioris *promiscue* quantitas auro & argento in cudendis nummis admisceatur, *concedendo.* quam lege publica definitum (§. 804.). Quamobrem cum hoc difficillime evitetur, nec adulteratores monetæ facile detegantur, immo si vel maxime proba moneta cudatur, de probitate tamen ejus non satis certi esse possunt, qui eadem utuntur, siquidem promiscue permittatur, ut monetam cudat, qui velit; in Rep. permittendum non est, ut quilibet

pro lubitu monetam cudat, si vel moneta, quam cudit, fuerit bona.

Monetæ probitatem tueri debet publica fides, cum qui eadem utuntur eam examinare minime valeant. Quod vero interfit Reip. ne fides publica fiat sublesta, aut suspecta, nemo est qui nesciat. Signum utique fidei publice esse debet Imago & inscriptio Rectoris civitatis una cum insignibus, ut quilibet tutus sit ab omni fraude, quæ in corrumpenda moneta facile committi poterat. Quamvis itaque qui sine permisso superioris proprio ausu monetam probam cudunt, adulteratoribus monetæ accenseri nequeant; hoc tamen non obstante graviter puniri possunt, quatenus fidem publicam surripiunt & lucro publico inhiant animo se locupletandi: id quod furto utique gravius crimen.

§. 808.

De exportatione monetæ probæ & invectione minus probæ.

In Rep. ferendum non est, ut moneta proba ad externos exportetur & ejus loco minus probam invehant trapezitæ, alique lucri sordidi cupidi. Etenim perinde est, sive moneta corumpatur, sive exportata proba minus probam invehant trapezitæ & alii lucri sordidi cupidi. Quamobrem cum adulteratio monetæ ferenda non sit (§. 807.); nec monetæ probæ exportatio & minus probæ invectio ferenda.

Facile patet, si moneta proba exportetur & cum minus proba permutetur, id non fieri sine manifesto plurimorum damno, præsertim si ærario publico inferri nequeat nisi proba & a superiore probata, quæ apud trapezitas & alios homines lucri sordidi cupidos cum minus probata non sine foenore permutanda,

CAPUT IV.

De Juribus majestaticis.

§. 809.

Imperium civile ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur. Imperium enim civile quod est jus universis in singulos in civitate competens (§. 32.), non extenditur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum obtinendum pertinent (§. 35.). Quicumque igitur fuerit, qui imperium publicum exercet, id non sui, sed boni publici gratia exercet. Quamobrem patet, id ita exerceri debere, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur.

De modo exercendi imperium civile.

Si status fuerit popularis, cum imperium in hoc sit penes populum (§. 131.), obligatio hæc nascitur ex ipso pacto, quo in civitatem coivit hominum naturaliter liberorum (§. 146. *part. 1. Jur. nat.*) multitudo (§. 28.). Quoniam vero in ceteris Reip. formis imperium a populo delatum est vel uni cuidam personæ, vel pluribus conjunctim, & in utroque casu jus populi habet civitatis Rector (§. 133. & *seqq.*); eadem obligatio oritur ex pacto, quod in delatione imperii populus vel cum ea persona, vel iis imit, cui vel quibus imperium defert.

§. 810.

Quoniam imperium civile ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), lex vero naturæ dat jus ad ea, sine quibus obligationi naturali satisfieri nequit (§. 159. *part. 1. Phil. pract. univ.*); qui imperium civile exercere debet, ei competunt omnia jura, sine quibus ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur.

Jura majestatica quæ sunt.

promoveatur, consequenter cum jura majestatica sint, quæ ad summum imperium ejusque exercitium pertinent (§. 207.), jura majestatica sunt, sine quibus imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur.

Obligationem imperii ita exercendi, ut bonum publicum promoveatur, esse naturalem, seu a lege naturæ venire, inde patet, quod civitates legi naturæ convenienter fuerunt constitutæ (§. 26.). Quamobrem cum pactum, quo constitutæ fuerunt (§. 4.), licitum sit (§. 170. part. 1. *Phil. pract. intro.*); pactum hoc, sicuti cetera omnia juri naturæ non repugnantia, naturaliter obligat (§. 789. part. 3. *Jur. nat.*). Quoniam verò in capite præcedente prolixè admodum demonstravimus, quænam in Rep. fieri debeant, ut bonum publicum promoveatur; inde hæud difficile erit jura majestatica deducere. Id tamen adhuc notandum est, quia imperium civile hic spectatur, quale in se est, non quale uni, vel pluribus personis fuit delatum, nisi expresse aliud dicatur, jura quoque majestatica recenseri, quæ in imperio continentur, & tanquam ejus partes potentiales considerantur, sive omnia conjunctim existant in uno subiecto, sive in diversis, & sive exercitium fuerit absolutum, sive ad certas leges fundamentales restrictum, prouti in formis Rerump. mixtis obtinet.

§. 811.

*Quam late
pateant.*

Quia ei, qui imperium civile exercere debet, competunt omnia jura, sine quibus id ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 810.); *Qui imperium civile exercet, ei competit jus omnia constituendi, quæ ad bonum publicum consequendum ipsi facere videntur.*

Exercitium cujuslibet juris majestatici respectum habere debet ad bonum publicum, tanquam constantem ejus normam.

§. 812.

Potestas legislativa dicitur jus condendi leges.

*Potestas le-
gislatoria.*

De legibus ferendis in Rep. plurima demonstranda veniunt, ut pateat, quomodo leges civiles sint condendæ, eaque doctrina maximi momenti est & apprime ad Jus naturæ pertinet, quo regitur voluntas legislatoris. Quamobrem necesse erit, ut ea de re postea dicamus. Hic saltem ostendendum, quod superiori civitatis competat.

§. 813.

Superiori competit potestas legislativa. Superior enim habet jus omnia constituendi, quæ ad bonum publicum consequendum ipsi facere videntur (§. 811.). Quamobrem quæ fieri debent hujus consequendi causa, præcipere, quæ fieri non debent, prohibere potest, immo debet & obligare subditos, ut ad normam præscriptam actus externos componant (§. 29. 36.). Quamobrem cum regula, a superiore præscripta, juxta quam subditi actiones suas determinare obligantur, lex sit (§. 131. part. 1. Phil. pract. univ.); superiori competit jus condendi leges, consequenter potestas legislativa.

*Cuiusnam
competat.*

Ostenditur etiam hoc modo. Quælibet societas habet jus ferendi leges de iis, quæ ad eandem spectant (§. 46. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); eidem quoque competit jus ferendi leges de iis, quæ ad civitatem pertinent. Quoniam itaque superiori competit jus in actiones subditorum (§. 141.), quatenus ad bonum publicum consequendum faciunt (§. 35.), consequenter respectum ad civitatem, seu Remp. habent (§. 30.); superiori competit potestas legislativa.

Potestas legislativa inter jura majestatica eminet, ita ut imperium sine ea concipi nequeat. Hac nimirum sublata, status civilis foret nullus, cum salva unicuique maneret libertas naturalis, vi cujus ipsi permittendum, ut faciat, quod visum fuerit (§. 156. part. 1. *Jur. nat.*). Etsi enim singas Remp. in qua saltem bellum privatum singulis ademptum, quatenus consistit in violenta persecutione juris sui atque jure puniendi injurias inferentem; ne hoc quidem sine potestate legislativa concipi poterit. Quodsi homines omnes obligationi naturali, quæ a lege naturæ venit, sua sponte satisfacerent & satisfacere possent; non opus foret ut in civitates coirent, & legibus civilibus libertas naturalis circumscriberetur. Istiusmodi autem homines cum ne per somnium quidem fingi possint, nec fictio speciem quandam mentiri queat, nisi supponas eos in civitate educari; necessitas constituendi civitates legum quoque civilium necessitatem continet.

§. 814.

Idem porro est penditur. Quoniam superiori competit potestas legislativa (§. 813.), in democratia autem populus universus superior est (§. 142.), in aristocratia universitas optimatum (§. 143.), in monarchia monarcha (§. 134.); *in democratia potestas legislativa competit populo universo, in aristocratia universitati optimatum, in monarchia monarchæ, consequenter in democratia, lex est, quod populus constituit, in aristocratia, quod constituunt optimates, in monarchia, quod constituit monarcha.* Quoniam vero in Rep. mixta imperium limitatum (§. 138.), prouti populo imperium deferenti visum fuerit (§. 36.), ita ut jus omne Reſtoris civitatis metiendum sit ex voluntate, quæ populo fuit, cum imperium transferret (§. 43.); potestas quoque legislativa limitari potest, scilicet ut superior ad condendas leges requirere debeat vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo consensum. Et quia lex funda-

fundamentalis civitatis est, ut Rector ejus in certis negotiis requirat consensum vel populi universi, vel certorum quorundam ex populo (§. 78.); in *Rep. mixta potestas legislativa superiori competens metienda est ex legibus fundamentalibus.*

Legibus civilibus restringitur libertas civium, seu subditorum, cum secundum eas actiones suas determinare teneantur, non vero pro lubitu, seu prouti sibi visum fuerit. Quamobrem cum homines naturaliter sint libertatis suæ amantes; leges novæ iisdem semper sunt suspectæ, quatenus verentur, ne libertas eorum arctius constringatur, quam par sit. Sane non alia de causa populi libertatis amantes statum popularem aliis Rerump. formis prætulerunt, aut saltem Resp. mixtas statui monarchico & aristocratico. Ac ideo potestatem legislativam vel sibi reservarunt, vel saltem legibus fundamentalibus circumscripserunt: quod num benefactum sit, hic non disputandum, ubi non quæritur de eo, quod melius sit, sed omnis de jure saltem quæstio est. Ceterum hinc intelligitur, cur Imperator in Instit. §. 4. de J. N. G. & C. legem dicat, quod populus Romanus senatorio magistratu veluti consule interrogante constituebat. Definitio enim hæc aptata est ad formam Reip. Romanæ, quemadmodum definitiones in Jure civili formari debent, ubi de eo, quod in certa quadam civitate obtinet, quæstio est.

§. 815.

Potestati legislativa non subsunt leges fundamentales. An leges
Leges enim fundamentales civitatis sunt, ad quarum observantiam Rector civitatis adstringitur in exercitio imperii (§. tales ad po-
77.); consequenter eadem ad modum habendi & exercendi *testatem le-*
gislatoriam
imperium pertinent. Enimvero cum a populi voluntate *referenda.*
dependeat, definire, a quonam & quomodo imperium exer-
ceri debeat (§. 36. & seq.); modus habendi & exercendi
imperium non in ipso imperio continetur, sed eidem ex-

trinfecus accedit, quatenus scilicet populus de imperio tanquam re sibi propria (§. 34.) pro lubitu disponit (§. 118. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum potestas legislativa sit jus in imperio tanquam pars potentialis contenta (§. 63.); leges fundamentales civitatis non subsunt potestati legislativæ.

Ostenditur etiam hoc modo. Leges fundamentales præscribuntur superiori, ut secundum eas imperium exerceat, seu Remp. administret (§. 77.). Leges vero, quas condit superior, tenent subditos, & jus eas condendi, seu potestas legislativa superiori competit (§. 813.). Quamobrem cum leges fundamentales non subsint juri superioris, eadem quoque subesse nequeunt potestati legislativæ.

Non est quod objicias, leges fundamentales constitui a populo, populum vero univertum, quamdiu imperium in alium, vel alios nondum transtulit, esse superiorem civitatis (§. 133.), ac per consequens quia potestas legislativa superiori competit (§. 813.), eidem quoque subesse leges fundamentales. Etenim leges fundamentales condit populus, dum Remp. instituere, seu civitatem ordinare vult, cum non uno modo id fieri possit (§. 37. 38.). Tum vero populus non agit jure univertis in singulos competente, seu imperii (§. 32.), consequenter non tanquam superior (§. 141.); sed instar domini de re sibi propria disponit, quomodo eandem administrari in-utilitatem suam velit (§. 34.).

§. 816.

*An superior
leges funda-
mentales
condere pos-
sit.*

Quoniam potestati legislativæ non subsunt leges fundamentales civitatis (§. 815.); superior vi potestatis legislativæ leges fundamentales condere nequit.

Superior nimirum non ordinare civitatem, sed gubernare Remp.

Reip. debet. Imperium vero non est jus civitatem ordinandi, sed Reip. gubernandi, quæ ante instituenda, quam gubernari possit. Dum Resp. instituitur, singuli sese obligant sibi invicem vi pacti, quod hanc formam Reip. habere velint, consequenter inter se conveniunt de legibus fundamentalibus, quas de modo habendi & exercendi imperium observari & ad quas superiorem adstringere velint, qui cum iisdem subiectus sit (§. 77.) nihil quoque juris in iisdem sibi arrogare valet.

§. 817.

Lex abrogari dicitur, quando declaratur, quod subditos non amplius obligare debeat. Unde patet, quid sit jus abrogandi leges, nimirum jus declarandi, quod ea non amplius obligare debeat, seu legis instar observanda sit. Quoniam leges mutare idem est ac veteres tollere & alias in earum locum substituere (§. 290. Ontol.); jure abrogandi continetur.

§. 818.

Quoniam superiori competit jus condendi leges (§. Cuinam 812. 813.); a voluntate ipsius dependet, quales condere velit (§. 156. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter etiam eam legem quandam tollere velit, & utrum aliam in eius locum substituere velit, an nolit. Quamobrem cum eam abroget, qui eam tollit, hoc est declarat, quod ea subditos amplius obligare non debeat (§. 817.); superiori competit jus leges abrogandi, & quoniam eodem jure continetur jus mutandi leges (§. cit.), eidem quoque competit jus mutandi leges.

Cum in Rep. mixta potestas legislativa metienda sit ex legibus fundamentalibus (§. 814.), per has vero exercitium imperii, consequenter potestatis legislativæ limitatur (§. 77.);

in Rep. mixta fieri potest, ut superiori non liceat leges quasdam abrogare, vel mutare sine populi, aut aliorum certorum consensu. Tum vero potestas legislativa, quæ jus leges abrogandi & mutandi continet, non est imminuta; sed saltem non tota in superiorem translata, verum pars quædam ejus populo, vel aliis reservata. In Rep. nimirum mixta populus vel alii certi ex populo sunt participes imperii eo modo, qui per leges fundamentales definitur. Quamvis vero libera sit voluntas superioris in legibus ferendis, mutandis & abrogandis; libertas tamen hæc, perinde ac naturalis (§. 159. part. 1. Jur. nat.), non tollit obligationem naturalem, qua sublata jus degenerat in licentiam (§. 150. part. 1. Jur. nat.). Potestas legislativa jus est, quod oritur ex obligatione imperium civile ita exercendi, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809. 810.). Ac ideo voluntas legislatoris regitur jure naturali, quemadmodum omne exercitium imperii civilis. Evidentius hoc patebit ex sequentibus, quæ de modo condendi leges civiles demonstraturi sumus. Neque aliud fert obligatio, quæ ex pacto, quo civitas constituta (§. 4.), resultat (§. 28.), nec aliter populus in personam unam, vel plures potestatem legislativam conferre, aut ejusdem aliquos participes facere potuit, quam ut leges condantur, quæ præscribunt media bonum publicum promovendi.

§. 819

De interpretatione legum civilium.

Jus interpretandi leges superiori in civitate competit.
Etenim cum leges interpretari idem sit ac inquirere, quidnam per verba legis indicare voluerit legislator (§. 459. part. 6. Jur. nat.), leges autem condere (§. 813.) & mutare sit superioris (§. 817.); in casu dubio omnino ipsius quoque est declarare, quomodo verba legis intelligenda sint, ac ideo jus interpretandi leges in civitate superiori competit.

In casu dubio legem interpretari nequit, nisi qui leges condere ac mutare potest. Facile enim contingit, ut alius verbis tribuatur sensus, quam quem intendit legislator. Quamvis vero hoc fiat, etiamsi Rector civitatis, qui nunc est, legem ab antecessore latam interpretatur; in eo tamen nihil est, quod juri ejus adversatur; si vero fiat ab aliis, quibus potestas legislativa minime competit, ii jus usurpant ipsis minime competens.

§. 820.

Leges fundamentales superior interpretari nequit. Et An superior enim superior vi potestatis legislativæ, quæ eidem com-*leges funda-*petit, leges fundamentales condere nequit (§. 816.), nec *mentales* eidem illi subsunt hæ leges (§. 815.). Quamobrem nec *interpretari* superiori competit jus leges fundamentales interpretandi (§. *possit.* 459. part. 6. Jur. nat.).

Ostenditur etiam hoc modo. Superior obligatur ad legum fundamentalium observantiam (§. 77.). Pona-
mus igitur eum habere jus eas interpretandi, prouti voluerit: contra leges fundamentales facere poterit, quod voluerit, ac idem populo ferendum, qui stare tenetur interpretatione ipsius. Legum fundamentalium hoc modo vis & efficacia aut nulla erit, aut pro lubitu labefactari potest. Quod quam sit absurdum, nemo non videt.

Nemo est qui dubitet, nihil absurdius concipi posse, quam legem alicui ferre & ejus interpretationem liberam relinquere eidem, ita enim in fraudem legis facere potest, quæ libuerit (§. 521. part. 6. Jur. nat.): id quod legislator fieri noluit (§. 522. part. 6. Jur. nat.). Idem vero valet de legibus fundamentalibus, quod de omni lege verum est.

§. 821.

An populus.

Leges fundamentales populus interpretari nequit; Etenim per leges fundamentales definitur jus superioris, quando imperium limitatur (§. 74. 77.), consequenter interpretatione opus est, quando de jure superius controvertitur (§. 459. part. 6. Jur. nat.). Quamobrem cum superiori jus tale competat, quale leges fundamentales esse volunt, jus vero per eas acquisitum eidem auferri non possit (§. 336. part. 2. Jur. nat.); populus quoque leges fundamentales interpretari nequit.

Quando de jure superioris inter ipsam ac populum controvertitur, facile patet neutrum esse posse judicem in propria causa. Quoniam vero communem judicem non habent, queritur, quomodo controversia sit decidenda. Necessse igitur est, ut ad hanc quæstionem adhuc respondeatur.

§. 822.

Quomodo
interpretatio
legum
fundamen-
taliū fieri
debeat.

Si lex fundamentalis interpretanda, id fieri debet secundum regulas, quas Jus natura approbat: quodsi vero de ea controversia nequeunt superior atque populus, necesse est ut vel amicabili compositione, vel transactione, vel per arbitros lis finiatur. Neque enim superior (§. 820.), neque populus leges fundamentales interpretari potest (§. 821.). Quamobrem cum dentur regulæ interpretandi juri naturæ approbatæ, quas c. 3. part. 6. Jur. nat. demonstravimus; juxta eas omnino interpretatio fieri debet. Quod erat unum.

Enimvero si de applicatione illarum regularum conveniri non possit; lis inter superiorem & populum de vero sensu legum fundamentalium in casu dubio nondum finitur, Quamobrem cum inter eos, qui communem judicem non agnoscunt, lis aliter finiri nequeat, nisi vel amicabili compositione

positione (§. 869. part. 5. Jur. nat.), vel transactione (§. 880. part. 5. Jur. nat.), vel arbitrio (§. 945. part. 5. Jur. nat.), fini autem civitatis, nimirum tranquillitati, adversum sit vi armorum adigere superiorem ad transactionem (§. 1103. 1104. part. 5. Jur. nat.); necesse omnino est ut vel amicabile compositione, vel transactione, vel per arbitros lis finiatur. *Quod erat alterum.*

Æquitati naturali maxime convenit, ut legum fundamentaliū interpretatio fiat secundum regulas interpretandi, quas Jus naturæ approbat. Et cum dissidia inter superiorem ac populum tollant tranquillitatem Reip. omnium maxime, si ad arma veniatur, populo libertatem suam, superiore jus suum defendere volente, fini civitatis apprime convenit inquirere in interpretationem, utrum recte fiat, nec ne, ac recta interpretatione stare. Immo cum non minus populus, quam superior ad ea facienda obligetur, quæ ad securitatem publicam conservandam requiruntur; naturali quoque obligationi tam populi, quam superioris maxime convenit, ut ad interpretationem, quam Jus naturæ probat, confugiant. Quod si vero de ea convenire nequeunt, ne quid committatur, quod obligationi isti contrarietur, lege naturali non permittitur modus alius controversiam de interpretatione finiendi, quam vel per amicabilem compositionem, vel per transactionem, vel per arbitros: in sortem ut consentiant partes dissentientes vix credendum. Quid vero prudentiæ sit, non est hujus loci disquirere.

§. 323.

Dispensatio est permissio actus lege prohibiti in casu singulari facta. Dispensare igitur idem est ac legem tollere in casu quodam singulari, consequenter ab obligatione, quæ inde venit, aliquem liberare.

Ex. gr. ponamus matrimonia inter certas personas propter
(Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.) Kk kk gradum

gradum cognationis esse prohibita. Quodsi permittatur, ut personæ quædam in eodem gradu sibi invicem cognatæ matrimonium ineant; permissio hæc dispensatio est. Similiter dispensatio fit, si prohibitum fit, ne nobilis ignobilem ducat, & nobili cuidam permittatur, ut ducat.

§. 824.

De jure dispensandi.

Quoniam dispensare idem est ac legem tollere in casu quodam singulari (§. 823.), consequenter quoad unam, vel alteram personam, legem autem abrogare idem ac eandem tollere quoad omnes (§. 817.); qui legem abrogare potest, is etiam dispensare potest. Quamobrem cum superior competat jus abrogandi leges (§. 818.); eidem quoque competit jus dispensandi.

Jus dispensandi casus quidam particularis est juris abrogandi ac ideo cum eo sub potestate legislativa continetur.

§. 825.

Quando nam dispensatio cesset.

Contra legem naturæ & si quæ datur, legem divinam positivam superior dispensare nequit. Etenim obligatio, quæ a lege naturæ venit, necessaria & immutabilis est (§. 142. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem nemo ab eadem liberari potest. Quoniam itaque superior dispensans aliquem ab obligatione, quæ a lege venit, liberat (§. 823.); contra legem naturæ dispensare nequit. *Quod erat unum.*

Quodsi datur lex positiva divina, obligatio dependet a voluntate Dei (§. 149. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero homo omnis, consequenter etiam superior in civitate quacunque, obligatur ad omittendas actiones voluntati divinæ contrarias (§. 978. part. 1. Theol. nat.). Quamobrem superior ab ea obligatione neminem liberare, ac per conse-

consequens contra legem divinam dispensare nequit (§. 823.).

Quod erat alterum.

Obligatio naturalis tantæ necessitatis est, ut ne quidem Deus contra eandem dispensare quenquam possit (§. 282. part. 1. *Pbil. præct. univ.*), neque etiam tanquam ejus autor velit (§. 275. part. 1. *Pbil. præct. univ.*). Convenit hoc sanctitati ejusdem (§. 1063. 1065. part. 1. *Theolog. natur.*). Nolle autem eidem adversa omnipotentia ejus nihil derogat (§. 347. 353. part. 1. *Theol. nat.*). Nemo hominum actiones suas liberare determinare debet suo arbitratu, sed necesse est, ut eas determinet, quemadmodum Deus vult (§. 970. part. 1. *Theol. nat.*). Quodsi ergo velit, ne quis hoc faciat, superiori liberum non est velle ut faciat, consequenter contra legem divinam is dispensare nequit.

§. 826.

Quoniam superior contra legem naturæ &, si qua *Intra quas datur*, legem positivam dispensare nequit (§. 825.); *jus limites dispensandi in civitate superiori competens* (§. 824.), *ultra leges tineatur humanas extendi nequit.*

Jus dispensandi fluit ex potestate legislativa (not. §. 824.). Eam igitur non egreditur hoc jus. Circa eas leges, quæ juri superioris subsunt, dispensare potest; non vero circa alias, quæ a voluntate ipsius minime pendent.

§. 827.

Similiter quia superior contra legem naturæ &, si *De permisso* qua datur, legem positivam dispensare nequit (§. 825.); *si quædam permittitur tenetur, quæ legi naturæ, aut, si qua datur, quæ legi naturæ ac divina positiva contrariantur, ea tantum impune fieri permittit.*

Quædam legi naturæ contraria in civitate subinde esse *per vim repugnanti* mittenda, patebit inferius, ubi de legibus civilibus sumus actu-

ii, & quodammodo jam inde patet, quod imperium civile, ad quod etiam jus dispensandi referendum, non extendatur ultra eas actiones, quæ ad bonum publicum consequendum pertinent (§. 35.). Si qua datur lex positiva divina, ea a voluntate divina venit (§. 149. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter cum non habeat rationem sufficientem in ipsa hominis rerumque essentia atque natura, esset enim tum lex naturalis (§. 135. part. 1. *Phil. pract. univ.*), ea nobis aliunde innotescere nequit nisi per revelationem, prouti constat ex iis, quæ de modo cognoscendi voluntatem divinam demonstravimus (§. 443. & seqq. part. 1. *Theolog. natur.*). In Jure igitur naturæ demonstrari nequit, num detur lex quædam positiva divina; sed disquisitio hæc alterius fori est.

§. 828.

Interpretatio authentica.

Interpretatio legum authentica dicitur, quæ fit ab ipso superiore. Quamobrem cum eidem jus interpretandi competit (§. 819.), idemque leges mutare possit, prouti *ere visum fuerit* (§. 817.); *interpretatione authentica semper standum*, consequenter *judices secundum eam jus perpetuo dicere tenentur*.

Non alio fine interpretatio a superiore requiritur, quam ut de genuina ejus voluntate constet. Quando igitur eam declaravit, cum voluntas ipsius faciat legem (§. 149. part. 1. *Phil. pract. univ.*), interpretatio authentica instar legis habenda, hoc est, verba legis obscura vel ambigua in eo sensu accipienda sunt, quem ipsis tribuit legislator. Perinde nimirum est, ac si tum legem demum tulisset.

§. 829.

Interpretatio doctrinalis quid sit.

Interpretatio doctrinalis vocatur, quæ fit secundum regulas rectæ interpretationis a iudice. Quoniam interpretandi jus superiori in civitate competit (§. 819.), consequenter iudici

judici, qui curare debet, ut jus suum unicuique tribuatur, & unumquemque adversus injurias aliorum defendere (§. 538.), interpretatio non permittitur, nisi quatenus sensum legis secundum leges rectæ interpretationis eruere valet; *interpretatio doctrinalis locum non habet, si lex fuerit adeo obscura, ut per regulas rectæ interpretationis constare nequeat de mente ejus, consequenter tum recurrendum est ad authenticam (§. 228.).*

Eliguntur iudices legum periti (§. 541.), qui ideo quoque leges rite interpretari posse præsumuntur. Quamobrem cum iis committatur, ut controversias civium causa cognita decendant (§. 540. b. & §. 960. part. 5. *Jur. nat.*), facta nimirum applicatione legum ad factum præfens; ipsis quoque permittendum, ut leges interpretentur, ubi secundum regulas interpretationis rectæ de mente earum constare potest. Constituuntur enim iudices, ne superior semper sit adeundus. Subdividitur a Dd. interpretatio doctrinalis *in ampliativam*, qua ob similitudinem casus legis casus specialis ad alios similes extenditur; *in illativam seu comprehensivam*, qua ex generali legis ratione infertur aliquid, quod verbis legis non enunciatur; *in restrictivam*, qua verba generalia ad casum verbis legum expressum restringuntur, & *in explicativam seu declarativam*, qua sensus legis ex verborum significato eruitur. Enimvero si ea teneamus, quæ de interpretatione demonstrata sunt (§. 460. & *seqq. part. 6. Jur. nat.*); subdivisiones istæ abunde intelliguntur, nec iisdem hic immorari tenemur. Quæ enim ibidem de interpretatione tradita fuerunt; ad doctrinalem spectant vi definitionis, quæ sola ratione regitur, ita ut voluntati interpretis locus nullus relinquatur, sicuti in authentica (§. 828.), in eo a doctrinali differente. Nimirum quamvis interpretatione inquiratur, quid legislator per verba legis indicare voluerit (§. 459. part. 6. *Jur. nat.*); ea tamen extendenda quoque est ad casus, lege minime comprehensos, quatenus

eandem vel earundem rationes spectantur tanquam principia generalia, ex quibus alia recte inferuntur, quemadmodum tanquam verum admittitur, quod ex veritatibus aliis tanquam principiis demonstrandi recta ratiocinatione inferitur. Nam quia legum concordia esse debet, non vero eadem sibi *mutuo* contradicere debent; legislator ea quoque voluisse præsumitur, quæ cum iis consentiunt, etsi de eo non cogitaverit, cum leges ferret. Recta enim interpretatio etiam ducit ad ea, quæ voluisset legislator, si eidem cognita fuissent, quæ nunc palam sunt (§. 515. *part. 6. Jur. nat.*). Hæc omnino ratio est, cur doctrinalis interpretatio habeatur pro præsumptione voluntatis legislatoris, a qua omnem vim ea accipit, cum obligatio civilis veniat a lege civili (§. 290. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter tota pendeat a potestate legislativa. Unde patet, quomodo intelligi debeat quod dicitur, interpretationem doctrinalem vim suam accipere ab authentica.

§. 830.

*De valore
interpretationis doctrinalis.*

Quoniam interpretatio doctrinalis fit a iudice (§. 429.), iudici autem non competit potestas legislativa (§. 813.); interpretatio doctrinalis per modum legis recipi nequit, consequenter secundum eam iudices alii non tenentur jus dicere in eodem casu recurrente. Et quoniam appellationes in Rep. sunt permittendæ (§. 549.), appellatio vero est provocatio a iudice ad superiorem, ut ipse causam decidat (§. 548.); si quis in sententia a iudice secundum interpretationem doctrinalem lata acquiescere nolit, ei permittendum est, ut ab interpretatione doctrinali ad authenticam provocet (§. 828.).

Inde est, quod dicitur, iudicis decisionem, secundum scilicet interpretationem doctrinalem factam in causa dubia, valere tantum in ista causa, nec extendi ad alias. Etenim cum iudici permittita sit interpretatio doctrinalis, iudex vero quilibet in exercitio juris sui dependeat a superiore, cuius nomine jus dicit,

dicit, non vero a iudice alio; in interpretandis quoque legibus, quatenus hoc ipsi concessum, suum sequitur iudicium, non vero iudicio alterius stare tenetur. Quando vero ratio appellandi alia non est, quam interpretatio doctrinalis, quam pars sententia gravata minus recte factam existimat ob rationes a regulis interpretandi desumptas, quæ aliter faciendam ipsi persuadent; utique ab interpretatione doctrinali ad authenticam provocatur. Quare si contingat sententiam a superiore confirmari, id quod obtinet, si superior vel ipse in tribunali appellationum, quando causa deciditur, fuerit præsens, vel sententia ab eodem lata ipso offeratur, ut eam confirmet, vel reformet; confirmatio omnino continet interpretationem authenticam, cum eo ipso confiteatur, doctrinalem menti suæ conformiter factam esse. Sane etiam si iudex interpretationem authenticam a superiore peti; an ita intelligenda sit lex, quemadmodum sibi videretur, querere potest: id quod omnino idem est ac interpretationem doctrinalem confirmationi ejus submittere, qua facta æquis dubitet interpretationem istam pro authentica habendam esse?

§. 831.

Interpretatio usualis appellatur, quæ usu fori introdu- *De interpre-*
 eta, seu secundum quam semper pronunciatum in iudicio, *tatione*
 consequenter *ca vim consuetudinis obtinet.* Facile autem pa- *usuali.*
 tet, *interpretationem usualem esse doctrinalem in foro receptam*
 (§. 829.).

Nimirum qui primi fuere interpretes, interpretatione doctrinali usi sint. Eam deinceps continuo approbarunt iudices, quoties idem casus denuo occurrit. Constante igitur hac approbatione interpretatio ista consecuta est auctoritatem, ut non facile sine approbatione superioris ab eadem discedere liceat. Pleniorum lucem affundent ea, quæ de consuetudine demonstranda veniunt.

§. 832.

Jus punien-
di jus maje-
staticum es-
se, seu par-
tem imperii.

Ad jura majestatica pertinet jus puniendi, seu jus punien-
di pars imperii civilis est. Etenim superiori civitatis compe-
 tit potestas legislativa (§. 813.), jus nimirum condendi le-
 ges (§. 812.), tum de iis, quæ fieri debent a civibus, seu
 subditis, tum de his, quæ facere non debent, tum denique
 de his, quæ permessa esse debent (§. 582.). Quoniam ita-
 que civilis obligatio, quæ positiva est (§. 290. *part. 1. Phil.*
pract. univ.), faciendi nimirum ea, quæ præcipiuntur, non
 faciendi ea, quæ prohibentur, nec impediendi aliquem in
 iis, quæ permessa sunt, introducitur sanctione poenali (§. 291.
part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter poenarum constitu-
 tione (§. 289. *part. 1. Phil. pract. univ.*); superiori quoque
 competit jus puniendi. Quamobrem cum jus superiori com-
 petens in actiones singulorum (§. 141.) imperium sit (§. 32.)
 & jus ad exercitium imperii requisitum jus majestaticum est
 (§. 207.); jus puniendi est pars imperii civilis & ad jura
 majestatica pertinet.

Ostenditur etiam hoc modo. Legibustales ac tan-
 tæ addendæ sunt poenæ, quæ ad cohibendam legum trans-
 gressionem, quantum datur, sufficiunt (§. 585.). Quoniam
 itaque superiori competit potestas legislativa (§. 813.), ni-
 mirum jus condendi leges (§. 812.), & præterea sublato
 bello privato (§. 560.) per judices punire debet eum, qui
 injuriam fecit privatis (§. 559.), universitati etiam in civi-
 tate competit jus puniendi eum, qui ipsam seu Remp. læsit
 (§. 579.); superiori utique jus puniendi competit. Unde
 porro patet, ut ante, eam esse partem imperii civilis & ad
 jura majestatica pertinere.

Jus puniendi a potestate legislativa inseparabile est, nec
 bellum

bellum privatum tolli potest, nisi jus puniendi injurias aliis facientem in superiorem transferatur, quod in locum illius succedit. Sine jure igitur puniendi imperium civile exerceri nequit, ac per consequens idem ad jura majestatica pertinet (§. 810.). Inseparabilitas juris puniendi a potestate legislativa adeo manifesta est, ut a nemine in dubium revocari queat, cum leges ferendo nihil agatur, nisi metu poenarum ad earum observantiam obligentur, qui sua sponte obligationi suæ satisfacere nolunt. Neque enim sufficit naturaliter unumquemque civem obligari ad observantiam legum civilium, quæ sunt media finis civitatis consequendi (§. 49. *part. 7. Jur. nat. & §. 4. b.*), vi pacti, quo civitas constituta (§. 4.) & singuli sese obligant universis ad bonum publicum promovendum (§. 28.) & vi pacti cum superiore, in quem imperium transulerunt (§. 36.), quatenus nimirum pacta naturaliter sunt servanda (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*). Obligatio hæc naturalis supponit homines ratione utentes & ab affectibus eidem contrariis animum immunem possidentes. Quoniam vero istiusmodi subditos supponere non licet, cum plerique homines affectibus potius, quam ratione regantur tantum non semper, & subinde facile omnes; ideo obligatio positiva opus est, non aliter quam sanctione poenali introducenda (§. 301. *part. 1. Phil. pract. univ.*), metu poenarum affectus alios in contrarium nitentes superante. Similiter necessitas puniendi eum, qui injurias facit alteri, cum sublatione belli privati adeo arte cohæret, ut sine injustitia a se invicem separari nequeant. Naturaliter enim cuilibet competit jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. *part. 1. Jur. nat.*), ut in posterum tutus sit ab injuriis ejus atque aliorum (§. 1059. *part. 1. Jur. nat.*). Quoniam itaque ad finem civitatis pertinet tranquillitas (§. 13.), ut nimirum quilibet habeat animum vacuum a metu injuriarum (§. 11.), ac ideo Rectori civitatis curæ esse debet, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.); non eo fine in civitatem coitur, ut quilibet alterum impune lædat, sed ut facilius consequatur id, quod bello privato intenditur in statu naturali,

turali, ad quod omnino pertinet jus puniendi laedentem (§. 1114. part. 1. Jur. nat.).

§. 833.

Quanam Quoniam jus puniendi ad jura majestatica pertinet
poena jure (§. 832.); *jure majestatico determinantur poena legibus alij*
majestatico cienda & *jaris tam privatorum, quam Reip. violatoribus decer-*
determinen- *nenda.*

tur.

Non est quod objicias, poenas multas arbitrio judicis vel magistratus determinandas esse, nec fieri posse ut superior ipse eas determinet, aut a judice determinatas approbet. Quod enim judex facit, id non facit nisi jure a superiore sibi concessio, consequentes quatenus is per ipsum jus majestaticum exerceat. Valet hic illud pervulgatum: Quod quis per alium facit, per se fecisse putatur. Et jus judicis vel magistratus juri majestatico ita subest, ut superior judicem vel magistratum jure sibi concessio abutentem punire possit.

§. 834.

De jure gla-
dii, seu jure
vita ac ne-
cit.

Jus gladii dicitur jus poenam capitalem sumendi de maleficis. Vocatur etiam *Jus vita ac necis*, quamvis hoc latius extendatur, quatenus sub jure belli etiam continetur jus exponendi vitam subditorum periculo necis, immo etiam sub imperio eminente. Quoniam jus puniendi ad jura majestatica pertinet (§. 832.), quando vero sine poenis capitalibus crimina coerceri nequeunt, poena capitales licite sunt (§. 638.), & jus poenam capitalem sumendi de maleficis jus gladii est, *vi def. pras. Jus gladii ad jura majestatica pertinet.* Sed quia innocentem punire non licet (§. 1086. part. 1. Jur. nat.), & poena gravior illicita, ubi levior sufficit (§. 1065. part. 1. Jur. nat.); *jus gladii superiori non competit nisi in eos, qui capitalia commiserunt.*

Quidam

Quidam jure gladii jus omne puniendi comprehendunt, imo etiam jus vitæ ac necis, quatenus ex jure belli & jure eminente in personas resultat; sed cum ab omni æquivocatione sit abstinendum (§. 144. *Disc. præl.*), nec synonymia præter necessitatem admittenda (§. 143. *Disc. præl.*); ideo præstat jus gladii in significato strictiori, quem in definitione eidem tribuimus, retineri.

§. 835.

Jus gladii nascitur ex jure se suaque defendendi. Uni-Fons juris
 veritas enim in civitate spectatur tanquam persona moralis gladii. (§. 576.), quæ injuria affici lædique potest (§. 577. 578.). Quamobrem cum unicuique homini competat jus se (§. 973. *part. 1. Jur. nat.*), suaque defendendi (§. 691. *part. 2. & §. 354. part. 7. Jur. nat.*); jus se suaque defendendi adversus lædentes universitati in civitate, seu Reip. competit. Enimvero se (§. 1013. *part. 1. Jur. nat.*), suaque (§. 699. *part. 2. Jur. nat.*) & pudicitiam suam defendere licet cum interfectione lædentis, si periculum læsionis aliter averti nequit (§. 355. *part. 7. Jur. nat.*). Ergo etiam jus defendendi se suaque Reip. competens *per demonstrata* extenditur usque ad interfectionem lædentis, si periculum læsionis aliter averti nequit. Quamobrem cum non alio fine puniantur crimina, quibus damnum datur, vel injuria affertur universitati in civitate, seu Reip. (§. 581.), quam ut periculum læsionis ab eadem avertatur (§. 1062. *part. 2. Jur. nat.*); jus poena capitali afficiendi criminum patratores Reip. competit, consequenter jus gladii (§. 834.), propterea quod se suaque defendere licet usque cum interfectione lædentis, si periculum aliter averti nequit. Patet itaque jus gladii nasci ex jure se suaque defendendi.

Plurimum refert nosse fontem, unde jus gladii derivatur, ne

secus de eodem statuas, quam par est. Qui putant superiori competere jus vitæ ac necis, quod instar domini de vita ac nece subditorum disponere possit, a veritate procul absunt, nec jus gladii intra suos limites coarctare valent, ut omnis evitetur abusus. Abunde patet ex anterioribus superiori competere non posse jus, nisi quod originarie in populo est, quando in civitatem coalescit, ac inde in Regem vel optimates derivari, nisi maneat apud populum: jus vero populi non differt a jure singulis naturaliter competente, nisi quatenus vi pacti, quo civitas constituta (§. 4.), sese sibi invicem obligarunt ad idem conjunctis viribus tanquam jus commune exercendum (§. 28.). Ideo ipsum quoque jus se suaque defendendi, quatenus conjunctis viribus exercetur in civitate, consequenter ab eo, qui jus populi habet, jus gladii est. Neque vero absonum videri debet, quod jus gladii, cum revera fit jus puniendi (§. 834.), in jus se suaque defendendi convertatur, quasi jus puniendi cum jure defendendi confundatur. Etenim si crimina maneant impunita, periculum læsionis Reip. imminet non modo ab eo, qui læsit, verum etiam ab aliis, consequenter cum ad hoc avertendum poenis sit opus, eadem sunt medium resistendi agere quid volenti, quo nos lædat. Hanc resistantiam vero esse defensionem manifestum est (§. 972. part. 1. Jur. nat.). Ast homini non competit dominium in vitam suam (§. 351. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem dum in civitatem coeunt, inter se convenire nequeunt, ut universis fit jus in vitam singulorum. Neque ideo populus universus, consequenter is, qui populi jus habet, est dominus vitæ singulorum, ut de ea pro lubitu statuere possit.

§. 836.

Unde ea in-
 noscant, fendi (§. 835.), naturaliter unicuique homini compe-
 que de jure tente (§. 973. part. 1. & §. 691. part. 2. & §. 354. part. 7. Jur.
 nat.);

*nat.); qua de jure sese suaque defendendi demonstrata sunt, ad gladii re-
jus gladii quoque applicanda sunt. nenda.*

Plurimum refert in Rep. ne jure gladii abutatur Rector civitatis, sed ut eodem recte utatur. Quamobrem necesse est, ut constet, undenam deducendus sit genuinus juris hujus usus. Enimvero non rectius dijudicare possumus usum ejusdem quam si jus gladii reducamus ad jus defensionis, quale naturaliter homini unicuique competit. Inde nimirum apparet, qua religione id sit exercendum.

§. 837.

Quoniam de jure gladii valent, quæ de jure sese defendendi demonstrata sunt (§. 836.), qui vero se defendit, mali, quod sibi intentatur, aversionem, non malum, quod alteri infert, intendit (§. 992. part. 1. Jur. nat.); quando Rector civitatis jure gladii utitur, non necem malefici intendit, sed aversionem lesionis, ut scilicet singuli, qui in civitate degunt, sint ab ea tuti.

*Intentio R.
C. in usu ju-
ris gladii.*

Nimirum Rector civitatis non poena capitali affici curat maleficum, quia vult, ut is e medio tollatur; sed quia vult Remp. esse incolumem, ne cujusdam vitæ ac bonis periculum imminet ab aliis, quod fieri nequit, nisi e medio tollatur. Nullum igitur jus in vitam hominis sibi arrogat, quasi ea fit in dominio suo.

§. 838.

Ex eadem ratione quia defensor non vult malum alterius, quatenus est malum alterius, sed quatenus est medium unicum declinandi proprium, & mallet alterum ab eo esse immunem (§. 993. part. 1. Jur. nat.), nec ex malo, quod sui defendendi gratia alteri inferendum, voluptatem

*Idem specia-
lius expen-
ditur.*

percipit (§. 994. part. 1. Jur. nat.), neque hoc facit ullo in aggressorem odio (§. 996. part. 1. Jur. nat.), sed animum habet ab omni vindictæ cupidine alienum (§. 999. part. 1. Jur. nat.), salvo amore inimicorum (§. 998. part. 1. Jur. nat.); *Rektor civitatis non vult necem malefici, qua talens, sed qua medium unicum declinandi necem & juram honorum a subditis: mallet idem maleficum capite non esse plendendam, nec ex vece ejus voluptatem percipit, eum non puniens ullo odio, sed animo ab omni cupidine vindictæ alieno ac amore inimicorum prorsus illeso.*

Patet hinc abunde, non modo qua religione jus gladii in Rep. sit exercendum; verum etiam ea religione non rectius jus sese suaque defendendi, qua debet, exerceri posse, nisi civitatibus introductis in jus gladii convertatur. Quoniam jus puniendium, qui alterum læsit, naturaliter unicuique competens (§. 1061. part. 1. Jur. nat.) eodem prorsus animo exercendum (§. 1074. & seqq. part. 1. Jur. nat.); quo jus se defendendi (§. 993. & seqq. part. 1. Jur. nat.); dum jure gladii non aliter utitur superior, quam quatenus juri defensionis competit; & idem non locum amplius relinquit exercitio proprio juris puniendi (§. 560.), eo ipsa quoque jus puniendi certius ea religione exerceri potest, qua debet. Nihil certe difficilius est, si non prorsus impossibile, quam ut in statu naturali punientis ac se defendentis is sit animus, quem habere debet. Difficultates autem, quæ in statu naturali locum habent, in statu civili tolluntur.

§. 839.

*De vitando
abusu juris
gladii.*

Similiter quia in jure sese defendendi modum excedere non licet (§. 1001. part. 1. Jur. nat.), consequenter non uti licet mediis durioribus, ubi leniora profunt, immo lenissima (§. cit.); *Rektor civitatis jus gladii non extendere debet.*

bet in infinitum, ac per consequens non animadvertere in maleficos, ubi poenis levioribus finem poenæ consequi datur.

Sicuti defensor lædit aggressorem, quatenus modum excedit (§. 1002. part. 1. Jur. nat.); ita quoque læditur maleficus, si graviori poena afficitur, quam finis poenæ exigit, & excessus in puniendo recte comparatur poenæ innocentis, cum nemo puniri debeat, ultra quam meretur & salus publica exigit.

§. 840.

Patet porro quia non modo se (§. 1013. part. 1. Jur. De poena capitali.), verum etiam res suas (§. 699. part. 2. Jur. nat.), & patris furti, pudicitiam suam in statu naturali defendere licet cum in homicidio, terfectione aggressoris, raptoris & stupratoris violenti, si rapina, sexualiter periculum evitari nequit (§. 355. part. 7. Jur. nat.); prius violenti poena capitalis homicidii, furti, rapinae, ac stupri violenti iniusta non est, si istiusmodi crimina poenis minime capitalibus coerceri nequeunt.

Qui poenas capitales damnant, propterea quod solus Deus sit vitæ dominus, fontem juris gladii ignorant, aut quantum sit jus se ac sua pudicitiamque suam defendendi non intelligunt. Unde patet, quam necesse fuerit, ut jus gladii ex genuino fonte deduceremus,

§. 841.

Quoniam jus gladii summa religione exercere debet De confirmatione poenarum capitalium superior (§. 938.), nec id extendere in infinitum, ut eodem utatur, ubi poenæ leviores sufficiunt fini poenarum confirmarum capitalium (§. 939.); nemo quoque poena capitali afficiendus, talium, nisi ea a superiore fuerit confirmata.

In re tanti momenti utique suo iudicio stare debet superior, non iudicum, & quæ propriam conscientiam tangunt, ea non relin-

relinquere conscientiz aliorum. Poenæ igitur capitalis confirmatio recte petitur a superiore, antequam ea irrogetur.

§. 842.

Poenarum remissio & mitigatio quale sit jus.

Poenarum remissio & mitigatio ad jura majestatica pertinet. Etenim cum superiori competat jus poenas legibus constitutas remittendi & mitigandi, si ratio sufficiens adsit (§. 658.), sicuti poenas legibus adjiciendas & juris tam privatorum, quam Reip. violatoribus decernendas determinandi (§. 833.); ipsius judicio relictum est, quales poenas determinare, & num determinatas in casu aliquo emergente ob circumstantias singulares remittere, aut mitigare consultum ducatur, consequenter jus poenas remittendi & mitigandi cum jure puniendi cohæret & poenarum remissio ac mitigatio utique ad exercitium illius pertinet. Quamobrem cum jus puniendi ad jura majestatica pertineat (§. 832.); poenarum quoque remissio & mitigatio ad jura majestatica pertinet.

Absurdum omnino foret jus poenas remittendi & mitigandi separare a jure puniendi. Ponamus enim alii competere jus puniendi, alii vero jus poenam remittendi vel mitigandi. Qui poenas determinat, nihil agit, cum ab alterius voluntate unice dependeat, qualem ipse poenam, an nullam dictare velit.

§. 843.

De jure aggratiandi.

Jus poenas remittendi & mitigandi dicitur *Jus aggratiandi*. Quamobrem cum poenæ remissio & mitigatio ad jura majestatica pertineat (§. 842.); *Jus aggratiandi jus majestaticum est.*

Notandum hic quoque est, quod alias jam iterato monuimus, nos in definiendo non attendere mores nostros, sed definitiones condere principiis Juris naturæ convenienter, ut ea, quæ definiuntur, agnoscantur, qualia in se sunt origine sua.

non

non vero quomodo voluntate humana deinceps mutantur: id quod non uno modo fieri potest. Videbimus autem deinceps, quomodo juribus majestaticis mutatio quædam accidere possit.

§. 844.

Jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur. Et *An sub jure dispensandi* enim cum naturaliter qui alterum læsit ad poenam subeundam obligetur (§. 1071. part. 1. *Jur. nat.*), & superior poenas legibus determinando & juris alieni, præsertim Reip. violatoribus decernendo obligationem civilem introducat ad faciendum, quod fieri vult, & non faciendum, quod non vult (§. 288. 291. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter etiam ad poenam lege statutam subeundam; qui delinquit aut crimen aliquod patrat, tam naturaliter, quam civiliter obligatur ad poenam jure superioris determinatam subeundam (§. 833.). Quodsi ergo superior poenam lege statutam remittit, aut mitigat; reum ab obligatione eandem subeundi liberat. Quamobrem cum superior circa legem dispenset, quando aliquem ab obligatione, quæ inde venit, liberat (§. 823.), jus vero aggratiandi in remissione vel mitigatione poenæ (§. 843.), consequenter in liberatione ab obligatione ista consistat; jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur.

Parum difficultatis habet propositio præsens, modo ad notionem dispensationis & juris aggratiandi animum attendas. Sane si poena remittitur, vel mitigatur, perinde est ac si lex poenalis nulla esset. Quando dispensatur, itidem perinde est, ac si lex prohibitiva non extaret. In utroque igitur casu tollitur lex in casu singulari, ac per consequens dispensatio fit.

§. 845.

De limitibus

Jus aggratiandi naturaliter superior habet in quolibet crimine; quo si vero poena quadam fuerit lege divina positiva statutata, criminis reum aggratiare nequit. Etenim poenæ in civitate constituuntur a superiore (§. 833.), lege autem naturali determinatæ non sunt (§. 636.). Quamobrem cum superior poenas legibus statutas remittere & mitigare possit (§. 658.), in eo autem jus aggratiandi consistat (§. 843.); jus aggratiandi superior naturaliter in quolibet crimine habet.

Quod erat unum.

Enimvero quia jus aggratiandi sub jure dispensandi continetur (§. 844.), consequenter tam late, quam hoc pateat, superior autem contra legem divinam positivam dispensare nequit (§. 825); si qua poena lege divina positiva fuerit statuta, superior, reum criminis aggratiare nequit.

Quod erat alterum.

Superior poenam remittere & mitigare potest, cujus determinatio a voluntate ipsius dependet; non vero eam, quæ voluntati suæ non subest, qualis est, si qua datur, divina positiva statuta. An dentur poenæ lege divina positiva statuta, aut, quod perinde est, leges divinæ positivæ poenales, quæ omnes in universum homines obligant, in jure nature demonstrari nequit. Immo nec inter christianos idem adeo exploratum est, ut non desint qui negativam amplectuntur. Leges enim poenales per Moysen Hebræis latæ revera sunt leges civiles Reip. Hebræorum, quas forenses dicunt Theologi. Erat illa Resp. Theocratia, in qua superior erat Deus. Leges igitur Hebræis ferebat tanquam Rex eorum, ut ideo eas tantummodo obligaret ad earum observantiam, non vero totum genus humanum, cui nunquam promulgatæ fuerunt. Sed nostrum non est ea uberius discutere.

§. 846.

Aboleri dicitur accusatio vel inquisitio, si de crimine, De abolitio-
 cujus aliquis postulatur, non inquirendum, consequenter is *ne.*
 absque omni cognitione, aut saltem inquisitione nondum
 absoluta e numero reorum eximitur. Quamobrem patet,
abolitionem esse remissionem poena in casu dubio.

Antequam quis criminis fuerit convictus, vel confessus, pro
 reo haberi nequit. Convictus autem haberi nequit, antequam
 inquisitio fuerit absoluta, multo minus antequam fuerit in-
 choata. Quoniam vero nemo innocens puniri potest (§. 1086.
part. 1. Fur. nat.); nec dici potest, num poenam, vel qualem
 mereatur. Unde si accusatio, vel inquisitio sive nondum in-
 choata, sive nondum consummata aboletur; poena criminis,
 cujus quis postulatur, utique remittitur in casu dubio.

§. 847.

Quoniam superior poenam remittere & mitigare *Cuinam jus*
 potest, quam quis meretur (§. 658.), multo magis in casu *abolendi*
 adhuc dubio eam remittere potest, ac per consequens cum *competat &*
 remittendo poenam in casu dubio accusatio, vel inquisitio *qual: sit.*
 sive nondum inchoata, sive nondum consummata aboleatur
 (§. 846.); *superior accusationem, vel inquisitionem sive nondum*
inchoatam, sive nondum consummatam abolere potest, & jus hoc
abolendi continetur sub jure aggratiandi (§. 843.), consequenter
ad jura majestatica pertinet (§. cit.). Quia vero poenam lege
 constitutam remittere minime debet superior sine ratione suf-
 ficiente (§. 658.); ideo nec accusationem, vel inquisitionem,
 sive nondum inchoatam, sive jam coeptam, sed nondum consumma-
 tam, seu absolutam absque ratione sufficiente abolere non debet.
 Et quoniam abolitio & permissio poenæ pari passu ambu-
 lant (§. 846.); eadem sunt rationes abolitionis, qua remissionis

poena, seu ob quas rationes poena remitti potest, ob easdem quoque accusatio, vel inquisitio aboleri potest.

Abolitione non aliud intenditur, quam ut memoria criminis, cujus quis suspectus habetur, extinguatur. Qui de eo postulatur, pro non reo declaratur, antequam constet, utrum revera reus sit, nec ne. Quamobrem famæ ejus consulitur abolitione, qui de crimine postulatur.

§. 848.

De amnestia.

Differt ab abolitione *Amnestia*, quæ est oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decreta. *Amnestia* igitur sancita & præstita ante actuum rerum, nemo accusari, neve puniri potest. Vocatur *amnestia* etiam *Lex oblivionis*. Quoniam superior imperium ita exercere debet, ut publicum bonum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), eique competunt omnia jura, sine quibus ita exerceri nequit (§. 810.); si e re civitatis fuerit, ut *amnestia* præbetur, superior eam præstare valet.

Amnestia imprimis opus est in statu Reip. turbulento, ubi ultro citroque injuriæ inferuntur & accipiuntur, ut is in pristinum habitum revocetur: item in bellis intestinis, ut pace facta pristina tranquillitas restituatur. Ita teste *Plutarcho* in Politicis decreta fuit *amnestia*, cum triginta tyrannis Reip. occupantibus status Reip. Atheniensis esset turbulentus &, autore *Valerio Maximo* labentem civitatis statum in integrum restiturus *Thrasylbulus* plebiscitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret.

§. 849.

An amnestia præstatio pertineat

Quoniam *amnestia* sancitur atque præstatur, quando oblivio injuriarum & criminum patratorum in perpetuum decernitur (§. 848.); si in rebellionem *amnestia* a superiore præstatur,

zur, id non tam vi imperii sit, quam transactione, ut pax restitua- ad imperi- tur (§. 879. part. 5. Jur. nat.), consequenter a pacto vim um civile. suam accipit (§. 882. part. 5. & §. 789. part. 3. Jur. nat.). Ast si amnestia præstatur in alio quocunque casu, quo subditi injuriam non afferunt superiori, sed vel sibi invicem, vel magistratui, aut personis aliis, quarum potestati a superiore subjecti sunt, cum tunc amnestia contineat solum poenæ remissionem & abolitionem (§. 848.), ea utique vi imperii civilis præstatur (§. 843. 847.)-

Amnestia subditis præstatur non alio fine, quam ut ne rerum ante actarum accusari, neve puniri possint, consequenter aceusatio & inquisitio aboletur (§. 846.), sicque poena iis, qui eam meruerant, remittitur, quia memoria maleficiorum aboletur, quasi quod factum est factum non sit. Alia vero utique ratio est, si superior cum civibus rebellibus paciscitur, tum enim vel ipse iisdem per modum conditionis amnestiam offert, vel cives eandem sibi stipulantur; alia longe ratio est, si superior vi juris majestatici amnestiam sancit & præstat iis, quos ob maleficia sua punire poterat, tum enim cum his, contra quos inquirendum erat & qui puniri poterant, non transigit, sed proprio motu amnestiam præstat imperium salutis publicæ convenienter exercens.

§. 850.

Si præteritarum injuriarum oblivione certius cavetur, ne Amnestia novis iisque gravioribus pandantur fores, vel si eadem tutius finum sit nantur, si poena remittatur, quam si nocentes puniantur; amnestia naturaliter licita. Etenim poenæ potissimum irrogantur, cita. ut præcaveantur injuriæ futuræ (§. 1075. part. 1. Jur. nat. & §. 838. b.), atque superioris est cives præstare tutos ab injuriis (§. 532.). Quoniam itaque is curæ quoque habere debet, ut, si talis fuerit status, quo mutuas injurias sibi invi-

cem afferunt, eadem quantocyus finiantur. Quia poena remittenda, si majus malum metuendum, ubi poena exigitur, quam periculum læsionis futuræ videtur, ubi ea remittitur (§. 1095. part. 1. Jur. nat.), & major utilitas ex poenæ remissione, quam exactione speranda (§. 1096. part. 1. Jur. nat.); si is fuerit rerum status, ut injuriarum præteritarum oblivione certius caveatur, ne novis iisque gravioribus pandantur fores, vel eadem tutius finiantur, si poena remittatur, quam si nocentes puniantur, amnestia naturaliter licita est (§. 848.).

Qui sibi persuadent malum omne in se tale esse, ut puniri debeat, vel punitionem cum vindicta confundunt; de amnestia a superiore præstita subditis delinquentibus finistre judicant, præsertim si injuriæ, quas vindicari mallerent, ipsos quoque tangunt. Enimvero cum falsum sit malum in se tale esse, ut puniri debeat (§. 642.), ac perperam inde puniendi necessitas absoluta inferatur, omnes autem animum ab omni vindictæ cupiditate alienum habere debeamus (§. 948. part. 1. Jur. nat.); illi errant, hi peccant, quando amnestiam a superiore præstitam damnant. Nostrum igitur fuit demonstrare, quandonam ea naturaliter licita sit. Quemadmodum enim nil temere fieri debet (§. 278. part. 3. Jur. nat.); ita nec temere amnestia præstanda, sed sufficiens adesse debet ratio, cur præstetur, quia scilicet vel medium unicum est, vel saltem tutius videtur mala graviora præcavendi, vel præsentia finiendi. Tum enim utique e re civitatis est, ut amnestia punitioni præferatur, quemadmodum eam ante restrinximus (§. 848.).

§. 851.

Juris affirmativi & negativi differentia. Jus affirmativum est, quod consistit in faciendo: Jus autem negativum, quod consistit in non faciendo. Jure igitur affirmativo facere quid licet, seu permittitur (§. 165. 170. part. 1. Phil. pract. univ.); jure autem negativo aliquid non facere

cere licet, quod alias erat faciendum, seu ut non faciamus permittitur (§. cit.).

Non est quod objicias, 'jus affirmativum' & negativum sine utilitate distingui. Qui enim jus habet aliquid faciendi, cum non necesse sit ut faciat, sed saltem facere liceat (§. 170. *part. 1. Jur. nat.*); eundem quoque id, quod facere potest, non facere posse, cum libertati ejus relictum sit, utrum facere velit, nec ne. Ita qui jus cerevisiam coquendi habet, non necessario coquere tenetur, sed si ita visum fuerit non coquere potest. Enimvero dantur etiam talia, quæ facere debebas; quando vero permittitur, ut non facias, jus negativum ab affirmativo utique differt. Respicit enim hoc factum privativum, sicuti jus affirmativum factum positivum (§. 24. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Ita jus negativum est immunitas onerum civilium, quæ alias tanquam civis præstare tenebaris.

§. 852.

Quoniam jure negativo facere non licet, quod alias *An' datur* erat faciendum (§. 851.), obligatio vero naturalis, seu quæ *jus negati-* a lege naturæ venit, necessaria & immutabilis est (§. 142. *vum natu-* *part. 1. Phil. nat.*); *lex naturæ* nemini dare potest jus non *fa-* *ræ.* *ciendi id, ad quod eadem lege obligatur, ac ideo jus natu-* *ræ.* *rale nullum negativum est, sed omne affirmativum, consequenter* *non datur jus negativum nisi positivum.*

Non est quod objicias, officia erga alios habere hanc restrictionem, ut ea præstentur, quatenus alter id, quod præstandum est, non habet in potestate sua & tu circa neglectum officii erga teipsum præstare vales (§. 608. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter obligationem præstandi alteri officia humanitatis naturaliter quoque conjunctum sibi habere jus negativum, ut certo in casu liceat non præstare. Etenim ubi cessat obligatio, cum quid fieri necesse non sit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), per se cessat actio, nec demum opus est, ut ad

non agendum detur jus quoddam. Jura nascuntur ex obligatione (§. 23. part. 1. Jur. nat.), ubi ergo obligatio nulla est, nihil quoque adest, unde jus quoddam oriri possit. Aliiter vero sese res habet quoad leges positivas, quarum obligationem superior tollere potest quoad certas personas, ut non facere teneantur, ad quod faciendum alii sunt obligati. Pendet enim obligatio a voluntate superioris, qui eam pro lubitu vel ad omnes extendere, vel certas personas ab eadem eximere, aut liberare potest. His igitur competit jus non faciendi, cum ceteros teneat obligatio faciendi. Atque hoc jus negativum est & subsistit, quamdiu obligatio ceterorum durat. Hac enim sublata tollitur quoque jus istud.

§. 353.

Privilegium.

Privilegium est concessio juris cujusdam, sive affirmativi, sive negativi, personæ uni vel pluribus, aut certo personarum ordini facta, quo ceteri carent. *Privilegiarius* dicitur, qui privilegium habet. Vocatur vulgo *privilegiatus*.

Ita immunitas tributorum, vel vectigalium privilegium est, cum ceteri tributa & vectigalia solvereteneantur. Similiter privilegium Professorum apud nos est immunitas geradæ & heergevetti, ut scilicet bona utensilia & res expeditoriæ, quæ juxta statuta Saxonica & Halensia ab hæreditate communi separanda, ad eandem adjiciantur. Privilegium quoque est, si certæ cuidam personæ concedatur monopolium certarum mercium. Privilegium militum & sacerdotum, seu ministrorum ecclesiæ, tanquam militum spiritualium est, quod ad eas quoque gerada pertineat, seu iidem una cum filiabus in gerada materna succedant, & quod absque solennitatibus testari & pro parte testati, pro parte intestati decedere possint.

§. 354.

Quid proprie sit.

Quoniam privilegiis personæ uni, vel pluribus, aut certo personarum ordini conceditur aliquod jus sive affirmativum,

tivum, five negativum (§. 853.), consequenter facere permittitur, quod aliis non licet, aut non facere, quod facere alii tenentur (§. 851.); de iis vero, quæ fieri debent, aut non debent, vel etiam permiffa esse, disponunt leges (§. 163. & feqq. part. 1. Phil. pract. univ.), privilegia revera sunt leges, quibus omnes obligantur, ut personam privilegiatam jure suo frui patiantur, nec in usu ejus eandem turbent, seu quicquam committant, quod eidem adversatur.

Ita tributa, vel vectigalia non licet exigere ab eo, cui immunitas concessa. Si cui monopolium concessum, non licet alii eandem mercem vendere, & omnes eandem emere obligantur a privilegiato. Filia Professoris apud nos non potest auferre geradam in præjudicium filiorum, vel patris, matre mortua. Respectu personæ privilegiatæ privilegia habent vim legis præceptivæ ac prohibitivæ (§. 163. 164. part. 1. Phil. pract. univ.).

§. 855.

Jus privilegia concedendi superiori competit & ad jura Civium majestatica pertinet. Quoniam enim privilegia revera sunt leges, quibus omnes obligantur, ut privilegiatum jure suo frui patiantur, nec in usu ejus eundem turbent (§. 854.); jus privilegia concedendi competit nequit nisi ei, qui potestatem legislativam habet (§. 812.). Quamobrem cum superiori competat potestas legislativa (§. 813.), eademque ad jura majestatica pertineat (§. 810.); jus privilegia concedendi superiori competit & ad jura majestatica pertinet.

Tueri privilegiorum in exercitio privilegii sui nemo potest, nisi qui jus in actiones civium habet, consequenter imperium publicum (§. 32.). Atque hinc abunde patet, privilegiorum concessionem ad imperii exercitium spectare, consequenter

ius majestaticum esse (§. 810.). Privilegia nimirum exigit salus publica, siquidem eorum evitetur abusus, qui cum abesse debeat, quemadmodum in ceteris, ita hic quoque abesse supponitur. Atque inde est, quod subinde imperium publicum absque privilegiorum concessione exerceri recte nequeat. Apparet hoc evidenter in eo casu, ubi vel ob præclara in Remp. merita personæ cuidam, vel in partem salarii certo cuidam ordini immunitas onerum civilium præstatur.

§. 856.

An in concessione regnet voluntas superioris.

Quoniam jus privilegia concedendi superiori competit (§. 855.); a voluntate superioris dependet, cuiusmodi privilegium, quale & qua lege id concedere velit.

Equidem imperium civile ita exercere debet superior, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); non tamen inde inferri potest, a voluntate superioris minime dependere, cuiusmodi privilegium & qua lege concedere id velit. Inde enim tantummodo sequitur, ut boni publici promovendi causa privilegia concedantur. Hac nimirum lege regitur voluntas superioris in omni imperii exercitio, consequenter in omni, quod constituit. Ipsius autem iudicio cum relicto sit, ut statuat de eo, quod bonum publicum exigit; a voluntate utriusque ejusdem dependet, quid constituere velit, consequenter etiam cuiusmodi privilegium, quale & qua lege id concedere velit.

§. 857.

De modo concedendi privilegium.

Quia a voluntate superioris dependet, cuiusmodi privilegium, quale & qua lege id concedere velit (§. 856.); superior privilegia concedere potest, vel ad tempus, vel ad dies visa, nec non sub poena, ut abusa, vel certo quodam facto, aut non facto committatur, itemque sub onere quocumque, nec non sub certa conditione, præsertim potestativa, aut etiam precario.

Ex modo igitur concessionis multa determinanda sunt, quæ de privilegiis in quæstione sunt. Quoniam vero id omni difficultate caret, quando quæstio quædam incidit; non opus est, ut ad particularia descendamus. Exemplum abusus est, si is, cui vestigialis immunitas concessa, in gratiam amici mercem ejus pro sua vendit, vel si vinum, quatenus a privilegiario consumendum, a vestigali immune lucrificandi animo vendat aliis. Ita sub onere monopolium conceditur, si privilegiarius, quotannis certam pecuniæ summam solvere tenetur. Conceditur privilegium sub conditione, si victor ex prælio redierit, aut si negotium aliquod publicum perfecerit. Ad tempus definitum concessum privilegium, si ad sexennium restringitur, ad tempus indefinitum, si tamdiu eodem uti debet, donec salarium pinguius constituatur.

§. 858.

Superior privilegium in poenam auferre potest ob maleficiam, quod idem non attingit. Etenim in poenam auferri aliquam in poenam auferri cui possunt jura quælibet (§. 589.). Quamobrem cum privilegium in concessione juris cujusdam consistat (§. 853.); idem quoque in poenam auferri potest. Privilegia vero concedit superior (§. 855.), eidem competit jus puniendi (§. 832.), idemque poenas ob maleficia decernere potest (§. 833.). Privilegium itaque ob maleficium, quod idem non attingit, in poenam auferre potest superior.

Non confundendum est privilegium poenale, quod abusu, vel certo quodam facto, aut non facto committitur, cum ablatione privilegii in poenam. Illud nimirum poenam continet; hoc minus. Factum, ob quod punitur privilegiarius in casu priori respectum ad privilegium habet; in posteriori non necessario. Quamvis enim superior, cujus est decernere poenas (§. 833.), ob abusum quoque privilegium adimere possit, etiamsi in concessione dictum non fuerit, ut abusu com-

mittatur; hoc tamen naturale non est, ut abusu committi debeat. Quodsi vero in genere lex feratur, quemadmodum ferri posse nemo dubitat, ut privilegium abusu committatur; privilegium omne tacite poenam hanc continet, & hæctenus poenale intelligitur.

§. 859.

Unde metiendum jus in concessione sufficienter declarata privilegii.

Jus privilegii metiendum est ex voluntate concedentis Etenim a voluntate superioris, qui privilegium concedit (§. 855.), unice dependet, quale & qua lege id concedere velit (§. 856.), consequenter privilegiiarius non plus juris sibi arrogare potest, quam concedens ipsi concedere voluerit. Jus igitur privilegii metiendum est ex voluntate concessionis sufficienter declarata (§. 427. part. 3. Jur. nat.).

Privilegiiarius non plus juris sibi arrogare potest, quam ipsi concessum: neque enim alia ratio est, cur hoc jure fruatur, quam quia ipsi concessum. Ut igitur de voluntate concedentis constet, necesse est ut privilegium in scripturam redigatur, etsi valor non a scriptura dependeat, sed vim suam accipiat a voluntate concedentis.

§. 860.

De interpretatione privilegii.

Quoniam jus privilegii metiendum est ex voluntate concedentis in concessione sufficienter declarata (§. 859.), voluntas vero concedentis intelligitur ex eo, quod dictum, vel scriptum est; *jus privilegii non extendendum ultra id, quod dictum est, & in casu dubio jus interpretandi privilegium non competit nisi concedenti.*

Non plus juris acquirere potuit privilegiiarius, quam quod in eum conferre voluit concedens. Strictè igitur inhaerendum verbis ipsius. Si de interpretatione orietur dubitatio,

nec

nec verba dubia interpretari potest privilegiarius, ne plus juris sibi arroget, quam ipsi concedere voluit superior, nec eadem interpretari contra ipsum potest alius, ne forsan deroget juri ipsius. Neesse igitur est, ut recurratur ad concedentem, quantum juris privilegiario concedere voluerit declaraturum. Accedit, quod contra voluntatem concedentis jus privilegiarii nec augeri, nec imminui possit (§. 859.): quorum alterutrum facile contingit, si privilegii interpretatio fiat ab alio, quam a concedente, præsertim cum in casu priori difficile sit evitatu, ne in interpretando plus favori, vel odio tribuatur, quam veritati, cum plerosque homines plus regat id, quod interest, quam veritas.

§. 861.

Privilegiarius pati non tenetur, ut alius quid faciat, quod De effectu privilegio ipsius adversatur. Cum enim privilegium in jure privilegii quodam privilegiario concessio consistat (§. 853.); si quis quid facit, quod privilegio adversatur, is facit, quod est contra jus privilegiarii, consequenter eum lædit (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem cum homini competat jus non patiendi, ut alius ipsum lædat (§. 913. *part. 1. Jur. nat.*), & privilegia contineant prohibitionem, nec quicquam ab ullo committatur, quod iisdem adversatur (§. 854.); privilegiarius tam naturaliter, quam civiliter pati non tenetur, ut alius quid faciat, quod privilegio ipsius adversatur.

Frustra privilegia concederentur, si privilegiarius pati teneretur, ut ab aliis fiant privilegio suo adversa, veluti si ipsi soli concessum esset vinum vendere in urbe, si alius adhuc vendere vellet, nisi ea continerent jus non patiendi, ut alius faciat privilegio adversa. Manifesta foret contradictio dare alicui jus, quo carent alii, ac permittere ut alii idem jus sibi arrogent, vel usum illius juris pro lubitu impediunt, aut imminuant.

§. 862.

De æque privilegiatis.

Privilegiatus contra æque privilegiatum privilegio uti nequit. Privilegiarius enim utitur privilegio suo contra alium, quatenus non patitur, ut is eodem jure utatur, quod ipsi vi privilegii competit (§. 853.). Qui vero æque privilegiatus est, idem quod ipse privilegium habet, consequenter eodem jure quo hic fruitur, consequenter quo minus eodem ille utatur, hic prohibere nequit. Privilegiatus itaque contra æque privilegiatum privilegio uti nequit.

E. gr. Si Cajus & Sempronius habeant privilegium vendendi omnis generis vina in urbe; Cajus prohibere nequit, ne certa vina vendat Sempronius, vel etiam ne certæ personæ vinum emant a Sempronio. Paria nimirum urriusque sunt jura, nec unus plus juris in præjudicium alterius sibi arrogare potest, minus alteri permittere.

§. 863.

De tuendis privilegiatis.

Superior tueri tenetur privilegium contra eos, qui contra privilegium quid facere audent & promissio tutela in ipsa concessione jam tacite continetur. Quando enim alicui privilegium datur, ei jus conceditur, quo alii carent (§. 853.) & privilegium respectu aliorum lex est prohibitiva, ne quicquam committatur, quod eidem adversatur (§. 854.). Quamobrem cum permitti absurdum sit, ut quis contra privilegium quid facere audeat; superior, qui privilegium alicui dat (§. 855.), eum etiam tueri debet adversus eos, qui contra privilegium quid facere audent.

Ostenditur etiam hoc modo. Quoniam qui privilegium habet, ei certum jus competit, quo alii carent (§. 853.); quod contra privilegium ab alio committitur, injuria est (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*). Quamobrem cum Re-

ctori

tori civitatis curæ esse debeat, ut quilibet sit tutus ab injuria aliorum (§. 532.); idem quoque tueri tenetur privilegiarium contra eos, qui contra privilegia quid faciunt.
Quod erat unum.

Et quoniam tutela hæc a privilegio inseparabilis est, *per demonstrata*, cum alias privilegium dando nihil ageretur, si cuilibet contra id committere liceret, quod visum fuerit; superior, dum privilegium alicui dat, eo ipso eidem promittere intelligitur, quod eum contra omnes tueri velit, qui contra hoc privilegium quid facere ausint. Patet itaque promissionem tutelæ in ipsa concessione jam tacite contineri.
Quod erat alterum.

Si expresse hoc dicatur, quod superior jus privilegiarii tueri velit; verba hæc respiciunt non tam privilegiarium, quam ceteros, qui nil committere debent privilegio adversum. Inde est, quod etiam poena decernatur in eos, qui tale quid facere ausi fuerunt. Legi enim prohibitivæ, cui assimilatur privilegium respectu non privilegiatorum (§. 854.), poenæ adjectio convenit (§. 292. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 864.

*Privilegium personale est, quod individuo physico datur. Quoniam itaque superior, qui dat privilegium (§. privilegium 855.), vult, ut nonnisi huic individuo, qua physico jus personale & quod conceditur, competat (§. 853.), & ex voluntate ipsius quale jus ex metiendum est jus omne privilegiarii (§. 859.); privilegium eo acquirere nequeat, consequenter jus ex privilegio personali acquirere personale est (§. 539. *part. 3. Jur. nat.*).*

Quodsi personam moralem, qualem repræsentat non modo persona, quæ certo munere fungitur in Rep. verum etiam
inte-

grum aliquod collegium, vel familia quædam, vel certus hominum ordo, vel coetus quidam hominum, ab individuo physico distinguere nolueris; in genere dici poterat, privilegium omne esse personale, nec egredi personam privilegiatam: quod etsi in disciplinis utile sit ad formandos conceptus universales, ne tamen perplexa reddere videamur, quæ in se plana & perspicua sunt, privilegia personalia in significato strictiori accipere maluimus.

§. 865.

Quando expires.

Quoniam jus ex privilegio personali acquisitum personale est (§. 864.), jus autem personale morte personæ extinguitur (§. 542. part. 3. Jur. nat.); privilegium personale mortuo privilegiato expirat, consequenter in hæredes non transit.

Nulla jura personalia in hæredes transeunt, utpote qui non succedunt nisi in jus defuncti, quod habuerat in bonis suis (§. 958. part. 7. Jur. nat.), non vero in ea, quæ personam ipsius respiciunt, ac ideo extra bona sunt.

§. 866.

De privilegio personæ non succedunt in jus defuncti, sed jus ipsis promissum a morte privilegiarii vim suam acquirit.

Si privilegium datur personæ & ejus hæredibus; hæredes non succedunt in jus defuncti, sed jus ipsis promissum a morte privilegiarii vim suam acquirit. Quoniam a voluntate superioris dependet, cuinam privilegium & qua lege concedere velit (§. 856.); sicuti privilegium dare potest personæ cuidam, ita quoque idem dare potest hæredibus ea lege, ut eodem non ante uti possint, quam illa fuerit mortua. Quando igitur privilegium datur personæ & hæredibus; superior declarat, quod mortuo privilegiario idem privilegium competere debeat hæredibus, consequenter hæredes privilegio non fruuntur qua hæredes, seu quatenus in bonis defuncti succedunt, sed voluntate superioris, qui id ipsum

in

in eos transferri voluit. Patet itaque, quod non succedant in jus defuncti, sed quod jus ipsis in privilegio promissum a morte privilegiarii vim suam acquirat.

Si privilegium datur personæ & hæredibus, duplex privilegium datur, alterum nimirum personæ, alterum hæredibus: quæ duo privilegia a se invicem distincta sunt, & quorum neutrum ab altero dependet, utroque vim suam acquirente a voluntate superioris. Privilegium personæ pure datur, quod statim dum accipitur vim suam exerit; hæredibus autem adjecto die incerto, mortis scilicet privilegiarii, sub hac quasi conditione, si hæredes privilegiario extiterint. Alterum igitur hoc privilegium demum validum fit, si privilegiario defuncto extiterint hæredes (§. 467. part. 3. Jur. nat.): quodsi nulli extiterint hæredes, privilegium alterum evanescit (§. 534. part. 3. Jur. nat.).

§. 867.

Privilegium personæ & hæredibus simpliciter datum non intelligitur datum nisi descendenti- De interpre-
nisi masculis. Etenim interpretatio facienda de eo, de quo tatione pri-
verisimiliter fuit cogitatum (§. 512. part. 6. Jur. nat.). *sonæ & hæ-*
 Enimvero quando de persona & ejus hæredibus loquimur, *redibus da-*
 ca & ex ea nascituri atque ex his porro per nativitatem de-
 scensuri animo nostro obversantur, seu persona, de qua lo-
 quimur, & ejus liberi cujuscunque gradus, qui illi supervi-
 xerint. Quamobrem cum privilegium metiendum sit ex
 voluntate concedentis (§. 859.); privilegium personæ &
 hæredibus simpliciter datum non intelligitur datum nisi de-
 scendentibus. *Quod erat unum.*

Enimvero si materiæ, de qua agitur, parum convenit, ut verba tam late sumantur, quam patere videntur, per interpretationem restrictivam eidem convenienter restrin-
 (Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)   O o o o   genda

genda sunt (§. 531. part. 6. Jur. nat.). Quamobrem si materix, de qua in privilegio agitur, parum convenit, ut verba privilegii etiam ad foeminas extendantur, ea restringenda sunt ad descendentes masculos. *Quod erat alterum.*

Privilegia dantur contra jus commune, quo utuntur ceteri (§. 853.), ac ideo maxime odiosa sunt respectu horum (§. 494. part. 6. Jur. nat.). Quamobrem cum in odiosis verbis sumenda sint in strictiori significato, immo admittendus etiam sit sermo figuratus aliquantulum, ut onus nimium vixetur (§. 506. part. 6. Jur. nat.); vocabulum heredis sumendum in privilegii interpretatione est in significato strictissimo, quem habere potest.

§. 968.

De privilegio familiae. Privilegium familiae dicitur, quod datur familiae cuiusdam, hoc est, personae & omnibus ab ea per nativitatem descendentibus. Quoniam jus privilegii metiendum est ex voluntate concedentis in concessione sufficienter declarata (§. 859.) & superior, qui concedit (§. 655.), privilegio legem dare potest, quam voluerit (§. 656.); ex verbis privilegii patet, quale jus familiae competat & quomodo a persona una ad aliam devolvatur, nisi eadem promiscuo usantur omnes. Et quia privilegium ultra familiam, cui datum est, extendi nequit (§. 860.); familia extincta expirat.

Familia hic consideratur instar personae unius, quemadmodum ante monuimus (not. §. 864.). Unde privilegium familiae considerari potest instar personalis & quae de persona in hoc casu dicta sunt ad familiam applicari possunt, mutatis mutandis.

§. 869.

Privilegium certo cuidam ordini, vel collegio datum sin- De privile-
gulis personis competit, nisi quatenus certæ personæ contradistin- gio certo or-
guuntur ceteris, quamdiu in isto ordine, vel membra ejus collegii dini vel col-
sunt, vel in eo hunc locum obtinent. Quoniam enim privile- legio dato.
 gium datur certo cuidam ordini, vel collegio, quatenus
 omnibus, qui sunt in isto collegio, vel ordine datur, singulis
 omnino personis competit. Et quia ipsis datur, quatenus
 sunt in isto ordine, vel membra ejus collegii, privilegio
 non fruuntur tanquam individua physica, sed tanquam per-
 sonæ morales. Quando itaque in ordine isto non amplius
 existunt, vel membra ejus collegii non amplius sunt, ratio
 cessat, cur privilegium ipsis competere debeat; ac per con-
 sequens ipsis competere nequit. *Quod erat unum.*

Quia vero superior, qui privilegium dat (§. 855.),
 pro lubitu dare potest, quale ipsi visum fuerit (§. 856.), &
 in eo sequenda est voluntas ipsius (§. 859.); si certæ cui-
 dam personæ istius ordinis, vel collegii jus quoddam potius
 præ ceteris conceditur, id ad personam, quæ locum hunc
 obtinet, quatenus eundem obtinet, ita restringitur, ut nemi-
 ni ceterorum competere queat, consequenter loco isti inhæ-
 ret & per eum in personam, quæ locum hunc obtinet, qua-
 tenus eundem obtinet, ita restringitur, ut nemini ceterorum
 competere queat, consequenter loco isti inhæret & per eum
 in personam derivatur, quæ eundem occupat. Quamobrem
 patet personam, quæ jure isto fruitur, eodem frui non posse,
 nisi quamdiu in ordine, vel collegio illo hunc locum obti-
 net. *Quod erat alterum.*

Privilegia ordini cuidam, vel collegio data in personas de-
 rivantur, quando ordini, vel collegio isti associantur, perinde

ac servitutes prædiis impositæ derivantur in eorum possessores, quorum personam minime respiciunt. Sunt nimirum etiam jura, quæ inhærent rebus five physicis, five moralibus, & per eas in personas certas derivantur, aut, si accuratius loqui maveris, quorum usus in eas derivatur. Etenim jus ipsum a re, cui inhæret, inseparabile ex ea in personam transire nequit, sed hæc eodem saltem fruitur, quamdiu res illa ad eam pertinet, nisi fingere velis, jus rei inhærens transire in personam & ex ea in rem recidere, quamdiu res ad eandem pertinere definit: quæ ipsa fictio absurda non est, nec prorsus inutilis in inveniando & demonstrando, præsertim ubi conceptus generales formare volueris. Istiusmodi privilegia spectari quoque possunt tanquam sub conditione data, si & quamdiu fueris in hoc ordine, aut membrum hujus collegii, vel si & quamdiu locum hunc habueris in collegio. Quodsi vero peculiare quoddam jus conceditur ei, qui certum quendam locum obtinet; privilegium hoc revera singulare est, nec proprie ordini, vel collegio datum intelligitur, sed personæ cuidam *istius ordinis*, vel collegii, quatenus eum locum obtinet, aut, si mavis, privilegium ad certum locum restrictum, cui inhæret. Exempla istiusmodi privilegiorum sunt privilegia Clericorum, Professorum, militum, Ecclesiæ cujusdam particularis, Academiz, Facultatis in Academia, collegii opificum, vel artificum & ita porro.

§. 870.

De revocabilitate & immutabilitate illorum.

Privilegia certo cuidam ordini, vel collegio data a superioribus non revocari & immutari possunt; non tamen is temere hoc facere debet. A voluntate nimirum superioris dependet, num & quale privilegium certo cuidam ordini, vel collegio dant velit (§. 856.), nec privilegia ista dantur personis, ut per se jus quoddam ipsis competat, sed jus saltem ex ordine, vel collegio in eos derivatur, quia ordini, vel collegio competit, & ipse in eodem existunt. Quoniam vero superior imperium

perium civile ita exercere debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); istiusmodi privilegia non concessa intelliguntur, nisi sub tacita hac clausula, quamdiu bonum publicum non aliud suaserit. Quodsi ergo ipsi visum fuerit, bonum publicum aliud suadere, utique declarare potest, privilegium ordini isti, vel collegio non amplius competere debere, consequenter illud revocare (§. 741. part. 3. Jur. nat.), vel pro lubitu immutare (§. 290. Ontol.), non tamen temere hoc facere debet.

Privilegia certo ordini hominum, vel collegio cuidam data facilius revocantur, & mutantur, quam personalia, præsertim si hæc titulo oneroso fuerint acquisita. Etenim in casu priori pro præsentis rerum statu dantur privilegia, qui ubi mutatur, cessat illorum ratio ac ideo privilegia non temere tolluntur, aut mutantur, & hoc fit absque ulla injuria eorum, qui in isto ordine, vel collegio sunt, cum a superioris voluntate unice dependeat, num privilegium quoddam eidem competere debeat, vel quale (§. 856.), nisi expresse id confirmaverit, atque ad non tollendum, vel mutandum se obligaverit: id quod in casu posteriori plerumque factum intelligitur, si non expresse, saltem tacite, prouti vel ex verbis privilegii, vel ex circumstantiis aliis colligitur, sequendo leges rectæ interpretationis.

§. 871.

Privilegia certo ordini, vel collegio data non transeunt in An privilegia ordinis, nisi ad hos a superiore fuerint expresse extensa. Etenim nemo fruitur privilegio, quod certo ordini vel collegio datum, nisi quamdiu in eodem extiterit (§. 869.), consequenter dum quis moritur, jus ejus expirat, nec ideo in hæredes transire potest. *Quod erat unum.*

Enimvero cum a voluntate superioris dependeat, cuinam privilegium, vel quale dare velit (§. 856.); privi-

legium tale, quale habuit defunctus, quia hujus ordinis fuit, vel quatenus membrum collegii hujus fuit, dare etiam potest hæredibus ejus. Quodsi ergo privilegium aliquod certo ordini, vel collegio datum a superiore fuerit expresse extensum ad hæredes quoque personarum illius ordinis, vel membrorum istius collegii, quin jure, quo fruebatur defunctus, post mortem ejus frui debeant ejus hæredes, ac ita quasi jus defuncti transeat in hæredes, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Privilegium ordinis, vel collegii cujusdam ad hæredes extensum, revera peculiare privilegium est, quod hæredibus datum, nec ab illo ullo modo dependet, ita ut illo salvo tolli ac mutari possit. Istiusmodi privilegium nostræ academix est exemptio viduarum & liberorum a censu emigrationis quod, quatenus a Professoribus ad hos extenditur, revera peculiare privilegium est hisce datum, & dari poterat, etiamsi professoribus non competeret. Quomodo vero hic interpretandum sit vocabulum hæredis, patet ex iis, quæ paulo ante demonstrata & annotata sunt (§. 867.) Si liberi nominentur intelliguntur & filix, item nepotes & neptes, ubi rationi privilegii hæc interpretatio convenit.

§. 872.

Qua de causa privilegia concedenda.

Privilegia dari non debent, nisi boni publici causa. Ex enim jus privilegia dandi ad jura majestatica pertinet (§. 855.), consequenter superiori competit, quatenus imperium civile sine iis ita exercere nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 810.). Quomobrem cum imperium civile aliter exerceri non debeat, nisi ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur (§. 809.); privilegia dari non debent, nisi boni publici causa.

Privilegia non temere concedenda sunt, ac imprimis cavendum,

dum, ne vergant in præjudicium aliorum. Quoniam vero materia illorum varia est; ita quoque ex circumstantiis singularibus dijudicandum, utrum ea præjudicent aliis, nec ne, & num e re civitatis sit privilegia istiusmodi dari, qualia a nonnullis vel experantur, vel proprio motu conferre vult superior.

§. 873.

Si privilegia quedam vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium; superior ea tollere potest. Etenim privilegia dari non debent, nisi boni publici causa (§. 872.), con-tollenda. sequenter cavendum, ne vergant in detrimentum Reip. aut multorum civium. Quamvis itaque ex privilegio jus quoddam habeant personæ privilegiatæ (§. 853.), quod ipsis auferri non posse videtur (§. 336. part. 2. *Jur. nat.*), nisi in poenam (§. 855.), & superior privilegiorum tueri debeat contra eos, qui contra privilegium quid facere audent, immo privilegium contineat tacitam promissionem hujus tutelæ (§. 836.); quoniam tamen superiori competit dominium eminens, vi cujus de rebus subditorum ita disponere potest, quemadmodum salus Reip. exigit (§. 110. 111.), vi illius quoque privilegia tollere potest, si vergant in detrimentum Reip. aut civium multorum.

E. gr. Ponamus immunitatem onerum certo cuidam ordini, vel collegio esse concessam. Quodsi contingat, oneribus nimium gravari ceteros ob istam immunitatem; quin privilegium hoc recte superior tollat dubitandum non est, præsertim si qui immunes sunt onera facilius ferre possint ceteris. Nimirum ab initio privilegium istiusmodi concedi ceteris non erat grave, ac sine nocumento Reip. concedi poterat; ast mutato rerum statu in detrimentum Reip. vergere potest, ut sit tollen-

tollegendum. Similiter immunitas a milite praefidario urbi cuidam concessa tolli potest, si interfit Reip. ne eadem illo destruat.

§. 874.

Monopolii concessio.

Monopolium dicitur jus certas merces vendendi uni vel pluribus, aut certo cuidam collegio soli concessum. Quamobrem cum concessio juris uni vel pluribus, aut certo cuidam collegio facta privilegium sit (§. 853.); *monopolii concessio privilegium est.*

Ad monopolia accedit proxime jus collegiis artificum & opificum, itemque mercatorum competens, vi cujus ipsis solis concessum res certas artificiales parare ac vendere, vel vendere etiam merces certas, ita ut prohibere possint, ne alii extra collegium res easdem parent, aut merces easdem vendant. Naturaliter enim unusquisque hominum etum laborem feligere debet, cui obeundo se parem sentit (§. 528. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter res artificiales parare potest, quas voluerit. Ex quoniam homines non modo vitam conservare (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*), verum etiam, quantum datur, commode (§. 466. *part. 1. Jur. nat.*) ac jucunde transigere (§. 471. *part. 1. Jur. nat.*), & postquam dominia introducta sunt, patrimonium suum amplificare debent, quantum in potestate est (§. 458. *part. 2. Jur. nat.*); naturaliter unicuique competit jus res artificiales quascunque, quas parare potest, aequo pretio aliis vendendi & mercaturam, prouti visum fuerit, exercendi. A statu igitur civili venit, ut res certas conficiendi & merces certas vendendi ad certa collegia restringatur (§. 425.); mod aliter fieri non potuit, nisi privilegium datus (§. 853.)

§. 875.

Quando nam mono-

874.) Quoniam monopolii concessio privilegium est (§. 853.), privilegia vero danda non sunt nisi boni publici causa

causa (§. 872.), & si vergunt in detrimentum Reip. aut *polia* conce-
multorum civium, tollenda (§. 873.); *monopolia* quoque *di* possint.
concedi non debent nisi boni publici causa, & si vergunt in de-
trimentum Reip. aut multorum civium, tollenda.

Habemus hic principium generale, ex quo iudicium fieri
debet in casu quocumque particulari, utrum monopolium re-
ste concedatur, nec ne. Non major difficultas occurrit circa
monopolia, quam jus privative concessum certis artificum,
opificum, vel mercatorum collegiis (not. §. 874.). Utrobi-
que disponitur de jure, quod naturaliter hominibus est com-
mune, ut eo uti liceat ei, qui vult, ac potest. De eo autem
disponere convenit dominio eminenti (§. 111.), vi cujus su-
perior de iis, quæ sunt singulorum ita disponere potest, pro-
uti salus publica exigit (§. 110. 111.). Abutitur hoc jure suo,
si de monopolii & jure collegiorum artificum, opificum &
mercatorum privativo aliter disponit, quam salus publica
exigit.

§. 876.

Si monopolia ea cautione concedantur, ut merces bona non Quando
majori, quam antea, vel profus viliori pretio a quolibet comparari monopolia in
possint, nec se ac concessione aliis multis abripitur lucrum, quo ma- se illicita
xime indigent; naturaliter in illicita non sunt. Etenim si con- non sine.
cessis monopolii non majori pretio res emere cogantur,
qui iisdem indigent, quam antea, eademque fuerint ejus-
dem bonitatis, nemo, qui merces emit, habet, de quo conqueri
possit, nec superior monopolia concedens in eo quicquam
committit, quod imperii exercitio repugnet (§. 420. 424.).
Quod si porro ii, quibus jus vendendi res istas adimitur, lu-
cro, quod inde fecerant, carere facile possint; nec in eo
quicquam committit superior, quod exercitio imperii repu-
gnet (§. 401. 423.). Patet itaque si monopolia ea cautio-
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.) Pp pp ne

ne conceduntur, ut merces bonæ non majori, quam antea, vel prorsus viliori pretio a quolibet comparari possint, nec hac concessione aliis multis, qui ante nimirum vendiderant, abripitur lucrum, quo maxime indigent; ea exercitio impexii minime repugnare, consequenter naturaliter in se illicita non esse (§ 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

Consideramus hic, monopolia, qualia in se sunt, ubi saltem attenditur jus emtorum & illorum, quibus jus vendendi adimitur, quo antea fruebantur: de quo disponere, prout e re civitatis fuerit, utique superioris est (§ 401.). Quamvis vero monopolia in se illicita non sint in hypothese propositionis præsentis; fieri tamen potest ut ob circumstantias casus emergentis illicita fiant, quatenus ob easdem vergunt in detrimentum Reip. veluti si qui monopolium exercet sit extraneus & pecuniam, quam lucratur, in alias regiones exportet. Equidem stante hypothese propositionis præsentis rationes adhuc esse debent, quæ movent voluntatem superioris ad privilegium concedendum (§. 889. *Psych. empir.*); sed eadem non attenduntur, ubi de jure saltem quaestio est. Pertinent illæ ad prudentiam civilem, de qua in Politica agitur. Ceterum ex propositione præsentis facile intelligitur, *monopolia in se illicita esse, si qui rebus indigent eas majori quam antea pretio emere cogantur, quamvis sint minoris, quam antea, bonitatis, & lucrum, quod ante fecerant alii, iisdem abripitur, etsi intersit Reip. ne eodem privarentur.* Non igitur opus, ut hoc deum demonstraretur. Abusus vero monopoliorum in causa est, ut vulgo promiscue damnentur, quoniam in re odiosa ad eam facilius animum attendunt homines, quam ad innocuam usum.

§. 877.

De alienatione privilegii.

Nemo privilegium alienare potest, sine consensu superioris. Et enim a voluntate superioris dependet, cuius privilegium dare velit (§. 856.), consequenter si cuiquam privilegium

vilegium dat, hoc ad personam ejus ita restrictum intelligitur, ut ab ea in aliam transferri non possit, ac ideo personale est (§. 549. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum privilegium in jure consistat (§. 853.), jus autem personale alienari nequeat (§. 541. part. 3. Jur. nat.); nemo quoque privilegium alienare potest. *Quod erat unum.*

Quoniam vero superior privilegium dare potest, cui voluerit (§. 855. 856.), quando vero in alienationem consentit, perinde omnino est, ac si privilegium det huic, in quem alienatur; quin cum consensu superioris privilegium alienari possit, dubitandum non est. *Quod erat alterum.*

Aliud omnino est concedere alicui jus, ut eodem utatur & fruatur; aliud vero concedere jus de jure sibi concessio pro arbitrio suo disponendi. Concessio illius hoc minime continet. Distinguendus est modus habendi privilegium ab ipso privilegio. Habetur privilegium jure usufructuario, non jure proprietatis, nisi proprietas singulariter fuerit concessa, quæ concessio privilegium quoddam speciale est ab altero diversum, nec cum eo cohærens.

§. 878.

Quoniam privilegium alienari potest cum consensu superioris (§. 877.), a voluntate autem superioris dependet, *Quando pro lubitu alienari possit.* qua lege id dare velit (§. 856.); privilegium quoque dare potest cum potestate alienandi, præsertim si titulo oneroso obtineatur, quia tamen sine consensu superioris alienari nequit, seu per se alienabile non est (§. 877.), *alienandi potestas nunquam præsumitur.*

In Jure naturali non loquimur de eo, quod est facti; sed quod est juris. Nostris enim moribus privilegia vix dantur tanquam alienabilia, etsi subinde cessio permittatur cum con-

sensu superioris, ubi perinde est, sive hæc persona, sive alia in commodum Reip. utatur.

§. 879.

De monopolo alienando.

Similiter quia privilegium nemo alienare potest, sine consensu superioris (§. 877.), concessio autem monopoli privilegium est (§. 874.), qui monopolium habet, jus suum in alium transferre nequit, sine consensu superioris (§. 662. part. 2. Jur. nat.). Quoniam tamen privilegium dari potest ea lege, ut alienari possit (§. 878.), monopolium quoque aliam concedi potest ea lege, ut qui habet id pro lubita in aliam transferre queat.

Ita pater monopolium cedere nequit filio, nisi superior consentiat: quando autem superior consentit, tum perinde est, ac si respectu patris idem tollat, & simile privilegium, quod is habuerat, filio ejus det, cui dare poterat, etiamsi pater non habuisset.

§. 880.

De privilegio ad certum tempus dato, privilegario ante terminum mortuo.

Si privilegium datur ad certum tempus, & antequam id finiatur, privilegarius moriatur, per reliquum tempus illud ad hæredes pertinet, nisi ex materia vel aliunde appareat, idem personale esse. Quodsi enim privilegium datur ad certum tempus, aut id fit eo fine, ut ultra istud tempus eodem frui non debeat privilegarius, etiamsi termino elapso adhuc fuerit in vivis; aut ut toto illo tempore durare debeat, seu dies adjectus spectatur tanquam terminus ultra quem durare non debeat, aut tanquam terminus, ante quem non debeat fini. Facile patet, in casu priori non tolli respectum, quem ad personam habet, consequenter privilegium esse personale (§. 543. part. 3. Jur. nat.), atque ideo mortuo privilegario expirare, nec ad hæredes transire (§. 865.); in casu autem posteriori illud intelligi reale, ut mortuo privilegario ad-

huc

huc subsistat, ac per consequens in jus ipsius succedant hæredes, sicuti in reliquum, quod est in bonis ejus (§. 958. *part.* 7. *Jur. nat.*). Quæritur itaque, quomodo in casu dubio colligatur, utrum dies adjectus sit tanquam terminus, ultra quem privilegio frui non debeat privilegiarius, vel tanquam terminus, ante quem idem non debeat extingui. Valet igitur hic id, quod recta interpretatio suggerit. Nimirum si materia talis sit, quæ respectum ad personam habet, nec ad aliam promiscue extendi potest, vel etiam ratio, cur privilegium personam privilegiarii unice respiciat; vel aliæ dentur circumstantiæ, quæ demonstrant personam privilegiatam, casus utique prior obtinet: si materia istiusmodi fuerit, ut privilegium exerceri quoque possit ab hærede, nec adsint rationes manifestæ, ob quas idem ad personam privilegiatam restringendum sit, casus posterior existit. Quamobrem patet, si privilegium detur ad certum tempus, & antequam id finiatur, privilegiarius moriatur, residuo tempore illud ad hæredes pertinere, nisi ex materia, vel aliunde appareat, idem personale esse.

E. gr. Ponamus nobili ob insignia merita in acie concessam esse jus venandi per decennium. Cum fructus ex venatione percipiendus per decennium spectandus sit tanquam præmium fortitudinis, facile intelligitur, si is anno quarto moriatur, per residuos sex annos jure venandi adhuc frui hæredes. Similiter si monopolium fuerit concessum titulo oneroso per sexennium, & privilegiario anno quarto mortuo existat hæres habilis; is per biennium residuum privilegium adhuc exercere poterit. Enimvero si cui ob singularem favorem concedatur immunitas certorum onerum ab aliis præstandorum per annos novem; privilegiario mortuo eadem non fruitur hæres residuo tempore, cum immunitas ista respectu personæ concessa intelligatur. Alia vero est ratio, si beneficium hoc hæredi petenti non deneget superior.

§. 881.

*Regimen su-
periori com-
petens.*

Superior regere debet civitatem, seu Remp. Etenim Superiori competit jus in actiones singulorum (§. 141.), consequenter imperium publicum (§. 194. part. 7. *Jur. nat.* §. 32. b.). Quamobrem cum regimen in exercitio imperii consistat (§. 218. part. 7. *Jur. nat.*); superior civitatem, seu Remp. regere debet.

Imperium cum sit jus (§. 194. part. 7. *Jur. nat.*), jus autem omne facultas moralis agendi (§. 156. part. 1. *Phil. pract. anti.*)? imperium foret inutile, nisi exerceretur, consequenter nisi qui habet, reget subditos (§. 218. part. 7. *Jur. nat.*). Superior itaque imperium non alia de causa habet, quam ut civitatem regat. Hoc adeo manifestum est, ut absque probatione instar axiomatis sumi potuisset.

§. 882.

*Quoniam re-
gat pro di-
versitate
formarum
Reip.*

Quoniam superior civitatem regit (§. 881.), in de-
mocratia vero populus universus superior est (§. 142.), in
aristocratia universitas optimatum (§. 143.), in monarchia
monarcha (§. 133.), vel Rex in regno (§. 139.); in demo-
cratia populus ipse regit, in aristocratia optimates regunt civi-
tatem, in monarchia vero monarcha, vel in regno Rex.

Nimirum si Rex non habuerit imperium plenum summum, sed certo modo limitatum, vel restrictum; civitatem regit juxta leges fundamentales (§. 74. 77.): id quod etiam obtinet in aliis formis Rerump. mixtis. Quoniam vero in presenti non habetur ratio diversitatis formarum Reip. quae hic demonstratur ad quemlibet Rectorem civitatis pertinent, sive is fuerit persona una, sive plures fuerint, aut populus universus.

§. 883.

Superior civitatem regit partim per se, partim per alios. Quotuplici modo civitas regatur.
 Ex iis, quæ de constituenda Rep. demonstrata sunt in capite præcedente, abunde intelligitur, fieri haud quaquam posse, ut omnia, quæ curæ superiori esse debent, faciat ipse. Constat præterea, multa admodum, quæ fieri debent, esse quotidiana, nec ubivis superiorem ipsum præsentem esse posse: immo in executione plurimorum aliorum ope eundem indigere. Neesse igitur est, ut multa aliis facienda committat, quæ per se facere nequit, sibi que tantummodo reservet ea, quæ majoris momenti sunt & Kemp. universam propius attingunt, & quæ in loco, ubi residet, expediri possunt. Quoniam igitur imperium civile exercens alia per se facit, alia per alios, in illius autem exercitio regimen consistit (§. 218. part. 7. Jur. nat.); civitatem partim per se regit, partim per alios.

A posteriori idem in omnium oculos incurrit. Sed quoniam hic reddenda est ratio eorum, quæ fiunt, & a priori ostendendum, quæ fieri debeant, si Resp. spectetur tanquam constituenda; non abs re fuit, ut rationes in medium afferremus, ob quas superior civitatem partim per se, partim per alios regat.

§. 884.

Officium publicum vocamus administrationem certorum negotiorum vi imperii civilis gerendorum & executioni dandorum. Quamobrem officio publico funguntur non modo illi, quibus exercitium cujusdam juris ad imperium civile pertinentis committit superior, verum etiam hi, quorum ministerio vel ipse, vel illi utuntur in executione negotiorum. Quamobrem cum magistratui certæ partes imperii exercendæ committantur a superiore

superiore (§. 162.), & in specie iudicibus committatur, ut unicuique jus suum tribui curent in civitate & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.); *magistratus & iudices*, consequenter etiam ii, quorum ministerio in executione negotiorum suorum utuntur, officio publico funguntur. Appellari etiam potest *Munus publicum*.

Non difficultate caret munera publica, vel officia, præsertim si ad species eorum descendas, ita definire, ut verba exacte eum significatum servant, quem ex mente Romanorum habere debent. Vide sis *Bodinum* de Rep. lib. 3. c. 3. & 4. Non ignoro vocabula Latina non amplius esse Latina, si vel tantillum significatus eorum mutetur; sed recte observat *Bodinus* l. c. c. 3. parum referre, quibus verbis, si Latina desint, utamur, modo rem teneamus. Nec a mente ejus absunt Jcti, qui rebus, quas ignorarunt Romani, nomina imposituri vel vocabula Germanica in Latina vertunt, veluti quando *Geram* vocant *die Gerade & Hergewettum* das *Heergewette*. Quidni etiam significatum vocabulorum pro lubitu restringere, vel extendere liceat, si usus exigat? Placuit itaque officium publicum, vel munus ita definire, quemadmodum maxime convenit universalitati Juris naturæ & institutis nostris magis respondet. Quamvis vero officia publica in generali hoc significato, quem vocabulo tribuimus, accepta ministeria quoque, quæ vulgo abjecta putantur, immo prorsus macula quadam affecta censentur, complectantur, veluti munus carnificis, lictorum, custodis carceris; id ipsum tamen parum nos angit. Etenim dantur quoque organa corporis humani, quæ etiam ignobiliora reputentur, non tamen minus in numerum organorum corporis referuntur, quam cetera nobiliora, & ad conservationem corporis non minus necessaria sunt ceteris, quibus homo carere nequit, ut vitam hominis vivat. Sane jus gladii superiori competit (§. 834.), qui idem exercet per iudices (§. 538.). Hi vero in executione poenæ capitalis utuntur ministerio carnificis. Quod itaque facit carnifex, id fit

jure imperii civilis, quod exercere nequit superior, nisi per judices nec sine ministerio carnificis. Carnificis ideo munus non minus publicum est, quam judicis, & ad exercitium imperii civilis illud non minus necessarium est, quam hoc esse nemo in dubium vocat. Judici competit jus inquirendi in delicta publica seu crimina & poenas meritas decernendi; carnifici jus poenam exequendi. Jus utrumque ab imperio civili venit, atque in eo judicis & carnificis officium conveniunt, quod uterque agat jure ab imperio civili veniente. Absurdum igitur non est, ut officium eorum, qui nonnisi jure ab imperio civili veniente & consequenter a superiore vel immediate, vel mediate ipsis concessio agunt, communi nomine appelletur. Ut vero generali hac appellatione utamur, universalitas eorum, quæ in Jure naturæ demonstrata sunt, requirit.

§. 885.

Quoniam qui officio publico funguntur, negotia *Per quosnam* publica vel gerunt, vel exequuntur (§. 884.), superior *civitatem* autem civitatem per alios regit, quatenus eorum ministerio *uti-* *regat supe-* *rior.* tur vel in imperio exercendo, vel in iis, quæ ad idem *superior.* Etant, exequendo (§. 218. part. 7. *Jur. nat.*); *Qui officio pu-* *blico funguntur, per eos civitatem regit superior.*

Ne paradoxum, immo absurdum videatur, quod hic infertur; probe perpendenda sunt, quæ modo satis prolixè annotavimus (*not. §. 884.*). Sane nemo in dubium vocat ad regimen civitatis pertinere, ut puniantur malefici. Poenæ autem legibus constitutæ sunt exigendæ (§. 656.). Executio igitur poenæ ad regimen civile itidem pertinet. Quamobrem superior exequitur jus suum per eos, quibus vel ab ipso, vel per alios executio poenæ demandatur.

§. 886.

Superiori competit jus manera seu officia publica conferendi. De jure con-
(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.) *Q9 99* *di.ferendi ma-*

vera publi- ca. di. Etenim superioris est regere civitatem (§. 881.), partim per se, partim per alios (§. 883.), consequenter a voluntate ipsius dependet, per quosnam eandem regere velit. Quamobrem cum per eos civitatem regat, qui munere publico funguntur (§. 885.); superiori competit jus munera seu officia publica conferendi.

Nemo igitur autoritate privata officium aliquod publicum alicui conferre potest. Sed quicumque officio aliquo publico fungitur, qualecunque tandem sit, is jus suum habere non intelligitur nisi a superiore & quicquid agit, id agit nonnisi jure a superiore concessio, aut, si mavis per ipsum exequitur jus quoddam suum superior.

§. 887.

De modo conferendi officium publicum per alios.

Quoniam superiori competit jus officium publicum conferendi (§. 886.), perinde vero est, sive pure, sive per alios id alicui conferat, & quantum juris in conferendo his concedere velit (§. 11. part. 3. Jur. nat.); superior quoque certis personis concedere potest jus certa quaedam officia publica conferendi vel pure, vel ea lege, ut confirmatione ipsius sis opus, vel etiam saltem jus nominandi certas personas, ex quibus eam eligit, quam velit.

Regnat in hisce voluntas superioris, ac inde est, quod non ubivis in conferendis muneribus publicis eadem observentur. Hinc videas in civitatibus minoribus officia publica conferri aut saltem collata confirmari a superiore, quæ in majoribus per alios absque confirmatione conferuntur.

§. 888.

De collatione officiorum

Si officium aliquod publicum conferri nequit sine confirmatione superioris; collatio non ante valida, quam a superiore fuerit

rit confirmata, & si eam confirmare nolit, vel persona alia eligen- publicorum
 da, vel ipse superior idem alii conferre potest, cui voluerit, nisi per confirmatio-
 leges fundamentales jus collatorum fuerit definitum. Etenim si ni subjecta.
 superior confirmationem sibi reservavit, officium publicum
 conferri nequit sine consensu superioris (§. 658. part. 1. Phil.
 pract. univ.). Quamobrem patet collationem non ante va-
 lidam fieri posse, quam a superiore fuerit confirmata, cum
 eam confirmare non teneatur, si nolit. *Quod erat primum.*

Quodsi ergo confirmare nolit, necesse omnino est,
 ut officium personæ alii conferatur. Quoniam vero non
 jure proprio conferuntur officia publica ab aliis, sed jure su-
 perioris, a quo jus conferendi ipsis concessum (§. 886. 887.),
 aut per quos is idem exercet; a superioris utique voluntate
 dependet, utrum velit ab his personam aliam eligi, an vero
 ipse per se personæ cuidam officium conferre velit. Quam-
 obrem si collationem confirmare nolit, vel persona alia a
 collatoribus eligenda, vel ipse superior officium alii confer-
 re potest, cui voluerit. *Quod erat secundum.*

Enimvero si jus collatorum per leges fundamentales
 fuerit definitum, cum superior adstrictus sit ad earum obser-
 vantiam (§. 77.); iis omnino standum, quod legibus fun-
 damentalibus convenit, consequenter si per eas ipsi officium
 conferre non licet, nec denegare confirmationem sine justa
 causa, in priori casu collatores personam aliam eligere te-
 nentur, in posteriori rationes, ob quas confirmationem de-
 negat, reddere tenetur superior. *Quod erat tertium.*

§. 889.

*Habiles ad officium publicum dicuntur, quibus sunt vi- De habilita-
 res sufficientes, ut eodem recte fungantur, & constans est ac te eorum,
 perpetua voluntas eodem recte fungendi.*

quibus offi-

*cta publica
conferun-
tar.*

Qui officio aliquo fungi debet, is faciat necesse est, quæ officii ratio exigit. Quodsi facere debet, necesse est, ut & possit, & velit. Ut possit, instructus esse debet viribus ad agendum sufficientibus, quæ vel ad facultatem cognoscitivam, vel ad locomotivam referuntur pro diversitate eorum, quæ fieri debent: ut vero velit constantia voluntatis requiritur, ne a proposito recte faciendi ullo modo se dimoveri pariat, & perpetuitas, ut eadem constantia adsit in omni casu (§. 1062. part. 1. Theol. nat.). Ita nimirum in functione muneris nihil desideratur (§. 80. part. 1. Phil. pract. univ.): si quid vero vel ex parte intellectus, seu in genere facultatis cognoscitivæ, vel voluntatis ac noluntatis, vel denique locomotivæ desideretur, ut quis munere suo recte fungatur fieri nequit.

§. 890.

*Quibusnam
officia publi-
ca conferen-
da.*

Quoniam superior civitatem regit per eos, qui officio publico funguntur (§. 885.), consequenter imperium per eos exerceat (§. 218. part. 7. Jur. nat.), imperium vero ita exerceri debet, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), consequenter necesse est, ut qui munere seu officio publico funguntur, & viribus sufficientibus instructi sint, & voluntatem constantem ac perpetuam habeant eodem recte fungendi, adeoque habiles sint (§. 889.); *officium aliquod publicum nemini conferri debet, nisi qui habilis est.*

Si ad officia publica admoveantur inhabiles, fieri non potest, ut civitas recte regatur, consequenter bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur: id quod adeo verum est, ut, si quis officio vel abjectissimo, aut quod exigui, vel nullius momenti videretur, minus recte fungatur, labe ista inficiantur functiones aliorum, quæ per se nihil vitii habent. Nimirum qui officiis publicis funguntur habent se per modum organorum corporis humani, quorum alia nobiliora, alia ignobiliora

biliora censentur pro diversitate functionum. Non ignotum vero est, si functiones quædam ignobiliorum minus recte se habeant, in consensum trahi etiam nobiliora, quamvis per se omni vitio careant. Non minor nexus est inter eos, qui officii publicis funguntur, quam inter organa corporis humani, qui cum mutuam quandam dependentiam actionum inferat, etsi difficulter haud raro observabilem, nec est quod miremur, ex nonnullorum inhabilium promotione subinde enasci malum, cui vix ac ne vix quidem mederi datur. Maxime igitur hic valet illud pervulgatum, principii esse obstandum, ne pars sincera trahatur.

§. 891.

Quia officium publicum nemini conferri debet, nisi *An pro offi-* qui habilis est (§. 890.); *officia publica vendi non debent, nec cio publico* conferri plus licitanti, ne scilicet inhabilem habiliori præferri certum precontingat. Quoniam tamen jus conferendi officia publica *tium exige-* superiori competit (§. 886.), ac ideo ab ipsius voluntate *de-re liceat.* pendet, qua lege eadem conferre velit (§. 11. part. 3. *Jur. nat.*); *si utilitatis publicæ causa aliquid solvendum ab eo, cui offi-* cium aliquod publicum confertur, *id conferri potest sub hac condi-* tione, *ut certam pecuniam solvat, modus tamen solutionis & pecu-* nia summa ita determinari debet, *ne ea de causa habilior excluda-* tur, *vel postponatur.*

In se illicitum non est pro officio publico solvere certum pretium, modo sufficienter caveatur, ne habiles arceantur, inhabiles vero admittantur. Quomodo vero determinari hoc pretium, modusque solvendi possit, ne tale quid metuendum sit, prudentiæ civilis est, veluti si pars salarii per unum, vel alterum annum eo fine impendatur; quo in casu tamen liberum est unicuique, si possit, de suo illud statim solvere. Quoniam tamen nil fieri debet in civitate, nisi boni publici causa (§. 809.); nisi utilitas publica id urgeat, officia publica ea

lege non facile sunt conferenda. Ceterum cum fortuna non omnibus det opes, quibus natura benignior dotes animi & vires corporis largita, & qui nihil in se desiderari passi sunt, ut fierent habiles; nemo non videt, modo velit, quam sit periculosum, officia publica æquiparare rebus, quæ cui ac vendi possunt.

§. 892.

De iis, qui muneribus se corrumpi fiat, sive qui conferendi jus habent, aut superiori commendantur in dare vel præsentare debent personas habiles, muneribus se corrumpi patiuntur; officis conferendis.

Quoniam officia publica vendi non debent, nec conferri plus licitanti (§. 891.), perinde vero est, sive hoc se corrumpi fiat, sive qui conferendi jus habent, aut superiori commendantur in dare vel præsentare debent personas habiles, muneribus se corrumpi patiuntur; *minime ferendam ut ab iis, qui munus aliquod ambiunt, munera accipiant, qui vel officia conferunt, vel superiori personas habiles commendare aut præsentare debent, consequenter cum poenis coercendi sint, qui faciunt, quæ in Rep. permittenda non sunt (§. 647.), qui munera accipiant, a superiore recte puniuntur.*

Non est quod excipias, posse munera accipi etiam ab iis, qui habiles sunt, consequenter tum nullum inde pati incommodum Remp. Etenim in Rep. obviam eundem non solum præsentati malo, sed omne etiam periculum avertendum, quod imminere posse apparet. Et præterea constar, naturaliter illicitum esse, ut pro eo, quod quis facere obligatur, quasi mercedem quandam exigat.

§. 893.

De ambibus crimine non tolerando.

Quia ferendum non est in Rep. ut munera accipiantur ab iis, qui officium quoddam publicum sibi conferri petunt (§. 892.); ideo nec ferendum, ut qui officium ambis, pecunia data eos corrumpat, qui vel conferendi, vel nominandi jus habent, sive pecunia statim detur, sive sub ea conditione promissa-

zur, si obtentum fuerit, consequenter qui hoc faciunt puniendi (§. 647.).

Injuriam facit Reip. eamque lædit non minus, qui pecuniam dat, quam qui accipit. Utrumque igitur prohibendum, consequenter puniendum (§. 585.).

§. 894.

Crimen ambitus vocatur, quo quis data pecunia, vel *Quale id* alio illicito modo corruptis suffragiis munus quoddam publicum, vel dignitates civiles sibi parat.

Quoniam crimen ambitus in recepto significato etiam ad dignitates civiles extenditur, eundem immutare non debuimus (§. 142. *Disc. pral.*), etiamsi de dignitatibus civilibus inferius demum agetur. Patet autem per demonstrata (§. 893.), crimen ambitus recte puniri. Immo interest Reip. ut puniatur. Committi autem diximus hoc crimen, non modo si data pecunia, verum etiam alio modo illicito suffragia corrumpantur. Dari enim adhuc modos illicitos alios, nemo ignorat. Ita huc referendum, si, qui officium ambit, sese offert ad foeminam quandam in matrimonium ducendam, qui absque hoc conditione aliis non præferretur. Convenit cum crimine ambitus in Jure Canonico *Simonia*, quæ committitur, si quis sacerdotium pretio sibi comparat, & a Protestantibus non satis apte, si originem vocabuli spectes, ad eos trahitur, qui munus ecclesiasticum, seu ministri ecclesiæ pretio sibi comparant. Sed per nos valeant verba sicut nummi, modo id fiat sine præjudicio veritatis. Quemadmodum vero crimen ambitus minime committitur, si publico officio admotus certam pecuniam solvere tenetur ex constitutione superioris (§. 891.); in eodem casu nec *Simonia* committitur.

§. 895.

De jure ad
officium pu-
blicum.

Qui habilis est ad officium publicum, is jus imperfectum ad idem habet, jus vero perfectum idem ambiendi. Quoniam officium publicum conferendum non nisi habili (§. 890.) quatenus quis habilis est, idem ipsi recte conferri potest. Quoniam vero plures esse possunt, qui vel æque habiles sunt, verum quorum unus habilior ceteris, & a superioris voluntate dependet (§. 886.), vel etiam eorum, quibus hoc commisit superior, cuinam officium aliquod conferre velint (§. 887.); ut idem sibi conferatur, nec superiorem, nec eos, qui jus ipsius habent, nemo cogere potest, quamvis habilis fuerit. Habet igitur jus nonnisi imperfectum ad officium, quod ambit (§. 237. part. 1. Phil. pract. univ.). *Quod erat unum.*

Enimvero cum civis quilibet obligetur ad communem civitatis bonum promovendum (§. 28), consequenter se utilem Reip. præstare debeat, quantum potest; si habilis est ad munus quoddam obeundum, ipsa lex naturæ dat ei jus, ut id ambiat (§. 158. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum jus perfectum sit, quod nobis dat lex naturæ, ut obligationi nostræ satisfaciamus (§. 905. part. 1. Jur. nat.); jus ambiendi officium publicum, ad quod quis habilis est, jus perfectum est. *Quod erat alterum.*

Judicium de habitate petentis, non est ipsius potentis, sed ejus, qui officium publicum confert. Habilis inquit non facit jus perfectum ad officium (§. 906. part. 1. Jur. nat.); sed saltem meritum parit (§. 785. part. 1. Phil. pract. univ.). Cujus est conferre officium, is quidem obligatur ad conferendum nonnisi habili, sed propterea, non tibi, quia habilis es; neque enim deesse possunt alii non minus habiles, & de
stabi-

habilitate standum ipsius judicio est, prouti modo insinuavimus.

§. 896.

Quoniam qui ad officium habilis est, is jus imperfectum ad idem habet (§. 895.), qui vero jus imperfectum ad quid habet, id meretur (§. 237. 785. part. 1. Phil. pract. univ.); Qui ad officium habilis est, meretur ut id eidem conferatur & eodem dignus est, consequenter cum officia publica non conferenda sint nisi habilibus (§. 890.), cura habendum est, ut eadem conferantur dignis ac iis, qui merentur. *De obligatione officia dignis conferendi.*

Quodsi ergo officia conferantur indignis & qui merentur prætereuntur, non iniquæ sunt horum querelæ, licet de injuria sibi facta conqueri minime possint (§. 895. b. & §. 859. part. 1. Jur. nat.). Et superior, qui officia certa conferendi jus magistratui impertitur voluisse præsumitur, ut nonnisi dignis conferantur.

§. 897.

Si ex indigni electione damnum fecerit Resp. is, cui officiorum publicorum collatio mandata est, resarcire tenetur. Quo enim curæ habendum, ut officia publica conferantur indignis (§. 896.); si cui officiorum publicorum collatio mandata est, ei non aliter collata intelligitur, quam ut dignos eligat, consequenter ad eligendum dignum Reip. obligatur. Quod si ergo ex indigni collectione damnum fecerit Resp. damnum hoc culpa, vel dolo collatoris datur (§. 701. 717. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum damnum resarcire teneatur, is, cujus dolo, vel culpa datum (§. 580. part. 2. Jur. nat.); si ex indigni electione damnum fecerit Resp. is, cui officiorum publicorum collatio mandata est, resarcire tenetur. *De resarcendo damno, quod ex indigni electione fecit Resp.*

Totidem verbis hoc asserit *Grotius* l. 2. c. 17. §. 3. nec a veritate aberrat, quemadmodum ex demonstratione patet. Obligatio eligendi dignum nascitur ex pacto inter superiorem & eum, cui officiorum publicorum quorundam collatio mandatur (§. 640. part. 4. *Jur. nat.*), seu inter hunc & Remp. cujus jus habet superior, intercedente. Obligatio hæc sicui perfecta est (§. 403. part. 3. *Jur. nat.*); ita quoque eidem jus perfectum respondet, quo Resp. hoc exigere potest a collatore, ut dignos eligat (§. 908. part. 1. *Jur. nat.* & §. 235. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Violatur itaque indigni electione jus Reip. perfectum, ac per consequens eadem injuria afficitur (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*). Damnum injuria hac datum Reip. resarciendum & qui fecit etiam puniendus. Damni nimirum reparatio & poena simul locum habent, nec confundendæ sunt: id quod in aliis quoque maleficiorum generibus obtinet.

§. 898.

De remotio- *Removeri* ab officio scilicet dicitur, qui eodem *privatæ, suspensio-* *tur*; *Suspendi* vero is, qui eodem fungi ad tempus certum, *ne & dimis-* *vel* indefinitum prohibetur; *Dimitti* denique is, cujus pre- *siõnc.* *cibus* annuit superior, ut eodem diutius fungi non teneatur. *Remotio* quoque *Depositio* appellari solet. *Removetur* itaque *& suspenditur* *in vitus*; *dimittitur* vero *volens*.

Remissiones, suspensiones & dimissiones adeo notæ sunt, ut iis rebus accensenda sint, quas definiiri opus non est, ut intelligantur; sed quæ saltem definiuntur, quatenus earum notio distincta est principium demonstrandi.

§. 899.

De tempore, *Sic* cui officium confertur non in certum diem, vel sub con- *ditione resolutive*; in perpetuum collatum intelligitur. Etenim *quo quis of-* *ditio* officium non confertur in diem, nullum definitur tempus, *cio fungi de-* *si* officium non confertur in diem, nullum definitur tempus, *bet.* quo elapso jus eodem fungendi expirare debet. Quod si *sub*

sub conditione resolutive non conferatur, nec duratio juris eodem fungendi ad aliquod tempus restringitur, quo conditionem extare certum est (§. 488. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem si nec in certum diem, nec sub conditione resolutive officium conferatur; collator voluisse intelligitur, ut is, in quem officium confert, eodem fungatur, quamdiu vixerit, consequenter in perpetuum collatum intelligitur.

Quando officium in perpetuum collatum dicitur, eo ipso intelligitur, quod qui eodem fungitur ab obligatione sua in viro collatore seu superiore se liberare non possit, nec pro lubitu se eodem abdicare, ex adverso vero nec superior, seu collator illum sine justa causa eodem privare.

§. 900.

Collatio officii perficitur pacto, inter collatorem & eum, cui Quomodo conferatur, inuito. Etenim qui officium aliquod publicum alteri *collatio officii* confert, certorum negotiorum administrationem, vel executionem eidem committit (§. 884. 641. part. 4. Jur. nat.), & *ear.* dum is, cui confertur, idem acceptat, eo ipso declarat, quod negotia ista diligenter administrare, vel exequi velit (§. 2. part. 3. Jur. nat.). Quamobrem cum in eo conveniant qui officium confert & qui acceptat (§. 698.), hæc conventio autem promissionem contineat de officio diligenter obeundo (§. 642. part. 3. Jur. nat.), conventiones vero promissionem continentes pacta sint (§. 788. part. 3. Jur. nat.); collatio officii perficitur pacto inter collatorem & eum, cui conferatur, inuito.

Quando officium publicum alicui confertur, non modo qui confert declarat, se in ipsum transferre jus ea faciendi, quæ vi officii istius fieri debent, verum etiam is, qui id confertur, promittere tenetur, se diligenter eodem functurum,

immo etiam juramento promissionem confirmare. Adhuc itaque omnia, quæ ad pactum ineundum requiruntur. Quamobrem paradoxum videri nequit, collationem officii pacto perfici. Nec obstat officium conferri petenti, cum etiam pacta ineanantur cum iis, qui ad paciscendum se offerunt.

§. 901.

De obligatione ex pacto, quo collatio perficitur, oriundo & jure inde acquisito. Quoniam collatio officii perficitur pacto inter collatorem & eum, cui confertur, inito (§. 900.), pacta vero sunt servanda (§. 789. part. 3. Jur. nat.); non minus superior, seu qui officium contulit, quam is, in quem collatum est, ea servare debet, de quibus inter eos vel expresse, vel tacite conventum fuit, & jus utriusque metiendum est tum ex eo, quod expresse dictum, tum vero etiam ex eo, quod ipsa natura negotiorum, que gerenda, vel exequenda committuntur, insinuat.

Sane ideo literæ dantur ei, cui officium quoddam confertur, in quibus collator voluntatem suam declarat tum de iis, quæ facere debet acceptans, tum de juribus & salario, quibus frui debet, nisi ea jam per se sint manifesta, ut id obtineat, quod more receptum.

§. 902.

De Salario sine mora solvendo & diligentia in obeundo munere adhibenda. Quoniam servanda sunt ea, de quibus in collatione officii publici conventum (§. 901.); *salarium promissum statuto tempore sine mora solvendum, & qui officio fungitur, omnem diligentiam adhibere debet, ut omnes officii sui partes adimpleat.*

Salarium promissum intelligitur tacite, quod ordinarium seu solitum est, utur nihil expresse de eodem fuerit dictum. Quamobrem eadem ex pacto obligatio est, sive de salario certo expresse fuerit conventum, sive tacite ordinarium in conventionem suppositum. Et quamvis quilibet jam naturaliter obligetur, ut officio suo recte fungatur (§. 189. part. 1. Phil. pract.

pract. univ.); ad hoc tamen etiam vi ipsius pacti, quo officii collatio perficitur, unusquisque sese obligat.

§. 903.

Quia salarium promissum solvendum (§. 902.); *De salariis quamdiu quis officio fungitur, id dominum nequit, nisi id fiat vel diminutio in poenam (§. 589.), vel vi domini eminentis (§. 111.).* ne.

Nimirum in poenam auferri potest etiam jus ex pacto quaesitum (§. 589.), ac per consequens jus percipiendi salarium (§. 901.): vi domini autem eminentis in casu necessitatis de salario quoque disponere potest superior, prouti salus publica exigit (§. 111.). In utroque igitur casu nihil committitur, de quo justæ moveantur querelæ, quamvis in casu posteriori æquitati conveniat, ut, cessante necessitate, resarciatur, quod ablatum, quantum fieri potest (§. 119.).

§. 904.

Qui officio publico fungitur, ei salarium dandum. Et- *De salariis enim cum hoc spectatur tanquam persona moralis (§. 576.) aequitate.* & qui officio publico funguntur, negotia ipsius administrant (§. 884.); hi Reip. operam suam præbent. Quamobrem cum naturaliter nemo obligetur alteri gratis præstare operas, si is vicissim quid præstare possit (§. 268. *part. 4. Jur. nat.*), sed tantummodo obligemur ad operas pro æquo pretio aliis communicandas (§. 322. *part. 4. Jur. nat.*), onera vero Reip. ferre tenentur universi (§. 775.); qui officio fungitur, pro præstita Reip. opera mercedem accipere debet (§. 327. *part. 4. Jur. nat.*), seu salarium eidem dandum (§. 905.).

Pactum illud, quo collatio officii publici perficitur (§. 900.), proxime accedit ad locationem conductionem operarum (§. 1194. *part. 4. Jur. nat.*). Conductor nimirum est Resp. cujus administratio operis istis indiget, quatenus tanquam per-

quibus lucrum, vel commodum aliquod percipitur, tollenda non sunt.

E. gr. Immunitas onerum, qua quis fruitur, quatenus officio publico fungitur, privilegium est. Quamobrem cum lucremur, si quod alias solvendum erat, solvere non cogamur; ex privilegio isto lucrum percipitur. Et quoniam perinde est, sive quis pinguiori fruatur salario & de eo partem contribuere teneatur, sive minori fruatur & a contributione immunis sit; lucrum istud seu commodum in partem salarii imputatur. Quodsi ergo privilegium tollatur, idem omnino est ac si salarium parte quadam mulctetur, & per consequens tollere istiusmodi privilegium non minus pacto, quo collatio officii perficitur, repugnat, quam salarii diminutio.

§. 907.

Salaria ita constituenda sunt, ut iisdem sustentari possint, De quantitate officii publicis funguntur. In civitate enim opera danda, *tate salario-* ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, *rum-* quantum ad res, si non voluptuarias, aut utiles, saltem necessarias comparandum, consequenter se sustentandum sufficit (§. 423.). Quamobrem cum qui officio publico funguntur, operas suas Reip. locent (*not.* §. 904.), & salarium merces sit, quam pro iis accipiunt (§. 905.), ipsi autem alio labore acquirere non possint, quæ ad sui sustentationem necessaria, quod supponitur; salaria omnino ita constituenda sunt, ut iisdem sustentari possint, qui officiis publicis funguntur.

Dari quidem possunt quædam munera, per quæ aliis laboribus vacare datur, etiamsi nihil prætermittas, quod ad ea rite obeunda requiritur, ut adeo tempus in iisdem consumi opus non sit. Sed de his nobis jam sermo non est, quamvis præsens propositio interpretatione minus coacta etiam de his intelligi possit, quatenus qui istiusmodi officio funguntur, ad sustentationem

sustentationem sui tantummodo indigere censentur eo, quod reliquo labore acquirere poterant, nisi temporis quandam partem in officio consumere tenerentur. Varia autem cum sint vivendi genera in civitate, quæ etiam variant pro varietate officiorum, ad sui sustentationem non omnes, qui officio publico funguntur, eodem sumtu indigent. Absit itaque, ut tibi persuadeas, quasi per propositionem præsentem salaria omnia exæquarentur. Ceterum quando sustentatio sui dicitur, per eam quoque intelligitur sustentatio earum personarum, quas alere tenemur, veluti uxoris, liberorum & famulorum ac famularum, quibus carere non possumus. Si cui numerosior sit familia, quam ut se suosque sustentare possit; is eadem utitur fortuna adversa, quam experiuntur alii, qui quæstuoso quodam negotio vel opificio se sustentare conantur. Quoniam vero officia publica conferenda non sunt nisi habilibus (§. 390.), habilitatem vero non semper comitantur opes seu divitiæ; in determinandis salariis ordinariis non habetur ratio bonorum, quæ quis possidet.

§. 908.

Quando salaria constituta sint augenda.

Quoniam salaria ita constituenda sunt, ut iisdem sustentari possint, qui officiis publicis funguntur (§. 907.); si successu temporis pretia rerum valde augeantur, ut multo major sumtus in sustentationem impendendus sit, quam illo tempore, quo salaria primum constituta, salaria pro pretiorum incremento augenda.

In salarii incremento determinando non habenda est ratio luxus, utpote qui in Rep. tolerandus (§. 733.). Quamobrem nec dignitas major ad officium quoddam accedere debet, quam quæ per se eidem convenit, ne decorum exigere videatur, quod luxui imputandum. Qui officio aliquo publico fungitur, vel certum vitæ genus sequitur, contentus esse debet ea dignitate, quæ illi, vel huic adheret. Sed de his postea suo loco distinctius erit agendum.

§. 909.

Accidentia sunt reditus, qui occasione officii, quo quis fungitur, eidem obveniunt. Quamobrem cum reditus alii sint stati, alii variabiles (§. 363. part. 4. Jur. nat.); *accidentia quoque alia statata sunt, alia variabilia.*

Ita *accidentia* ministrorum ecclesie apud Lutheranos sunt pecunie, quæ solvuntur pro infantibus baptizandis & mortuis sepeliendis, pro copula sacerdotali & nummus confessionis, der Weichpfennig, item pecunia, quam ex legatis capiunt, frumentum a rusticis præstandum, & quæ sunt alia hisce gemina.

§. 910.

Quoniam *accidentia* sunt reditus, qui occasione officii, quo quis fungitur, eidem obveniunt (§. 909.), consequenter in sustentationem sui impendi possunt, salaria autem ita constituenda sunt, ut iisdem sustententur, qui officio publico funguntur (§. 907.); *accidentia in partem salarii imputantur.*

Ideo salaria minora constituuntur, si multa fuerint *accidentia*, præsertim statata; ast pinguiora, si vel pauca, vel prorsus nulla *accidentia* fuerint. Unde haud raro contingit, *accidentia* salarium multo superare. Quoniam vero *accidentia* in partem salarii imputantur, *vi prop. pres.* & certi quidam reditus sunt (§. 909.); facile patet, in eorum numerum referri non posse munera, quæ vel ex liberalitate dantur a nonnullis, vel quæ quis exigit pro eo, quod vi officii gratis facere obligatur. Quicquid enim illicito modo quis accipit, licet occasione officii obvenire videatur; in numerum *accidentium* referri nequit: neque enim in Jure naturæ quicquam supponitur, nisi quod justum & æquum est.

§. 911.

*An diminui
possint.*

Quoniam accidentia in partem salarii imputantur (§. 910.), salarium autem diminui nequit, nisi id fiat vel in poenam, vel vi domini eminentis (§. 903.); ideo *nec accidentia imminui possunt, nisi æquivalens substituantur, veluti si salarium augeatur.*

Accidentia, quæ in partem salarii imputantur (§. 910.), non minus in sustentationem eorum, qui officio publico funguntur, constituuntur, quam salaria (§. 907.). Qui vero Reip. utiles operas præstant, merentur utique, ut vitam non modo commode, verum etiam decore &, quantum datur, jucunde transigant. Sed hæc ad motiva pertinent, cur accidentia non sint diminuenda, quæ in Politica expendenda.

§. 912.

*De acciden-
tiam decre-
mento ne-
cessario.*

Si occasione ejus, quæ in utilitatem Reip. constituendam, quidam patiuntur detrimentum in accidentibus; hoc non obstat, quo minus illud constituatur. Etenim si occasione ejus, quod in utilitatem Reip. constituendum, quidam patiuntur detrimentum in accidentibus, seu damnum in iis sentiunt; aut illud erit non constituendum, aut hoc erit ferendum. Colliditur itaque utilitas totius universitatis, seu publica, cum utilitate nonnullorum, seu privata quorundam (§. 206. *part. 1. Phil. præct. univ.*), consequenter exceptio facienda (§. 207. *part. 1. Phil. præct. univ.*). Enimvero cum nemo civium bonum privatum promovere debeat in præjudicium publici (§. 25.) nec velle potest, ut utilitas sua privata utilitati totius Reip. seu universorum præferatur. Quamobrem si occasione ejus, quod in utilitatem Reip. constituendum, quidam patiuntur detrimentum, seu damnum sentiunt in accidentibus; hoc non obstat, quo minus illud constituatur.

E. gr.

E. gr. moribus nostris Acta in foro litigantium transmittuntur ad collegium aliquod Juridicum, Facultatem nimirum Juridicam, vel Scabinatum. Cum e re civitatis sit, ne lites in foro protrahantur, & ne præter necessitatem in consecutionem juris sui sumtus nimii sint faciendi; transmissio actorum a superiore recte abrogatur. Quodsi hoc fiat, damnum in accidentibus sentiunt collegia Juridica. Hoc tamen minime obstat, quo minus transmissio actorum abrogetur. Parum enim convenit, ut cum damno univerforum pauci quidam fiant locupletiores (§. 585. *part. 2. Jur. nat.*). Superior non ita consulere debet utilitati paucorum, ut postponatur utilitas univerforum, & prompta justitiæ administratio negligatur.

§. 913.

Si officium non fuerit collatum in certum diem, nec sub De injusta conditione resolutiva, sed simpliciter; quamdiu quis officio diligenter fungitur, ab eodem removeri nequit. Etenim si officium non fuerit collatum in certum diem, nec sub conditione resolutiva, in perpetuum collatum intelligitur (§. 1899.). Quamobrem cum ea, de quibus in pacto, quo collatio perfecta (§. 900.), vel expresse, vel tacite conventum sint servanda (§. 901.), & quamdiu quis officio diligenter fungitur, ex parte sua pactum servet, consequenter ratio cesset, cur pars altera ab eodem recedere possit (§. 827. *part. 3. Jur. nat.*); is, cui officium simpliciter collatum, eodem privari nequit, quamdiu eodem diligenter fungitur. Quoniam itaque removeretur, qui officio privatur invito (§. 898.); si cui officium simpliciter collatum, quamdiu is eodem diligenter fungitur, removeri nequit.

Remotio in hoc casu cum non fieret sine violatione juris ejus, qui officio fungitur, injusta utique foret (§. 239. *part. 1. Phil. pract. univ.*).

§. 914.

*De dimissio-
ne.*

Si cui officium simpliciter collatum, eandem naturaliter dimittere non tenetur superior, nisi moribus aliud fuerit introductum, in hoc tamen casu dimittere non tenetur, si e re civitatis sit, ne dimittatur, nisi expresse contrarium fuerit conventum. Etenim si cui officium simpliciter collatum, id in perpetuum collatum intelligitur (§. 899.), consequenter is, cui collatum est, sese vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), obligavit, quod eodem fungi velit, quamdiu potuerit, seu vires sufficientes sibi fuerint. Quamobrem cum servare teneatur id, de quo expresse, vel tacite conventum (§. 901.); quando petit, ut ne diutius officio fungi teneatur, superior ejus precibus annuere, consequenter eum dimittere naturaliter non tenetur (§. 898.). *Quod erat primum.*

Enimvero si moribus fuerit introductum, ne petentibus dimissio denegetur; in pacto, quo collatio perfecta (§. 900.), tacite conventum, ne petenti denegetur dimissio. Quamobrem cum servandum sit, de quo tacite conventum (§. 901.); dimissio petenti denegari nequit. *Quod erat secundum.*

Competit vero superiori potestas eminent, vi cujus de persona civis salutis publicæ causa in casu necessitatis disponere potest (§. 114.). Quodsi ergo e re civitatis sit, ut, qui officio quodam publico fungitur, eodem diutius fungatur, veluti si æque habilis haberi non possit, aut damnum sentiat Resp. si ad externos dimittatur; eum dimittere non tenetur, etiamsi moribus aliud fuerit introductum. *Quod erat tertium.*

Denique si expresse fuerit conventum, ne dimissio petenti denegetur; eo ipso conventum fuit, quod superior potesta-

potestate eminente adversus ipsum uti nolit. Quamobrem cum id servandum sit, de quo expresse fuit conventum (§. 901.); superior quoque potestate eminente adversus ipsum uti nequit, consequenter is dimittendus est, etiamsi e re civitatis maxime foret, ne dimitteretur. *Quod erat quartum.*

Potestas eminens non competit iis, quibus jus conferendi certa quaedam officia & jus dimittendi concessit superior. Quamobrem hi eadem uti nequeunt contra mores, sicuti ex adverso superior eadem uti potest, etiamsi cum his expresse fuerit conventum, ne petenti denegetur dimissio: conventio enim extendi nequit ultra jus ipsorum.

§. 915.

Si quis officio negligenter, vel fraudulenter fungitur; re-De justa removeri potest, etiamsi simpliciter fuerit collatum. Etenim cum *motione ob* officium publicum conferri non debeat nisi habili (§. 890.), *negligentem* consequenter ei qui eodem recte fungi & potest, & vult (§. *vel fraudu-* 889.); vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), si non *lentam ad-* expresse, saltem tacite promississe intelligitur is, cui officium *ministratio-* collatum, quod diligenter ac sine omni fraude eodem fun- *nem.* gi velit. Quodsi ergo negligenter, vel fraudulenter eodem fungatur, a pacto recedit (§. 901.). Quamobrem etiamsi is, cui officium simpliciter collatum, ab eodem removeri nequeat (§. 913.), cum tamen, quando pacta mutuas præstationes continent & unus paciscentium a pacto recedit, etiam alteri ob eodem recedere liceat (§. 827. *part. 3. Jur.* *nat.*); si quis officio negligenter, vel fraudulenter fungitur, removeri potest, etiamsi simpliciter fuerit collatum.

Remotio in hypothese propositionis præsentis pro poena habenda non est. Quodsi enim damnum dedit, qui negligenter,

ter, vel fraudulenter officio functus est, vel poenam meretur; damni reparatio & poenae exactio per remotionem non tollitur, manant enim hæc tria ex diversis fontibus. Paradoxum vero haberi non debet, multo minus absurdum, quod jura superioris circa officia publicæ & eorum, qui iisdem funguntur, ex pacto deducamus, prouti eadem deducenda esse jam demonstravimus (§. 901.). Absurdum enim non est; universos pacisci cum singulis, cum istiusmodi pactione ipsa civitas fuerit constituta (§. 4.). Quando vero superior cum singulis paciscitur, hoc facit non nisi eo jure, quod universis originarie competit, ut in democratia manifesto apparet, nec intuitu hujus pacti singuli spectantur tanquam subditi.

§. 916.

De remotione in poenam.

Remotio fieri potest in poenam, etiamsi factum, ob quod puniendus in officio publico constitutus, illud non attingat. Et enim in poenam alicui auferri potest jus quodcumque (§. 589.), consequenter etiam in poenam superior cum, qui officio recte fungitur, remove potest ob factum, quo poenam meritus, quam jure suo prouti ipsi videtur decernere potest (§. 832. 833.), etiamsi factum istud officium minime attingat.

Ita in poenam removeri potest minister ecclesie ob stuprum, vel adulterium, vel etiam ebrietatem, quia istiusmodi actus vitiosos punire potest superior (§. 653.) & removere in casu præsentis poena admodum conveniens est (§. 439.).

§. 917.

De suspensione in poenam.

Ab officio quis suspendi potest in poenam. Etiam qui suspenditur, is officio fungi ad certum tempus, vel tempus indefinitum prohibetur; qui vero removetur, officio prorsus privatur (§. 898.). Quamobrem cum removeri (§.

916.)

916.), ac ideo officio privari possit in poenam (§. 898.); multo magis prohiberi potest, ne ad certum tempus, vel tempus definitum eodem fungatur, consequenter suspendi.

Suspensio est quasi remotio in diem, seu ad certum tempus. Atque ideo de suspensione facilius intelligitur, quod de remotione demonstratur in se spectata.

§. 918.

Qui officio publico fungitur, sine consensu superioris, aut De abdicatione.
collatoris se eodem abdicare nequit. Etenim qui officio publico fungitur, se obligavit superiori, vel collatori vi pacti, quo collatio perfecta (§. 900.), quod eodem fungi velit vel in perpetuum, vel donec dies certus veniat, aut conditio resolutive existat, prouti vel simpliciter, vel in certum diem, vel sub conditione resolutive fuerit collatum. Quamobrem cum nemo ab obligatione sua seipsum liberare possit (§. 674. part. 3. *Jur. nat.*), quilibet autem alterum ab ea, qua sibi tenetur, liberare queat sola voluntate sua (§. 837. part. 3. *Jur. nat.*), quando vero quis se abdicat officio, cum declaret se jus vi ejusdem sibi competens amplius habere nolle (§. 115. part. 3. *Jur. nat.*), consequenter & ab obligatione, qua tenetur superiori, vel collatori, liberari vellet; qui officio publico fungitur, sine consensu superioris, aut collatoris se eodem abdicare nequit.

Eadem utrinque obligatio est, quippe ex eodem pacto veniens (§. 900.). Quemadmodum itaque qui alicui officium publicum contulit, pro lubitu eundem eo exuere nequit (§. 913.); ita nec huic liberum est eodem pro lubitu se abdicare. Equidem plerumque magis interest ejus, qui officio quodam publico fungitur, ne eodem exuatur, cum salarium accipiat in sui sustentationem, nec adeo facile sit alium se sustentandi modum invenire, quam hujus, qui officium contulit,

tulit, ne ille eodem se abdicet, cum plerumque non deficient alii æque habiles, qui eadem diligentia eodem fungi possunt; hanc tamen differentiam non tam iustitia, quam charitas attendi jubet, ac per consequens ea attendenda non est, ubi de jure agitur, quod ex pacto metiendum (§. 901.).

§. 919.

De eo, qui ob morbum vel etiam officio in perpetuum ipsi collato obeundo non sufficit; ei ad ætatem pro-

huc salarium debetur, adjungendus vero est alius, qui officio fungatur. Quando enim officium in perpetuum confertur, operæ perpetuæ pro salario perpetuo promittuntur (§. 900). Quamobrem salarium perpetuum debetur & operæ perpetuæ exigi possunt (§. 901.). Enimvero cum nemo obligari possit ad id, quod impossibile (§. 209. part. 1. *Phil. pract. univ.*), notorium vero sit fieri posse, ut quis in morbum diuturnum cadat, vel ætate ingravescente deficient vires muneris obeundo pares, & salarium præbeatur in sustentationem sui (§. 907.); facile præsumitur tacite fuisse conventum, ut salarium adhuc præbeatur, etiamsi contingat, deficere vires muneris obeundo pares, vel ob morbum diuturniorem, vel ætatem nimis protractam. Quamobrem cum servandum etiam sit, quod tacite conventum (§. 901.); si quis ob morbum diuturniorem, vel ætatem nimis protractam officio in perpetuum collato obeundo non sufficit, ei adhuc salarium debetur. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen necesse est, ut quis officio fungatur, quando is qui debebat, per se eodem fungi nequit; ei adjungendus alius est, qui fungatur. *Quod erat alterum.*

Non est quod excipias, officium in perpetuum conferri sub tacita hac conditione, quamdiu eidem obeundo suffecerint vires:

vires:

vires: cum enim plerique officium publicum ambiant, ut honeste se sustentare possint, nemo facile præsumitur ita contrahere velle, ut necessaria vitæ subsidia ipsi subducantur, si casu quodam funesto, qualis est morbus diuturnior, vel ætate in-
 gravescente contingat, ut deficient vires ad munus obeundum sufficientes (§. 244. part. 2. Jur. nat.). Neque hoc nimis durum videri debet ex parte Rectoris civitatis, quippe qui curæ habere debet, ne desint ægrotis ad vitam conservandam necessaria (§. 739.), & ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.). Sane simile pactum intercedit inter dominum & servum, qui se sponte illi in servitatem dat (§. 1088. part. 7. Jur. nat.), cum in eo alimenta perpetua pro operis perpetuis promittantur (§. 1080. part. 7. Jur. nat.). Et si autem servus cadat in morbum, ut operas nullas præstare possit, consequenter etiam si ob ætatem nimis protractam deficient vires; dominus tamen hoc non obstante alimenta eidem præstare debet (§. 1112. part. 7. Jur. nat.). Nemo vero dixerit, id pacto inesse, ut, quando servus operas præstare non valet, nec dominus ei alimenta debeat: certitudo enim alimentorum perpetuorum in causa fuit, ut quis servitatem subire voluerit. Eadem vero certitudo in causa est, ut quis eligat istiusmodi vitæ genus, quo officii publici functione sibi parat necessaria vitæ subsidia. Neque vero est, ut excipias, fieri posse ut quis de proprio se sustentare possit, etiam si nullo salario fruatur: hoc enim pacto extrinsecum est, ex quo obligatio præbendi salarii fluit, sicuti & sunt alia, quæ ad rationes suadentes referenda in moralibus, aut non in quæstionibus de jure attendenda.

§. 920.

Quoniam salarium adhuc debetur ei, quem officio *De consensu* obeundo non amplius sufficere contingit & alius adjungens *necessario in* dus, qui eodem fungatur (§. 919.); ideo multo magis *in abdicatio-* abdicacionem consentire debet superior, vel collator, si quis ob va nem.

(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.)

T t t t

cillan-

cillantem valetudinem, vel aetatem ingravescentem officio sese abdicat (§. 115. part. 3. Jur. nat.).

In hoc casu abdicatio liberat superiorem, vel collatorem ab onere præbendi salarium, quod alias eidem incumberet, aut saltem metuendum erat (§. 919.): si vero denegaretur consensus, onus quoddam in abdicare volentem devolveretur, quod pacto non inest, quo collatio perfecta (§. 900.), prout ex anterioribus facile colligitur.

§. 921.

De expectatione data.

Si Rex præfens officium alicui confert in eventum mortis alterius, qui eodem in præfenti fungitur, aut si alia de causa vacare contingat, ipse autem moriatur, antequam vacet; successor collationem ratihabere non tenetur, sed morte conferentis jus expectantis expirat, nisi regnum sit patrimoniale. Etenim si regnum patrimoniale non fuerit, Rex imperium, consequenter & jus officia publica conferendi (§. 886.), in usufructu habet, ac ideo eidem quoad exercitium competit (§. 40.). Quamobrem id exercere potest, quamdiu vivit, non vero exercitium ultra mortem extendere, postquam successor jus competit. Quod si ergo officium aliquod alicui confert in eventum mortis ejus, qui nunc eodem fungitur, aut si alia de causa vacaverit; id non aliter intelligi potest, quam si se adhuc vivo alterutrum contingat. Quamobrem si ipse moriatur, antequam alterutrum contingat, conditio non existit, consequenter collatio conditionata non fit valida, sed evanescit (§. 534. part. 3. Jur. nat.), ac propterea jus expectantis expirat, nec successor collationem ratihabere tenetur. Quod erat unum.

Enimvero si imperium fuerit patrimoniale, de ipso imperio

imperio pro lubitu disponere potest, quomodo ipsi visum fuerit (§. 40. h. § 131. part. 2. Jur. nat.), consequenter etiam constituere quædam in præsentem, quæ successor, in quem imperium transfertur voluntate ipsius (§. 283.), ac propterea ea lege, quæ transferenti placuerit, rati habere tenetur. Quamobrem si cui officium quoddam publicum confertur in eventum mortis ejus, qui nunc eodem fungitur, vel si alia de causa vacaverit; facile intelligitur hoc voluisse, ut jus expectantis non extinguatur, etiamsi se mori contingat, antequam officium vacet, ac per consequens successor collationem rati habere tenetur. *Quod erat alterum.*

Ea nimirum differentia est inter expectationem in regno patrimoniali & regno usufructuario datam, ut illius extensio ultra mortem dantis in hoc pugnet cum jure successoris, consequenter etiam repugnare intelligatur voluntati, in illo minime. Moraliter nimirum voluntati dantis repugnat, quod velle non potuit; minime autem, quod potuit: atque ea de causa in casu altero nulla adest ratio, cur voluntas dantis simpliciter declarata restringatur, sicuti in casu primo.

§. 922.

Quoniam perinde est, si alicui officium conferatur in eventum mortis alterius, qui nunc fungitur, si huic adjungatur cum spe succedendi, quod per se patet, quando vero officium confertur in eventum mortis ejus, qui eodem nunc fungitur, jus expectantis cum morte dantis expirat, nec successor collationem rati habere tenetur, nisi regnum fuerit patrimoniale (§. 921.); *si quis alteri in officio adjungitur cum spe succedendi, spes adjuncti evanescit, quando Rex moritur, antequam officium vacet, & successor adjuncto præterito officium conferre potest, cui voluerit.*

Non est quod excipias, adjunctum, qui vices alterius in

quando munere subire vel gratis, vel exiguo quodam cum commodo suo, mereri, ut aliis præferatur, quando officium vacat. Etenim si vel maxime concedatur, in eo consistere aliquod meritum; haud quaquam tamen idem parit jus ad successionem, quod quis acquirere nequit nisi voluntate ejus, qui jus conferendi habet. Ea autem in præsentem deficit, cum jus adjungentis non duret ante mortuo & cum mortuus velle desinat. Alia vero est ratio, si expectatio detur a collegio quodam, cui jus sine confirmatione conferendi officium competit. Collegium enim nunquam interit, etsi moriantur ii, qui in eodem nunc sunt (§. 494.).

§. 923.

An quis ad officium publicum ob-eundum cogi possit. Si alius a quoque habilis reperiri non possit, qui officio quodam fungatur; superior vi eum adigere potest, ut id obeat. Ex civitatis esse, ut officiis publicis recte fungantur ii, quibus conferuntur, nemo in dubium vocat, & vel ex eo patet, quod nemini conferri aliquod officium publicum debeat, nisi habili (§. 890.). Quamobrem cum superiori competat potestas eminentis, vi cujus salutis publicæ causa in casu necessitatis de persona civis disponere potest (§. 113. 114.); si alius a quoque habilis reperiri non possit, qui officio quodam fungatur, superior vi eum adigere potest, ut id obeat.

Præceptum prudentiæ est: Non fit alterius, qui suus esse potest. At tamen eodem non derogatur juri superioris, neque etiam officio boni civis, qui pro virili conferre debet, quod ad bonum publicum promovendum conferre potest (§. 242.). Durum igitur videri non debet, si quis invitatus officio publico fungi utilitatis publicæ causa tenetur, cum mallet in otio vitam consumere. Perperam nonnulli ad imperium despoticum referunt, quod potestati eminenti tribuendum, sit ita quod haud raro hæc in illud venatur. Qui vero distinctam potestatis eminentis

eminentis notionem habet, haud difficulter ejus usum ab abusu distinguet, ut verendum non sit, ne confundantur, quæ diversa sunt, quamvis negandum non sit ea facile inter se confundi, nisi circumstantiæ singulares fuerint perspectæ.

§. 924.

Si unus pluribus officiis simul diligenter fungi possit, plura De pluribus uni conferre licet: secus non licet. Neque uni plura conferenda officiis uni sunt officia, si qui uno fungitur subesse debet ei, qui fungitur altero. collatis.

Quoniam qui officiis publicis funguntur, vel certa negotia publica gerunt, vel sibi demandata exequuntur (§. 884.); Reip. tantummodo interest, ut omnes functiones rite impleantur, consequenter nil refert, utrum unus pluribus officiis simul fungatur, an plures, modo usus pluribus par sit. Quodsi ergo unus pluribus officiis simul diligenter fungi possit, plura uni conferre licet. *Quod eras primum.*

Enimvero si quis pluribus simul eadem diligentia fungendis non sufficiat, necesse omnino est, ut vel in uno, vel in omnibus eandem desiderari patiatur, consequenter bonum publicum non eo modo promovetur, quemadmodum fieri debebat & poterat, siquidem singula singulis collata fuissent. Quamobrem cum tum perinde sit ac si inhabilibus officia collata fuissent (§. 889.), ea vero conferenda non sint, nisi habilibus (§. 890.); si unus pluribus officiis simul diligenter fungi non possit, uni plura conferre non licet. *Quod eras secundum.*

Denique si officia, quorum unum alteri ita fuerit subordinatum, ut, qui uno fungitur, in functione dependeat a voluntate ejus, qui altero fungitur; huic demandata intelligitur inspectio, num ille officio rite fungatur, & ille in functione sua tenetur sequi voluntatem hujus. Quamobrem cum per

se pateat, absurdum esse ut ei, qui officio aliquo fungitur, una committatur inspectio, utrum rite fungatur, nec ne, & ut simul jubentis ac parentis personam sustineat; uni plura officia conferenda non sunt, si qui uno fungitur subest ei, qui fungitur altero. *Quod erat tertium.*

Quoniam iis, qui officio publico funguntur, danda sunt salaria (§. 904.), & hæc ita constituenda, ut iisdem sustentandis sufficiant (§. 907.), salaria autem sint onus Reip. (§. 774.) officia publica præter necessitatem non sunt multiplicanda. Quamobrem si unus pluribus par sit, quia sumtuum compendio ea uni conferre liceat, ecquis dubitet? Secus est si sumtuum compendium conjunctum sit cum dispendio salutis publicæ, & multo pejus est, si absque sumtuum compendio salus publica sentiat damnum, vel incomodum, lucri privati causa. Sed disquisitionis politicæ est, utrum expediat, nec ne, ut uni plura officia conferantur. Salva vero conscientia unus plura officia ambire nequit, qui sibi conscius est se omnibus simul parem non esse & per alios facere tenetur, quæ necessario fieri debent, ipse autem facere per se nequit, in aliis autem negligentiam suam multitudine negotiorum, quibus obruitur, excusat. Quod si ergo superior eundem uno contentum esse jubeat & ut eodem per se ea, qua debet, diligentia fungi jubeat; non habet, de quo conqueratur, sed quod sponte sua facere debebat, siquidem officio boni civis satisfacere & conscientiæ suæ rationem habere velit. Quod si in aliis, quorum unum alteri subordinatum non conferendis demonstravimus, quamvis adeo manifeste sint, ut contrarii absurditas non minus in oculos incurrat, ac si quis judicis & actoris vel rei personam simul sustinere velit, aut appellatio ab eodem judice ad eundem fiat; non desunt tamen absurditatis hujus exempla, quæ nonnisi avaritia & ambitio tuetur.

§. 925.

Superiori competit jus onera tam ordinaria, quam extra-ordinaria exigendi & imponendi. Etenim Remp. sine sumtura exigendi. administrari ac defendi non posse, adeo manifestum est, ut in dubium vocare nemo audeat. Vidimus quoque iis, qui officii publicis funguntur, danda esse salaria (§. 904.), sustentationi eorum sufficientia (§. 907.). Suppeditandi quoque sunt Regi sumtus ad sustentandum se familiamque regiam & obtinendum dignitatis regiae splendorem sufficientes, idemque de optimatibus tenendum (§. 784.). Hæc omnia referenda sunt ad onera Reip. (§. 774.), partim ordinaria, partim extraordinaria (§. 779.). Quamobrem cum onera Reip. ferre teneantur universi (§. 775.), & singuli ad ea contribuere tenentur pro modo facultatum (§. 777.), & quando utilitas publica exigit, nova quoque onera imponenda sint; ad imperii civilis exercitium utique etiam pertinet exactio & impositio onerum tam ordinariorum, quam extraordinariorum. Quamobrem cum superiori competat imperium civile (§. 32. 141.); superiori competit jus onera tam ordinaria, quam extraordinaria exigendi & imponendi.

Inter jura majestatica præcipua referri omnino debet jus onera imponendi civibus & ea ab iisdem exigendi, prouti usus Reip. requisiverit (§. 810.). Qui dictum *Comminas* probant, nulli Principum in terris licere ab invitis civibus exigere pecunias, lubrico admodum nituntur fundamento, quod proprietas bonorum in civilibus imperiis relicta sit privatis, non vero adempta, ut vi imperii de pecunia subditorum disponere possit, qui imperium exercet. Superiori enim competit dominium eminens, vi cujus de rebus propriis civium salutis publicæ causa in casu necessitatis disponere potest (§. 111.), & in hoc consentiunt, qui in civitatem coeunt (§. 118.). Ex ea

ea igitur ratione ab imperio sejungi nequit jus imponendi & exigendi onera Reip. a subditis ferenda. Superior onera imponens & exigens nil facit, nisi ut imperet ea, ad quæ præstanda sese obligarunt singuli universis, quorum jus habet & exercet. Ceterum jus onera imponendi & exigendi hic consideramus, quale in se est & imperio originarie inest, nullo habito respectu ad Rerump. mixtarum formam, in quibus jus imponendi onera, vel etiam exigendi aut sibi reservavit populus, aut aliis nonnullis concessit, vel ita contulit in Regem, ut is sine certorum quorundam consensu nova onera imponere non possit.

§. 926.

*Tributum
quid sit.*

Tributa sunt pecunia, quæ pro rebus immobilibus, veluti domibus & agris, pro moventibus, pro bonis, quæ quis possidet, aut negotio quæstioso, vel etiam pro capite suo solvitur, onerum Reip. ferendorum causa. Idiomate patrio vocatur *Steuer* ac in specie *Vermögen-Steuer*, quando redditur pro bonis; *Kopf-Steuer*, quando pro capite redditur.

Modi imponendi onera civibus admodum variant, neque iidem semper fuerunt apud Romanos. Quamobrem cum nomina, quibus a se invicem discreta, nec apud ipsos Romanos eundem significatum retinuerunt, quem ab initio habuerant; multo minus hoc apud nos fieri potest. In Jure tamen naturæ, ubi non supponitur particularis quædam Reip. forma, necesse est, ut vocabula fixum quendam & determinatum habeant significatum, & in eo libertati auctoris utique aliquid relictum est. Quem igitur nos vocabulis significatum tribuere consultum ducimus, cum ut intelligamur, tum ut ea demonstrare commode valeamus, quæ juris naturæ consentanea sunt; eum ea fini explicamus, de verbis ceteroquin cum nemine litigaturi.

§. 927.

Tributaria dicuntur res, de quibus tributum solvitur. *De rebus*
Ita *agri tributarii* sunt, de quibus solvitur tributum. *Eo- tributariis.*
dem sensu domus tributaria dicitur. Idiomate patrio voca-
mus *Steuerbahr*.

§. 928.

Annona vocantur species, quæ de agris & moventi- *De annona.*
bus redduntur ferendorum onerum Reip. causa, veluti fru-
mentum, vinum, oleum, panis, caro, sal. Quoniam spe-
cies sunt res pecunia æstimabiles, ut ideo pro iis pecunia
solvi possit (§. 92. part. 4. *Jur. nat.*); *annona de agris & mo-*
ventibus reddenda ad tributum referri, seu sub eo comprehendi
potest. Quoniam tamen pretium specierum non perpetuo
idem est; *annona tributo variabili equipollet, consequenter si*
species taxentur pretio fixo, non tantundem solvit, qui pretium
solvit & qui annonam reddit.

§. 929.

Vectigal dicitur pecunia, quæ ferendorum onerum *Vectigal*
Reip. causa solvitur pro mercibus & rebus consumptilibus, *quid sit.*
pro vectura & si qua sunt his gemina.

Quæ de tributo diximus, ea etiam tenenda sunt de vectiga-
libus (*not. §. 926.*). Quodsi onera Reip. naturaliter confide-
remus, ea vel imponenda sunt rebus immobilibus, vel mobili-
bus, vel personis sive quoad substantiam bonorum, sive quoad
annuos redditus, sive quoad capita spectatas, habita ratione
quæstus. Inde porro deducere liceret singulorum horum ge-
nerum species. Facile igitur videmus, quam multis modis
onera hæc variari possint, quibus singulis, sicuti & generibus
eorum, commoda nomina desunt. Nos vocabulis Latinis,
quæ de hac materia prostant, significatum imponere volui-

mus, qui non in totum ab eo, quem apud Romanos habuerunt, abit, & omnem differentiam, quæ naturaliter habent onera hæc, exhaurit. Ceterum differentia quædam etiam peti potest ab usu, quem pecunia, quæ solvitur utilitatis publicæ causa, vel etiam species, quæ redduntur, habent. Sed ea extrinseca est: maxime tamen attendenda venit, ubi quæritur, quænam onera licite imponantur civibus, & quomodo tributa, annona & vectigalia sint impendenda.

§. 930.

De muneribus publicis.

Ad onera Reip. etiam pertinent *Manera publica*, quæ tenus officiis in eo contradistinguuntur, ut sine dignitate gratis, vel etiam damno patrimonii & sumptibus administratis expediantur. Hinc apud Romanos officia publica, quæ diximus, appellantur *Honores*. Istiusmodi munus publicum est munus excipiendi personali hospitio milites, quod nobis die *Cinquantirung* dicitur. Unde patet, *manera publica esse onera, quibus ararium non impletur, sed levatur, & administrationem muneris publici æquivalere tributi solutioni.*

Perinde omnino est, si quis utilitatis publicæ causa gratis facere cogatur, pro quo alias mercedem exigere poterat, si tributum solvat, multoque evidentius idem conspicitur, si damno patrimonii & sumptibus suis munus administraretur, tum enim non modo iacturam facit administrans mercedis operum, verum etiam impensarum. Abunde hoc patet, si vel solum munus personali hospitio excipiendi milites consideres, quod incognitum fuit veteribus, nostro autem ævo multo notius, quam ut quantum sit hoc onus dicamus.

§. 931.

De effectibus Tributa rebus immobilibus & manera publica earum possessoribus imposita illarum pretium minuunt; vectigalia autem rebus & maneribus mobilibus imposita pretium earum augent. Et enim si tribu-

ta rebus immobilibus imponuntur, quotannis certa pecuniæ *publicorum*, summa pro iis solvenda (§. 926.). Quamobrem cum per- *itemque ve-* inde sit ac si lucrum minus faceret, qui eas possidet, quam si *stigalium*. essent immunes, consequenter quantum valet hoc onus, tantum a pretio subtrahendum (§. 307. *part. 4. Jur. nat.*); tributa rebus immobilibus imposita pretium earum minuunt. *Quod erat unum.*

Quoniam administratio munerum publicorum æquivalet tributorum solutioni (§. 930.), consequenter perinde est, si rebus immobilibus tributa, si earum possessoribus munera publica imponantur, tributa vero rebus immobili- bus imposita earum pretium minuunt, *per demonstrata n. 1.* Munera quoque publica rerum immobilium possessoribus imposita pretium earum minuunt. *Quod erat secundum.*

Enimvero si vectigalia imponuntur rebus mobilibus, pro iis certa pecunia solvenda (§. 929.). Quamobrem cum ea accedat pretio earum, quod antea erat; idem augeri manifestum est. *Quod erat tertium.*

Propositionem præsentem extendendam esse ad omne onus, quod rebus immobilibus & earum possessoribus, vel etiam mobilibus Reip. causa imponitur, ex iis patet, quæ in antecedentibus modo dicta sunt, modo onera ista sint perpetua. Temporaria enim damno casuali æquiparanda, quæ ideo pre- tium rerum non afficiunt.

§. 932.

Quoniam tributa *rebus immobilibus* & munera publi- *De tributis* ca earum possessoribus imposita pretium ipsarum minuunt & *muneri-* (§. 931.); si tributa nova iisdem vel etiam munera publica bus publicis earundem possessoribus imponuntur, præsertim qua damno patrimo- *novis caute* *Uu uu 2* *ni imponendis.*

nii & sumtibus administrantis expedienda, possessorum patrimonium minuitur, seu cives bona immobilia possidentes jacturam faciunt bonorum suorum. Quamobrem cum curæ habendum sit in Rep. ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio exigat (§. 778.), & ne subditi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.) & quia ferendum non est, ut cives bona sua dilapident (§. 751.), nec ea fieri debeant, ut inviti ea quasi dilapidare cogantur; tributa nova rebus immobilibus & munera, quæ nimium gravant possessores, hisce imponenda non sunt, nisi summa urgeat necessitas.

Invitæ omnino bonorum dilapidationi æquiparatur imminutio pretii rerum immobilium per novorum onerum impositionem, si ea absque urgente necessitate publica fiat, ut absque hoc remedio nimis molesto ac duro salutem Reip. consulere non liceat: quo in casu jactura partis bonorum, quam facit possessor, damno casuali æquiparanda. Quantum detur damnum in civitate, si pretia rerum immobilium oneribus novis impositis minuuntur; disertius hic explicandum non est.

§. 933.

Quando-
nem Rex
domania &
alia ad pa-
trrimonium
populi spe-
ctantia op-
pignorare
possit.

Si Regi competit jus nova tributa indicendi, domania & res alias ad patrimonium populi spectantes, seu quorum fructus destinati sunt ad sustentanda Reip. onera, oppignorare potest. Et enim si Rex habet jus nova tributa indicendi; dum domania, vel res alias ad patrimonium populi spectantes oppignorat, pecuniam, quam a creditoribus accipit, a populo exigere poterat, qui tributa indicta solvere tenebatur. Quoniam itaque perinde est, si tributum indictum solvat, si res pignori opposita luat, & ipsa hæc latio tributi quædam species est; si Regi competit jus nova tributa indicendi, do-
mania

mania & res alias ad patrimonium populi spectantes oppignorare potest.

De domaniorum oppignoratione jam dictum est superius (§. 791.). Quoniam tamen idem valet de rebus ad patrimonium populi spectantibus, eorum mentionem hic denuo facere libuit. Non vero est quod excipias, oppignoratione non esse opus, si populus pignus luere teneatur, a quo statim tributa nova exigi poterant. Etenim non idem semper est rerum status, ut pecunia, qua indiget superior, statim exigi possit a subditis. Neesse igitur est, ut æs alienum contrahatur. Perinde omnino est, ac si populus, qui pecuniam, quam solvere debeat, non habebat paratam. Quodsi ergo superior res, quarum proprietas ad populum spectat, oppignorat; nihil facit, quod jure suo facere non posset, nec de quo jure conqueri poterat populus: supponimus enim res non oppignorari nisi in eo casu, quo Reip. causa sumtus faciendi. Nobis jam sermo non est de abusu juris, quem semper abesse supponimus, quoties quæstio est de eo, quod a superiori fieri potest. Facile autem intelligitur oppignorationem fieri eo in casu, quo sumtus extraordinarii fieri debent, ad quos ordinaria tributa non sufficiunt.

§. 934.

Tributa & vectigalia impendi debent in eam usum, cujus causa imposta sunt, vel imponenda. Sunt enim onera Reip. tributa & (§. 926. 929.), consequenter spectant ad sumtus Reip. ministrandæ ac defendendæ causa faciendos (§. 774.). Quam obrem cum administratio ac defensio Reip. varias requirat sumtus, tributa quoque & vectigalia non destinantur eidem usui. Enimvero cum in Rep. curæ habendum sit, ne onera subditis imponantur ultra, quam Reip. administratio & defensio

fenſio exigit (§. 778.); tributa & veſtigialia impendi debent in uſum, cujus cauſa impoſita ſunt, vel imponenda.

Ita ſi veſtigial ſolvitur pro vectura viarum publicarum cauſa, via publicæ reſciendæ ſunt. Si tributum ſolvitur in uſum militarem; alimentis & ſtipendiis militum & apparatusi bellico idem impendendum, & ita porro. *Ærarium* nimirum publicum provide conſtituendum & diligenter adminiſtrandum: nervus enim rerum gerendarum tam belli, quam pacis tempore hodie pecunia eſt, nec imitari datur *Lycurgi* inſtitutum, qui inter privatos nullum niſi ferrei nummi uſum admittit & ita ordinavit civitatem, ne Reip. vires auro vel argento tam pacis, quam belli tempore indigerent.

§. 935.

*Collecta
quid ſit.*

Collecta dicitur pecunia, quæ a civibus uſus cujuſdam particularis gratia colligitur. *Collecta* igitur eſt onus extraordinarium (§. 779.).

Ita e. gr. collecta eſt, quando pecunia colligitur extruſioni templi, vel ædium incendio devaſtatarum impendenda, quas poſſeſſores ſuis ſumptibus extruere nequeunt, vel etiam pauperum alendorum gratia. Nimirum collectæ non directe reſpiciunt Remp. univerſam, ſed ſaltem quosdam de Rep. quatenus univerſi etiam conſulere tenentur ſingulis, conſequenter quibusdam de Rep.

§. 936.

*Quomodo jus
collectandi
competat.*

Quoniam collecta onus extraordinarium eſt, quod civibus imponitur (§. 935.), jus autem onera extraordinaria imponendi in civitate ſuperiori competit (§. 925.); jus quoque collectandi ſuperiori competit, conſequenter collectas concedere ſuperioris eſt, nec jus collectandi exerceri poteſt ſine ipſius permiſſu.

Com

Cum collecta confundendæ non sunt eleemosynæ, quas privatus quidam colligit miseræ sublevandæ causa, in quam fatali incendio, vel alia calamitate redactus est, etsi significatus vocabuli communis hunc sensum ferat, terminus enim artis restrictior est. Nec obstat, quod plerumque arbitrio unius cujusque relinquatur, num quid & quantum ad collectam contribuere velit: etenim a superioris voluntate dependet, num unicuique liberum esse debeat, quid dare velit, an vero certi quid, quod exigendum, determinare velit, sicuti etiam in communi sermone collecta dicitur, quod a singulis colligitur, sive unusquisque eorum sponte sua det, quod ipsi placuerit, sive certum quid determinetur, quod ab unoquoque contribuendum.

§. 937.

Superiori competit jus de eleemosynis disponendi. Recto. De jure dis-ri enim civitatis curæ esse debet, ne mendicis ac pauperibus ponendi de-
finit ea, quibus ad vitæ necessitatem indigent (§. 734.), *eleemosynis.*
nec permittendum est, ut mendicent, qui labore suo tantum acquirere possunt, quantum ad vitæ necessitatem sufficit (§. 735.). Non toleranda in Rep. promiscua mendicandi libido (§. 745.) & cavendum, ne subditi nimis eleemosynis onerentur (§. 747.). Superioris itaque est de eleemosynis disponere, quemadmodum e re civitatis fuerit & juri naturæ consentaneum (§. 220. & seqq. part. 4. *Jur. nat.*). Quamobrem patet superiori competere jus de eleemosynis disponendi.

Sine publica autoritate eleemosynæ vix dari possunt & accipi juri naturæ convenienter & promiscua mendicandi libido sæpe haud parum gravat subditos. Haud postrema igitur causa est, quæ ad exercitium imperii civilis pertinet, ut de eleemosynis constituatur, quod e re civitatis est tum respectu dantium, tum respectu accipientium. Quemadmodum vero superior

perior exercitium aliorum jurium ad imperium civile spectantium magistratibus committit, ita quoque curam eleemosynarum eidem committere potest.

§. 938.

De jure monetae cudendae.

Jus monetae cudendae ad jura majestatica pertinet. Et enim in Rep. curae habendum, ut ne desit singularum specierum monetae sufficiens copia (§. 802.), & ut ea sit proba (§. 803.), nec permittendum, ut quilibet pro lubitu monetam cudat, si vel maxime, quam cudat, fuerit bona (§. 807.). Quamobrem patet jus cudendae monetae ad exercitium imperii civilis pertinere. Est igitur jus majestaticum (§. 810.).

Nemo negaverit, jus cudendae monetae ita exerceri minime posse, ne publicum defraudetur, nisi id ad superiorem pertineat, qui solus valorem extrinsecum ita determinare potest, ut singuli eum admittere teneantur, & solus ne adulteretur praecavere omnium optime potest. Ipsi igitur est de moneta constituere, quod e re civitatis fuerit, & plurimum interest Reip. ut omnia, quae ad monetam spectant, rite constituentur.

§. 939.

De maleficio eorum, qui pertinet sine permissu superioris, etiamsi probam cudat, hoc tamen non obstante jus superioris seu jus quoddam majestaticum violat (§. 239. part. 1. Pbil. monetam pract. anti.).

Quoniam jus monetae cudendae ad jura majestatica pertinet (§. 938.); qui monetam cudere audeat sine permissu superioris, etiamsi probam cudat, hoc tamen non obstante jus superioris seu jus quoddam majestaticum violat (§. 239. part. 1. Pbil. monetam pract. anti.).

cudunt.

Ideo jam superius annotavimus, graviter puniendos esse etiam eos, qui sine permissu superioris monetam etiam probam cudunt. Diximus ante (not. §. 934.), *Lycurgum* inter privatos ponnisi ferrei nummi usum admisisse. Facile patet, valorem

valorem extrinsecum monetæ tum minime respondisse valori interno. Ecquis vero hoc facere poterit, & cogere cives, ut eundem admittant, nisi superior? Immo omnia, quæ in Rep. constituenda sunt, ad imperii civilis exercitium pertinent, & per consequens jus ea constituendi ad jura majestatica.

§. 940.

*Superiori competit jus valorem extrinsecum monetæ tam Jus superio-
propria, quam peregrina determinandi, eum augendi & minuendi, ris circa va-
prouti e re civitatis visum fuerit. Etenim superior præscri-
lorem in-
bere debet, quantum metalli vilioris auro & argento puro
trinsecum
in nummis admisceri debeat (§. 804.). Quamobrem cum
monetæ,
valor intrinsecus æstimetur ex materia & pondere, extrinseca
vero consistat in valore eidem imposito (§. 544. part. 4.
Jur. nat.), hunc vero imponere nequeat nisi superior (§.
938.), qui leges præscribere potest (§. 813.); Superiori
utique competit jus valorem extrinsecum monetæ, quam
cudi curat, determinandi. Quod erat primum.*

Enimvero si propter commercia cum exteris permit-
tendum, ut moneta peregrina invehatur; patet valorem ex-
trinsecum utriusque monetæ proportionalem esse debere valo-
ri intrinseco utriusque, ita ut se habeat valor extrinsecus mo-
netæ peregrinæ ad valorem extrinsecum propriæ ut illius
valor intrinsecus ad valorem intrinsecum hujus, ne scilicet
æqualitas in contractibus servanda turbetur diversarum mo-
netarum usu. Superiori itaque etiam competit jus determi-
nandi valorem extrinsecum monetæ peregrinæ, quam ha-
bere debet in civitate. Quod erat secundum.

Quodsi ergo e re civitatis visum fuerit, ut valor mo-
netæ extrinsecus vel augeatur, vel minuatur, quamvis curæ
potissimum habere debeat, ut bonitas extrinseca illius con-
(Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.)   Xx xx   veniat

veniat cum bonitate intrinseca (§. 803.); hoc tamen non obstante, cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.), valorem extrinsecum monetæ augere & minuere potest, prouti e re civitatis fuerit. *Quod erat tertium.*

Optandum equidem foret, ut Rectores omnium civitatum monetam probam cudi curarent, cujus scilicet valor extrinsecus cum intrinseco conveniret, quemadmodum fieri debebat (§. 803.), nisi vi domini eminentis aliter disponi jubeat necessitas (§. 110, 111.); id tamen magis optandum, quam sperandum, prouti sunt seculi nostri mores. Quamobrem de valore extrinseco monetæ provide constituendum, ne quid damni inde sentiant cives, vel civitas universa: id quod pertinet ad prudentiam civilem. Facile autem patet, superiores abuti jure suo, si valorem extrinsecum monetæ ita determinet, ut is sit civibus damnosus. Damnum enim, quod ex moneta minus proba in totam Remp. redundat, haud exiguum est, cum inde dependeat pretium rerum omnium ceterarum.

§. 941.

De moneta nullius valoris intrinseci in casu necessitatis causa.

Si ob temporum calamitates moneta ex materia vili, vel exigui, aut fere nullius pretii causa immodicus valor extrinsecus tribuendus; cessantibus illis superior curare debet, ut cum moneta feci in casu proba permutesur. Etenim si ob temporum calamitates moneta ex materia vili, vel exigui, aut nullius fere pretii cudienda, eique valor extrinsecus immodicus tribuendus; patet id fieri penuria pecuniæ, quæ sumptibus Reip. administrandæ ac defendendæ causa faciendis non sufficit, consequenter si necessitas urget, ut monetæ exigui, vel nullius valoris intrinseci valor immodicus tribuendus, id ad onera Reip. referendum (§. 774.) & vi domini eminentis valorem istum constituit superior (§. 110, 111.). Quamobrem cum onera Reip.

Reip. singuli ferre debeant pro modo facultatum suarum (§. 777.), & si de rebus singulorum vi domini eminentis disponitur, quantum fieri potest, ipsis satisfaciendum, nec damnum nisi pro rata ferendum (§. 119.); cessante necessitate, quæ immodicum istum valorem monetæ urgebat, superior curare debet, ut cum moneta proba permutetur.

Experientia constat, ob temporum calamitates gentes quasdam usas fuisse moneta ex corio cusa, vel monetæ cupreæ immodicum valorem fuisse tributum, quæ valorem intrinsecum argenteæ ejusdem ponderis longe superabat, immo vix aureæ ejusdem ponderis conveniret. Nisi subditi ad incitas redigi debeant si non omnes, saltem plurimi, necesse omnino est, ut valorem istiusmodi immodicum publica tueatur fides, consequenter ut monetæ probæ deficientis vicem interea sustineat moneta nullius pretii, donec cum proba permutari possit. Perinde nimirum est ac si in contractibus fides haberetur de pretio, & publicum debitoris vicem sustineret, qui vero ultimi monetam istam acceperunt, essent creditorum loco, moneta permutanda chirographi locum obtinente. Hæc si accurate perpendas, nihil in immodico istiusmodi valore, quem necessitas imponi jubet, deprehendes, quod sit injustum, vel iniquum, nec habent singuli quicquam, de quo jure conqueri possint. Saluti omnium prospicitur, quantum per temporum calamitates datur, nec quisquam sentit onus, quam quod unicuique civi ferendum, si monetæ nullius aut immodici valoris cum proba permutandi causa onera extraordinaria sint imponenda, ordinariis minime sufficientibus.

§. 942.

Superiori competit jus dignitates civiles conferendi. Et-De jure con-
enim dignitates civiles debent esse præmia insignium in Rep. ferendi di-
meritorum (§. 768.). Quamobrem cum de Rep. non mo-
do bene mereantur, qui officio quodam publico funguntur *gnitates ci-
viles.*

(§. 884.), verum etiam ii, qui eximia quadam diligentia funguntur, propter habilitatem eminentem, non omnibus communem (§. 889.); dignitates civiles connectendæ non modo sunt cum officiis publicis convenientes, sed & majores conferendæ iis, qui ob habilitatem singularem iisdem utilius funguntur. Quoniam itaque superiori competit jus officia publica conferendi (§. 886.), cumque ea conferri non debeant, nisi habili (§. 890.) & collatio pacto perficiatur utrinque servando (§. 900. 901.), ac ideo ejusdem sit judicare, qua diligentia quis officio fungatur; eidem quoque competit jus dignitates civiles conferendi.

Ostenditur etiam hoc modo. Superior curæ habere debet, ut, qui bene de Rep. merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), determinando actus externos, quibus honor ob merita in Remp. exhibetur bene de eadem merentibus a ceteris (§. 762.). Quamobrem cum hoc fieri aliter non possit, nisi quatenus de titulis & præcedentia disponit (§. 764.) & in his dignitates civiles consistunt (§. 765.); necesse omnino est, ut habeat jus dignitates civiles conferendi, consequenter id eidem competit.

Nimirum omne jus superiori competere debet, sine quo officio suo satisfacere nequit, sicuti naturaliter lex naturæ unicuique dat jus ad ea omnia, sine quibus obligationi suæ naturali satisfacere nequit (§. 159. part. 1. *Phil. pract. univ.*) Quomodo itaque operam dare tenetur, ut subditi minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 359.); ita quoque curare debet, ut qui alios honorare nequeunt, quemadmodum merentur, vel etiam nolunt, externum tamen honoris cultum iis exhibere teneantur, qui honore digni sunt. Necesse igitur est, ut ipsi comperat jus de eo statuendi, prouti sibi visum fuerit. Atque ideo jus dignitates civiles conferendi cum imperio civili recte coheret, sicuti jura cetera, de quibus

quibus antea dictum est. Quomodo vero jus hoc rite fit exercendum, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur, quemadmodum fieri debet (§. 809.), per ea patet, quæ supra jam demonstravimus (§. 766. & seqq.). Quamvis autem primo intuitu parum interesse videatur Reip. quomodo jus hoc exerceat superior; penitus tamen rem inspicentibus satis patet, abusum ejus Reip. plurimum nocere, & multorum vitiorum esse fomitem, quæ in Rep. minime alenda, sed summo potius studio eradicanda sunt. In statu naturali homines omnes æquales sunt (§. 81. part. 1. Jur. nat.), nemini prærogativa ulla (§. 94. part. 1. Jur. nat.), nemini præcedentia competit (§. 106. part. 1. Jur. nat.). Honorem non pariunt nisi facta ex virtutibus intellectualibus & moralibus profecta (§. 551. part. 1. Jur. nat.) & unicuique liberum est, quomodo alterum honorare velit (§. 538. 539. part. 1. Jur. nat.). In statu civili vero, cum alii aliis Reip. utiliore operam præstant, merita in Remp. homines faciunt inæquales, & quatenus superior, cui ea perspecta sunt, actus externos determinans, quibus honor debitus unicuique conferatur, inæqualitatem istam tuetur,

§. 943.

Ad jura majestatica pertinet jus belli. Ad finem enim *De jure bel-* civitatis etiam pertinet securitas (§. 13.), consequenter *li, quale sit.* cuitas a metu omnis vis externæ (§. 12.). Quamobrem necesse est, ut civitas defendatur adversus injurias extraneorum, & vi persequatur jus suum adversus eos, siquidem id ipsi tribuere nolunt. Quoniam itaque jus se defendendi (§. 1114. part. 1. Jur. nat.) & jus vi persequendi jus suum adversus eum, qui idem nobis tribuere non vult, jus belli est (§. 1103. part. 1. Jur. nat.) civitati jus belli competit, consequenter cum Resp. administrari nequeat sine jure belli, ad jura majestatica utique etiam pertinet jus belli (§. 810.).

Jus belli omnino involvit jus in actiones civium, quatenus alii arma sumere, alii ad sumtus bellicos contribuere, et operas alias præstare tenentur, ac ideo negari nequit jus belli pertinere ad imperium civile (§. 32.), nec hoc sine eo in exerceri posse, ut bonum publicum promoveatur (§. 23.). Enimvero cum jus belli sit jus genti unicuique competens in gentes alias; de eo rectius agetur in Jure Gentium. Sunt qui jus belli ad jus gladii referunt, quatenus eidem inesse videtur jus quoddam in vitam civium, quemadmodum supra jam annotavimus (not. §. 834.). Enimvero cum commodius visum fuerit jus gladii in strictiori significato sumere (§. 834.); jus quoque belli ab eodem distinguimus, ut omnis evitetur confusio, nec in demonstrando præter necessitatem difficultatibus implicemur. Quatenus vero cum jure belli jus quoddam in vitam civium cohæret, id in Jure Gentium disertius explicandum erit. Qua etiam de causa jam prætermittimus jura particularia, quæ jus belli continet, quatenus id ipsum sine iis exerceri, seu bellum geri minime potest, qualia sunt jus conscribendi militem & belli causa tam tributa indicendi, quam munera imponendi.

§. 944.

*De jure pac-
tionis fa-
ciendi cum
gentibus
aliis.*

*Ad jura majestatica quoque pertinet ius pac-
tionis faciendi cum gentibus aliis utilitatis Reip. causa.* Etenim cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.); si utilitas Reip. exigat, ut pac-
tionis ineantur cum gentibus aliis, eadem utique ineundæ sunt. Quoniam itaque sine jure pac-
tionis faciendi cum gentibus aliis utilitatis Reip. causa imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum fieri potest, promoveatur; jus pac-
tionis faciendi cum gentibus aliis ad jura majestatica pertinet (§. 810.).

Competit hoc quoque jus genti unicuique respectu aliorum.

sum. Quamobrem de eo quoque fusius agendum in Jure Gentium. Hic saltem ejus mentionem obiter quasi facere volumus, ne quicquam prætermisisse videamur, quod ad jura majesticata maxime referendum. Quamobrem si quis adhuc quædam desiderare posse videatur in demonstratione tam juris belli, quam juris pactiones faciendi cum gentibus aliis; is, quæso expectet, donec in Jure Gentium originem utriusque Juris altius repetere datum fuerit. Ea igitur de causa hic loci etiam silentio præterimus jus mittendi legatos, quod potissimum a jure pactiones faciendi & jure belli dependet, prouti suo loco ostensuri sumus.

§. 945.

Per *Jus circa sacra*, aut *Jus sacrorum* intelligimus jus *Jus circa* disponendi de iis, quæ ad cultum divinum & Ecclesiam *sacra quid spectant.* *lit.*

De Jure sacrorum variæ sunt opiniones, quæ tamen non tam Juri naturæ, quam interpretationi Scripturæ sacræ originem debent, ac ideo religionem christianam & ecclesiam christianam præsupponunt. Nos non transcendimus in Jure naturæ spheram eorum, quæ ex principiis rationis demonstrari possunt. Si qua enim divinitus constituta in Scriptura sacra traduntur, ea ad forum theologorum spectant. Ex principiis rationis alia religio deduci nequit, quam naturalis (§. 512. *part 2. Theol. nat.*). Quamobrem nec alia in eodem supponitur Ecclesia, quam qui est coetus Deum eo modo colentium, quem ratio insinuat. Quia vero quæ de jure circa cultum divinum, quatenus naturalis est, & in Ecclesiam, quæ huic cultui dedita, demonstrantur, ad Ecclesiam quoque christianam applicari possunt ac debent, quatenus verbo divino, quo nicitur religio & Ecclesia christiana, non alia superadduntur, aut constituta sunt; ideo quæ de jure circa sacra naturali demonstraturi sumus, minime referenda sunt inter ea, quæ nullius usus sunt, quin potius sine hisce principiis dissentientes opiniones

niones de jure sacrorum inter christianos dijudicare non licet. Quinque vulgo commemorantur opiniones de jure summæ potestatis in Ecclesiam. Prima Papæ, secunda presbyteris, tertia, quæ *Hobbesi* est, imperio civili jus omne subijcit; quarta inter jus Ecclesiæ internum & externum distinguit, & hoc ad imperium civile refert; quinta denique ecclesiasticis præter confessionem fidei nihil concedit, sed potestatem omnem imperio civili adscribit. Nos in examinandis istis opinionibus nullam operam colloçabimus; sed de jure sacrorum ea solum trademus, quæ ex principiis rationis demonstrari possunt, seposito omni sectæ præjudicio. Vid. *Huberus* de Jure Civ. lib. 1. Sect. 5. c. 1. & seqq.

§. 946.

*An Rectori
civitatis
cõpetat.*

Rectori civitatis competit jus aliquod circa sacra. Curæ enim habere debet, ut subditi Deum colant (§. 458.), sintque pii (§. 457.) ac virtuti dediti, a vitio alieni (§. 456.). Ac ideo in Rep. instituendi doctores publici (§. 459.), condenda templa (§. 462.), instituendi dies festi (§. 467.). Curare debet, ne cultus divinus publicus negligatur (§. 471.), & ne religio contemnatur (§. 472.), in cultu autem divino ceremoniæ aptæ & convenientes instituantur (§. 478.). Quoniam igitur necesse est, ut Rector civitatis de iis, quæ ad cultum divinum & ecclesiam spectant, disponat (§. 1230. & seqq. part. 1. Jur. nat. & §. 484. b.); jus vero disponendi de iis, quæ ad cultum divinum & ecclesiam spectant, jus circa sacra est (§. 945.); Rectori civitatis, seu superiori jus aliquod circa sacra competit.

Naturaliter competere superiori in civitate aliquod jus circa sacra, in dubium vocari nequit, quia ex eodem fonte derivatur, ex quo fluunt cetera jura ad imperium civile spectantia. Nimirum quando civilis societas contrahitur, singuli in hoc consentiunt, ut universis competat jus determinandi ea, quæ ad

ad finem civitatis consequendum necessaria sunt (§. 28. 30.). Atque hoc ipsum jus imperium civile est (§. 32.), a quocunque tandem & quacunque lege exerceatur (§. 37.). Quamobrem cum cultum divinum publicum & alia, quæ ad ecclesiam spectant, non minus requirat finis civitatis, quam cetera, quæ de Rep. constituenda demonstrata sunt, prouti ex demonstrationibus superioribus (§. 458. & seqq.) abunde patet, jus disponendi de iis, quæ ad cultum divinum publicum, & de aliis, quæ ad ecclesiam spectant, non minus ad jus Rectoris civitatis pertinet, quam jus constituendi cetera, quæ in eodem constituenda sunt. Quodsi vero populus imperium non sibi metipsum retinuit, sed in alium, vel alios transfudit; jus Rectoris civitatis metiendum est ex voluntate populi. Tantum nimirum est, quantum contulit & conferre potuit, salva obligatione naturali, quæ in se immutabilis (§. 142. part. 1. Phil. pract. univ.). Videndum itaque quantum juris circa sacra populus in Rectorem civitatis transferre potuerit, & quantum transferre voluisse intelligatur.

§. 947.

Qui in civitatem cœunt, inter se convenire nequeunt, ut Quatenus de cultu divino interno & iis, quæ vi interni in externo aliter sese de religione habere non possunt, pro vero haberi debeat, quod visum fuerit parti convenire majori, nisi quatenus controversia in Ecclesia orta provisionaliter nequeunt, decidenda; aut de ea certi quid constituendum. Etenim quæ ad qui in civitatem divinum internum spectant, si dogmata, quæ is supponit, spectes, eorum veritas nititur demonstratione, prouti cœunt. ex Theologia naturali patet; si vero agenda spectes, eorum veritas similiter via demonstrationis innotescit; prouti patet ex iis, quæ in parte prima Juris naturæ demonstrata sunt integro capite quarto. Quodsi præterea sumatur, Deum quædam revelasse de se ac voluntate sua modoque ipsum colendi, prouti Christiani per Prophetas & Apostolos in eorum
(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.)   Y y y   scri-

Scriptis, quæ Scripturæ sacræ nomine comprehendimus, factum esse sumimus; quæ ex principiis rationis demonstrandis superaddenda veniunt, ex revelatione divina dijudicanda sunt. Quamobrem cum fieri non possit, ut habeas pro vero, nisi convincaris (§. 983. Log.); consequenter id imperari minime possit; qui in civitatem coeunt, inter se convenire nequeunt, ut, quod de cultu divino interno visum fuerit parti majori, habeatur pro vero. *Quod erat primum.*

Enimvero si qua sunt in cultu divino externo, quæ aliter sese habere nequeunt, quamdiu habeantur pro vero, quæ ad cultum divinum internum spectant, sive directe, quatenus sunt hujus pars quædam, sive indirecte, quatenus agenda nituntur dogmatis, seu veritatibus theoreticis; de illis conveniri nequit, quod de his conveniendum non est, cum sibi mutuo repugnantia velle nequeamus. Quamobrem cum, qui primi in civitatem coeunt, inter se convenire nequeant, ut, quod de cultu divino interno visum fuerit parti majori, habeatur pro vero, *per demonstrata*; ideo nec convenire possunt, ut, quod de iis, quod vi cultus interni in externo aliter sese habere nequeunt, parti majori visum fuerit, habeatur pro vero. *Quod erat secundum.*

Quodsi vero in Ecclesia controversia aliqua oriatur de dogmatis vel agendis, sive de iis, quæ ad cultum divinum internum pertinent, aut ad eundem in externo ita referuntur, ut vi illius aliter sese habere non possunt; cum inter sit Reip. utraque terminetur, ne ex dissensu mutua orientur odia, tranquillitati Reip. adversa (§. 11.), nec infirmi, quibus verum a falso discernere datum non est, reddantur perplexi, provisionaliter saltem decidendum est, quid publice doceri, aut fieri in cultu divino publico debeat, aut quid

quid interea constituendum, donec pars una convicta cedat alteri & concordia una sit sententiarum. Quoniam vero provisionalis istiusmodi decisio, aut constitutio obtineri nequit, nisi admittatur ut id valeat, quod parti majori visum fuerit; qui in civitatem coeunt, saltem tacite convenisse intelliguntur, ut, si controversia quædam in Ecclesia oriatur, quæ provisionaliter vel decidenda, vel de qua provisionaliter certi quid statuendum, illud valeat, quod visum fuerit parti majori. *Quod erat tertium.*

Assensum extorqueri non posse, nisi per rationes, quæ unicuique videntur evidentes, & vel ad convincendum, vel persuadendum sufficiunt, adeo manifestum est, ut a nemine in dubium revocari possit. Quamobrem & quilibet concedere tenetur, non posse imperari, ut pro vero habeas id, de quo convictus, vel persuasus non es per rationes tibi evidentes. Maxime igitur absurdum foret, ut quis assensum suum subjicere vellet voluntati aliorum. Obstat vero etiam ipsa lex naturæ, & si præterea admittas revelationem quandam divinam de cultu Nominis, etiam hæc ipsa, quo minus in iis, quæ in propositione præsentate sumuntur, subjicias voluntati humanæ. Quæ enim lex naturæ præcipit aut prohibet, ea tantæ sunt necessitatis, ut mutari non possint, & quæ inde venit obligatio, non minus necessaria est (§. 142. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Et quæ Deus fieri vult, ea ut faciat homo necesse est, nec quicquam in iis relictum arbitrio ipsius (§. 970. *part. 1. Theol. nat.*). Quamobrem si vel maxime, qui primi in civitatem coeunt, convenire vellent, ut in iis, quæ ad cultum divinum internum pertinent & in externo indivulso nexu isti cohærent, pendere velint a voluntate partis majoris; pactum tamen hoc foret illicitum (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter nullum. Si vero controversia in Ecclesia orta ut terminetur, vel sopiatur, e re tam Ecclesiæ, quam civitatis fuerit, cum parti neutri imperari possit, ut sententiam alterius amplectatur

& pro vera habeat, vi eorum, quæ modo dicta sunt, non aliter id obtineri potest, nisi ut provisionaliter vel decidatur, quid publice doceri aut fieri debeat, aut certi quid constitutur, veluti ut unicuique liberum sit sententiam suam proponere ac rationibus defendere, citra contumeliam & insectationem partis alterius, vel ut de eo, quod controversum est, in cultu divino publico taceatur. Istiusmodi autem decisiones & constitutiones provisionales, ubi omnium æquale jus est, aliter fieri non possunt, nisi ut prævaleat, quod parti majori visum fuerit eorum, qui in Ecclesia sunt. Quodsi hæc probe perpendas, circa præpositionem præsentem nihil prorsus dubii restabit. Necessesse autem omnino est, ut hæc probe perpendantur, quia ex propositione præsentem deducenda sunt, quæ ad jus circa sacra pertinent, ne scilicet id ulterius extendas, quam licitum est.

§. 948.

*Quomodo
jus circa sacra
naturaliter restrin-
gendum.*

Quoniam civitates pacto constitutæ (§. 4.), consequenter nec jus universis in singulos aliud competere potest, quam quod pacto isto continetur, qui vero in civitatem coëunt, inter se convenire minime possunt, ut de iis, quæ ad cultum divinum internum spectant, vel iisdem in externo indivulso nexu cohærent, prævaleat id, quod parti majori visum, nisi controversia in Ecclesia orta vel provisionaliter decidenda, vel de ea certi quid constituendum (§. 947.); *ius circa sacra, quatenus originarie in populo est, extendi nequit ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & indivulso nexu cum eodem in externo cohærent, nisi quatenus provisionaliter controversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid constituendum.*

Videmus itaque, quomodo jus circa sacra naturaliter restringatur, & inde porro liquet, quando eodem abutatur is, cui exercitium ejus convenit, idem ultra limites jure naturali definitos

nitos extendendo. Aliter nimirum jus circa sacra concipi nequit, quam quale ex pacto, quo civitates constitutæ, resultare potest. Et propterea necesse est, ut in Jure naturæ idem ex fonte suo deducamus. Cum vero ex ipsa demonstratione propositionis præcedentis pateat, pacto illo præjudicari non posse iis, si qua divinitus revelata sunt; ea omnia salva manent, quæ de jure circa sacra revelationi divinæ consentanea demonstrari possunt, sed ea cum non sint ejus fori, in quo jam versamur, Theologis tractanda relinquimus. Agitur hic de jure publico universali, non vero de eo, quod vel omnibus civitatibus christianis commune, aut huic, vel alteri proprium est. Quod enim a religione christiana venit, ad civitatem qualem minime pertinet.

§. 949.

Quoniam jus circa sacra non aliter in alium transferri potuit, quam quatenus originarie in populo est, quod *vi juris* cirper se patet; *Qui jus circa sacra in Rep. habet, is imperare pro ea sacra im-* *lubitum nequit ea, quæ ad cultum divinum internum sive directe, perare ne-* *sive quocunque alio modo spectant, aut in externo indivulso quo-* *queat, qui* *dæm nexu cum eodem coherent, nisi quatenus provisionaliter con-* *id exercet.* *roversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid statuen-* *dum (§. 849.).*

Ita imperari nequit, ut dogma aliquod habeatur pro vero, nec ut hoc modo colatur Deus, qui opinionibus Deum colentium repugnat. Neque enim excipi potest, veram esse de Deo modoque ipsum colendi sententiam, quæ imperatur, cum jam antea monuerimus, assensum veritati præbendum imperari minime posse. Quando vero controversia aliqua oritur in Ecclesia, quam terminari non minus e re Ecclesiæ, quam civitatis est, imperari potest, ut dogma aliquod publice doceatur, non vero quod eidem contrarium, aut ne sententia quædam in conventibus publicis Ecclesiæ defendatur, vel ut utraque pars

sententiam suam citra contumeliam & insectationem partis alterius defendat rationibus, ac dissentientes se invicem amice tolerant, prouti cum res, de qua agitur, tum status Re p. aut ecclesiæ hoc potius, quam aliud statuendum suadet, vel permittit.

§. 950.

De iis, quæ
in cultum di-
vino exter-
no non uno
modo fieri
possunt.

Qui primi in civitatem coeunt, inter se convenire debent, ut in iis, quæ in cultum divino externo non uno modo fieri possunt, valeat istud, quod majori parti placuerit. Etenim si quæ in cultu divino externo non uno modo fieri possunt, ea nec lege naturali nec, si qua datur revelatio divina, eadem determinata sunt, consequenter lex naturæ in casu priore, & revelatio divina in posteriore tantummodo nobis dat jus ad faciendum, quod convenientius visum fuerit, etsi vi legis naturæ perfectivæ curæ nobis esse debeat, ut eligamus id, quod pro datis circumstantiis melius nobis videtur (§. 193. part. 1. Phil. pract. univ.), neque enim ultra id obligari possumus (§. 209. part. 1. Phil. pract. univ.). Enimvero qui primitus in civitatem coeunt, tacite conveniunt, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate, nisi expresse fuerit conventum, ut non nisi unanimia, vel certus votorum numerus vincat (§. 157.), quod posterius in præsentī casu vix fieri poterit, si negotium exitum habere debet, quemadmodum necesse est ut habeat. Quamobrem qui primi in civitatem coeunt, inter se convenire debent, ut in iis, quæ in cultu divino externo non uno modo fieri possunt, valeat istud, quod parti majori placuerit.

Pleraque ad cultum divinum externum spectantia talia sunt, quæ non uno modo fieri possunt. In his igitur regnat arbitrium singulorum, quorum omnium etsi æquale jus sit, societas tamen, quia societatem incunt, singuli sese obligant universis.

fis, quod jus suum dependens esse debeat a voluntate plurimorum, quatenus in hoc consentiunt, ut, quæ unanimi consensu constituenda, exitum habere debeant. Exempli loco esse possunt ceremoniæ, tempus, quo in templis cultus divini publici causa in diebus festis conveniendum, vestitus, quo in administratione cultus divini ministri ecclesiæ uti debent, & quæ alia sunt hujus generis longe plurima.

§. 951.

Quoniam jus circa sacra non aliter in alium transferri potuit, quam quatenus originarie in populo est; *Quomodo* *Qui de iis dispositus circa sacra in Rep. habet, is de iis, quæ in cultu divino publico ni possit vi sive externo non uno modo fieri possunt, pro lubitu disponere potest, juris circa prouti e re civitatis vel ecclesiæ ipsi visum fuerit.* *sacra.*

Facile patet, nos hic supponere, jus circa sacra in aliquem translatum esse pleno jure, ut ejus exercitium nullo modo restrictum sit. Nondum autem hic supponimus, in quemnam jus istud sit transferendum: hoc enim demum demonstrandum.

§. 952.

Qui in statu naturali in ecclesiam unam se congregant, De ecclesia inter se convenire debent, ut de iis, quæ ad cultum divinum publicum spectant, vel ad Ecclesiam, valeat, quod iis placuerit, qui naturali spe- numero prævalent. Cum qui in unam ecclesiam se congregant, eodem modo Deum colere velint (§. 484.); easdem de Deo & voluntate ipsius cultuque interno opiniones formare debent, quatenus cultus publicus externus ab iis dependet. Quoniam vero natura homines omnes liberi sunt (§. 146. part. 1. Jur. nat.), consequenter in agendo non dependent ab ullo homine, nisi a seipso (§. 153. part. 1. Jur. nat.), ac præterea æquales sunt (§. 81. part. 1. Jur. nat.), conse-

consequenter æqualia jura habent (§. 78. *part. 1. Jur. nat.*); si se in unam ecclesiam congregant, ea, quæ non uno modo fieri possunt, quoad cultum divinum publicum, vel Ecclesiam, communi consensu determinare debent. Et quia societatem quandam ineunt (§. 1. *part. 7. Jur. nat.*), in societate autem ratum esse debet, quod plurimis placuerit (§. 80. *part. 7. Jur. nat.*), nisi in quibusdam negotiis expressa conventionione unanimia vota requirantur, quæ ut exitum habeant necesse non est (§. 107 *part. 7. Jur. nat.*); qui in statu naturali in ecclesiam unam se congregant, inter se convenire debent, ut de iis, quæ ad cultum divinum publicum, vel ad Ecclesiam spectant, valeat, quod iis placuerit, qui numero prævalent.

Propositio præsens nihil difficultatis habet. In statu enim naturali a voluntate paciscentium unice dependent omnia, de quibus inter se conveniri volunt, nisi quod interne obligentur, ne consentiant in id, quod legi naturæ adversatur (§. 159. *part. 1. Jur. nat.*): id quod tamen conscientie ipsorum relinquendum (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Qui igitur in statu naturali in ecclesiam se congregant, de iis, quæ ad cultum divinum publicum atque ecclesiam spectant, disponere possunt, prouti ipsis visum fuerit. Patet autem in statu naturali concipi non posse nisi ecclesias particulares (§. 484), etsi nihil obstat, quo minus ecclesie plures particulares eandem religionem profitentes per pacta invicem socientur: quod si contingat, inter eas valent ea, de quibus in pacto fuit conventionum. Naturaliter enim jus una in alteram nullum habet, nec una alteri perfecte quid debet; sed intra ea sola subsistendum, quæ charitatis sunt, & naturaliter homo quilibet alteri præstare tenetur, siquidem officio hominis satisfacere voluerit, nihil vero exigi potest.

§. 953.

Quoniam qui in statu naturali in ecclesiam unam se *penes quem* congregant, de iis, quæ ad cultum divinum publicum & ec-
cliam spectant, voluntate sua constituere possunt, quem- sit jus sa-
 admodum ipsis videtur (§. 952.); *in statu naturali omne jus statu nasu-*
circa sacra est penes unamquamque Ecclesiam particularem (§. 945.), rali-
nisi quatenus ecclesia plures particulares per pacta idem fecerint
dependens a se invicem (not. §. cit. & §. 789. part. 3. Jur. nat.).
 Et quoniam de jure suo pro arbitrio statuere possunt, trans-
 ferendo idem in alium, vel alios ea lege, qua placuerit
 (§. 11. 12. part. 4. Jur. nat.); *in statu naturali ecclesia una*
particularis jus circa sacra vel in unam personam, vel in certum
collegium transferre potest, sive absolute, sive certa lege, & eccle-
siae particulares plures idem in eandem personam, vel idem colle-
gium sive proprio motu, sive communi consensu transferre pos-
sunt.

In præsentī hypothēsi jus circa sacra sese habet per modum
 imperii civilis, quorum illud originarie penes Ecclesiam est &
 res incorporalis ejusdem propria, quemadmodum hoc origi-
 narie est penes populum (§. 33.) & res populi propria (§. 34.).
 Quamobrem quæ de imperio civili demonstrata sunt, quatenus
 idem populus vel sibi retinet, vel in alium, aut alios plures
 transfert; ea etiam in præsentī hypothēsi de jure circa sacra
 intelliguntur. Ceterum hinc patet, jus circa sacra originem
 suam non deducere ex civitate, sed ex ecclesia, & per conse-
 quens per se non inesse imperio civili, sed accedere
 & quodammodo ab eo dependens effici, & ex sequenti-
 bus clarius elucescet. Patet ulterius, naturaliter non repugna-
 re, ut jus circa sacra quoad universam ecclesiam competat
 personæ uni, unitatis conservandæ causa. Atque ideo nullo
 minus dubitari potest, divinitus hoc institui potuisse: id quod
 num institutum sit quoad ecclesiam christianam, cum ex scri-
 pturis

ptura sacra decidendum fit, discussio ejus ad Theologorum forum pertinet.

§. 954.

*De necessa-
ria depen-
dentia juris
circa sacra
ab imperio
civili.*

Qui in civitatem coeunt, in hoc consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad eos actus, qui respectum quendam ad Remp. habent, vel quorum executio brachio civili indiget, & quatenus ecclesia tutelam civilem requirit. Et enim imperium civile, quod est jus universis in singulos competens (§. 32.), metiendum est ex fine civitatis (§. 30.), ac ideo eidem subsunt actus omnes; quatenus respectum quendam ad finem civitatis, consequenter Remp. habent (§. 16.). Quamobrem qui in civitatem coeunt, in hoc consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad eos actus, qui respectum quendam ad Remp. habent. Quod erat unum.

Et quoniam jus circa sacra exerceri nequit, nisi quae decreta sunt executioni dari possint; si quorundam executio brachio civili indiget, ad ea utique consensus ejus requiritur, penes quem imperium civile est, cum ab ipsius voluntate dependeat executio. Quamobrem qui in civitatem coeunt, in hoc consentire debent, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili quoad ea, quorum executio brachio civili indiget. Quod erat secundum.

Denique cum in civitatem coeant homines tranquillitatis & securitatis causa (§. 4. 13.), consequenter ut vaci sint a metu injuriarum & vis externae (§. 11. 12.); in hoc quoque consentiunt, ut ecclesiam tueatur superior adversus injurias aliorum atque vim externam, consequenter ut sit sub tutela civili. Quamobrem qui in civitatem coeunt, in hoc

hoc

hoc quoque consentire tenentur, ut jus circa sacra sit dependens ab imperio civili, quatenus tutela civili opus habet. *Quod erat tertium.*

Nemo præsumitur velle contradictoria. Hinc pactum posterius mutat in priori, quæ cum eo consistere nequeunt. Naturaliter jus circa sacra oritur ex pacto, quod ineunt, qui in ecclesiam se congregant; imperium civile vero ex pacto eorum, qui in civitatem coeunt. In statu naturali modus paciscendi dependet ab arbitrio membrorum Ecclesiæ, nisi quatenus is, quemadmodum omnis actus alius, regitur a Jure naturæ, & quatenus standum iis, quæ divini sunt instituti: in statu civili autem in iis, quæ respectum ad Remp. habent, sine superioris permisso nihil conveniri potest. Per imperium itaque civile limitatur jus circa sacra, sive ecclesia demum oriatur in Rep. sive antequam ea constituatur, sed non uno eodemque modo, prouti facile colligitur. Ac ideo imperium civile partem quandam juris circa sacra ad se trahit, quod per se eidem minime inest, cum gens concipi possit ab omni cognitione Dei remota ac per consequens omni cultu divino destitutum, ubi jus circa sacra nullum est.

§. 955.

Si qui in civitatem coeunt vel in ecclesiam jam fuerint congregati, vel saltem religioni cuidam addicti; ab arbitrio coeuntium dependet, utrum jus circa sacra cum imperio civili conjunctum esse debeat, an ab eo separatum, ut unicuique ecclesia particulari, vel universa maneat proprium, & quando imperium civile transfertur in alium, utrum in eandem personam imperium civile & jus circa sacra transferre velint, an duo hæc jura diversa transferre malint in diversas personas. Et ubi illud simpliciter deferatur, vel in restrictionis lege juris circa sacra nulla fit mentio juris circa sacra; ecclesia hoc jus sibi non reservasse intelligitur, sed idem

De conjunctione juris circa sacra & imperii civilis.

cum civili imperio in unam personam collatum censetur, nisi fortes prostant rationes in contrarium. Etenim in statu naturali omne jus circa sacra est penes unamquamque ecclesiam particularem, & ecclesia quælibet particularis idem transferre potest, vel in personam unam, vel plures, seu collegium quoddam (§. 953.). Quodsi ergo in civitatem coeunt, qui in ecclesiam jam fuerint congregati, vel saltem religioni cuidam addicti, ut communionem cultus publici habere possint; jus circa sacra vel cum imperio civili unire, & quando hoc transferunt, una cum eodem transferre, vel jus circa sacra ab imperio separare & id translato imperio sibi reservare, vel illo translato hoc sibi reservare, vel etiam imperium civile in personam aliam, jus circa sacra in aliam transferre valent, prouti sibi visum fuerit. *Quod erat unum.*

Enimvero si imperium simpliciter transfertur, aut in restrictionis lege nulla sit mentio juris circa sacra, *cum idem* perinde ac imperium civile (§. 33.) originarie in populo sit (§. 950.), consequenter in uno subjecto utrumque jus conjunctum, facta separatio non præsumitur, nec ulla ejus restrictio, ac ideo cum imperio civili jus circa sacra translatum intelligitur in eandem personam, ecclesia vero idem sibi reservasse non præsumitur, nisi fortes prostant rationes in contrarium. *Quod erat alterum.*

Qui absurdum putant, jus circa sacra separatim ab imperio civili esse, quasi Resp. in Rep. fingatur; judicium omnino præcipitant, nec absurditatem demonstrare valent. Sane in Rep. Hebræorum jus circa sacra erat penes Pontificem summum, imperium civile penes Regem & uterque jus suum habebat pleno jure ac independentem ab alio. Ecquis vero dixerit hoc institutum fuisse absurdum, etiamsi seponas, quod fuerit divinum? Relegenda hic sunt, quæ supra de divinitate imperii

imperii summi in partes potentiales annotavimus (§. 65.). Quamvis enim in superiori ostenderimus, Rectori civitatis competere jus aliquod circa sacra, (§. 946.); non tamen inde inferri potest, quod ad imperium civile simpliciter sit referendum, & quod quæ sacrorum causa ordinanda aut constituenda sunt, ab ipso ordinari & constitui debeant: etenim quantum sit hoc jus, quod Rectori civitatis competit, & quomodo exercendum, aliunde omnino æstimandum, prouti ex hactenus demonstratis apparet. E. gr. ponamus populum nullam adhuc communionem cultus divini publici habere: cum ad eundem quoque pertineat, ut populus instruat de Deo atque voluntate ipsius, omnique virtutum ac vitiorum genere, Rectori autem civitatis curæ esse debeat, ut subditi Deum colant (§. 458.), sintque pii ac virtuti dediti, a vitio alieni (§. 456. 457.), ecquis dubitaverit eum imperare posse cultum divinum publicum & ut in eo populus instituatur de Deo & voluntate ipsius, de virtutibus colendis, vitiis autem fugiendis? Propterea tamen non sequitur jus circa sacra naturaliter Rectori civitatis competens extendi posse ultra eos limites, quos ejus dependentia ab imperio civili præscribit. Hactenus vero jus quoddam circa sacra Rectori civitatis denegari nequit (§. 945.). Inde in Rep. Hebræorum Reges pii, quamvis jus circa sacra summum penes Pontificem maximum esset, idololatricum cultum sustulerunt, tanquam lege divina prohibitum. Hactenus enim cultus divinus respectum ad Remp. habebat. Ceterum notandum, non jam quæstionem esse de eo, quid melius sit, sed unde jus circa sacra oriatur Rectori civitatis, & undenam hoc sit metiendum.

§. 956.

*Si qua de jure circa sacra lege fundamentalis disponuntur, De jure civ-
ea tenent Rectorem civitatis.* Rector enim civitatis tenetur ea sacra lege
ad legum fundamentalium observantiam (§. 77.). Quodsi fundamen-
Zz zz 3 ergo tali desueto.

ergo lege fundamentali disponatur de jure circa sacra, ea quoque observare tenetur Rector civitatis.

Ita si lege fundamentali cautum, ne alia religio, quam cui populus addictus est, introducatur, vel cultus publicus concedatur iis, qui aliam profitentur; Rector civitatis religionem aliam introducere nequit, neque etiam permittere a recepta alienis cultum divinum publicum potest. Si dictum sit, ut nihil in sacris & ecclesiasticis mutetur; nec quoad dies festos, aut ceremonias superior quicquam mutare potest, etiamsi ceteroquin jus circa sacra summum eidem competat.

§. 957.

*De toleran-
tia diversa-
rum reli-
gionum in
Rep.*

Si lex nulla fundamentalis obstet; superior quamcunque religionem tolerare potest in civitate, modo ea non sit statui civili adversa, & eam prescribere potest legem, sub qua tolerare velit. Etenim si de religione lex nulla fundamentalis proestet, superiori liberum est, utrum præter eam, quam profitentur cives, aliam adhuc tolerare velit, nec ne, cum ipsius iudicio relictum sit, quid expediat Reip. Quamobrem si ipsi ita visum fuerit, religionem quamcunque aliam profitentibus concedere potest, ut in terris suis domicilium sibi constituent, & libero religionis suæ exercitio fruantur perinde ac cives reliqui, idemque intelligitur de civibus a religione, quam profitentur, deficientibus (§. 947. 948.), consequenter religionem quamcunque tolerare in civitate potest, si lex nulla fundamentalis obstet. *Quod erat unum.*

Enimvero si qui religionem quandam profitentur, foveant opiniones statui civili adversas, cum inde salutem Reip. periculum imminet, quæ suprema in eadem lex est (§. 89.); per se patet, religionem istiusmodi tolerari in Rep. non posse. *Quod erat secundum.*

Quo-

Quoniam vero a superioris voluntate unice dependet, utrum religionem aliam, quam quam cives profitentur, tolerare velit, nec ne, si nulla lex fundamentalis prosteret, *per demonstrata n. 1.* hi vero, quorum religio toleratur, non plus juris habere possunt, quam iis concedit superior; idem quoque legem præscribere potest, sub qua eam tolerare velit. *Quod erat tertium.*

Ita apud nos tolerantur Judæi, sed non permittitur ut sint opifices & ad officia publica sicuti cives admittantur. Diversam religionem profitentes tolerari possunt ea lege, ut exercitium publicum suæ religionis iisdem non permittatur, vel ut permittatur sive simpliciter, sive certo modo restrictum; ut prædia possidere possint, vel ut nequeant; ut officiorum publicorum ac dignitatum civilium sint capaces, vel incapaces & quæ sunt alia hæc gemina.

§. 958.

Quoniam superior, si lex fundamentalis non obstat, *De jure cir-* quo minus aliam religionem, quam receptam in civitate *ca sacra eo-* leret, eam legem præscribere potest, sub qua tolerare velit *rum, quo-* (§. 957.); si diversam religionem ab ea, quæ recepta est, *profirum religio-* sentes tolerare decrevit, per pacta cum iis *desuine potest jus circa toleratur.* *sacra, quod sibi competere debes, nec ultra id, de quo conventum* est, jus suum extendere potest, *et si eidem jus majus competat re-* *spectu ceterorum, qui recepta religioni addicti sunt (§. 789. part.* 3. *Jur. nat.).*

Ita si conventum fuerit, ne quid in ceremoniis, vel diebus festis immutare possit; nec quicquam juris quoad ceremonias, vel dies festos eidem competit. Per se autem patet, plus juris circa sacra tacite concessisse tolerandos præsumi non posse, quam per religionem, quam profitentur, habet ecclesia, cui sunt addicti. Ita Judæis, qui tolerantur, imperari nequit, ut
non

non Sabbathum, sed diem dominicam celebrent, vel dies festos christianis proprios, veluti festum ascensionis dominica, vel festa Apostolorum, aut etiam festa Patriarcharum atque Mosis, nec catholicis, ut non celebrent festum corporis Christi aut ascensionis B. virginis, aut ex adverso ut celebrent cum Lutheranis festum reformationis seculare, vel, quod in Saxonia receptum, annum. Paret porro jus circa sacra extendi non posse ultra ea, quæ in cultu divino externo vi interni non uno modo se habere possunt (§. 949. 951.).

§. 959.

*De religione
Recloris ci-
vitatatis.*

Si lege fundamentali cautum non sit, ut Rector civitatis eidem religioni addictus sit, quæ in civitate recepta; religionem aliam pro lubitu amplecti potest. Ast si dictum fuerit, ut regnum commutatur mutata religione, vel ut successionis ea de causa fiat incapax successoris; in casu priori regnum amittit, in posteriori jus succedendi. Quoniam enim jus circa sacra, etiamsi Rectori civitatis competat (§. 946.), non extenditur ad ea, quæ ad cultum divinum internum spectant & indivulso nexu in externo cum illo cohærent, nisi quatenus provisionaliter controversia in Ecclesia orta decidenda, aut de ea certi quid constituendum (§. 948.), per se vero patet, eum in hoc uti debere consilio doctorum ecclesiæ, imperium autem civile, quod ex fine civitatis metiendum (§. 30.), cum jure circa sacra per se nihil habeat commune (§. 60. 945.); nil obstat, quo minus imperium civile exerceat, qui alii religioni addictus est, quam quam subditi profitentur. Quodsi ergo lege fundamentali cautum non sit, ut Rector civitatis eidem religioni addictus sit, quæ in civitate recepta; nihil obstat, quo minus aliam religionem amplectatur, salvo jure imperandi, consequenter amplecti eam potest pro lubitu, quam voluerit (§. 70. Ontol.). Quod erat primum.

Enim.

Enimvero si in lege fundamentali dictum fuerit, ut Rector civitatis mutata religione regnum committat; imperium sub hac conditione in ipsum translatum & ab eo acceptatum intelligitur, ut, si aliam religionem amplectatur, imperium penes ipsum non diutius manere debeat. Quamobrem cum lege fundamentali stare teneatur Rector civitatis (§. 77. 74.), & si religionem aliam amplectitur, conditionem adimpleat, sub qua imperium habere nequit; si in lege fundamentali dictum fuerit, ut mutata religione regnum committatur, Rector civitatis regnum amittit, quando religionem aliam amplectitur. *Quod erat secundum.*

Quodsi denique in lege fundamentali expresse dictum fuerit, ut in regnum succedere non possit, qui alii religioni addictus, quam quæ in Rep. introducta; eodem quo ante modo patet, quod qui spem succedendi habet, jus omne amittat, quamprimum religionem aliam amplectitur. *Quod erat tertium.*

Clausula commissi adjici potest legi fundamentali cuicunque. Legibus autem fundamentalibus prospicitur libertati populi, qui libertatem conscientiarum omnium maxime curæ cordique habet. Ac ea de causa conditur quoque lex fundamentalis, ut Rex addictus sit religioni in Rep. receptæ, immo fervor religionis adjici jubet clausulam commissi. Ea tamen tacite adjecta nunquam intelligitur, & quando adjicitur, nullum sibi jus arrogat populus in conscientiam ejus, cui imperium deferitur, cum ipsi liberum sit, utrum id sub ea conditione accipere velit, nec ne. Quamdiu vero is est rerum status, ut populus leges fundamentales condere possit; de modo transferendi imperium pro libitu quoque disponere potest. Equidem negari non potest, melius esse, si Rector civitatis & subditi universi eidem religioni addicti sint, cum dudum exploratum sit, quantum religio suadere possit malorum; id tamen quod melius

est minime jus facit, nec per se repugnat, ut Rector civitatis bene imperet populo aliam religionem profitenti & subditi quoad religionem divisi concordiam colant, cum charitas, naturale hominum vinculum, unire possit animos diversa de modo colendi Deum sentientium; sicuti ex adverso male quoque imperant, qui eandem cum populo religionem profitentur, & mutuis odiis se invicem prosequuntur, qui ejusdem ecclesiae membra sunt. Nulla igitur ratio naturalis est, quæ urgeat necessitatem unius in Rep. religionis Rectori civitatis & universo populo communis. Ex principiis generalibus de jure sacrorum demonstratis haud difficulter deciduntur quæstiones particulares, quæ de hac materia occurrunt. Sed cum nobis non liceat esse prolixioribus, ad earum discussionem in præsentii non digredimur.

§. 960.

*Qualia jura
sint domi-
nium & im-
perium emi-
nens.*

Dominium & imperium eminentis ad jura majestatica persinet. Etenim vi domini eminentis de rebus civium (§. 111.), vi imperii eminentis de ipsa eorundem persona salutis publicæ causa disponitur in casu necessitatis (§. 114.), consequenter sine utroque jure imperium civile exerceri nequit ita, ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur. Quamobrem cum jura majestatica sint, sine quibus imperium civile ita exerceri nequit, ut bonum publicum, quantum datur, promoveatur (§. 810.); dominium & imperium eminentis sunt jura majestatica.

Hactenus recensuimus jura, quæ majestatica appellantur, seu imperio civili revera insunt prætermisissis tamen particulis, quæ sub singulis comprehenduntur & ex illis sub iisdem comprehensa intelliguntur, quæ prolixè de Rep. constituenda demonstravimus, non alio fine, quam ut appareat, quænam ad imperii civilis exercitium requirantur, ac per consequens quænam sint jura sub eo comprehensa. *Dividi
vulgo*

vulgo solent jura majestatica in majora & minora. Ad illa referuntur jus gladii, seu vitæ & necis, atque jus belli, jus condendi leges, jus tributa & vestigalia exigendi, seu onera civibus imponendi, jus pacem & foedera pangendi ac legatos mittendi, jus magistratus creandi, dominium denique eminens; ad minora vero jus creandi magistratus inferiores, nobiles, comites &c. & doctores, jus concedendi nundinas & ferias, jus dispensandi circa leges in utilitatem privatorum, veluti veniam ætatis minoribus, inducias debitoribus dando; jus monetæ cudendæ, bona in poenam confiscandi, bona vacantia & res derelictas occupandi, jus venandi & quæ sunt alia hujus generis. Sed parum refert, num jura alia majora, alia minora appellare malis, modo constet, quænam jura imperio civili insint, ut sine iis id ita exerceri nequeat, quemadmodum bonum publicum exigit. Quamobrem nec litem hanc nostram facimus, num hoc, vel istud jus potius ad jura majestatica majora, quam ad minora vel contra referri debeat.

§. 961.

Superior ~~in~~ *eos*, per quos civitatem regit, tantundem *ju-* De jure co-
ris conferre tenetur, quantum functiones eorum exigunt; tantun- rum, per
dem autem conferre potest, quantum placuerit, nisi lege fundamen- quos civita-
ali quadam sint definita. Etenim superior per alios civitatem *tem regis*
 regens certas exercitii imperii partes iisdem committit (§. *superior.*
 218. part. 7. *Jur. nat.*). Necessè igitur est, ut tantundem
 juris habeant, quantum exercere nomine superioris debent,
 consequenter is tantundem juris conferre tenetur, quantum
 functiones eorum exigunt. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam superior solus per se civitatem
 regere nequit, sed partim per alios regere tenetur (§. 883.),
 quatenus vero lege fundamentalis non impeditur, seu liber-
 tas ejus in iis, quæ decernit, non restringitur (§. 74. 77. 78.),

De modo regendi civitatem prouti visum fuerit, statuere potest, in eos, per quos civitatem regit, tantundem juris conferre potest, quantum placuerit, nisi lege fundamentali quaedam sint definita. *Quod erat alterum.*

Iti, per quos superior civitatem regit, jus suum ab eo habent, qui tantum conferre potest, quantum voluerit, quatenus imperium absolutum spectatur, tantum autem conculisse intelligitur, quantum functiones demandatae exigunt. Quodsi vero intra tam arctos limites jus horum coerceri minime debeat; expresse voluntatem suam superior declarare tenetur, quantum ultra necessitatem absolutam juris iisdem concedere velit, ne in iis consensum ejus requirere, vel voluntatem scrutari teneantur. Per se autem patet, si qua de modo regendi per alios Remp. & de jure hisce competente lege fundamentali statuta sunt, ea tum a superiore, cujus jus absolutum non est, mutari minime posse.

§. 962.

De illius dependentia a est a voluntate superioris.

Jus eorum, per quos superior civitatem regit, dependens Etenim ii, per quos superior civitatem regit, jus eidem competens non proprio, sed ipsius nomine exercent: quod per se patet. Enimvero is, qui jus alteri competens ipsius nomine exercet, idem exercere nequit pro lubitu suo, sed quemadmodum alter vult, aut velle praesumitur, consequenter in exercendo jure a voluntate committentis dependet (§. 851. *Ontol.*). Jus igitur eorum, per quos superior civitatem regit, dependens est a voluntate superioris.

Magistratus jus suum a superiore habent, nec ipsis per se competit, consequenter absolutum esse nequit. Et quamvis per leges fundamentales & per privilegia a Rege confirmata ante homagii praestationem certa quaedam jura certis magistratibus

tibus competant; non tamen propterea exercitium horum jurium independens est a voluntate superioris, sed eidem omnino subest. Aliud enim est, num jus superioris quoad exercitium lege fundamentali restringatur aut limitetur; aliud vero est, si lege fundamentalis, aut alio modo obligatorio determinetur, quale jus iis competere debeat, per quos ut civitas regatur, necesse est: per hoc enim non officitur summitati, quæ superiori salva manet, ac ideo non tollitur dependentia exercitii jurium magistratibus concessorum a jure superiori competente.

§. 963.

Quoniam *jus eorum, per quos superior civitatem regit, Dependens* est a voluntate superioris (§. 962.); *quilibet eorum actus istiusmodi sunt, ut a superiore irriti reddi possunt, consequenter his, qui ipsorum juri subsunt, provocatio ad superiorem permessa, & nisi obstent leges fundamentales, superior quoque per se facere potest, quæ per eas fieri debebant, quoties ipsi visum fuerit.*

E. gr. ponamus magistratui concessum esse jus functiones quasdam leviores aliis committendi, vel eligendi pro lubitu eos, quorum ministerio indigent in executione eorum, quæ ipsi demandata sunt. Hoc non obstante superior functiones istas committere potest iis, quibus voluerit, quando ita fert occasio, vel etiam præcipere, ut in executione eorum, quæ magistratui demandata sunt, utantur hujus ministerio, quem ipse elegit. Similiter si in casu quodam ferre legem iis, quos juri magistratus subjecit, eidem concessit; legem istam irritam facere potest, si ea ipsi displicuerit. Ex propositione autem præsentis intelligitur, quo sensu accipiendum sit, quod vulgo dicitur, jura majestatica incommunicabilia esse, nimirum non quod exercitium eorum committi possit non aliis, sed ut summitas semper maneat apud superiorem, qui jura quædam cum aliis communicat. Aliud nimirum est habere quid per

semet, aliud in potestate concedentis esse, quod habes. Dependente juris, quod habes, a potestate concedentis effectus necessarius est, ut hic exercitium revocare possit, quoties lubet.

§. 964.

Idem ulterius expenditur.

Quoniam jus eorum, per quos civitatem regit superior, dependens est ab ejus voluntate (§. 962.); omnes isti, per quos civitatem regit superior, quocunque demum nomine veniant, subjecti sunt juri superioris, consequenter in voluntate ejus acquiescere semper tenentur (§. 141. 142. part. 1. Jur. nat.).

E. gr. ponamus magistratui concessum esse jus gladii ita ut poenam capitalem executioni dare possit sine confirmatione superioris, seu ejus, qui summam potestatem habet; hoc tamen non obstante superior, quoties voluerit, causas advocare, vel damnatis poenam remittere, ac pro lubitu eandem mitigare potest.

CAPUT V.

De Theoria naturali legum civilium.

§. 965.

Leges civiles quanam sint.

Leges civiles dicuntur, qui a superiore feruntur in civitate. Quamobrem cum quælibet lex sit regula, juxta quam actiones nostras determinare obligamur (§. 131. part. 1. Phil. pract. univ.); juxta leges civiles subditi actiones suas in civitate determinare tenentur, & quoniam hæc obligatio dependet a voluntate superioris, lex autem positiva humana est, cujus obligatio dependet a voluntate hominis, vel hominum plurium (§. 149. part. 1. Phil. univ.); leges civiles sunt leges positiva humana.

Quamvis

Quamvis leges civiles condantur a superiore; absit tamen ut tibi persuadeas, in eo regnare merum arbitrium superioris. Jus enim naturæ quemadmodum regit omnes actus humanos; ita quoque regit voluntatem superioris in ferendis legibus. Ad Jus igitur naturæ pertinet, ut demonstrretur, quomodo leges civiles legi naturæ convenienter sint condendæ. Dudum hoc observarunt veteres: unde *Ulpianus* l. 6. ff. de J. & J. cum aliquid ait, addimus, vel detrahimus Juri communi (per quod intelligitur Jus istud natura constitutum, & omnium gentium commune), jus civile efficitur, & jus civile definit, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei servit. Hic igitur nobis demonstrandum est, quid addendum sit legi naturali, ut ex ea fiat lex civilis. Sane quia leges naturales sunt veluti basis, cui innituntur civiles, ideo contingit leges alias esse æquas, alias vero iniquas, alias justas, alias vero injustas. Etenim si de eo iudicium ferre velis, necesse est, ut sit legum civilium aliqua norma, quæ alia non est nisi lex naturæ, quatenus ad finem civitatis consequendum referatur (§. 30.). Quamvis vero lex naturæ omnes determinet actiones humanas, quatenus præcipiendo facit debitas, prohibendo illicitas, permittendo licitas (§. 163. & seqq. & §. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*); non tamen inde inferri potest, præter naturæ legem alia non esse opus in civitate: variæ enim dantur rationes, cur addendo, vel demendo ex naturali efficiatur civilis. In eas igitur jam nobis inquirendum erit.

§. 966.

Per *Theoriam naturalem legum civilium* intelligo eam, *Theoria legum civilium naturalium* tradit modum leges civiles ex naturalibus efficiendi.

Esse hanc partem Juris naturalis, ac in specie Juris publici universalis, haud difficulter intelligitur. Etenim legi naturæ subest exercitium totius potestatis legislativiæ, qua invita ob immutabilitatem illius & necessitatem indispensabilem (§. 142. part. 1. *Phil. pract. univ.*), nihil constitui potest. Ipsa igitur docet,

docet, quid Juri naturæ addendum, vel demendum, ut ex eo fiat jus civile, consequenter modum præscribit leges civiles ex naturalibus efficiendi. Ac inde ostendendum est, utrum lex aliqua civilis recte sit statuta, nec ne, ac per consequens utrum ea sit æqua, an iniqua, utrum justa, an iniusta. Sane nisi modum efficiendi legem civilem ex ipso Jure naturæ derives, ratio nulla est, cur non quidvis in civitate præcipi, prohiberi, vel permitti recte possit. Non licet provocare ad actiones per se indifferentes, quas determinari perinde sit in civitate: etenim hæc ipsæ quoque propter determinationes accidentales, quæ extrinsecus superaccedunt, bonæ atque malæ fiunt (§. 61. part. 1. *Phil. pract. univ.*), & ad hæc omnino referendæ sunt, quæ a fine civitatis veniunt, ex quo sicuti omne imperium civile (§. 30. 32.), ita etiam potestas legislativa metienda, tanquam suprema in Rep. lege (§. 86.), ipso naturali Jure constituta, cui convenienter civitates constitutæ sunt (§. 26.). Quodsi in condendis legibus civilibus theoriam naturalem legum civilium sequamur, tum demum omnis Juris scientia, quemadmodum fieri debere recte observavit Cicero, penitus ex intima philosophia hauritur, & ratio magistra est Juris civilis, quemadmodum naturalis (§. 259. part. 1. *Phil. pract. univ.*), utut illud absque voluntate superioris vim nullam acquirat.

§. 967.

Quinam tenentur lege civili.

Leges civiles non obligant nisi membra ejus civitatis, in qua feruntur. Etenim feruntur in civitate a superiore (§. 965.). Enimvero populus quilibet naturaliter liber est (§. 55.), consequenter populus nullus potestati alterius populi subiectus (§. 136. part. 1. *Jur. nat.*), nec ideo facere tenetur (§. 142. part. 1. *Jur. nat.*), quod vult populus alter, seu is, qui ejus jus habet, superior (§. 141. 28. 29.). Quamobrem leges civiles non obligant nisi membra ejus civitatis, in qua feruntur.

Ita leges civiles Hebræorum per Mosen latæ nos non obligant, neq̄ obligant leges Romanæ. Ac ideo *Ulpianus* jus civile vocat Jus proprium l. 6. ff. de J. & J. quia est jus proprium eorum, qui ejusdem civitatis membra sunt, nec ad alios producendum, qui membra alterius civitatis sunt. Superior, cui competit potestas legislativa (§. 813.), vi hujus juris sibi competentis nonnisi subditis suis præscribere potest, quid facere, aut non facere debeant (§. 141.): obstat naturalis libertas ceterorum hominum, qui potestati illius sese non subjecerunt, quo minus actiones ipsorum dependeant ab ejusdem voluntate (§. 146. 152. part. 1. *Jur. nat.*). Et quamvis Deum agnoscamus autorem legum a Mose Hebræis latarum, hæ ipsæ tamen leges a Deo non datæ fuerunt universo generi humano, cui tanquam domino suo subjecti sunt homines omnes (§. 966. part. 1. *Theol. nat.*), sed tanquam a superiore Reip. Hebræorum, qui ipse ipsius Rector esse volebat 1. Sam. VIII. 7.

§. 968.

Quoniam leges civiles non obligant nisi membra *Unde vim civitatis*, in qua feruntur (§. 967.); *si leges peregrina recipiant le- piuntur, ea non habent vim obligandi qua leges peregrina, sed qua- ges peregrinæ superior vult eas esse leges in Rep. quam regit, consequenter na in civi-* non amplius spectantur tanquam leges peregrina, sed tanquam *late recepta. leges hujus civitatis.*

Ita si superior leges per Mosen Hebræis latas recipit, eadem subditos suos non obligant tanquam leges Mosaicæ, seu Hebræorum; sed tanquam leges ab ipso iisdem latæ. Similiter Jus Romanum in Germania non valet tanquam Jus Romanum, nec tanquam Jus Germanicum; sed tanquam Jus superioris, qui in suo territorio potestatem legislativam habet. Sine voluntate enim superioris, seu ejus, qui potestatem legislativam habet in civitate, seu territorio quodam, nulla concipitur lex civilis (§. 965.), quæ cum sint leges positivæ humanæ (§. cit.), aliunde quam a voluntate ipsius vim obligandi

di habere nequeunt (§. 149. part. 1. *Phil. pract. univ.*). Unum idemque est, siue superior in condendis legibus utatur consilio ministrorum suorum, vel aliorum civium, siue extraneorum. Quando vero leges peregrinas recipit, perinde omnino est, ac si usus fuisset consilio extraneorum.

§. 969.

Quid proprie sine legibus civiles.

Leges civiles præscribunt media, quibus bonum civitatis Cum enim civitas societas sit (§. 4.), in qualibet autem societate leges præscribant media, quibus finis societatis obtinetur (§. 49. part. 7. *Jur. nat.*); leges etiam civiles media præscribere debent, quibus finis civitatis obtinetur. Enimvero commune bonum civitatis consistit in iis, quæ finis civitatis exigit (§. 9. & seqq.). Quamobrem leges civiles, quæ in civitate feruntur (§. 965.), media præscribere debent, quibus bonum commune civitatis promovetur.

Hinc clarissime elucescit, quod jam paulo ante annotavimus (not. §. 966.), quamvis leges civiles dependant a voluntate superioris, non tamen perinde esse, quasnam leges ferat superior. Quodsi enim ferantur leges, quæ bono communi civitatis adversantur; nemo rerum intelligens eas approbabit, nec dici potest, superiorem potestate legislativa recte uti (§. 813.), seu eo, quo fieri debebat, modo. Sicuti omne jus universorum in singulos, consequenter superioris (§. 141.), metiendum est ex fine civitatis (§. 30.); ita etiam jus condendi leges mensuram suam inde accipit, ut ideo superior eodem recte utatur, quamdiu leges præscribunt media bonum commune civitatis promovendi; minus recte autem, si eadem aliter sese habeant.

§. 970.

Quoniam leges civiles præscribere debent media, qui- *De cautione,*
bus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.), a poste- *qua leges pe-*
riori autem constat, quæ in una civitate profunt, non æque *regrina re-*
prodesse in altera, seu alia quacunque promiscue; *leges pe-*
regrina non ante recipienda, quem demonstratum fuerit, per ea,
quæ præscribant, bonum commune hujus etiam civitatis promo-
veri posse.

Supponimus, quemadmodum in propositione præcedente,
ita etiam hic, ea quæ lex præscribit, non esse illicita: neque
enim mediis illicitis uti licet ad consequendum finem bonum,
vel licitum (§. 154. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem hic
saltem attenditur aptitudo legum peregrinarum ad promovendum
commune civitatis bonum.

§. 971.

Similiter quia *leges civiles* præscribere debent media, *Quando le-*
quibus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.); *ges abrogan-*
si mutato rerum statu media commune civitatis bonum promovenda,
di esse desinant, abroganda sunt (§. 817.).

Nimirum quando leges mutato rerum statu desinant esse
media commune civitatis bonum promovendi, tum vel inuti-
les fiunt, vel prorsus nocuæ. In utroque casu datur ratio suf-
ficiens, ut eadem abrogentur. Absurdum enim est habere le-
ges nullius utilitatis, & iniquæ, vel prorsus injustæ sunt leges,
quæ bono publico adversantur. Utræque abusui potestatis le-
gislatoriæ tribuendæ & mali, aut saltem imprudentis regimi-
nis indicium præbent. Propositionem præsentem illustrat
hoc exemplum. Qualis olim in Germania erat rerum status,
lex geradam filiabus, heergewettum filiis tribuens eidem con-
veniebat; ast cum præsens rerum status prorsus mutatus ab il-
lo, ea eidem non amplius convenit. Quamobrem in multis

locis, in quibus antea recepta erat, dudum recte abrogata, ut ne memoria quidem ejus superfit, & in iis, ubi adhuc in usu est, recte abrogaretur.

§. 972.

Alius casus.

Ex eadem ratione quia *leges civiles* præscribere debent media, quibus bonum commune civitatis promovetur (§. 969.); *si per incitiam temporum quædam lata fuerint, quæ bono communi promovendo vel adversantur, vel non satis inserviunt, abroganda sunt, ubi lux major affulget* (§. 817.).

Absurda antiquitatis veneratio est, si ab iis, quæ a veteribus minus recte constituta sunt, ideo recedere nolimus, quod majores nostri jure isto fuerint usi. Scientiæ ideo excoluntur, ut rectius consulatur felicitati generis humani, nec ignorantia peccetur. Quodsi ergo veteres ex ignorantia invincibilia veritatis tramite recesserunt, quod condonandum ipsis erat (§. 550. part. 1. *Phil. pract. univ.*); ut nos eosdem sequamur, qui eadem ignorantia non amplius laboramus, exculationem minime habet (§. 549. part. 1. *Phil. pract. univ.*).

§. 973.

Leges civiles natura- libus contraria esse nequeunt.

Superior ferre nequit leges legi natura præceptivæ ac prohibitivæ contrarias, seu prohibere nequit, ne faciamus, quæ lege natura præcipiuntur, nec præcipere ut faciamus, quæ eadem natura esse nequeunt, immo nec dare jus ad illud non faciendum, vel ad hoc faciendum. Leges enim naturæ & obligatio, quæ ab iisdem venit, necessariæ ac immutabiles sunt (§. 142. part. 1. *Phil. pract. univ.*), consequenter eas immutare & ab illarum obligatione subditos liberare ac huic contrariam iisdem imponere nequit superior. Quamobrem nec leges ferre potest legi naturæ præceptivæ ac prohibitivæ contrarias, ac ideo præcipere nequit, quæ lege naturæ prohibentur, nec prohibere,

bere, quæ eadem præcipiuntur, & per consequens dare nequit jus ad faciendum, quod lege naturæ prohibetur, aut ad non faciendum, quod eadem præcipitur.

Libertatem legislatoris restringit lex naturæ præceptiva ac prohibitiva, cum in præcipiendo & prohibendo, tum in permittendo, nec subditum excusat obedientia superiori debita, nec permissio ab eodem facta, si quid committit, quod legi naturæ adversatur, etiamsi conveniat legi civili. Ita homicidii reus est in foro conscientiæ, qui jussu principis innocentem occidit. Similiter peccat, qui ipsius jussu a cultu Dei, quem verum esse agnoscit, ad idololatricum deficit, vel etiam scoratur, quia lupanaria publica tolerat & meretrices in iisdem tuetur.

§. 974.

Quoniam debita sunt, quæ lege naturali præcipiuntur, & illicita, quæ eadem lege prohibentur (§. 163. 164. *debitum lege positiva* 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), superior autem prohibere nequit, quod lege naturali præcipitur, nec præcipere potest, quod lege naturali prohibetur (§. 973.); *ex naturaliter debito facere nequit lege civili illicitum, nec ex illicito facere potest debitum.*

Ita interfectio hominis innocentis fieri nequit debita, nec cultus verus Dei fieri potest illicitus: illa nimirum naturaliter illicita (§. 743. *part. 1. Jur. nat. & §. 170. part. 1. Phil. pract. univ.*); hic vero naturaliter debitus (§. 1123. *part. 1. Jur. nat. & §. 170. part. 1. Phil. pract. univ.*). Superiori itaque non competit jus ex illicito faciendi debitum, nec ex debito illicitum. Improbæ sunt leges, quæ alterutro vitio laborant, immo revera nullæ, cum nullo jure ferantur.

§. 975.

Neque illicitum fieri posse licitum.

Similiter quia lege positiva dari nequit jus ad faciendum id, quod lege naturali prohibitum (§. 973.), naturaliter autem illicitum est, quod lege naturali prohibetur, licitum vero in genere id, ad quod agendum jus habemus (§. 170. part. 1. *Phil. pract. univ.*); *Superior lege positiva ex illicito facere nequit licitum, sed si illicita permittit, tantummodo dat impunitatem agendi* (§. 418. part. 3. *Jur. nat.*).

¶ Ita si lupanaria publica lege tolerantur, & meretrices in eodem defenduntur; scortatio propterea licita non est, sed saltem impune scortatur, qui vult, in lupanariis publicis. Similiter si polygamia lege civili permittitur, non licita efficitur; sed saltem impune uxores plures ducit, qui voluerit.

§. 976.

De effectu legis permissiva.

Si quid superior lege civili permittit, etiamsi id naturaliter licitum non sit; ceteros omnes obligat, ne agentem vi impediatur, quo minus faciat, quod permittit, & agenti dat jus non patiendi ut impediatur. Etenim si superior lege civili quid permittit, omnino vult, ut qui hoc facit ab aliis non vi impediatur, quo minus faciat, consequenter prohibet, ne quis facientem vi impedire audeat, quo minus faciat (§. 985. part. 1. *Theol. nat.* & §. 813. *h.*). Quamobrem cum lex prohibitiva obliget ad non agendum (§. 163. part. 1. *Phil. pract. univ.*); si quid superior lege civili permittit, etiamsi naturaliter illicitum sit, ceteros omnes obligat, ne agentem vi impediatur, quo minus faciat, quod permittitur. *Quod erat unum.*

Enimvero cum ex obligatione unius nascatur jus pariter alteri (§. 23. part. 1. *Jur. nat.*); si quis vi impedire velit, quo minus facias, quod lege civili permissum, tibi omni-

no est jus non patiendi ut alter te impediatur. *Quod eras alterum.*

E. gr. Si lege civili permittatur, ut sint certa lupanaria publica; nemo eum, cui habere permillum est, impedire potest, quo minus habeat, nec is pati tenetur, ut quis impedire audeat. Similiter quia in lupanari publico scortatio permilla, nemo scortari volentem vi impedire debet, quo minus ibidem scortetur, nec si quis impedire velit hoc pati tenetur. Non paradoxum videri debet, multo minus Juri naturæ adversum, quod lege positiva humana, qualis est lex omnis civilis (§. 965.), peccanti detur jus non patiendi, ut alter eum vi impediatur, quo minus peccet. Etenim vi libertatis naturalis unius cujusque conscientia relinquendum, ut faciat, quod velit, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem si lege civili permittitur, quod in se illicitum; superior idem propterea non approbat, sed majoris mali evitandi causa tantummodo tolerat. Ita lupanaria publica tolerare potest, ut declinentur stupra & adulteria, & in stupratores atque adulteros ea de causa severius animadvertere potest, ubi nimia salacitati non facile mederi licet. Superior nil committit, nisi ut libertatem naturalem non restringat ultra id, quod fert finis civitatis.

§. 977.

*Superior ex naturaliter licito lege civili debitum, vel illi- Quomodo
citur; ex eo autem, quod imperfecte debetur, perfecte debitum, fa- ex lege na-
cere potest, prouti fini civitatis convenit. Etenim quod natu- turali per-
raliter licitum est, ad id agendum tantummodo jus dat lex missiva &
naturæ, non vero obligat (§. 170. *part. 1. Phil. pract. univ.*), officii ho-
consequenter necesse non est, ut faciamus (§. 118. *part. 1. manitatis
Phil. pract. univ.*), sed libertati nostræ naturali relictum est, fiant leges
ut faciamus, vel non faciamus, prouti ad satisfaciendum ob- civiles.
ligationi naturali consultius visum fuerit (§. 159. *part. 1. Phil.
pract.**

pract. univ. §. 159. *part. 1. Jur. nat.*), & in statu naturali permittendum, ut unusquisque in eo stet iudicio suo, quamdiu nil facit, quod est contra jus alterius (§. 156. *part. 1. Jur. nat.*). Enimvero in civitate singulorum libertas restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.), consequenter prouti finis civitatis exigit (§. 9. & *seqq.*). Quamobrem cum lege, qua obligatio introducit (§. 131. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter necessitas agendi, vel non agendi imponitur (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), libertas naturalis restringatur (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 153. *part. 1. Jur. nat.*), lege civili ex naturaliter licito fieri potest debitum, vel illicitum, prouti fini civitatis convenit. *Quod erat unum.*

Ad officia humanitatis alteri tantummodo imperfecte obligamur (§. 659. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter unicuique equidem competit jus ea petendi (§. 903. *part. 1. Jur. nat.*), non vero alterum cogendi, vel vi adigendi ut faciat (§. 238. *part. 1. Phil. pract. univ.*), consequenter quæ per ea nobis debentur, nonnisi imperfecte debentur (§. 401. *part. 3. Jur. nat.*). Quamobrem cum obligatio perfecta ad officia humanitatis repugnet libertati naturali (§. 660. *part. 1. Jur. nat.*), ea autem in civitate restringi possit, quantum exigit finis civitatis *per demonstrata*; lege utique civili ex eo, quod imperfecte debetur naturaliter, perfecte debitum effici potest; si finis civitatis exigat. *Quod erat alterum.*

Quando superior lege civili ex naturaliter licito facit debitum, vel illicitum, aut ex eo, quod imperfecte debetur, perfecte debitum; in eo nihil committit, nisi quod singuli per pacta quotidie faciunt, per quæ naturaliter licita fiunt debita, vel illicita, & quod imperfecte debebatur, in perfecte debitum convertitur, ut, quod antea erat voluntatis, vi pacti sit necessitatis.

necessitatis. Atque in eo pacta legibus assimilantur. Ea vis pactorum, qua licita in debitum, vel illicitum, & imperfecte debita in perfecte debita convertuntur, a libertate naturali venit, vi cujus unusquisque est actionum suarum arbiter (§. 156. 157. *part. 1. Jur. nat.*). Hæc ipsa autem libertas in civitate subjecta est juri superioris, quatenus finis civitatis id exigit (§. 9. & *seqq.*). Quamobrem quod singuli facere possunt per pacta, idem superior lege efficere potest. Quodsi ergo penitius rem consideres, vis legis civilis, qua naturaliter licitum in debitum, vel illicitum, aut imperfecte debitum in perfecte debitum convertitur, a libertate hominum naturali venit, quam pacto originario singuli in civitatem coeuntes in superiorem alienasse videntur, ut vi ejusdem jam facere possit, quod facere ipsi poterant. Atque inde est, quod in eo quoque standum sit judicio superioris, quemadmodum standum erat judicio singulorum, si libertatem naturalem integram sibi retinissent, nec universis seu superiori sese subjecissent (§. 156. & *seqq. part. 1. Jur. nat.*). Jura, quæ hominibus natura tribuit, per civitatem non extincta sunt, sed saltem exercentur per alios, quatenus hoc velle debuerunt, qui in civitatem coiverunt. Quando autem civitates constitutæ, singuli in superiorem jus nullum transferre potuerunt, nisi quod natura ipsis tribuerat. Atque ideo patet, ex quo tandem fonte deducantur jura superioris, & quod status civilis intime perspicere non possit, nisi ante intime perspiciatur status naturalis, qui determinatur per jura mere naturalia (§. 124. *part. 1. Jur. nat.*). Quæ hic annotamus, probe expendi merentur, ita enim demum intelligetur, quod dixit *Cicero*, penitus ex intima philosophia Juris Scientiam hauriendam esse. Sed demus exempla, quibus propositio præsens illustratur. Naturaliter capere & occidere licet fera animalia, quæ damnum dant frugibus & pecoribus, veluti passeres, lupos, vulpes. Superior præcipere potest rusticis, ut capiant & occidant, ut jam facere teneantur quod facere poterant, utrum vero facere vellent, nec ne, ipsis permittendum erat. Lege lata licitum efficitur debitum & quod erat voluntatis fit

(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)   C c c c   neces-

necessitatis. Naturaliter rem, qua' indiges, emere potes, a quo volueris; sed superior præcipere potest, ut ab hoc emas, non alio, atque ita ex licito certo respectu efficitur tam debitum, quam illicitum. Similiter naturaliter tibi licet frumentum tuum non vendere, si ita visum fuerit. Sed superior præcipere potest, ut qui frumento abundant idem vendant. Atque ita venditio fit debita, quæ vi dominii tantummodo erat licita. Naturaliter licitum est, ut agrum in piscinam immutes, vi nempe dominii. Sed superior prohibere potest, ne facias, atque ita quod erat licitum fit illicitum. Denique officium humanitatis est, seu imperfecte debitum, ut in restinguendo incendio, a quo periculum nullum tibi imminet, opem feras ei, cujus ædes ardent. Superior vero certis personis præcipere potest, ut, quamprimum oritur, statim accurrant. Tum imperfecte debitum fit perfecte debitum, ita ut puniri possit, qui non facit.

§. 978.

De iis, quæ non uno modo fieri possunt.

Quoniam superior ex naturaliter licito lege civili debitum efficere potest (§. 977.); si quid pluribus modis fieri potest, ut hoc vel illo modo fieri debeat, præcipere potest, consequenter actus civiliter validus non est, nisi lege præscripto modo fiat.

E. gr. naturaliter servus manumittitur, si dominus quomocunque declaret, se nolle, ut servus sibi amplius obligatus sit ad præstandas operas pro alimentis (§. 1121. part. 7. Jur. nat.). Enimvero dominus voluntatem suam pluribus modis declarare potest. Lege igitur civili determinari potest, quomodo ea declarari, consequenter manumissio fieri debeat. Quamobrem jam alias annotavimus, mere civilia esse, quæ de diversis manumittendi modis traduntur in Jure Romano (not. §. cit.). Similiter naturaliter perficitur matrimonium mutuo maris ac foeminae consensu sufficienter declarato (§. 367. part. 7. Jur. nat.). Ut consensus iste sufficienter declareretur, non uno modo

do fieri potest. Lege igitur civili determinari potest modus, quo consensus declarari debet, ut matrimonium censeatur perfectum, veluti apud nos, ut publice declararetur in Ecclesia coram sacerdote, seu Ecclesie ministro, presentibus testibus, & copula sacerdotali confirmetur.

§. 979.

- Si legibus naturæ prohibitiuis adduntur poena; ex natura Quomodo rali efficitur civilis. Quodsi enim legi naturæ prohibitiuæ leges prohibi- adji- ciatu- poena, sanctio poenalis ad eam accedit (§. 289. bitruæ natu- part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum sanctione poe- rales ver- nali introducatur obligatio positiva (§. 291. part. 1. Phil. tuntur in ci- part. univ.); ad obligationem naturalem positiva accedit. viles. Quoniam itaque lex positiva humana, in casu presentis civi- lis (§. 965.), est, cujus obligatio dependet a voluntate ho- minis (§. 149. part. 1. Phil. pract. univ.), in casu presentis ni- mirum a voluntate superioris; si legibus naturæ prohibiti- vis adduntur poenæ, ex naturali efficitur civilis.

E. gr. Homicidium voluntarium, quod scilicet intentione sive directa, sive indirecta committitur (§. 1023. part. 1. Jur. nat.), lege naturali prohibitum (§. 1024. part. 1. Jur. nat.). Quodsi ergo, sicuti apud nos obtinet, in homicidam voluntarium, sive dolosum, lege statuatur poena gladii, lex naturæ, quæ poenam non determinat, in civilem abit. Idem intelligitur de legibus poenalibus quibuscunque aliis, quæ feruntur de eo, quod naturaliter illicitum. Quamvis enim naturaliter quoque cuilibet homini competat jus puniendi eum, qui ipsum læsit (§. 1061. part. 4. Jur. nat.): jus tamen hoc quatenus nimirum a privato in privatum exercendum, infinitum est (§. 1063. part. 1. Jur. nat.), ac per consequens eidem in genere non præscribi possunt limites, sed iidem præfiguntur ex circumstantiis presentibus (§. 977. part. 1. Jur. nat.). Et quamvis juris naturalis sit, ut legibus addantur poenæ (§. 585.); eadem tamen determinatæ eodem jure non sunt, quip-

pe quo tales ac tantæ poenæ addi jubentur, quæ ad cohibendam legum transgressionem, quantum datur, sufficiunt (§. cit.). Poenæ igitur certæ legē naturali determinatæ non sunt, sed earum determinatio mere civilis est, seu juris positivi. Accedit, dari actus vitiosos, quos in statu naturali nemo punire potest, in civitate tamen punire potest superior (§. 653.). Quatenus itaque in committentes poenam decernit; legem prohibitivam naturalem in civilem vertit.

§. 980.

Quando lex præceptiva naturalis fiat civilis. Si legi naturali præceptivæ accedit voluntate superioris auxilium in foro, ut scilicet iudex ad præstandum id, quod per eam præstari debet, vi compellat præstare nolentem; lex naturalis abit in civilem. Etenim si a superiore cautum sit, ut iudex præstare nolentem alteri, quod vi legis præceptivæ naturalis præstare debet, vi compellat ad præstandum; id ipsum motivum est, ut quis potius sponte præstet, quod debet, quam ut vi compellatur (§. 887. *Psych. empir.*). Quoniam itaque superior obligationem introducit, quando motivum cum actione conjungit (§. 118. *part. 1. Phil. pract. univ.*), lex autem civilis est, quando obligatio venit a voluntate superioris (§. 149. *part. 1. Phil. pract. univ.* & §. 965. *b.*); si legi naturali præceptivæ accedit voluntate superioris auxilium in foro, lex naturalis in civilem abit.

E. gr. Juris naturalis est, ut pacta servemus (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), consequentes ut solvamus, quod ex pacto alteri debemus (§. 659. *part. 5. Et* §. 430. *part. 3. Jur. nat.*). Quatenus vero iudex vi adigere potest solvere nolentem ad solvendum, jus naturale abit in civile. Nimirum executione rei judicatæ non minus introducit obligatio civilis, quam poenis. Hinc leges omnes, secundum quas iudex sententiam ferre tenetur de eo, quod debetur, etiamsi a naturalibus non differant, eatenus tamen civiles existimantur, quatenus executionem

tionem civilem adjunctam habent. Quamobrem mirum non est tam multas leges Juris Romani, quæ agunt de jure privatorum, prorsus convenire cum Jure naturali, a quo recedendum non est absque sufficiente ratione.

§. 981.

Quoniam lex naturalis præceptiva abit in civilem, si *De actibus*, auxilium in foro eidem accedit (§. 980.), hoc autem contingit, quos lex ir- si actus naturaliter non validus a superiore irritus declaratur, vel rescindi a judice jubetur; si lege a superiore lata actus vel rescindi naturaliter non validus efficitur irritus, vel rescindi jubetur, ex lege naturalis efficitur civilis.

E. gr. Promissio errantis (§. 569. part. 3. Jur. nat.), vel vi & metu extorta valida non est (§. 576. part. 3. Jur. nat.). Quodsi ergo superior lege pacta errantis, vel vi & metu extorta irrita declarat, vel rescindi jubet; ex lege naturali efficitur civilis. Similiter jure naturali donationes & contractus minorum validi non sunt sine parentum consensu, aut ratihabitione (§. 770. part. 7. Jur. nat.), nec pupillorum, vel curandorum contractus validi sunt sine consensu tutoris, vel curatoris, si vergant in illorum detrimentum (§. 897. part. 3. Jur. nat.). Quando igitur superior illos rescindi jubet; lex naturalis in civilem abit.

§. 982.

Si superior determinat modum, quo obligationi naturali satisfieri potest, aut ab eo præcavetur, ne eidem adversa committatur; ex lege naturali, unde obligatio ista venit, civilem efficit. Quoniam enim in Rep. opera danda est, ut, qui ad legem naturæ servandam proni sunt, juventur, nec ab aliis impediantur, ceteri autem vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.); superioris

omnino est determinare modum, quo obligationi naturali satisfieri potest, vel etiam præcavetur, ne eidem adversa committantur. Quodsi ergo hanc determinationem adjicit legi naturali, unde obligatio ista venit, legem civilem efficit ex naturali

E. gr. parentes naturaliter obligantur ad omnem diligentiam adhibendam, ut liberi rerum cognitu sibi possibilium cognitionem acquirant (§. 648. part. 7. *Jur. nat.*) & tempestive ad rationis usum perducantur (§. 651. part. 7. *Jur. nat.*), virtutesque omnes tam intellectuales, quam morales consequantur (§. 655. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem cum ea fini instituantur scholæ (§. 433.), & in iis constituentur præceptores, qui ea, quæ docere debent, probe callent, dono docendi instructi sunt, omnem in institutione diligentiam adhibent, ac moribus sese discipulis commendant (§. 436.); eo ipso modus, quo parentes officio suo satisfacere possunt, determinatur, & dum parentes liberos suos in scholas mittere jubentur, modus hic satisfaciendi legi naturali, unde obligatio parentum venit, superadditur, ac ita ex lege naturali efficitur civilis. Similiter fraus omnis lege naturali prohibita (§. 148. part. 5. *Jur. nat.*) & ab omni pacto, seu contractu abesse debet (§. 149. part. 5. *Jur. nat.*). Quamobrem si superior determinat modum, quo v. gr. in contractu emtionis venditionis præcavetur, ne fraus committatur, veluti ne merces improbæ vendantur pro probis, aut etiam probæ pretio iniquo; modus hic legi naturali superadditus ex ea efficit civilem.

§. 983.

*De exitu negotiorum & habere debent, & curandum, ut habere possint. Etenim omne negotium, quod suscipitur, exitum habere debet, & ut habere possit curandum (§. 70. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam negotia omnia in civitate & per consequens lites*

*omnia negotia in civitate & omnes lites in foro exitam habere debent, & curandum, ut habere possint. Etenim omne negotium, quod suscipitur, exitum habere debet, & ut habere possit curandum (§. 70. part. 7. *Jur. nat.*). Quamobrem etiam negotia omnia in civitate & per consequens lites*

lites

lites omnes in foro exitum habere debent, & ut habere possint curandum.

De litibus in foro idem specialius ostenditur hoc modo. In civitate constituendi sunt iudices (§. 539.), ut causas in iudicium deductas cognoscant, a cuiusnam parte stet ius pronuncient, & victo injungant, ut præstet, quod debet, si vero sponte præstare nolit, ad præstandum eundem vi adigant (§. 540.). Quamobrem cum lis finiatur, & exitum habeat negotium litigantium, si sententia iudicis vel sponte stet, vel ea executioni detur (§. 543. 555.); lites in foro exitum habere debent, ac per consequens curandum, ut habere possint.

Litigatur in foro, ut pars una litigantium jus suum consequatur ab altera, quod ab eadem ipsi denegatur, vel in controversiam adducitur. Quando igitur lite sententia iudicis decisa jus suum consequitur is, cui debetur; negotium litigantium in foro, aut, si mavis, lis in foro mota exitum habet. Superiori itaque incumbit ea constituere, ut habere possit. Similiter exitus studiorum in Academia est, ut iis scientiis imbuatur animus studiosorum, quibus in eo vitæ genere cui se destinarunt, opus habent. Superior itaque curare debet, ut studiosi finem hunc, cujus causa in Academiam proficiscuntur, consequi possint.

§. 984.

Quoniam curandum est, ut lites in foro exitum habeant (§. 983.), consequenter ut jus suum consequatur is, cui debetur (§. 69. *part. 7. Jur. nat.*), ac ideo omnis controversia inter litigantes terminetur; *quod cavendum quoque est, ne ex litibus nascantur lites.*

Successerunt judicia in locum belli privati in civitate (§. 561.).

561.), cujus evitandi gratia in civitatem coiverunt homines. Maxime igitur convenit fini Reip. præcavere, ne lites ex litibus nascantur, sed controversiæ ita decidantur, ut litis materia præscindatur, nec illarum decidendarum causa lites novæ oriuntur, prouti in bello ex causis subnascentibus novæ resultant injuriæ belli justæ causæ.

§. 985.

De litibus in foro non protrahendis.

Superior cura habere debet, ne lites in foro protrahantur.
Etenim iudices in civitate constituuntur (§. 539.), ut causa cognita illorum sententia condemnatus victori præstet, quod debet (§. 540. 545.), consequenter juris sui consequendi causa in foro litigatur. Quamobrem cum is, qui rem alterius in potestate habet, naturaliter obligetur omnem dare operam, ut in potestatem ipsius veniat (§. 466. *part. 2. Jur. nat.*), & debitor præcise eo die solvere teneatur, quo debet (§. 665. *part. 5. Jur. nat.*), consequenter *sine ulla mora* (§. 638. *part. 3. Jur. nat.*), superior autem operam dare debeat, ut minimum actus externi civium ad legem naturæ componantur (§. 395.); idem omnino curæ habere debet, ut quilibet in foro jus suum quantocyus consequatur, consequenter ne lites in foro protrahantur.

Quando in foro litigatur, in se certum est, cuinam parti res litigiosa debeatur, & naturaliter pars altera obligata est sine mora eam præstare alteri. Jus igitur partis illius, cui res debetur, violatur, si jure suo diutius carere debeat, quam necesse erat. Et ea de causa quantocyus lis decidenda, & quæ eam protrahere possunt, sollicitè tollenda. Ita enim demum floret justitia in Rep. quemadmodum superiori curæ esse debet (§. 536). Ceterum in Jure naturæ tantummodo expenduntur rationes litium in foro non protrahendarum, quæ a jure petuntur: rationes enim alias ab utilitate tam singulorum, quam universæ civitatis desumendas prudentia civilis suggerit. Quæ vero

vero de litibus non protrahendis & de cura superioris, ut lites in foro exitum habere possint, & ne lites ex litibus nascantur, demonstravimus, principia sunt in faciendo jure civili ex naturali attendenda, eaque de causa locum sibi hic vindicant.

§. 986.

Si determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorsus impossibiles; ex lege naturali fit civilis, si in ne determinationum locum substituantur alia probatu faciles, quæ probabiliter, seu ut plurimum iisdem æquipollent. Etenim cum iudex pro lege nunciare debeat, a cuiusnam parte litigantium jus stet (§. 983.); leges ad factum sufficienter cognitum applicare tenetur. Quoniam vero hoc fieri nequit, nisi determinationes singulæ, quas lex continet, fuerint sufficienter probatæ, ut constet, quænam lex ad factum præsens sit applicanda; si illæ probatu sunt impossibiles, is exitum in foro habere nequit, si vero probatu fuerint difficiles, ea nimium protrahitur & ex lite initio mota nascuntur lites aliæ. Quamobrem cura superior curæ habere debeat, ut lites in foro exitum habeant (§. 983.), & cavere, ne lites ex litibus nascantur (§. 984.) & ne protrahantur (§. 985.), ubi autem certitudo omnimoda haberi nequit, in probabilibus sit acquiescendum, ut negotium habere exitum possit; si determinationes legi naturæ adjectæ fuerint probatu difficiles, vel prorsus impossibiles, in locum earum surrogandæ sunt determinationes alia probatu faciles, quæ probabiliter, seu ut plurimum istis æquipollent.

Exemplo quod hic demonstratur statim fit manifestum. Naturaliter minorennis est is, cui per ætatem nondum est adeo perfectum iudicium, ut negotia sua per se rite curare norit (§. 768. part. 7. *Jur. nat.*). Quod si in foro probanda minorennitas, facile patet, probationem fore si non prorsus (*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) D d d d d im-

impossibile, saltem admodum difficile, & ex lite ab initio mota nascituram litem de minorennitate vix ac ne vix quidem terminandam, nisi in probabilibus acquiescatur. Romani igitur recte ex lege naturali effecerunt civilem, dum minorennitatem restrinxerunt ad annum ætatis vigesimum quintum, & similiter in Saxonia eadem restricta est ad annum vigesimum primum. Annum enim ætatis facilius ac certo probari posse, nemo ignorat, ut ideo verendum non sit, ne de ea lis nova oriatur, ac probabile est interea temporis, donec quis annum ætatis vigesimum quintum, vel etiam vigesimum primum attingat, eum iudicium suum adeo perficere potuisse, ut negotia sua per se curare norit, nec ignoret, in re dubia consilium peritiorum esse requirendum, ac per consequens culpa sua peccet, si minus recte gerat, & ideo id sibi imputare debeat, quod non cautius mercari didicerit. Experientia nimirum, optima rerum magistra, docet, quam sint ætate, qui negotia sua per se rite curare incipiunt, siquidem diligentiam suam in acquirenda ista aptitudine desiderari minime passisunt. Facile autem patet, in determinando termino minorennitatis leges civiles differre posse. Nec minus liquet non invito iure naturæ veniam ætatis impertiri posse a superiore.

§. 987.

*De lationibus
exignis
non curan-
dis.*

Ob minimam quancunque aut exiguam lationem litibus in foro locus concedi nequit. Ponamus enim ob minimam quancunque lationem aut exiguam litibus in foro locum esse concedendum. Quoniam cupido lucri hominibus facile perfundet, ut in pactionibus se invicem circumventiant, & invidia ac mutua odia, atque vindictæ cupido eos ad nocendum aliis abripiat, præterea quoque non adeo sollicitè, quàm admodum fieri debebat, culpa in agendo vitatur, quædam damnum, vel nocumentum quoddam afferitur, nisi fortassis fere momentis contingit, ut unus alterum circumveniat.

aut alio quodam modo lædat. Tot igitur in foro moverentur lites, quibus decidendis iudices non sufficerent; cumque fieri non possit, ut sine omni sumtu litigetur in foro, sumtus plurimum excederent id, quod finita lite consequeretur victor, si ob exiguam quandam læsionem lis mota fuisset. Accedit, quod litibus istiusmodi foverentur odia civium mutua, quæ novis injuriis locum facerent; & quantum datur, eradicanda sunt & avertenda (§. 624. *part. 1. Jur. nat. & §. 395.*). E re igitur civitatis non est, ut ob minimam quamque, aut exiguam læsionem litibus in foro locus concedatur, consequenter nec concedi potest (§. 809.).

Non habent ideo cives, de quo conquerantur, si non ob minimam quamque læsionem auxilium ipsis præstatur in foro. Etenim si in statu naturali jus belli privati privatus per se exercere debet, sive ad consequendum suum, aut quod sibi debetur, sive ut injuriam sibi illatam vindicet; ob læsiones non magni momenti a bello abstinere jubet prudentia, vel charitas: immo haud raro injuriæ maximæ tolerandæ, damna haud levia devoranda, si viribus impar fueris lædenti. Recte igitur, quod vulgo dicitur, in statu quoque civili minima non curat prætor, nec id durum videtur, modo singula rite pensaveris. Accedit, quod nec læsus ab omni semper culpa vacet, ut ideo iniquum non sit, si poenam quandam det culpæ suæ, & posthac cautius mercari discat.

§. 988.

Quoniam ob nimiam quamcunque aut exiguam læsionem litibus in foro locus concedi nequit (§. 887.), consequenter superior determinare tenetur, ob quamnam læsionem auxilium in foro iudex denegare non debeat, & quamnam in negotiis quotidianis culpa præstanda sit; *De quantitate læsionis & gradu culpæ præstanda lege naturali efficitur civilis, si determinantur læsiones, ob quas civili determinandis.*

auxilium datur, vel denegatur in foro, & culpa, quæ pro diversitate negotiorum præstanda.

Jus naturæ nullam fert læsionem, nec in prohibendo inter enormem & enormi minorem, aut levem distinguit. Damnum omne sive dolo, sive culpa datum refarcire jubet, nec attenditur in refarciendo ejus quantitas (§. 580. part. 2. Jur. nat.). Similiter culpam quamvis simpliciter prohibet (§. 299. part. 1. Jur. nat.), nec inter latam, levem, levissimam distinguit, quod inventum Juris civilis esse alibi dudum monuimus (not. §. 756. 759. part. 1. Phil. pract. univ.). Ac ideo quoque quamlibet culpam præstari jubet. Rigor autem Juris naturalis in statu civili observari nequit (§. 987.), præsertim cum in læsionibus minimis & culpa quoque probandis hand raro non exiguæ sese offerant difficultates, atque non desunt rationes, ob quas culpa subinde condonanda. Rationes igitur prægnantes sunt, cur superior rigorem legum naturalium temperet, ac ita ex legibus naturalibus efficiat civiles. Exempli multa occurrunt in Jure Romano. Etenim illo jure non datur auxilium in foro nisi ob læsionem ultra dimidium, non quod læsiones infra dimidium approbentur, sed quod tolerentur, & quod leges velint, ut homines in contrahendo sint circumspecti, nec imprudentes. Similiter eodem Jure desinitur, quænam culpa in hoc, vel isto negotio sit præstanda, non quod culpas non præstandas approbet aut perfecte permittat, sed quod eas condonandas esse judicet, cum leges civiles ferantur secundum infirmitatem humanam, quæ facilem habet ob rationes particulares in negotiis particularibus obvias excusationem. Et in alio negotio majorem diligentiam requirit, in alio minori indulget, prouti negotio insunt motiva majorem diligentiam adhibendi, vel rationes, ob quas minor diligentia adhibita excusatur, vel etiam parti alteri quodammodo imputari potest. Singula hæc exemplis illustrari poterant, quæ sponte sese offerrent iis, qui in Jure civili versari sunt, ac brevitate studendum esset. Hoc ipsum vero principium foret

dum est legum civilium ex naturalibus efficiendarum. Unum adhuc notandum, quod silentio præteriri nefas, non aliam scilicet esse rationem, quam quæ ex propositione præcedente petenda, quod Romani distinxerint inter contractus & pacta nuda, quæ differentis jure nostro, hoc est, naturali nulla est (§. 794. part. 3. Jur. nat.). Quando enim Jure Romano nonnisi contractus producant obligationem perfectam & parti alteri pariunt jus perfectum; id omnino inde est, quod nonnisi contractibus nominatis, quos vocarunt, lege civili tribuatur actio in foro, sicuti probanda perfecta promissionis causa introducta erat stipulatio.

§. 989.

Si legum civilium una concordia esse debet, admittenda De legibus etiam sunt juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus civilibus necessario consequuntur. Ponamus enim non admittendum esse, quod ex lege aliqua necessario consequitur, ad- *concordia causa faci-* mittendum tunc utique erit, quod eidem contrariatur, ac *endis.* per consequens lex hæc repugnabit legi alteri, ex qua ipsius contrarium necessario sequitur. Non igitur datur una legum civilium concordia: quod est contra hypothefin.

Si legum una concordia, una consonantia esse debet, necesse est ut legum aliarum ratio ex aliis reddi possit. Id autem fieri nequit, si pro lege accipiendum, non quod ex alia lege necessario consequitur, sed quod eidem contrariatur. Exempli loco esse potest, quod Jure Romano pacta adjecta contractui non habeant vim obligandi, nisi in continenti adjiciantur l. 5. §. 7. ff. de pactis. Cum enim isto Jure pacta nuda non obligent per se, necesse est ut obligationem participant ab actu aliquo obligatorio, cui insunt. Jam cum contractus obligationem civiliter perfectam producant, eidem vero insunt pacta, quæ in continenti, hoc est, quando contrahitur, adjiciuntur, cum a voluntate contrahentium dependeat, quomodo contrahere velint, non vero quæ contractui

antea jam perfecto ex intervallo adjiciuntur, quippe quæ nova & peculiaris quædam pactio est a contractu antea celebrato diversa; ex legibus Romanorum, juxta quas non datur actio ex pacto nudo, sed saltem ex contractu, omnino sequitur, pacta adjecta contractui non habere posse vim obligandi, nisi statim adjiciantur. Sane si jure Romano pacta ex intervallo, seu tempore quocunque adjecta contractui vim obligandi habere deberent; id repugnaret legi, qua pactis nudis detrahitur validitas, & manifestam argueret antinomiam, sublata legum consonantia. Non igitur inanibus subtilitatibus in jure Romano accensendum, quod pacta contractui in continenti adjici debeant, ut vim obligandi habeant. Qui pactis nudis vim obligandi detrahit, pactis tamen ex intervallo adjectis contractui eandem tribuit, is utique sibimetipsum contradicit, quatenus affirmat, pacta nuda non obligare & eadem quoque obligare.

§. 990.

Quenam illorum sit ratio.

Quoniam admittenda etiam sunt juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus necessario consequuntur, si legum concordia una esse debet (§. 989.); rationes, quæ sufficiunt, ut a rigore legum naturalium recedatur, dum ex iis fiunt leges civiles, sufficiunt etiam, ut admittantur juri naturali non in totum consona, quæ ex aliis legibus civilibus juri naturali non in totum consonis necessario consequuntur.

Nimirum leges, quæ fiunt per consequentiam, rationem suam habent in ea lege, ex qua necessario sequuntur. Ratio igitur legis, ex qua alia per consequentiam descendit, est ratio rationis hujus, consequenter ejusdem ratio remota. Sed omne jus naturæ rationem sufficientem habere dicimus in ipsa natura humana, etsi deducantur longa haud raro ambagum serie ex ea lege, quæ rationem proximam & immediatam in natura humana habet, nec illarum ratio immediate ex natura humana reddi possit. Ita ratio, propter quam pactis nudis denegantur

negarunt actionem in foro Romani, ea ipsa etiam est, ob quam pactis in continenti non adjectis eandem subtraxerunt, etsi cum immediata non sit, nec proxima, sed remota, accesserit hæc altera, ne lex una alteri repugnaret, quia pacta nuda non obligant.

§. 991.

Ratio eorum, qua legi naturali vel addenda, vel subtra- Unde desu-
henda, ut ex ea efficiatur civilis, vel a statu civitatis in genere, menda fit
vel hujus, in qua civilis fertur, in specie desumenda. Leges ratio adacn-
enim civiles præscribere debent media, quibus commune dorum, vel
bonum, bonis civitatis (§. 9. & seqq.), obtinetur (§. 967.). subtrahen-
Necesse igitur est, ut rationes earundem desumantur a statu dorum, ut ex
civitatis, unde dijudicandum, num hoc, vel isto modo finis lege natura-
civitatis obtineri possit (§. 937. Ontol.). Quamobrem cum status li efficiatur
civitatis omnis non prorsus idem sit, nec idem omni tempore civilis
ejusdem civitatis status, eadem quoque media non in omni civi-
tate, nec omni tempore in eadem civitate apta sunt ad finem ci-
vitatatis obtinendum. Quoniam itaque leges civiles contrariari
nequeunt legibus naturæ, nec dare jus ad illicitum faciendum,
aut debitum non faciendum (§. 913.), sed saltem ex natura-
liter licito facere illicitum, vel debitum, aut etiam ex eo,
quod imperfecte debetur, perfecte debitum (§. 977.), vel
quod invito jure naturæ pluribus modis fieri potest,
determinare modum, quo fieri debet (§. 978.); ratio eo-
rum, quæ legi naturali vel addenda, vel subtrahenda, ut ex
ea efficiatur civilis, vel a statu civitatis in genere, vel hu-
jus, in qua civilis fertur, in specie desumenda.

Pater hinc, quomodo leges civiles sint constitutæ. Nimi-
rum præsumitur, quid de ea, de quo lex fieri debet, de-
finit

finiat lex naturæ. Hoc ubi patet, porro quæritur, quid sit addendum, vel subtrahendum, ut ex lege naturali efficiatur civilis. Quoniam in Rep. lex suprema est salus Reip. (§. 86.); quid ea addi, vel subtrahi jubet disquirendum. Tum vero animus advertendus est ad statum Reip. qui primo in genere spectatur, deinde quoque in specie, aut potius in singulari. Ac ita demum patebit, utrum lex recte efficiatur, nec ne, ita ut omnem effugiat reprehensionem. Cum ipsa lege naturali ad recte agendum obligemur (§. 189. part. 1. *Phil. pract. univ.*), quin etiam ad recte condendum leges civiles, consequenter ad observanda ea, quæ diximus, obligetur superior, si potestate legislatoria recte uti voluerit, dubitandum non est. Si quis Jus Romanum diligentissime rimatus fuerit, is intelliget, quomodo legum Romanarum conditores ea observaverint, quæ hic dicuntur, quinam sit illarum cum Jure naturæ consensus, vel dissensus, & quænam leges convenient cuilibet civitati, quænam vero sint Romanorum propriæ. Cum vero ad intimiorem Juris Romani, immo omnis Juris positivi, scientiam penetrare non detur, nisi præscripto modo in leges singulas earumque rationes inquiras, non e re esse videtur, ut unum alterumque exemplum in medium proferamus. Jure naturali liber est, qui facere potest, quod salva obligatione sua, naturali scilicet, facere libet (§. 138. part. 1. *Jur. nat.*), cum libertas non tollat obligationem naturalem. Spectatur autem hic libertas tanquam jus homini natura competens (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), quippe qui in statu originario alterius cujusdam potestati subiectus non est (§. 143. part. 1. *Jur. nat.*). Libertas hæc naturalis in civitate restringitur quoad eas actiones, quæ ad bonum publicum promovendum faciunt (§. 47.) & legibus civilibus determinantur (§. 969.), ut jam facere non liceat, quod naturaliter licebat, & faciendum sit, de quo naturaliter pro lubitu statuere poterat (§. 977.). Ad obligationem itaque naturalem, quæ libertatem in agendo impedit, accedit civilis in statu civili, & ita addendo ex jure naturali fit jus civile, ut ideo libertas fiat jus faciendi quod libet, nisi qua-

tenus lege naturali ac civili impeditis. Quemadmodum vero in statu naturali vi libertatis naturalis unicuique permittendum est, ut faciat, quod ipsi visum fuerit, modo nil faciat, quod est contra jus tuum (§. 156. 157. *part. 1. Jur. nat.*), adeoque ferendum, ut libertatem in licentiam vertat (§. 150. *part. 1. Jur. nat.*); ita quoque in civitate, in qua nihil mutatur quoad eas actiones, quæ legi civili determinatæ non sunt, sed quilibet liber manet, quemadmodum erat in statu naturali (§. 47.), permittendum est, ut quis faciat quod lubet, quando lege civili non impeditur, etiamsi libertatem in licentiam vertat. Quod si ergo merum Jus civile spectes, in civitate liber est, qui potest facere quod lubet, nisi si quid lege civili prohibetur: lex enim præceptiva continet prohibitivam contrarii (§. 722. *part. 1. Jur. nat.*), nimirum si hoc facere debet idem non facere minime licet. Ratio, quæ in Jure civili mutationem affert naturali quoad libertatem, a statu civili in genere desumitur, eaque de causa Jus civile quoad eandem omni civitati convenit. In Jure Romano *Florentinus* l. 4. ff. de statu hom. libertatem definit per facultatem naturalem ejus, quod cuique facere liber, nisi si quid vi, aut jure prohibetur. Hæc definitio non differt ab iis, quæ modo dicta sunt, nisi quod addatur, si quid vi prohibetur. Enimvero si libertas spectetur ut jus, quemadmodum spectanda est, vis non habenda ratio est, cum vi saltem impediatur actus, ac per consequens exercitium juris, jus autem salvum maneat. Et quando *Florentinus* generis loco ponit facultatem naturalem, non moralem, quæ jus est (§. 156. *part. 1. Pbil. pract. univ.*); libertatem voluntatis cum jure homini natura competente & in civitate fini ejusdem convenienter restricto confudisse videtur: id quod tamen minime reprehendendum, quatenus obligatio civilis, quæ a lege civili venit, non tollit licentiam, in quam libertas naturalis tanquam jus spectatum abusu vertitur. Ita scilicet libertas definitur, qualis obtinet in statu civili, non qualis vi Juris naturæ esse debebat, ut ea simul includat licentiam in civitate tolerandam, quemadmodum toleranda quoque est in statu naturali

trahit. Sed demus etiam exemplum legis civilis, cujus ratio desumpta est a statu Reip. Romanæ. Naturaliter testamentum validum est, si constet de voluntate defuncti expresse declarata (§. 994. part. 7. Jur. nat.): quod ubi per testes probari debet, naturaliter sufficit, ut voluntatem suam declaraverit coram duobus testibus, vel tot, quot libuerit. Lege civili numerus testium determinari potest, prouti visum fuerit superiori (§. 978.). Enimvero quod Jure Romano testes septem requirantur, rationem in statu civili Romanorum habet. Etenim olim Romæ testaments in pace fiebant in comitiis calatis coram populo, quod existimarent non posse quem a lege de hæredibus ab intestato recedere, nisi nova lege in comitiis lata, quam ferre non poterat nisi totus populus in Rep. libera, seu statu populari. Hinc voluntatem suam declarans rogabat Quirites, ut eam ratam servarent. Enimvero cum in comitiis tantum bis in anno condi posset testamentum, modus alius testandi introductus, qui omni tempore fieri poterat, legi duodecim tabularum admodum convenienter, quæ facultatem testandi unicuique patrifamilias concedebat, nimirum modus testandi per æs & libram, seu imaginariam venditionem hæreditatis. Qui hæreditatem emebat, dicebatur familiæ emtor, qui erat hæres & uno nummo hæreditatem emebat hisce solennibus verbis: Hanc ego familiam, quæ mihi emta est hoc ære, æneaque libra, jure Quiritum meam esse ajo, & ære libram percutiens id æs testatori tanquam venditori dabat. Præter familiæ emtorem itaque ac libripendem aderant quinque testes, qui quinque ordines populi Romani repræsentabant, in quos is erat divisus. Notandum nimirum veteres usos fuisse ære non signato, ac ideo pecuniam non numerasse, sed ponderasse. Quare venditio fieri non poterat sine libra. Et quia minime confultum videbatur, ut hæres nosset, se esse institutum, ne forte testatori insidiarerur, postea familiæ emtor imaginarius hæredem repræsentans adhibebatur. Modus hic testandi per ambages cum abrogaretur, numerus testium septenarius ex eo retentus. Manifestum itaque est, rationem

numeri septenarii testium desumptam esse ex statu civili Romano, consequenter absque ratione sufficiente Jus Romanum in aliis civitatibus attendi. Quamvis enim consultum videatur, per plures testes probari voluntatem defuncti, non tamen ideo necesse est, ut sint præcise septem. Obiter observo, quatenus Jus Romanum rationem habet in statu Romanorum civili, ad idem penitus intelligendum requiri notitiam antiquitatum Romanarum: his enim ignoratis, latent rationes. Atque hinc patet, quinam & quando sit usus antiquitatum Romanarum in intelligendo Jure Romano, & quænam leges ex iis demonstrandæ veniant. In hisce autem demonstrationibus facta subeunt vicem principiorum, quæ sumuntur, & quod recte sumantur autoritate Historicorum probatur. Quæ vero ex legibus ita demonstratis consequuntur, ea ex iisdem tanquam principis suis, prouti in scientiis, moris est, porro demonstrantur.

§. 992.

Si leges civiles ex naturalibus fieri debent, cavendum est, ne errores quidam communes pro Jure natura sumantur. Quod si enim pro Jure naturæ sumatur error quidam, cum ea, quæ Jure naturali determinantur, vel naturaliter licita, vel debita, vel illicita sint (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.), lege autem civili ex naturaliter licito fieri possit debitum, vel illicitum, aut ex imperfecte debito perfecte debitum (§. 977.), fieri potest, ut, dum pro licito sumitur, quod debitum, vel illicitum (§. 623. Log.), ut præcipiatur, quod illicitum, aut prohibeatur, quod debitum (§. 170. part. 1. Phil. pract. univ.). Quamobrem cum superior ferre nequeat leges legibus naturalibus præceptivis ac prohibitivis contrarias, seu prohibere non possit, quæ lege naturali præcipiuntur, nec præcipere, quæ eadem lege prohibentur (§. 973.); si leges civiles ex naturalibus fieri debent, cavendum est, ne errores quidam communes, quæ propterea, quod communes sunt, animum

De erroribus circa Jus natura in civili condendo vitandis.

ab eo, ad quod attendi debet, facillime avertunt, pro Jure naturæ sumantur.

Non desunt in Jure Romanæ leges complures, quæ hæc hæc infectæ sunt, nec ab ea prorsus purgata fuerunt, etiam si successive iniquitas earundem temperata fuerit. Exemplo est patria potestas Romanorum, quæ communi quodam errore imperium parentibus in liberos educandos naturaliter competens (§. 662. part. 7. Jur. nat.) cum dominio confuadit & patri soli tribuitur. Quemadmodum vero dato uno errore sequuntur plures; ita quoque in legibus Romanis ex erronea potestatis patriæ notione multa deducuntur iniqua atque injusta, quorum nonnulla etiam adhuc passim usu recepta sunt, ubi Jus Romanum introductum, etiam si patria potestas Romanorum fuerit rejecta. Pertinet hæc usufructus in bonis liberorum patri ad dies vitæ competens, (not. §. 757. part. 7. Jur. nat.), ut alia brevitatis causa taceamus. A lege naturæ non præter necessitatem recedendum in civitate. Quamobrem edita Prætorum propter æquitatem naturalem, quam secuti sunt, recte laudantur.

§. 993.

De emendatione legum munes pro Jure naturæ sumantur, quando leges civiles ex civilium ob naturalibus fieri debent (§. 992.); si per incitiam temporum errorem in errores quidam irrepserunt in leges civiles, aut quædam ex aliis hoc Jure naturale infectis per consequentiam fuerint erusa, eadem abroganda, ra facta- vel veritati convenienter emendanda sunt.

rum.

Ita e. gr. usufructus patri in bonis liberorum ad dies vitæ tributus restringendus est ad tempus educationis & matri quoque concedi potest (§. 757. 765. 766. part. 7. Jur. nat.), iniquum vero est, si parentibus concedatur ad dies vitæ, nec ulla ratio valida, quæ matris conditionem deterioiorem facit conditione patris. Similiter recte apud nos abrogata fuit servitus,

quæ

quæ servos & ancillas in dominio domini constitutos æquiparat jumentis, nec pro personis, sed rebus habet. Potuisset tamen retineri, quatenus Juri naturæ consentanea per ea, quæ (c. 6. part. 7. *Jur. nat.*) a nobis demonstrata sunt: nec per se injusta sunt jura de hominibus propriis, quæ passim adhuc in Germania vigent, & de operis rusticorum dominis prædiorum equestrium præstandis, modo non ex accidente vitium quoddam in ea irrepit. Atque ex his, quæ de legibus civilibus hæctenus a nobis demonstrata fuerunt, terminandæ sunt controversiæ, a multo tempore agitæ, num & quatenus Jus Romanum apud nos recte recipi potuerit, atque dijudicandæ leges civiles diversorum populorum, ac per consequens legum antiquarum Germanicarum. Neque enim sequitur leges antiquas Germanorum moribus eorum hodiernis quoque convenire, etiamsi olim nihil iniquitatis in ipsis fuerit.

§. 994.

Si actu quodam per leges valido alicui adimitur, quod ex De eo, quod alia lege sperare poterat; nulla ipsi fit injuria. Etenim si actus ex lege quædam per leges validus est, eodem nihil committitur, quod *dam sperari* in se illicitum sit: id quod per se patet. Enimvero si *conpoterat, vatingat* hoc actu alicui adimi, quod ex alia lege sperare *poterat; tum* perinde est, ac si nihil adesset, quod sperari posset, ac per consequens lex ista cessat. Quoniam itaque is, qui alias aliquid sperare potuisset, ad id, quod ipsi ademptum, jus perfectum adhuc non habet, injuria autem in violatione juris perfecti consistit (§. 859. part. 1. *Jur. nat.*); si actu quodam per leges valido alicui adimitur, quod ex alia lege sperare poterat, nulla ipsi fit injuria.

Ita venditione imaginaria Geradæ in foro Saxonico usitata nulla injuria fit foeminæ, quæ a morte venditricis eam expectabat. Etenim quamdiu foemina vivit, res suas quascunque pro lubitu vendere potest, cuique voluerit, ea etiam lege, ut

rerum venditarum usufructum sibi reservet ad dies vitæ: im-
mo vendi quoque possunt res futuræ. Venditione igitur ista
nulla fit alteri cuidam injuria, quando res venduntur. Quo-
niam lex de gerada non minuit dominium, ac per consequens
nulla intelligitur, si post mortem foeminæ, quæ liberos sexus
sequioris non habet, in bonis ab ea relictis nullæ extiterint res
ad geradam spectantes; ex lege de gerada nihil quoque cape-
re potest foemina, cui alias gerada debebatur, ~~perinde ac si~~
cui lege debebatur successio in bonis defuncti, ~~secundum legem~~
quit, si nulla ab eo relinquuntur bona. Quamobrem si empta
geradæ res ad eam pertinentes post mortem venditricis acci-
pit, nihil adimit foeminæ, cui lege gerada debebatur, sed quod
suum est repetit, consequenter nec tum injuria ulla committi-
tur. Idem tenendum est de venditione imaginaria *Heergewett*.
Negandum non est, leges de gerada & heergewatto
rectius abrogandas esse: quamdiu tamen abrogatæ non sunt,
venditio in judicio perfecta absurda dici nequit, nec rebus hu-
ilicris recte accensetur. Et hætenus quoque venditio vera di-
citur, non simulata, & omnia observanda sunt, quæ ad ven-
ditionem veram per leges requiruntur & ad dominium per
eam acquirendum, ne quis eam tanquam actum minime vali-
dum impugnare possit. Absit autem, ut tibi ~~perinde ac si~~
ditionem istam committi in fraudem legis, ne ~~perinde ac si~~
vel heergewettum acquirat persona, cui debetur. Id enim
tum demum fieret, si gerada & heergewettum intelligerentur
ante mortem personæ, a qua res ad illam vel hoc spectantes
acquiruntur: tum vero rerum istarum alienatio prohiberi de-
bebat, id quod æque absurdum foret, ac si hæreditatis causæ
rerum, quas quis habet, alienatio prohiberetur. ~~perinde ac si~~

CAPLIT VI.

De officio Superioris, sive Rectoris Ci-
vitatatis, & Subditorum.

§. 995.

Omnis Rector civitatis bene regere debet Remp. Etenim in Rectorem civitatis imperium omne ea lege translaturum intelligitur, ut non exerceatur, nisi saluti publicæ convenienter, sive absolutum fuerit atque summum, si-
ve quocunque modo limitatum (§. 88.). Quamobrem cum is recte, seu bene imperet, seu civitatem regat, si ea facit, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, male autem imperet, si ea facit, quæ bono publico adversantur (§. 85.); omnis Rector civitatis bene regere debet Remp.

*Officium ge-
nerale Re-
ctoris civi-
tatis.*

Rector civitatis persona moralis est, quæ determinatur per jura & obligationes ipsius (§. 70. part. 1. Jur. nat.). Quemadmodum itaque jus imperium civile est, quo gaudet Rector civitatis, in ipsum translatum, ut id exerceat (§. 42.); ita obligatio, quæ in eundem cadit, est necessitas exercendi imperium, consequenter civitatem regendi (§. 218. part. 7. Jur. nat.). Et quoniam salus publica in civitate suprema lex est (§. 86.); ex ea quoque metienda est regendi obligatio. Quamobrem non regere debet Remp. pro lubitu, sed prouti salus publica exigit. Ita scilicet demum satisfacit officio suo.

§. 996.

Quoniam Rector civitatis bene regere debet Remp. (§. 995.), hoc vero fieri nequit, nisi & norit, quænam ad Remp. bene regendam requiruntur, & velit ea facere, in quibus bonum regimen consistit; ideo *instructus esse debet*

*Qualis esse
debeat intel-
lectus & vo-
luntas Re-
scientia*

Etioris civi- scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & voluntatem
tatis. rem habere constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ ad bonum regimen spectant.

Non sufficit nosse, quomodo bene regatur Resp. sed necesse etiam est, ne desit bene regendi voluntas. Defectus intellectus in causa est, ut ex ignorantia male regatur; defectus voluntatis vero, ut male regatur ex proposito. Sane non alia de causa introductæ sunt monarchiæ & aristocratix, quam quod hoc pacto facilius præcaveri posse visum est, ne ex ignorantia male regatur civitas; Resp. autem mixtæ, quod hoc pacto facilius Resp. prospici posse visum est, ne defectu voluntatis jure suo abutatur superior & male civitatem regat.

§. 997.

De educa- Cum Rector civitatis instructus esse debeat scientia
tione eorum, eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, & voluntatem
qui ad regi- habere constantem ac perpetuam nonnisi ea faciendi, quæ
men adspi- ad bonum regimen spectant (§. 996.); *in regno successorio*
rare possunt. qui spem succedendi habent, & *in Aristocratia,* qui ad regimen ad-
spirare possunt, ita educandi sunt, ut scientia eorum, quæ ad bo-
num regimen requiruntur, acquirant, & voluntas non faciendi, nisi
quod rectum est, constans & perpetua efficiatur, consequenter ca-
ra cordique esse debet Regibus in regnis successoris & optimatibus
in Aristocratia, ut illi, ad quos post fata eorum imperium civile,
sive jus regendi civitatem devolvetur, bene educentur, hoc est ut,
ut ad civitatem bene regendam evadant apti.

Non sufficit, ut Rex præsens civitatem bene regat; sed idem curæ habere debet, ut etiam ea post fata sua bene regatur. Malum regimen successorum, si neglectus educationis in causa fuerit, recte imputatur iis, qui in præsentem civitatem regunt. Culpa enim non vacant, qui in educatione successorum diligentiam suam desiderari passi sunt. Immo non con-

cipi potest voluntas constans & perpetua bene regendi Remp. qualis in Rectore civitatis requiritur (§. 996.), nisi idem velit, ut perpetuo floreat Resp. consequenter pro virili conferat, quicquid hac in parte a se proficisci potest.

§. 998.

Similiter cum *Rektor civitatis* instructus esse debeat *De consilio* scientia eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur (§. 996.), *prudentum* fieri autem non possit, ut omnia negotia publica ac ea in *ad bonum* primis, quæ ad decernendum in præsentī, supponenda ipsi sint *regimen re-* intime perspecta, prouti abunde patet ex iis, quæ de Rep. *quisita.* constituenda demonstrata sunt integro capite tertio admodum prolixo; ideo *uti debet relatione ac consilio virorum pru-* dentium, quorum alii in hoc, alii in alio negotiorum genere *excellunt,*

Ad bonum regimen non modo requiritur theoria, verum etiam praxis, quæ in theoriæ applicatione ad casus obvios consistit. Ita non sufficit nosse, iudices constituendos esse legum peritos, viros bonos & imparciales (§. 541.); sed quando iudex actu constituendus, constare etiam debet, num hæc, vel ista persona habeat prædictas qualitates. Quamobrem si vel maxime supponas, Rectorem civitatis omnem negotiorum publicorum theoriam animo comprehendisse; nondum tamen instructus est noticia singularium, sine qua veritates generales, quas theoria suppeditat, rite applicari nequeunt. Sine recta autem applicatione theoriæ fieri non potest, ut actu bene regatur. Accedit quod in causis dubiis & quando non uno modo quid fieri potest, oculi, quemadmodum dicitur, plus videant, quam oculus, & rationum in contrarias partes allatarum ponderatione rectius patefiat, quid utiliter decerni debeat. Quemadmodum itaque unusquisque in iis, quæ per se nosse nequit, aliorum consilio ac relatione uti debet; ita nihil singulare est, si idem facere tenetur Rector civitatis.

§. 999.

*Consiliarii
quoniam sint.*

Consiliarii dicuntur, quorum relatione atque consilio Rector civitatis utitur in gubernanda Rep. Dividuntur in diversas species pro diversitate negotiorum, ad quæ consilium ipsorum adhibetur. Sed eam divisionem in præsentibus habemus. Generalis divisio est in actuales & titulares. *Consiliarius actualis* est, cujus consilio actu utitur Rector civitatis: *Titularis autem consiliarius* est, cui solum nomen consiliarii tributum augendæ dignitatis causa.

Quid de consiliariis titularibus tenendum sit, patet ex iis, quæ de dignitatibus civilibus supra demonstrata sunt (§. 766. & seq.). Quid suadeat prudentia civilis, suo loco declarandum.

§. 1000.

*Quales esse
debeant
consiliarii.*

Quoniam Rector civitatis relatione atque consilio consiliarium uti debet in Rep. gubernanda (§. 999.); necesse est ut consiliarii non modo negotia habeant perspecta, de quibus consilium dare debent, verum etiam ut fideliter omnia referant, quæ in casu præsentibus attendenda sunt, consequenter esse debent rerum, ad quas adhibentur, periti, prudentes (§. 257. part. 1. *Jur. nat.*), & viri boni (§. 967. part. 5. *Jur. nat.*), ac per consequens veritatis amantes (§. 971. part. 5. *Jur. nat.*).

Quemadmodum Rector civitatis Consiliariis carere nequit (§. 998.); ita quoque fieri nequit, ut bene gerat Remp. nisi consiliarii tales sint, quales esse debent, nimirum eorum, quæ ad bonum regimen requiruntur, intelligentes & salutis publicæ amantes. Inanem operam sumit, quicquid tandem molitur, nisi consiliarii, vel in genere omnes, per quos regere tenetur Remp. eandem cum ipso habeant voluntatem & ad recte fungendum ministerio sint apti. Malum regimen magis consi-

consiliariis, atque ministris, quam Rectori civitatis imputandum, qui non modo animum Rectoris corrumpunt, verum etiam illaeso animo Rectoris Remp. pessumdant.

§. 1001.

Quia consiliarii veritatis amantes esse debent (§. *De ministris* 1000.), & Rector civitatis relationi ipsorum fidem habere *rum adula-* tenetur (§. 999.); *consiliarii nil quicquam celare, & ab omni adula-* *zione non fe-* *tione procul abesse debent, ipse autem Rector civitatis neminem magis,* *tenda.* *quam adulatorem aversari debet* (§. 892. *part. 1. Jur. nat.*).

Adulatio nullibi frequentior, quam in aula: sed pestis vera Reip. est, quam cane & angue pejus fugere debet Rector civitatis, si salus publica ipsi curæ cordique est ac statum civitatis corrumpi nolit. Adulatores non suadent, nec dissuadent ex animi sui sententia, sed unum omnium officium, una contentio est, ut *Seneca* verba lib. 6. de benef. c. 30, mea faciam, quis blandissime fallat.

§. 1002.

Cum Rector civitatis uti teneatur consilio aliorum in *De consiliis* Rep. gubernanda (§. 999.), Remp. vero bene regere *discern-* beat (§. 995.); *sibi cavere debet, ne malum consilium sequatur, dis-* *consequenter consilia, quæ dantur, probe discernere tenetur.*

Nec sibi, nec aliis nimium fudit Rector civitatis prudens. Quamvis enim alienæ sententiæ non indigens videatur; aliorum tamen consilium haud raro detegit ea, quæ recta ipsi mansissent, ut rectius per se statuere possit. Non raro vero etiam contingit, ut fallantur & fallant, qui consilium dant. Ne igitur consilium eorum temere sequatur, non minus dispiciendum est, num forte fallantur, quam num fallant. Quomodo vero fieri possit, ut tam circumspectus sit in consiliis admittendis, ad prudentiam civilem pertinet.

§. 1003.

*Rectorem
civitatis
omni virtu-
te excellere
debere.*

Rektor civitatis omni virtute excellere debet. Etenim Re-
ctor civitatis curæ esse debet, ut subditi sint virtute præditi,
ne a virtutis tramite ad vitia deflectant, & qui deflectunt a
vitiis revocentur & in viam rectam reducantur (§. 456.)
Enimvero exemplo nostro alios virtutes docere & ad earum
studium incitare debemus (§. 639. part. 1. Jur. nat.). Quam-
obrem etiam Rektor civitatis exemplo suo subditos virtutes
docere & ad earum studium incitare debet. Quoniam ve-
ro hoc fieri nequit, nisi ipse virtuti omni deditus sit (§. 250.
part. 2. Phil. pract. univ.); Rektor civitatis omni virtute præ-
ditus esse debet. Et quoniam exemplum tanto fortius inci-
tat ad imitandum, quanto illustrius, Rektor autem civitatis
exemplo suo subditos ad virtutis studium incitare debet, *per
demonstrata*; idem omnino omni virtute excellere debet.

Ostenditur etiam per indirectum hoc modo. Ponamus Rectorem civitatis vitiis esse deditum. Cum longa ex-
perientia dudum exploratum sit, non modo homines in agen-
do alios imitari, verum etiam subditos ad exemplum Recto-
ris civitatis componi, nec idem a ratione alienum sit, quia
plerique hominum in actionibus suis empirici sunt, saltem
maxima ex parte, ac per consequens alios imitantur (§. 205.
part. 2. Jur. nat.), nec minus in proptatulo sit, homines vi-
tia sua aliorum, præsertim se superiorum, seu dignitate præ-
cellentium exemplo tueri; subditi in vitia labentur, quibus
Rectorem civitatis delectari norunt, & ejus exemplo eadem
tuebuntur. Quoniam itaque Rectori civitatis curæ esse de-
bet, ne sint vitiis, sed virtuti dediti (§. 456.); ipse quo-
que vitiis deditus esse non debet, sed virtuti.

Quanta sit vis exempli Rectoris civitatis, ab antiquissimis temporibus observatum est. Hinc dudum invaluit illud per-
 vulgatum: Regis ad exemplum totus componitur orbis. Et
 in proverbium abiit: Qualis Rex, talis grex. Si subditorum
 mores emendare velit superior, suos ante emendet necesse est.
 Maxime hoc urget *Confucius*, rerum civilium expertissimus &
 virtutis cultor sincerus ac strenuus. Si Rex odio prosequitur
 vitia, virtutem amet; qui ei placere student in aula statim a
 vitiis sibi temperabunt & virtuti studebunt. Fama virtutis re-
 giae & ejusdem in aula effectus extemplo strenue toto regno
 discurret ac ad imitationem trahet eos, qui officiis publicis
 funguntur. Horum deinde exemplum imitabuntur, qui hisce
 placere student, ac ei deinceps se addent ceteri, ut quos non
 amor virtutis, saltem verecundia arceat a vitiis. Cum maxi-
 me interfit Reip. subditos esse virtuosos & vitia odio prosequi;
 Rectori quoque civitatis maxime curae cordique esse debet, ut
 in omni virtutum genere emineat. Et quemadmodum solae
 virtutes sunt, quae existimationem, laudem atque honorem
 verum pariunt (§. 549. part. 1. *Jur. nat.*); ita fama non so-
 lius regni ambitu contenta, sed ad exteras quoque nationes
 perlata apud omnes gentes in existimationem summam ve-
 niet Rector civitatis & ubivis terrarum maxima erit ejus auto-
 ritas. Exemplo in sacris literis est *Salomo*, 1. Reg. IV. 34.
 2. Parap. IX. 1. & seqq. Virtutibus intellectualibus & mora-
 libus verum Majestatis suae splendorem obtinet Rector civita-
 tis, quem pompa afferre nequit, eundem potius obscurans &
 inquinans, si vergat in detrimentum Reip. Abjecte nimis de
 majestate regia sentiunt, qui eam solo luxu metuantur, in Rep-
 non tolerando (§. 733.)

§. 1004.

Quoniam Rector civitatis omni virtute excellere de-
 bet (§. 1003.), virtuosus autem virtutem amat (§. 351. *virtutis* &
 part. 1. *Phil. pract. univ.*), vitium odit (§. 368. part. 1. *Phil. odio vitio-*

E f f f 3

pract. rum.

pract. univ.); *Rektor* quoque civitatis virtutem omnem amare, vitium odisse debet, consequenter virtutibus eminentes pramii decorare & quanti eos faciat occasione quavis oblata palam prodere debet.

Pramia debentur virtuti & si iis virtus decoratur, signum amoris virtutis in dante sunt & liberalitatem ejus vere produnt (§. 119; 250. *part. 4. Jur. nat.*), ac ideo ad existimationem hominum dimanant, danti magis honorifica, quam accipienti. Ceterum non modo ideo virtutes omnes tam intellectuales, quam morales colere debet *Rektor* civitatis, qui vitium unum virtutibus ceteris labem infert; verum etiam quia virtus nulla est, quæ non in bonum regimen influat, ad quod populo suo obligatur (§. 995.).

§. 1005.

De cura circa educationem principum quoad virtutem. Quoniam *Rektor* civitatis omni virtute excellere debet (§. 1003.), qui vero in regno succedendi spem habent, vel ad regimen civitatis aspirare possunt, ita educandi sunt, ut ad bonum regimen sint apti (§. 997.); a teneris virtuti omni assuescieri debent, omnique sollicitudine cavendum, ne aetas tenera vitio quodam contaminetur.

Vera virtus, quæ non saltem speciem ejus mentitur, non est, multoque rarius, ut omnes virtutes una uni infant, ut defectus unius non permittat ceteras esse omni suo numero absolutas. In fortuna regia constitutis plures infidie struuntur eadem, a quibus homines ceteri liberi sunt. Quamobrem necesse est, ut ea altiores in iis radices agat, quam in aliis. Hinc facile intelligitur, quanta animi sollicitudine opus sit in educatione principum, ut fiant virtuosi.

§. 1006.

Similiter quia Rector civitatis omni virtute excellere *De pietate*
debet (§. 1003.), virtus autem facilius acquiratur & con- *Rectoris ci-*
servetur, si cum ea pietas jungatur (§. 344. *part. 1. Phil. vitatis.*
pract. univ.), ac inprimis timor Dei virtutes omnes uno vin-
culo inter se jungat & copulet (§. 1177. *part. 1. Jur. nat. &*
§. 321. 284. part. 1. Phil. pract. univ.); *Rector civitatis pietate*
excellere debet, ac inprimis Deum timere.

Pietas instillat amorem virtutis ac ideo ejus scientiam suppo-
nit. Sed talia ex instituto enucleanda sunt in philosophia mo-
rali. Beata est Resp. quæ Regem habet virtuosum & pium,

§. 1007.

Rector civitatis sapiens ac prudens esse debet. Imperium *De sapien-*
enim civile ita exercere debet, ut bonum publicum, quan- *tia & pru-*
tum fieri potest, promoveatur (§. 809.). Quamobrem bo- *dentia Re-*
rum publicum finis est, ad quem tendere debent omnes *ctoris civi-*
actus ad imperii civilis exercitium spectantes (§. 932. *Ontol.*), *tatis.*
& hi esse debent media, per quæ finis iste obtinetur (§. 937.
Ontol.). Quamobrem cum sapientiæ sit eligere media ad
finem ducentia & fines particulares ita sibi invicem subordi-
nare, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678. *Psycho-*
rat.); Rector civitatis sapiens esse debet. *Quod erat unum.*

Enimvero quoniam vix ullibi plures sese offerunt
circumstantiæ, quarum in exequendis sapienter decretis ha-
benda est ratio, quam in negotiis publicis, id quod a poste-
riori sumitur, prudentiæ autem est rationem habere circum-
stantiarum alienarum præsentium in exequendis iis, quæ sa-
pienter decreta fuerunt (§. 257. *part. 1. Jur. nat.*); Rector
civitatis prudens esse debet. *Quod erat alterum.*

Sapientia & prudentia sunt virtutes intellectuales. Rector igitur civitatis cum omni virtute excellere debeat (§. 1003.), sapientia quoque & prudentia excellere debet. Sed disertius demonstrandum erat, eundem sapientem ac prudentem esse debere, ut tanto evidentior esset utriusque virtutis in eodem necessitas & cur neutra carere possit, ratio esset manifesta. Sapientia atque prudentia maxime commendant Rectorem civitatis & splendorem dignitati ejus afferunt cum apud suos, tum apud externos.

§. 1008.

*De consilia-
riorum sa-
pientia &
prudentia.*

Quoniam Rector civitatis sapiens ac prudens esse (§. 1007.), in iis autem, ubi sibi solus non sufficit, consilio virorum in negotiorum quovis genere excellentium uti (§. 998.) debet, hi vero consilarii sunt (§. 999.); *Rector civitatis in quovis negotiorum genere consiliarios habere debet sapientes ac prudentes.*

Consiliariorum sapientia & prudentia Rectori civitatis accrescit, ut perinde sit ac si eam per se possideret. Et quoniam consilarii referre debent, quæ in casu præsentis attendenda (§. 1000.), consequenter facta, quæ in deliberando ac discernendo requiruntur, horum oculis ipse videre tenetur; vix proderit eidem propria sapientia atque prudentia, nisi illorum sapientia & prudentia juvetur, saltem non sufficit, ne ab itinere sapientiæ atque prudentiæ subinde exorbitet.

§. 1009.

*De amore
populi.*

Rector civitatis amare debet populum suum. Etenim Rector civitatis ea facere tenetur, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, ea vero non facere, quæ eidem adversantur (§. 84.). Quamobrem cum bonum publicum sit commune bonum totius civitatis (§. 23.), ac ideo populi universi (§. 5.); ideo curæ habere debet, ne populo suo quod

quicquam desit bonum, & ne malo ullo affigatur. Quamobrem cum ex bono voluptatem (§. 558. *Psych. empir.*), ex malo tædium percipiamus (§. 569. *Psych. empir.*); voluptatem populi appetere, tædium vero ejus averfari debet. Quoniam itaque alterum amat, qui voluptatem ipsius appetit (§. 650. *Psych. empir.*), & per consequens tædium ejus averfatur, utpote voluptati contrarium (*not.* §. 518. *Psych. empir.*); Rector civitatis populum suum amare debet.

Superius jam ostendimus, Rectorem civitatis subditos amare ac diligere debere tanquam seipsum, sed ut homo æque homines (§. 276.); hic vero demonstrandum erat, eundem quoque tanquam Rectorem civitatis populum qua populum amare debere, ut tanquam officium ipsi proprium spectetur amor populi sui, quod locum haberet, etiamsi amor universalis omnium hominum nullus esset. Duplex igitur datur obligatio amandi subditos, quæ tanto fortior est, quanto plura motiva sunt amoris ex diverso fonte profluentia.

§. 1010.

Quoniam Rector civitatis populum suum, hoc est, *Quomodo* subditos qua subditos amare debet (§. 1009.); qui vero *felicitatem* alterum amat; ex ejus felicitate voluptatem percipit (§. 633. *spectare de- Psych. empir.*); *Rector civitatis ex felicitate populi sui voluptatem percipere debet*, & quia qui alterum amat, ex ejus tædio ipsemet tædium percipit (§. 642. *Psych. empir.*) & eundem considerat tanquam seipsum (§. 659. *Psych. empir.*); *ex tædio populi sui tædium percipere ac eundem tanquam seipsum considerare*, consequenter *felicitatem suam felicitati populi sui non contradistinguere, sed tanquam unam communem considerare debet.*

Amor populi ad bonum regimen maxime necessarius, & is demum Rector civitatis bonus est, qui populum suum amat: alias enim felicitatem populi parum curabit, nec volet eum esse
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*) Ggg 88 se

se saluum nisi propter se. Imperium ideo degenerabit in he-
rile (§. 264.), & hoc in potestatem dominicam abibit, quæ
subditos tanquam servos constituit in dominio superioris: id
quod quam sit adversum bono regimini, nostrum in præsentem
non est exponere disertius. Id unice adhuc observamus, jus
superioris eminens in personam & res subditorum verti in or-
dinarium, nec ad necessitatem Reip. sed utilitatem superioris
restringi, ita ut non amplius salus Reip. sed utilitas superioris
suprema lex sit, quæ si ab illa separaretur, Resp. florere nequit,
sed sensim sensimque labefactatur.

§. 1011.

*De non con-
fundenda
summitate
imperii cum
potestate ar-
bitraria.*

*Rektor civitatis summitatem imperii non debet confundere
cum potestate arbitraria.* Qui enim imperium summum habet,
in exercitio imperii profus liber est, nec ulli hominum ra-
tionem reddere tenetur, quomodo imperio utatur (§. 46.).
Enimvero cum imperium civile ita exerceri debeat, ut bo-
num publicum, quantum fieri potest, promoveatur (§. 809.);
summitas imperii non dat jus sine ulla restrictione faciendi
quod libet, consequenter licentiam regendi Remp. (§. 150.
part. 1. Jur. nat.), sed tantummodo iudicio Rectoris civitatis
relinquit, quomodo bonum publicum promoveatur (§. 89.).
Quamobrem cum potestatem arbitriam sibi arrogans, eam
non metiatur ex fine civitatis, seu bono publico, sed inde-
pendentem facit ab omni lege, consequenter etiam a salute
publica, quæ suprema lex est (§. 86.); independentiam a
voluntate alterius confundit cum independentia ab hac su-
prema lege. Rector igitur civitatis ad bene regendum Remp.
obligatus (§. 995.); summitatem imperii cum potestate ar-
bitraria confundere minime debet.

Alia omnino est independentia in agendo a voluntate ake-
rius, alia independentia ab omni lege. Illa libertas est (§.

153. part. 1. *Jur. nat.*); hæc licentia (§. 150. part. 1. *Jur. nat.*). Illa non tollit obligationem naturalem (§. 159. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter nec legem naturæ, unde venit (§. 141. part. 1. *Pbil. pract. univ.*); cum hac vero lex nulla consistit (§. 164. part. 1. *Jur. nat.*). Quemadmodum manifesta est differentia inter libertatem, quæ homini natura competit (§. 146. part. 1. *Jur. nat.*), & licentiam, quæ eum facit exlegem (§. 165. part. 1. *Jur. nat.*); ita quoque non minus manifesta est differentia inter summitatem imperii civilis & potestatem civilem arbitrariam. Neque enim ista nisi species quædam est libertatis; hæc vero species licentiæ. Quemadmodum vero esse exlegem repugnat essentiæ atque naturæ hominis (§. 167. part. 1. *Jur. nat.*), consequenter licentia eidem repugnat; ita etiam essentiæ Rectoris civitatis, quippe cujus persona determinatur per imperium civile atque obligationem idem exercendi (§. 70. part. 1. *Jur. nat.* & §. 42. 809. b.), repugnat potestas arbitraria. Quemadmodum vero libertas facile confunditur cum licentia, quia liber in agendo a sua, non vero ab aliena voluntate dependet, quia non attenditur voluntatem lege naturali regi; ita similiter summitas imperii facillime confunditur cum potestate arbitraria, quia imperium summum habens a sua, non alterius cujusdam voluntate dependet, quod non attendatur voluntatem regi lege suprema civitatis, quæ salus publica est (§. 86. 809.), & imperium metiendum esse ex fine ejusdem (§. 30. 32.), nec idem si vel maxime absolutum atque summum spectetur aliter alicui competere posse, nisi ut exerceatur salutis publicæ convenienter (§. 88.). Necessè igitur est, ne Rector civitatis in distinguenda potestate arbitraria a summitate imperii acumen suum desiderari patiatur. Qui hanc cum illa confundit, a boni regiminis tramite facillime deflectit & utilitati propriæ cum detrimento populi, seu subditorum inhians tandem & propriam convellit.

§. 1012.

*De causis
hujus con-
fusionis co-
gnoscendis
& evitan-
dis.*

Quoniam *Reſtor civitatis* ſummitatem imperii non debet confundere cum poteſtate arbitraria (§. 1011.); *necesse eſt, ut probe cognoscat ea, quæ ad confundendam imperii ſummitatem cum poteſtate arbitraria eum adducunt, & omni animi ſollicitudine ac contentione ſcopulos hosce evitare ſtudeat.*

Multo difficilius eſt Principi evitare confuſionem ſummitatis imperii cum poteſtate arbitraria, quam homini privato confuſionem libertatis cum licentia, quia pluribus tentationibus expoſitus, quæ partim ab ipſo, partim ab aliis veniunt. Quamobrem tanto magis eidem curæ cordique eſſe debet, ut in cognitionem cauſarum iſtius confuſionis penetret, & impedimenta iſta boni regiminis removeat: nihil enim bono regimini magis adverſatur iſta confuſione, a quo regimine vera *Reſtoris civitatis* felicitas & ſtabilia utilitatis ſuæ fundamenta unice dependent. Enimvero in ſeductiones iſtas inquirere & quomodo eas evitare poſſit *Reſtor civitatis* oſtendere, ad *Politicam* ſpectat.

§. 1013.

• *De odio ad-
ulationis &
amore ſincere-
ritatis.*

Quia *Reſtor civitatis* ea cognoscere debet, quæ ad confundendum imperii ſummitatem cum poteſtate arbitraria eum ſeducunt, & ſeductiones iſtas ſtudioſe evitare (§. 1012.), adulatorum vero maxime intereſt, ut ſummitas imperii cum poteſtate arbitraria confundatur, cum ſub prætextu ejus, quod *Reſtoris civitatis* intereſt propriæ utilitati ſerviant cum detrimento ſubditorum; *Reſtor civitatis* adulatorem ab hominibus ſincereis diſcernere, nec quicquam magis quam adulationem odiſſe, nil quisquam magis quam ſinceritatem amari debet.

Oſtendimus jam in ſuperioribus, adulatorem *Reſtori civitatis* exoſos eſſe debere (§. 1001.); ſed cum hic nova emer-

gat ratio, ob quam id fieri debeat, id denuo inculcari non pro nuda repetitione antea jam dictorum habendum. Aliud nimirum est antea dicta repetere, aliud vero quæ jam demonstrata sunt aliter denuo demonstrare. Et id in moralibus imprimis utile est, ubi rationes plures non modo fortius movent voluntatem, ut facias, quod fieri debet, verum etiam una eandem determinat, quæ per alias determinari minime poterat.

§. 1014.

Reclori civitatis jura majestatica probe perspecta esse debent. Exercere enim debet Imperium civile (§. 42.). Quamobrem cum jura majestatica sint, quæ ad imperium civile ejusque exercitium pertinent (§. 207.), nemo autem jus ali- quod exercere possit, nisi quod ipsi fuerit cognitum; Reclori quoque civitatis jura majestatica cognita esse debent. Et quoniam summitatem imperii cum arbitraria potestate confundere minime debet (§. 1011.); jura majestatica eidem probe perspecta esse debent.

De necessitate cognitionis jurisdictionis majestaticorum.

Facile patet, fieri haudquaquam posse, ut bene regat Remp. qui jura majestatica perspecta minime habet. Etenim si qua ignorat, ea negliget, quæ facere debebat: si vero plus sibi arrogat, quam convenit, faciet quæ facere non poterat, nec debebat. Et nisi jura singula intime fuerint perspecta, nunc non usu, nunc abusu jurium sibi competentium peccabit. Maxime igitur necessaria est Reclori civitatis jurium majestaticorum cognitio. Non sufficit habere animum bene imperandi; sed necesse etiam est, ut constet Reclori civitatis, quousque jus suum extendatur: alias sibi persuaderi patietur, ut ea faciat, vel non faciat, quæ intentioni suæ e diametro adversantur. Idem nimirum contingit, quod accidit illis, qui cum maxime dispositum possideant animum ad faciendum, quod bonum & rectum est, ignorantia legum naturalium ea faciunt, quæ lege naturali prohibentur, & omittunt, quæ ea-

dem præcipiuntur, vel religioni sibi ducunt facere, quod eadem lege permissum, immo alios damnant, qui faciunt quod rectum est, vel licitum. Boni Principis voluntate non magis abutuntur ministri parum fideles & adulatores, quam si ipse jura sua non sufficienter cognita atque perspecta habet. Nec ipsi proderit virtus sua, si cum ignorantia jurium suorum fuerit conjuncta, nec consilia recta a perversis discernet: id quod tamen quam maxime fieri debet.

§. 1015.

De cognitione jurium majestaticorum in consiliariis requisita. Quoniam Reptori civitatis jura majestatica probe perspecta esse debent (§. 1014.), in gubernanda autem Rep. uti debet consilio virorum prudentum (§. 998.), quod sequi nequit, si fuerit juribus istis adversum; ideo *neesse est*, ut etiam his, hoc est, *Consiliariis* (§. 999.), *jura majestatica prope perspecta sint.*

Consilium alteri dare nequit, nisi qui jus, quo agere debet, habuerit perspectum: alias enim contingit jus converti in licentiam, & imperii summitatem in presenti casu in potestatem arbitrariam, a qua tamen confusione sibi cavere debet Reptor civitatis (§. 1012.). Jus itaque publicum universale, in quo jurium majestaticorum scientia traditur, ignorare nequit, qui Reptori civitatis a consiliis esse debet. Neque enim sufficit notitiam habere ejus tantummodo juris, ad cujus exercitium spectat negotium, de quo consilium datur, cum jura omnia inter se ita connexa sint, ut usus rectus unius pender ab aliis. Juribus singulis non ita utendum est, ut usu unius aliquid committatur, quod alteri cuidam adversatur. Sane qui non omnem jurium majestaticorum complexum intime perspexit, is jus unum, ad cujus exercitium presens negotium spectat, inscius in potestatem arbitrariam convertit, ut juri tribuat, quod licentiæ erat tribuendum, nec ipsi proderit omnis virtus reliqua, quæ bonam efficit voluntatem, nec proderit

rit amor veritatis, si quid sit verum ignoretur. Qui ergo Rectori civitatis a consiliis esse vult in gubernanda Rep. is animum appellere debet ad scientiam Juris publici universalis certo persuasus, se sine ea omnes muneris sui partes recte adimplere minime posse.

§. 1016.

Si imperium civile legibus fundamentalibus fuerit circumscriptum; Rectori civitatis eadem probe perspecta esse debent. ne legum Rector enim civitatis in exercitio imperii adstringitur ad *fundamen-* gum fundamentalium observantiam (§. 77.). Quamobrem *salium quo-* cum leges observare non possit, nisi eas habeat perspectas, *ad Rectorem* quod per se patet; si imperium civile legibus fundamenta- *civitatis.* libus fuerit circumscriptum, Rectori civitatis eadem probe perspectæ esse debent.

Per leges fundamentales diminuitur Jus Rectoris civitatis, & ita oritur Jus publicum particulare huic civitati proprium, quippe quod ex Jure publico universali non ab simili modo efficitur, quo antea jus civile ex naturali effici ostendimus. Finis autem Juris publici particularis est, ne Rector civitatis jure suo facile aburatur in præjudicium civium & ut facilius præcaveatur, ne imperii summitas cum potestate arbitraria confundatur, cum confusio ista facillime fiat tandemque in morem abeat.

§. 1017.

Quoniam Rectori civitatis leges fundamentales, si *De eadem* quæ dantur, probe perspectæ esse (§. 1016.), in gubernanda *quoad consi-* da autem Rep. uti debet consilio virorum prudentum (§. *liarios.* 998.), quod sequi nequit, si illis fuerit adversum (§. *cit.*); ideo *neceffe est, ut etiam his, hoc est, Consiliariis* (§. 999.), *leges fundamentales, si quæ dantur, probe sint perspectæ.*

Eadem necessitas, quæ urget scientiam Juris publici univer-
salis

salis (not. §. 1015.), urget quoque notitiam Juris publici particularis. Enimvero non est, quod existimes, minime opus esse, ut tam Rector civitatis, quam illi, quos ad consilium adhibet, Jus publicum tam universale, quam particulare habeant cognitum atque perspectum. Quodsi enim ponamus Rectori abunde constare, quale sit jus suum & quousque pateat; ipsum consilia eidem adversa a conformibus discernere; si vero eadem notitia fuerit consiliariis, eosdem consilia sua illi conformare posse. Sufficere itaque Juris publici universalis & particularis scientiam atque notitiam ex una saltem parte. Etenim Rector civitatis non coeco impetu sequi debet consilium, ut ejus fiducia faciat, quicquid facit (§. 1002.), & imprudentia est adhibere in consilium eum, qui ad maturum dandum aptus non est. Rector civitatis, cui regimen bonum & rectum curæ cordique est, non ita fidit perspicacia propria, ut contemnat alienam; nec ita acquiescit in aliena, ut propriis oculis videre nolit. Si quid de negotiis publicis decernendum, prima de Jure consultatio est, altera num expediat. Rectum consilium utramque supponit, nec sine utraque dari ac discerni potest. Sapientem & bonum virum requirit omnis deliberatio & consultatio; sapientia vero non minus juris, quam utilitatis scientiam exigit. Quamvis enim vulgo exigua sapientia regi dicatur mundus, magna tamen regi debet, ne fortunæ ancipiti committatur, quod certa ratione expediendum.

§. 1018.

De providentia Rectoris civitatis circa habilitatem eorum, qui-bus officia Rector civitatis providere debet, ne desint ad quodvis officiorum publicorum genus habiles. Officium enim publicum nemini conferri debet, nisi qui habilis est (§. 890.). Quamobrem necesse est, ut, si quod vacet, non desint ad idem recte curandum habiles. Quoniam itaque jus officia publica conferendi Rectori civitatis competit (§. 886.) & ipse per eos, qui iisdem funguntur, civitatem regit (§. 885.);

ipsum

ipſius omnino eſt providere, ne deſint ad quodvis officio-
rum publicorum genus habiles. *publica con-
ferenda.*

Reſtoris civitatis eſt non modo curare præſentia, ſed etiam
providere futuris, ut & ipſa, quamdiu Remp. adminiſtrat, præ-
ſentia rite curare poſſit, & idem facere valeant ſucceſſores, qui
ad vicem ejus, quando e vita emigravit, accedunt, quoniam
quæ nunc futura ſunt, aliquando præſentia erunt. Non igitur
ſufficit, ut ii, quibus in præſenti demandatum eſt officium
aliquod publicum, ad idem recte curandum ſint habiles, ſed
neceſſe eſt, ut eadem ſit habilitas in ſucceſſoribus. Quanta
ſit habilitatis hujus neceſſitas, patet per ea, quæ ſupra anno-
tavimus (not. §. 890.).

§. 1019.

Reſtor civitatis magnam curam conferre debet in Acade-
miis, ſeu Univerſitates, atque ſcholas. Etenim providere debet,
ne deſint ad quodvis officiorum genus habiles (§. 1018.). *De cura a
Reſtore ci-
vitatſ in
academias
& ſcholas
conferenda.*
Quamobrem cum ea, quæ ad officia publica rite curanda re-
quiruntur, in univerſitatibus atque ſcholis ſint addiſcenda,
& in ſcholis qui inſtituuntur ad ſtudia academica præparen-
tur (§. 433. 434.); Reſtor civitatis magnam curam confer-
re debet in Academias, ſeu univerſitates, atque ſcholas.

Dudum academiæ, ſeu univerſitates ſeminaria Reip. appel-
lari ſueverunt, & noto notius eſt, niſi in ſcholis bene præpa-
rati ad ſtudia academica in academiis veniant juvenes, eos
oleum ac operam perdere. Plurimum itaque falluntur, qui
in re ſcholæſtica & academica ne minimi quidem momenti ad
Remp. recte adminiſtrandam eſſe exiſtimant, ac ideo vix di-
gnam cenſent, in quam multum curæ conferat Reſtor civitatis,
niſi quatenus ejus intereſſe putant, ut peregrini locupletiores
ad frequentandum academiã alliciantur. Decipit autem eos
error haud parum nocens, quod animum non attendant ad

(Wolſii Jur. Nat. Pars VIII.)

Hh h h h

depen-

dependentiam eorum a se invicem, sine quo bonum regimen consistere nequit. Ad bonum regimen non sufficit, ut omnia recte fiant, quæ Rector civitatis per se facit adjurus consilio Ministrorum suorum; verum etiam opus est, ut omnia recte fiant, quæ facit per alios, consequenter ut quisvis, qui officio publico fungitur, eodem recte fungatur. Academiæ vero non alio fine conduntur, quam ut in iis juvenibus doceantur ea, quæ scitu necessaria sunt, siquidem aliquando officio aliquo publico recte fungi debeant. Quodsi in Academiis ea non doceantur, culpa in Rectore civitatis hæret, vel in iis, quibus rerum academicarum curam is demandavit. Constitui enim debebant Professores, qui docere poterant (§. 436.), & curandum erat, ut iidem munere suo rite fungantur (§. 437.). In Kemp. injurii sunt, qui indignos ad officia publica promonent, vel ad hoc, ut promoveantur quomodocunque concurrunt.

§. 1020.

*De cura civ-
ca scientias
& artes.* Rector civitatis scientias & artes amare, qui iis excellentia scientias lunt eos premiis & honoribus decorare & ad eas argentas atque propagandas subsidia subministrare debet. Curandum enim est in Rep. ut scientiæ & artes, quantum datur, nova indies capiant incrementa (§. 438.). Rector igitur civitatis nihil omittere debet, quicquid ad hoc conferre potest. Enimvero cum hoc ab eo sperari minime possit, nisi ex scientiis & artibus voluntatem percipiat, consequenter si eas amet (§. 657. *Psych. empir.*); scientias & artes amare debet. Quod erat primum.

Quodsi vero velit, scientias & artes coli, perfici ac propagari, necesse est ut excellentia ingenia incitet ad bene de scientiis atque artibus merendum. Quamobrem cum præmia sint motiva actionum committendarum (§. 296. *part. 1.*

Phil.

Phil. pract. univ.), & gloria fit stimulus ad præclara præstanda absque ulla spe lucri (§. 771. *Psych. empir.*); qui scientiis excellent, eos præmiis & honoribus decorare debet, ut non modo ipsi in iis excolendis ulterius industriam suam defatigent, verum etiam alii exemplo illorum se addant. *Quod erat secundum.*

Denique cum non omnibus, qui præclari quidpiam in aliquo scientiarum, vel artium genere præstare possunt, suppetant sumtus necessarij, aut alia adminicula, quibus indigent, & ad quædam detegenda aut perficienda sumtus privati minime sufficiant, Rector autem civitatis curare debeat, ut scientiæ ac artes augeantur & propagentur (§. 438.); ideo ad eas augendas atque propagandas subsidia subministrare debet. *Quod erat tertium.*

Celebritatem nominis non consequitur gens, nisi in civitate floreat scientiæ atque artes. Et hæ ipsæ sunt, quæ existimationem ejus pariunt apud ceteras. Debet vero hoc Rector civitatis genti suæ, ut existimationi ejus consulat. Enimvero dum scientias amat, iis excellentes præmiis & honoribus decorat & ad eas augendas atque propagandas subsidia subministrat, immortalē ipse consequitur gloriam, quæ statim fines civitatis peragrat & toto orbe discurrit ac monumentis commendatur, ut omnis seculorum posteritas ejus non sit immemor. Quicquid præclari præstatur ab iis, qui scientias & artes colunt, id omne in gloriam Rectoris civitatis vertitur, qui dum eas promovet, non tantum genti suæ consulit, sed generi humano universo, nec in præsentī tantum, verum etiam in venturis seculis. Nihil igitur diutius duraturum facere, nec post fata sua generi humano prodesse in perpetuum potest, quam si in hoc officio nihil desiderari patiarur. Dudum vero observatum fuit, optimum quemque gloria maxime duci & honorem alere scientias atque artes.

De sordidis eruditorum res, qui aliorum fama ac laudi detrabere student & per contemptum aliorum ad gloriam nituntur. Etenim lex naturæ prohibet, ne eruditus unus alterius famæ ac laudi, ne quidem immetitæ, detrahat (§. 893. *part. 6. Jur. nat.*), & ne per contemptum aliorum ad nominis gloriam contendat (§. 895. *part. 6. Jur. nat.*). Quamobrem cum operam dare non modo debeat, ut, qui a lege naturæ alienum habent animum, vi adigantur, ut minimum actus externos ad legem naturæ componant (§. 395.), & curæ habere, ut, qui bene de Rep. merentur, a ceteris honorentur (§. 761.), verum etiam ipse eos præmiis & honoribus decorare debeat, qui in scientiis atque artibus excellent (§. 1020.); ideo tolerare non debet sordidos eruditorum mores, qui aliorum famæ ac laudi detrabere student & per contemptum aliorum ad gloriam nituntur.

Excellit gloria maxime is, qui virtute plurimum præstat, quemadmodum recte dixit *Cicero*, & juri naturæ apprime convenit (§. 550. *part. 1. Jur. nat.*). Nihil itaque absurdius est, quam si quis gloriam consequi studet, plebejis moribus inclarescendo. Quemadmodum vero scientiæ & artes pariunt existimationem gentis alicujus apud ceteras; ita plebeji eruditorum mores eandem dehonestant. Quamobrem cum *Rektor* civitatis celebritatem nominis gentis suæ conservare debeat, prouti suo loco disertius exposituri sumus; tolerare utique nequit illius dehonestamentum. Haud equidem facile est, sententiam akerius ita impugnare, ut in verbis nihil comprehendatur, quod in contemptum ejus verti possit, supponit enim non modo dominium in affectus seu animi passiones & acre judicium in discernendis illis, quæ inde veniunt & alia dicturo verba suggerunt, quibus personæ labes quædam adspargitur; sed quo difficilior est hæc virtus excelsis ingeniis propria, tan-

to acriori studio in id enitendum, ut eam consequamur, & tanto magis gloriosum est genti, si eruditi ea virtute emineant. Ex adverso autem facillime evitari poterat, ne quis proderet accessum ad intimas latebras & recessus in animo suo, si sequeretur officium a *Cicerone* dudum inculcatum: Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere, & verba, quæ veluti sponte sua succurrunt, trutinaret, antequam ea admitteret. Gloriam gentis non minus auget virtus, quam eruditio, per eruditos imprimis divulgandam, ut hi genti suæ opprobrio sint, & famam ejusdem inquinent, si apud externos plebeis inclarescant moribus. Gloria gentis suæ ad famam exterorum profluit Rector civitatis & ejus regimen ad exterorum existimationem dimanat. Ejus itaque maxime interest, ut indoctos doctorem mores compescat, improbos & malignos prosternat. In civitate puniendi etiam actus vitiosi, unde malum quoddam derivatur in civitatem, etsi iisdem privatus non lædatur (§. 653.), multo magis itaque illi, quibus fama alterius læditur, vel læsio saltem intenditur.

§. 1022.

Quoniam *Rector civitatis* tolerare non debet eruditorum mores, qui aliorum famæ ac laudi detrudere student & per contemptum aliorum ad gloriam nituntur (§. 1021.), Professores autem & Præceptores in academiis & scholis sese discipulis commendare debent moribus (§. 436.); multo minus is ferre debet, ut Professores & Præceptores in academiis & scholis convitiis inter se certent, unus alterius famæ insidias struat, & in censendis aliis, præsertim viris de scientiis præclare meritis, effrena libidine ingenii sui vires ostendant. *In quibus omnium miserandi.*

Mores Professorum & Præceptorum corrumpunt mores juvenum, adolescentium & puerorum, quibus illi censura sunt, eaque perpetua, ad quam diriguntur, ad quam convertuntur: id quod tanto facilius accidit, quanto promior ad perstringen-

dos & taxandos alios ætas ista esse solet. Quodsi ergo Res. earere debet eruditus, qui plebejis istiusmodi delectantur moribus; principiis obstandum est, nec permittendum, ut ad eos educantur adolescentes ac juvenes, quos difficulter in ætate provecta deponent, ita ut etiam senes linguæ temperare nesciant & verbis petulantissimis alios lædant. Utinam ut, quod pueri didicere, qui proficit in literis & deficit in moribus, eum plus deficere, quam proficere, idem viri intelligerent, & mores mature emendarent! Sed qui per se sapere nolunt, eos, ut sapiant, cogere debet superior (§. 395.). Turpe autem est doctori alio indigere morum magistro, quem muneris sui ratio in officio retinere poterat, si vel maxime petulantia linguam sollicitaret. Equidem non dubito fore plurimos, qui existimaturi sunt, ea, quæ de moribus eruditorum in perstragendis aliis minime tolerandis diximus, leviora esse, quam ut eorum cura tangat Rectorem civitatis; sed hi erunt, qui de rebus per transennam conspectis iudicium deproperant, & de iis sibi iudicium sumunt, quæ intime nondum perspexerunt. Quo minus enim quis per ignorantiam intelligit id, de quo iudicium sibi sumit, eo magis eidem fidit. Contrarium abunde patet per ea, quæ modo dicta sunt.

§. 1023.

*Protectio
scientiarum
& artium
quid sit.*

Rektor civitatis *protegere* dicitur *scientias & artes*, quantum eas exuit impedimentis: ut ideo *Protectio scientiarum & artium* sit cura eas impedimentis exuendi.

Nulla relinquere debet impedimenta, qui scientias & artes protegere vult. Unde facile apparet, hominis privati non esse ut scientias & artes protegat, modo satis intelligat, quænam scientiarum & artium incremento ac propagationi impedimento sint.

§. 1024.

De protectione sci-

Rektor civitatis scientias & artes protegere debet.

Cur enim

enim habere debet, ut scientiæ ac artes, quantum datur, *entiarum & artium.* novæ indies capiant incrementa (§. 438.), & ut in academiis juvenes ad scientiarum rerum scitu necessariarum ac utilium perducantur (§. 434. 1019.). Quamobrem cum id minime consequi possit, nisi impedimenta omnia tollantur (§. 727. *Ontol.*); ut ea tollantur curæ habere debet. Enimvero scientias atque artes protegit, quatenus eas exuit impedimentis (§. 1023.). Scientias igitur & artes protegere debet.

Officium Rectoris civitatis haud postremum in protectione scientiarum & artium consistit & Protectoris scientiarum atque artium gloriosum nomen est, quod summam ei existimationem parit. Equidem protectio scientiarum & artium in latiori significato sumi vulgo videtur, ut etiam comprehendat omnia adjumenta & auxilia, quæ ad culturam illarum affert Rector civitatis; non tamen definitio, quam dedimus (§. 1023.), obstat, quo minus hoc fiat: adjumenta enim ista & auxilia si non omnia, certe pleraque talia sunt, ut ad tollenda impedimenta importentur. Qui ergo tollere debet impedimenta, is quoque obligatur importare adjumenta & afferre auxilia.

§. 1025.

Quoniam civitatis Rector scientias protegere debet *De libertate* (§. 1024.), ac ideo eas exuere omnibus impedimentis (§. *philosophandi* 1023.), nihil autem progressum scientiarum magis impedit, *di tuenda,* quam servitus philosophandi (§. 152. *Disc. pral.*), non aliter *licentia* tollenda nisi libertate philosophandi (§. 151. *Disc. pralim.*); *evertenda.* Rector civitatis libertatem philosophandi tueri debet. Quoniam tamen permittendum non est, ut publice disseminentur opiniones religioni & bonis moribus (§. 475.) atque fini civitatis, seu statui publico adverſæ (§. 476.), consequenter ne libertas

libertas vertatur in licentiam (§. 150. part. 1. Jur. nat.); *Re-
ctor civitatis permittere minime debet philosophandi licentiam.*

Quemadmodum in genere licentia agendi consistit in po-
tentia agendi sine ulla restrictione faciendi quodlibet (§. 150.
part. 1. Jur. nat.); ita in specie *licentia philosophandi* consistit
in permissione divulgandi opiniones quascunque sine ulla re-
strictione. Quomodo autem restringenda sit philosophandi
libertas, ne abusu in licentiam vertatur, docent officia erga
alios & Remp. quæ cum nitantur obligatione naturali (§. 225.
141. part. 1. Phil. pract. univ.), eam libertas philosophandi,
sub libertate naturali contenta, minime tollit (§. 159. part. 1.
Jur. nat.). Arduum omnino officium est recte rueri philo-
sophandi libertatem, ne vel licentia velificetur, vel ptogressus
scientiarum inhibeat.

§. 1026.

*De exteris
in aliquo
scientiarum
genere ex-
cellentibus.*

*Rektor civitatis præmiis decorare debet etiam exteros, qui
aliquo scientiarum genere excellunt & præclare de eodem merentur.*
Etenim qui de scientiis præclare merentur, non solum civi-
bus suis profunt, sed universo generi humano: quod per se
patet. Quamobrem si vel maxime in exterorum numero
sit, qui in aliquo scientiarum genere excellit & in iis ampli-
ficandis industriam suam defatigat; non minus tamen ejus
labore cives nostri juvantur, quam si & ipse noster esset.
Quoniam itaque Rektor civitatis eos præmiis decorare debet,
qui scientia excellunt (§. 1020.), cumque scientias amare
debeat (§. cit.), ipsi perinde est, sive extraneus præclare de
iisdem mereatur, sive civis quidam suus, & ubi exteros præ-
clare de scientiis merentes præmiis decorat, iisdem æmula-
tio suorum excitatur, gloria vero ipsius amplificatur; præ-
miis omnino exteros quoque decorare debet, qui aliquo
scientiarum genere excellunt & præclare de eodem merentur.

Officio

Officio huic tanto facilius satisfacere potest Rector civitatis, quo certius constat, præmia istiusmodi non æstimari ex intrinseco, quem habent valore, sed ex dignitate dantis & virtute ejus, ut quod danti leve est, magnum pondus addat non modo pretio affectionis, quod eidem statuit accipiens, verum etiam gloriæ ipsius accipientis, quæ ubivis celebratur in omni ævo. Accedit, quod hoc pacto exterorum animos sibi conciliet, ut alia taceamus, rectius forsitan alio loco dicenda. Ceterum non ita æstimare debet Rector civitatis merita exterorum in scientiam, ut nihili facere videatur merita suorum. Quamvis enim videantur debita, non tamen propterea omittere debet ea, quibus suos ad studia incendit. Dona regia magnam vim habent in animos eorum, qui gloria ducuntur, & per consequens ad præclara præstanda parati sunt.

§. 1027.

Rector civitatis curæ habere debet, ut opes atque divitias De opibus subditorum augeat. Etenim curæ habere debet, ne desit re- atque divi- rum ad victum, amictum, habitationem vitæque commodi- rii subdiso- tatem ac jucunditatem necessariorum copia omnibus sufficiens rum augen- (§. 420.) & ut res industriales atque artificiales multiplicen- dis. tur (§. 421.): subditi autem onera Reip. tam ordinaria, quam extraordinaria ferre tenentur (§. 775. 780.), Rector tamen civitatis cavere debet, ne ipsi in paupertatem vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.) & ne oneribus graventur (§. 778.). Quoniam itaque ea fieri nequeunt, nisi subditi opibus atque divitiis abundent, id quod vel obiter singula expendenti manifestum est; Rector civitatis curæ omnino habere debet, ut opes atque divitias subditorum augeat.

Rex duplicem gerit personam, moralem scilicet, quatenus spectatur tanquam Rex, & physicam, quatenus tanquam privatus spectatur. Quatenus tanquam Rex spectatur, dives est,

si subditos habeat divites ac locupletes, quemadmodum dudum observatum est a rerum civilium peritis. Omnia igitur adhibere debet media legitima, ut opes atque divitias subditorum augeat. Id fieri debere facillime prospicitur, si consideremus, Regem se habere ad populum suum, sicuti se habet paterfamilias ad familiam suam: quo etiam sine antiquissimis jam temporibus Sinenses sedulo inculcarunt, ut Imperator in regendo populo imiteretur modum, quo paterfamilias sapiens ac prudens familiam suam regit, ac ideo ad regendum populum parum aptum pronunciat *Confucius* eum, qui familiam suam nondum regere didicit, ut omnes boni Patrifamilias partes adimplere possit, sicuti ad regendum familiam ineptum judicat, qui se ipsum nondum regere valet. Ecquis vero est qui nesciat, bonum patremfamilias omnes curas & cogitationes in conservationem bonorum avitorum conferre, & omnem quoque animi contentionem iisdem amplificandis & splendori familiæ augendo adhibere. Suadet hoc amor, quo ex se natos & ex iis nascituros prosequitur. Cum igitur Rex perinde populum suum amare debeat (§. 1009.); idem non sinit eundem perdere, sed potius impellit ad fortunam ejus augendam & amplificandam, imprimis cum optime norit, ab eadem unice pendere stabilitatem splendoris familiæ suæ. Hinc *Syrach* c. X. 3. Rex insipiens, ait, perdet populum suum, & civitates inhabitabuntur per sensum prudentium. Regem bonum ad Dei imitationem se conferre civitatesque non solum omni bonorum genere cumulare, sed etiam felicitatem, quantum potest, in unumquemque subditorum effundere debet, dudum observatum est a veteribus. Vid. *Synof.* de Reg. p. 9.

§. 1028.

De non tolerandis iis, quibus opes debet in Rep. quo opes ac divitiæ subditorum minuantur.

Quoniam *Rector civitatis* curæ habere debet, ut opes atque divitias subditorum augeat (§. 1026.); nihil tolerari

In bono Principe eadem requiritur vigilantia, quæ in Patribus

trifamilias, qui provide salutis familiæ suæ providet. Et in eo quoque imitatur Deum, qui providentia regit mundum. Hinc in superioribus jam ostendimus, non esse in Rep. tolerandum luxum (§. 733.), nec permittendam esse usurariam pravitatem (§. 748.), neque etiam ferendum, ut otio diffuant, quibus vires ad laborandum sufficientes suppetunt (§. 422.). Et plura eam in rem dicenda sunt in Politica.

*ac divitiæ
subditorum
minuantur.*

§. 1029.

Similiter quia Rector civitatis curæ habere debet, ut opes atque divitias subditorum augeat (§. 1027.), per commercia autem inter cives fortunæ singulorum consulti-
*De commer-
ciis proce-
gendis.*
tur, per commercia cum exteris civitas efficitur locuples; *Reктору civitatis cura esse debet, ut floreat commercia tum inter
cives, tam cum exteris, consequenter omnia sollicitè præcavere
is tenetur, quæ commerciis obesse possunt.*

Non exigua sapientia ac prudentia requiritur, si nihil committi debet, quod commerciis obstet, & impediatur, quo minus finem per ea intentum consequaris. Sed cum hic tantummodo ostendamus, quid sit officii Regis, minime vero docere propositum, quomodo eidem satisfiat, id quod ad Politicam spectat; omnes istas cautiones silentio præterimus, quæ circa commercia adhibendæ. Sufficit notasse errorem commerciis maxime nocuum pseudopoliticorum, qui utilitatem commerciorum ex utilitate Principis præsentis metiuntur. Neque enim solum magno conatu nihil agunt; verum etiam florem commerciorum perdunt &, quem promovere volunt, impediunt, qui eo sunt animo, ut lucrum privatorum vindicare velint Regi & commercia habeant pro medio redditus Regis insigniter ac celeriter augendi. Quæ experientia abunde loquitur, ea rationibus stabiliri in præsentis non est opus.

§. 1030.

*Quenam
commercia
non sint
multiplican-
da.*

Commercia, quæ sine luxu civium consistere non possunt, multiplicanda non sunt. Luxus enim in Rep. tolerandus non est (§. 733.), nec tolerandum, ut cives bona sua dilapident (§. 751.). Quoniam tamen opera danda est, ut quilibet studio ac labore suo tantum acquirere possit, quantum ad res, si non utiles & voluptuarias, saltem necessarias sibi comparandum sufficit (§. 423.), & maxime cavendum, ne subditi in paupertatem, vel egestatem incidant, aut ad mendicitatem redigantur (§. 726.); commercia multiplicanda non sunt, quæ sine luxu civium consistere non possunt.

Qui usum commerciorum ex utilitate Rectoris civitatis privata metiuntur, ea non spectantes nisi tanquam medium augendi reditus ipsius; nullo discrimine commerciis locum faciunt in civitate & haud raro ea præferunt, quæ Reip. damnofa sunt aliis, quæ utilia forent. Quamobrem cum videant luxum, Reip. pestem, prohiberi non posse, nisi cum redituum regionum decremento; ejus non modo tolerationem necessariam judicant, verum etiam omni modo promovent & Rectori civitatis persuadent, ut exemplo suo & aulæ suæ cives ad luxum invitet, quasi in pompa illa externa, quæ luxui debetur, majestatis regię splendor consistat, & ejus imitatione existimationi suæ consulant cives. Hinc vero contingit, ut iidem honesta sequantur, quamdiu spes lucri illis inest, in contrarium transituri, si plus scelera promittant. Tanto ætatem magis nocent istiusmodi commercia Reip. si pecunia ad externos exportetur, & res artificiales eidem inservientes, quæ in civitate parantur, nonnisi a civibus comparentur. Difficile admodum est commerciis verum pretium statuere, ne quid committatur, quod in Reip. detrimentum vergat. Sed hæc uberius discutienda sunt in Politicâ.

§. 1031.

Quoniam commercia, quæ sine luxu civium consistere nequeunt, multiplicanda non sunt (§. 1030.), luxui autem maxime inserviunt opera mechanica, quæ aurum & argumentum consumunt, consequenter pecuniam rariorem reddunt, quæ tamen est anima commerciorum, & sine qua civitas locuples esse nequit (§. 353. part. 4. Jur. nat.); opera mechanica, qua aurum & argentum consumunt, commerciorum causa provide ac cause instituenda in Rep.

Contradictoria omnino sunt, velle civitatem esse locupletem, & luxus causa multiplicare opera mechanica, quæ aurum atque argentum consumunt, unicam pecuniæ materiam. Non est, quod excipias, pecuniam non exportari in exterarum regiones, si istiusmodi opera in civitate instituantur: id enim præcaveri potest, si, quemadmodum fieri debet, luxus non toleretur (§. 733.). Absurdum vero est, pecuniam retinere velle in civitate, & eam impendere rebus, quæ aurum & argentum ab exteris comparandum consumunt: id nimirum perinde est ac pecuniam perdendo fervare velle. Quamvis hodierni mores rei hujus testimonia perhibeant, ut verbis opus non sit; adeo tamen coecutiunt, qui commercia curæ habent, ut quantum civitati noceant, cujus divitias amplificare debebant, non videant. Omnia, quæ ad salutem Reip. spectant & ad bonum regimen pertinent, perspecta habere debent, qui commercia curæ habent, ne lucrum in damnum vertant.

§. 1032.

Reſtor civitatis omnium maxime curare debet, ut agricultura, res pecuaria & omnis oeconomia ruralis floreat, & res artificiales parentur ex materia, qua hac ſuppeditat. Et enim curæ habere debet, ut floreat commercia tum inter cives, tum cum exteris (§. 1029.), ut subditorum opes ac materia ab

illa suppeditata factis. ac divitiæ augeantur (§. 1027.). Quamobrem cum caveatur, ne pecunia in exterâs regiones exportetur, & ex adverso pecunia ex aliis regionibus quærat, si commerciis inserviunt res, quas agricultura, res pectuarâ & omnis oeconomia ruralis magno numero suppeditat, atque res artificiales ex materia, quam eadem dat, paratâ; divitiæ civium tunc conservantur & augentur. Rector igitur civitatis omnium maxime curare debet, ut agricultura, res pecuaria & omnis oeconomia ruralis floreat & res artificiales parentur ex materia, quæ hæc suppeditat.

Nullum sane medium certius est civitatem locupletandi, quam si commercia oeconomia rurali nitantur. Nullum quoque medium tutius est, ne quid committatur, quod æquitati adversum. Dantur quoque officia lege naturali præscripta gentibus erga gentes, quæ violare velle lucri sui causa non minus turpè est ac honestati adversum, quam si privatus ex alieno damno lucrum facere velit, quod avertere debebat. Politica vero non adversatur philosophiæ morali, sed cum ea pulcherrime conspirat, & una utriusque concordia est, qua sublata societas illa magna, quam ipsa natura inter homines omnes instituit (§. 142. part. 7. *Jur. nat.*), ac per consequens inter gentes, subsistere nequit, & quemadmodum sine virtute felix esse nequit homo (§. 400. part. 1. *Phil. pract. univ.*), ita nec sine officiis, quæ gens una alteri debet, felix esse potest genus humanum. Bonus Rector civitatis is demum est, qui ita consulit salutem gentis suæ, ut simul proficit gentibus ceteris.

§. 1033.

De querelis de injuria de injuria querela. Rector civitatis cura habere debet, ne iusta sint civibus tollendis. Etenim querelæ de injuria effunduntur, si quis auxilio judicis quod suum est aut sibi debetur consequi non potest, aut si aliter consequi nequit, nisi cum maximo

maximo sumtu ac nimis tarde, & si contra injurias aliorum non defenditur, tum etiam si crimina vel impunita maneant, vel non fatis, vel nimis severe puniantur; id quod a posteriori fatis notum sumitur. Quamobrem cum Rector civitatis curare debeat, ut in Rep. justitia floreat (§. 536.), ac judices constituere (§. 539.), qui unicuique jus suum tribuere & unumquemque adversus injurias aliorum defendant (§. 538.); cum curare debeat, ut puniatur, qui alteri injuriam facit, quæ reparari non potest (§. 573.), vel Remp. lædit (§. 579.), seu crimen aliquod committit (§. 581.), aut scelus (§. 653. 655.), & delictorum atque criminum poenas rite determinare (§. 625. & seqq.), ne scilicet quis minus puniatur, vel magis, quam meretur; curæ omnino habere debet, ne justæ sint civibus de injustitia querelæ.

Maximum profecto malum est, quo civitas laborat, si ea justis de injustitia querelis completur, & male audit Rector civitatis, qui eas tollere negligit. Præcipua quædam ratio est, cur in civitatem coiverint homines, & cum essent liberi alterius juri se subdicere voluerint, ut jure suo quiete frui possent & ab injuria aliorum tuti essent (§. 4.), ac ideo tacite renunciarunt juri belli privati (§. 560.), quod natura ipsis competebar tum ad consequendum id, quod suum est, aut suum fieri debet (§. 1104. part. 1. *Jur. nat.*), tum ad se defendendum adversus lædentem (§. 1114. part. 1. *Jur. nat.*). Officio itaque suo maxime deest Rector civitatis, si in eo diligentiam suam desiderari patitur. Qui enim curare debebat, ut justitia floreat (§. 536.), injustitiæ locum facit in civitate & intolerabile civibus injustitiam patiendi jugum imponit. Quemadmodum vero bis dat, qui cito dat; ita ex adverso omne suum consecutus dici nequit, qui non nisi longo, immo longissimo tempore id consequi potest. Multo autem clarius idem patet, si suum consequi non detur sine magno, immo maximo sumtu, quasi quod suum est ingenti demum pretio redimere

redimere teneretur, & justitia venalis esset. Utinam istiusmodi querelis vacaret Germania nostra, in cujus foris lites nimio sumtu tantum non in infinitum protrahuntur, earumque eventus haud raro non minus dubius est, quam eventus belli, ut de eo bene sperare nequeat is, penes quem jus est. Malo huic medelam afferre studet Rex Borussiae, dominus noster indulgentissimus. Sed utinam quoque alii exemplo ejus se adderent, inprimis illi, quorum subditi oneribus Reip. ferendis vix amplius pares sunt, ut sumtu litium eos depauperari non demum sit opus! Bonus Princeps curam justitiae a se nunquam abjicere debet, quasi eam omnem aliis demandare posset.

§. 1034.

*De amore
justitiae.*

Rektor civitatis amare justitiam debet. Etenim curare debet, ut justitia floreat in civitate (§. 536.). Quodsi ergo omni animi impetu in eam ferri debet, necesse est, ut ex ea voluptatem percipiat (§. 591. *Psych. empir.*). Quamobrem cum id amemus, ex quo voluptatem percipimus (§. 657. *Psy. b. empir.*); Rektor civitatis justitiam amare debet.

Amor justitiae a bono Rectore civitatis inseparabilis est & gloriam ejus maxime intendit, quam immortalem nullum ævum adimit. Celebratur civitas, in qua justitia floret, scuti ex adverso querelæ continuæ civium in causa sunt, ut male audiat. Amorem igitur justitiae cum sibi, tum civitati debet Rektor civitatis. Non urgemus plura, quæ dici poterant, sed ad Politicam proprie spectant.

§. 1035.

Quatenus

Rektor civitatis tenetur de eo, quod faciunt iudices, quatenus id praeavere poterat. Etenim curæ habere debet, ne justitiae sint civibus de injustitia querelæ (§. 1033.). Quamobrem etsi necesse sit, ut curam justitiae demandet iudicibus, cum

cum ipse per se jus omnibus dicere nequeat (§. 538. 539.); *Etiam iudicium* non tamen ideo omnem abjicere debet, nec eum tenere debet fiducia iudicium. Quodsi ergo iudices faciunt, quod præcavere poterat; id recte eidem imputatur (§. 650. *part. 1. Phil. pract. univ.*). Tenetur itaque de eo, quod faciunt iudices, quatenus id præcavere poterat.

Peccant iudices vel imperitia, vel malo animo, vel negligentia. Ne imperitia, vel malo animo peccetur, præcavere potest Rector civitatis, si in constituendis iudicibus suam non patitur desiderari attentionem. Præcavere potest, ne negligentia, vel etiam malo animo peccent, si sedulo inquirat, quomodo in reddendo jure versentur, & modum præscribat atque leges, juxta quas jus dicere debent, ac ne latum unguem ab iisdem recedant permittat. Multo magis autem culpa omnis in eum redundat, si vel in condendo jure certo delit officio suo, vel modum litigandi in foro præscribat, quo lites in infinitum protrahuntur, nec sine magno sumtu finiuntur.

§. 1036.

Rector civitatis sibi cavere debet, ne facilem præbeat a- *De facili-*
rem iis, qui fronte gravi ac tristi supercilio utilitatibus fisci ad- *aditum ad au-*
sunt. Curæ enim habere debet, ne onera subditis impo- *res non com-*
nantur, ultra, quam Reip. administratio & defensio (§. 778.), cedendo iis,
vel sustentatio sui atque familiæ suæ & splendor dignitatis qui modos
regiæ exigit (§. 784.). Quamobrem cum plerumque illi, *angendi re-*
qui fronte gravi ac tristi supercilio utilitatibus fisci adsunt, diens regio-
sub zelo amplificandi redditus illius lucri sui cupidinem occul- *offerunt.*
tent, & obtentu utilitati publicæ cum civium damno suis
commodis utilitati que serviant; Rector civitatis sibi cavere
debet, ne facilem illis præbeat aurem.

Inimici civitatis sunt istiusmodi homines amorem populi sui, quem habere debet Rector civitatis (§. 1009.), ab eo
(*Wolffii Jur. Nat. Pars VIII.*)   K k k k k   abla-

ablaturi, & civitati haud raro magis nocent, quam hostes: id quod cum non uno modo, sed multiplici contingat, hic loci uberius explicari nequit. Ad boni itaque Principis aures is obstructus esse debet aditus. Silebunt atque quiescent, nec qui suadeant erunt, postquam non est, cui suadeant. Non contemnenda equidem sunt, quæ utilitatis publicæ causa suadentur; ubi tamen vel minima suspicio adest, ne utilitatem publicam suæ obtendant, audiendi non sunt, qui non consulti consilium dare audent: id quod tanto magis fieri debet, si nulla adsit necessitas augendi redditus regio, cui parandum.

§. 1037.

De fiducia
consiliariorum.

Rectorem civitatis tenere non debet fiducia consiliariorum suorum. Sibi enim cavere debet, ne mala consilia sequatur, sed quæ dantur, probe discernere (§. 1002.), consequenter non facere fiducia eorum, quæ per se facienda sunt, multo minus ea ipsis facienda se inconsulto demandare, sed propriis videre oculis. Quamobrem fiducia consiliariorum suorum ipsum tenere minime debet.

Non est, quod objicias, nil obstare, quo minus Rectorem civitatis teneat fiducia consiliariorum suorum, modo sint fideles, quales sibi adjungere debeat. Enimvero qui ita sentiunt non intelligunt, quantum requiratur ad fidelitatem Ministrorum, si tanta esse debet, ut Regi nunquam consilia & facta ipsorum suspecta sint. Longe aliter sensit *Diocletianus* Imperator, qui ideo nihil difficilius esse pronuntiavit, quam bene imperare, quia fidem habere debet Ministris. Sane si nimia fiducia consiliariorum suorum tenet principem, Ministri regnant, dum ipse sibi videtur regnare, & bona ejus intentio effectum destituitur, cum longe aliud fiat, quam quod ipse fieri intenderat. Nemo libidini aliorum magis expositus est Principe. Arduus virtutis gradus est, eo pervenisse, ut nullus præterius affectus, quo agitur appetitus sensitivus, in rationalem influat.

influat. Influxus autem iste fidelitatem labefactat. Quodsi imperitia accedat, fidelis non est, qui se fidelem putat. Summa igitur vigilantia opus est Principi, ne fallatur & faciat, quod fieri non oportebat.

§. 1038.

Princeps omnem operam dare debet, ut statum civitatis suæ intime perspectum habeat. Etenim bene regere debet Remp. (§. 985.), consequenter ea facere, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur (§. 995.). Quamobrem cum id fieri minime possit, nisi status civitatis suæ intime ipsi fuerit perspectus, quod per se patet, fiducia autem consiliariorum suorum eum tenere non debeat (§. 1037.), ideoque quantum datur propriis potius oculis videat necesse sit; omnem quoque operam dare debet, ut statum civitatis suæ intime perspectum habeat.

De notitia status civitatis.

Quomodo officio huic, quemadmodum & aliis, satisfieri possit, docere Politici est. Hic saltem annotamus, ad discernenda consilia, quæ ipsi dantur, & ad præcavendum, ne adeo facile fallatur ab iis, quibus fidere tenetur, maximum momentum afferre notitiam status Reip. Vix sperandum, ut bege imperet, si is eidem minime fuerit perspectus, nisi summa sit Ministrorum, quibus fidem habere cogitur, fidelitas, veritatis atque justitiæ amor, & sinceritas.

§. 1039.

Reſtori civitatis cognita quoque esse debet habilitas personarum, quæ officiis publicis funguntur, aut data occasione ad aliquid admovenda sunt. Etenim per eos, qui officiis publicis funguntur, civitatem regit (§. 885.), consequenter necesse est, ut habilitatem eorum norit, qui data occasione ad officium aliquod publicum admovendi sunt, tum etiam eorum,

De notitia habilitatis in officio publico constitutarum, vel qui

*constituen-
dam.*

qui officio aliquo jam funguntur, ut eos ad aliud promovere possit, quod merentur, si quando aliquod, cui obeundo pares sunt, vacaverit. Immo cum qui in officio publico constituti sunt, subinde etiam quædam Reçtori civitatis per literas referre, aut quid fieri necesse, vel consultum sit, dicere teneantur, quantum autem iis fidere debeat non certus esse possit, nisi habilitate eorundem perspecta; eidem quoque hoc nomine eadem perspecta esse debet.

Interest Principis nosse suos, qui suo nomine faciunt, vel aliquando facturi sunt, quod faciunt, vel olim facturi sunt. Nemo privatus homini ignoto committet ea facere, quæ sui sunt officii. Arduum vero majus opus est bonum regimen Principis, cujus quandam partem hominibus ignotis committere magis periculofum eidem videbitur, ubi rem penitus per-spexerit, quam vulgo fieri solet.

§. 1040.

*De arte con-
jeçtandi ho-
minum mo-
res.*

*Reçtor civitatis instructus esse debet arte conjeçtandi ho-
minum mores.* Etenim per se nosse nequit facta, quæ in de-
liberationibus sumuntur. Necesse igitur est, ut ea referen-
tibus fidem habeat, consequenter certus sit, quod ipsi ve-
rum norint, & verum dicere velint (§. 613. Log.). Confi-
lia, quæ dantur, discernere debet (§. 1002.), nec quæ-
quam magis odisse, quam adulatorem (§. 1001.), conse-
quenter necesse est, ut latentibus in animo affectus, qui in
re, quæ dicuntur, influunt, detegat. Quoniam itaque in
hiscè omnibus se satis circumspèctum præbere nequit nisi
eorum, quibus fidere tenetur; mores tam naturales, quam
adventitios, seu dispositiones ac inclinationes & reclinatio-
nes naturales & habitus acquisitos habuerit perspectos, quod
ex psychologia & philosophia practica universali abunde
constat,

constat, ad ea autem cognoscenda opus est arte conjectandi hominum mores, prouti patet ex iis, quæ integro capite demonstravimus in Philosophia practica universali (§. 687. & seqq. part. 2.); Rector civitatis instructus esse debet arte conjectandi hominum mores.

Nihil difficilius est arte conjectandi hominum mores, quæ & semiotica moralis dicitur, nec in formam veræ artis adhuc redacta est. Quamvis itaque ea in Rectore civitatis apprimè requiratur, ut bene imperet; quæ tamen hodie præsertim est institutio Principum, ut is eadem instructus sit fieri non potest. Sane quod ars ista deficit, *Diocletianus* judicavit, nihil esse difficilius, quam bene imperare. Colligunt se, inquit, quatuor vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum Imperatorem capiunt: dicunt, quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, vera non novit. Cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur. Facit iudices, quos fieri non oportet. Amovet a Rep. quos debeat obtinere. Quid multa? Bonus, cautus, optimus venditur Imperator. Vid. *Vopiscus* in Vita Aureliani Imperat. p. 282. Multo facilius fraudes istiusmodi committuntur, si Princeps uni saltem, vel duobus fidere tenetur. Committuntur vero etiam ab iis, qui & se ipsos fideles putant, & quos minime suspectos habet Princeps. Plurimum adjumenti hac in re affert Logica probabilium ad artem conjectandi mores hominum applicata; sed nec hanc in formam artis adhuc redactam esse constat. Interest maxime generis humani, ut Philosophia moralis excolatur, quæ aditum facit ad latebras & recessus in animis hominum, si ex natura animæ a priori actionum externarum determinationes demonstrantur, quemadmodum fieri debebat. Quæ vero de Principe dicta sunt: ea quoque intelligenda de Ministris, qui non minus aliis fidem habere tenentur, quam Princeps ipsis habere tenetur. Quodsi ipsi recipiantur, bona fide quoque decipiunt Principem, ut perinde sit, ac si ipsimet non essent fideles. Quamobrem multis difficultatibus oblecta fiducia

fidelitatis Ministrorum, ac in genere omnium, qui Principi de negotio publico decreturo dicunt ea, quæ nosse debebat, nec ea adeo facile sumitur. Equidem in regimine principum fere locum sibi vindicat Logica probabilium; Logica tamen probabilium aulæ multo adhuc defectu laborat, ut hoc ductus facilius aberret, quam metam contingat.

§. 1041.

De irresistibilitate imperii summi.

Imperium summum per se irresistibile est. Etenim qui imperium summum habet, ejus actus a nemine hominum irriti reddi possunt (§. 45.), & ejus conscientiæ relinquendum, quomodo imperet, nec is ulli hominum rationem reddere tenetur, cur sic imperet, non aliter (§. 46.). Nemini igitur competit jus imperanti resistendi (§. 727. *Ontol.* & §. 156. *part. 1. Phil. pract. univ.*), & per consequens imperium summum per se irresistibile est.

Idem quoque ostenditur per indirectum hoc modo. Ponamus imperium summum esse resistibile. Quoniam qui resistit, impedit aut saltem impedire conatur, quo minus fiat, quod fieri vult imperans (§. 727. *Ontol.*); actus imperii irriti fieri possunt, aut saltem alicui hominum, aut certis hominibus competit jus eos irritos efficiendi. Imperium igitur non erit summum (§. 45.): quod cum sit contra hypothesein, absurdum est.

Irresistibilitas imperii summi adeo manifesta est, ut eam in dubium vocare, nedum negare velle nequeat, nisi qui contradictiones manifestas concoquere valet: qua sane nihil absurdius cogitari potest. Maximi autem momenti est omnemque attentionem ad se trahit, si de officiis civium erga superiores rite statuendum. Hoc igitur cum jam nobis propositum sit, ea præmittenda erat. Nullo autem negotio terminabuntur controversiæ de jure populi adversus Rectorem civitatis, magno

gno haud raro animorum motu agitatæ, si irresistibilitas imperii summi oculis nostris semper oberrat, prouti ex sequentibus patet.

§. 1042.

Quoniam imperium summum per se irresistibile est *Imperanti* (§. 1041.); *populus Rectori civitatis imperium summum habenti, resistere cur vel, si imperium ejus per certas leges fundamentales restrictum est, & quando cum in hisce, quæ arbitrio ejus subtracta sunt, aut quibus summitas demta est, ad observantiam legum fundamentalium obligetur (§. 77.), in iis, in quibus summitatem imperii habet, populus resistere non debet.*

Non minus contradictorium est, velle ut aliquis in imperando sit prorsus liber & suum in eo sequatur judicium, & tamen facere nolle, quæ is imperat, sed cogere imperantem, ut faciat, quod populo, qui imperium detulit, videtur, quam imperium esse summum & resistibile. Sane si populus sibi reservat jus in omnes actus imperantis, status popularis non mutatur (§. 164.), & Regis nonnisi nudum nomen erit. Qui Rex dicitur, revera erit nonnisi Magistratus (§. 162.), qui imperium exercere tenetur secundum voluntatem populi. Et tunc non tam exercitium imperii, quam executio ejus, quod populo videtur, ipsi demandata est. Populus in administranda Rep. ministerio saltem Principis utitur. Idem intelligitur, si optimaturni juri singuli actus imperantis subsunt.

§. 1043.

Populus Rectori civitatis imperium summum habenti, vel, De obedientia imperium per certas leges fundamentales restrictum sit, in iis, in quibus summitatem imperii habet, obligatur ad obedientiam cum rursus patientia, seu non modo bene, sed etiam male imperanti obedire tenetur. Etenim si Rector civitatis imperium summum habet,

bēt, simpliciter imperanti resistere populus non debet; si vero imperium per leges fundamentales fuerit restrictum, in iis, in quibus summam imperii habet, resistere non debet (§. 1042.). Quamobrem facere debet, quæ jubet imperans; non facere, quæ vetat, & ipsius unice standum iudicio, si bene imperet, si male, consequenter tam bene, quam male imperanti obedire tenetur (§. 205. part. 7. *Jur. nat.*), ac ideo si male imperent, cum id fortunæ adversæ tribuendum sit (§. 540. part. 1. *Theol. nat.*), quod mutari non potest, patienter ferendum (§. 593. part. 1. *Jur. nat.*). Populus itaque Reſtori civitatis imperium summum habenti, vel, si imperium per certas leges fundamentales restrictum sit, in iis, quibus summam imperii debet, ad obedientiam cum patientia obligatur.

Ostenditur etiam hoc modo. Imperium transferri nequit ea lege, ut populus universus recte imperanti parere debeat, male autem imperanti resistere eumque coercere possit (§. 82.), nec id omni translationi inest per modum tacitæ exceptionis (§. 83.). Quamvis itaque ea lege translatum intelligatur, si absolute fuerit, atque summum, si quomodocunque limitatum, ut non exerceatur nisi saluti publicæ convenienter (§. 88.), ipsius tamen iudicio relinquitur, quid e re civitatis sit, & in eo se acquiescere velle populus imperium deferens declarat, nisi quatenus in nonnullis ad certarum legum observantiam superiorem adstringit (§. 74.). Quamobrem si imperium summum habet Reſtor civitatis absque ulla limitatione & restrictione, in omnibus simpliciter, in casu opposito in iis, in quibus summam imperii debet, absque ulla exceptione obediendum, ac per consequens si male imperet id inter adversa referendum, quæ

quæ patienter ferenda, quia mutari non possunt (§. 539. *part. 1. Jur. nat.*). Populus itaque summum imperium habenti simpliciter, limitatum vero habenti in iis, in quibus summitatem imperii habet, ad obedientiam cum patientia obligatur.

Durum equidem videtur nonnullis jugum hoc imponere velle populo; sed ut taceam, populum seipsum ad istiusmodi obedientiam sese obligasse, dum inter se convenerunt in civitatem coeuntes, quod parti majori visum fuerit, id habendum esse pro totius populi voluntate (§. 157.), consequenter etiam pro voluntate sua, quod visum fuerit ei, in quem imperium absolutum & summum transtulerunt, quæ dura videatur interventu meliorum compensantur. Neque enim multo acumine opus est, ut videas, præstare sub malo regimine vivere, quam in statu naturali, in quo singulis momentis res nostræ rapinis, & ipsa vita cædi exponuntur. Ceterum jus Regis, quale sit, si imperium seu potestas absoluta & summa in licentiam vertatur, Hebræis dudum inculcavit Samuel, cum Regem sibi constitui vellent 1. Sam. VIII. 11. & seqq. Alios; inquit, vestros tollet & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum. Et constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messorum segetum, & fabros armorum & curruum suorum. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias & focarias, & panificas. Agros quoque vestros & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. Sed & segetes vestras & vinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis: servos etiam vestros & ancillas, & juvenes optimos & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei servi. Describit vero etiam obedientiam cum patientia, qualis ea sit, dum addit: Clamabitis in die illa a facie Regis vestri, quem elegistis vobis. Considerandum præterea est, quam difficile sit bene imperare, & quando male imperatur, id non omne imputari posse Rectori civi-

(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*) LII II tatis

natis (not. §. 1040.), nec humano consilio evitari posse, quæ fortunæ potestati subfunt. Neque etiam certo affirmari potest, si male imperatur, alia forma regiminis incommoda omnia evitari potuisse. Dudum enim observatum est, non sine magna injuria ullam regi Remp. Is nimirum hominum mos est, ut incommoda quidem præsentis regiminis, quæ sentiunt, intueantur, animum vero avertant ab iis, quibus premerentur, si alia esset Reip. forma.

§. 1044.

Quando non sit obediendum.

Si superior imperat legi naturæ repugnantia; obediendum non est. Etenim obligatio, quæ a lege naturæ venit, immutabilis & necessaria est (§. 142. part. 1. Phil. præf. univ.), ac per consequens superior subditos ab ea liberare nequit, nec hi se eidem subjici potuerunt, nisi cum tacita hac exceptione, quod obedire nolint, si imperet, quæ legi naturæ repugnant. Quodsi ergo imperet legi naturæ repugnantia, obediendum non est.

Naturaliter obligamur ad non obediendum superiori, ea imperanti, quæ juri naturæ repugnant, neque eidem nos obligare potuimus ad obediendum (§. 494. 491. part. 3. Jur. nat.). Non est quod excipias, quod male imperare etiam sit legi naturæ adversum, vi cujus imperans ad bene imperandum, seu Remp. bene regendam obligatur (§. 995.). Aliud enim est facere legi naturæ adversa, aliud tolerare injuriam factam ab eo, qui legi naturæ adversa committit & cui resisti non potest. Injuriarum tolerantia non est contra jus naturæ, sed haud raro, sicuti & in præsentis casu eidem convenit.

§. 1045.

De poenis injustis.

Quoniam superiori legi naturæ repugnantia imperanti obediendum non est (§. 1044.); si superior facere voluerit, quod lege naturali prohibetur, vel non facere recusaverit, quod eodem lege

lege præceptum, poenis afficere audeat, id cum sit inter adversa referendum, quæ mutari non possunt (§. 1042.), patienter ferendum (§. 593. part. 1. Jur. nat.).

Injustæ sunt poenæ eorum, qui ideo puniuntur, quia peccare nolunt. Præstat tamen poenam injustam pati, quam peccare, etsi pati durum sit. Exemplo sunt martyres, qui tormenta quævis & ipsum denique ultimum supplicium pati mauerunt, quam idolis sacrificare. Fortunæ adversæ tribuendum, si quis in has angustias adducitur, perinde ac si in manus prædonum atque latronum incidit, quorum vi injustæ resistere nequit. Hic impotentia physica, ibi moralis, quæ in moralibus physicæ æquiparatur, necessitatem quævis mala patiendi imponit. Adversus vim majorem vero non aliud datur præsidium quam patientia.

§. 1046.

Si superior imperat legibus fundamentalibus adversa; subditi obedire non obligantur; obedire tamen licet. Quoniam enim adstringitur ad legem fundamentalium observantiam (§. 77.); imperium ipsi delatum est cum hac exceptione, quod populus obedire nolit, si quid imperet, quod legibus fundamentalibus sit adversum. Quare cum superior populum sibi obligare non possit ultra voluntatem suam (§. 43.); si imperat legibus fundamentalibus adversa, subditi eidem obedire non obligantur. Quod erat unum.

Enimvero cum a populi voluntate unice dependeat, num imperium in superiorem certa quadam lege transferre velit, an absque ulla lege (§. 38.); si sub certa legetransulit, ipsi jus est ad non obediendum, quando eidem adversa imperat. Quoniam vero quilibet jus suum remittere potest (§. 117. part. 1. Jur. nat.), ad non obediendum non obligatur

gatur (§. 118. part. 1. Phil. pract. univ.), consequenter ipsi liberum est obedire, vel non obedire, ac ideo obedire licet. *Quod erat alterum.*

Alia longe ratio est, si superior imperat legi naturæ, quam si imperat legi fundamentali adversa. Leges enim fundamentales voluntate populi constituuntur, non autem leges naturæ, quæ ipsa natura constituta sunt. Illas vel prorsus tollere, vel saltem quoad actum præsentem, id quod dispensationis speciem habet (§. 823.), arbitrii populi est; has vero non tollere non item. Quemadmodum vero multa sunt, quæ suadent, ut jure nostro non utamur; ita nec desunt causæ suasoria, cur imperanti ea, quæ contra leges fundamentales sunt, potius obediatur, quam non obediatur. Sed eæ expendendæ sunt in Politica.

§. 1047.

*De superiori-
re in jus po-
puli invo-
lante.*

Si superior involat in jus populo, vel optimatibus reservatum; injuriam populo facit, & illi resistere eumque coercere licet. Etenim si populus certa quædam jura ad imperium spectantia sibi, vel optimatibus reservavit; superior in ea involans jus populi violat (§. 239. part. 1. Phil. pract. univ.), idque perfectum (§. 908. part. 1. Jur. nat.). Quamobrem cum violatio juris perfecti alterius injuria sit (§. 859. part. 1. Jur. nat.); si superior involat in jus populo, vel optimatibus reservatum, injuriam populo facit. *Quod erat unum.*

Enimvero cum alterum lædat, qui quid facit quod est contra jus ipsius (§. 920. part. 1. Jur. nat.), homini autem competat jus non patiendi perfectum, ut alius ipsum lædat (§. 913. part. 1. Jur. nat.), consequenter jus ipsius violentem cogere potest, ne faciat (§. 235. part. 1. Phil. pract. univ.); si superior involat in jus populo, aut optimatibus reserva-

reservatum, injuriam populo facit, & illi resistere eumque coercere potest. *Quod erat alterum.*

Si jus quoddam populus sibi, vel optimatibus reservat, quoad hoc jus Rector civitatis non est populo superior. Nulla igitur est exceptio, inferioris non esse cogere superiorem, sed qui alterum cogere possit superiorem eo esse debere: id quod fallere, etiam inde patet, quod in statu naturali homines omnes æquales sint (§. 81. *part. 1. Jur. nat.*), hoc tamen non obstante unus alterum cogere possit ad tribuendum sibi jus suum (§. 1101. *part. 1. Jur. nat.*), ut ideo cogere non semper sit superioris.

§. 1048.

Subditi Rectorem civitatis, seu superiorem magnificere debent tantoque magis, si bene imperet. *De superiori re magnifici-
ciendo.* Quod si ea perpenderit, quæ de Rep. constituenda uberrime dicta sunt, abunde patet, quantum de Rep. mereatur, qui eandem regit & regendo conservat, consequenter Rector civitatis (§. 42. *h. & §. 218. part. 7. Jur. nat.*). Immo non multo acumine opus est, ut perspicias, quod antea annotavimus (*mor. §. 1043.*), præstare sub malo regimine vivere, quam in statu naturali, in quo singulis momentis res nostræ rapinis & ipsa vita cædi exponitur. Quamobrem cum unusquisque alterum tanti existimare debeat, quanti meretur (§. 647. *part. 1. Jur. nat.*), consequenter ob ista merita eundem aliis præferre, quorum non sunt ea merita, ac ideo magnificere (§. 839. *part. 1. Jur. nat.*); subditi Rectorem civitatis, seu superiorem magnificere debent, tantoque magis, si bene imperet.

Resp. non demum hodie constituuntur, sed dudum constitutæ sunt. Unde in regimen Reip. multum insuit ipsa ejus constitutio, ut, si vel male imperet Rector civitatis, hoc tamen non obstante non tollantur bona, quæ ex ipsa Reip. con-

stitutione in singulos redundant. Accedit, quod Rector civitatis eandem contineat, ne dilabatur, & singuli incidant in ea mala, quorum evitandorum causa civitates primum constitutæ. Vix itaque superior adeo male imperare potest, quin multis adhuc modis de subditis mereatur, nisi instar crudelissimi tyranni in propria viscera sæviat & internecionem populi intendant: qui tamen casus rarissime dabilis. Quam obrem nemo miretur, quod in genere dicamus, superiorem magni esse faciendum, non attento discrimine inter bonum & malum regimen. Quemadmodum vero nemo negaverit, majoris esse faciendum eum, qui bene, quam qui male imperat; ita quoque probe considerandum, non omnia, quæ malo regimini tribuenda, superiori imputari posse, cum longe plurima sint, in quibus aliis fidere tenetur & vel ab iis circumvenitur, quos maxime fideles putat (not. §. 1040.). Hæc igitur minime obstant, quo minus ipsum magnificamus, cujus optima voluntas parit existimationem. Munus imperantis per se tale est, ob quod magni faciendus. Quodsi itaque eodem bene fungatur, duplici nomine magnificandus.

De reverentia superiori debita.

§. 1049.

Quoniam magnificentio actibus externis declarata reverentia est (§. 1182. part. 1. Jur. nat.), subditi vero Rectorem civitatis, seu superiorem magnificere debent (§. 1048.); *Subditi Rectori civitatis, seu superiori reverentiam debent, & quoniam actus externi, quibus magnificentio declaratur, sunt signa actuum internorum in animo latentium, pro lubitu determinanda (§. 958. Ontol.), in Rep. actus externi determinari debent, quibus reverentia superiori debita exhibenda.*

Variæ in eo gentium mores, prouti unaquæque existimavit, tali modo optime significari posse, quod agnoscamus, quanto simus ipso inferiores. Vulgus non capit, ob quod superior magnificeri debet, atque ideo totam in cultu externo hæret, qui eidem exhibetur, & ex eo colligit superioris supra omnes

omnes elationem ac ceterorum omnium submissionem, quamvis non intelligat, cur supra omnes efferratur ac ceteri omnes eidem submittantur. Externus itaque cultus iste, quo summa submitto declaratur, tantæ necessitatis est, ut gens nulla fuerit tam barbara, quæ de eodem non cogitaverit. Difficultatem facessere non debet universalitas propositionis præsentis, quod in statu populari populus universus sit superior (§. 142.): etenim in statu populari singuli quoque reverentiam debent universo populo, qua universo, etsi ea differat ab illa, quæ Principi, vel optimatibus in Aristocratia exhibetur, cum majestas, si sit penes unum, majorem dignitatem eidem conciliet, quam si ea pluribus conjunctim, aut universo prorsus populo competat (not. §. 208.).

§. 1050.

Supplicare dicitur, qui cum reverentia precatur, ut *Supplicare* quid fiat, vel non fiat. Quoniam itaque motivis opus est, quid significat ut quis facere velit, vel nolit (§. 889. *Psych. empir.*); *sup-cet. applicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, aut non fieri debeat, demisse exponere* (§. 887. *Psych. empir.* & §. 1182. *part. 1. Jur. nat.*).

Equidem reverentiam factam definivimus (§. 1182. *part. 1. Jur. nat.*), quam Deo exhibere debemus; quoniam tamen post Deum proximo loco sunt Rectores civitatis, quos ideo Scriptura sacra Deos appellat, significatus vocabuli facile ad illos extenditur, ut ideo non opus fuerit, reverentiam Revertori civitatis exhibendam denuo definire.

§. 1051.

Superiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum videtur, subditis supplicare & cur ita videatur demississime exponere licet supplicet. Fieri enim potest, ut superior, vel ii, qui consilium re liceat suadant, non satis norint ea, ob quæ quod imperatur nimis durum mis dura,

vel iniqua imperante. rum, vel iniquum sit. Quamobrem cum bene regere debeat Remp. (§. 995.), & operam dare, ut statum civitatis intime perspectum habeat (§. 1038.), adeoque bene eandem regere velle præsumatur; velle non præsumitur, quod nimis durum, vel iniquum est, aliter decreturus, siquidem omnia ipsi satis cognita & perspecta essent. Quamobrem subditis competit jus precandi, cur quod fieri non debere, vel quod fieri debere imperat, non fieri, aut fieri debeat, cumque eidem a subditis reverentia debeatur (§. 1049.), iis non competit jus precandi nisi cum reverentia. Quoniam itaque supplicat, qui cum reverentia precatur, ut quid fiat, vel non fiat (§. 1050.), & supplicanti licet rationes, ob quas aliquid fieri, aut non fieri debeat, demisse exponere (§. *cit.*); superiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum videtur, subditis supplicare & cur ita videatur demisse exponere licet.

Quoniam superior subditis obligatur ad Remp. bene regendam (§. 995.); inde nascitur jus supplicandi: quod ideo ipsis denegari citra injuriam non potest (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Superioris autem judicio submitendum, utrum rationes, quæ allegantur, sint ad mutandum voluntatem suam sufficientes, nec ne (§. 46.).

§. 1052.

De supplicatione non attenda.

Si superior supplicantium precibus non annuat, etsi reverentia non attendatur. quod nimis durum, vel iniquum est imperet; subditi obedire tenentur. Etenim subditi superiori obligantur ad obedientiam cum patientia (§. 1043.), consequenter si imperat, quod ipsis durum est, vel quod iniquum est, nec ad voluntatem suam mutandum precibus supplicantium adduci possit, quamvis satis informatus (§. 1050.), adhuc tamen obedire tenentur.

Bonus

Bonus Princeps faciles præbet supplicantibus aures, & excussis rationibus, quas allegant, non dubitat mutare voluntatem suam. Sane primi Sinensium Imperatores, quibus nihil magis curæ cordique erat quam bonum regimen; in tabula publice proposita a quolibet scribi permittebant, quid in regimine suo minus rectum videatur, ut Kemp. bene constituerent. Cum Rector civitatis summitatem imperii non debeat confundere cum potestate arbitraria (§. 1041.); summitati ejus nihil detrahitur, si meliora edoctus voluntatem suam mutet. Vera ipsius gloria non a summitate imperii, sed a bono regimine dependet, quod supponit, ut status civitatis ipsi intime sit perspectus, & ne fiducia consiliariorum suorum, quæ ipsum tenet, eorum libidini exponatur. E. gr. si Princeps nova tributa imponit, quæ nimis gravant subditos; his supplicare licet, ut ab hoc onere liberentur. Quodsi tamen is hoc facere nolit, in voluntate ejusdem acquiescentibus onus hoc patienter ferendum, non ex necessitate, quatenus physice impossibile, ut vi majori resistatur; sed cum sensu officii, quatenus ad patientiam obligantur (§. 1043.).

§. 1053.

Magistratibus non competit jus resistendi injuriis ejus, Quale jus cuius summum est imperium; sed saltem jus supplicandi. Etenim competas cum magistratibus partes saltem quædam imperii exercendæ Magistratibus committantur a superiore (§. 162.), & in imperio administrando eorum ministerio saltem utatur imperans (§. 163.); imperet suum non plus juris habent, quam quod ipsis a superiore concessum. Quamobrem cum omnis gubernandi facultas, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjiciatur, ut ea quoad singulos actus dependeat a voluntate superioris, cujus nomine faciunt, quicquid faciunt (§. 162.); nullum quoque ipsis competit jus resistendi superiori, sed perinde ac illi, quibus præficiuntur, ad obedientiam cum patientia obligantur.

(Wolffii Jur. nat. Pars VIII.) • Mmm mm

ligantur, siquidem male imperet (§. 1101.). Nullum itaque magistratibus competit jus resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium. *Quod erat unum.*

Quoniam tamen superiore imperante, quod nimis durum, vel iniquum videtur, subditis supplicare & cur ita videatur demississime exponere licet (§. 1051.), magistratus autem curam gerere debent eorum, quibus a superiore præficiuntur (§. 962. 995.); jus supplicandi horum nomine, seu pro his ipsis competit. *Quod erat alterum.*

Sunt qui existimant, magistratibus competere jus tuendi jus eorum, quibus sunt præfecti. Ac inde inferunt, iis competere jus resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium. Enimvero hi confundunt, quæ a se invicem discernenda sunt. Confundunt nimirum imperium summum cum limitato, quorum istud per se irresistibile est (§. 1041.), hoc autem quoad certos actus, vel etiam jura populi, aut quorundam e populo voluntati subest (§. 1047.). Confundunt quoque magistratus ab eo constitutos, qui summum imperium habent, cum magistratibus per leges fundamentales constituendis, quibus per easdem competit jus tuendi jus populo, vel optimaribus reservatum. Confundunt denique personas publicas; quæ tales sunt respectu eorum, qui ipsis sunt subjecti, privatæ autem manent respectu ejus, qui alios ipsis subiecit cum lege, cum personis publicis, quæ superiorem supra se non habent, qualis est Rex in regno, & quales optimates sunt in Aristocratia. Probe nimirum considerandum est, utrum, qui magistratus audit habeat jus a voluntate Rectoris civitatis dependens, an vero jus ab eadem minime dependens, quale habere nequit, nisi certa jura, vel certi actus ad imperium civile spectantes populo sint reservati, aut ad certorum quorundam consensum restricti.

§. 1054.

Si Principes, qui sub populo sunt, in leges fundamentales De Principibus & Remp. peccant; populus iisdem vi resistere potest. Etenim si Principes sub populo sunt, summitas imperii non penes ipsos, sed penes populum est. Quamobrem cum ipsi imperium aliter exercere nequeant, nisi secundum leges fundamentales (§. 77.) & bono publico convenienter (§. 88.); si in leges fundamentales & Remp. peccant, populus iisdem vi resistere potest.

Reges populo subsunt vel vigore primæ electionis, vel per pacta cum populo inita. In priori casu populus sibi reservavit jus in actus Regis, quod cum violatur, injuriæ sibi faciendæ (§ 859. part. 1. *Jur. nat.*) resistere & jus suum vi defendere potest. In casu posteriori jus in actus Regis ex pacto acquisivit populus, quod cum sit servandum (§. 789. part. 3. *Jur. nat.*), perinde ac ante injuriæ resistere ac jus suum vi defendere populus potest. Exemplum subjectionis per pacta habemus in *Barsojo*, Transylvaniæ Principe, qui promittebat, se nec ab Ottomannica Porta, nec a quopiam auxiliâ sollicitaturum, quin potius absolutis ab homagio sibi præstito universis regni statibus, quicquid illi in comitiis proxime celebrandis concluderent, se assensurum juramento confirmabat. Vid. *Betlenius* rerum Transylv. lib. 3. sect. 12. Huc pertinet, quod olim Reges Scotorum morte, vinculis, exilio puniti, & Scoti eo jure sibi Reges creaverint, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimi posset. Vid. *Tbuanus* lib. 50. p. 1044.

§. 1055.

Si Rector civitatis imperium abdicavit, in eum post id tempus omnia licent, qua in privatum. Etenim si imperium abdicat, nihil amplius juris, quod Rectori civitatis competit, *De imperio abdicato.*

tit, habet (§. 115. part. 3. *Jur. nat.*), consequenter cum a privatis non distinguatur nisi per jura majestatica (§. 70. part. 1. *Jur. nat.* & §. 810. *h.*), privatus & ipse fit. In eum igitur, postquam imperium abdicavit, omnia licent, quæ in privatum.

Nimirum qui imperium abdicavit, eidem vim inferenti resisti potest eodem modo, quo resistere licet privato alii cuicumque: neque enim inter ipsum & privatum alium ulla est differentia, quam solum fecerat imperium. Hinc apud *Thuanus* lib. 16. c. 2. legitur: Pater regno publice tradito privatus officium Regi inter satellites faciebat.

§. 1056.

De regno derelicto.

Quoniam perinde est, si quis regnum abdicet, si ve derelinquat, cum derelictio sit tacita abdicatio (§. 249. part. 2. & §. 115. part. 3. *Jur. nat.*), in eum autem, qui imperium abdicavit, post id tempus omnia licent, quæ in privatum (§. 1055.); si *Rektor civitatis imperium derelinquit, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum.*

Non est quod existimes, casum non esse dabilem, ut quis regnum derelinquat, quamvis regni derelictio inter ea referenda, quæ rarius contingunt. Exemphum habemus in *Henrico III.*, qui audita morte fratris *Caroli IX.* clam *Cracovia* se subdixit A. 1574. Vid. *Thuanus* lib. 16. Bene tamen monet *Grotius* lib. I. c. 4. §. 9. qui imperium negligenter administrat, eum minime censendum esse id pro derelicto habere. Qui enim rem negligenter tractat, eam tamen adhuc vult esse suam.

§. 1057.

De regno patrimoniali alienato.

Similiter cum perinde sit, si Rex, qui regnum in patrimonio habet, idem abdicet, si ve alienet, aut alii subjiciat,

ciat, cum in utroque casu regnum amittat, consequenter privatus fiat; si Rex, qui regnum in patrimonio habet, idem alienet, aut alii subiciat, in eum post id tempus omnia licent, qua in privatam (§. 1055. 1056.).

§. 1058.

Si Rex usufructuarius imperium alienet; actus ipso jure De aliena nullus est: quodsi vero id tradere molitur, eidem vi resisti potest. tione regni Quodsi enim regnum fuerit usufructuarius, Rex imperium usufructuarius saltem in usufructu habet (§. 155.), consequenter de ipso rii. imperio, seu substantia ejus nihil prorsus disponere potest (§. 1420. pars. 5. Jur. nat.). Quoniam itaque ipsi non competit jus regnum alienandi (§. 663. pars. 2. Jur. nat.), si alienet, actus sine jure factus ipso jure nullus est. Quod erat unum.

Enimvero si hoc non obstante regnum tradere molitur, in jus populi involat. Quamobrem cum superiori resistere liceat, si in jus populi involat (§. 1047.); si Rex usufructuarius regnum a se alienatum tradere molitur, vi eidem resistere licet. Quod erat alterum.

Existere hic casus potest, si in regno electivo imperium tradere velit Rex filio, vel agnato, aut amico cuidam suo; vel si idem molitur in regno successorio sive in præjudicium successoris legitimi, sive si fuerit ultimus in familia regia. Modus habendi imperium non continetur in imperio; quod etsi plenum, absolutum ac summum sit penes Regem, istamen nihil de modo habendi imperium invito populo, vel contra leges fundamentales disponere, nec in eo quicquam mutare potest.

§. 1059.

De effectu alienationis istius.

Si Rex usufructuarius imperium alienet; ipse regnum non amittit. Etenim si imperium alienet, actus ipso jure nullus est (§. 1058.). Enimvero ex eo, quod quis inutiliter agat, minime sequitur, quod jus suum, quod alienare non potest, amittat. Quamobrem nec Rex usufructuarius imperium alienans regnum propterea amittit.

Ponamus e. gr. in Regno electivo Regem imperium alienare in filium, seu eum declarare successorem suum. Nulliter agit, & quamdiu regnum tradere filio non molitur, populus vi resistere nequit, quippe cui nascitur nullum præjudicium ex actu in se nullo, salvo manente jure electionis, quando post mortem Regis imperium in populum recidit (§. 314.). Nulla igitur ratio est, cur regnum amittere debeat Rex, nisi in delatione imperii expresse fuerit dictum, ut regnum committatur, si id alienare velit: id quod dictum esse hic non supponitur. Dubium, quod nonnulli ex Jure Romano urgent, mere civile est, nec hic attendi meretur.

§. 1060.

De Rege, qui in exitium totius populi animo hostili fertur.

Si Rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, & populus vi eidem resistere potest. Etenim omnis Rector civitatis, quacunque lege imperium in eum fuerit translatum, obligatur ad faciendum ea, quæ ad bonum publicum promovendum requiruntur, & ad non faciendum ea, quæ eidem adversantur (§. 84.). Quodsi ergo animo vere hostili in totius populi exitium feratur, personam Regis exiit (§. 70. part. 1. Jur. nat.), ac propterea cum Rex non amplius censeatur regnum amittit, consequenter perinde ac Rex qui regnum abdicavit, vel dereliquit, privatus fit & in eum licent omnia, quæ in privatum (§. 1055. 1056.). Quamobrem cum natura homini competat

jus

ius se defendendi (§. 973. part. 1. Jur. nat.), consequenter lædere intendenti aut conanti resistendi (§. 972. part. 1. Jur. nat.) & eum cogendi, ne faciat (§. 914. part. 1. Jur. nat.); si Rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur, vi eidem resistere populus potest.

Sunt qui existimant in Rege mentis compote accidere non posse, ut is degeneret in manifestum populi hostem, mactando cives innocentes & populum ad incitas redigendo ex sola sæviendi libidine. Et ipse *Grotius* l. 1. c. 4. §. 11. casum hunc restringit ad Regem, qui pluribus populis imperat & in unius gratiam alterum perdere vult, ut colonias ibi faciat. Enimvero quamvis istiusmodi monstra sint rariora, immo rarissima; negari tamen non potest, impossibile non esse ut dentur. Exemplum habemus in *Nerone*, quem *Suetonio* referente, senatus hostem judicavit & puniendum decrevit. Recte autem legati Scotorum apud *Tbuanum* lib. 50. monuerunt, non esse audiendos eos, qui tyrannorum castigatione bonorum Regum auctoritatem imminui, & majestatem vilescere juxta imprudenter & adulatorie blaterant. Nec per hoc tollitur obedientia cum patientia, ad quam subditi obligantur (§. 1043.). Aliud enim est male imperare, aliud populum perdere & ad incitas redigere velle ex sola sæviendi libidine. Qui male imperant, potestatem summam in potentiam arbitrariam convertentes suam utilitatem quæruunt cum detrimento populi: ast præpterea minime eundem extirpare aut prorsus perdere volunt. Neque enim ipsos sævitia propter seipsam delectat.

§. 1061.

Si regnum committatur sive ex feloniam in eum, cujus est De regno feudum, sive ex clausula in ipsa delatione imperis posita, ut, si commisso ex Rex hoc aut hoc faciat, subditi omni obedientia vinculo subvantur; feloniam, vel Rex in personam privatam recidit. Quacunque enim de clausula Regnum amittit, Rex esse desinit (§. 70. part. 1. Jur. nat.), commisso
confe-ria.

consequenter privatus fit. Quamobrem si regnum amittat sive ex feloniam, siquidem fuerit infeudatum, sive ex clausula commissoria in delatione imperii posita; in personam quoque privatam recidit.

- Facile autem patet in casu priori non subditis competere jus sumendi arma, sed eos recurrere debere ad dominum feudi, cujus res agitur. Ast in casu posteriori populo jus est resistendi, qui clausulam commissoriam in delatione imperii posuit. Exemplum istiusmodi clausulæ commissoriæ adjectæ habemus in coronatione *Stephani* Polonorum Regis apud *Thuanum* lib. 62. qui refert *Stephanum* juramentum interposuisse de religiose servandis juribus, libertatibus & privilegiis a Regibus prædecessoribus sacramento confirmatis, addito, siquidem ea ulla in parte violaret, ut ab omni jure, quod in regno habet, excideret, & proceres a fide & obedientia, quam ei ut legitimo Regi debent, solverentur.

§. 1062.

De clausula, Si in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti ut sub certo Regi possit; casu existente resistere licet. Quoniam enim pacta eventus reser- servanda sunt (§. 789. pars. 3. Jur. nat.); si populus in de- stere liceat. latione imperii sibi reservavit jus certo eventu resistendi, eodem quoque casu existente uti potest, consequenter resi- stere licet.

Differt hoc a clausula commissoria, de qua dictum (§. 1061.) Ibi enim supponitur factum Regis, in quod populus sibi jus reservat: hic vero intelligitur tum casus fortuitus, qui Regi accidit, vel negotium quoddam, quod quidem ab arbitrio ipsius pendet, per se tamen ad exercitium imperii non spectat. Exemplum in casu priori est, quod olim Burgundis fas erat rejicere principem, si eo regnante publica forsitan calamitas ingrueret; in casu autem posteriori, si dicatur regnum amici

amitti debere, ubi aliam, quam patriam religionem Rex amplectatur, vel si in conjugem accipiat Regis cujusdam externi filiam.

§. 1063.

*Nemo civium quicquam facere debet, quod est contra jura De juri-
majestatica.* Etenim nemo quicquam facere debet, quod est *majestatico-*
contra jus alterius (§. 910. *part. 1. Jur. nat.*). Quamobrem *rum invio-*
nec quicquam faciendum est contra jus ejus, qui summum *labilitate,*
in civitate imperium habet. Quoniam itaque jura majesta-
tica sunt, quæ ad summum imperium pertinent (§. 207.);
nemo civium quicquam facere debet, quod est contra jura
majestatica.

Obligatio hæc naturalis est, cum ex principiis Juris naturæ demonstratur. Qui ergo quid facere audet, quod est contra jura majestatica, is contra legem naturæ hoc facit.

§. 1064.

Quoniam nemo civium quicquam facere debet, *Specialius*
quod est contra jura majestatica (§. 1063.), contra jus alte-
rius vero fit id, quo idem vel tollitur, vel diminuitur, vel *declaratur.*
usus ejus quomodocunque impeditur (§. 239. *part. 1. Phil.*
pract. univ.); nemo civium quicquam committere, vel *machinari*
debet adversus eum, qui jura majestatica in civitate, consequenter
imperium summum habet (§. 207.), quo jus aliquod majestaticum,
vel totum imperium summum, eidem vel auferitur, vel dimini-
uitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur, ac per consequens
nihil moliri debet, quod ad *Reip. eversioem & labefactionem*
ac *Reſtoris civitatis interitum tendis.*

Quoniam jura majestatica varia sunt, quemadmodum ex superioribus patet (§. 811. & *seqq.*); plurima quoque sunt
(*Wolſii Jur. Nat. Pars VIII.*) N n n n facta,

facta, quibus jura majestatica violantur, & per consequens injuria committitur in personam ejus, quæ eadem habet, seu Rectorem civitatis (§. 859. *part. 1. Jur. nat.*). Rectoris enim civitatis qua talis persona per jura majestatica determinatur (§. 70. *part. 1. Jur. nat.*), seu Rector civitatis ideo est, quia hæc sunt ipsius jura. Facta tamen ista omnia non sunt ejusdem valoris, sed alia aliis magis, alia minus injuria sunt. Injuriam igitur Rectori civitatis qua tali illatæ non sunt ejusdem gradus. Facile autem patet, majorem ea concipi non posse, qua Rector civitatis vel vita, vel imperio privatur, cum hoc modo tollatur omne jus ejus.

§. 1065.

*Crimen laesa
majestatis
quid sit.*

Crimen laesa majestatis dicitur factum, quo quid adversus jura majestatica, & per consequens adversus personam ejus, qui imperium summum habet committitur. Unde patet, *crimen laesa majestatis committi, si quis adversus eum, qui jura majestatica, vel imperium summum habet, quidpiam molitur, quo jus aliquod majesticum, vel totum imperium summum eidem vel auferatur, vel diminuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur, ac per consequens quod ad everisionem atque labefactionem Reip. ac Rectoris civitatis interitum tendit.*

Dignitas ejus, penes quem summum imperium indivisum est, majestas dicitur (§. 206.). Lædit autem eandem, qui quid facit, quod est contra jus quoddam ad summum imperium pertinens (§. 920. *part. 1. Jur. nat.*). Quodsi imperium summum fuerit penes populum, eadem est populi universi dignitas, quæ monarchæ in monarchia, vel collegii optimatum in Aristocratia. Unde si quid fit contra jura majestatica in statu populari, vel aristocratico, non minus læditur majestas, quam si tale quid fit in statu monarchico. Ac idem patet in Rep. mixta, in quo summitas imperii totius, vel quoad omnes actus non est penes personam unam. Patet autem, ut

ante (not. §. 1064.), crimen læsæ majestatis omne non esse ejusdem valoris, sed aliud majus, aliud minus esse, maximum autem omnium, quo Rector civitatis vel vita privatur, vel imperio exiit, aut integræ Reip. everfio & exitium intenditur.

§. 1066.

Quoniam crimen læsæ majestatis committitur, si quis *An fit con-* adversus eum, qui jura majestatica, vel imperium summum *tra jus na-* habet, quidpiam molitur, quo jus aliquod majestaticum, *tura & de* vel totum imperium summum, eidem vel aufertur, vel di- *poena ejus.* minuitur, vel usus ejus quomodocunque impeditur, ac per consequens quod ad everfionem atque labefactionem Reip. ac Rectoris civitatis interitum tendit (§. 1065.), istiusmodi facta omnia lege naturali prohibita (§. 1064.); *crimen omne læsæ majestatis lege naturali prohibetur,* consequenter *contra jus natura est,* & quoniam universitati competit jus puniendi eum, qui ipsam læsit (§. 579.), consequenter quicquid facit, quod contra jura majestatica & imperium summum est (§. 920. part. 1. Jur. nat.), *populo quoque originarie* (§. 33.) & *Rectori civitatis,* qui jus populi habet (§. 42.), *competit jus puniendi eum, qui crimen læsæ majestatis committit.* Quoniam tamen non omne crimen læsæ majestatis ejusdem gradus est (§. 625. 1065.), crimina autem graviora poenis quoque gravioribus coercenda (§. 626.); *non omne crimen læsæ majestatis eodem modo puniri potest.*

Poenæ lege naturæ determinatæ non sunt, sed ea saltem præscribit, quænam in ea determinanda sint observanda (§. 626. & seqq.). Civiles igitur cum sint, de iis in Jure naturæ nihil in specie definiendum. Apud omnes gentes, immo gentem eandem omni tempore eadem non sunt, nec esse possunt, prouti patet ex iis, quæ in genere lex naturæ præscribit.

§. 1067.

*De crimine
perduellio-
nis.*

Perduellio, seu *Crimen perduellionis* vocatur crimen læsæ majestatis, quod quis adversus ipsam personam Rectoris civitatis committit, vita vel imperio eundem privaturus, vel Remp. evertere, aut labefactare conatur. Idiomate patrio dicitur *der Hochverrath*. Unde *crimen perduellionis non minus in democratia, seu statu populari, aristocratia & quacunque Rep. mixta, quam in monarchia committi potest.*

Ab hoc crimine parum distat sævitia nimia Regis, qui vere hostili animo in totius populi exitium fertur (§. 1060.). Non est quod nomen Regis nebulam offundat menti. Erenim si hoc facit, Rex esse definit (§. cit.), ac per consequens in personam privatam ipse recidit, ac revera status fit popularis, in quo crimen perduellionis committi posse nemo est qui dubitet. Hinc Senatus Romanus *Neronem* hostem judicavit & querendum esse, ut puniatur more majorum, prout refert *Suetonius* in *Nerone* c. 49.

§. 1068.

*De ejusdem
poena.*

Quoniam crimen perduellionis omnium criminum læsæ majestatis gravissimum (§. 1066. 1067.), crimina autem graviora gravioribus poenis coercenda (§. 626.); *crimen perduellionis gravissimis poenis coercendum.*

Hinc *Carolus V.* in Constitutione criminali art. 124. poenam hujus criminis determinat dissectionem in quatuor partes, quam etiam augeri vult, ut malefici trahæ impositi ad locum supplicii trahantur & in via forcipibus candentibus adurantur, & bona eorum confiscentur artic. 218.

§. 1069.

Perduellium liberi & cognati puniri non possunt; auferri An liberi & tamen ipsis potest, in quod jus proprium non ipsis, sed populo, aut cognati per Regi est. Etenim liberi puniri non possunt ob malefacta perduellium rentum, nec cognati ob maleficia cognatorum (§. 665.). sint punien- Quamobrem nec puniri possunt perduellium liberi & cognati di, ti ob crimen perduellionis a patre, vel cognato commissum. Quod erat unum.

Quoniam tamen ob crimen parentum liberis auferri potest id, in quod jus proprium non ipsis, sed populo aut Regi est (§. 667.), id autem fieri non debet nisi gravissima sint crimina (§. 668.), & crimen perduellionis gravissimum utique crimen sit (§. 1066. 1067.), idem denique etiam facile intelligitur de cognatis ejus, qui crimen admisit; liberis perduellium & cognatis auferri potest, in quod jus proprium non ipsis, sed populo, aut Regi est. *Quod erat alterum.*

Quænam talia sint, ut perduellium liberis & cognatis auferri possint in perduellium poenam, superius jam commemoravimus (not. §. 667.). Injusta erat lex Persarum & Macedonum, quæ non solum perduellium liberos, verum etiam propinquos occidi jubebat, quales leges abominandas merito vocat *Ammianus Marcellinus* l. 23. c. 3. Quod vero huc referri nequeat confiscatio bonorum, quæ juxta constitutionem quoque Carolinam (not. §. 1068.) poenæ perduellium accedit, supra jam demonstravimus.

§. 1070.

Obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum ve- Unde ve- nis ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium nias obliga- in alium, vel alios translatum, a lege autem naturali vim suam sio crimen accipit. læsæ ma-

majestatis non committendi vim suam accipiat. Etenim civitates pacto constitutæ sunt (§. 4.) legi naturæ convenienter (§. 26.). Et quando imperium transfertur in alium, is promittere intelligitur, quod imperium exercere (§. 42.), consequenter Remp. regere velit (§. 218. part. 7. *Jur. nat.*) & populus idem transferens vicissim promittere, quod imperanti obedire velit (§. 1043.). Quamobrem cum pacta sint servanda (§. 789. part. 3. *Jur. nat.*), omne jus superioris & omnis obligatio civium seu subditorum, qua eidem tenentur, ex pacto nascitur, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum, consequenter inde etiam venit obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum (§. 1063. & *seqq.*). *Quod erat unum.*

Enimvero obligatio servandi pacta a lege naturæ venit (§. 789. part. 3. *Jur. nat.*). Quamobrem cum obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum veniat ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum, *per demonstrata n. 1. eadem vim suam accipit a lege naturali.* *Quod erat alterum.*

Patet itaque, quamvis obligationem ad non committendum crimen læsæ majestatis ex pacto tanquam fonte suo derivare teneamur; hoc tamen non obstante crimen læsæ majestatis esse contra jus naturæ, quemadmodum paulo ante ostendimus (§. 1066.). Propositionem autem præsentem ideo hic apposuimus, ut paterent ea, quæ sequuntur.

§. 1071.

A quonam crimine læsæ majestatis committatur. Quoniam obligatio ad crimen læsæ majestatis non committendum venit ex pacto, quo civitas constituta, & ex pacto, quo imperium in alium, vel alios translatum (§. 1070.), pactum autem utrumque ratihabent, qui civitati se associant,

affociant, qui vero huic sese non affociant, eos idem minime tangit, & illi quidem membra civitatis sunt, hi autem non sunt, quod per se patet; *crimen læsæ majestatis committi nequit, nisi ab eo, qui membrum civitatis, aut si major subditus est, consequenter cum crimen perduellionis crimen læsæ majestatis sit (§. 1067.), perduellionis crimen committi nequit nisi a subdito.*

Pactum, quo civitas constituta, una cum altero, quo imperium in alium, vel alios translatum, ratihabetur, dum qui in civium, vel subditorum numerum recipitur, jurato promittit, se imperanti fidelem futuram. Et pactum, quo imperium translatum fuit, renovatur, dum novo Reſtori civitatis honorarium præstatur: hoc autem renovari nequit, nisi quatenus simul pactum, quo civitas constituta, tacite ratihabeatur. Quamvis vero expressa ratihabitio pacti, quo civitas constituta, & renovatio pacti, quo imperium in Rectorem civitatis translatum non fieret; tacita tamen sufficeret ad producendam obligationem crimen læsæ majestatis non committendi. Expressa tamen præfertur, ut unusquisque sibi magis conscius sit obligationis suæ, eaque jurata, ut eidem satisfacere major sit religio: neque enim omnibus satis perspecta sunt, quæ tacite promittunt, & fidem juratam violare turpius est, quam non juratam, multoque turpius, quam tacitam eamque non satis apertam.

§. 1072.

Quoniam obligatio ad crimen læsæ majestatis non *De perfidia* committendum ex pacto (§. 1070.), consequenter ex pro- *in crimine* missione venit (§. 788. *part. 3. Jur. nat.*), si autem promissor contrarium ejus facit, quod promissit, perfidus est (§. 768. *statis con-* *part. 3. Jur. nat.*); *Qui crimen læsæ majestatis committit, per-* *fidus est.*

Hæc perfidia cadere nequit in extraneum, seu peregrinum, qui fidem suam Reſtori civitatis non adſtrinxit de majeſtate ejus non lædenda. Turpitudò autem criminis læſæ majeſtatis ab hac potiffimum perfidia eſt, nec finè ea hoc crimen concipitur. Quodſi fidem juratam fallit criminis hujus reus, ſimul perjurus eſt (§. 955. part. 3. Jur. nat.).

§. 1073.

Invaſor imperii quid ſit.

Invaſor imperii dicitur, qui cum nullum jus ad imperium capeſſendum habeat, vi vel dolo id occupat. Invaſor itaque ſi Reſtor civitatis adſit, eandem poſſeſſione deſicit; ſi vero Rege mortuo imperium invadit, ſucceſſorem legitimum ad poſſeſſionem non admittit, ſed ab ea repellit.

Non deſunt exempla invaſorum imperii cum in hiſtoria antiqua, tum in recentiori. Immo hodiernum apud extraneas gentes talia occurrunt. Non immerito igitur queritur, quodnam populo jus competat in imperii invaſores, quamdiu ſcilicet durat injuſte poſſidendi cauſa.

§. 1074.

De jure in invaſorem imperii, quamdiu in actu invadendi conſtituitur.

Si invaſor imperii in actu invadendi conſtitutus, ei vi reſiſtere, immo & ſi opus ſit eundem occidere licet. Quoniam enim invaſor imperii nullum jus ad imperium habet (§. 1073.) ſi vero nullus adſit, cui aliquod jus ad idem competit, populus id in eum transferre poteſt, quem voluerit, aut ſibi retinere (§. 36.), legitimo autem Regi vel ſucceſſori jus ſuum adimere nequit (§. 336. part. 2. Jur. nat.); idcirco nec pati tenetur, ut id ab altero ipſi eripiatur. Quamobrem cum invaſor imperii, quamdiu in actu invadendi conſtitutus, raptori æquiparetur (§. 505. part. 2. Jur. nat.), in raptorem autem tantundem liceat, quantum vi depellendæ ſufficit (§. 695. part. 2. Jur. nat.), ita ut etiam interfici poſſit (§. 699.

(§. 699. part. 2. *Jur. nat.*); invasori imperii, quamdiu is in actu invadendi constituitur, vi resistere, immo &, si opus sit, eundem occidere licet.

Quilibet civis obligatur patriam defendere adversus vim injustam. Quamobrem unicuique uti licet mediis, quæ ad eam depellendam requiruntur.

§. 1075.

Si superior unicuique permittat, ut invasorem in actu invadendi constitutum interficiat; interficere licet. De jure invadendi constitutum interficiat; interficere licet. Etenim superior, sive is sit Rex, sive senatus, sive populus, jus se defendendi adversus invasorem habet, prouti ex demonstratione præcedente apparet. Quoniam itaque quivis jus suum exequi potest sive per se, sive per alium, quem voluerit, quod per se patet; jus quoque interficiendi invasorem concedere potest, cuicumque voluerit. Quodsi ergo unicuique, sive is subditus fuerit, sive peregrinus permittat, ut invasorem in actu invadendi constitutum interficiat; interficere licet.

Quamdiu invasor imperii in actu invadendi constitutus, id nihil difficultatis habet, cum etiam id facere liceat, si opus fuerit, absque permissione superioris (§. 1074.).

§. 1076.

Si invasor imperii, quod arripuit, possessionem sola vi retinet, neque pactio ulla secuta sit, aut fides illi data; eum vi dejectum interficere licet. De jure in retinet, neque pactio ulla secuta sit, aut fides illi data; eum vi dejectum interficere licet. Etenim quamdiu sola vi possessio retinetur, neque pactio ulla secuta est, aut fides illi data; ad nihil quoque populus eidem obligatus est (§. 393. part. 3. *Jur. nat.*). Quamobrem is adhuc est eorum status, qui
(*Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.*)   000 00   erat,

erat, cum in actu invadendi constitueretur invasor. Quoniam itaque invasori vi resistere, eundemque, si opus sit, interficere licet, si in actu invadendi constitutus (§. 1074.); eundem quoque, quamdiu possessio sola vi retinetur, nec pactio ulla secuta sit, aut fides illi data, vi dejicere ac interficere licet.

§. 1077.

Quando in invasorem ditos defendere non possit, nec civium tanta sint vires, ut imperii nisi fori citra præsens exitium valeant resistere; cum eo pacisci, vel fidei machinari licet.

Si Rector civitatis in talem sit conjectus statum, ut subditos defendere non possit, nec civium tanta sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere; cum eo pacisci, vel fidei adversus eundem moliri licet; ut eum dejiciant, vel interficiant.

Etenim si Rector civitatis in talem sit conjectus statum, ut subditos defendere nequeat, nec civium tantæ sint vires, ut invasori citra præsens exitium valeant resistere; impossibile est, ut ipsos regat is, qui imperium, vel jus ad idem habet, sed si se invasori subjicere nolint, ipsis pereundum est. Enimvero cum populus non aliter imperium in Rectorem civitatis transtulisse intelligatur, quam ut salutis publicæ convenienter exerceatur (§. 88.); non potest intelligi ita sese eidem subjecisse, ut, si is se defendere non possit, nec sibi tantæ sint vires, ut imperium invadenti resistere nequeat, interire potius malit, quam huic sese subjicere. Cumque Rector civitatis populum suum amare debeat (§. 1009. & ex tædio populi tædium percipere (§. 1010.); velle minime potest, ut juris sui conservandæ causa, quod tamen conservare, nec ipse tueri potest, intereat potius, quam invasori sese subjiciat. Quamobrem populo cum invasore pacisci & ei fidem dare licet. *Quod erat unum.*

Quoniam vero pacta servanda sunt (§. 789. *part. 3. Jur. nat.*), nec fidem datam fallere licet (§. 765. *part. 3. Jur. nat.*); pactioe cum invasore in hypothesi propositionis præsentis inita, aut fide data, eidem obediendum est, nec quicquam moliri licet, ut is dejiciatur, vel interficiatur. *Quod erat alterum.*

Equidem pactioe ista non adimitur jus Regis ab invasore dejecti, vel ei, qui jus ad imperium habet; hoc tamen obstat, quo minus eodem salvo sese invasori subijcere possint, præsertim cum nemini competat dominium in vitam suam (§. 351. *part. 1. Jur. nat.*), ut in casu collisionis obligationis ad vitam conservandam (§. 350. *part. 1. Jur. nat.*) cum obligatione obediendi Rectori civitatis (§. 1043.) jus suum exercere minime valenti exceptio fieri non debeat pro obligatione sese sueque conservandi. Nihil itaque in subjectione hac continetur, quod tanquam injustum reprehendi potest.

§. 1078.

Subditi obligantur præstare Rectori civitatis officia, quæ De officiis homo homini debet. Etenim per se patet, Rectorem civitatis *humanitatis* non desinere esse hominem, propterea quod civitatem regit. *Rectori civi-* Quamobrem quæ homo homini naturaliter debet, ea quo- *tatis præ-* que ob immutabilitatem obligationis naturalis (§. 146. *standis. part. 1. Phil. præct. univ.*) subditus quilibet Rectori civitatis debet, consequenter præstare obligatur officia, quæ homo homini debet (§. 224. *part. 1. Phil. præct. univ.*).

Rektor civitatis duplici modo considerandus, cum tanquam Rektor civitatis, quatenus Remp. regit, tum tanquam privatus, quatenus homo est. Priori respectu ea ipsi præstanda, ad

quæ subditus obligatur imperanti; posteriori autem respectu ea officia ipsi præstanda sunt, quæ homo homini debet.

§. 1079.

*De amore
naturali
Recloris ci-
vitatís.*

Quoniam subditi obligantur præstare Reclori civita-
tis officia, quæ homo homini debet (§. 1078.), homo au-
tem hominem quemcunque, ipsum etiam inimicum (§. 632.
part. 1. Jur. nat.), amare debet tanquam seipsum (§. 619.
part. 1. Jur. nat.), atque diligere (§. 618. *part. 1. Jur. nat.*)
& ex felicitate ejus voluptatem percipere (§. 616. *part. 1.*
Jur. nat.); *subditi quoque Reclorem civitatís amare atque dil-
gere debent tanquam seipsum, si vel maxime male imperet, & ex
felicitate ejus voluptatem percipere.*

Naturalis hic amor plurimum conducit ad obedientiam cum
patientia, quæ a subditis Reclori civitatís debetur (§. 1043.)
& metum servilem temperat, ne a filiali nimium recedat, pa-
tientiam vero, qua toleranda etiam quæ dura & injusta viden-
tur, juvat.

§. 1080.

*De amore
naturali Recloris
civitatís.*

*Subditi Reclorem civitatís qua Reclorem civitatís amare
debent.* Etenim si ea perpendamus, quæ de Rep. confi-
tuenda uberrime dicta sunt, abunde patet, quantum boni
in nos redundet ex cura Reip. quam gerit Reclor civitatís,
ut ea pro maximo beneficio habenda sit (§. 17. *part. 4. Jur.*
nat.). Et quamvis male imperet, non tamen propterea
tollitur omne bonum, ob quod status civilis præstat natu-
rali, in quo singulis ferè momentis quibuslibet injuriis cor-
pus nostrum & res nostræ rapinis exponuntur. Quamobrem
cum beneficiarius amare debeat benefactorem ob beneficia
sibi

sibi tributa (§. 39. *part. 4. Jur. nat.*); subditi quoque Rectorem civitatis qua Rectorem civitatis amare debent.

Negari equidem non potest, majus multo esse beneficium, si Rector civitatis bene imperet, quam quod adhuc præstatur, si imperet male; hoc tamen non obstante, ob minus quoque beneficium amandus est. Civilis amor, qui Rectori civitatis qua tali debetur, contradistinctus naturali, de quo ante diximus (§. 1079.), non extinguitur, nisi quando imperans vere hostili animo in totius populi exitium fertur, ut Rectoris civitatis personam prorsus exuat: id quod rarissime contingit & cur nonnisi rarissime contingat suo tempore patebit, ubi in Politica in causas mali regiminis inquisituri sumus, quamvis quodammodo jam intelligatur ex iis, quæ superius demonstravimus de causis, cur finis civitatis obtineri non possit (§. 151.).

§. 1081.

Quoniam Rector civitatis amare debet populum *De mutuo* suum (§. 1009.) & subditi vicissim amare debent Rectorem *amore superioris civitatis qua talem* (§. 1080.); *mutuus vigere debet amor rioris & subditorum.* *Reactoris civitatis & populi.*

Beata est Resp. in qua mutuus iste amor viget, quia non minus animus Rectoris civitatis in subditorum, quam subditorum animus in Rectoris civitatis felicitatem propendet. Dubium vero nullum superest, quin amor superioris, quo subditos suos prosequitur, excitet amorem subditorum.

§. 1082.

Quoniam Rectorem civitatis amare debent subditi *De odio Re-* (§. 1080.), qui vero alterum amat, cum odisse nequit (*Reactoris civi-*

623. *part. 1. Jur. nat.*); *subditi Rectorem civitatis odio habere non debent.*

Non est quod excipias, malum regimen nobis non posse placere, nec improbandum esse, si displiceat, oriri autem odium, si quod nobis displicet in altero observamus (§ 674. *Psych. empir.*). Aliud enim est odisse malum regimen, aliud vero odisse eum, qui male regit. Illud naturale est, hoc autem rationi adversum. Quamvis itaque odium oriatur ob malum regimen in appetitu sensitivo, qui sedes affectuum est (§ 603. *Psych. empir.*), ratio tamen, quæ moderatur affectibus, odium ita coercere debet, ne in personam extendatur. Qui secus faciunt, ii affectuum impetu se adhuc abripi patiuntur in transversum, unde eos arcet lex naturæ.

§. 1083.

*De civium
concordia.*

Cives inter se concordēs esse debent. Sunt enim membra civitatis (§. 6.), consequenter cum civitas societas sit (§. 4.), socii (§. 4. *part. 7. Jur. nat.*). Quoniam itaque socii concordēs esse debent (§. 136. *part. 7. Jur. nat.*); cives quoque inter se concordēs esse debet.

Concordia civium maxime necessaria in civitate, & ab ea pendet civitatis conservatio atque incrementum. Unde dudum observatum est, concordia res parvas crescere, discordia maximas dilabi: id quod monetæ aureæ Ordinum Belgii foederati inscribi solitum civium omnium animis firmiter infigi meretur. Ut vero intelligatur, in quonam consistat civium concordia, sequentia probe consideranda.

§. 1084.

*De directione
adventum*

Quoniam cives concordēs inter se esse debent (§

1083-

1083.), concordēs autem sunt socii, si legibus societatis sese *civium ad* subjiunt (§. 134. part. 7. *Jur. nat.*), & in Rep. suprema *salutem* fit salus Reip. (§. 86.), cujus obtinendæ media præscri- *Reip. & le-* bunt leges civiles ceteræ (§. 969.); *cives actiones suas omnes gum obser-* ad salutem Reip. dirigere & leges civiles observare debent. *vantiam.*

Nimirum si concordēs esse debent, eadem omnium esse debet voluntas atque noluntas (§. 132. part. 7. *Jur. nat.*). Necessē igitur est, ut quod vult unus, idem etiam velit alter, & quod non vult unus, idem etiam nolit alter. Id ipsum vero contingit, si omnes actiones suas dirigant ad salutem Reip. tanquam ad eundem finem, & leges civiles observent, ut eadem via ad finem tendant.

§. 1085.

Simililiter quia cives concordēs inter se esse debent *Quid civis* (§. 1083.), consequenter eadem esse debet omnium volun- *spectare de-* tas atque noluntas (§. 132. part. 7. *Jur. nat.*); ad hoc autem *beat in actio-* sese sibi invicem obligasse intelliguntur, quod commune bo- *nibus suis.* num promovere velint (§. 28.), nec bonum proprium promovere cum neglectu communis, vel in præjudicium communis (§. 21.); *civis quilibet in omnibus actionibus id spectare* debet, *ut concivibus suis prosit, nulli vero oblit.*

In civitate nemo sibi vivit, sed concivibus. Unde actiones suas omnes ad ceteros referre tenetur civis bonus. Nemo qua civis agit, quod suum est, sed quod alterius; & utilem sese præbet Reip. Dum vero hoc facit, propriæ quoque salutem consulit. Multa hinc consequuntur in quolibet actionum genere, quæ tamen figillatim persequi non est præsentis instituti.

§. 1086.

Quamprimum quis ad legum civitatis observantiam obligetur.

Quamprimum quis in numerum civium recipitur, vel civitati se associat, ad legum civitatis observantiam obligatur. Etenim quamprimum quis in societatem recipitur, ad legum societatis observantiam obligatur (§. 60. part. 7. Jur. nat.). Quamobrem cum civitas sit societas (§. 4.); quamprimum quis in numerum civium recipitur, ad legum civitatis observantiam obligatur.

In numerum civium quis recipi potest vel expresso superioris aut magistratuum alicujus loci consensu, vel tacito, quantum eidem permittitur, ut domicilium suum in territorio civitatis constituat, aut toleratur, ut in eo habitet ac res suas agat. Civis autem appellatio hic sumitur in significato laxiori, qui convenit Juri naturæ, non attento significato strictiori, qui mere civilis est.

Finis Partis VIII, sive ultimæ Juris Naturæ.

CON-

CONSPECTUS

PARTIS VIII.

JURIS NATURÆ

CAPUT I.	
De origine Civitatis & Imperii publici,	pag. I
CAPUT II.	
De diversis Rerumpublicarum formis,	90
CAPUT III.	
De Republica constituenda,	292
CAPUT IV.	
De Juribus majestaticis,	615
CAPUT V.	
De Theoria naturali legum civilium,	742
CAPUT VI.	
De officio superioris, sive Rectoris Civitatis, & subditorum,	775

FINIS CONSPECTUS.

INDEX

VERBORUM ET RERUM PRÆCI- PUARUM, IN QUO NUMERI PARAGRA- PHOS DENOTANT.

A.

<p>Abdicatio regni pro se & liberis suis, 366. an successioni eorum in regno noceat, 368.</p> <p>Abolitio accusationis & inquisitionis. Definitio, 846. quid proprie sit, 846. cuiam competat, 847</p> <p>Abrogatio legis. Definitio, 817</p> <p>Absentium in comitiis vota, 185</p> <p>Academia. Definitio, 434. num in Rep. instituendæ, 436. quantæ curæ esse debeant superiori, 1019</p> <p>Academia artium. Definitio, 452. num in Rep. instituendæ, 453</p> <p>Academia architectorum 452</p> <p style="padding-left: 2em;">- - Musicorum, 452</p> <p style="padding-left: 2em;">- - Pictorum, 452</p> <p>Academia scientiarum. Definitio, 439 an in Rep. instituenda, 440</p> <p>Accidentia. Definitio, 909. quotuplicia sint, 909. an sint pars salarii, 910. an diminui possint, 911. quando decrementum sit necessarium, 912</p> <p>Actus bonitas & malitia num sit apta ad jus Rectoris civitatis & civium distinguendum, 82</p> <p>Actus regis privati. Definitio, 284</p>	<p>Actus Regis regni. Definitio, 284</p> <p>Actus vitiosi quinam in civitate puniri possint, 653</p> <p>Actus vitiosi, quibus alius non leditur, an puniri possint in statu naturali, 653</p> <p>Adjunctio in officio publico qua de causa fieri debeat, 919</p> <p>Adjunctio cum spe succedendi an a successore rati haberi debeat, 922</p> <p>Administratio bonorum quando pertineat ad exercitium imperii, 107</p> <p>Advena. Definitio, 411</p> <p>Advena temporarii. Definitio, 413 num civibus, an incolis accensendi, 413. ex iis nati qualem habeant statum, 413</p> <p>Adulatio ministrorum non ferenda, 1001</p> <p>Adulationis odium in Rectore civitatis requisitum, 1013</p> <p>Aedificiorum extractio quatenus curæ esse debeat superiori, 723</p> <p>Aedificia publica qualia esse debeant, 725</p> <p>Agroti inopes num curæ esse debeant superiori, 739</p>
---	---

Ere-

Index verborum & rerum præcipuarum.

- Erarium publicum.* Definitio, 781
necessitas, 782. status, 783
- Agnati perduellium* an puniendi, 1069
- Agricultura* promovenda, 1032
- Agri tributarii* quinam sint, 927
- Alienatio regni usufructuarii* qualis sit actus, 1058. num eidem resistere liceat, 1058. quem habeat effectum ex parte Regis, 1059
- Ambitus crimen.* Definitio, 894. an tolerandum in Rep. 893
- Amnestia.* Definitio, 848. ejus effectus, 848. an ejus præstatio pertineat ad imperium civile, 849. num sit naturaliter licita, 850
- Amor mutuus* Rectoris civitatis & subditorum, 1081
- Amor populi* in Rectore civitatis requisitus, 1009
- Amor subditorum naturalis* a Rectore civitatis debitus, 276
- Annona.* Definitio, 928. an de agris data ad tributum referenda, 928
- Annona cura* superiori incumbens, 727
- Appellatio.* Definitio, 548. an in Rep. admittenda, 549. quænam preces cum ea non confundenda, 550
- Arbitrium* in controversia Regis cum populo num detrahat summitati imperii, 130
- Aristocratia.* Definitio, 135. quantum in ea sit jus, 135. quid pro voluntate populi in ea habendum, 158. qualis sit, si jus optimatum prædiis inhæret, 226. quando ab optimatibus in regnum mutari possit, 280. num possit esse precaria, 212. unde oriatur diversæ species, 210
- Aristocratia annua.* Definitio, 211
- Aristocratia electiva.* Definitio, 214 quando non sit patrimonialis, sed usufructuaria, 222
- Aristocratia hereditaria.* Definitio, 265
- Aristocratia laxa.* Definitio, 249. an in strictiorem ab optimatibus mutari possit, 251
- Aristocratia patrimonialis.* Definitio, 156. num præsumatur, 252
- Aristocratia patrimonialis perfecte & imperfecte talis.* Definitio, 223
- Aristocratia perpetua.* Definitio, 213
- Aristocratia strictior.* Definitio, 249 diversæ species, 250
- Aristocratia successoria.* Definitio, 218 quot modis in ea succedatur, si optimatum numerus constans, 219 num patrimonialis esse possit, 221
- Aristocratia temporaria.* Definitio, 211. quando obtineat, 165
- Aristocratia usufructuaria.* Definitio, 156
- Ars conjectandi mores hominum* num necessaria sit Rectori civitatis, 1040
- Artium amor* in Rectore civitatis requisitus, 1020
- Artium incrementa* in Rep. promovenda, 438
- Artium manufacturarum scientia* a societate scientiarum excolenda, 449. 450

Index verborum & rerum precipuarum.

Abst num puniendi, 646. quomodo
sepehendi, 713
Abetsmi suspectos reddere viros pra-
claros num liceat, 474. num qui
hoc faciunt, sint puniendi, 648
Abetsmi diffeminatio num punienda.
646
Abetsmi propagatio num sit toleranda,
473
Abetsmi suspicio vitanda, 474
Augmenta poenarum Capitalium quid
& qualia sint, 610
Autochères num puniri possint & quan-
do, 712

B.

Bellum num sit modus aptus decidendi
jus controversum succedendi in re-
gnum, 386
Bellum privatum num in civitate tole-
randum, 560. quatenus in ea sub-
latum, 561. quando adhuc licitum,
562. 563. quando statim cesser,
quando vitandum, 565
Bona Ecclesie. Definitio, 485. quo-
tuplicia sint, 485
Bona Regis privata, vel propria. De-
finitio, 286. quod cum regis non
confundenda, 287. an maneant a
regis separata in regno patrimonial-
li, 288
Bona Regis regia, vel publica. Defi-
nitio, 286. cum privatis non con-
fundenda, 287. num sint separata
a privatis ipso jure, 289. an de iis
Rex disponere possit in regno. pa-

trimonial pro lutitu, 290
Bonorum administratio quando peri-
neat ad exercitium imperii, 107
Bonum commune civitatis in quo con-
sistat, 9. quomodo promoveatur, 19
Bonum privatum. Definitio, 23. quo-
modo non promovendum, 25
Bonum publicum. Definitio, 23. quod
a quolibet cive promovendum, 24

C.

Capitulatio. Definitio, 122. quando
ea opus, 122. num ex ea metien-
dum jus populo reservatum & Re-
tori civitatis competens, 123. an
sit lex fundamentalis imperii, 124.
an mutari possit, vivente eo, cum
quo facta; 125
Carcer. Definitio, 598
Castigatio in carcere qualis sit poena,
623
Ceremonie num sint licite in poena
executione, 721
Ceremonie in cultu divino quatenus
spectant ad superiorem, 478. quod-
nam sit officium doctorum publico-
rum quoad easdem, 479. an con-
temtus earum ferendus, 480
Chirurgorum necessitas in Rep. 717
Ciborum salubritas num curae esse de-
beat superiori, 716
Civis. Definitio, 6. quznam sit ejus
obligatio, 18. 19. quznam positiva,
21. 22. quznam negativa, 24. 25
ad quid civitati obligetur, 28. quan-
do esse desinat, 416

Index verborum & rerum precipuarum.

- Cives* de quibusnam instituendi, 426
 quomodo tanquam cives actiones
 suas dirigere debeant, 1084. 1085
 num iis jus discedendi adimi possit,
 415
- Civium numerus* quantus esse debeat in
 civitate, 398. quando iusto minor,
 399. quando major, 400. quando
 augendus, 401. 402. quod in quo-
 libet vitæ genere determinandus,
 425
- Civium divitum discessus* num sit tole-
 randus, 404. num eorum, qui in
 aliquo vitæ genere eminent, 405.
 an eorum, quorum opera ad defen-
 sionem Reip. necessaria, 406
- Civitas.* Definitio, 4. 14. quomodo
 constituta, 4. an sit naturaliter libe-
 ra, 50. civitati uni num sit jus in al-
 teram, 51. quomodo una alteri sub-
 jiciatur, 53. num legi naturæ con-
 venienter instituta, 26. an sit a
 Deo, 27
- Civitatis commune bonum* in quo
 consistat, 9. finis, 13. obligatio er-
 ga cives, 28. ordinatio quid requi-
 rat, 15. 36. salus in quo consistat,
 17
- Civitates* quomodo inter se spectandæ,
 54
- Cogitationes* num fiat puniendæ, 643
- Cognati* num puniri possint ob facta
 cognatorum, 665. quando iis be-
 neficium reddendum in cognatis,
 659
- Cognitio cause* quid sit, 342
- Coherencia* quænam sint, 489
- Collecta.* Definitio, 935. quale sit
 onus, 935
- Combustio* qualis sit poena, 608
- Comitia.* Definitio, 174. quænam in
 iis definienda, 175. quo tempore
 celebranda, 177
- Commercia* num Rector civitatis prote-
 gere debeat, 1029. quænam multi-
 plicanda non sint, 1030
- Communio mixta* num cum imperio ci-
 vili consistat, 106
- Communio primæva* num cum imperio
 civili consistat, 108
- Comoedia.* Definitio, 529. earum usus,
 530. utilitas in Rep. 531. cura Re-
 ctoris civitatis circa easdem, 531
- Composita* omnia quomodo intereant,
 496. quænam dicantur a Seneca,
 489
- Competitores regni* num jus decidendi
 controversiam de succedendo in ar-
 bitrium populi conferre possint, 382
 383
- Concordia civium* præcepta, 1083. in
 quo consistat, 1084. & seqq.
- Concordia sociorum* in societate scien-
 tiarum conservanda, 448
- Condominatus.* Definitio, 140. in qua-
 nam forma Reip. locum habeat, 140
- Confessio delicti spontanea* num sufficiat
 ad poenam irrogandam, 674
- Confiscatio bonorum.* Definitio, 493
 num

Index verborum & rerum præcipuarum.

num ea puniantur hæredes,	594	<i>Conventus publicos</i> in templis diebus	
<i>Confiscatio rei.</i> Definitio,	593	festis num negligere liceat,	470
<i>Confrontatio.</i> Definitio, 709. num		<i>Convictio delicti</i> num ad puniendum	
ad verum inquirendum apta,	709	requiratur,	673
<i>Conjugum jus</i> quantum in civitate re-		<i>Crimen.</i> Definitio, 581. quodnam gra-	
stringatur,	49	vius puniendum,	626. <i>Et seqq.</i>
<i>Connexa</i> quænam dicantur a Seneca,		<i>Crimen frequens</i> quomodo puniendum,	
	489		629
<i>Consecratio.</i> Definitio, 483. quomo-		<i>Crimen in locis commissum, ubi minus</i>	
do fiat naturaliter,	483	<i>resistit potest,</i> quomodo puniendum,	
<i>Consiliarii.</i> Definitio, 999. quales es-			630
se debeant, 1000. quod sapientes		<i>Crimen læsæ majestatis.</i> Definitio, 1065	
ac prudentes esse debeant, 1008		a quonam committi possit, 1071. an sit	
quod eorum fiducia non debeat te-		perfidiam contineat, 1072. an sit	
nerere Rectorem civitatis,	1037	contra jus naturæ, 1066. quomodo	
<i>Consiliarius actualis.</i> Definitio, 999		puniendum,	1066
- <i>titularis.</i> Definitio,	999	<i>Crimen monetam privato ausu cadu-</i>	
<i>Consilium prudentum</i> an ad bonum re-		<i>tionum</i> quale sit,	939
gimen necessarium,	998	<i>Crimen perduellionis.</i> Definitio, 1067	
<i>Constitutio Reip.</i> Definitio, 393. ejus		in qua Reip. forma committi possit,	
principium,	394	1067. quanam poena coercendum,	
<i>Contemptus ceremoniarum in cultu divi-</i>			1068
<i>no</i> num sit tolerandus,	480	<i>Crimen præmeditatum</i> quomodo pu-	
<i>Contemptus religionis</i> num sit toleran-		niendum,	631
cus,	472	<i>Criminis suspectus</i> quando ad confes-	
<i>Contributio</i> singulorum ad onera Reip.		sionem adigendus,	676
	777	<i>Crucifixio</i> qualis sit poena,	604
<i>Controversia de successione in regno</i> num		<i>Culpa præstandæ gradus</i> in negotiis ci-	
a populo, vel Rege præsentate deci-		vilibus lege civili determinanda,	
di possit, 378. 379. quomodo com-			988
ponenda, 380. num & quando vi		<i>Cultus divini cura superioris compe-</i>	
armorum decidi possit, 381. quan-		tens in Rep.	458
do populo competat arbitrium, 382		<i>Cultus divini publicè neglectus</i> num sit	
<i>Conventicula</i> cultus divini causa num		ferendus,	471
toleranda,	464		

Index verborum & rerum precipuarum.

D.

- Damnatio ad trivemes, metallum vel opus publicum* qualis sit poena, 616
Dammum ex indigni promotione ad officium publicum datum an sit refarciendum, 897
Decernendi modus in aristocratia, 243
Decollatio qualis sit poena, 602
Defensio rei num sit necessaria, antequam condemnetur, 675
Dei notitia civibus ac incolis instillanda, 426
Deismi disseminatio num sit toleranda, 473. num punienda, 646
Deismi suspecti ut reddantur viri clari, num sit permittendum, 474
Deismi suspicio vitanda, 474
Deista num puniendi, 646
Delictum. Definitio, 581. ejus gravitas unde æstimanda, 625. quodnam gravius puniendum, 626
Delictum frequens quomodo puniendum, 629
Delictum in locis commissum, ubi minus resisti potest, quomodo puniendum, 630
Delictum præmeditatum quomodo puniendum, 631
Delictum privatum. Definitio, 581
Delictum publicum. Definitio, 581 num gravius puniendum privato, 627
Deseritum num a poena excauset, 671
Democratia. Definitio, 131. quod sit forma Reip. maxime naturalis, 132
 quomodo ordinanda, 194. quatenus in ea renunciatur libertati naturali, 195. quinam in ea sint exercitii imperii capaces, 168. quod in ea præcavendum, ne summam potestatem usurpet senatus, aut alius quis, 192
Deportatio. Definitio, 597
Deputati a populo in comitiis, 186
Dies festi. Definitio, 466. in Rep. instituendi, 467. an in iis ab omni labore sit vacandum, 468. eorum diversitas unde, 469
Dies juridicus. Definitio, 700
Dignitas civilis. Definitio, 205. unde nascatur, 205
Dignitates civiles in quo consistant, 765 quibusnam conferendæ, 766. quemnam habere debeant usum, 768
Dilapidatio bonorum num toleranda, 751
Diligentia in obeundo munere adhibenda, 902
Dimissio. Definitio, 898
Directoris officium in comitiis, 187
Discedere a civitate quando liceat, 403 quando non liceat, 404. & seqq. gregatim num liceat, 408
Discessus a civitate cum consensu superioris num sit licitus, 407. num tollat civitatis jus in eum, qui discessit, 419
Dispensatio. Definitio, 823
Dissectio in quatuor partes qualis sit poena, 609
ex Distantibus constantia, quænam sint,

Index verborum & rerum precipuarum.

489. quamdiu eadem maneant, 493
 quomodo intereant, 496
Divitia subditorum augendæ, 1027
 1028
Doctores publici. Definitio, 459. in
 Rep. instituendi, 459. quales esse
 debeant, 460. quodnam sit eorum
 officium quoad ceremonias in cultu
 divino usitatas, 479. ubi munere
 suo fungi debeant, 463. dissentien-
 tes diffamantes num puniendi, 649
Domania. Definitio, 786. qualia sint
 bona redditus ex iis, 787. ad quos
 spectet proprietates eorum, 789. num
 alienari possint, 790. num alienata
 revocari, 790. num oppignorari,
 791. an præscribi, 792. an quanto-
 cunque tempore revocari, 793. an
 cum consensu populi alienari, 794
 quando Rex ea oppignorare possit,
 793. si augeantur a populo, 795. si
 a Rege de suo, 796. 797. 799.
 & seqq.
Dominatus quid sit, 264
Dominia quomodo cum imperio in-
 troducantur, 109
Dominii partes potentiales quænam dic-
 cantur, 96
Dominium eminens. Definitio, 111
 num contineatur sub imperio, 111
 num a populo cum imperio trans-
 feratur, 112. num Reçtori civitatis
 competat, 111. unde oriatur, 118
 qua æquitate exercendum, 119. ad
 quænam jura pertineat, 960
Dominium fundorum & rerum civium
 num contineatur sub imperio pu-
 blico, 103. num cum eo transfe-
 ratur, 104
Dominium singularium indigentia, 1. quo-
 modo eidem consulatur, 2. 3
Duellum an sit bellum, 568. an in Rep.
 tolerandum, 569. 570
 E.
Ebrietas summa num a poena excuset,
 672
Ecclesia. Definitio, 484. quale sit
 ens, 490. quale habeat principium
 unionis, 492. quamdiu maneat ea-
 dem, 495. quando intereat, 500. &
 seqq. si in statu naturali spectetur,
 952
Ecclesia jur in rebus sacris & ecclesia-
 sticis, 509
Ecclesia particularis. Definitio, 484
 - *universa.* Definitio, 484
Educatio liberorum num subicit juri ci-
 vitatis, 430
Educatio principis quoad virtutes,
 1005. eorum, qui ad regimen ad-
 spirare possunt, 997
Egestas civium præcavenda, 726
Electio Regis illegitima. • Definitio,
 309. an eum populus ratihabere te-
 neatur, 309
Electio legitima. Definitio, 309
Electiois lex a populo sibi in seipso
 in regno electivo, 310. an electio-
 ribus præscripta a populo tolli pos-
 sit, 311

Electiois

Index verborum & rerum præcipuarum.

- Electiois modus* in regno electivo unde pendeat, 308
- Eligibilitas personarum* in regno electivo, 307
- Elemosynarum cura* superiori competens,
- *nimietas præcavenda*, 747
- Ergastula*. Definitio, 737. an in Republica instituenda, 737
- Errores* num puniendi, 644
- Errores in Jure nature* num in legibus civilibus condendis vitandi, 992
- Errorum disseminatio* num punienda, 644
- Executio rei judicatae*. Definitio, 555 qualis sit, si sententia dationem exigat, 556. 557. qualis, si factum, 558
- Exhereditatio filii* num Regi licita, 362 quo effectu fiat, 363
- Expectatio* num dari possit a superiore & quamdiu data valeat, 921
- Extensio membrorum* qualis sit poena, 615
- Exteros aliquo scientiarum genere excellentes* num præmiis decorare debeat superior, 1026
- Extraneus* num in civitatem recipiendus, 409. qua lege recipiendus, 410
- F.
- Factum non imputabile* num puniri possit, 670. 671
- Felicitatem populi* quomodo spectare debeat Rector civitatis, 1010
- Fideicommissum* num tolli possit, 798
- Filia fratris natu maximi* num præferatur fratri Regis natu minori in regno, 377
- Filia ultimi Regis, vel ex ea descendentes* num succedere possint, si successio linealis fuerit agnatica, 531
- Filius* num a Rege exhereditari possit, 362
- Filius defuncti fratris* num patruo Regis in regno præferatur, 373
- Filius ex fratre priori* num in regno præferatur fratri posteriori, 372
- Filius in fortuna regia natus* num in successione præferatur ei, qui in regia natus, 369
- Fiscus*. Definitio, 590. quid contineat, 590
- Fiscus collegii, aut universitatis particularis*. Definitio, 591
- Fisci utilitates promittentibus* num facilem aurem præbere debeat Rector civitatis, 1036
- Foeminae* num sint imperii capaces, 281. 282. num in regno patrimoniali succedant, 302. 303
- Foeminarum regressus* ad successionem in regno deficientibus masculis, 344
- Foeminarum renunciatio* in regnis successoriis quando inutilis, 343
- Foeminarum successio* in regno hæreditario, 327. quando foemina mari præferenda, 329. 330
- Forma Reip.* omnis quando apta sit ad finem civitatis consequendum, 150 quando nulla sit apta, 151. an variet speciem imperii, 152. quantum juris

Index verborum & rerum precipuarum.

- juris in qualibet superiori in subdi-
tos competat, 153. quænam in qua-
libet imperans facere teneatur, 154
- Fraus* non toleranda in Rep. 537
- Furor* num a poena excuset, 671
- Fugitatio* qualis sit poena, 612
- Furti poena capitalis* num sit licita, 840
- G.
- Gens.* Definitio, 5
- Gravitas delicti* unde æstimanda, 625
- H.
- Habiles ad officium publicum* quinam
sint, 889. quod providendum, ne
desint, 1018
- Habilitas personarum in officio publico
constitutarum* Rectori civitatis cog-
nita esse debet, 1039
- Heredes* num puniri possint ob facta
defuncti, 665. num puniantur con-
fiscatis bonis, 594
- Heres regni* num teneatur solvere de-
bita privata antecessoris, 337
- Historia rei rustica, artium & officio-
rum a societate scientiarum* conscri-
benda, 450
- Homicidii poena capitalis* num sit lici-
ta, 840
- Honor* eorum, qui de Rep. bene me-
rentur, 761. quomodo determi-
nandus, 762
- Honores* in significato Juris Romani,
930
- I.
- Ignis supplicium* qualis sit poena, 608
- Ignominia* eorum, qui ad dignitates
civiles evecti, 769. quomodo pu-
niendi eam afferentes, 770
- Ignorantia invincibilis* num tollat poe-
nam, 671
- Imagines* num in templis tolerandæ,
486. quales in templo collocatæ sin-
res, 519. 487
- Imperans* quænam facere debeat in qua-
libet Reip. forma, 154. cur & quan-
do resistere ei non liceat, 1042.
quando ex pacto resistere liceat, 1062
si contra leges fundamentales jus si-
bi arroget, 388
- Imperium civile, sive publicum.* Defi-
nitio, 32. cui originarie competat,
33. jus populi in eodem, 34. quale
sit in populo, 57. in quoniam confi-
stat, 60. an sit indivisum, 61. num
sit divisibile, 63. quomodo dividi
possit, 64. num includat dominium
fundorum & rerum civium, 103
num infeudari possit, 98. quomo-
do exerceri debeat, 809. quando ad
populum redeat in regno electivo,
314. quinam ejus sint limites, 35
- Imperii divisio in partes potentiæles* quid
sit, 63. an sit possibilis, 63. an ita
divisum summum maneat pro qua-
libet parte divisa, 65
- Imperii divisio in partes subjectivas* quid
sit, 231. ejus effectus, 232. an ex
presumatur, 233. an dividi ita pos-
sit in democratia, 234. num presu-
matur in regno patrimoniali perfecte
tali, 295

Index verborum & rerum precipuarum.

- Imperium habendi modus* qualis in populo, 93. quot modis variari possit, 97. quando sit in patrimonio, 40. quando in usufructu, 40
- Imperii limitatio* quomodo fiat 74
- Imperii partes potentiales.* Definitio, 63
- Imperium Rectoris civitatis* quale sit, 90 quale sit, si in ipsum translatum, prouti in populo est, 91. quinam id plene habeat, quinam minus plene, 92
- Imperii translatio* quot modis fieri possit, 38. quonam modo fieri debeat, 87. quinam modus transferendi legi naturæ probetur, 87. qua lege omne translatum intelligatur, 88. 89. num transferri possit ea lege, ut recte imperanti sit parendum, male imperanti possit resisti, 82. num translationi omni insit tacita clausula, ut male imperanti resisti possit, 83 num a populo translatum sit divisibile in partes subjectivas, 235. 236
- Imperio abdicato* quantum liceat in Rectorem civitatis, 1055
- Imperium absolutum.* Definitio, 66 num minus plene haberi possit, 95
- Imperium eminens.* Definitio, 116. ad quænam jura pertineat, 960
- Imperium herile.* Definitio, 266. quomodo oriatur, 266. quomodo exercetur, 266. in quanam forma Reip. locum habeat, 267. an monarchæ competat, 268. an optimatibus, 268 an a populo in aliquem transferri possit, 269. qua religione exercendum, 275
- Imperium infeudatum* quale esse possit, 100. quando infeudatione derogetur summitati, 101
- Imperium limitatum.* Definitio, 66 num summum esse possit, 73. num a populo in absolutum mutari, 76 an plene haberi possit, 95. quænam tacita ei insit exceptio, 120
- Imperium minus plenum.* Definitio, 62. in quo consistat, 63. an absolutum esse possit, 67. an limitatum, 67. an plene haberi, 95
- Imperium per fideicommissum delatum* quale esse possit, 102
- Imperium patrimoniale* quando ad populum redeat, 304. quid juris tum sit populo, 305
- Imperium plenum.* Definitio, 62. in quo consistat, 63. num minus plene haberi possit, 95
- Imperium precarium.* Definitio, 69 an sit revocabile, 69. quale esse possit, 72
- Imperium summum.* Definitio, 64. an, si dividatur, pro qualibet parte divisibile esse possit, 65. num minus plene haberi possit, 95. an sit resistibile, 1041. quodnam sit ejus subjectum ante electionem novorum optimatum in aristocratia electiva temporaria, 240
- Imperium temporarium.* Definitio,

Index verborum & rerum precipuarum.

69. quando ad populum redeat, 69	<i>Interdictio exitus ex certo loco</i> quæsi
quale esse possit, 70	fit poena, 600
<i>Imperium voluntarium.</i> Definitio, 297	<i>Interpretatio autentica.</i> Definitio,
<i>Incarceratio</i> num fieri debeat absque	828. ejus autoritas, 828
iudiciis sufficientibus, 694. quando	<i>Interpretatio doctrinalis.</i> Definitio,
locum non habeat, 695. quando	829. quando locum habeat, 829
habeat, 696. an salvo conductu non-	quantum valeat, 830
dum finito locum habeat, 704	<i>Interpretatio usualis.</i> Definitio, 831
<i>Incendiarum cura</i> superiori incumbens,	<i>Interregnum.</i> Definitio, 316. pens
724	quem fit imperium in interregno,
<i>Incole.</i> Definitio, 8. num sint mem-	316
bra civitatis, 8. de quibusnam insti-	<i>Invasor imperii.</i> Definitio, 1073
tuendi, 426. num jus discedendi	quodnam jus populo in eum com-
ipsis adimi possit, 415	petat, 1074. 1075. an interfici pos-
<i>Inculpatus.</i> Definitio, 698. an & quo-	sit a privato, 1075. quando in eum
modo salvus conductus fit conce-	nihil machinari licet, 1076
dendus, 699	<i>Invitum imperium.</i> Definitio, 297
<i>Indigena.</i> Definitio, 411	<i>Irrigionarii</i> quomodo sepeliendi, 713
<i>Infeudatio imperii</i> quando deroget	<i>Judex.</i> Definitio, 538. ejus officium,
summitati, 101	538. 540. quomodo causam cogno-
<i>Injuria</i> quando punienda, 573. a quo-	scat, 542
nam puniri debeat, 559. quando	<i>Judices</i> in civitate constituendi, 539
fiat universitas in civitate, 577. quod	quales esse debeant, 541. num sint
ea lædatur Resp. 578. quomodo	magistratus, 566. eorum ministe-
lædens puniendus, 579. si partim	rium, 567
reparari possit, partim nequeat, quid	<i>Judex inter Rectorem civitatis & po-</i>
fieri debeat, 575	<i>pulum</i> num detrahat summitati im-
<i>Injuria reparatio.</i> Definitio, 571. ejus	perii, 529
effectus, 572. quomodo fiat, 574	<i>Judicium</i> quando momentanee cesset,
<i>Injuria verbales & reales</i> num puniri	563. quando jure, 563. quando
debeant, 651	facto, 563
<i>Injustitia</i> eliminanda e Rep. 533. ci-	<i>Judicium monarchicæ</i> num pro judicio
vium de ea querelæ tollendæ, 1033	populi habendum, 559
<i>Interdictio aultus in certum locum</i> qua-	<i>Judicium optimatum</i> quando pro ju-
lis fit poena, 599	dicio populi habendum, 559

Index verborum & rerum precipuarum.

<i>Jus eorum, per quos civitatem regit superior,</i>	961. ejus dependentia a jure superioris, 962. dependentiæ hujus consequens,	964
<i>Jus abolendi quale sit jus,</i>	847. cuiam competat,	847
<i>Jus abrogandi leges cuiam competat,</i>		818
<i>Jus ad officium publicum cuiam & quale competat,</i>		895. 896
<i>Jus affirmativum. Definitio,</i>		851
<i>Jus aggratiandi. Definitio,</i>	843. quale sit jus, 843. an sub jure dispensandi contineatur, 844. quibus limitibus contineatur,	845
<i>Jus belli ad quænam jura pertineat in Rep.</i>		943
<i>Jus civitatis. Definitio,</i>	412. num recuperetur reditu,	417
<i>Jus civitati competens in educationem liberorum,</i>	430. in eos, qui ab ea discesserunt,	419
<i>Jus collectandi cuiam competat,</i>		936
<i>Jus comitorum. Definitio,</i>	182. quænam id habeant, 182. si qui habet non convocetur,	183. 184
<i>Jus compellendi eum, qui jus convocandi ad comitia habet, ut populum convocet,</i>		179. 180
<i>Jus conferendi dignitates civiles cuiam competat,</i>		942
<i>Jus conjugum, liberorum & patrumfamilias quantum in civitate restringatur,</i>		49
<i>Jus convocandi populum ad comitia,</i>		178. 179
<i>Jus decidendi controversiam de successione in regno num Regi, vel populo competat,</i>	378. num populus id sibi reservare, num in Regem transferre possit,	380
<i>Jus discedendi num civibus adimi possit,</i>	415. num incolis,	415
<i>Jus directoris comitorum,</i>		187
<i>Jus dispensandi cuiam competat,</i>	824. intra quos limites contineatur,	826
<i>Jus disponendi de elemosynis cuiam competat,</i>		937
<i>Jus ecclesiæ in rebus sacris & ecclesiasticis,</i>		509
<i>Jus eligendi Regem quomodo differat,</i>	306. num locum habeat in regno patrimoniali,	283
<i>Jus eminentis imperantis. Definitio,</i>	116. quando ei sit locus, 116. quale sit jus, 117. unde oriatur, 118. qua æquitate exercendum,	119
<i>Jus gladii. Definitio,</i>	834. unde nascatur, 835. num superiori competat, 834. quid Rector civitatis in ejus usu intendat, 837. 838. quod abusus vitandus,	839
<i>Jus indigenatus. Definitio,</i>	412. quando conferatur peregrino,	412
<i>Jus in actus Rectoris civitatis exceptos quomodo reservetur,</i>		121
<i>Jus in regno legitimo a Rege remissum num vindicari possit a successore,</i>		392
<i>Jus imperantis in Rep. mixta unde metiendum,</i>		387
		Q99 99 3
		Jus

Index verborum & rerum præcipuarum.

- Jus interpretandi leges* cuiam competat, 819
- Jura majestatica.* Definitio, 207. quænam sint, 810. quam late pateant, 811. eorum inviolabilitas, 1063. 1064. quod Rectori civitatis perspecta esse debeant, 1014. item consiliariis, 1015
- Jus magistratibus competens*, si superior male imperet, 1052
- Jus monarchæ* in imperio exercendo, 255. 256
- Jus monetandi* ad quænam jura pertineat, 938. num promiscue concedi possit in civitate, 807. quomodo versetur circa valorem intrinsecum monetæ, 940
- Jus negativum.* Definitio, 851. num detur jus negativum naturale, 852
- Jus officia publica conferendi* cuiam competat, 886. quot modis exerceri possit, 887
- Jus onera imponendi & exigendi* cuiam competat, 925
- Jus oppignorandi* an sit cum jure alienandi conjunctum, 515
- Jus optimatum* in aristocratiâ perfecte tali, 224. in imperfecte tali, 225. in aristocratiâ herili, 265. quinam sint ejus juris capaces, 220. num foeminae, pueri, mente capti, exteri, 237
- Jus optimatum prædio inherens* num ab eo separari possit, 227. ad quem pertineat, usufructu in prædio constituto, 228. si is minus plenus sit, 229. num foeminis, pueris, mente captis & exteris competat, 237
- Jus optimatum temporariorum*, 241 quænam ab his statuta valeant ultra tempus regiminis, 242. quando finitur, 238. 239
- Jus pactiones faciendi cum gentibus aliis* ad quænam jura pertineat, 944
- Jus parentum* in jus liberorum succedendi in regno, 365
- Jus partis majoris* in democratiâ, 196 197. 203
- Jus partis minoris in majorem* in democratiâ, deficiente unanimi, qui requiritur, consensu, 204
- Jus populi* in Regem, qui in jus populi involat, 388. 1047. in tyrannum, 1060. in leges fundamentales electionis optimatum in aristocratiâ electiva, 216. in regno electivo, Rege mortuo, 315. in patrimoniali, si imperium ad ipsum redeat, 305
- Jus privilegia concedendi* cui competat, 855. quale sit jus, 855
- Jus privilegiarii* unde metiendum, 859
- Jus puniendi* quantum sit in civitate, 636. num competat superiori in eum, qui Remp. lædit, 579. num sit jus majestaticum, 832
- Jus Rectoris civitatis* unde metiendum, 43
- Jus Regis* in regno herili, 264
- Jus regis electi* ad quantum tempus extendatur, 312. quando ultra tempus

Index verborum & rerum precipuarum.

pus regiminis valeant ab eo constituta,	313	<i>Jus suum</i> in Rep. cuique tribuendum,	535
<i>Jus representationis</i> num valeat in regno hæreditario, 331. quomodo isto jure in eodem succedatur, 332 num locum habeat in successione lineali,	349	<i>Jus vite ac necis.</i> Definitio, 834. unde ea innotescant, quæ ad idem pertinent,	836
<i>Jus sacrorum, seu circa sacra.</i> Definitio, 945. an Rector civitatis competat, 946. quando naturaliter restringatur, 948. quænam imperare nequeat, qui id exercet, 949. quomodo vi ejusdem disponi possit de iis, quæ ad cultum divinum externum spectant, 951. penes quemnam sit in statu naturali, 953 an necessario dependeat ab imperio civili, 954. an cum eo conjungi possit, 955. an lege fundamentalis restringi,	956	<i>Jus universorum in civitate</i> in singulos, 29. unde metiendum, 30. quale sit,	31
<i>Jus circa sacra eorum,</i> quorum religio toleratur,	958	<i>Justitia</i> florere debet in Rep.	536
<i>Jus succedendi in regnum</i> quomodo acquiratur, 364. unde successor habeat in successione lineali,	348	<i>Justitia amor</i> in Rectore civitatis requisitus,	1034
<i>Jus successoris in regno electivo</i> num mutari possit,	389	<i>Kopffstener,</i>	926
<i>Jus successoris in regno legitimo</i> num mutari possit, 389. 390. an Rex præsens de jure suo remittendo noceat successoris,	391	<i>L.</i>	
<i>Jus senatus</i> quoad comitia in democrata,	191	<i>Labor subditorum</i> num curæ esse debeat Rectori civitatis, 422. qualis esse debeat, 423. quod supeditandus iis, qui laborare possunt, 736. quod nimius sit arcendus, 720	
<i>Jus superioris in subditos</i> quale sit in qualibet Reip. forma,	153	<i>Laboris pretium</i> in Rep. determinandum,	424
		<i>Lasio</i> in Rep. non toleranda, 534. ejus quantitas lege civili determinanda, ob quam auxilium judicis præstandum,	988
		<i>Lesionis exigua causa</i> litigare in foro non licet,	987
		<i>Leges</i> quinam abrogare possit, 818 quinam interpretari,	819
		<i>Leges improprie sic dicta</i> quænam sint,	587
		<i>Leges, quas sibi ipse præscribit Rector civitatis,</i> num sint fundamentales, 79. num eas observare teneatur, 79	an

Index verborum & rerum precipuarum.

- an per eas imperium absolutum fiat limitatum, 80
- Leges civiles.* Definitio, 965. quales sint, 965. quid proprie sint, 969. quosnam obligent, 967. quamprimum quis obligetur eas observare, 1086. num naturalibus contrariæ esse possint, 973. quales fieri nequeant, 974. 975. quomodo fiant ex lege naturali permissiva & officils humanitatis, 977. quomodo de iis, quæ non uno modo fieri possunt, 978. quomodo ex lege prohibitiva naturali, 979. quomodo ex præceptiva, 980. quomodo quoad actus naturaliter non validos, 981. quomodo efficiantur concordēs, 989. 990. quando abrogandæ, 989. 990
- Legē civili* quomodo mutare liceat determinationes lege naturali contentas, 986. num adimi possit, quod ex alia lege quis sperare poterat, 994
- Legum civilium emendatio* si ob errorem in Jure naturæ factæ, 993
- Legum civilium theoria.* Definitio, 966
- Leges fundamentales.* Definitio, 77. num populi consensu tolli ac mutari possint, 75. 77. quinam earum sit effectus, 77. num tales sint, si populus quædam Rectori civitatis præscribit per modum officii, 81 num talis sit, qua ad quosdam actus Rectoris civitatis requiritur aliorum consensus, 78. num subsint potestati legislativæ, 815. an a superiori re condi possint, 816. an superior eas interpretari possit, 820. an populus, 821. quomodo earum interpretatio fieri debeat, 822. quod Rectori civitatis perspectæ esse debeant, 1016. item consiliariis, 1017
- contra *Legem naturæ* num superior dispensare possit, 825. num contra divinam, 825
- Legis naturæ observantia* in Rep. promovenda, 395. quomodo promovenda, 396. 397
- Legi naturali addendorum, vel subtrahendorum, ut civilis efficiatur, ratio* unde desumenda, 991
- Leges peregrinæ* qua cautione recipiendæ, 970. unde vim suam acquirant, 968
- Legis permissivæ effectus*, 976. si quod permittitur naturaliter illicitum, 584
- Legi præceptivæ* quando poenam adjecti opus non est, 586
- Lex suprema civitatis* quænam sit, 86
- Libellorum famosorum auctores & vulgatores* quomodo puniendi, 772. 773
- Liberi* quænam discere debeant in Rep. 431. num puniri possint ob facta parentum, 665. quantum eorum jus restringatur in civitate, 49. num post discessum parentum a civitate nati sint peregrini, 418. num eorum institutio sit curæ publicæ in Rep. 429. quinam succedere nequeant in regno hæreditario, 341.

Index verborum & rerum præcipuarum.

<i>Liberi pauperes</i> absque parentum sum- tu instituendi, 743	983. non protrahendæ, 983. ne ex litibus oriantur, cavendum, 984
<i>Liberi perduellium</i> an puniendi, 1069	<i>Lotarie</i> num sint permittendæ, 715
<i>Libertas in imperando</i> quid importet, 46	<i>Lucrum animium</i> ex ludis ut quis capiat, num sit permittendum, 734
<i>Libertas civilis populi.</i> Definitio, 145 qualis sit in democratia, 146. an detur in monarchia & aristocratia, 147. quando populus eidem renun- ciat, 148. quomodo eidem prospici- atur in Rep. mixta, 149	<i>Ludi</i> quinam prohibendi, 753
<i>Libertas civitatis naturalis</i> , 50. ejus ef- fectus, 52	<i>Luæ pecorum</i> tempestive curanda, 719
<i>Libertas philosophandi</i> in Rep. tuenda, 1025. num societati Scientiarum concedenda, 447	<i>Lufores.</i> Definitio, 756. an eorum vitæ genus sit honestum, 756. an sint tolerandi in Rep. 757
<i>Libertatis naturalis renunciatio</i> in de- mocratia, 195	<i>Luxus.</i> Definitio, 731. an sit damno- sus, 732. an tolerandus, 733
<i>Libertas populi naturalis</i> , 55	M.
<i>Libertas singulorum</i> quantum in civita- te restringatur, 47	<i>Majestas.</i> Definitio, 206. cuiusnam sit in democratia, 208. cui compe- tat in aristocratia, 246. 248. cui in aristocratia temporaria, 247
<i>Libertas societatum minorum</i> quantum in civitate restringatur, 48	<i>Magistratus.</i> Definitio, 162. cujus nomine jus suum exerceant, 162 an superiori rationem reddere te- neantur & ab eo coerceri possint, 162
<i>Librorum censors.</i> Definitio, 477. in Rep. instituendi, 477	<i>Magistratus legum fundamentalium cu- stodes</i> in democratia, 193. eorum jus in actus senatorum & magistra- tum ceterorum, 200
<i>Librorum quorumnam impressio & ven- ditio</i> in Rep. prohibenda, 476	<i>Magistratus tutelaris.</i> Definitio, 760 ejus officium, 760
<i>Licentia philosophandi</i> non toleranda, 1025	<i>Malefictum.</i> Definitio, 580. quale sit eorum, qui sine permisso Principis monetam cudunt, 939
<i>Lignorum copia</i> quod curæ esse debeat superiori, 728	<i>Malignitas</i> num in puniendo attendenda, 632.
<i>Lignorum parsimonia</i> præcipienda, 730	<i>Malignissimi</i> quinam sint, 633. quo- modo puniendi, 634
<i>Lignorum pretium nefandum</i> non fe- rendum, 729	RIT II
<i>Lis in foro</i> quando finiat, 545	<i>Malum</i>
<i>Lites in foro</i> exitum habere debent, (<i>Wolff Jur. Nas. Pars VIII.</i>)	

Index verborum & rerum principalem.

- Malum morale* an in se tale sit, ut puniri debeat, 542
Malum poenae an aequale esse debeat malo culpae, 641
Medicamentorum apparatus num curae esse debeat superiori, 717
Medicina perfectio num curae esse debeat superiori, 717
Medicorum necessitas in Rep. 717
Melancholia num a poena excuset, 671
Membra caeleste. Definitio, 484
Membrorum extensio qualis sit poena, 615
Membrorum mutilatio qualis sit poena, 614
Mendicandi libido promiscua num toleranda in Rep. 745
Mendicationis illicita poena, 746. num ea sit permittenda, 735
Mendicorum cura num pertineat ad superiorem, 734
Merita praecleara in Remp. vel Rectorem civitatis num praemiis condecoranda, 659. quomodo quis ad ea obligari possit, 771
Mitigatio poenae num & quando licita, 658. 660. & seqq. num pertineat ad iura maiestatica, 842
Modus habendi imperium qualis sit in populo, 93. quot modis variari possit, 97. quinam fideicommissio finis, 99
Monarcha. Definitio, 133. num populum representet, 160. ejus jus in imperio exercendo, 255. 256. quale sit imperium ejus, 134. quinam
modus habendi imperium, 134
Monacha temporario num maiestas competat, 258
Monarchia. Definitio, 133. quantum sit in ea jus, 133. quid in ea pro voluntate populi habendum, 158
Moneta cura ad superiorem pertinens, 801. & seqq. ejus bonitas intrinseca quomodo determinanda, 803. 804
Monetam nullius valoris intrinseca quando cedere liceat, 941
Moneta proba exportatio & vitioris evellit in Rep. non ferenda, 808
Moneta adulterator. Definitio, 805 num puniendus, 806
Monopolium. Definitio, 874. an concessio sit privilegium, 874. quando nam concedi possit, 875. an in se sit illicitum, 876. an alienari possit, 879
Morbi contagiosi avertendi & ne sententur impediendum, 718
Mores eruditiorum aliorum sanae detractionem in Rep. non ferendi, 1021
Multa. Definitio, 590
Mulieris praedantis poena capitalis num sit differenda, 666
Munera an accipere liceat officiorum publicorum collatoribus, 892
Munera publica. Definitio, 990. eorum effectus, 931. caute imponenda, 932
Mutilatio membrorum qualis sit poena, 614

Index verborum & rerum precipuarum.

N.

- Negotia* in civitate exitum habere debent, 983
Negotia publica. Definitio, 169. ob-
 jectum, 170. ad quosnam eorum
 cura pertineat in democratia, 171.
 172. quomodo decernenda, 157.
 quomodo populus ea per se agat,
 173. 174. cur omnia per se agere
 nequeat, 175
Nepos ex filio num in regno præferatur
 filia, 374
Nepos ex filio priori num in regno præ-
 ferendus filio posteriori, 370. 371
Nepos minor ex filio num præferatur in
 regno nepoti majori ex filia, 375
Nepotis ex filio primogenito num præfe-
 ratur in regno filio Regis, 376
Norma eorum, quæ in democratia
 constituenda, 194
Nofocomia. Definitio, 740. an in Rep.
 instituenda, 740
Nimella qualis sint poena, 620

O.

- Obedientia subditorum* qualis esse de-
 beat, 1043
Obedire num liceat, si superior legibus
 fundamentalibus adverfa faciat, 1046
Obligandi modus ad præclara in Kemp.
 merita, 771
Obligatio ob ea, quæ vi actus conse-
 quuntur, 628
Obligatio crimen læsa majestatis non
committendi unde veniat & vim
 suam accipiat, 1070

- Obligatiōni naturali satisfaciendi modus*
 quando a superiore determinatur,
 982
Odiffe Rectorem civitatis non licet, 1082
Oeconomia ruralis florere debet in Rep,
 1032. ejus scientia a societate sci-
 entiarum excolenda, 449. 450
Officium generale Rectoris civitatis, 995
Officia humanitatis Rectori civitatis a
 subditis debita, 1078. num subditis
 debeantur a Rectore civitatis, 273
Officia erga Deum, seipsum & alios ci-
 vibus ac incolis instillanda, 426
Officium publicum. Definitio, 884
 quinam eo fungatur, 884. quamdiu
 quis fungi debeat, 899. num abdi-
 care id liceat, 918. 920. ad obeun-
 dum num quis cogi possit, 923
Officii publici collatio. quomodo perfici-
 ciatur, 900. quodnam ex pacto, quo
 perficitur, nascatur jus, quænam
 obligatio, 901. si confirmationi sub-
 jecta, 888
Officia publica quot modis conferri pos-
 sint, 887. quinam ea conferre possit,
 886. num superior conferre possit
 per alios, 887. quibusnam sint con-
 ferenda, 890. an pro collatione cer-
 tum pretium exigere liceat, 891. an
 munera accipere liceat conferenti,
 892. num uni plura conferre liceat,
 721. 924
Olla fortune num toleranda, 755
Onera Reip. Definitio, 774. quinam
 ferre debeant, 775. quomodo su-
 sten-

Index verborum & rerum præcipuarum.

stentanda, 776. quomodo distribuenda, 777. quomodo determinanda,	778	<i>experimentia</i> qualem habeant effectum, 126. an summitati imperii detrahant, idemque limitent, 127 an sint leges fundamentales, 128
<i>Onera ordinaria.</i> Definitio,	779	<i>Parentes</i> num puniri possint ob facta liberorum, 665. quando puniantur in liberis, 667. quando puniri in liberis debeant, 668. quomodo ipsi beneficium reddatur in liberis, 659
<i>Onera extraordinaria.</i> Definitio, quando imponenda,	780	<i>Pars minor</i> an reniti possit majori in democratia,
<i>Opera mechanica</i> quænam in Rep. caute instituenda,	1031	196. 197
<i>Operarum diurnarum</i> duratio definienda,	721	<i>Partes potentiales domini.</i> Definitio, 96
<i>Opes subditorum</i> augendæ, 1027. 1028		<i>Partes potentiales imperii.</i> Definitio, 63
<i>Opifices</i> ut labore suo rite fungantur, in Rep. curandum,	454. 455	<i>Partes subiectiva imperii.</i> Definitio, 230
<i>Opificiorum scientia</i> a societate scientiarum excolenda,	449. 450	<i>Patrumfamilias</i> jus quantum in civitate restringatur.
<i>Opinionum religioni & bonis moribus adversarum</i> disseminatio num permittenda,	475	49
<i>Optimates.</i> Definitio, 135. quonam modo imperium habeant & quale, 136. num populum repræsentent, 160. quando valide mutant formam Reip. 253. quando negotia publica in comitiis agere teneantur,	245	<i>Pauperum cura</i> num pertineat ad superiorem,
<i>Optimum electio in aristocrasia electiva.</i> Definitio, 215. quodnam populo in eligendo jus competat, 216 quando electio nulla,	217	734
<i>Optimum numerus</i> in aristocrasia unde pendeat,	209	<i>Paupertas civitum</i> declinanda,
<i>Optimates temporarii</i> num abdicari possint,	254	736
<i>Orphanotrophia.</i> Definitio, 742. an in Rep. instituenda,	742	<i>Pecunie usus</i> opificibus pro levibus sumis comparandus,
P.		750
<i>Pacta generalia officium boni Principis</i>		<i>Peinliche Strafe,</i>
		677
		<i>Peregrinus.</i> Definitio, 7. nam peregrini sint liberi post discessum parentum a civitate nati,
		416
		<i>Perfidia</i> in crimine læsæ majestatis contenta,
		2072
		<i>Permissio eorum, quæ contra legem naturæ, aut divinam sunt, quid importet,</i>
		827
		<i>Personarum respectus</i> quantum in puniendo licitus,
		635
		<i>Pestis</i> avertenda & ne grassetur impediendum,
		718
		<i>Pietas</i> in Rectore civitatis requiritur,
		1006
		<i>Pietas</i>

Index verborum & rerum precipuarum.

- Pietas subditorum* num curæ esse debeat Reſtori civitatis, 457
- Pluralitas voſorum* num valeat in democratia, ſi in hoc malicia adverſus aliquos appareat, 201. quando non valeat in democratia, 202
- Pœne* quantæ legibus addendæ, 585
 quanam jure majeſtatico determinentur, 833. num rigoroſe ſint exigendæ, 656. num executioni dari poſſint in cadavere, 705. num tolerantur, ſi voluntas non eſſet libera, 714. quando facilius remittatur, 664
- Pœnis* quinam coërcendi in Rep. 647
- Pœna arbitraria, vel extraordinaria.*
 Definitio, 623
- Pœna capitalis.* Definitio, 601. quando ſit licita, 638. quando differenda, 706. & ſeqq. num confirmatione habeant opus, 841
- Pœna capitalis mulieris prægnantis* num ſit differenda, 666
- Pœnarum capitalium augmenta* quid & qualia ſint, 610
- Pœna carceris.* Definitio, 598
- Pœne civiles.* Definitio, 622. in quo conſiſtant, 588
- Pœne criminales.* Definitio, 622
- Pœne exemplares* publice exigendæ, 624
- Pœna corporis afflictiva.* Definitio, 611. quando differenda, 706. & ſeqq.
- Pœne gravioreſ* quando licitæ, 637
- Pœne infames.* Definitio, 619
- Pœna infamia.* Definitio, 618
- Pœna injuſta,* quæ irrogantur obedire nolentibus, ſi legi naturæ repugnantia imperantur, 1045
- Pœna legibus conſtituta* num ſubditis notæ eſſe debeant, 662
- Pœne malum* num culpæ malo æquale eſſe debeat, 641
- Pœnarum mitigatio & remiſſio* ad quam jura pertineat, 842
- Populus.* Definitio, 5. quale ſit ens, 190. quale habeat principium unionis, 492. quamdiu maneat idem 495. num maneat idem mutatis ſedibus, 504. mutata Reip. forma, 505 mutata democratia in regnum, 506 quando intereſt, 497. & ſeqq. num naturaliter liber ſit, 55. num ſemper habeat ſummitatem imperii, 59 quomodo alteri ſubjiciatur, 56. quando per deputatos in comitiis conveniat, 186. quomodo imperium transferre naturaliter obligetur, 87. a quonam repræſentetur in monarchia & ariſtocratia, 160. quando tacite conſentiat in mutationem Reip. ab optimatibus factam, 253. num ſtare teneatur judicio monarchæ & optimatum, 159. quomodo ſibi reſervet jus in actus Reſtoris civitatis exceptos, 121. quid facere debeat in caſu dubiæ ſucceſſionis, 384. num uni comperitotum adverſus alterum auxilia ferre poſſit, 385
- Populi conventio originaria* de diviſione

Index verborum & rerum precipuarum

- ne imperii in partes subjectivas, 233
- Populi jus* in imperio, 34. jus de eo transferendo, 36. & seqq.
- Potestas eminent.* Definitio, 114. num Rectori civitatis competat, 114. unde oriatur, 118. num sub imperio contineatur, 114. an cum eodem transferatur, 115. qua æquitate exercenda, 119
- Potestas legislativa.* Definitio, 812 cuiusnam competat. 813. 814
- Potum salubritas* num curæ esse debeat superiori, 716
- Precedentia* num sit medium aptum ad honorem exhibendum, 764. num debeat esse venalis, 767
- Præceptores.* Definitio, 432. quales constituendi, 436. cur, suo munere ut rite fungantur, curandum, 437
- Premia* num debeantur meritis præclaris in Remp. vel Rectorem civitatis, 659
- Præses societatis scientiarum.* Definitio, 442. qualis esse debeat, 443
- Pretium rerum & laboris* in Rep. determinandum, 424
- Pretiositas rerum sacrarum* quem habeat usum, 521. an conveniat juri naturæ, 522. quatenus attendenda in illarum alienatione, 523
- Principatus* quid sit, 260
- Principis educatio* quoad virtutem, 1005
- Principibus, qui sub populo sunt,* quando resisti possit, 1054
- Principium unionis.* Definitio, 491 usus ejus, 491
- Privatum* quid sit, 29
- Privilegium.* Definitio, 853. quid proprie sit, 854. quinam dare possit, 855 quem habeat effectum, 861. unde pendeat, 856. quot modis concedi possit, 857. cur dandum, 872. quando tollendum, 873. an in poenam auferri possit, 858. num in partem salarii imputari, 906. an alienari, 877. 878. si personæ & hæredibus detur, 866
- Privilegii interpretatio,* 867. cuiusnam competat, 860
- Privilegium ad tempus datum* num ante tempus mortuo privilegiario pertineat ad hæredes, 880
- Privilegium certo ordini, vel collegio datum,* 869. an sit revocabile, 870 an transeat ad hæredes, 871
- Privilegium familiae.* Definitio, 868 quando expiret, 868
- Privilegium personale.* Definitio, 864 quale jus ex eo acquiritur, 864 quando expiret, 865
- Privilegiarius.* Definitio, 853. unde jus ejus metiendum, 859. quale obtineat, 861
- Privilegiatus.* Definitio, 853. num uti possit privilegio adversus æque privilegiatum, 862. quod superior cum tueri teneatur, 863
- Prodigis* num dandus curator, 752
- Profanatio rerum sacrarum.* Definitio, 482
- Professor.* Definitio, 435. quales constituendi,

Index verborum & rerum precipuarum.

- Situendi*, 436. cur, ut manere suo rite fungantur, curandum, 437
- Proprietarius imperii civilis* quinam sit, 48
- Protectio artium & scientiarum.* Definitio, 1023. num superiori competat, 1024
- Protocatio ad superiorem* contra sententiam iudicis num permittenda, 547
- Prudentia* in Rectore civitatis requisita, 1007
- Prudentia civilis* a societate scientiarum excolenda, 458
- Proctotrophia.* Definitio, 738. an in Rep. instituenda, 738
- Publicum* quid sit, 23
- Puniri* quot modis homo possit, 589
num quis possit ante legem latam, 663
- Pupillarum egenorum educatio* num curae esse debeat superiori, 742
- Q.*
- Questio* quid dicatur in criminalibus, 677
- Qualitates patientis* quatenus in puniendo attendendae, 635
- Quasi malefictum.* Definitio, 580
- R.*
- Rapina poena capitalis* num sit licita, 840
- Rektor civitatis.* Definitio, 42. unde meriendum jus ejus, 43. obligatio in qualibet civitate, 84. officium generale, 995. quod bene regere debeat Kemp. 995. qualis esse debeat, 996. quando imperium pleno jure habeat, 94. num sit dominus fundorum, vel rerum, quas habent cives, 104. an de iis pro lubitu disponere possit, si habeat imperium absolutum & summum, 105. quando certo modo possit disponere de rebus subditorum, 110. quando de persona eorum, 113. num consilio prudentium uti debeat in regimine, 998. num discernere consilia sibi data, 1002. quatenus teneatur de eo, quod iudices faciunt, 1035. quod omni virtute excellere debeat, 1003. virtutem amare, vitium odisse, 1004. populum suum amare, 276. 1009. num subditis prestare obligetur officia humanitatis, 273. 274
- Rektor civitatis temporarius* num monarcha esse possit, 257
- Reditus ex domaniis* num sint in dominio Rektoris civitatis, 788
- Refutatores* alios traducetes & infamantes num puniendi, 650
- Regere Kemp.* quinam debeat, 881
882. quotuplici modo regatur, 883
- Regimen malum* quodnam sit, 85
- Regimen rectum* quodnam sit, 85
- Regimini capaces* quinam sint in democratiis, 168
- Regnum.* Definitio, 139. num monarchia sit regnum 139. an illud per testamentum relinquere possit, 298. an abdicari pro se & liberis suis, 366. num plures dentur species, 263. unde

Index verborum & rerum precipuarum.

- de oriatur diverſitas, 277. eo dere-
 liſto, quantum liceat in Regem,
 1056. quantum ſi committatur ex
 feloniam, vel clauſula commiſſoria, 1061
- Regni capax* quinam ſit, 333
- Regni incapax* quinam ſit, 333
- Regni capacitas abſoluta.* Definitio,
 333
- - *reſpectiva.* Definitio, 333
 qualis ea ſit, 334
- Regnum aſymmetricum.* Definitio, 259
 an ſit monarchia, 259
- Regnum electivum.* Definitio, 278
 quale ſit, 319
- Regnum hæreditarium.* Definitio, 335
 an ſit pars hæreditatis, 336. an in eo
 ſuccedens hæreditatem repudiare
 poſſit, 337. num in eo ſuccedatur
 ſecundum jus naturæ, 340
- Regnum berile.* Definitio, 264. num
 ſit naturaliter licitum, 271. quando
 non injuſtum, 272. num in eo of-
 ficia humanitatis debeantur ſubditis
 a Rege, 274
- Regnum invitum.* Definitio, 297
- Regnum Laconicum.* Definitio, 260
 quinam in eo habeat ſummitatem
 imperii, 260
- Regnum legitimum.* Definitio, 262. qua-
 lis ſit forma Reip. 262. unde Regis
 jus in eo metiendum, 263
- Regnum patrimoniale.* Definitio, 155
 num a Rege in aliam formam mu-
 tari poſſit, 291. num in partes po-
 tentiales dividi, 291. num in ſubje-
- ctivas, 294. num liberi omnes æqua-*
liter ſuccedere debeant in partes ſub-
jectivas, 296. quid eo alienato li-
ceat in Regem, 1057
- Regnum patrimoniale imperfecte tale.*
 Definitio, 292. num immutari a Re-
 ge poſſit, 293. num in partes po-
 tentiales dividi, 293
- Regnum patrimoniale perfecte tale.* De-
 finitio, 292
- Regnum ſucceſſorium.* Definitio, 279
 cur introductum, 324. num ſit hæ-
 reditarium, 336
- Regnum voluntarium.* Definitio, 297
- Regnum uſufructuarium* Definitio, 155
 ejus alienatio qualis ſit actus, 1058
 quando alienanti reſiſti poſſit, 1058
- Regreſſus foeminarum ad ſucceſſionem*
 in regno deficientibus masculis, 344
- Relegatio.* Definitio, 595. ejus effe-
 ctus, 595
- Relegatio perpetua.* Definitio, 596
 - *temporaria.* Definitio, 596
- Religio* num Reſtori civitatis curæ es-
 ſe debeat, 959
- Religiones diverſe* num in Rep. tole-
 randæ, 957
- Religionis contemptus* num ſit ferendus,
 959
- Remiſſio poenarum* num & quando lici-
 ta, 658. 660. & ſeqq. num perti-
 neat ad jura majeſtatica, 842. an
 ejus rationes publicandæ, 657
- Remotio ab officio.* Definitio, 893
 quando injuſta, 913. quando juſta,

Index verborum & rerum precipuarum.

915. quando fiat in poenam, 916	<i>Res pretiosa.</i> Definitio, 520. quemnam habeant usum, 521
<i>Renunciatio foeminarum</i> in regno successorio quando inutilis, 343. quando utilis, 345	<i>Res profana.</i> Definitio, 482
<i>Renunciatio libertatis naturalis</i> in democrata, 195	<i>Respublica.</i> Definitio, 16
<i>Renunciatio pro liberis</i> an noceat successioni eorum in regno, 368	<i>Respublica constitutio.</i> Definitio, 393 ejus principium, 394
<i>Reparari</i> quatenam possint, 572	<i>Resp. mixta.</i> Definitio, 138. unde oriatur, 138. quidnam in ea habeatur pro voluntate populi, 161
<i>Rerum necessariorum, utilium & voluptuariarum</i> copia num curæ Rectoris civitatis esse debeat, 420	<i>Res sacra.</i> Definitio, 481. quatenam sint, 481. quando iisdem abutantur, 481 quomodo naturaliter consecrentur, 483. quomodo civiliter, 483. num pretiosæ esse debeant, 520. num pretiositas conveniat juri naturæ 522 num ab ecclesia alienari possint, 510 & seqq. num oppignorari, 516. quando oppignoratio alienationi præferenda, 517. quatenus pretiositas in alienatione attendenda, 523. cujusnam sint, 507. an semper maneat ecclesiæ, 508. cujusnam sint, ecclesia intereunte, 524 a quonam tum acquirantur, 525 quando eas acquirat Rector civitatis, 526. cujusnam sint, mutata religionē, 527. quando eas Rector civitatis ecclesiæ novæ relinquere debeat, 528 num ab ecclesia alienari possint, 510 511. num oppignorari, 516. quando oppignoratio alienationi præferenda, 517
<i>Res ad cultum divinum privatum adhibita</i> quales sint, 488	<i>Res sacra ceremoniis inservientes</i> quales sint res, 519
<i>Res ecclesiastica, sive ecclesiæ.</i> Definitio, 485. cujusnam sint, 507. an semper maneat ecclesiæ, 508. cujusnam sint ecclesia intereunte, 524 a quonam tum acquirantur, 525 quando eas acquirat Rector civitatis, 526. cujusnam sint, mutata religionē, 527. quando eas Rector civitatis ecclesiæ novæ relinquere debeat, 528 num ab ecclesia alienari possint, 510 511. num oppignorari, 516. quando oppignoratio alienationi præferenda, 517	<i>Res sacra necessaria.</i> Definitio, 518
<i>Res industriales & artificiales</i> num multiplicanda in Rep. 421	<i>Res sacra utiles.</i> Definitio, 519
<i>Res judicata.</i> Definitio, 53. effectus, 54	<i>Reverentia</i> superiori debita, 1049
<i>Res pecuaria</i> promovenda, 1032	<i>Reus criminis</i> num incarcerandus, 692 quamdiu in carcere detinendus, 693
(<i>Wolfii Jur. Nat. Pars VIII.</i>)	Sss ss num

Index verborum & rerum precipuarum.

num ad poenam capitale[m] absque defensionem condemnandus, 675. qua cura detegendus, 692	<i>Scientiarum incrementa</i> in Rep. promovenda, 438
<i>Rex:</i> Definitio, 139. quatenus tanquam privatus spectatur, 285. num de regno patrimoniali disponere possit, 293. quando regnum amittat, 322. qualis sit persona, regno ex felonia, vel clausula commissoria commisso, 1061. quantum in eum liceat, si in exitium populi hostili animo fertur, 1060	<i>Securitas Reip.</i> Definitio, 11
<i>Rex electus</i> quidnam promittere debeat, 318. num regnum abdicare possit, 320. an ipse a populo abdicari, 321. quando regnum amittat, 322	<i>Senatus.</i> Definitio, 188. an sit magistratus, 188. autoritas in democratia, 189. necessitas ejus in democratia, 190. jus quoad committia, 191
<i>Rota fortuna</i> num toleranda, 755	<i>Senatus aristocratici</i> autoritas, 248
<i>Rota supplicium</i> qualis sit poena, 606	<i>Sententia definitiva.</i> Definitio, 543. quando a iudice ferenda, 541
S.	<i>Sententia iudicis.</i> Definitio, 543
<i>Salaria.</i> Definitio, 905. quanta esse debeant, 907. 721. an diminui possint, 903. 904. quando augenda, 908. sine mora solvenda, 902	<i>Sententia se submittere</i> quinam dicatur, 543. quo effectu id fiat, 545. se submittere nollens ad quid obligetur, 546
<i>Salus civitatis</i> in quo consistat, 17. quid ejus cura exigat, 20	<i>Sepultura</i> num denegari possit facinorosis, 669
<i>Salvus conductus.</i> Definitio, 700. quid operetur, 700. quando & quomodo concedendus, 699. 702. quamdiu duret, 701. quando finiatur, 703	<i>Sepultura astrochirum</i> qualis licita, 711
<i>Salvus conductus generalis.</i> Definitio, 700	<i>Sepultura inhonesta & afinina</i> qualis sit poena, 621
<i>Salvus conductus specialis.</i> Definitio, 700	<i>Sinceritatis amor</i> Rectori civitatis conveniens, 1019
<i>Sanitas subditorum</i> num curæ esse debeat superiori, 715	<i>Societatem civilem contrahentes</i> quatenus de religione convenire nequeant, 947. de quibusnam ad cultum divinum externum spectantibus convenire possint, 950
<i>Sapientia</i> in Rectore civitatis requisita, 1007	<i>Societates artium.</i> Definitio, 452. in Rep. instituendæ, 453
<i>Scelera foeda</i> num puniri possint in Rep. 655	<i>Societas scientiarum.</i> Definitio, 459. ejus finis, 441. an in Rep. instituenda, 440. quod suas leges habere debeat, 444
<i>Scelera, quibus alius læditur,</i> num puniri possint, 654	<i>Societas necessaria,</i> ut consulatur indigentia singularum domuum, ;
<i>Schola.</i> Definitio, 433. num in Rep. constituendæ, 436. num superiori curæ esse debeant, 1019	<i>per Somnium facta</i> num imputari possint, 671
<i>Schola inferiores.</i> Definitio, 434	<i>Status civitatis</i> num superiori perspectus esse debeat, 1038
<i>Schola pauperum.</i> Definitio, 744. an in Rep. instituendæ, 744. an cum orphanotrophiis conjungendæ, 744	<i>Status.</i> Definitio, 445
<i>Schola superiores.</i> Definitio, 434	<i>Statutorum societatis scientiarum</i> materia, 446. & seqq.
	<i>Status popularis.</i> Definitio, 131. quod sit maxime naturalis, 132. quomodo negotia publica in eo definienda, 157. an mutetur, exercitio imperii aliis commisso, 184
	<i>Steuer,</i> 926
	<i>Stigma-</i>

Index verborum & rerum precipuarum.

<i>Stigmatum poena</i> qualis sit,	617	quotuplex, 352. quomodo substituatur in locum agnaticæ,	356
<i>Strangulatio</i> qualis sit poena,	605	<i>Successio linealis cognatica primi generis.</i> Definitio, 352. qualis sit, 353. exemplis declaratur,	355
<i>Supri violenti poena capitalis</i> num sit licita,	840	<i>Successio linealis cognatica secundi generis.</i> Definitio, 352. qualis sit, 354. exemplis declaratur,	395
<i>Subditus.</i> Definitio, 141. quinam sint in democrata, 142. in aristocratia, 143. in condominatu, 144. quales sint in regno herili, 270. quod amare debeant Rectorem civitatis, 1079. 1080. quod tuti præstandi ab injuria aliorum,	532	<i>Successio Malabarica</i> in regno. Definitio, 358	
<i>Subditorum res</i> num subsint juri Rectoris civitatis,	110	<i>Successio secundum gradus familiae</i> in regno,	357
<i>Submersio & suffocatio in aquis</i> qualis sit poena,	607	<i>Successiones singulares</i> in regno, 359. 360. 362.	
<i>Subsidia</i> præstanda iis, qui ad Scientias & artes perficiendas apti sunt,	427	<i>Sufficiencia vita.</i> Definitio, 10. num pertineat ad finem civitatis,	13
<i>Succedendi in regno modus</i> unde definiatur, 323		<i>Summitas imperii</i> in quo consistat, 44. ejus effectus, 45. non confundenda cum potestate arbitraria, 1011. 1012. quomodo de ea disponere possit populus, 58. an semper sit penes populum, 59. num partibus divisim adherere possit, 65. quando derogetur ei in infudatione, 101. quod ejus usurpatio in democrata præcavenda,	192
<i>Successionis in aristocratia successoria</i> lex unde pendeat,	218	<i>Sumtus</i> ad sustentandam regiam familiam & obtinendum dignitatis regia splendorem necessarii,	784-785
<i>Successio in regno ex testamento & in bonis privatis</i> ab intestato quando fieri possit, 300		<i>Superior.</i> Definitio, 141. per quosnam civitatem regat, 885. quinam sit in democrata, 142. in aristocratia, 143. in condominatu, 144. cur magnificendus, 1048. quando ei non obediendum,	1044
<i>Successio in regno</i> infudato,	339	<i>Supplicare</i> quid sit, 1050. num subditis semper liceat, superiore nimis dura; vel iniqua imperante,	1051
<i>Successio in regno ex filiabus Regum</i> natorum,	358	<i>Supplicatio.</i> Definitio, 551. an sit permittenda, 551. an tollat appellationem,	552
<i>Successioni in regno</i> num quis pro se & liberis renunciare possit,	367	<i>Supplicium ignis</i> qualis sit poena,	608
de <i>Successione in regno</i> quid præsumendum in casu dubio,	325	<i>Supplicium ultimum.</i> Definitio,	601
<i>Successio ab intestato</i> in regno patrimoniali, 301		<i>Suspendium</i> qualis sit poena,	603
<i>Successio Castiliana.</i> Definitio, 352. qualis ea sit,	354	<i>Suspensio ab officio.</i> Definitio, 898. num in poenam fieri possit,	917
<i>Successio hæreditaria in regno.</i> Definitio, 320. quomodo succedatur, 326. 328. num fiat secundum jus naturæ, 340. num mutetur, mutata successione ab intestato, 338. quinam liberi ab ea excludantur,	341. 342	7.	
<i>Successio linealis.</i> Definitio, 346. an præstet aliis modis succedendi in regnis successoriis, 346. cur in ea mortui habeantur pro vivis, 347. quomodo regnum transmittatur, 347. quomodo jus ad regnum,	348	<i>Tacite permessa</i> in Rep.	583
<i>Successio linealis agnatica.</i> Definitio, 350		Cassel.	
<i>Successio linealis cognatica.</i> Definitio, 352			

Index verborum & rerum precipuarum.

<i>Taffelgäster,</i>	786		V.
<i>Talis.</i> Definitio, 639. an sit juris naturalis,	640	<i>Vestigal.</i> Definitio, 929. effectus, 931. quo-	modo impendendum,
<i>Templa.</i> Definitio, 461. in Rep. condenda, 462	corum figura. 465. quales sint res,	518	934
<i>Territio.</i> Definitio, 678. unde dependeat ejus	effectus,	682	<i>Veremögenliener,</i>
<i>Territio nuda,</i> sive <i>verbalis</i> in quo consistat, 678			926
<i>Territio realis</i> in quo consistat,	678	<i>Venustas</i> ædificiorum publicorum,	725
<i>Territorium.</i> Definitio, 166. in alieno com-		<i>Warum publicarum commoditas</i> procuranda,	722
morantes vel bona possidentes quatenus sub-			
sint juri domini territorii,	167	<i>Vicarii imperii.</i> Definitio, 317. unde jus	æstimandum,
<i>Testamentum Regis privatum.</i> Definitio, 299		317	936
<i>Testamentum Regis regium.</i> Definitio, 299		<i>Virtus subditorum</i> num curæ esse debeat Re-	
<i>Testis</i> quando incarcerari possit,	697	ctori civitatis,	456
<i>Theoria legum civilium.</i> Definitio,	966	<i>Vita generis,</i> cui destinandi subditi, quinam	determinare debeat,
<i>Timocratia.</i> Definitio,	137	428	
<i>Tituli.</i> Definitio, 763. num debeant esse ve-		<i>Vita sufficientia.</i> Definitio, 10. num perti-	neat ad finem civitatis,
nales, 767. num sint modi apti ad hono-		13	
rem bene de Rep. merentibus exhibendum,	764	<i>Vitia foeda</i> num prohiberi & puniri possint	in Rep.
<i>Tortura.</i> Definitio, 677. finis, 678. in quo		655	
consistat, 680. an sit apta ad eruendam ve-		<i>Unionis principium.</i> Definitio, 491. usus	ejus,
ritatem, 681. quando non adhibenda, 683		491	492
684. quando naturaliter illicita, 685. 686		<i>Unionis principium</i> in populo, 492. ecclesia,	492
quando injusta, 687. quando licita, 688			
quando ea uti inconsultum,	689	<i>Universitas</i> in civitate quomodo spectanda, 576	
<i>Tortura spiritualis.</i> Definitio, 690. quando		<i>Universitates</i> quænam scholæ appellentur, 434	
eidem non sit locus,	691	<i>Voluntas monarchæ</i> num haberi debeat pro	voluntate populi,
<i>Tragoedia.</i> Definitio, 529. earum usus, 530		158	
utilitas in Rep. 531. cura Rectoris civitatis		<i>Voluntas optimatum</i> num pro voluntate po-	puli habenda,
circa eandem,	531	158	
<i>Tranquillitas Regip.</i> Definitio,	11	<i>Vormundschafft</i> Amte,	760
<i>Tributum.</i> Definitio, 926. quomodo im-		<i>Vota absentium</i> in comitiis,	185
pendendum, 934. effectus,	931	<i>Votorum paritas</i> in aristocratia,	244
<i>Tributa nova</i> caute imponenda,	932	<i>Votum decisivum</i> in democratia, 198. cui-	nam competere debeat, 199. num populo
<i>Tributaria res</i> quænam sint,	927	244	competat in aristocratia,
<i>Tutela</i> num sit curæ superioris,	758. 759	<i>Usuraria pravitas</i> num toleranda, 748. ejus	poena,
<i>Tutela subditorum</i> adversus aliorum injurias,	532	749	
		<i>Usurarum quantitas</i> num a superiore definiten-	da,
		749	41
		<i>Usufructuarius imperii civilis</i> quinam sit,	41

FINIS INDICIS
&
JURIS NATVRÆ UNIVERSI